

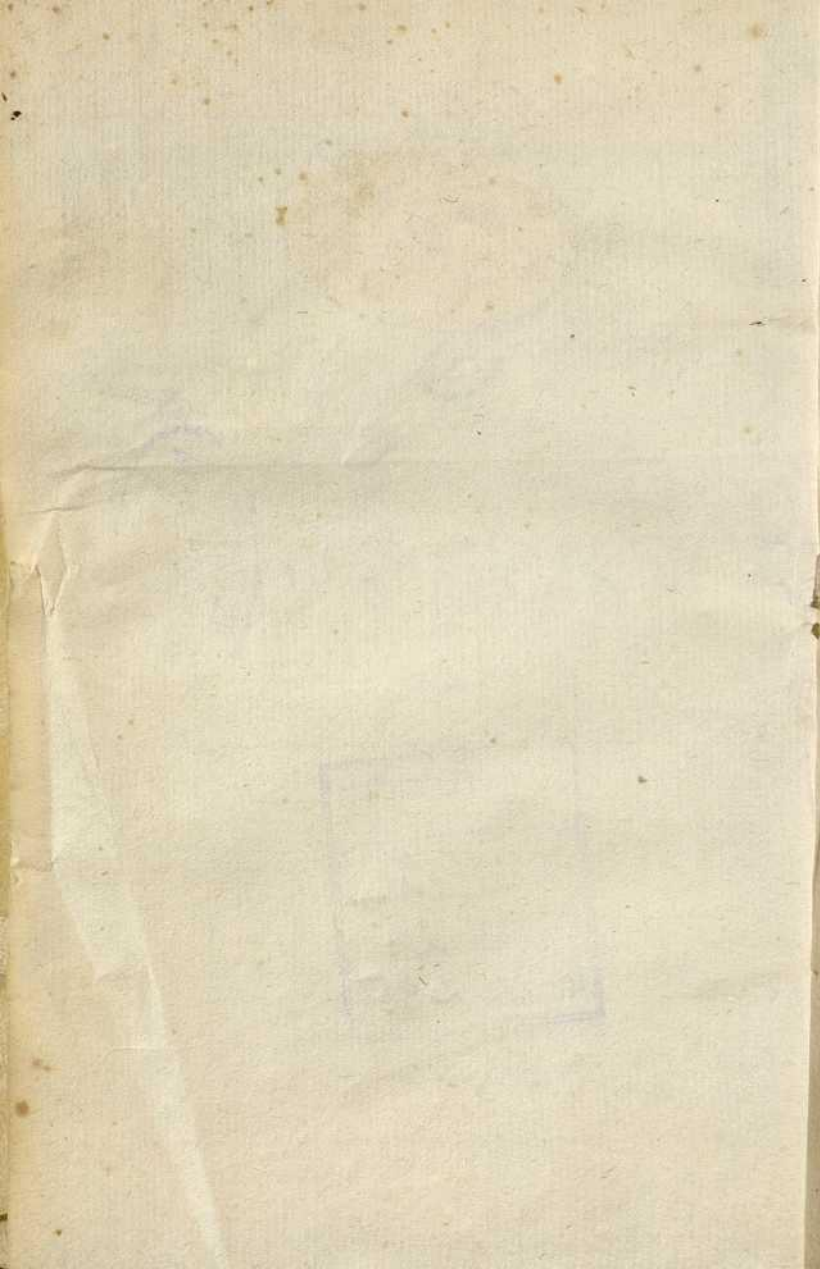
7 a 8.
2

c18520984

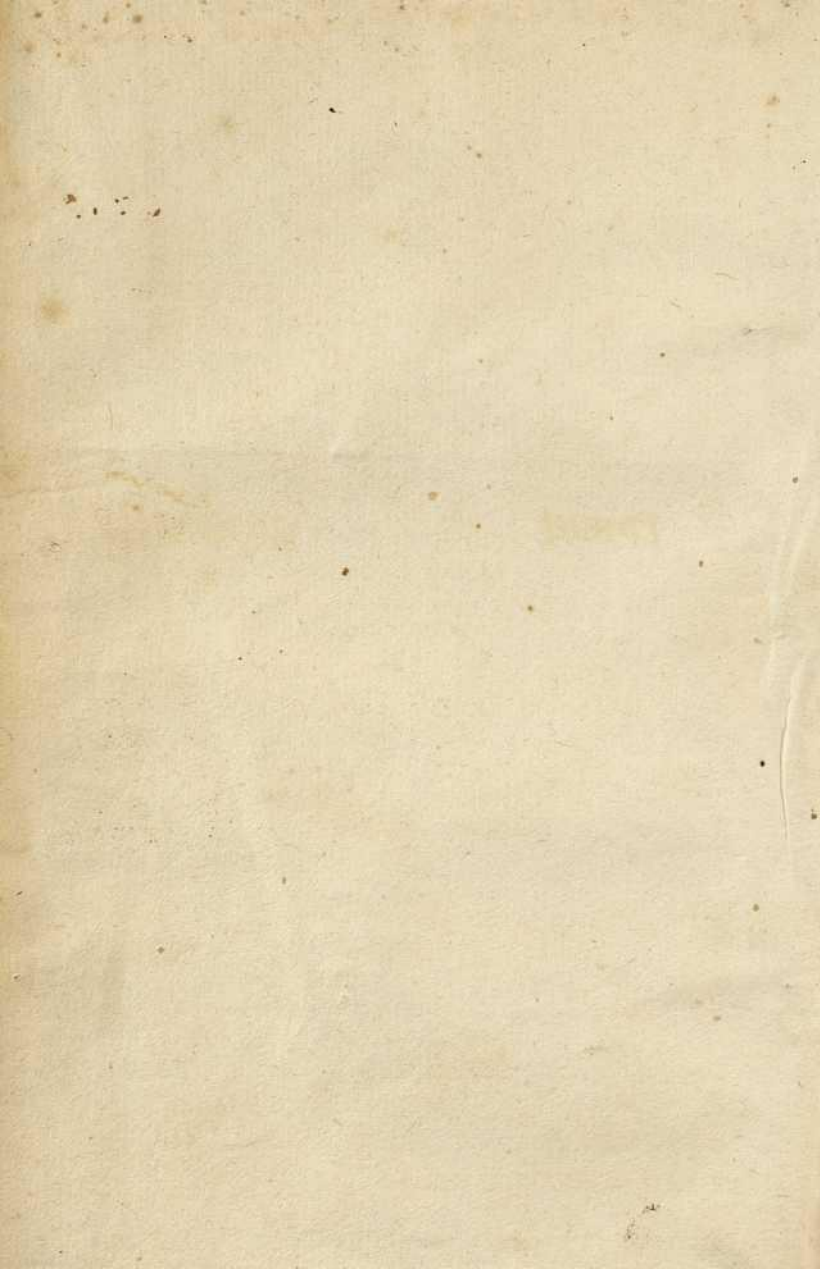

Biblioteca Universitaria	
MÉXICO	
Libro	a
Estante	24
Número	385

BELMONT

COMPASS ISLAND

*Composito d. de. P. D. W.
de Moneris*
Del Col. de la Compa. de *de Granada*
R. P. MARTINI *R-9503*

BECA NI

SOCIETATIS IESV *Aio 1820*

THEOLOG I,

In Archiepiscopali Academia Moguntina
olim Professoris,

THEOLOGIE SCHOLASTICÆ.

Pars secunda.

TOMVS TERTIVS

Tomus De Iustitia & Iure. *quartus*

Editio secunda à mendis expurgata, & duplici
Indice illustrata.

PARISIIS,

Apud IOANNEM. IOST, viâ Iacobæâ, ad insigne
sancti Spiritus.

M. DC. XXXIV.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Dr. (at the University of Toronto) ...
Y-1602

BEGAN

SOCIETY OF ...

... of the ...

... of the ...

... of the ...

... of the ...

... of the ...

... of the ...

... of the ...

... of the ...

... of the ...

... of the ...

... of the ...

... of the ...

... of the ...

INDEX CAPITVM
ET QVÆSTIONVM
CAPVT PRIMVM.

De Iure. pag. 1

QVÆSTIO PRIMA.

Quid sit Ius. pag. 2

2. *VID* sit ius illud quod significat praeceptum. 3
3. *De iure naturali & positivo.* 5
4. *De iure simpliciter & secundum quid.* 6
- Item *de paterno, dominatiuo, & æconomico.* 7
5. *De iure in re & ad rem.* 11
- Caput II. De Dominio.
- Quæst. I. *Quid sit Dominium.* 16
2. *Quotuplex sit dominium.* 17
3. *Quid requiratur ad dominium.* 18
4. *De titulo & traditione seu apprehensione.* 21
5. *De usufructu & proprietate.* 22
6. *Quot modis constituatur usufructus.* 25
7. *Quot modis finiatur usufructus.* 27
8. *De usu & habitatione.* 30

Index capitulum.

9. An vsus distinguatur à domino in rebus vsu consumpti- bilibus.	31
10. De emphyteusi.	33
11. De feudo.	34
12. De libello & superficiario contractu,	35
13. De seruitute.	36
14. Quomodo seruitutes constituantur & finiantur.	37
15. De possessione.	38
16. Quotuplex possessio.	40
17. Quibus modis acquiratur possessio.	42
18. Quomodo amittatur possessio.	45
19. Quid priuilegij conferat possessio.	46

Caput III. De subie et iudominij. 47

Quæst. 1. Qua ratione conueniat homini dominium.	47
2. An paruuli & amentes habeant dominium.	52
3. An filij familias habeant dominium, ibid.	
4. An serui habeant verum dominium.	65
5. An Religiosi habeant dominium, ibid.	
6. An Clerici non Religiosi habeant aliquod bonorum domi- nium.	57
7. An Pontifex habeat dominium temporale totius orbis.	67
8. An Pontifex iure humano habeat dominium temporale.	

72

Caput IV. De obiecto dominij. 47

Quæst. 1. An homo sit Dominus vitæ suæ & membrorum.	73
2. An homo sit Dominus famæ suæ & honoris.	77
3. An homo sit Dominus bonorum spiritualium,	79
4. An vnus homo possit habere dominium alterius.	80

Caput V. De prima rerum diuisione
& acquisitione. 85

Quæst. 1. Quomodo facta sit prima rerum diuissio.	85
2. An hæc diuissio fuerit utilis & licita, ibid.	

& quaestionum.

3. Quo iure facta sit hac diuisio. 87
4. De acquisitione dominij animalium per venationem. 89
5. An Principes possint iuste prohibere venationem, piscationem, aucupium in loco publici iuris. 90
6. An aliquis possit venari in pradio vel saltu alieno. 92
7. Quomodo peccet qui contra iustam prohibitionem venatur, piscatur, aucupatur. 93
8. An fera à me vulnerata, & postea ab alio capta, sit mea, an accipientis. 97
9. An fera meo laqueo capta sit mea, an illius qui fortè superueniens exemit & abstulit. 98
10. An venae metallica auri & argenti fiant primo occupantis. 99
11. Quomodo acquiratur dominium in thesauris. 101
12. An iuste prohiberi possit pastio vel lignatio, in pascuo vel sylua Reipub. 103
13. Quae dicantur haberi pro derelicto, ita, vt dominium illorum primò occupantis censeatur. 104

Caput VI. De translatione dominij per donationem & promissionem. 105

- Quaest. 1. Quid sit donatio & promissio. 105
2. Quomodo differant donatio, promissio, pollicitatio, pactum, & stipulatio. 109
3. An promissio ob turpem causam obliget, ibid.
4. Quenam promissiones sint irritae iure naturali aut positivo. 112
5. An promissio vel donatio interna obliget. 114
6. An promissio vel donatio externa obliget ante acceptationem. 115
7. Vnde proueniat quod promissio vel donatio non obliget ante acceptationem. 117
8. Quomodo promissio vel donatio absenti facta, validè possit acceptari. 119

Index capitum

9. *An post mortem donatoris possit donatio valide acceptari.*
122
10. *Quinam possint promissionem vel donationem absenti factam acceptare.* 123
11. *Quomodo obliget promissio externa legitime acceptata.* 125
12. *An promissioni vel donationi iam acceptatae possit apponi aliquod onus.* 129
13. *Quibus casibus promissio acceptata, & ante valida destinat obligare.* 131
14. *Qui possint donare, qui non possint.* 132
15. *An donatio inter coniuges sit valida.* 133
16. *An donatio inter liberos & parentes sit valida.* 134
17. *Quantum possit quis valide donare.* 135
18. *Quibus casibus donatio inter vivos possit reuocari.* 137
19. *Quibus casibus donatio mortis causa reuocari possit.* 140
20. *An donatio vel promissio conditionalis sit valida, ibid.*

Caput VII. De translatione dominij per vltimam voluntatem. 142

- Quaest. 1. *Quid sit testamentum* 143
2. *An testamentum factum ad piam causam sit validum, si desint solemnitates iuris.* 145
3. *An testamentum factum ad causam profanam, sit validum sine solemnitate iuris.* 146
4. *Quinam possint testari, qui non.* 149
5. *Quinam possint aut non possint scribi, aut institui haeredes vel legatarij.* 150
6. *An illegitimus possit institui haeres, ibid.*
7. *Quibus modis aliquis possit heredi substitui.* 154
8. *An testamentum iuratum possit reuocari.* 157

Caput VIII. De translat. dominij per contractus. 160

- Quaest. 1. *Quid sit contractus, ibid.*

& quaestionum.

2. Quotuplex sit contractus, ibid.
3. An omnis contractus obliget in utroque foro. 162
4. An contractus per se inuvalidi confirmentur iuramento.
163
5. Quinam possint contrahere. 164

Caput IX. De translatione dominij per
praescriptionem. 165

- Quaest. 1. Quid sit praescriptio & usucapio, ibid.
2. Quae conditiones requirantur ad praescriptionem, & pri-
mum, an requiratur possessio. 167
3. An ad praescriptionem requiratur titulus. 168
4. An ad praescriptionem requiratur bona fides. 169
5. Unde proueniat bona fides quae ad praescriptionem requiri-
tur. 170
6. An aliquando cum mala fide procedat praescriptio. 172
7. Quantum temporis requiratur ad praescribendum res mo-
biles. 174
8. Quantum temporis requiratur ad praescriptionem rerum
immobilium. 175
9. Quanto tempore praescribantur seruitutes & quanto amit-
tantur. 177
10. Quanto tempore praescribatur ius patronatus, id est, ius
praesentandi ad beneficium. 179
11. Quanto tempore praescribantur debita, hypotheca, legata,
fideicommissa. 181
12. Quanto tempore possit praescribi contra Principem. 182
13. Quanto tempore praescribat, qui rem accepit à possessore
mala fidei, vel ab eo qui mala fide tradidit. 185
14. Quenam res praescribi possint. 186
15. Quando praescriptio dicatur non procedere, dormire, inter-
rumpi, ibid.
16. An qui legitime praescripsit rem aliquam, si postea cognos-
cat fuisse alienam, tenetur restituere. 188

Index capitum

Quæstio LVIII. D. Thomæ, De Iustitia. 189

- Quæst. 1. Quid sit iustitia, *ibid.*
 2. An iustitia sit ad alterum. 191
 3. An iustitia versetur tantum circa actiones. 192
 4. An iustitia attingat medium rei. 193
 5. Quomodo iustitia distinguatur ab alijs virtutibus. 194
 6. An iustitia sit præstantior alijs virtutibus. 195
 7. An præter iustitiam particularem sit aliqua generalis
 vel legalis. 197
 8. An iustitia legalis habeat veram & propriam rationem
 iustitiæ. 198
 9. An iustitia legalis sit idem quod pietas erga patriam.
 200

Quæstio LIX. De Iniustitia. 201

- Quæst. 1. Quid sit iniustitia. 202
 2. An aliquis dicatur iniustus eo ipso quod faciat aliquid iniustum, *ibid.*
 3. An aliquis possit pati iniustum volens. 203

Quæstio LX. De iudicio. 206

- Quæst. 1. An iudicium sit actus iustitiæ, *ibid.*
 2. An iudicium sit actus iustitiæ legalis an particularis. 209
 3. An liceat Christianis iudicare, *ibid.*
 4. An iudicium temerarium sit peccatum mortale. 211
 5. An dubitatio & suspicio temeraria sit peccatum mortale.
 213
 6. An dubia in partem meliorem sint interpretanda. 217
 7. An semper secundum leges scriptas iudicandum sit. 222
 8. Quinam peccent usurpatione iudicij. 223
 9. An iudex excommunicatus peccet usurpatione iudicij. 225
 10. An iudex qui propter crimen ipso iure est privatus si-

& quæstionum.

- zulo, peccet v̄surpatione iudicij. 228
11. An index qui habet solum titulum putatiuum, peccet
v̄surpatione iudicij 230
12. An tyrannus peccet v̄surpatione iudicij. 235

Quæstio LXI. de Diuisione iustitiæ in commu-
tatiuam & distributiua. 239

Quæstio LXII. De restitutione. 241

- Quæst. 1. Quid sit restitutio, ibid.
2. An restitutio sit necessaria ad salutem. 242
3. Vnde nascatur obligatio restitutionis. 244
4. An teneatur restituere qui priuat alium aliquo sensu vel
vsu rationis per iniuriam, &c. 246
5. An teneatur restituere qui alterum læsit in bonis anima,
pertrahendo ad peccatum, ibid.
6. An teneatur restituere qui auerit aliquem ab ingressu vel
statu religionis. 249
7. An homicida vel mutilator teneatur restituere. 254
8. Quomodo æstimatio lucri futuri facienda sit. 255
9. Quid teneatur restituere qui modum iustæ defensionis ex-
cessit. 256
10. An quando homicida sustinuit pœnam talionis, debeat
fieri damnorum compensatio. 258
11. An sit aliquid restituendum pro vita, membro vel cicu-
trice. 259
12. An sit aliquid restituendum pro expensis funeris. 260
13. An anima occisi aliquid restituendum sit ex iustitia, ibid.
14. An tantum uxori & liberis, an etiam alijs restituen-
dum. 261
15. Ad quid teneatur corruptor virginis. 263
16. Ad quid teneatur adulter. 263
17. Ad quid teneatur adultera si partus secutus sit. 267
18. An fama cum periculo vitæ sit restituenda. 269

Index capitum

19. *An si fama restitui nequeat, debeat pecunia compensari.*
271
20. *An infamator teneatur famam restituere si iam aliunde sit restituta.* 272
21. *Quomodo fama sit restituenda.* 273
22. *An totum damnum quod sequitur ex infamia sit compensandum.* 274
23. *An heredes infamatoris teneantur ad restitutionem, si ipse non restituit.* 275
24. *An teneatur ad restitutionem fama, qui bona fide putans esse verum & publicum, narrauit & infamauit proximum.* 276
25. *An priuilegiatus impediens infamatorem teneatur restituere, ibid.*
26. *An restitutio fama possit condonari.* 277
27. *An in restitutione fama possit fieri compensatio.* 279
28. *Quanam excusent fama restitutionem.* 280
29. *An honor sit restituendus & quomodo.* 281
30. *An si res furtiua pereat, fur teneatur ad restitutionem.*
282
31. *An fur teneatur restituere fructus ex re furtiua perceptos.*
285
32. *An teneatur restituere qui alterum impedit à beneficio, officio vel alio commodo.* 286
33. *An qui damnum intulit in re crescente teneatur integrè damnum restituere.* 288
34. *An qui in tempestate eiecit merces alienas teneatur restituere, ibid.*
35. *An teneantur ad restitutionem qui positinè cooperantur ad furtum vel damnum.* 289
36. *Quomodo oporteat positinè cooperari ut censearis causa damni.* 292
37. *An qui aliquo horum 6. modorum cooperatur, teneatur in solidum.* 295
38. *Quo ordine teneatur isti restitutionem in solidum facere.* 296

& quaestionum.

39. An teneantur ad restitutionem qui negativè sunt causa
damni. 299
40. An is qui bona fide rem consumpsit, vel alienavit, teneatur
postea restituere. 301
41. An possessor bona fidei teneatur etiam fructus perceptos
restituere. 303
42. An si emeris rem furtivam bona fide, tenearis domino
restituere, an verò possis dissolvere contractum recepto
pretio. 304
43. An ille qui dubitat rem esse alienam possit eam emere,
retinere, vel alienare. 306
44. An bona & debita incerta sint pauperibus restituenda.
307
45. An inuenta quæ incertum dominum habent, sint danda
pauperibus. 310

Quaestio LXII.

- Quaest. 46. An acceptum ob turpem causam sit necessario
restituendum & cui. 311
47. An acceptum ob honestam causam, ad quam tamen
obligabaris debeat restitui. 313
48. Quando restitutio facienda sit ratione contractus? 315
49. An debita certa sint prius soluenda quam incerta? 320
50. An inter creditores certos, prius soluendum sit credito-
ri, cui pretium nondum est solutum, re vendita adhuc
extante? 321
51. An debita ex delicto preferenda sint debitis ex iusto con-
tractu? 324
52. Quis ordo servandus sit in solutione certorum debitorum?
325
53. Quo loco & cuius expensis facienda sit restitutio. 326
54. Quæ causæ excusent à restitutione? 328

Quaestio LXIII. De acceptione personarum. 333

Quaestio LXIV. De homicidio. 334

- Quaest. 1. An liceat occidere plantas & animalia? 335
2. An liceat occidere hominem? 336

Index capitum

3. <i>An liceat occidere peccatores?</i>	337
4. <i>An homini priuato liceat occidere tyrannum?</i>	339
5. <i>An liceat occidere filiam in adulterio deprehensam?</i>	341
6. <i>An liceat alterum occidere in vita sua defensionem?</i>	344
7. <i>An liceat occidere furem in defensionem suarum facultatum.</i>	347
8. <i>An pro defensione pudicitia & honoris liceat inuasorem occidere?</i>	348
9. <i>An pro defensione alterius occidere inuasorem.</i>	349
10. <i>An aliquo casu liceat occidere innocentem v.g. si tyrannus persequeretur innocentem & minaretur urbi excidium nisi illum occidat?</i>	350
11. <i>An liceat seipsum occidere?</i>	352
12. <i>An homicidium casuale sit peccatum?</i>	356

Quæstio LXV. de mutilatione.

Quæst. 1. <i>An pro salute corporis liceat se mutilare vel membrum abscindere?</i>	357
2. <i>An ob salutem animæ liceat se mutilare.</i>	358
3. <i>An ob comminationem mortis liceat se mutilare?</i>	359

Quæstio LXVI. De furto & rapina.

Quæst. 1. <i>Quid sit furtum & rapina?</i>	359
2. <i>Quotplex sit furtum?</i>	360
3. <i>Quale peccatum sit furtum?</i>	361
4. <i>An multa minuta furtiva faciant peccatum mortale?</i>	363
5. <i>An filius peccet mortaliter accipiendo & expendendo bona paterna.</i>	365
6. <i>An uxor peccet mortaliter accipiendo & expendendo bona mariti.</i>	367

Quæstio LXVII. de iniustitia iudicis.

Quæst. 1. <i>An iudex possit condemnare reum secundum allegata & probata, quem tamen certo scit esse innocentem?</i>	370
2. <i>An idem sit dicendum de causis civilibus?</i>	375

& quaestionum.

3. *An possit iudex aliquem ex privata scientia condemnare?*
376
4. *An iudex possit aliquem non citatum & auditum condemnare?* 378
5. *Quot modis iudex procedet iuridicè aduersus criminosos?*
379
6. *An quando iudex procedit via inquisitionis generalis debeat precedere infamia personæ delicti.* 381
7. *An ad inquisitionem mixtam necesse sit infamiam precedere.* 383
8. *An ad inquisitionem specialem necesse sit infamiam precedere.* 384
9. *Quibus modis aperiatur via iudici seculari ad inquisitionem?* 389
10. *Ex quibus indicijs possit iudex reum subijcere torture?*
ibid.
11. *An iudex condemnans reum præter ordinem iuris teneatur ad restitutionem.* 395

Quaestio LXVIII. De accusatore.

- Quaest. i. *Quid sit accusatio, & quas requirat solemnitates?*
395
2. *An accusationem debeat precedere secreta monitio?* 397
3. *An accusator possit desistere ab accusatione incepta, & quas ob causas.* 398

Quaestio LXIX. De reo.

- Quaest. i. *An reus à iudice non iuridicè interrogatus teneatur fateri veritatem?* 400
2. *An iuridicè interrogatus reus teneatur fateri veritatem.*
401
3. *An reus condemnatus secundum allegata & probata teneatur obtemperare?* 404
4. *An reus possit fugere ex carcere,* 405
5. *An possit carceres & vincula effringere, ibid.*

6. An alij possint reo auxilium ferre ad fugam vel effractionem. 407

Quæstio LXX. De testibus.

Quæst. 1. Quot testes requirantur in causis criminalibus. 408

2. Quales esse debeant hi duo testes, ut legitime probent. 409

3. An quis teneatur semper testari ad præceptum iudicis. 410

4. An testis teneatur ad restitutionem si nolit testari vel si veritatem occultet? 411

5. An testis teneatur restituere si falsum testatus sit? 412

Quæstio LXXI. De aduocato.

Quæst. 1. An aduocatus possit causam dubiam tueri? 412

2. Quando aduocatus teneatur ad restitutionem parti? 414

3. An aduocati teneantur pauperibus patrocinari gratis, ibid.

Quæstio LXXII. De contumelia.

Quæstio LXXIII. De detractioe.

Quæst. 1. Quid sit detractio? 415

2. Quale peccatum sit detractio. 416

3. An Auditor detractoris peccet mortaliter? 417

4. An peccet mortaliter qui refert dicta sine assueuratione? 418

5. An sit peccatum mortale, infamare seipsum. 419

6. An eum qui uno loco est infamis propter crimen publicum, liceat alibi infamare? 420

7. An eum qui eo crimine est infamis, liceat de alijs infamare? 421

8. An licitum sit iniuriam ab alio sibi factam amico deferre? 422

Quæstio LXXIV. De susurratione.

Quæstio LXXV. De irrisione.

Quæstio LXXVI. De maledictione.

Quæstio LXXVII. De emptione & venditione.

Quæstio LXXVIII. De usura.

Quæst. 1. Quid & quotuplex sit usura. 423

2. Quo iure prohibita sit usura? 425

3. An ratione damni emergentis liceat aliquid supra sortem exigere? 428
4. An ratione lucri cessantis liceat aliquid supra sortem accipere. 430
5. An ratione periculi sortis, vel difficultatum, aut expensarum, quae in ea recuperanda metuentur, liceat aliquid ultra sortem exigere? 432
6. An ratione carentiae pecuniae seu obligationis non repetendi ante certum tempus possit aliquid exigi? 433
7. An in mutuo poena conventionalis locum habeat? 435
8. An dominium usurarum transferatur in usurarium. 436
9. Quenam possimus ab usurarijs titulo oneroso vel gratuito accipere? 438
10. Utrum haeredes usurarij teneantur in solidum? 441
11. Quinam ex cooperantibus ad usuras teneantur ad restitutionem? ibid.
12. Quenam sint poenae usurariorum? 442
13. An montes pietatis excusentur ab usura? 443

Quaestio LXXVIII. De censibus seu redditibus annuis.

- Quaest. 1. Quid & quotuplex sit census? 445
2. An liceat emere novos census. 447
3. An liceat emere censum personalem? 448
4. An liceat emere censum perpetuum irredimibilem minori pretio quam sint pensiones operatae? 452
5. An liceat emere censum temporalem minori pretio quam sint omnes pensiones simul sumptae? 454
6. An liceat emere censum utrumque redimibilem? 455
7. Quae conditiones iure positivo requirantur in emptione censuum? 458

Quaestio LXXIX. De partibus iustitiae integranibus.

Quaestio LXXX. De partibus iustitiae potentialibus.

Quaestio LXXXI. De religione.

- Quaest. 1. Quid sit religio. 459

Index capitulum.

2. *Quid sit obiectum religionis.* 462
 3. *An religio differat ab alijs virtutibus.* 465
 4. *An religio differat ab obseruantia, qua coluntur sancti?*
 468
 5. *An Deo debeantur cultus diuersæ speciei rationi diuerso-
 rum beneficiorum?*
 6. *An Deo debeantur cultus diuersæ speciei ratione diuersa-
 rum perfectionum seu attributorum?* 474

Quæstio LXXXII. De deuotione. 475

Quæstio LXXXIII. De oratione.

- Quæst. 1. *Quid sit oratio?* 477
 2. *An oratio sit necessaria ad salutem?* 478
 3. *An oratio sit utilis & efficax.* 480
 4. *Quenam in oratione sint petenda?* 481
 5. *Quisnam possit aut debeat orare?* 482
 6. *Quinam sint orandi, an etiam sancti?* 484
 7. *Pro quibus sit orandum?* 488
 8. *Quomodo sit orandum?* 490
 9. *An horæ canonicæ sint utiles & retinenda in Ecclesia.*
 491
 10. *An omnes clerici obligentur ad horas canonicas, ibid.*
 11. *An omnes beneficiarij teneantur ad horas canonicas.* 494
 12. *An omnes religiosi obligentur?* 497
 13. *Quanta sit obligatio legendi horas.* 498
 14. *Quomodo horæ sint recitandæ?* *ibid.*
 15. *De alijs quibusdam circumstantijs.* 499

Quæstio LXXXIV. 501

Quæstio LXXXV. De sacrificio. 502

- Quæst. 1. *Quid sit sacrificium proprie dictum.* 502
 2. *Quotuplex sit sacrificium?* 506
 3. *An hoc tempore liceat afferre agnum vel vitulum?* 508

Quæstio

TRACTATUS DE IVRE ET IVSTITIA.

POST Theologicas Virtutes agendum de Cardinalibus, quarum præcipua est Iustitia, de qua disputat Scholast. in 3. distinct. 36. Canonistæ in decreto distinct. 1. Iuristæ in ff. de Iustitia & Iure d. 12. hic quæst. 57. & seq. & alij, quos suo loco citabimus. Sumitur autem Iustitia tripliciter. *Primò*, largè, vt quædam virtus generalis, quæ omnes complectitur, & est idem quod sanctitas; Quo pacto Viri sancti in scriptura appellantur iusti: & mutatio illa, qua quis ex statu peccati transfertur instatum gratiæ, & adoptionis filiorum Dei, dicitur iustificatio. *Secundò*, sumitur strictè, vt est virtus quædam particularis, distincta à reliquis omnibus, cuius officium est, vnicuique dare quod ipsi debetur, & æqualitatem in omni contractu constitutere. Hoc modo non agimus hic de iustitia.

CAPVT I.

De Iure.

ANTEQVAM aggrediar qq. Diui Thomæ, præmittendæ sunt aliquot disputationes de Iure, dominio, vsufructu, possessione, & de similibus, quæ necessaria sunt ad intelligendam materiam de iustitia.

I. **P**RIMA CONCLUSIO. Nomen iuris æquiuocum est, & sumitur *Primo*, pro regula seu norma operis iusti, cuiusmodi regula est lex, præceptum, & sententia iudicis. Hæc enim est veluti priuata quedam lex: Et hoc modo iudex dicitur dictare Ius, & præesse Iuri dicendo. *Secundo*, pro sententia iuris, quo pacto sumitur à Celso Iureconf. teste Vlpiano, l. i. ff. de Iure & Iustitia; cum ait, *Ius est ars boni & æqui*. *Tertio*, pro potestate & actione, quam quis habet in rem aliquam; quo pacto dicimus aliquem vti suo iure. *Quarto*, pro iusto & æquo: Hæc duæ postremæ acceptiones ad nostrum institutum pertinent.

2. **S**ECUNDA CONCLUSIO. Ius in quarta acceptione, quatenus est idem quod iustum, potest tripliciter accipi. *Primo*, generalissimè pro omni eo, quod est legi consentaneum, quod ab Aristotele vocatur iustum legitimum; & reipsa idem est quod honestum, quo pacto omne opus virtutis dicitur iustum. *Secundo*, minus generaliter pro omni eo, quod alteri ex quacunque honestate, seu æquitate, est debitum: dupliciter autem potest aliquid alteri esse debitum. *Primo*, debito legali quod & vocatur debitum iustitiæ. *Secundo*, debito morali seu honestatis, vt docet Diuus Thomas *questio. 80. & questio. 106. articul. 4. ad 1.* Debitum legale seu Iustitiæ est, ad quod alter verum Ius & actionem moralem habet, & ideo ratione illius Iuris alius obligatur lege iustitiæ ad illud reddendum. Debitum morale est, quod non fundatur in tali Iure seu actione, sed solum in honestate morali, & debita rectitudine virtutis, quam quisque seruare tenetur in suis actionibus, quæ sunt ad alterum. Quisque enim erga alterum tenetur operari secundum legem virtutis, & dictamen rectæ rationis, quamuis alter verum Ius ad hoc non habeat: verbi gratia, teneor morali debito eleemosynam dare pauperi, &

tamen pauper non habet Ius & actionem ad hoc, ut illi dem. Idem habet locum in gratitudine & veritate. *Tertio*, accipitur Ius & iustum strictè pro iusto legali tantum, quod ita debitum est, ut alter habeat verum Ius & actionem ad illud exigendum, & hoc modo est obiectum iustitiæ, de qua disputamus.

QVÆST. II. *Quid sit Ius illud, quod significat præceptum.*

I. PRIMA CONCLUSIO. Ius in tertia acceptione est potestas, seu facultas legitima ad rem aliquam obtinendam, siue ad usum rei, vel ad aliquam functionem, aut negationem functionis, cuius violatio sine iusta ratione facta iniuriam constituit. *Primò*, dicitur potestas legitima, id est, lege concessa, siue legi cõsentanea: nã potestas, quæ secundum legem non competit, nõ est Ius, sed potius iniquitas. Lex autem secundum quam Ius competit, vel est naturalis, vel positiua. Lege naturali habemus Ius ad usum membrorum, ad vitam sustentandam, ad vim propulsandam; lege positiua ad hæreditatis successionem, ad præscribendum, ad vsucapiendum certo tempore rem alienam. Sunt enim tot genera Iurium quot genera legum, quæ Ius tribuunt. Quamuis hæc diuersitas non faciat diuersitatem in Iustitiæ habitu. Nam Iustitia æquè inclinatur ad reddendum debitum, siue id oriatur ex lege naturali, siue ex positiua. *Secundò*, dicitur potestas ad functionem, aut negationem functionis, quia non solum Ius habeo, ut aliquid agam, aut ut proximus aliquid agat, v. g. ut mihi seruiat, sed etiam ut non agat, v. g. ut me non impediatur, & non lædat. *Tertio*, dicitur potestas, cuius violatio constituit iniuriam, quia huic Iuri, de quo agimus, opponitur iniuria, quæ nihil aliud est, quam peccatum, quo quis alterius Ius violat, quod est peccatum iniustitiæ. Porro ut hæc violatio constituat iniuriam debet fieri sine legitima causa. Nam si fiat ex legitima causa non erit iniuria, v. g. Petrus habet Ius ad repetendum gladium, quem apud me deposuit,

si contraueniam huic Iuri, sine legitima causa, facio ei iniuriam; si autem sit legitima causa, vt si interueniat furor, seu amentia, non facio ei iniuriam. Hinc sequitur ius esse quasi mensuram iniuriæ. Nam quantum illi sine legitima causa contrauenitur, tantum fit iniuriæ.

Sed duo notanda sunt. Primum, hæc duo non pugnant, aliquem habere Ius ad aliquid, & pati iniuriam; imo hoc posterius non potest esse sine priori. Nemo enim potest pati iniuriã, nisi habeat ius ad aliquid. Nã iniuria in eo consistit, quod sine legitima causa contraueniatur iuri, quod quis habet. Secundum, non semper eum, qui exequitur id, ad quod Ius habet, exercere actũ iustitiæ; tamen si is, qui sine legitima causa violat ius alterius, semper exercent actum iniustitiæ, v. g. qui vescitur cibo suo, aut qui vestit se veste sua, exercet actũ, ad quem ius habet; & ideo dicitur vt i suo iure: non tamen exercet actum iustitiæ, quia omnis actus iustitiæ est ad alterum, qui autem sine legitima causa impediret hoc ius, quod alter habet, actum iniustitiæ exerceret.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Hæc potestas nihil est aliud, quã habitudo quædam personæ ad rem, in quam ius habere dicitur, & aliquando habet se per modum potentie actiuæ, vt ius ad aliquid agendum, vel percipiendum: aliquando per modum passiuæ, vt Ius creditoris, vt sibi debitum soluatur; & Ius dominorum, vt sibi seruiatur à famulis; & Ius subditorum, vt debitè gubernentur à Principe: Aliquando per modum potentie resistendi, vt Ius, quod quis habet, ne alius ædificet in tali loco, aut ne fenestram aperiat.

3. QVÆRES. An hoc Ius sumptum pro potestate sit aliquid reale? Respondeo. Nec est ens reale, nec rationis, sed aliquid morale, quod secũdum cõmunem æstimationem hominum sufficit ad varios effectus licitè efficiendos, & aliquando oritur ex deputatione, & voluntate hominum; aliquando ex beneficio naturæ. Sive vt

ſuprà dictum eſt, aliquando ex lege naturali, aliquando ex lege poſitiua.

4. DICES. Si eſt tantum aliquid morale, quomodo ab eo poſſunt procedere effectus, & actiones reales? Reſpondeo. Actiones reales, quæ tribuuntur huic poteſtati, ſeu Iuri non pendent ab ipſo iure effectiuè, quaſi Ius, ſeu poteſtas moralis ſit effectiuum principium actionum moralium; ſed ſolum habent ab Iure, vt licitè ſine iniuria exercentur. Vbi Nota, Tria ſpectari poſſe in eo, qui habet Ius ſeu poteſtatem moralem. *Primum* eſt capacitas aliqua realis, à qua actiones reales procedunt. *Alterum* Ius ipſum, quod ſupponit hanc capacitatem, & à quo habent actiones, vt legitimè fiant. *Tertium* eſt reſpectus rationis, qui in hoc Iure fundatur. v. g. in Doctore, qui habet Ius publicè docendi & interpretandi, eſt *primò* cognitio quædam & ſcientia earum rerum, quas docendas ſuſcipit, & ab hac cognitione & ſcientiâ procedunt reales actiones docendi & interpretandi. *ſecundo* eſt ipſum Ius docendi & interpretandi, ratione cuius dicitur licitè docere & interpretari. *Tertio* ſunt varij reſpectus, qui fundantur in hoc iure. Nam hoc Ius duo potiffimùm reſpicit, nempe iuſtum ſeu debitum legale, quod eſt obiectum iuſtitix, & obligationem iuſtitix in eo qui debet. Vnde & debitum ſeu iuſtum legale à duobus reſpicitur tanquam correlatiuis, nempe ab obligatione, quæ eſt in debente; & à iure, quod eſt in eo, cui debetur; à iuſtitia verò reſpicitur tanquam eius obiectum.

QVÆST. III. De iure naturali & poſitiuo.

1. **P** RIMA CONCEPſIO. Diuiſio Iuris in naturale & poſitiuum poteſt conuenire iuri 1. 3. & 4. acceptione, nempe vt Ius ſumitur ſiue pro lege, ſiue pro poteſtate, ſiue pro iuſto ſeu debito. Poteſt ergo his tribus modis explicari. *Primo* lex alia eſt naturalis, alia poſitiua. *ſecundo*, poteſtas alia conceditur lege naturali,

alia positiua. *Tertio*, Iustum seu debitum aliud est lege naturali debitum, aliud positiuâ.

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Aliter Iuristæ, aliter Theologi hanc diuisionem explicant. Iuristæ diuidunt Ius in *naturale, gentium, & ciuile*, vt haberur libro 1. & seq. ff. de iustitia & iure, & instit. de iure naturali, gentium, & ciuili. *Ius naturale* vocant, quod est commune hominibus ac brutis, vt coniunctio maris & fœminæ, liberorum procreatio, ac educatio. *Ius gentium*, quod est proprium hominibus, & illis omnibus, aut ferè omnibus commune, vt religio erga Deum, obsequium erga patriam & parentes, bella, captiuitates & seruitutes, emptio & venditio, & similes contractus. *Ius ciuile*, quod est proprium alicui Reipublicæ aut ciuitati. Vbi nota *Ius ciuile* apud Iuristas duobus modis vsurpari. *Primo*, propriè & strictè pro eo, quod est proprium cuique ciuitati & regno. Et sic distinguitur à iure naturali, & gentium, vt ex dictis patet. *Secundo*, pro toto illo Iure, quo vnumquodque regnum, aut ciuitas regitur, & sic complectitur & *Ius gentium*, & *naturale*. Nam vnumquodque regnum, non solum regitur iure sibi proprio, sed etiam iure gentium & naturali. Hoc sensu Vlpian. libr. 1. ff. de iustitia & iure, dicit: *Ius priuatum esse collectum ex præceptis naturalibus, gentium, & ciuilibus.* Et Aristoteles 5. *Ethi.* 7. diuidit Ius ciuile, hoc modo sumptum, in Ius naturale, & legitimum, id est, positiuum.

3. **TERTIA CONCLUSIO.** Theologi diuidunt Ius in *naturale & positiuum*, deinde positiuum in *diuinum & humanum*: denique humanum in *Ius gentium, ciuile, & canonicum.* *Ius naturale* vocant, quod est consentaneum naturæ rationali, nec in brutis, sed in hominibus locum habet. *Ius gentium* quod communi gentium consensu introductum est. Cætera facilia sunt. Vnde patet aliqua esse de iure gentium apud Iuristas, quæ apud

Theologos sunt de iure naturali, ut est religio erga Deum, obsequium erga patriam, & quæcunque in Decalogo præcepta aut prohibita sunt quoad substantiam. Nec tamen re ipsa dissentiunt Iuristæ & Theologi, sed tantum in modo loquendi.

QVÆTS. IV. De Iure simpliciter, & secundum quid:
Item de paterno, dominatio, & æconomico.

1. PRIMA CONCLUSIO. Ius seu iustum, dividitur in iustum simpliciter, & secundum quid. Alij vocant æquale, & inæquale. Ut aliquid sit iustum simpliciter, tria requiruntur. *Primum*, ut sit ad alterum. *Secundum*, ut interueniat ratio debiti. *Tertium*, ut constitutur æqualitas. Hinc sequitur illud esse Ius secundum quid, cui aliqua ex his conditionibus deest. Vide D. Thom. *quest. 57. artic. 4. & quest. 80. & Arist. 5. Ethic. 6.*

2. SECUNDA CONCLUSIO. Inter patrem & filium, dominum & seruum, virum & uxorem, quatenus tales sunt, non est iustum simpliciter, quod Aristoteles & D. Thom. appellant iustum ciuile, seu politicum, quale est inter ciues: sed inter patrem & filium est iustum paternum: Inter dominum & seruum est iustum herile, seu dominatum: Inter virum & uxorem est iustum æconomicum. Ita D. Thom. & Arist. *loco citato*. Ratio est, quia, ut aliquid sit iustum simpliciter, requiruntur tres conditiones enarratæ. At prima conditio deest in proposito, quia iustum de quo agimus, non est simpliciter ad alterum. Nam filius non est omnino alter à patre, cum sit pars eius ab eo decisa: nec seruus est omnino alter à Domino, cum sit eius quasi instrumentum, ac possessio: nec uxor est omnino altera à viro, cum sint quasi vna caro. In secunda conditione non est defectus. In tertia est defectus inter patrem & filium, quia filius non potest patri reddere æquiualens. Notat D. Thom. ex Aristotele

iustum œconomicum, quod est inter virum & vxorem; minus recedere à iusto politico, quod est iustum simpliciter, quam Ius parentum & dominatiuum. Ratio, quia vxor magis distinguitur à viro, quam filius à patre, seruus à domino. Nam vir & vxor sunt duæ partes vnius communitatis domesticæ, vt docet Aristoteles. 1. *Polit.* 3. sicut ciues sunt partes vnius ciuitatis. At dominus & seruus non sunt duæ partes, sed alter est instrumentum alterius; similiter pater & filius non sunt duæ partes, sed alter se habet per modum partis, alter per modum totius.

3. *QVÆRES.* Quomodo intelligendum sit inter patrem & filium non esse iustum simpliciter? Nam duobus modis id intelligi potest. *Primò*, non esse iustum propriè dictum. *Secundò*, esse quidem iustum propriè dictum; non tamen perfectè, sed imperfectè iustum. Respondeo. Debet intelligi primo modo. Ratio est, quia iustum propriè dictum est obiectum iustitiæ propriè dictæ; sed inter patrem & filium, quâ tales, non est Iustitia propriè dicta: ergo nec iustum propriè dictum. Minor patet, quia virtus, quâ filius vt filius, reddit ius suum patri, est virtus pietatis, quæ à iustitia distinguitur, & ei annexa est, vt docet Diuus Thomas *quæstione octuagesima & centesima prima*. Et quidem pietas, partim deficit à Iustitia, partim superat. Deficit in eo, quod non sit perfectè ad alterum, nec possit reddere æquiualens: Superat verò, quia debitum quod ex pietate debetur, est multò præstantius & perfectius in ratione debiti, quam quod ex iustitia debetur, vt docet Domin. Soto *libro tertio de iustitia, quæstione 1. articulo quarto*, Caiet. *hic qu. 57. art. 4. & Valent. qu. 1. p. 2.*

4. *DICES primò.* Amicitia non minus debet esse ad alterum, quam Iustitia vt docet Aristot. 8. *Eth. cap. 8.* sed inter Patrem & Filium est propriè amicitia, vt docet idem Aristot. 8. *Eth. cap. 14.* Ergo & inter illos est propriè

Iustitia. *Secundò*, potest inter eos propriè iniuria & iustitia esse, vt si filius interficiat patrem: ergo & propriè Iustitia. *Tertiò*, inter Christum & Deum Patrem, fuit propriè Iustitia, quia ex Iustitia satisfecit pro humano genere Patri: & tamen Christus ratione naturæ diuinæ est aliquid patris. *Quartò*, quia inter Deum & quemlibet hominem iustum potest intercedere vera iustitia, quia homo iustus ex Iustitia potest mereri vitam æternam: & tamen homo iustus est aliquid Dei, cum sit eius filius per adoptionem, & seruus per creationem. Solutio pendet ex seq. concl.

5. TERTIA CONCLUSIO Inter Patrem & Filium, si non spectentur vt tales sunt, sed aliquo alio modo, potest esse iustum simpliciter, & vera Iustitia. Ita Dom. Soto lib. 3. de iust. q. 1. art. 4 Molina tract. 1. de iust. disp. 7. & Aragon. hinc q. 57. art. 4 quamuis contrariū sentiant Caiet. q. 57. art. 4. & Valentia quæst. 1. p. 2. Nota filium tribus modis spectari posse. *Primò*, quatenus est pars quædam per naturalem generationem à Patre decisa. *Secundò*, quatenus non est sui iuris, quoad bona temporalia, sed sub Iure & potestate Patris. *Tertiò*, quatenus est sui Iuris, & egressus è potestate paterna, siue per emancipationem, siue alio modo, vt fit in peculio castrensi, vel quasi castrensi, etiam ante emancipationem. Hoc tertio est omnino alter à Patre, non autem primo & secundo modo. Si ergo filius spectetur primo modo, non potest inter illum & Patrem esse Iustitia propriè dicta, tum quia non est omnino alter à Patre, nec potest illi reddere æquiualens, vt supra dictum: tum etiam, quia licet ea ratione debeat Patri obsequiū & reuerentiam, & hoc debitum sit valde præstans, quod arctissimè obligat; tamen non est debitum legale seu iustitiæ, sed debitum morale seu honestatis. Ratio patet ex prima quæstione, quia Pater non habet Ius & actionem moralem ad exigendum illud debitum. Si spectetur se-

cundo modo non potest etiam inter illum & Patrem esse iustitia propriè dicta, quia licet in persona sit alter à Patre: non tamen in iure. Nam in filio nullum est ius quod non sit sub potestate Patris, aut quod possit Patrē ex iustitia obligare. Si tertio modo spectetur, potest esse iustitia inter illū & Patrem, quia cum sit sui iuris, nec amplius sub paterna potestate, non minus est alter à Patre, quam quivis alius, qui est sui iuris: potest ergo cum Patre inire contractus civiles, sicut cū aliis hominibus. Hinc facilè solvuntur argumenta contraria. Ad *primum* Respondeo, Sicut inter Patrem & Filiū emancipatū potest esse amicitia, ita & iustitia. De filio nondū emancipato est alia ratio, quia ille nō habet propriū Ius; Iustitia autem debet esse ad alterum, qui habet Ius, quod non requiritur in amicitia. Ad *secundum* Respōd. Eo sensu quo inter Patrem & Filiū potest esse iniuria, potest etiam esse iustitia: ac *primo* si filius peccet contra Patrem in iis, quæ debet illi præstare ex pietate, non erit iniustitia, sed impietas. *secundo*, Si ante emancipationem peccet contra illum in bonis temporalibus, nō erit iniustitia, sed quasi quædā prodigalitas. Nam bona Patris censentur esse bona filij, ac proinde non sunt aliena: *Tertio*, si post emancipationem peccet in iisdem bonis, erit vera iniustitia, quia iam filius est sui iuris, & habet bona propria distincta à bonis paternis. Denique si interficit Patrem, antequam emancipetur, erit impius & parricida, si post emancipationem, etiam iniustus. Ad *Tertium* & *Quartum* Respond. Valentia loco *citato*. Inter Deum Patrem & Christum hominem, & similiter inter Deum & quemlibet iustum, non esse propriè talem Iniustitiam, qualis est inter ciues, sed esse Iustitiam quandam alterius ordinis, quæ specie distincta sit à Iustitia politica. Sed quidquid sit de hac re, difficultas in eo solum est. An inter Deū Patrem, & Christū hominem, sit sufficiens distinctio, ut Christus possit di-

ei alter à Patre; & consequenter, An inter illos possit esse Iustitia. Respondeo, Affirmatiuè, tum quia humana Christi natura sufficienter distinguitur à diuina natura Patris: tum etiam, quia vbiunque sunt distincta dominia & iura, ibi potest intercedere Iustitia. Christus autem habuit proprium dominium actuum voluntatis humanæ, distinctum à dominio voluntatis diuinæ. Idem est de Deo, & quolibet iusto.

QVÆST. V. De Iure in re, & ad rem.

I. **P**RIMA CONCLUSIO. Ius in re, est ius circa rem aliquam, ad quos res ipsa deuincta est. Ius ad rem, est Ius circa rem aliquam, ad quos res ipsa nondum est deuincta. Ita Molina tract. 2. de iust. disp. 2. Alij autem hoc modo: Ius in re est, quod quis habet in re iam sua, & obtenta: Ius ad rem, quod quis habet, ut res aliqua fiat ipsius.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Ut aliquis acquirat Ius in re, tria requiruntur. Primo, Existentia rei. Secundo, Titulus, qualis est, v. g. emptio vel donatio, vel aliquis similis. Tertio, Traditio: Si vnum ex his desit, non est Ius in re. Est communis sententia, quam sequitur loco citato Molina, & colligitur ex L. traditionibus C. de pactis, quæ sic habet: Traditionibus & vsucapionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur. Hinc sequitur. Primo, Ecclesiasticos non habere Ius in re circa fructus suorum beneficiorum, quos sequenti anno percepturi sunt, quia illi fructus nondum existunt, habent tamen Ius ad rem. Secundo, Fures & vsurarios non habere Ius in re circa pecunias furto, vel vsura acquisitas. Quia licet illæ pecuniæ iam existant, & etiam obtineantur à furibus & vsurariis, tamen deest legitimus titulus, Tertio, Emptorem non habere Ius in re circa equum, pro quo pretium persoluit, quamdiu equus non est illi traditus, habet tamen Ius ad rem. Vnde si Venditor eundem equum alteri vendat, & simul tradat, hic secundus emptor acquireret Ius in re, nec tenebitur equum tradere priori

emptori. Ita habetur l. *Quoties C. de rei venditione*. Et ratio est, quia prior emptor non habet Ius in re, sed tantum Ius ad rem, & posterior acquisiuit sibi Ius in re: ergo non res vendita, sed vëditor ipse est obligatus priori emptori: ac proinde priori emptori non conceditur actio realis in rem, quę iam alterius effecta est, sed actio personalis in venditorem, qui tenetur cum ipso componere.

3. *TERTIA CONCLUSIO*. Vt aliquis acquirat Ius ad rem, non est necessaria existentia rei, nec traditio, sed legitimus titulus. Hoc patet in exemplis allatis. Nam Ecclesiastici habēt ius ad rem respectu omnium fructuum, quos sequenti anno percepturi sunt, etsi illi fructus non existant. Item emptor habet Ius ad rem respectu prædij quod emit, antequam traditio facta sit.

4. *QVÆRES primò*, Quid intersit inter eum, qui habet Ius in re, & eum, qui habet Ius ad rem, quoad forum iudiciale? Respondeo. Ei, qui habet Ius in re, conceditur actio realis respectu rei, quæ tali Iuri est deuincta ad cuiuscumque manus perueniat res illa. Ei verò, qui solum habet Ius ad rem, sola actio personalis conceditur.

5. *QVÆRES secundò*, Quale ius habet is, qui furto amisit suum equum, aut qui amisit possessionem sui prædij. Respondeo. Si ante amissum fuerit verus Dominus equi, & prædij, & consequenter habuerit Ius in re, tunc etiam post amissum vtriusque manet dominus, & seruat Ius in re. Hoc intellige respectu equi & prædij, non autem respectu possessionis vtriusque. Nam respectu possessionis habet tantum Ius ad rem. Ratio est quia cum possessio nondum existat, non potest circa illā habere Ius in re, vt ex dictis patet. Quod autem habeat Ius in re circa equum & prædium; inde patet, quia ante amissum habebat Ius in re, & dominium; hoc

autem non amisit per furtum, aut elocationem.

6. QUARTA CONCLUSIO. Quando dicitur, aliud esse Ius in re, aliud Ius ad rem, nomine rei non tantum intelligimus res corporales, quæ tangi possunt, vt equum, vestem, domū, aurum, argentum: sed etiam incorporales, quæ solum intellectu percipiuntur, cuiusmodi sunt Iura ad aliquid, vt v. g. Ius adeundi hæreditatem, Ius fruendi aut vtendi re alterius, Ius viæ per agrum alienum, Ius mittendi stillicidium alicuius domus super alienam domum, & similia. Hæc enim iura computantur inter res incorporales, vt habetur instit. de rebus corporalibus & incorporalibus Hinc sequitur, sicut in incorporalibus aliquando solum acquirimus Ius ad rem, aliquando verò Ius in re: sic etiam fieri in ipsis Iuribus. Item sicut in corporalibus non acquiritur Ius in re, nisi facta traditione: sic etiam ordinariè fieri in incorporalibus. Vnde si Petrus, v. g. donet, aut vendat alicui vsumfructum, aut aliud Ius in prædio, cui Iuri seruitus in eo prædio respondeat, & ante traditionem illius Iuris venditi aut donati tradat idem prædium venditum alteri, nullo interposito pacto, vt emptor teneatur permittere & concedere Ius, quod venditor illi alteri donauerat, aut vèdiderat, sanè emptor, cui facta fuerit traditio prædij, ad nihil tenetur ei, cui prius fuerat venditum, aut donatum Ius illud, eo quod comparauerit Ius ad rem. Secus autem esse, si præter titulum emptionis, aut donationis, interuenisset traditio illius Iuris; tunc enim primus emptor & donatarius comparasset Ius in re, antequam secunda venditio fieret. Et ideò prædium illud, ad cuiuscumque manus deuenisset, cum eo onere, & obligatione reali transisset. Ita colligitur ex L. *si sub vna*, ff. de verborum obligationibus, cuius hæc sunt verba: *Si quis viam ad fundum suum dari stipulatus fuerit, postea fundum, partemve eius ante constitutam seruitutem alienauerit, euanescit stipulatio.* Ex quibus verbis patet sti-

pulationem, aut titulum ad seruitutem non sufficere vt constituta censeatur, & acquisitum sit Ius in re, nisi traditio sit subsecuta. Vnde si fundus, in cuius vtilitate seruitus fuerat promissa, vendatur, & tradatur alteri, Ius seruitutis illius, non transit in emptorem; nisi fortè venditor Ius illud personale, quod ad illam seruitutem habebat, emptori cesserit, saltem per clausulam illam particularem, quam tabelliones in instrumentis publicis solent apponere, nempe quod cesserit omne Ius reale, vel personale competens sibi in tali re. Similiter si fundus, in quo talis seruitus fuerat promissa, vendatur, & tradatur alteri, obligatio possidendi eam non transit in eum. Ratio, quia ex sola promissione seu stipulatione nondum erat acquisitum Ius in re: neque actiuum ex parte fundi, in cuius vtilitate seruitus erat promissa, neque passiuum ex parte alterius fudi, in quo erat promissa, sed solùm erat obligatio personalis constituendi eam seruitutem inter eum qui eam promiserat, & illum cui eam promiserat; Ius autem & obligatio personalis non transit cum fundo. Item colligitur ex *L. pluribus, ff. eodem tit. & ex L. pro parte, ff. de seruitutibus.*

7. **QVÆRES.** An ad acquirendum Ius in re circa res incorporales semper præter titulum necessaria sit traditio? Respondeo. Ordinariè necessaria est, vt dixi, non tamen semper. Vt autem aliquid certi sciatur, præscribi hæc regula generalis potest. Quando ex dominio aut dispositione alicuius Iuris non constat Ius illud quod quis habet ante traditionem respectu alicuius rei esse Ius in re; censendum est esse tantum Ius ad rem: si autem vel ex dominio, vel ex dispositione alicuius legis constet, aliquem habere Ius in re ante traditionem, tunc non requiritur traditio. Hoc modo non requiritur ad acquirendum ius in re in beneficio Ecclesiastico, sed sufficit collatio & acceptatio. Nam sicut per collationem acquiritur Ius ad rem, ita per acceptationem acqui-

ritur Ius in re, ante omnem traditionem. Ita habetur C. *si tibi absenti, De prabendis* in 6. Ad possessionem tamen beneficij necessaria est traditio, & quasi apprehensio eius, interuentu alicuius actus, v. g. per sessionem in Cathedra Episcopali accipitur possessio Episcopatus, & per alios similes actus accipitur possessio aliorum beneficiorum. Item quando res aliqua incorporales transeunt in aliquem iure hæreditario vt Ius patronatus, aut seruitutes aliqua, statim hæres, adita hæreditate, acquirit circa illa Ius in re. Item quando in singulari legatur res aliqua incorporalis alicui, vt seruitus, aut fūdus cui seruitus debetur: statim ac hæres adit hæreditatem acquirit legatarius Ius in re; imo iuris fictione, eo quod hæres adit hæreditatem, censetur legatarius comparasse. Ius in re circa ea, quæ ipsi legata sunt. Ita colligitur ex l. *si partem, §. si perfundum ff. quemadmodum seruitutes amittantur*. Plura citabo *cap. seq. quest. 3*. Item quando res aliqua in pignus traditur, aut hypothecæ subiicitur, siue pactione inter debitorem & creditorem, siue iuris dispositione subiiciatur, creditor acquirit Ius in re, vt inde sibi debitum solvatur, quando aliundè non fuerit, vnde solvatur. Vnde ad quemcumque res illa transit, cum illo onere reali ac obligatione trāsit. Ita colligitur ex l. *quid de creditore*. Et ex l. *eorum ff. de damno infecto*. Vbi dicitur, creditorem habere Ius in re, & sermo est de creditore, cui pignus aut hypotheca constituta est. Et ratio est, quia contractus pignoris, aut hypothecæ, ad nihil aliud inuentus & institutus fuit, nisi ad concedendum Ius in re, in pignore & hypotheca, ad securitatem debiti. Interest autem inter pignus & hypothecā, quod nomine pignoris intelligatur res quæ simul traditur creditori, maximè si mobilis sit. Nomine autem hypothecæ intelligatur res, quæ sine traditione, nuda conventionione tenetur. Institut. *de actionib. §. Item seruiana*. Aliquando tamen pignus latè sumitur, vt etiam

hypothecam complectatur, L. I. ff. de pignoratitia actio-
ne, quæ sic habet: *Pignus contrahitur non solum traditione,*
sed etiam nuda conuentione, etsi non traditum est.

C A P V T II.

De dominio.

P R I M O agendum est de natura dominij. *Secundò,*
de subiecto, id est, quis sit capax dominij. *Tertiò,* de
obiecto, id est, quæ res cadant sub dominium. *Quarib,*
de diuisione rerum & dominiorum. *Quintò,* de transla-
tione.

Q V Æ S T. I. Quid sit dominium.

I. P R I M A C O N C L U S I O. *Dominium est Ius perfectè*
disponendi de re corporali, nisi lege prohibeatur. Ita
Bartholus in l. si quis vi. §. differentia num. 4. ff. de ac-
quirenda possessione, quem alij passim sequuntur. *Ac pri-*
mò, dicitur Ius, quia Ius est genus dominij *secundò,* di-
citur *Ius perfectè disponendi de re,* id est, omni modo, &
propria authoritate vtendi re sua: hoc enim proprium
est perfecti dominij vt possis re tua vt, seu abuti sine
cuiusquam iniuria, eo modo quo libuerit, v.g. eam ven-
dendo, donando, abiiciendo, destruendo. Hinc exclu-
duntur omnia iura, quæ vel omnino non sunt dominiũ,
vel non sunt integrum & perfectum dominium, quod
solum hîc definitur. *Tertiò,* dicitur *Ius disponendi de re*
corporali, quam particulam addit Bartholus, quia pu-
tat rerum incorporalium, id est, Iurium non esse pro-
priè Dominium, sed quasi Dominium: Neque posses-
sionem, sed quasi possessionem; ac proinde censum, Ius
patronatus, beneficia Ecclesiastica, & similia iura, non
possideri vero dominio. Sed de hoc alibi. *Quartò,* dici-
tur *nisi lege prohibeatur,* quia licet dominium naturâ suâ
tale sit, vt tribuat potestatem ad quemcumque vsum,
tamen aliquando potestas illa ligatur lege, ne possit in
actum prodire. Sic pupillus prohibetur rem suam alie-
nare vsque ad certum tempus, cum tamen sit verus

Dominus

Dominus Galat. 4. 1. Sic Maioratus, & alia bona vincu-
lata, non possunt alienari ex dispositione legis, cum ta-
men vero dominio possideantur.

2. DICES. Videtur implicare, vt quis habeat Ius
perfectè disponendi de re sua, & tamen propter legis
prohibitionem non liceat illi disponere. Respondeo.
Aliud est Ius disponendi, aliud actus disponendi. Ius
manet integrum, solus actus prohibetur. Quia cessante
lege prohibente non confertur nouum Ius, & tamen
cessante tali lege constat esse Ius perfectè disponendi;
ergo illud Ius non fuit ablatum per legem.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Dominium minus latè
patet, quam Ius in re, omne enim dominiū est Ius in re,
non tamen omne Ius in re est Dominium. Nam v. g.
coniuges habent Ius in re, alter in corpus alterius; non
tamen Dominium. Similiter vsufructuarius in agrum,
vsurarius in commodatum, depositarius in depositum.

QVÆST. II. Quotuplex sit dominium ?

1. PRIMA CONCLUSIO. Dominium aliud est Iurisdi-
ctionis, aliud proprietatis. Prius consistit in iure gu-
bernandi subditos, & est duplex, nempe Ecclesiasti-
cum, & seculare. De hoc non agimus, nec supradicta
definitio illi conuenit.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Dominium proprietatis,
de quo solo agimus, diuiditur in *Plenum* & *Non plenum*.
Plenum est, quando quis potest perfectè disponere de
re aliqua iuxta definitionem assignatam. *Non plenum*
est, quando non potest perfectè disponere, sed vna
pars iuris pertinet ad vnum, & alia ad alium, vt v. g.
quando ad vnum pertinet proprietas, & ad alium vsuf-
fructus. Hoc dominium subdiuiditur à Bartholo in
directum & *vtile*. *Directum* vocat, quando quis habet
proprietatem sine vsufructu. *Vtile*, quādo habet vsuf-
fructum sine proprietate, id est, ius vtendi & fruendi
re aliena, salua ipsius substantia, quale est in nudo

vsufructuario, in Emphyteuta & feudatario. Bartholomæum sequuntur alij communiter.

3. DICES. Nudus vsufructuarius non est Dominus rei, sed solus proprietarius; ergo dominium non rectè diuiditur in directum & vtile. Antecedens patet ex l. 1. ff. *si ager vectigalis*, quæ lex apertè negat vsufructuarium esse Dominum, & 2. colligitur ex l. 1. ff. *de vsufructu & inst. eodem tit.* Quia vsufructus est ius vtèdi & fruendi re aliena. At rei alienæ non potest quis esse Dominus. Respondeo. Iura non eodem modo loquuntur de hac re. Nam sicut lex citata negat vsufructuarium esse Dominum: ita aliæ affirmant, præsertim, *Lex possessores C. de fundis patrimonialibus*, quæ Emphyteutam appellat Dominum fundi, cum tamen non sit Dominus proprietatis, sed tantum vsufructus. Et hac lege nititur Bartholomæus. Sunt tamen, qui conantur leges conciliare. Sed quicquid sit, diuisio illa dominij non pleni in directum & vtile communiter recepta est. Si tamen rigidè loquendum esset, dominium vtile non est tam propriè dominium, quàm dominium proprietatis.

QVÆST. III. *Quid requiratur ad Dominium?*

I. PRIMA CONCLUSIO. Ad comparandum dominium alicuius rei, præter titulum requiritur ordinariè traditio, seu apprehensio, vt suprà dictum etiam de iure in re. Ita habetur l. *traditionibus, C. de pactis & inst. de rerum diuisione*. Vide Couarr. lib. 2. *variar. resol. cap. 19. num. 1.* vbi citat alia iura.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Sunt tamen aliqui casus in quibus non requiritur traditio, seu apprehensio. Primus est, quâdo Ciuitatibus, Ecclesijs, Monasterijs, Hospitalibus & aliis locis piis, vel etiam in redemptionem captiuorum hæreditas aliqua, legatum, aut fideicommissum est relictum, vel donationis titulo aliquid eis datum, aut etiam venditum: tunc enim statim absque vlla traditione transit in eius dominium. Ita habetur

L. ut inter diuinum C. de SS. Ecclesiis. Vnde si idem vendatur & tradatur secundo emptori, inualida est talis emptio. *Secundus* est in hærede, siue ex testamento, siue ab intestato succedat in bonis defuncti. Nam statim ac hæreditatem adit, acquirit dominium sine vlla traditione, & apprehensione, vt patet ex *L. cum hæredes, ff. de acquirenda possessione*, quæ sic habet. Cum hæredes instituti sumus, adita hæreditate, omnia quidem iura ad nos transeunt: possessio autem, nisi naturaliter comprehensa sit, ad nos non pertinet. Ex quibus verbis constat ad solam possessionem hæreditatis comparandam, non autem ad dominium, requiri traditionem, vel apprehensionem. Idem patet *ff. de acquirenda hæreditate per totum*. Et est communis sententia apud *Couarr. de testam. Heunotius §. 20. num. 6.* Notandum tamen est de iure quidem communi hæredem non acquirere possessionem hæreditatis, nisi prius illam apprehendat, vt ex dictis patet, tamen in quibusdam locis Galliæ, & Italiæ, peculiari lege statutum est, vt possessio bonorum defuncti transeat ad hæredem, vnà cum dominio, sine vlla apprehensione, eo ipso, quod hæreditatem adit, vt patet apud *Couarr. lib. 3. ca. resol. cap. 5. nu. 6.* Porro hæreditas tunc adiri dicitur, cum hæres eum acceptat, & profiteatur se velle esse hæredem, vt habetur *instit. de hæred. qualitate. §. vlt.* Medio autem tempore, nempe à morte defuncti, vsque ad hæreditatis aditionem, hæreditas iacere dicitur, quia scilicet caret Domino. Nam prior Dominus est mortuus, & alter non nisi adita hæreditate fit Dominus. *Tertius* est, quando aliquid determinatum in singulari, vt v. g. talis fundus, aut talis seruus, aut aliquid simile legatur alteri: tunc enim legatarius acquirit dominium illius, sine vlla traditione, eo ipso quod hæres adit hæreditatem, etsi legatarius ignoret aditam esse hæreditatem, & sibi relictum tale legatum. Imo iuris fictione eo ipso, quod hæres hæreditatem adit,

censetur dominium rei legatae transisse in legatarium à puncto mortis testatoris. Ita colligitur L. *A Titio* ff. de *furtis*; & est communis sententia apud Couarr. de *testam.* C. *Reinaldus* §. 1. num. 1. Quando verò legatur aliquid alicui, certum quidem in quantitate, sed incertum in indiuiduo, vt v. g. tres mensuræ vini, aut tritici, aut certa summa pecuniæ, licet adita hæreditate nõ acquirat dominium illius; eo quod incertum sit; conceditur tamen illi actio hypothecaria, vt habetur L. 1. C. *communis de legatis*, & est communis sententia apud Antonium Gomerium *tit. 1. Nauarr. resol. c. 19. nu. 8.* Concedi verò actionem hypothecariam nihil aliud est, quàm bona defuncti ad quemcumque perueniant, manere obligata ad solutionem talis legati; ita scilicet vt legatario detur non solum actio personalis cõtra hæredem; sed etiam in defunctum hæredis detur illi realis actio in bona à defuncto relicta, vt qui illa possident, vel legatum soluât, vel ea tradant, vt ex iis soluatur legatum. Hæc eadem actio hypothecaria competit etiam, quando legatum est aliquid determinatum in singulari, vt v. g. hic fundus, aut hæc domus. Inferuiet verò, quando res legata fuerit consumpta culpâ hæredis, aut delata in loca longinqua, ita, vt pereat legatario; tunc enim proderit hypothecaria actio, vt legatarius tutiùs petat & obtineat legati valorem, quando res ipsa legata tradi ei non potest. *Quartus* est, quando quis donauit alteri rem aliquam ea lege seu conditione, vt donatarius alimenta illi tribuat: tunc enim non seruata tali conditione statim dominium rei donatæ regreditur ad donãtem, absque alia traditione, vt habetur L. 1. C. *de donationibus quæ sub titulo.* *Quintus* est, quando quis donauit aliquid alteri ea lege, vt finito certo tempore res illa deueniat ad aliquem tertium; tunc enim transacto illo tempore trãsit dominium in illum tertium, etsi ille absens sit, & nihil sciat de tali donatione. Ita sentit Decius, & qui-

dem alij apud Couarr. L. 1. *var. resol. cap. 14. num. 2.* & colligitur ex L. *quoties. c. de donationibus qua sub modo*; Alij tamen non admittunt hunc casum, vt Couarr. *loco cit.* Anton. Gomer. ad L. 48. *Tauri, numero 25.* & Molina *tract. 2. de iustitia, disp. 265.*

3. **QVÆRES.** An sicut lege constitui potest, vt solo titulo, sine vlla traditione dominium transferatur: sic etiam princeps, cuius est legem condere, eo ipso, quod absque traditione, solo titulo, velit dominium suarum rerum in alium transferre, reuera illud in ipsum transferat. Multi affirmant apud Couarr. *lib. 2. variar. resol. cap. 19. num. 3* quia inquiunt præsumendum est eam esse principis voluntatem. Contrarium docet Couarr. *lib. cit.* scilicet in contractibus non transferri dominium nisi constet de voluntate principis. Nam potius præsumendum est, principem velle contrahere, vt alij contrahunt, præsertim, cum id in eius commodum vergat. Secus est de donationibus & priuilegiis, in quibus præsumendum est eam principis esse voluntatem.

QVÆST. IV. De titulo & traditione seu apprehensione.

1. **Q**uia ad dominium acquirendum requiritur titulus, & traditio, breuiter explicandum est, quid vtrumque sit.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Titulus iuris, ac dominij, nihil aliud est, quàm radix & origo, vnde dominium, aut Ius quoduis oritur, vt v. g. Emptio, donatio, successio sunt tituli, quibus acquiritur dominium rei emptæ, donatæ, hæreditatis. Similiter, electio, propagatio, victoria sunt tituli, quibus dominium iurisdictionis acquiritur in aliquo regno, & collatio est titulus in beneficio Ecclesiastico.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Titulus aliquando est verus, aliquando præsumptus. Verus est, quando est vera radix & origo dominij ac iuris. Præsumptus, quando præsumitur vera causa & radix, & tamen non est,

vt v. g. quando quis bona fide emit rem aliquam, aut dono accipit ab eo, cuius res illa non est, credens illum esse legitimum Dominum, aut saltem procuratorem legitimi Domini: talis enim emptio, vel donatio, licet non sit vera & sufficiens causa ad transferendum dominium; præsumitur tamen talis esse, quando bona fides adest. Vnde, qui hoc modo possidet rem aliquam, bona fide dicitur illam possidere cum titulo non quidem vero, sed præsumpto. Hæc doctrina seruit pro materia de præscriptione, de qua infra.

4. TERTIA CONCLUSIO. Apprehensio, quæ præter titulum requiritur, est duplex: Naturalis seu vera, qua res manibus apprehenditur, seu pedibus premitur; Moralis seu ficta, quando fit aliquid, quod pro rei qualitate censetur sufficiens ad apprehensionem. Vnde res aliqua dicitur verè apprehendi, quando accipitur manibus, si sit mobilis, aut intratur pedibus, si sit immobilis. Fictè dicitur apprehendi, quando interuenit aliquis alius actus, qui ex iuris dispositione sufficiens sit ad acquirèdum dominium, aut ius in rem: eo enim actu iuris fictione censetur res apprehensa. Porò, qui sint illi actus in particulari, quibus res fictè apprehenditur, dicam paulò pòst in materia de possessione.

QVÆST. V. De usufructu & proprietate.

1. EX dictis constat, duas esse partes integri & perfecti domini, nempe proprietatem, & vsumfructum. De vtraque dicendum est.

2. PRIMA CONCLUSIO. Proprietas, per quam res dicitur propria esse alicuius, nihil aliud est, quam ius in re, per quod res obligatur alicui, vt sine ipsius voluntate non possit fieri alterius, & ad ipsum pertineant omnia emolumenta rei, quæ ipse alteri non communicauerit.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Vsumfructus aliquando est coniunctus cum proprietate in eodem homine, ali-

quando est separatus: ita, vt proprietates sit in vno, & vsusfructus in alio. Hinc Iureconsulti distinguunt duplicem vsusfructum. Alterum vocant causalem, qui scilicet in eodem homine causatur à proprietate. Nam ex eo, quod quis habet proprietatem rei, consequenter habet vsusfructum, nisi alteri eum communicet. Alterum vocant formalem, qui scilicet est separatus à proprietate. De hoc solo agimus.

4 TERTIA CONCLUSIO. *Vsusfructus est ius vtendi & fruendi rebus alienis, salua ipsarum substantia.* Ita habetur libr. 1. ff. de vsusfructu, & Instit. eodem titulo in principio. Ac primo dicitur *Ius*, quia non loquimur de vsu actuali, quem Iureconsulti vocant vsus facti, sed de ipso iure vtendi & fruendi. *secundo*, dicitur *Ius vtendi*, vt excludatur ius, quod habet detentor pignoris, vel depositi. *Tertio*, dicitur *Ius fruendi*, vt excludatur nudum ius vtendi, quod non extendit se ad fructus, sicut hoc ius, quo non solum datur potestas vtendi re illa, in qua cōstitutum est, v.g. domo, vel agro, sed etiam percipiendi omnes fructus agri, ita vt, hoc ipso, quo illos percipit, habeat in iis plenum Dominium. Si tamen vsusfructuarius moriatur antequam perceperit fructus, etiam si maturi sint, acquiruntur Domino proprietatis, non hæredibus fructuarij, vt habetur Instit. de rerum diuisione §. *Is verò*. Et ratio est, quia fructus, antequam percipiuntur, sunt adhuc vniti, & colligati cum re ipsa. Nomine autem fructuum in pecoribus, & aliis animalibus, intelliguntur non solum lana & lac, sed etiam omnes fœtus & partus, vt habetur instit. de rerum diuisione §. *In pecudum*. Quarto dicitur *rebus alienis*, vt excludatur ius vtendi fruendi rebus propriis, de quo hic non agimus. Nam, vt supra dixi, sermo est de vsusfructu formali, qui separatus est à proprietate. Quinto dicitur, *salua eorum substantia*: quia fructuarius debet rem integram proprietario reseruare. Vnde fit,

vt vsusfructus non possit propriè in iis constitui rebus, quæ vno vsu consumuntur, vt in vino, frumento, pecunia. Quomodo tamen in his impropriè constituatur, dicam in sequenti conclusione. Ex hac vltima particula sequitur *primò*, vt qui habet vsusfructum totius gregis, etiamsi possit frui lacte, lana, foetu, tamen in locum capitum demortuorum, vel inutilium, debeat de foetu substituere alia, quæ postquam substituit, cedunt in dominium proprietarij, & si pereant, ipsi pereunt. *Hoc tamen* non habet locum, quando conceditur vsusfructus gregis non totius, collectiuè, sed singulorum capitum: tunc enim non tenetur substituere, vt habetur institut. *de rerum diuisione §. citato*, & l. *vetus ff. de vsusfructu*. Ratio est, quia grex est quasi æternus, sed singula capita seorsum pereunt. *Secundò* sequitur, si vsusfructus sit constitutus in sylua, aut vinea, tenetur vsusfructuarius loco arborum, & vitium demortuarum alias plantare, nisi tempestate destructæ sint. Ita habetur l. *arbores ff. de vsusfructu*, & institut. *de rerum diuisione §. cit. 3*. Sequitur si in ædibus sit constitutus vsusfructus, tenetur ad modicam earum reparationem proprio sumptu, vt integræ permaneant. Et præter hæc tenetur ad alia tria. *Primò* ad tributa rei imposita l. *vsusfructu relicto. ff. de vsusfructu*. *Secundò*, ad rationabilem rei vsu, sicut bonus & diligens paterfamilias. *Tertio* ad dandam cautionem proprietario, se boni viri arbitrio vsurum, fruiturum re ipsius, eamque restitutum finito tempore præscripto. Ita habetur l. *1. ff. vsusfructuarius quemadmodum caueat*.

5. **QUARTA CONCLUSIO.** Vsusfructus propriè constituitur in iis tantum rebus, quæ vno vsu non consumuntur, vt sunt vinum, oleum, triticum, pecunia, vt habetur Instit. *de vsusfructu §. constituitur* & ff. *de vsusfructu earum rerum, quæ vsu consumuntur per totum*. Dixi propriè, quia vt ibidem habetur, statutum est, vt etiam in

his rebus esset ususfructus in propriè, idque hoc modo, si quis v. g. legaret alicui ususfructum omnium suorum bonorum, tunc bona, quæ usu consumuntur debent certo pretio æstimari, & legatario tradi, præstita cautione, quod transacto tempore ususfructus reddet illorum æstimationem. Hinc colligitur differentia inter ususfructum propriû, & improprium. Nam in improprio dominium rerum, quarû habetur ususfructus, transit in usufructuarium; ac proinde, si pereant, ipsi pereunt: finito autem tempore non tenetur eas reddere, sed earum æstimationem. At in proprio usufructu dominium rerum non transit in usufructuarium, ac proinde si pereant sine ipsius culpa, non ipsi pereunt, sed proprietario.

6. QVÆRES inter quas res debeant computari vestimenta, quando in iis constituitur ususfructus? Resp. Inter res usu consumptibiles, quia licet vno usu non consumantur, tamen valdè minuuntur, & teruntur. Ita habetur Instit. de usufructu. §. constituitur, & l. i. ff. de usufructu rerum, quæ usu consumuntur.

QVÆST. VI. Quot modis constituatur ususfructus?

1. PRIMA CONCLUSIO. Ususfructus constituitur duobus modis, nempe lege, & priuata hominis dispositione. Hinc Iureconsulti distinguunt duplicem ususfructum: Alterum vocant *legalem*, quia lege constituitur; Alterum *conventionalem*, quia conuentione, id est, pacto constituitur, licet etiam aliis modis constitui possit, vt dicam in tertia conclusione.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Legalis est, qui lege patri conceditur in bonis filij aduentitiis, non autem in castrensibus, aut quasi castrensibus, vt habetur l. Quæcumque & l. cum oportet C. de bonis, quæ liberis. Sunt tamen aliqui casus in quibus pater non habet ususfructum in bonis filij aduentitiis. Primus est, quando filio aliquid donatur, aut testamento relinquitur ea cõditione, vt pater usufructu-

Etum inde non habeat: tunc enim ususfructus pertinet ad filium. Ita habetur in authentica, *excipitur, C. de bonis quæ liberis. Secundus*, est quando pater relinquit filio ususfructum bonorum aduentitiorum, & habetur *l. cum oportet*, citata. *Tertius*, quando quis donat, aut relinquit aliquid filio patre renuente, nec volente, vt id filius accipiat, si enim contra patris voluntatem id obtineat, ususfructus non pertinet ad patrem. *l. vltima c. de bonis quæ liberis. Quartus* est, quando filio datus, aut relictus est ususfructus alicuius rei: tunc enim non pertinet ad patrem, sed ad solum filium. Ratio est, quia ususfructus est quædam seruitus, & seruitutis non est seruitus, vt habetur *l. 1. ff. de usufructu legato. Quintus* est, quando aliquid à rege, vel regina, vel principe donatur filio, aut filia: hoc enim reputatur, ac si esset bonum castrensè, & ideò ususfructus illius non pertinet ad patrem, sed ad filium *l. cum multa C. eodem tit.*

3. TERTIA CONCLUSIO. Ususfructus conventionalis aliquando constituitur donatione, venditione, permutatione aut alio contractu, vt habetur *Inst. de usufructu §. usufructus, & ff. ac C. eodem tit.* variis in locis. Aliquândo constituitur vltima voluntate, vt quando testator legat alicui ususfructum alicuius rei: tunc enim proprietates pertinet ad hæredem, ususfructus verò ad legatariû: quâdo verò testator legat alicui proprietatem deducto usufructu, tunc ususfructus pertinet ad hæredem, & proprietates ad legatarium. Quod si vni leget proprietatem, alteri verò ususfructum, iam sunt duo legata, & ad vnum legatarium pertinet proprietates, quam transmittere potest ad hæredes: ad alterum verò ususfructus, qui finito tempore debet redire ad proprietarium.

4. DICES. Non videtur ususfructus vendi posse, quia id prohibetur in *l. si usufructus ff. de iure dotium.* Resp. Non potest vendi ab usufructuario sine cõsensu proprietarij; potest tamen vendi & ab ipso proprietario,

& ab usufructuario cum illius consensu.

5. **QUARTA CONCLUSIO.** Differunt usufructus legalis, & conuentionalis. *Primo*, quia pater non tenetur satisfacere, quando est usufructuarius in bonis filij aduentitijs. Qui autem habet usufructum conuentionalem tenetur cautionem prestare, ut precedenti q. dictum est, nec potest eximi ab hac obligatione. Nam l. 1. c. de usufructu statutum est, si uxor leget marito usufructum suorum bonorum, & cum expressè eximat ab obligatione satisfaciendi, teneri nihilominus satisfacere, & l. penultima. c. ut in possessionem, id in uniuersum statuitur de omni usufructu, testamento relicto, quare testator non potest legatario, cui usufructum relinquit, remittere eiusmodi cautionem.

6. **DICES.** Quid si usufructuarius non posset satisfacere, eò quòd pauper sit, & ideò fideiussorem non inueniat. Resp. Tunc sufficit iuratoria cautio, præsertim si non sit persona suspecta, si autem est suspecta, tunc bona, in quibus constitutus est usufructus debent alteri tradi, de cuius manu usufructum sumat. Ita Bartholus l. usufructus. de usufructu. Panormit. c. ultimo de pignoribus num. 6. Et alij apud Antonium Gomez tom. 2. variar. resol. c. 15. num. 3. Secundo differunt, quia pater, qui est usufructuarius in bonis filij aduentitijs tenetur ad maiores sumptus ex ipsis fructibus, si ad refectionem, & conseruationem bonorum, quibus utitur necessaria sint, imò etiam tenetur ad sumptus litis, si quæ circa ea bona oriatur, ut colligitur ex l. 1. c. de bonis maternis.

Quæstio 7. *Quot modis finiatur usufructus?*

1. **PRIMA CONCLUSIO.** Usufructus formalis finitur lex potissimum modis. *Primo*, quando usufructuarius vel cedit usufructum proprietario, vel ipse acquirit proprietatem, & hoc vocatur consolidatio. Ita habetur instit. de usufructu §. finitur. *Secundo*, quãdo

elapsum est tempus, quo concessus est vsusfructus. *Tertio*, quando vsufructuarius eo non utitur, tempore ad præscribendam proprietatem rei immobiliis necessario, iuxta ea, quæ infra dicemus de præscriptione. Ita habetur *l. corruptione c. de vsufructu*. *Quarto*, quando destruitur res, in qua habetur vsusfructus, et si ædes incendio consumantur, aut corruant: tunc enim ita finitur vsusfructus, ut neq; aræ vsusfructus maneat. Ita habetur *Inst. §. cit.* Id tamen non habet locum in vsufructu patris in bonis filij aduentitijs. Nam id, quod destructa re aliqua filij remanet, pertinet etiam ad bona ipsius adiecta, ergo etiam in ea pater habet vsufructum. *Quinto*, quando vsufructuarius naturali morte moritur. Ita habetur *Instit. §. cit. l. corrupt. c. de vsufructu*. Nam si vsusfructus ad hæredes transfret inutilis esset proprietas. Vnde si ita constituatur, ut ad hæredes fructuarij transeat, id intelligi debet de hæredibus proximis, non vero remotis, ut definitum est in *l. Antiquitas. c. de vsufructu*. Quod si vsusfructus aliquis relinquatur ciuitati, communitati, Ecclesiæ, aut alicui pio loco sine temporis præfinitione, censetur ei relinqui per spatium centum annorum, quia ille est finis vitæ longæui hominis, ut habetur *l. An vsusfructus, ff. de vsufructu. 6.* finitur maxima & media capitis diminutione vsufructuarij, ut habetur *Instit. de vsufructu §. Finitur*, & *l. corruptionem c. eodem tit.* Nota diminutionem capitis in iure esse triplicem: nempe, Maximam, cum quis scilicet & libertatem, & ciuitatem amittit: Mediam, cum amittitur ciuitas, sed libertas retinetur. Minimam, cum ciuitas retinetur & libertas, sed status hominis commutatur. Vide *instit. de capitis diminutione*.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Sunt alij duo casus, in quibus quæri potest. An finiatur vsusfructus, & si finitur, ad quem perueniat. *Primus* est, quando fructuarij

bona confiscantur propter aliquod delictum. *secundus*, quādo fructuarius fit religiosus & emittit professionē. Ad *primum* Resp. cum distinctione. Nam si delictum, propter quod bona fructuarij cōfiscata sunt, tale est vt de iure cōmuni finiri debeat vsusfructus, iuxta sextum casū præcedentis conclusionis, tunc regreditur ad proprietariū. Si nō est tale, tūc perceptio vsusfructus pertinet ad filcū, vsq; ad mortē delinquētis, & post mortem redit ad proprietariū. Ita apertè colligitur ex l. *si postu- lauerit. §. imbeci ff. ad legē Iuliā de adulterijs*. In *secūdo casu* etiam distinguēdū est. Nam vsusfructus vel est legalis qualis est in patre circa boni filij aduentitia, vel est con- uentionalis, qualis est in alijs fructuarijs. Ac *primò* si sit conuentionalis; tūc, si fructuarius fiat religiosus, seruat vsusfructum vsque ad mortem, & monasterium per- cipit fructus iuxta authenticam, *Ingressi. C. de sacrosan- ctis Ecclesijs*. Excipio Monasteria, quæ in bonis suorum religiosorum non succedunt, vt est nostra Societas, & Religio Minorum. Nam in illis perseuerat vsusfructus in religioso vsque ad professionem, & emissa professio- ne extinguitur, & redit ad proprietarium. Hæc est communior sententia. Si autem vsusfructus sit legalis, tunc, si pater fiat religiosus, Quæstio est: An retineat vsusfructum in bonis filij aduentitijs. Tres sunt opi- nes. *Prima* est vsusfructum finiri, & redire ad filium, cum pater edit professionem. Ita Couarr. *de testamen. capite secundo, numero octauo*. *Secunda* est, dimidium vsus- fructus pertinere ad filium, & dimidium ad Monaste- rium in fauorem patris, sicut fieri solet in emancipatio- ne filij: tunc enim pater retinet dimidium vsusfructus in bonis filij aduentitijs, quasi in remunerationem be- neficij collati, vt patet l. *cum oportet §. Cum autem C. de bonis quæ liberis*. Ita Bartholus in authentica. *Idem est C. de bonis quæ liberis*. Panor. c. in *presentia de probationibus* numero quinquagesimo septimo. *Tertia* est, totū vsu-

fructum pertinere ad Monasterium, quandiu pater viuit. Ita Nauar. c. *Non dicatis* numero 70. & 87. Hoc tamen debet intelligi, nisi filius per matrimonium egrediatur patriam potestatem. Deinde de solis bonis aduentitijs quæ filius ante professionem patris habebat.

Quæstio 8. De usu & habitatione.

I. **P**RIMA CONCLUSIO: *Vsus est ius vtendi rebus alienis salua earum substantia, non autem fruendi:* in quo differt ab usufructu. Definitio patet ex dictis. Ad do *salua rerum substantia*, vt excludatur vsus quo res vno actu consumuntur, vel alienantur; qui non est propriè vsus, de quo hic agimus. Porrò iisdem modis constituitur & finitur vsus, quibus vsusfructus, vt habetur *Instit. de usu & habitatione*.

2. **S**ECUNDA CONCLUSIO. In vsu parum est iuris, ac *primò* qui habet ius vtendi alieno fundo, potest quidem in eo ambulare, & commorari, ita tamen, vt Domino fundi molestus non sit, nec impediatur eos per quos opera rustica exercentur. Potest etiam accipere poma, olera, flores, fœnum, & ligna ad vsum quotidianum: non tamen potest donare, aut quicquam horum alteri vendere, nec locare, aut concedere alteri ius ad fructus percipiendos, quod tamen potest usufructuario. *Secundo*, qui habet vsum domus, potest cum sua familia in ea habitare, & hospites recipere, non potest tamen ius suum in alium transferre. *Tertio*, qui habet ferui aut iumenti vsum, potest ipse solus vti ministerio illorum, non tamen id alteri concedere. *Quarto*, qui habet vsum pecorum, non potest vti lana, nec fœtu, nec lacte, nisi forte modico, vt habetur l. *plenum ff. de usu & habitatione*, sed solum ijs potest vti ad stercoreandum suos agros, non verò alienos. Hæc omnia habentur *Instit. & ff. de usu & habitatione*.

3. **T**ERTIA CONCLUSIO. Habitatio est aliquid mediū inter vsum & vsufructū domus, & ab vtroque

distinguitur. Ac *Primo*, in eo distinguitur ab usu, quod usuarius cui usus domus concessus est, non possit eam locare, & acquirere sibi pretium locationis, quod tamen potest is, cui habitatio concessa est. *Secundo*, distinguitur ab usufructu, quia usufructus variis modis finitur, ut dictum est: Habitatio verò solum finitur morte eius, cui concessa est, ut habetur l. *Habit.* & l. *cum antiquitas* C. de usufructu & habitatione, & l. *si habitatio*, ff. de usu & habitatione.

QVÆST. IX. An usus distinguatur à dominio in rebus usu consumptibilibus?

I. **E**GI de usu propriè dicto, qui constituitur in rebus permanētibus, de quo dubium non est, quin distinguatur à dominio, ut patet ex ipsius definitione. Est enim ius utendi rebus alienis. Nunc queritur de usu impropriè dicto, qui est in rebus usu cōsumptibilibus: An scilicet ius utendi talibus rebus distinguatur à dominio earūdem rerū. Sunt duæ sententiæ celebres occasione Minoritarū, qui dicunt se nullius rei habere dominium, ne quidem in cōmuni. *Prima* est Ioānis XXII. Pontificis in extrauag. *Ad conditorē*, ubi asserit tale ius nō distinguui à dominio, ac proinde Minoritas habere verū dominium usu consumptibiliū, & ne dicant, ut ipsi dicūt, illud esse apud sedem apostolicā, Ioānes expresse à se, & à sede apostolica abdicat. Hanc sententiā sequuntur Antonius *pa. 4. tit. 12. articul. 4. §. 4.* Sylvester verbo, *Dominium*. Turrecremata l. 3. *summ. c. 112.* *Secunda* sententia est planè contraria, nempe in his rebus hæc duo distinguui, ac proinde Minoritas, licet habeant usum earum rerum, non tamen habere dominium: sed hoc esse penes sedem apostolicam. Ita declaravit Nicolaus III. in extrauag. *Exiit qui seminat*, & postea Clemens V. in Clementina. *Exiit de paradiso*. Ante Nicolaum in eadem sententia fuerunt Innocentius IV. Alexander IV. & Gregorius IX. quos Nicolaus pro se citat. Idem docet

Dom. Soto. l. 4. de iustitia, quæst. 1. art. 1.

2. PRIMA CONCLUSIO. Ius, seu facultas utendi potest esse separata à dominio, etiã in rebus vsu consumptibilibus. Dupliciter enim potest alicui concedi vsus talium rerum. *Primo*, vt detur illi potestas & ius consumendi eas absolutè & irrevocabiliter, & hoc ius nõ differt à dominio. *Secundo*, vt detur ei revocabiliter, & dependenter à voluntate cõcedentis, vt quovis modo possit revocari sine vlla iniuria vsuarij, & hoc ius sine dubio distinguitur à dominio, vt patet ex definitione dominij, quia non est ius perfectè disponendi, cū omnino p̄deat ex nutu & arbitrio alterius. Et tale est, quod singuli religiosi habent in vestes, libros, cibos, qui illis à Superiore conceduntur. Non enim ita conceditur illis ius utendi, quin ad nutum Superioris revocari possit; hoc enim intrinsecè includit religiosa paupertas. Deinde fieri etiam potest, vt quis alteri det ius absolutè, non tamen ad omnem vsum, sed solum ad determinatum v.g. ad consumendum, non autem ad vendendum. Quod ius, licet aliquam affinitatem habeat cum dominio, est tamen valdè diminutum & imperfectum, quia non est ius disponendi de re quovis modo.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Minoritæ etiam in rebus vsu consumptibilibus habent nudum vsum, separatum ab omni dominio. Patet ex decreto Nicolai & Clementis. Et ratio est, quia cum hæc possint separari, nihil mirum, si de facto in aliquo ordine sint separata. Confirmatur, quia certum est Religiosos singulos solum habere talem vsum qui revocari possit & ab alio dependeat; ergo nihil est incommodum, si id ipsum in aliqua communitate constituatur, ita, vt ipsa tota nihil habeat, nisi nudam rei concessionem ad vsum, sine vlla proprietate & dominio.

4. DICES primò, Si ipsa communitas non habet harum rerum dominium, quis ergo habet, præsertim, cum

Ioannes XXII. renuntiauerit illi dominio Resp. Fideles, qui res illas largiuntur, vel intendunt sibi seruare dominium, donec consumantur, vel non intendunt: Si primum, manet apud ipsos dominium, si secundū, transit ad sedem apostolicam, vel potius Ecclesiam. Nam post illam renuntiationem Ioannis XXII. alij Pontifices rursus illud admiserunt, vt habetur in priuilegio Minoritarum.

5. DICES *secundò*, vsus formalis, seu separatus à dominio est, qui competit alicui in rem alienā saluā substantiā, vt ex dictis patet, ergo vsus quo quis potest rem consumere, non est separatus à dominio, ac proinde Minoritę habent dominium. Resp. Nego consequentiā, quia obiectio procedit de vsu propriè dicto, de quo supra egimus. hic autē questio est de vsu impropriè dicto.

6. DICES *tertio*, D. Thomas *infra quæst. 78. art. 1.* docet in rebus vsu consumptibilibus cum vsus conceditur, concedi etiam rem ipsam, & dominium eius. Vnde colligit talium rerum non posse exigi vsuram, id est, pretium vsus distinctum à pretio rei: ergo sentit ius vtendi his rebus non distingui à dominio. Resp. D. Thomas loquitur de Iure vtendi absolutè, & independentè ab alio, qui sanè non distinguitur à dominio rei.

7. DICES *quarto*, si ita est: ergo Ioānes XXII. errauit. Resp. Ioānes locutus est de vsu independentè, qui non differt à dominio: alij vero de vsu dependente, quare conueniunt in re, & solum differunt in factò: An Minoritę habeant vsum dependentem, an independentem.

QVÆST. X. De Emphyteusi.

1. **E**Mphyteusis, Feudum, libellus, & superficiarius contractus habent affinitatem cum vsufructu, & ideò explicanda sunt.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Emphyteusis est contractus, quo res aliqua immobilis alicui fruēda traditur sub certa pēnsione: Traditur vero aliquando in perpetuū, aliquando,

ad aliquas vitas, aliquando ad certum tempus, quod non minus sit quam decennium; si enim decennium non attingat, non censetur Emphyteusis, sed contractus locationis. Porro is, qui tradit rem aliquam in Emphyteusim, vocatur *proprietaryus*; qui accipit, *Emphyteuta*; res quæ traditur, *Emphyteutica*.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Emphyteuta differt à communi usufructuario. *Primo*, quia potest vendere, donare, aut alio modo transferre ius suum in aliud, quod communis usufructuarius non potest. *Secundo*, usufructus finitur morte usufructuarij: Emphyteusis non item, nisi in vitam Emphyteute concessa sit. *Tertio*, usufructus communis constitui potest in rebus etiam mobilibus, Emphyteusis in solis immobilibus.

QVÆST. XI. De Feude.

I. PRIMA CONCLUSIO. Feudum est concessio alicuius rei immobilis, aut quæ pro immobili habeatur, quoad dominium utile, pro fidelitate & seruitio personali exhibendo, retenta proprietate, ut quâdo Imperator concedit Nobili castrum, aut oppidum. Is, qui concedit vocatur *Inf feudator*, *Dominus*, & *Proprietaryus*. Is verò, cui conceditur *Vasallus* & *Feudatarius*.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Feudum differt ab Emphyteusi. *Primo*, quia in Emphyteusi imponitur onus reale, ut v. g. annua pensio, siue in pecunia, siue in aliqua alia re. At in Feudo imponitur onus personale; utrumque tamen imponitur in recognitionem dominij directi. *Secundo*, Feudum ad solos descendentes masculos, non verò ad fœminas censetur deuenire, nisi in cōcessione fuerit aliud expressum. *Tertio*, in Feudo interuenit inuestitura, quæ duplex est; vna propria realis & corporalis, ut quando Dominus feudatarium inducit in corporalem possessionem castri, aut oppidi, quod illi in feudum concedit: Altera abusiva, ut cum feudatarium inuestit per traditio,

hem annuli, ensis, pilei, aut alterius rei. In priori feudatarius acquirit ius in re, & vtile dominium illius; in posteriori solum accipit facultatem adeundi possessionem, & acquirendi ius in re. Vide Iul. Clarum l. 4. *sententiarum* §. *feudum*, quæst. 26.

3. N O T A Hæc intelligi de Feudo propriè dicto, & vt plurimum. Nam aliquando fit, vt etiam in Feudo imponatur onus reale, vt annua pensio auium, equorum, aut alterius rei: Aliquando etiam Feudatarius liberatur ab obsequio personali.

Quæstio 12. De libello, & superficiario contractu.

1. P R I M A C O N C L V S I O. Libellus, seu contractus Libellarius est, quo Emphyteuta aut vasallus pro pensione sibi soluenda concedit alteri rem, quam ipse ab alio habet in Emphyteusim aut Feudum. Ita Iul. Clarus l. 4. §. *Emphyteusis*. q. 1. Aluarus Valastus *de iure Emphyteut.* p. 1. q. 35. & alij apud eosdem. Vnde fit, vt libellus nihil aliud sit, quàm Emphyteusis aut feudum alteri Emphyteuti aut feudo subalternatum. Is, qui à Domino directo accipit emphyteusim aut feudum, dicitur Emphyteuta, aut Feudatarius. Is vero, qui ab ijs accipit eandem rem pro pensione, appellatur peculiari nomine Libellarius. Nota, hæc vocabula aliquando confundi, & vnum sumi in significatione alterius. Hæc tamen acceptio, quam posui, vsitatior est.

2. S E C V N D A C O N C L V S I O. Superficiarius is dicitur, qui in alieno solo non quidem habet solum ipsum, sed tantum superficiem, aut aream ad domū construendam, oliuetum plantandum, aut aliquid simile. Potest autem superficies concedi multis modis. *Primo*, liberali donatione in perpetuum. *Secundo*, gratuita donatione ad certum tempus. *Tertio*, venditione in perpetuum. *Quarto*, elocatione ad certum tempus. *Quinto*, annua pensione, siue in perpetuum, siue ad certum tempus.

Quæstio 13. De seruitute.

1. **EX** dictis constat Vsumfructum, Vsum, Habitationem & similia in eo consistere, vt quis capiat vsum, aut fructum ex re aliena. Hinc fit, vt res aliena dicatur seruire illi, qui vsum aut fructum ex ea capit. De hac seruitute hic agimus.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Seruitus est quadam subiectio seu obligatio, qua res aliena alteri subiecta est, & seruire debet. Dico res aliena, quia nemini res sua seruit, sed aliena tantum, vt habetur l. *vti frui*. ff. *si ususfructus petatur*. Vnde subiectio rei, in qua habeo dominium, non est seruitus formalis, quamuis causalis dici possit.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Hæc seruitus est duplex: *Realis* & *Personalis*. *Realis* est, quæ à re debetur rei. *Personalis*, quæ à re debetur personæ, v.g. alienus fundus, vel seruit personæ meæ, si inde habeam vsumfructum: vel fundo meo, si per illum sit transitus in meum. Rursum realis diuiditur in *Rusticam* & *Urbanam*, id est, in eam quæ prædio rustico, aut urbano debetur. Prædium urbanum in iure vocatur omne ædificium, siue sit in vrbe, siue in villa: Rusticum quoduis aliud prædium, siue hortus. Seruitutes igitur urbanæ sunt, vt v. g. Petrus non erigat altiùs suas ædes, ne officiat vicini luminibus: vt patiatur tignum immitti in suum parietem à vicino, vt recipiat stillicidium alterius in suam aream. Rusticæ sunt, vt liceat tibi per fundum alterius ire in tuum, vel iumentum agere, vel aquæ ductum facere. Vide *Instit. de seruitutibus prædiorum*, & l. 8. ff. *qui totus est de seruitute*.

4. **TERTIA CONCLUSIO.** Personalis seruitusest potissimum triplex, quarum prima respondet vsumfructui. Secunda nudo vsui. Tertia habitationi, verbi gratia, alienum prædium potest mihi seruire, vel quoad vsumfructum, vel quoad nudum vsum, vel quoad

habitationem. Ad hanc triplicem reuocantur omnes alia, quæ sũt in emphiteusi, feudo, libello, & superficie.

5. **QUARTA CONCLUSIO.** Seruitus iterum diuiditur in *Continuam*, *Quasi Continuam* & *Discontinuam*; quæ diuisio prodest pro materia de præscriptione. *Continua* est, cuius actus continuè durat, vt seruitus aquæ ductus, aut tigni suscipiendi. *Quasi continua* est, cuius actus non quidem continuè, sed tamen certis temporibus semper fit, vt seruitus stillicidij. *Discontinua* est, cuius actus pendet ex voluntate hominis, vt iter, actus, via, aquæ haustus.

Quæst 14. Quomodo seruitutes constituuntur & finiuntur,

1. **PRIMA CONCLUSIO.** Seruitutes personales constituuntur & finiuntur iisdem modis, quibus vsusfructus, vsus, habitatio, Emphyteusis, Feudum, libellus, & superficies, iuxta ea, quæ dicta sunt. Ratio est, quia hoc ipso, quod aliquis acquirit vsusfructum in re aliena, incipit illi seruire res aliena, & quando cessat vsusfructus, cessat etiam seruitus. Idem est de vsu, habitatione.

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Seruitutes reales constituuntur variis modis, nempe lege, testamento, donatione, pactionibus & præscriptione. Finiuntur autem potissimum quatuor modis. *Primò*, finito tempore, pro quo lege, pacto, donatione aut testamento fuerint constitutæ. *secundò*, remissione seruitutis. *Tertiò*, præscriptione. *Quartò*, si emas aut acquiras aliquod prædium, quod ante emptionem habebat seruitutem realem respectu alterius prædij tui; tunc enim in illo prædio definit esse seruitus, vt expressè habetur l. i. ff. quemadmodum seruitus amittatur & l. si quis ff. De seruitutibus prædiorum urbanorum. Et ratio patet ex dictis, quia seruitus est tantum in re aliena, prædium autem, quod iam emisti, non est alienum, & ideò est liberum à seruitute. Vnde, si illud vendas alteri, non reci-

piet priorem seruitutem, nisi expressè addas te non aliter vendere, nisi cum eadem seruitute, vt habetur *l. si quis citata.*

Quæstio 15. De possessione.

1. **H**Actenus dictum est de dominio directo & vtili, & quæ eò spectant. Nunc agendum est de possessione, quæ est quasi complementum & vltima perfectio dominij.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Possessio dicitur à pedum positione, vt habetur *l. 1. ff. de acquirenda possessione.* Nam per pedum positionem supra bona immobilia quæ sunt potissima, vt super agrum, vel fundum, solet acquiri possessio. Et quamuis hoc nomen aliquando sumatur pro ipsis rebus possessis, tamen hîc sumitur pro actu & iure possidendi, à quo homo denominatur possessor, & res possessa. Hic autem actus sumitur duobus modis. *Primo*, pro acquisitione possessionis. *Secundo*, pro ipsa possessione.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Possessio priori modo sumpta est rei corporalis apprehensio, seu detentio, corporis, & animi, & iuris adminiculo. Ita Couar. ad regulam, *possessor. p. 2. n. 1.* & alij passim; ac primo dicitur apprehensio rei corporalis, quia secūdum Iuristas res incorporales, vt Census, Beneficia, seruitutes nō possidentur, sed quasi possidentur. *Secundo*, dicitur adminiculo corporis, quia vt rem aliquā incipias possidere, debes eam aliquo modo corporaliter apprehendere, vel manibus, vel pedibus, vel oculis, vel simili modo, siue per teipsū, siue per procuratorem, filiū, seruum. *Tertio*, dicitur adminiculo animi, quia debes eam apprehendere animo possidendi. Vnde depositarius nō dicitur possidere depositū, nec creditor pignus, qui nō apprehendit illud animo retinēdi. *Quarto* dicitur adminiculo iuris, non quod omnis possessio sit iusta (nam fur verè possidet rem furtiuam, nō tamen iure) sed quia ius facit, vt talis apprehensio censeatur suffi-

ciens ad constitutionem possessionis, nec impedit eam, sicut impedit ne apprehensio & detentio rei sacrae facta à laico censeatur esse possessio, vt patet Lege *Qui vniuersitas. ff. de acquir. possess.*

4. TERTIA CONCLUSIO. Possessio posteriori modo sumpta est *ius insistendi alicui rei, tanquam sua, non prohibita possideri.* Ita Bartholus l. 1. ff. de acquirenda possessione. Couarr. & alij passim; ac primò dicitur *Ius*, vt excludatur possessio priori modo sumpta, quæ est quasi acquisitio possessionis, ex qua oritur hoc ius, si iusta fuerit. Quod si illa apprehensio, vel acquisitio fuerit iniusta, non oritur ex ea ius in conscientia, sed tantum in foro ciuili. Secundò, dicitur *Ius insistendi*, vt excludatur dominium, quod per se & formaliter est ius perfectè disponendi de re. Propria autem ratio iuris possidendi est, quod possessor possit rem pacificè tenere, & iuris remediis tueri aduersus perturbantes. Tertio dicitur *non prohibita possideri*, quia nemo potest habere ius possidendi contra iuris dispositionem, vt v. g. possidendi res sacras, si laicus sit. Quarto dicitur *tanquam sua*, quia si quis insistat rei alterius, alter possessor erit. Vnde tutor non est possessor bonorum pupilli, sed pupillus possidet per tutorem; sic etiam possum aliquid possidere per filium, procuratorem, seruum. Vt autem possideam rem per alium requiritur, vt is non habeat animum retinendi: si enim pro sua intendit retinere, non possideo per illum, quia non meo nomine retinet, excipio tamen seruum, & filium nondum emancipatum. Hi enim cum sint eius conditionis, vt non acquirant sibi, acquirunt patri, & Domino, etsi hunc animum non habeant.

5. DICES. Possessio nō videtur esse ius insistēdi, sed poti⁹ ipsa insistētia in re ipsa. Ratio, quia is, qui iniustè possidet vere possidet, vt passim cōceditur, & patet exemplo

furis, qui verè rem possidet; & tamen non habet ius insistendi rei, quam possidet, quia hoc ius est in eo, qui à possessione eiectus est. *Secundo*, quia possessio diuiditur in iustam, & iniustam; & illa, quæ iusta est, non aliundè habet, quod iusta sit, quam à iure insistendi, ab insistencia vero habet, quod sit possessio: ergo essentia possessionis non est posita in iure insistendi, sed in insistencia. *Tertio*, quia qui iniustè possidet, sed bona fide, reuera simpliciter & absolutè possidet, & quidem tali possessione, quæ sufficit ad præscriptionem: & tamen reuera non habet ius, nisi in sua existimatione. Resp. Hęc sententia valde probabilis est, quam sequitur *Molina tractat. 2. cap. 17.* Altera tamen fuit explicanda, quia communis est apud Iurecons. Et exponi potest possessionem esse ius insistendi, non quod in conscientia semper sit iusta, sed quia in foro ciuili censetur talis.

QVÆST. XVI. *Quotuplex sit possessio.*

I. **P**RIMA CONCLUSIO. Possessio diuiditur primo, in *Iustam & Iniustam*. Iusta requirit iustum titulum: Iniusta illo caret. *Secundo in possessionem bonæ & malæ fidei.* *Tertio in Coloratam* cuius scilicet titulus est verisimilis, id est, non apertè nullus, & *Non Coloratam* cuius titulus est apertè nullus. *Quarto*, pro varietate titulorū diuiditur in varias species, quæ sumunt nomina ab ipsis titulis, quo pacto dicimus rem aliquam possideri pro empta, pro donata, pro legata, id est, titulo emptionis, donationis, aut legati.

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Vsitatissima diuisio est in possessionem *Ciuilem & Naturalem.* *Ciuilis* est, quæ solo animo retinetur. Quamuis enim initio, vt incipias possidere, requiratur adminiculum animi & corporis; tamen, vt postea retineas, & continues possessionem, sufficit animus retinendi rem; nec desistendi à possessione, vt habetur institut. *de interdicitis §. possidere.*

Hoc modo possidet is, qui abest à rebus suis. Dicitur autem possessio hæc *ciuilis*. *Primò* quia magis constat modo ciuili quàm naturali, cū naturalis modus sit per corporalem insistentiam. *Secundò* quia parit effectus ciuiles, vt præscriptionem & vsucapionem. *Naturalis* est, quæ corpore scilicet & animo retinetur. Vt quando quis rem occupat, vt suam. Hæc aliquando coniungitur cum ciuili, vt quādo quis per se, vel per alium est præsens rebus, quas ciuilitèr possidet: tunc enim dicitur ciuilitèr & naturalitèr possidere. Quæ possessio est firmissima secundum iura: aliquando est separata à ciuili, vt quando fur occupat rem: tunc enim ego ciuilitèr, ille naturalitèr possidet. Et hæc possessio infirmior est, valet tamen ad hoc, vt quis non possit ab extraneo deturbari, ne quidem ab ipso Domino publica auctoritate.

3. **DICES.** Fur non tantum naturalitèr sed etiam ciuilitèr possidet rem furtiuam, quia corpore & animo retinet illam vt suam. **Resp.** Secundum iura dicitur quis naturalitèr tantum possidere, quando rem ciuilitèr ab alio possessam occupat animo retinendi. Nam quamdiu per ius ciuile alter non censetur cadere à sua possessione ciuili, tandiu hic intrusus, qui occupat, non censetur ciuilitèr possidere, sed naturalitèr tantum, vt colligitur ex l. *clam possidere ff. de acquirenda possessione.*

4. **TERTIA CONCLUSIO.** Fieri potest, vt quis per se ipsum possideat rem ciuilitèr tantum, & per alium naturalitèr; quo pacto locator per se possidet prædium ciuilitèr, & per colonum, aut inquilinum naturalitèr, vt habetur l. 3. §. *Quod si seruus* & §. *saluus*, ff. de acqu. possessione. Similiter dicitur quis naturalitèr possidere per depositarium, commodatarium, & generatim per eum omnem, qui rem tenet, & non possidet, vt habetur Institut. De interdicitis, §. *possidere.*

5. **QVÆRES.** An usufructuarius, Emphyteuta, & Feudatarius dicantur possidere rem, cuius habent vsumfructum: An vero solus proprietarius per eos possideat? Disputat de hac re Couar. ad regulam. *Possessor*, p. 2. n. 4. & Aluarus Valas. *de iure emphyteutico quæst.* 18. Resp. cum distinctione. Nam si sermo sit de re, in qua constituitur usufructus, illam ciuiler possidet proprietarius per se ipsum, & naturaliter per alios, qui usufructum inde habent: si autem sit sermo de fructibus ex ea re perceptis, illi naturaliter, & ciuiler possidentur ab iis, qui habent vsumfructum: si deniq; de iure vtendi & fruendi, naturaliter & ciuiler etiam possidetur, vel quasi possidetur ab iisdem.

QVÆST. XVII. *Quibus modis acquiratur possessio?*

1. **D**ixi superius possessionem acquiri cum res apprehenditur. Est autem duplex apprehensio. Vera & Ficta: sunt item duplices res, quæ apprehenduntur, aut quasi apprehenduntur. Corporales, & Incorporales.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Vera apprehensio rerum corporalium fit duobus potissimum modis, nempe manibus, vel pedibus, vt per se patet. Nota *primo* ad possidendam totam domum, aut totum agrum, sufficere si aliquam eius partem pede premas, vel ingrediaris, modo id facias animo possidendi totum, vt habetur l. 3. ff. *De acqui. possess.* *Secundo* quando id, cuius possessio apprehenditur, non est commune toti fundo, sed peculiare alicuius partis, vt v. g. seruitus itineris, aut aquæ ductus, tunc oportet intrare, vel actum seruitutis exercere in totam illam partem. *Tertio* quando res aliqua, quæ possidenda est, non solet apprehendi per aliquam sui partem, sed per aliquid aliud, vt equus per capistrum, aut vinum per vas, tunc satis est eam apprehendere per id, per quod solet apprehendi.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Ficta apprehensio fit va-

riis modis. *Primus* est, si antiquus possessor tradat alteri claves domus, in qua sunt merces possidendæ, vt v. g. vinum, oleum, triticum, vt habetur l. *Clauius* ff. de *contrahenda emptione*, & in alijs iuribus. Ratio est, quia dum emptor apprehendit claves, censetur apprehendere res ipsas intus reconditas. *Secundus* est, si alteri tradat instrumentum quo constet de titulo, & iure, quo rem possidebat, vt colligitur ex l. 1. C. de *donationibus*; & est communis sententia. Ratio est, quia in tali instrumento censetur res ipsa contineri. *Tertius*, si antiquus possessor cominus, vel eminus ostendat mihi fundum, & dicat se tradere illius possessionem, & ego significem me acceptare, vt habetur l. *Quod meo*, §. *si venditorem*, ff. de *acquir. possess.* Ratio est, quia oculi sunt veluti longæ manus, quibus res visas quasi contrectamus. *Quartus*, quando post contractum consentiente antiquo possessore, apponitur custodia nomine eius, ad quem res transfertur, siue sit res mobilis, vt pecora, vel aliæ merces, siue immobilis, vt castrum, domus, oppidum. Item siue res sit præsens, siue absens, vt colligitur ex l. *Quarundam rerum*, ff. de *acquirend. possess.* *Quintus* est, quando antiquus possessor vendit, vel donat alteri rem aliquam, reſeruato sibi usufructu. Nam eo ipso censetur illi tradere proprietatem, & alter incipit possidere, vt habetur l. *quisquis*, & l. *Si quis argentum*, C. de *donationibus*. Ratio, quia nemo propriè est usufructuarius, nisi dominium directum sit apud alium: ergo hoc ipso, quod quis vendit rem aliquam constituendo se usufructuarium illius, censetur amittere eius proprietatem, & transferre in alium possessionem. *Sextus* est, quando antiquus possessor vendit, vel donat alteri rem aliquam, constituendo se conductorem eiusdem rei. Nam hoc ipso alter acquirit possessionem vt habetur l. *Quedam mulier*, ff. de *rei vindicatione*, & l. *Qui bonæ fide*, §. 1. & l. *Interdum*,

§. ultimo. ff. de acquirenda possessione. Ratio, quia conductor possidet nomine locatoris. *Septimus* est, quando quis vendit aut donat alteri rem suam apud quem erat deposita, locata, vel commodata. Nam hoc ipso acquirit alter possessionem virtute prioris detentionis; nisi fortè aliquis alius tertius ciuilitè eam rem possideret. Ita habetur *L. siue autem, §. si quis rem. ff. de publiciana,* & *L. certi condictio, §. ultimo. ff. Si certum petat. Octauus* est, quando quis emit duas trabes è numero multarum, aut duo pecora de toto aliquo grege, & venditor concedit illi, vt designet duas trabes, aut duo pecora, tunc accipit eorum possessionem, per hanc ipsam significationem, vt colligitur ex *L. Quod si neque, ff. de commodo & periculo rei vendita. Nonus*, si antiquus possessor (facta venditione, aut donatione alicuius rei) constituat se possidere nomine emptoris, & emptor id ratum habeat: tunc enim transfertur possessio in emptorem. Hoc Iurisperiti appellant tradere possessionem per clausulam constituti, hoc est, per clausulam appositam in instrumento alienationis, qua venditor constituit se possessorem nomine alterius. Nam hoc ipso incipit emptor possidere per venditorem. Ita colligitur ex *Lege Quod meo,* & *Lege qui bona fide,* & *Lege Interdum, ff. de acquirenda possessione.*

4. TERTIA CONCLUSIO. Ficta apprehensio non habet locum, quando possessio non acquiritur voluntate prioris possessoris, qui eam nobis tradat: tunc enim debet interuenire vera apprehensio. Patet ex dictis. Quia omnes illi modi, quibus fit ficta apprehensio, supponunt voluntatem, & consensum prioris possessoris. Hoc fit primò vt possessio earum rerum, quæ ante nullius erant propriæ, sed efficiuntur primò occupantis, vt ferarum, thesaurorum, & similibum, non acquiratur, nisi per veram apprehensionem, vt patet

Institut. de rerum diuisione, §. illud. *Secundò* fit, vt possessio nunquam acquiratur vi, aut clam, nisi per veram apprehensionem. Vnde si depositarius velit clam acquirere possessionem rei apud se depositæ, debet eam apprehendere, & mouere de loco suo, vt patet ex l. 3. §. *si rem ff. de acquirenda possessione.* *Tertiò* fit, vt qui auctoritate iudicis mittitur in possessionem rei, quam alius possidebat, non aliter acquirat possessionem, quam si eam verè apprehendat, nisi scilicet accedat voluntas prioris possessoris, tunc enim potest eam acquirere per actum fictum. Ita Bartholus, Panormit. & alij apud Antonium Gomer. ad l. 45. *Tauri*, numer 54. *Quartò* fit, vt hæres non aliter acquirat possessionem bonorum defuncti, cum adiuit hæreditatem, quam per veram apprehensionem, eò quòd nullus sit possessor, qui eam illi tradat.

§. *QUARTA CONCLUSIO.* Possessio iurium, & seruitutum apprehenditur duobus modis. *Primò* si mittam alterum in agrum, in quo volo ei seruitutem constituisse, & ille eat. *Secundò*, si quis vtatur aliquo iure, tanquam ad se pertinente, sciente & ferente eo, cuius intererat concedere vel prohibere, qui modus est generalis, & extendit se etiam ad ea iura, quæ non sunt in re aliqua constituta, cuiusmodi est ius eligendi, præsentandi, & similia, de quibus Couarr. ad regulam *possessor*, p. 2. § 8. qui citat varia iura pro hac re. Quomodo autem acquiratur possessio beneficij docet idem Couar. l. 3. *variar. resol. c. 19. n. 10.*

Quæst. 18. *Quomodo amittatur possessio?*

1. *PRIMA CONCLUSIO.* Possessio rerum mobilium, tum ciuilis, tum naturalis, amittitur *Primò*, sola voluntate possessoris, nolentis eam amplius possidere. *Secundò* per furtum, aut rapinam alterius. *Tertio*, si alterius custodiæ subesse incipiat, qui eam detineat tanquam suam. *Quartò*, per fugam, si sint animalia, vt

si pecus aberrauit à grege, aut gallinæ, vel aues dome-
sticæ auolauerint, nec habeant consuetudinem per se
redeundi, vt patet l. 3. §. *Item ferat*, ff. de acquirenda pos-
sessione. Dixi, si sint animalia, quia possessio serui, & an-
cillæ, non amittitur per ipsorum fugam, vt patet ex l.
Pomponius, ff. eodem tit.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Possessio rerum immo-
bilibium, ciuilis, & naturalis amittitur. *Primò* si posses-
sor longo tempore sit absens (putà ferè decennium),
ita, vt nec per se, nec per alium rei insistat, neque etiam
protestetur, se nolle amittere possessionem. *Secundo* si
rem ab alio sciat occupatam, & tamen negligat. *Tertio*
si reuersus statim repetat possessionem suam, seu ab
occupante repellatur. *Quarto* si timens repulsam non
audeat repetere, aut inuadere possessionem. *Quinto*
si res ita sit occupata, vt non sit probabilis eius recupe-
ratio, vt si vir valde potens eam occupet, vel mare aut
flumen assiduè inuadat. Quamdiu autem possessor est
in ipsa re, aut saltem ita propè, vt præsto possit adesse,
cum opus fuerit, retinet illius possessionem, tum natu-
ralem, tum civilem.

Quæst. 19. Quid priuilegi conferat possessio?

X. CONCLUSIO. Possessio, præsertim si sit bonæ fi-
dei habet hæc priuilegia. *Primò* parit præscrip-
tionem, & facit, vt res quæ non est tua, elapso tempo-
re certo fiat tua. *Secundo* si oriatur dubiū de rei dominio,
ante tēpus præscriptionis, & per moralem diligentiam
non possit statim finire, tunc melior est conditio possi-
dentis. *Tertio* parit in iudicio præsumptionem domi-
nij: vnde possessor non debet probare rem esse suam,
sed alter, qui eam repetit, qui, nisi id sufficienter pro-
bet, nihil obtinebit. *Quarto* potest quis acris suam
possessionem tueri, vim vi repellendo. *Quinto* si pos-
sessor expulsus sit, potest armis suam possessionem re-
petere, modò id fiat statim. *Sexto* si Dominus rei iniuste

expellat possessorem à possessione, amittit dominium, & applicatur expulso: si autem non sit dominus, tenetur reddere possessionem expulso, & insuper æstimationem eius. Vt habetur L. *Si quis in tantam C. unde vi.* Sed hæc lex non videtur amplius esse in usu, vt docet Couarr. lib. 3. *Variar. resol. cap. 16. num. 7.*

CAPVT III.

De subiecto Dominij.

CONSTAT Dominium esse ius perfectè disponendi de re, quod qui impedit iniuriam facit. Vnde sequitur eos solos esse capaces dominij, qui sunt capaces iuris, ac iniuriæ, circa perfectam, & liberam rerum dispositionem, id est, solas naturas rationales, vt Deum, Angelos, homines. De dominio Dei & Angelorum hîc non agimus. De dominio hominum potest. *Primò* Generatim quæri, quod sit fundamentum dominij in illis. Deinde speciatim, de variis hominum generibus, vt de paruulis, de amentibus, de filiis familias, de seruis, de Religiosis, de Clericis, de Pontifice. An scilicet habeat dominium, vel simpliciter, vel aliquarum rerum.

QVÆST. I. *Quaratione conveniat homini Dominium?*

1. **P**RIMA OPINIO est Vvaldensium, Vviclefi, & Ioannis Hufs, qui asserunt dominium fundari in gratia & charitate. Ita, vt soli existentes in gratia sint veri domini eorum, quæ possident: amissa autem gratiâ per peccatum, simul amitti dominium, ac proinde peccatores nullum habere dominium. Loquuntur autem de dominio, tam iurisdictionis, quàm proprietatis; quamquam hoc loco de posteriori potissimum agimus. Fundamentum eorum sumitur ex quibusdam scripturæ locis, de quibus postea.

2. **S**ECUNDA OPINIO est Hostiensis c. *Quia super his. Extra de voto*, vbi docet fidem esse fundamentum dominij, ac proinde infideles non habere dominium, nec iurisdictionis, nec proprietatis. Putat enim omne dominium translatum esse ad Ecclesiam fidelium.

iuxta illud Isaia 60. 12. *Gens, & regnum, quod non seruiert tibi, peribit.*

3. TERTIA OPINIO est Gersonis *de vita spirituali, consid. 15.* & Conradi *tract. 1. q. 2.* qui docent iustos, in gratia constitutos, requirere nouum Ius, & dominium in omnes creaturas inferiores, quod amittat per quoduis peccatum mortale. Concedunt nihilominus, peccatores retinere apud se dominia eorum rerum, quas iustis titulis antea possidebant, neque per peccatum amittere, in quo differunt à Vvaldensibus.

4. PRIMA CONCLUSIO. Dominium earum rerum, quas homopossidet, non innititur gratiæ & charitati, quasi gratia, vel charitas sit titulus, vel fundamentum alicuius dominij temporalis. Ita definitum est in Concilio Constantien. sessione 15. contra auctores primæ opinionis. Et colligitur ex scripturis. Nam ex iis constat Cyrum, Nabuchodonosorem, & alios malos homines habuisse dominium iurisdictionis, & proprietatis, & quidem ex donatione, & consensu Dei. Vt patet Isaia *cap. 45. vers. 1.* Ieremiæ *cap. 27. vers. 6.* Dan. *cap. 2. vers. 37.* Exodi *c. 29. vers. 20.* Hinc August. *lib. 5. ciuit. cap. 21.* dicit, hoc interessè inter regnum Cœlorum, & terrenum, quod hoc æquè detur piis & impiis, illud solum piis. Et ostendit hoc exemplis. Qui dedit (inquit) Constantino Christiano, ipse dedit Apostatæ Iuliano. Et ratio est, quia Deus non prouidisset benè Reipubl. humane, si titulum dominij voluisset esse gratiam, & charitatem. *Primo.* Quia tunc omnia dominia essent incerta, nec quicquam coram iudice probari posset. Nemo enim potest ostendere, se esse in gratia. *Secundo.* Quia qui sibi essent conscij de peccato aliquo mortali, non possent tuta conscientia cōseruare res suas. *Tertio.* Subditi nollēt obedire principibus, quos putarent non habere gratiam, & charitatem. Ex his omnibus sequeretur magna confusio, & perturbatio in Republica.

5. SECUNDA CONCLUSIO. Dominium non fundatur in fide, nec infideles, ob defectum fidei, desinunt esse Domini earum rerū, quas alioquin possident iusto titulo. Loquor de infidelibus, non Apostatis. Nam Apostatę per Ecclesiam priuari possunt dominio bonorum suorum, vt constat ex tractatu de fide. Conclusio sequitur ex dictis. Nam Cyrus, Nabuchodonosor, Iulianus, fuerunt infideles, & tamen habuerunt temporale dominium. Ratio generalis est. Quia primum fundamentum, seu capacitas dominij temporalis est, habere facultatem liberi arbitrij, quę est etiam in infidelibus, ergo si accedat aliquis titulus, qui sit proximum fundamentum, statim potest resultare dominium. Antecedens deducitur ex illo Gen. 1. 26. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & pręstet piscibus maris, & volatilibus cęli.* De quo vide Perer. in eundem locum.

6. TERTIA CONCLUSIO. Charitas, & gratia non tribuunt homini nouum Ius & dominium rerum temporalium, quod peccatores non habebant. Ratio est, quia bona temporalia æquali iure dantur iustis, & iniustis, iuxta illud Mat. 5. 45. *Qui solem suum oriiri facit super bonos, & malos, & pluit super iustos & iniustos.* Confirmatur primo, quia Deus semper concedit iustis illa, ad quę habent Ius ex charitate, vt patet ex his quę cadant sub meritū. Sed bona temporalia non semper eis concedit; ergo ex charitate non habent vllū Ius ad illa. Secundo. Quia Christus dehortatur iustos, non solum à cupiditate illorum bonorum, sed etiam ab eorum possessione, iuxta illud Match. 19. 21. *Vade & vende:* Ergo charitas non facit nos Dominos rerum temporalium.

7. QUARTA CONCLUSIO. Dominium rerum temporalium, generatim loquendo, fundatur in triplici titulo. Primo, in iure naturali, quo pacto fructu

terræ, & animalia, subiecta sunt dominio hominis. *secundo.* In iure diuino, quo pacto Iudæi acceperunt dominium terræ promissionis. *Tertio,* In iure humano, siue gentium, siue ciuili; quo pacto fit aliquis dominus titulo hæreditatis, donationis, emptionis, præscriptionis, aut similis alicuius contractus. Hinc sequitur, non minus peccatores, quam iustos; nec minus infideles, quam fideles, posse habere dominia rerum temporaliũ. Quod etiam cõstat ex præcedentibus *Conclusionibus.*

8. *SECUNDA OBIECTIO.* Scriptura docet propter solum peccatum amitti dominium, vt patet ex illo Eccles. 10. *Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitiam.* Et ratio est, quia non est dominium, nisi à Deo: Deus autem non confert dominia improbis. *Primo.* Quia sunt eius hostes. *secundo.* Quia videretur abusum dominiorum approbare. *Resp.* Scriptura docet Deum aliquando punire homines propter peccata, transferendo ab eis regna & dominia: Non tamen docet, homines, hoc ipso quo peccant, amittere regna & dominia. *Secundo.* Verum est dominium esse à Deo, decet tamen benignitatem Dei, vt etiam hostibus suis beneficiat, vt habetur Matt. 5. 45. Neque propterea approbat abusum: nam ob alias causas id facit. *Primo.* Vt hoc beneficio peccatores ad se alliciat. *secundo.* Vt remuneret quædam moralia illorum benefacta. *Tertio.* Vt puniat peccata subditorum. Vide D. August. 5. *Ciuit.* 15. 19.

9. *SECUNDA OBIECTIO.* Fundamentum dominij in eo consistit, quod homo sit conditus ad imaginem & similitudinem Dei, vt habetur Gen. 1. 26. sed per peccatum mortale amittit imaginem Dei. Quia cõparatur iumentis insipientibus. *Resp.* Fuit olim hæresis Origenistarum, hominem per peccatum mortale imaginem Dei amittere. Amisit quidem Adam iustitiam originalem, cuius beneficio appetitus sensitiuus

subijciebatur rationali, & hac amissa, factus est similis iumentis insipientibus, propter concupiscentiam carnis, & appetitus sensitiui, non tamen amisit naturalem libertatem arbitrii, in qua consistit imago & similitudo Dei.

IO. TERTIA OBJECTIO. Iusti ex eo præcisè, quia iusti sunt, videntur habere aliquod peculiare ius, & dominium rerum temporalium, iuxta illud Rom. 8. v. 31. *Qui proprio filio non pepercit, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit?* & 1. Cor. 3. v. 23. *Omnia vestra sunt, vos autem Christi,* & 2. Cor. 7. v. 10. *Nibil habentes, & omnia possidentes.* Ratio est, quia amicorum omnia sunt communia: inter Deum autem, & iustos, vera est amicitia. Resp. ad *primum locum*, Paulum consolari & hortari iustos ad tolerantiam ærumnarum huius vitæ, asserendo Deum nunquam defuturum in necessariis. Quod probatur à maiori. Nam si pro nobis tradidit filiū suum, quantò magis dabit, quæ viderit fore necessaria? Ad *secundum* Resp. omnia esse iustorum, duplici nomine. *Primo*, quia omnia propter iustos facta sunt, quo sensu dixit Apost. 2. Timoth. 2. v. 10. *Omnia sustineo propter electos.* *Secundo*, quia omnia profunt iustis ad salutem, iuxta illud Rom. 8. *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Ad *tertium* Resp. sensum esse, quod iusti, licet aliquando pauperes sint, vt reuera erant Apostoli; tamen nil deesse illis ad sustentationem, perinde, ac si omnia possiderent. Ad rationem Resp. amicitiam Dei erga iustos, præcipuè elucere in communicatione bonorum supernaturalium.

II. QUARTA OBJECTIO. Isaias prædixit omne dominium transferendum esse ad Ecclesiam fidelium, vt supra citatum est. Resp. Isaias hoc solum prædixit, gentem, quæ Christo non seruerit, perituram, id est, extra Ecclesiam Christi nullum fore saluum. c. *Firmiter. Extra. de Trinitate.*

Quæst. 2. *An paruuli, & amentes habeant dominium?*

1. **P** RIMA CONCLUSIO. Paruuli sunt veri domini suorum bonorum, etiam ante usum rationis, iuxta illud Apostoli Gal. 4. v. 1. *Quanto tempore hæres paruulus est, non non differt à seruo, cum sit dominus omnium.* Ratio est, quia paruulus est verè hæres secundum iura: hæres autem dicitur, qui succedit in dominium bonorum defuncti. Confirmatur, quia, qui bona paruulorum vsurpant, verè faciunt illis iniuriam.

2. **D** I C E S. Paruuli propter defectum vsus rationis non possunt disponere de rebus, ergo non habent dominium. Resp. satis est, quod habeant ius disponendi, etsi non possit prodire in aetum, propter defectum vsus rationis.

3. **S** E C V N D A C O N C L V S I O. Amentes sunt etiam Domini suorum bonorum, propter eandem rationem. Vnde sicut paruulis, sic etiam illis designantur à Repub. tutores, qui illorum bona administrant; neutri enim possunt per se administrare.

4. **D** I C E S. Perpetuò amentes non gaudent beneficio præscriptionis: ergo non habent dominium. Sequela patet, quia lex præscriptionis est propter dominia: ergo, qui non potest præscribere, non potest præscribendo acquirere dominium. Resp. fortè amentes possunt præscribere per suos tutores. Deinde etiam si demus non posse præscribere; non tamen sequitur, eos non esse veros dominos, quia ad præscriptionem requiritur bona fides, quam amentes non habent. Quod tamen non requiritur ad dominium. Loquor de dominio, quod habetur sine præscriptione.

Quæst. 3. *An filij familias habeant dominium?*

1. **L** Oquor de iis, qui constituti sunt sub potestate patris.

2. **C** O N C L V S I O. Quatuor bonorum genera possunt huiusmodi filiis competere. *Primo. Castrensia,*

quæ in militia acquisierunt. *secundo*. Quasi castren-
sia, quæ officio publico. *Tertio*. Profectitia, quæ patris
occasione proueniunt. *Quarto*. Aduentitia, quæ illis do-
nantur non patris intuitu, vel acquiruntur propria in-
dustria. Castrensiū, vel quasi castrensiū habent
proprietatem, & vsumfructum: Aduentitiōrum solam
proprietatem: Profectitiōrum, nec proprietatem, nec
vsumfructum, sed solam administrationem.

Quæst. 4. An serui habeant verum Dominium?

1. **C**ONCLUSIO. Iura ciuilia non videntur illis vl-
lum dominium concedere, sed quicquid acqui-
runt, quauis causa, dominis acquirere, vt habetur In-
stit.. *Per quos personas cuique acquiritur, & l. Id vesti-*
mentum. ff. de peculio. Sed consuetudo hoc mitigauit.
Possunt enim in quibusdam casibus habere aliquod
dominium. *Primo*. Si dominis tacitè vel expressè con-
sentiant. *secundo*. Si donetur, vel legetur illis aliquid
cum consensu dominorum. *Tertio*, si iis absolutè ali-
quid donetur, non tamen Dominis inuitis. *Quarto*, si
Domini aliquid illis debeant propter iniuriam illatam.
Quinto, si lucrentur aliquid de suo peculio, aut aliquid
sibi subtrahant, nullo tamen Domino damno illato.

Quæst. 5. An religiosi habeant dominium?

1. **R**atio dubitandi est, quia votum paupertatis vi-
detur repugnare dominio. Nota, nos posse lo-
qui vel de integra communitate alicuius Religionis:
vel de singulis Religiosis in particulari, siue sint pro-
fessi, siue non sint, vel denique de superioribus benefi-
ciariis, qui habent beneficia regularia.

2. **P**RIMA CONCLUSIO. Probabile est Reli-
giosos Professos posse habere dominium rerum tēpo-
ralium in communi, ita vt ipsa communitas vero do-
minio eas possideat. Probatur *primo* ex Concil. Trid.
sess. 25. cap. 3. de Regularibus, vbi conceditur omnibus
monasteriis, & domibus, tam virorum, quàm mulierū,

etiam mendicantium, exceptis Cappuccinis, & minoribus de Obseruantia, vt deinceps liceat iis possidere bona immobilia. *Secundo* quia Nicolaus III. in extrauag. *exijt*, docet dominium rerum, quibus Franciscani vtuntur, ad Papam pertinere: non autem ad eorum congregationem. Indicans in aliis Religionibus, quibus licet bona habere in communi, dominium pertinere ad ipsas congregationes. Dixi, *hoc esse probabile*, quia Nauarr. *Comme. 2. de Regularibus*, contrarium docet asserens, solam administrationem bonorum concessam esse communitati: dominium verò esse apud Christum, & eius vicarium, quod valde probabile est. *Primo*, quia communitas non potest alienare bona immobilia, sed debet transmittere ad posteros: ergo non habet verum dominium. *Secundo*, quia Pontifex aliquando adimit huiusmodi bona vni communitati, & concedit alteri; ergo signum est dominium esse apud Pontificem. *Tertio*, quia contraria argumenta non videntur conuincere. Non primum, quia possidere non est idem, quod habere dominium. Nec secundum, quia Nicolaus nihil definit de hac re.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Certum est Religiosos Professos non posse in particulari habere vllù dominium, aut vsumfructum, aut possessionem rerum temporalium, siue mobilium, siue immobilium. Est communis sententia. Et patet ex c. *Non dicatis*, & c. *expedit*, & c. *cur portio. 12. q. 1.* Et c. *cum ad Monasterium*, & c. *Monachi*, Extrau. *de statu Monachorum*, & ex Concil. *Trid. sess. 25. c. 2. de Regularibus.*

4. **QVÆRES primo.** Vnde oriatur illa incapacitas dominij: An scilicet ex natura voti, an aliunde. Resp. Nō oritur præcisè ex natura voti, vt patet in voto simplici, quod non minus est in ratione voti, quàm solène; neque etiam ex nuda vouentis intentione, vt patet in Religione non approbata à sede Apostolica. Sed oriatur

ex voto solemnī, vel potius ordinatione Ecclesiæ, quæ statuit, vt votum solemnē, seu professio in Religione approbata, haberet talem effectum, nempe incapacitatem dominij.

5. Ex dictis sequitur Religiosum peccare. *Primo* si aliquid recipiat, & retineat, sine expresso, vel tacito consensu superioris. *Secundo* si aliquid donet, vel aliter alienet, sine eodem consensu. *Tertio* si abscondat, ne superior inueniat. *Quarto* si possideat aliquid cum consensu superioris, sed tamen non sit paratus illud dimittere ad arbitrium superioris. *Quinto* si murmuret, tanquam iniuria affectus, quando ipsi aliquid adimitur.

6. *QVÆRES secundo.* Quam grauiter peccet in his omnibus? *Resp.* Peccatum hoc in genere suo est mortale, quamuis ex leuitate materiæ, aut alia de causa possit fieri veniale. Prima pars patet exemplo Ananiæ & Sapphiræ, qui morte puniti sunt, eò quòd aliquid proprij sibi clam retinuerint. Quod signum est peccasse mortaliter. Secunda pars patet ex communi regula, qua dicitur, furtum, & similia peccata, tametsi genere suo mortalia sint, posse tamen fieri venialia, vel ex paruitate materiæ, vel ex defectu deliberationis. Dixi in conclusione, *Religiosos esse incapaces dominij rerum temporalium*, quia iurium, & bonorum supernaturalium possunt habere dominium, vel quasi dominium. Nam Regulares beneficiarij habent dominium, vel quasi dominium, & possessionem suorum beneficiorum, & possunt agere nomine proprio ad eorum dominium vindicandum, adipiscendum, retinendum, recuperandum. Similiter simplex Religiosus proprio nomine potest agere super iure eligendi, competendi, & manendi in tali, vel tali monasterio. Vide Nauarr. *quest. 1. de redit. Eccles. numero 9.* Ratio est, quia Religiosi per votum paupertatis non renuntiant iuribus, & bonis spiritualibus.

7. TERTIA CONCLUSIO. Religiosi non professi, sed tamen per votum simplex acceptatum ab Ecclesia facti veri Religiosi, non sunt incapaces dominij: sed retinent illud, quamdiu superiori videtur. Non tamen possunt habere vllum bonorum suorum, vel alienorum, sine superioris consensu. Patet ex constitutione Greg. XIII. edita de hac re, Anno 1584. quæ incipit, *Ascendente Domino*.

8. QUARTA CONCLUSIO. Religiosi beneficiarij vt Abbates, Præpositi, Commendatores, Præceptores, & similes, habentes beneficia Regularia habent ius liberè administrandi, & disponendi bona suorum beneficiorum, nempe ad decentem suum statum, & ad pias causas, nisi particulari aliquo statuto impediantur. Nam hoc est eis concessum à sacris canonibus. De qua re, *vide Nauar. q. 1. de Regular. Canon. 2. n. 11. & seq.*

9. QUINTA CONCLUSIO. Superiores Religiosi non possunt alicui Regulari subdito concedere vlla bona stabilia, vt sunt redditus, fundi, ædium locationes, etiam ad vsum tantummodo, vel administrationem, vt patet ex Trid. *sess. 25. cap. 2. de Regularibus*. Vnde sequitur *primo*. Non posse superiores concedere subditis certas annuas pensiones, aut census, quos ipsi administrant pro vestibus, & aliis necessitatibus; secus tamen si ipsi non administrant, sed officialis, à quo pecuniam & necessaria petant. *secundo*. Sequitur census vitales, qui aliquando dantur pro alimentis, & aliis necessariis vsibus ingredientium monasterium non posse permitti ingredientibus, vt eos administrant, sed solis officialibus ordinariis, qui tamen eorum fructus debent impendere ad vsus destinatos.

10. SEXTA CONCLUSIO. Possunt superiores concedere aliqua bona mobilia, etiam pecuniam, ad vsus tamen pios suis subditis, nempe vestes, libros, &

similem supellectilem, vt est communis sententia. Hęc tamen debent statui eorum esse consentanea, nec in iis quicquam debet esse superflui, vt habet Trident. loc. cit.

QVÆST. VI. *An Clerici Religiosi habeant aliquod bonorum dominium?*

1. **NOTA** primo ex Nauarr. huiusmodi clericos posse habere triplicia bonorum genera, primo patrimonialia, qualia sunt, quæ vel hæreditate, vel industria, vel donatione, vel alio modo, vt laici acquirunt. Secundo, quasi patrimonialia, quæ acquirunt non ratione beneficij, sed dicendo missas, audiendo cõfessiones, docendo, agendo vicarios temporales. Nam Vicaria perpetua est beneficium. Tertio merè Ecclesiastica, vt sunt ea, quæ recipiuntur ratione Episcopatus, Canonatus, vel alterius beneficij.

2. **NOTA** secundo, hæc bona Ecclesiastica rursum esse multiplicia, primo quædam sunt immobilia, vt villa, castra, prædia, & alia huiusmodi à fidelibus donata Ecclesiæ. Secundo sunt annui redditus deputati pro aliqua memoria in aliqua Ecclesia agenda. Tertio sunt decimæ. Quarto oblationes quotidianæ. Quinto bona vtenfalia, vt sacra vestes, calices, ornamenta.

3. **PRIMA CONCLUSIO.** Clerici non Religiosi habent verum dominium bonorum patrimonialium. Ratio, quia per Clericatum neque fiunt incapaces dominij, nec se abdicant dominio.

4. **SECUNDA CONCLUSIO.** Habent etiam bonorum quasi patrimonialium dominium. Ita Couarr. in c. cum in officijs, de testamentis num. 4. Ratio est, quia hæc dantur vel per modum Elcemosynæ sub certo onere constitutæ, vel per modum stipendij, seu mercedis, pro labore præstito. Nec refert, quod huiusmodi stipendia aliquando excedant laborem; quia liberè à fidelibus constituta sunt. Idem dicendum est de quotidianis

distributionibus, quas accipiunt Clerici pro personali præsentia, vt ex communi sententia tradit Couarr. *loc. cit.* Quamuis contrarium sentiat Nauarr. *in tract. de red. Eccl. qu. 1. nu. 74.* Nam in illis est eadem ratio, quæ de stipendiis pro aliis ministris, vt colligitur *exc. vñico de clericis non residentibus.*

5. TERTIA CONCLUSIO. Clerici non habent absolutum, & plenum dominium bonorum Ecclesiæ immobilium, cuiusmodi sunt villæ, castra, oppida, quæ Ecclesiæ donata sunt, vel Episcopatus, vel alicui alteri prælaturæ annexa. Ita D. Aug. *tract. 6. in Ioannem circa finem, & Thom. V. v. Walden. t. 1. l. 4. cap. 43.* contra calumniam Vuiclesi, qui obiiciebat clericis, quod vsurparent eiusmodi bona non aliter, quam laici, quod tamen falsum est. Nam clerici non possunt huiusmodi bona alienare, nec etiam locare, nisi certis conditionibus, vt docent Canonistæ super tit. *De rebus Ecclesiæ non alienandis,* & Summistæ verbo *alienatio.* Idem dicendum est de bonis utensilibus, quia est eadem ferè ratio de iis, vt patet ex authentica. *Præterea c. de sacrosanctis Ecclesiis,* & ex Sylu. verbo *abalienatio.*

6. QVÆRES. AN Episcopi, & alij prælati non Religiosi, habeant plenum dominium circa fructus, & proventus, quos percipiunt ex bonis immobilibus. Affirmant Dom. Soto *l. 10. de iust. qu. 4. a. 3.* & Caiet. *infra q. 185. a. 7.* Ratio, quia percipiunt eiusmodi fructus immediate ob titulum secularem: ergo nõ minus iuris ad eos habent, quàm si essent Principes seculares. Antecedens patet; quia qui donarunt Ecclesiæ villas, castra, & oppida; donarunt tanquam Domini temporales, & prælati administrant & possident ea, tanquam Domini temporales: ergo hi eodem titulo percipiunt fructus, quo illi. Confirm. quia hæc bona non videntur Ecclesiæ donata ad alendos pauperes, sed ad honorem & splendorem Ecclesiæ, & præterea ad suffragia eius obtinenda.

7. QUARTA CONCLUSIO. Episcopi, Canonici, & alij beneficiarij fiunt Domini eorum fructuum, & prouentuū, quos accipiunt ex decimis, & oblationibus fidelium, saltem quoad eam partem, quæ necessaria est ad status eorum honestam sustentationem. Est communis sententia. Ratio est, quia hæc pars est iusta merces eorum qui Ecclesiæ seruiunt. Dignus est enim operarius mercede sua. Vnde sequitur, si quid velint sibi ex hac parte detrahere, posse de eo disponere, sicut de bonis secularibus. Sed tota difficultas est de illa parte fructuum, quæ non est necessaria personæ, vel statui, sed superflua. Nauarr. in tract. de redditibus Ecclesiasticis, conatur summis viribus ostendere, Clericos non esse Dominos illius partis redundantis, sed tantum dispensatores, ita vt ex iustitia teneantur expendere in pias causas: Et si secus fecerint, teneantur ad restitutionem. Idem sentiunt Alexander Halen. Richar. Palud. Antoninus, Gabriel, Maior, Petrus à Soto, Michael Medina, & alij citati à Couarr. in c. cum officiis. de testam. num. 3. Est communis sententia Canonist. Addit Nauarr. idem sentiendum esse de illis, qui habent pensiones ex redditibus Ecclesiæ. Nam res, inquit, transeunt cum suo onere. Hæc sententia probatur, primo, quia in Canonibus dicuntur bona Ecclesiastica donata esse Domino Deo, vt patet 12. qu. 2. c. Qui Christi & qu. 1. c. Res Ecclesiastica. secundo, quia in Ecclesia semper intellectum est huiusmodi bona particulariter pertinere ad pauperes, & viduas, & alias pias causas, vt patet ex Clemente 1. 2. constit. Apostolicarum c. 29. & ex decretis 12. quæst. 1. c. Præcipuus, &c. Ex hijs 3. quia si essent Domini non prohiberentur liberè de iis testari, & disponere. At prohibentur iure canon. Quarto, quia in variis canonibus habetur illos esse tantum dispensatores, & non Dominos, vt 16. qu. 1. c. Decima, & vigesima tertia qu. 7. c. Quod autem, &

extrauag. de donationibus capite 2. Quinto quia in quibusdam canonibus vocantur raptores, & interfectores pauperum, qui non elargiuntur superflua, vt dist. 42. c. Ordinamus, & 12. quæst. 2. c. Gloria, & alibi sæpè. sexto quia portio pauperum est confusa cum Ecclesiasticis redditibus: ergo quæ superflua ex illis sunt debentur pauperibus. Septimo, quia fideles ea conditione dederunt sua bona Ecclesiasticis, vt ex superfluis alerent pauperes: ergo non aliter acquirunt dominium, quam cum hac conditione, quia donationes conditionales non valent nisi conditione impleta, vt patet ex iure ciuil. c. de donationibus quæ sub modo, vel conditione, & ex canon. extra de conditionibus apposis, c. verum. Hæc sententia nimis rigida est, sit ergo.

8. QUINTA CONCLUSIO. Post erectionem beneficiorum, & certorum prouentuum assignationem singulitulis factam, Clerici beneficiarij, & Episcopi, fiunt domini omnium prouentuum titulo suo annexorum, nec tenentur ad restitutionem, si eos non expendant in pias causas; quamuis sub mortali ad hoc obligentur. Ita D. Thom. infra quæst. 185. art. 7. & Clarus quodlib. 6. art. 12. vbi distinguit duplicis generis bona, quædam primario deputata Ecclesiasticis, & secundario pauperibus, cuiusmodi dicit esse redditus præbendarum; & loquitur de præbendis, sicuti iam sunt. Addit verò, si Clerici hæc bona non conferant in pauperes, non teneri ad restitutionem, licet mortaliter peccent. *Alia, inquit, bona sunt primario deputata pauperibus, vt bona hospitalium. Et hæc nisi Ecclesiastici dent pauperibus, tenentur, inquit, ad restitutionem.* Idem cum D. Thoma sentiunt Adrianus in 4. de restitutione quæst. 12. Syluest. verbo Clericus 4. quæst. 20. Dom. Sotus l. 10. de iustitia quæst. 4. art. 3. Couarr. supra & alij recentiores. Dixi, post erectionem beneficiorum, quia antequam essent instituta, & singulis sua portio assignata, erat alia ratio. Pro quo.

9. **NOTA primo** non semper eandem fuisse rationem administrandi bona Ecclesiastica. Nam ab initio Ecclesiastici sequebantur institutum illud vitæ communis, quod apud fideles omnes viguit Hierosolymis tempore Apostolorum, de quo Act. 2. Bona enim, quæ Ecclesiis donabantur in communi, possidebantur à Clericis, & eorum dispensatio committebatur Episcopo, qui in suum, & aliorum pios vsus fideliter distribuebat, vt patet ex Canone 58. Apost. vbi iubetur Episcopus deponi, & communione priuari, qui non fideliter egisset.

10. **NOTA secundo** postea secutum esse alium gubernandi modum. Nam cumulus bonorum Ecclesiæ diuisus fuit in 4. partes, quarum prima Episcopo, secunda Clericis, tertia fabricæ, & cultui diuino, quarta pauperibus deputabatur. Hanc diuisionem fieri curauit Syluester Papa vt patet ex *synodo Romana*, sub ipso celebrata, c. 4. & postea à pluribus Pontificibus confirmata est, vt constat ex variis *canonibus 12. quæst. 2.*

11. **NOTA tertio** hanc distributionem, neque statim ab omnibus receptam, nec eodē vbique modo factam esse: ac *primo* non fuit vbique recepta tempore D. August. quia aliqui Episcopi adhuc viuebant cum Clericis, vt patet *12. quæst. 1. c. Certe ego*. Similiter in quibusdam Ecclesiis non tantum quarta pars, sed etiam tertia contingebat Episcopo, vt patet ex *c. Requisiisti, Extra de testamentis*, vbi dicitur, vt Episcopi accipiant tertiam, vel quartam, iuxta cuiusque loci consuetudinem. Imò alicubi media pars eorum, quæ offerebantur cedebat Episcopo, vt patet *10. quæst. 1. c. Antiquos*, ex Concil. Aurelian.

12. **NOTA quarto**, ex hac varietate factum esse, vt iam vix in aliqua Ecclesia reperiatur illa quarta pars deputata pauperibus: omnia enim bona videntur tantum in tres partes distributa, ita vt pars pauperum sit confusa cum alijs, nec ab ijs separata: Aliqui tamen

putant partem illam pauperum deuenisse ad hospitalia, vel certè ex ea constituta esse beneficia præstimonialia, quæ scilicet deputata sunt studio eorum, qui futuri sunt Clerici. Sed neutrum est probabile. Non primum, quia pleraque hospitalia habent certos fundatores. Nec secundum, quia beneficia præstimonialia videntur potius successisse beneficiis, quibus annexa erat cura aliquarum Ecclesiarum, quæ vel neglectæ omnino erant, vel collapsæ. Hæc tamen non sunt omnino certa.

13. *NOTA quinto*, in iis locis, in quibus diuisio adhuc obtinet illa quadripartita, Episcopos esse veros Dominos quartæ portionis ad se pertinentis, ac proinde non teneri ex iustitia quicquam ex ea largiri pauperibus, vt apertè colligitur ex iure Canonico. Nam *12. quæst. 2. c. de re dit. & alibi*, vbi mentio fit illius diuisiois, perspicuè dicitur, vt Episcopus tollat sibi quartam partem, & illam retineat; tenentur tamen partem deputatam pauperibus dare; peccant aliàs contra iustitiam, & tenentur restituere. Hæc certa sunt.

14. *NOTA sexto* in alijs locis (vbi illa diuisio non est, sed pars, quæ destinata est pauperibus, est confusa cum alijs rebus) posse Ecclesiasticos, tanquam veros Dominos, vsurpare sibi ex beneficiis Ecclesiasticis tantum, quantum est necessarium ad decentem sustentationem, vt ex communi sententia dictum est in quarta *Conclus. Quæstio* manet de superfluis, de quibus in 5. *Conclus. dixi* habere Ecclesiasticos verum eorum dominium, nec teneri ad restitutionem, si non expendant ad pios vsus, quamuis sub mortali ad hoc obligentur.

15. Prima pars, quæ præcipua est, probatur *primò*, quia nemo est priuandus dominio, vel proprietate bonorum ipsi attributorum, nisi sufficienter cõstet eum nõ posse habere, aut de factò non habere tale dominiũ. Item nemo est cogendus ad restitutionem eorum, quæ possidet, nisi sufficienter constet esse aliena; atqui non constat

sufficiēter, Clericos non habere dominium huiusmodi bonorum, aut hæc bona ex iustitia aliis esse debita: ergo veri sunt Domini. Maior est regula iuris. Minor probatur, quia neque cōstat ex modo donationis fidelium, quo hæc bona ad Ecclesiam translata sunt, neque ex Ecclesiæ dispositione. Non primum, quia fideles donarunt hæc bona, tum ad poscenda suffragia, & orationes Ecclesiæ, tum ad eius splendorem & dignitatem, tum denique ad maiorem Dei honorem. Quod autem donauerint cum onere alendi pauperes, certò constare, aut probari non potest.

16. DICES. Saltem Decimas donarunt cum hoc onere. Resp. falsum est. Nam fideles non possunt Clericis imponere talem obligationem ratione decimarum. Quia decimæ debentur illis ex iustitia ratione ministerij Ecclesiastici, vt docet D. Thom. *infra q. 77. a. 1.* Ratio est, quia tenetur ex iustitia populus sustentare eos, qui præbent illis spiritualia, quod etiam Ethnici agnoscunt lumine naturali: lege autem positua, & consuetudine introductum est, vt decima pars fructuum daretur, ad imitationem legis veteris, vbi licet pauciores essent sacerdotes, tamen decima pars fructuum fuit diuinitus illis determinata. Itaque ius Decimarum est omnino spirituale, quia pendet ex titulo spirituali, ac proinde ad eas nullum omnino habent ius pauperes. Sed neque ex dispositione Ecclesiæ carent dominio Clerici, quia Canones nusquam id definiunt, & quæ ex illis in contrarium allata sunt, facile diluuntur, vt paulo post patebit. Imo ex iure canonico probari potest Clericos habere dominium. Nam *c. unico, de Clericis non residentibus* in 6. dicitur, quod, qui diuinis officiis non intersunt, nisi iusta ex causa excusentur, non acquirant dominium quotidianarum distributionum, neque faciant eas suas, sed ad restitutionem sic perceptarum obligentur. Supponit ergo Canon, alios, qui intersunt, acquirere dominium.

17. Respondet Nauarr. & nonnulli Canonistæ acquirere dominium, quoad fidelem administrationem; sed hæc est violenta explicatio. Nam Canon non solum dicit, eos acquirere dominium distributionum, sed etiam facere eas suas. Idem probatur ex Concil. Trid. *sess. 21. cap. 1. de Reformatione*, vbi statuitur, vt Episcopi qui vltra tres menses sine legitima causa absunt à suis Ecclesiis, non faciant fructus suos, pro rata temporis absentia, sed teneantur fabricæ, vel pauperibus erogare. Similiter *sess. 24. c. 12. de Reformatione* statuitur, vt prouisi de beneficiis, curam animatum habentibus, aut canonicatibus, vel dignitatibus, fidei professionem faciât intra duos menses à die adeptæ possessionis, alioquin, vt non faciant fructus suos. Item in eodem c. statuitur vt obtinentibus in cathedralibus, aut collegiatis Ecclesiis dignitates, Canonicatus, Præbendas, aut portiones, non liceat abesse ab iisdem Ecclesiis vltra tres menses, quolibet anno, alioquin primo anno priuetur vnusquisque dimidia parte fructuum, quos ratione etiam præbendæ, ac residentia, fecit suos. Quod si iterum eadem fuerit vsus negligentia, priuetur omnibus fructibus, quos eodem anno lucratus fuerit. Ex his omnibus patet Clericos esse dominos suorum fructuum, quia vt loquitur Concil. Trid. *lucratur illos & faciunt illos suos.*

18. PROBATUR *secundo* hæc sententia, quia ministri Ecclesiæ non debent esse peioris conditionis, quàm ministri Regum, ac Principum. At hi fiunt veri Domini suorum stipendiorum: ergo & illi. *Tertio* quia Ecclesia non rescindit pacta, vel donationes, quibus Clerici fructus redundantes alienant. At si non essent Domini, donationes eorum essent rescindendæ, tanquam inualidæ. Imò esset magna negligentia in Ecclesia, quod non ageret pro pauperibus, si ad eos ex iustitia pertinerent superflua ex bonis Clericorû. *Quarto*, quia ex contraria sententia sequeretur duo absurda in praxi.

Primum quod pauperes possent clam surripere Clericis, qui non dant superflua. *secundum* quod deberet illis in iudicio concedi actio contra eosdem Clericos.

19. Secunda pars conclusionis, quod scilicet Clerici peccent mortaliter contra charitatem, si expendant superflua in vsus profanos, vel ad ditandos suos amicos, est cōmunis sententia. Et probatur *primo* ex canonibus supra allatis pro Nauarr. Nam etsi ex iis non rectè probetur, Clericos ex iustitia obligari ad erogandum superflua in pauperes, tamen sufficienter probatur, eos vt minimū ex charitate ad hoc obligari, ac proinde si non faciant, peccare contra charitatem. *secundo* quia est expressum Ecclesiæ præceptum in Concil. Trid. *sess. 25. cap. 1. de reform.* quo Episcopis & aliis Ecclesiasticis interdicitur, ne ex redditibus Ecclesiæ cōsanguineos, aut familiares suos augere studeant. Idem patet ex Canonibus Apost. qui ibidem pro hac recitantur, & D. Paul. 1. *Tim. 3. v. 2. & ad Tit. 1. v. 8.* vult Episcopos esse hospitales. Imò Concil. Trid. *sess. 1. cap. 23. de Reform.* dicit præcepto diuino mandatum esse Episcopis, vt gerant curam pauperum, & aliarum personarum miserabilium.

20. Ad *primum* argumentum pro Nauarr. allatum Resp. Dona clericorum donata esse Deo, id est, donata esse ministris Ecclesiæ, ad honorem, & cultum Dei. Itaque ex eo, quod donata sint Deo, non sequitur Clericos non habere dominium illorum, alioqui neque illius partis, quæ illis necessaria est ad sustentationem, haberent dominium, quia etiam illa pars donata est Deo, ac fidelibus iuxta sensum prædictū. Ad *secundum* Resp. Bona Ecclesiastica peculiariter pertinere ad pauperes, non quod pauperes habeant eorum dominium, sed quia Ecclesiastici obstricti sunt strictissimo præcepto ad impertiendum pauperibus, non tamen ex iustitia, sed charitate. Ad *tertium* Resp. Quamuis Ecclesiastici prohi-

beantur liberè testari de bonis Ecclesiæ, id tamen non obstat eorū dominio. Nam sicut iure civili sunt quædam bona vinculata, quæ ob certam causam à legitimis dominis non possunt alienari, ita iure canonico prohiberi potuit, vt Clericis non liceat sua bona testando alienare. Hoc autem ideo fit, tum ne nimium sint auari in colligendis pecunijs, quas testamento relinquunt suis propinquis, tum etiam, vt in vita sint liberaliores erga pauperes. Addo tamen eos posse testari in quibusdam casibus. Primo si in aliquo loco sit talis consuetudo, vt habet Antoninus 3. p. tit. 10. cap. 3. & Couarr. in c. Cum in officijs de testam. Secundo, iure communi possunt testari ad pias causas. Tertiò, ad remunerandum honeste officium famulorum, vel consanguineorum. Ad quartum Respondeo. Ecclesiasticos vocari dispensatores, & non dominos, habito respectu ad illud tempus, quo bona nondum erant diuisa: tunc enim nullius erant propria in particulari, sed totius communitatis. Ad quintum Respondeo. Ecclesiasticos, qui nihil dant pauperibus, per quandam exaggerationem vocari raptos, & interfectores, quia scilicet strictissimo præcepto obligantur dare pauperibus. Vnde, si non dant, sunt quodammodo causa ex sua parte, cur pauperes fame moriantur. Quod autem hæc obligatio non sit iustitiæ, sed tantum charitatis, ex eo patet, quia SS. PP. eodem loquendi modo inuehuntur etiam in Laicos auaros, quos tamen constat non teneri ex iustitia ad dandas eleemosinas, nisi in extrema pauperum necessitate. Ad sextum Respondeo. Non satis constare quid factum sit de quarta illa parte pauperum. Nam præter eos, qui putant ex ea constituta hospitalia vel erecta beneficia præstimonialia, de quibus supra dixi, sunt, qui putant deuenisse ad Episcopos; non vero ad clerum, vel fabricam. Sed quicquid sit, etsi deuenierint partim ad Episcopum, partim ad clerum, & fabricam, adhuc

tamen non tenentur clerici dare ex iustitia pauperibus. Ratio est, quia ante diuisionem bonorum Ecclesiasticorum vnaquæque Ecclesia, vel communitas habebat verum dominium suorum reddituum, & Episcopus erat dispensator: sicut ergo pontifex potuit facere diuisionem, vel quadripartitam, vel tripartitam, pro suo arbitrio: ita potuit eam reuocare, vel mutare pro arbitrio: cum ergo in his locis sit tantum tripartita diuisio, quam Pontifex tot annis approbavit, saltem tacitè consentiendo, nihil ex illa diuisione debetur pauperibus ex iustitia, sed totum ex præcepto Ecclesiæ, & charitatis. Ad septimum Respondeo. In illa donatione fidelium duo spectari posse ex parte donantium. *Primo* intentionem & finem quem habuerunt sibi propositum. *Secundo* modum, & conditionem, sub qua facta est donatio. Primarius illorum finis fuit, tum vt auerent splendorem, & cultum Ecclesiasticum: tum vt haberent suffragia, & orationes Ecclesiæ. Secundarius fortè fuit, vt alerentur pauperes ex superfluis, sed nec primarius, nec secundarius finis inducit obligationem iustitiæ. Quamuis autem conditio, sub qua donatio fit, inducat huiusmodi obligationem, tamen nullo modo probari potest, donationem fuisse factam cum hac conditione, vt ex superfluis alerentur pauperes. Et sanè si ita facta esset, Clerici auari nullum haberent planè dominium bonorum Ecclesiasticorum, ne quidem partis ad sustentationem necessariam. Ratio est, quia quādo tota donatio est conditionata, nullū habet planè effectū deficiente conditione. Hoc autem ne aduersarij quidem concederēt.

Quæstio 7. *An Pontifex habeat dominium temporale totius orbis.*

1. **A** Firmant Aug. Triumphus in summa de potestate Ecclesiæ quæst. 1. a. 1. Aluarius, Pelagius lib. 1. de planctu Ecclesiæ cap. 13. Hostien. in c. Quod super his; de voto & voti redemptione. Panormitanus in

c. *Novit. de iudicijs.* Syluester verbo *Papa*, & alij non pauci ex Iureconsultis. Loquuntur autem de dominio temporali, tam iurisdictionis, quàm proprietatis, asserentes vtrumq; diuino iure competere Pontifici. Fundamentum est, quia Christus habuit supremum dominium totius orbis, non tatum spirituale, sed etiam temporale, iuxta illud *Matt. 28. v. 18. Data est mihi omnis potestas in celo, & in terra.* At Christus vtramque potestatem dedit Petro, quando porrexit illi clauas, vt fateatur *Nicolaus Papa* in *Epist. ad Mich.* his verbis. *Christus B. Petro vitæ æternæ clauigero, terreni scilicet, & ælestis imperij iura commisit.* Huc etiam spectat quod Christus concesserat Petro duos gladios, *Luc. 22. 38.* Cum enim discipuli dicerent. *Ecce duo gladij hic;* non dixit Christus, *Nimis est;* sed, *satis, est.* Vnde *D. Bernard. lib. 4. de confid. & Bonifac. VIII. in Extrauag. V nam sanctam,* de Maioritate & obedientia, ex hoc loco deducit Põtificem duos gladios habere ex Christi institutione.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Christus homo non fuit Rex temporalis, nec habuit dominium, aut Iurisdictionem temporalem in hoc mundo. Ratio est, quia regnum temporale potest acquiri quatuor modis, aut titulis. *Primò.* Hæreditate. *Secundò.* Electione populi. *Tertio.* Iure belli. *Quarto.* Speciali donatione superioris. At Christus nullo horum modorum acquisiuit. Nõ primo, quia tametsi natus fuerit ex regia familia *Dauidis*, tamen regnum ablatum fuit ex illa familia, antequam Christus nasceretur, vt patet *Ierem. 22. vers. 30.* Nec secundo, quia noluit acceptare electionem suam in Regem. *Ioann. 6. v. 15. Cum cognouisset, quia venturi essent, ut facerent eum Regem, fugit iterum in montem solus.* Nec tertio, quia nunquam gessit bellum cum Principibus terrenis ad inuadendum regnum. Nec quarto, quia pater dedit illi regnum spirituale, non temporale, *Luc. cap. 1. v. 32. Dabit. illi Dominus Deus sedem David*

Patris eius, & regnabit in domo Iacob in aeternum. Et Matt. e. 21. v. 18. *Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra.* Et Psalmo 2. v. 6. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo.* Hæc, & similia loca, debent intelligi de regno spiritali, vt ipsemet Christus explicat Ioan. 8. v. 36. cum ait: *Regnum meum non est de hoc mundo.* Porro regnum illud spirituale acquisiuerat iure belli, quia scilicet vicit Diabolum, qui regnabat in cordibus hominum, per vitia, & peccata; & in iisdem cœpit ipse regnare per fidem, & charitatem. Vnde Ioan. cap. 12. v. 32. dicit. *Nunc Princeps huius mundi eijcietur foras.* Confirmatur conclusio. *Primo.* Quia potestas temporalis non erat CHRISTO utilis ad suum finem consequendum: venerat enim ad redimendum genus humanum, & ad persuadendum hominibus contemptum rerum terrenarum. Ad hoc autem nihil prodest iurisdictio temporalis, præsertim in eo qui intus operatur in corde, & non per externam vim, & coactionem. Confirmatur. *Secundo,* quia Christus nunquam exercuit potestatem temporalem. Nam (vt ipse de se fatetur) venerat ministrare, & non ministrari.

3. D I C E S. Exercuit illam, eiiciendo è templo ementes; & vendentes. Resp. Hoc non est signum potestatis Regiæ. Nam Sacerdotes possunt aliquem eiicere è templo, etiam ipsum Regem, vt patet 2. Paralip. 26. 20. vbi Ozias Rex à Sacerdotibus vi eiicitur è templo. Et Prophetæ solent aliquando diuino quodam zelo incitari ad simile aliquid perpetrandum, quo pacto Elias occidit Prophetas Baal. Simili zelo vsus est Christus. Vnde dicebant Iudæi, *quod signum ostendis nobis, quia hæc facis,* id est, vnde scimus te Prophetam, & missum à Deo cum tali potestate.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Pontifex, quatenus Christi vicarius est, directè non habet vllum dominium temporale iure diuino; quamuis habeat indi-

rectè. Prima pars sequitur ex dictis, quia iure diuino non habet nisi vicariam potestatem Christi. At Christus non fuit Dominus temporalis: ergo nec Pontifex. Secunda pars probatur, quia in Ecclesia Christiana potestas temporalis subiecta & subordinata est potestati spirituali: ergo Princeps spiritualis potest imperare Principi temporali & disponere de rebus temporalibus, in ordine ad bonum spirituale. Antecedens patet *Primo*, quia finis potestatis temporalis subordinatur fini spirituali. Nam pax & tranquillitas Reipublici, non est absolutè finis vltimus, sed ordinatur ad pacem & tranquillitatem æternam. *Secundo*. Quia Ecclesia Christi est vna tantum: ergo Princeps spiritualis, & temporalis, constituunt vnã Remp. Christianam: ergo sunt membra vnus corporis: ergo inter se connexa, & dependentia vnum ab alio. Sed spiritualia membra non dependent à temporalibus: ergo hæc ab illis. Confirmatur exemplis, quia tam in veteri, quàm nouo testamento sæpe contigit, vt pontifices & Episcopi imperarent, punirent, aut deponerent Reges, & Imperatores. Nam Ozias Rex à Sacerdotibus eiecus fuit è templo. 2. Paral. 26. 20. Item Athalia Regina ob tyrannidem iussa est interfici auctoritate Pontificis 2. Paral. 23. 14. & 4. Reg. 11. 9. Item S. Ambros. excommunicauit Theodosium Imperatorem, propter eadem Thessalonicae factam. Possunt ex historiis peti plura exempla Pontificum, vt Gregor. II. Zachariæ, Leon. III. Gregor. V. & VII. Innoc. III. Clem. V. qui Reges & Imperatores deposuerunt, aut alio modo de rebus temporalibus disposuerunt, in commodum spirituale subditorum.

5. DICES *Primo*. Pontifex videtur habere hanc potestatem directè: hoc enim significant duo gladij, vt interpretantur Bernard. & Bonif. supra citati, quibus fauet Nicol. papa in Epist. ad Michaëlem. Respon.

Christus (Luc. 22.) non agit de gladio temporali, & spiritali, sed de gladiis propriè dictis: voluit enim monere discipulos, tantum fore eorum metum, & trepidationem, quanta solet esse in iis, qui tunicam vendunt, vt emant gladium, ad se defendendum. Atque hic sensus literalis est, quem Bernardus, & Bonif. mysticè interpretati sunt de potestate spiritali, quam habet Pontifex directè, & de temporali, quam habet indirectè. Porro verba quæ ex Nicolao allata sunt, citantur quidem à Gratiano d. 22. c. *Omnes*, sed non habentur in Epist. Nicol. Papæ; si tamen sunt Nicolai verba, debent hoc modo intelligi, quod Christus commiserit Petro iura imperij cœlestis, & terreni, i. esse potestatem soluendi in cœlis, & in terris, iuxta illud Matt. 16. v. 19. *Quicumque solueris super terram, erit solutum & in cœlis.*

6. DICES secundo. Omnes lites, & contentiones, tam spirituales, quam temporales, pertinent ad iudicium Pontificis, vt expressè habetur, c. *Quicumque litem*, &c. *quacunque contentiones* II. qu. 1. ergo Pontifex habet potestatem spiritualem, & temporalem. Resp. Prior canon est Theodos. Imp. qui ex pietate, non autem ex debito, detulit hoc Pontifici, & aliis Episcopis, vt possent iudicare causas ciuiles, quæ ad ipsos deferrentur. Posterior canon est incertæ authoritatis, & ideo notatur per vocem *Palea*. Posset tamen exponi hoc modo, vt contentiones ciuiles, quæ nequeunt terminari per seculares iudices, deuoluantur ad iudicium Ecclesiæ per viam correctionis fraternæ, vt docet Innoc. III. c. *Novit. de iudicys*. Quando enim vel iudex secularis non vult administrare iustitiam, vel altera pars non vel obedire, recurrendum est ad iudicem Ecclesiasticum, qui moneat eos sui officij, & si contumaces sint, adhibeat excommunicationem.

7. DICES tertio. Vacante Imperio per mortem Imperatoris Pontifex administrat, & vtitur imperiali

potestate, donec nouus Imperator fuerit electus, vt habet Innoc. III. c. *Licet*. de foro competenti, & ex Conc. Viennen. Clement. *Pastoralis*, de sententia & re iudicata: ergo signum est Imperatoriam potestatem à Pontifice tanquam summo temporali Principe dimanare. Resp. Pontifex vacante Imperio non succedit Imperatori in omnibus, sed solùm in autoritate iudicandi, & terminandi eas causas, quæ à solo Imperatore iudicari solent, & non patiuntur facilè moram. Ratio huius nō est, quod Pontifex sit summus Princeps temporalis, sed quia causæ omnes, quæ non possunt definiiri per temporales Iudices, deuoluantur ad Iudicem spiritualem, vt ex Innoc. diximus.

QVÆST. VIII. *An Pontifex iure humano habeat dominium temporale?*

1. **N**egant Hæretici: præsertim, Calvinus Brentzius, Petrus Martyr, & Magdeburg. qui tria asserunt. *Primo*. Pontificem iure diuinò nullam habere temporalem potestatem. *Secundo*. Nec posse vllò modo impetrare Principibus secularibus, neque regnis, & principatu eos priuare; etsi illi priuari alioqui mereantur. *Tertio*. Non licuisse Pontifici aut aliis Episcopis accipere temporale dominium, quod tunc habent in quasdam vrbes & prouincias, siue dono, siue vsurpatione. Ratio est, quia ius diuinum prohibet, vt vni homini simul committatur gladius spiritualis, & temporalis. Hinc infert Magdeburg. manifestam esse notam Antichristi, quod Pontifex habeat duos gladios, vnde cumque illos acceperit. In *primo* puncto non dissentimus, vt ex dictis patet. Secundum falsum est, vt probaui in concl. 2. præced. quæst. De tertio hic agitur.

3. **PRIMA CONCLUSIO**. Non repugnat iuri diuino Pontificem simul esse Principem temporalem, & spiritualem. Probatur *primò*, quia nusquam id prohibetur lege diuina. Imo habemus contraria exempla.

Nam in lege naturæ Melchisedech fuit Rex, & Pontifex. *Genes. 14. 18. & Hebra. 7. 3.* Item in lege scripta Moyfes, Heli, Machabæi, præter iurisdictionem spirituales, & sacerdotium, habuere temporalem. Deniq; in lege Euangelica commendantur Reges & Imperat. qui Pontifici Romano, & aliis Episcopis donarunt principatus temporales, vt Constantinus, Carolus M. Ludouic. Pius. Contra verò reprehenduntur illi, qui eiusmodi principatus auferre conati sunt, vt Haistulfus Rex Longob. Henr. IV. & V. Otto IV. Frideric. I. & II. De quibus vide Baron. in Annalibus.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Pontifex de facto habet dominium temporale, idque iustè, licitè, & utiliter. Quod de facto habeat, concedunt Aduersarij. Quod iustè, & licitè habeat, facilè probatur. Quia ex liberali donatione principum habet, vt patet ex authenticis instrumentis, quæ Romæ extant. Denique quod utiliter habeat, ex eo patet, quia Pontifex, & Episcopi habentes dominia temporalia, possunt vi & armis defendere religionem Christianam, quando Principes seculares, aut Hæretici sunt, aut timidi, aut negligentes, aut certè non satis potentes viribus.

4. Obiicitur primo illud Matth. 20. v. 25. *Principes gentium dominantur eorum, non ita erit inter vos.* Hinc colligit Calvin. 4. *instit.* 11. officium pastoris debere separari ab officio Regis, & Principis. Resp. Christus illis verbis instruit Apostolos tanquam pastores gentium, vt non præfint subditis more Dominorum, sed more patrum. Quod clarius explicat S. Petrus 1. Epist. cap. 5. v. 2. *Pascite, qui in vobis est, gregem Dei, non coactè, sed spontaneè, neque vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo.*

5. Obiicitur secundo Luc. 12. v. 14. *Homo, quis me constituit iudicem, aut diuisorem super vos?* Hic reiecit Christus officium iudicandi temporaliter, tanquam non

consentaneum officio prædicandi; sicut etiam Apostoli act. 6. v. 2. dixerunt. *Non est æquum nos relinquere verbum Dei, & ministrare mensis.* Respondeo. In utroque loco monentur Pontifices, & principes, ne minutioribus officiis ita occupentur, vt omittere cogantur maiora. Hoc modo Ietro cum vidisset Moysen toto die sedere ad iudicandum, prudenter eum admonuit, non quidem, vt deponeret principatum seculatam, & seruaret solum Ecclesiasticum, sed vt constitueret minores Iudices, qui illum in causis leuioribus adiuuarent, & ipse circa grauiora occuparetur.

7. Obiicitur tertio 2. Timoth. 2. v. 4. *Nemo militas Deo implicat se negotiis secularibus.* Resp. Apostolus non prohibet regimen seculare, sed vnicam sollicitudinem circa vitam corporalem: & vt bene monuit Chrysostr. dicuntur hæc à Paulo non tantum Episcopis, sed aliis etiam hominibus.

7. Obiicitur quarto. Authoritas D. Bernard. & Nicol. Papæ. Verba Bernar. l. 1. de consid. ad Pontificem Eugenium sunt hæc: *Forma apostolica hæc est: Interdicitur Dominatio, indicitur ministratio.* Et Nicol. Papa in Epist. ad Michaëlem dicit, fuisse quidem ante aduentum Christi eisdem Reges, & Pontifices; sed Christum ista officia separasse. Resp. Bern. loquitur de eo, quod habet Pontifex iure diuino, & Apostolico: non autem de eo, quod habet iure humano, vt ipsemet se explicat. Nicol. vero hoc solum vult dicere non conuenire, vt idem sit Pontifex totius orbis: & simul Imperator totius orbis, non quod repugnet; sed quia non expedit, ad humilitatem conseruandam.

C A P V T I V.

De obiecto Dominij.

Hic examinandum est, quæ res cadant sub Dominium hominis. Sunt autem quædam corporales, aliæ spirituales. Item quædam internæ, quædam

Externæ. De quibus sigillatim.

Quæstio I. *An homo sit Dominus vitæ suæ & membrorum.*

1. **N**egant D. Thom. *quæst. 64. art. 5. ad 3. Calet. quæst. 150. art. 2. & quæst. 154. art. 6. Dom. Soto lib. 4. de iustitia quæst. 2. art. 3. Franc. Victoria, in relectione de homicidio num. 25 & alij communiter. Ratio est, quia homo non potest pro arbitrio disponere de vita & membris. Nunquam enim potest iustè se occidere, vt docet D. Thom. *quæst. 64. ex D. Aug. 1. Ciuit. 19.* Confirmatur, quia si quis velit seipsum interficere, potest ab alio vi impediri: si tamen velit suam domum comburere, vel pecuniam abiicere, nemo potest illum prohibere.*

2. Contrarium docet Mart. Ledesma *in 4. q. 18. a. 1. dub. 5.* Ratio est, quia homo habet ius perpetuo possidendi, vtendi, & fruendi vita sua, & membris pro arbitrio, in quo consistit ratio Dominij. Vnde etiam D. Thom. *quæst. 64. art. 5.* dicit vitam esse quoddam donum diuinitus homini tributum, & eius potestati subiectum. Confirmatur ex effectibus. *Primo* potest homo alteri vendere, vel donare ius vtendi suo corpore, & membris, quoadhas, vel illas actiones. *Secundo* quia qui mutilat, vel occidit alterum, aut impedit vt ne suas actiones exercent, facit illi iniuriam: ergo priuat illum suo iure: ergo alter habet ius vitæ, & membrorum. *Tertio* potest quis exponere suam vitam euidenti periculo, & si necessitas vitæ postulet, potest sibi membrum abscindere: ergo potest disponere de vita, & membris: ergo habet eorum dominium.

3. **DICES** *Primo.* Non potest se iustè occidere. Cõtra, quia hoc non est sufficiens signum, quod non sit Dominus. *Primo.* Nam satis est ad dominium posse libere disponere de re ad omnem vsum lege non prohibitũ, vt patet in bonis vincularis. *Secundo,* quia satis est,

vt vsus non sit iniustus, quæmuis alioqui sit illicitus. Si quis autem se occidat, licet peccet contra charitatem, non tamen contra iustitiam.

4. DICES *secundo*, peccat contra iustitiam respectu Reip. vt docet Aristoteles 5. *Ethi* 10. & D. Thom. 9. 59. a. 3. ad 2. Contra, quia hoc non obstat. Nam si aliqua est hic iniuria contra Remp. illa est contra iustitiam legalem: non autem commutatiuam. At legalis iustitia non obstat proprio dominio.

5. PRIMA CONCLUSIO. Homo non est simpliciter Dominus vitæ suæ, neque membrorum eorum, ex quibus vita pendet, loquendo de dominio directo, seu proprietatis. Ratio est, quia non habet directum ius, seu potestatem in substantiam ipsius vitæ. Nunquam enim potest se occidere, non quidem per accidens ratione prohibitionis, sicut fit in bonis vinculatis, sed per se ex defectu iuris, & potestatis, cuius signum est, quia in aliis rebus, quarum homo simpliciter est Dominus, licet aliquando vsus earum sit prohibitus, semper tamen occurrit aliquis casus, in quo sit licitus. Potest enim homo perdere omnes suas facultates, etiã vinculatas, propter maius bonum commune: seipsum verò occidere nulla de causa potest. Confirmatur *primo*, quia dominium semper supponit eum, qui debet esse Dominus. Fūdatur enim in libero eius arbitrio, vt supra dictum est, sed vita non supponit hominem, qui futurus sit Dominus, neque pendet ex libero eius arbitrio. *Secundo*, quia dominium requirit quãdam habitudinem superioris: ergo neque homo, neque Angelus, neque ipse Deus potest esse dominus propriæ vitæ, quia nemo illorum superior est respectu propriæ vitæ.

6. SECUNDA CONCLUSIO. Nec Respub. habet dominium vitæ suorum subditorum, sed solus Deus. Prima pars probatur, quia resp. non potest pro suo arbitrio disponere de vita hominis, nec vlla de causa in-

nocentem occidere. Quod autem possit occidere nocentes, hoc facit tanquam minister, & instrumentum Dei, cuius loco gladium portat, *Rom. 13. v. 4.* Secunda pars patet ex illo *Deut. 32. v. 39. Ego occidam & ego vivere faciam.* Et *Sap. 16. v. 13. Tu enim es Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem.* Ratio est, quia Deus titulo creationis Dominus est omnium creaturarum.

7. TERTIA CONCLUSIO. Licet homo non habeat dominium directum suæ vitæ, habet tamen dominium utile, ac proinde licet non sit proprietarius, est tamen usufructuarius. Hoc probant rationes Mart. Ledesmae. Et confirmatur, quia est Dominus omnium suarum actionum & iurium, quæ possunt fundari in libertate arbitrij. Hac ratione vnus homo cadit in dominium alterius, vt post dicam.

Quæst. 2. *An homo sit Dominus sua fama & honoris.*

L. **N**egant Caiet. q. 37. a. 2. & in summa verbo, *Detractio*, Antoninus *part. 2. tit. 2. c. 2. §. 3.* Sylu. v. *Detractio*, Maior. in 4. d. 15. q. 16. Affirmant Adrian. in 4. in materia de restitut. qui penult. Dom. Soto l. 4. de iustitia q. 2. a. 3. Nauart. c. *Inter verba num. 106. & 332.* Et alij recentiores. In vtramque partem citatur D. Thom.

2. N O T A. Duas quæstiones hic debere distingui. *Prima* est, quod Ius habeat homo in suam famam. *Alter*a, quando peccet se infamando, seu quando obligetur ad defendendam suam famam. De priori hic agitur. De posteriori, infra in materia de detractioe.

3. PRIMA CONCLUSIO. Homo simpliciter est dominus suæ famæ. Probat *Primo*, quia acquirit illam proprio labore & industria sicut diuitias: ergo eodem modo acquirit illius dominium. *Secundo*. Quia potest illam prodigere citra vllius iniuriam: nulla enim lex iustitiæ id prohibet. Imo aliquando est consilium, vt

aliquis propter maius bonum priuet se sua fama, quod est signum alicuius dominij.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Hoc dominium potest esse aliquando ligatum, & impeditum, vel ita alijs obligatum, vt nō liceat vti propria fama in omnem vsum, ne inde nocumentum alijs afferatur. *Primo*, quia fama patris natura sua obligata est filiis. *Secundo*, fama vnus hominis sæpe coniuncta est cum fama consanguineorum. *Tertio*, quia fama prælati est quasi ex iustitia obligata subditis. Vnde in his casibus non potest quis dispensare ita de fama sua, ac si esset omnino liber, quia tenetur consulere famæ aliorum. Ita tamen non est contra rationem dominij, vt patet in simili de bonis vincularis. Nam etiam pater familias, tametsi sit dominus suorum bonorum; tenetur tamen non dissipare illa cum damno familiæ: Sicut etiam principes non cum damno Reip. Ratio quia fieri potest, vt aliquis sit Dominus vnus rei; & tamen sit obligatus ad illam alteri conseruandam. Item fieri potest, vt quis habeat domum v. g. ita coniunctam cum domo alterius, vt non possit illam destruere, quin alterius destruat, & tunc est impeditus saltem ex charitate ad talem vsum rei suæ, non per se, quasi non sit Dominus, sed per accidenratione alterius.

3. TERTIA CONCLUSIO Non obstantedominio proprio, quod singuli ciues habent ad suam famam, respubl. habet etiam suum ius, & dominium alium eiusdem famæ. Probatur *primo*. Quia ad omnia bona subditorum Respubl. habet tale ius. *Secundo*. Quia potest vti fama subditorum in omnem vsum necessarium ad bonum communitatis. *Tertio*. Quia ciuis, seipsum infamando, facit aliquam iniuriam Reipubl. saltem contra iustitiam legalem: & potest esse tam magna infamia, vt committatur peccatum magnum, de quo alias.

6. *QVÆRES primo.* An dominium famæ sit naturale. Respondeo. Affirmatiuè. Ratio est, quia sublato omni iure positiuo, ex solis principiis naturæ, habet homo ius ad suam famam defendendam, & alij tenentur eodem iure naturali non lædere ipsius famam.

7. *QVÆRES secundo.* An hoc dominium possit vendi, vel in alium transferri. Respondeo. Duobus modis id fieri potest. *Primo.* Propria voluntate. Nam cum homo sit dominus suæ famæ, potest cedere suo iuri, vel illud in alium transferre, siue per liberalem, siue per onerosum contractum. *Secundo.* Communi voluntate, per legem, vel iustam condemnationem, qua aliquis in pœnam sua fama priuatur, sicut alij bonis temporalibus.

QVÆST. III. An homo sit Dominus bonorum spiritualium.

1. **N**egat Dom. Soto 4. *de iust. quest. 2. a. 1.* Ratio est, quia solus Deus dat gratiam & gloriam. *Secundo.* Quia bona spiritualia non possunt acquiri per industriam humanam, vt definitum est in Concilio Mileuitano. Nam vt ibidem dicitur, Deus efficit eiusmodi bona in nobis sine nobis. *Tertio.* Quia homo sine peccato non potest gratiam, & alia bona spiritualia exponere periculo.

2. Contrarium docet Melch. Canus. *in Relect. de pœnitentia p. 4. ad 2.* & plerique recentiores. Ratio est, quia homo habet dominium omnium eorum, quæ in ipso sunt, præter propriam vitam, cum eorum facultas, & vsus sit in illius potestate, iuxta illud Ecclesiast. 15. *Deus fecit hominem rectum, & reliquit illum in manu consilij sui. Ante hominem vita & mors, malum & bonum.*

3. **PRIMA CONCLUSIO.** Probabile est hominem aliquo modo esse dominum bonorum suorum spiritualium, quæ pertinent ad gratiam gratum facientem. Ratio est, quia aliquo modo acquiruntur per in-

dustriam humanam. Est enim necessaria in homine adulto cooperatio ad recipiendam gratiam sanctificantem. *Secundo*, quia qui peccando amittit gratiam, non peccat spiritualiter contra iustitiam, alioquin in qualibet transgressione mortali essent duo peccata, alterum contra iustitiam, alterum contra aliam virtutem, contra quam peccatur.

4. *SECUNDA CONCLUSIO.* Homo non videtur esse Dominus bonorum spiritualium, quæ pertinent ad gratiam gratis datam, cuiusmodi est donum prophetiæ, linguarum, miraculorum. Ratio est, quia in his recipiendis merè passivè se habet: non enim acquirit ea per propriam industriam, sed à solo Deo sine vlla prævia dispositione conferuntur. *Secundo* quia homo non potest iis liberè uti, quando vult, ut patet in Balaam.

5. *DICES.* Non requiritur ad dominium, ut aliquis per propriam industriam acquirat rem aliquam: potest enim etiam dominus esse eorum, quæ ex liberali donatione acquirit. *Respondeo.* Verum est: nihilominus tamen, quando quis in acquisitione alicuius rei merè passivè se habet, & præterea non habet liberum eius usum, prout vult, tum non censetur habere perfectum dominium.

QVÆST. IV. *An unus homo possit habere dominium alterius?*

LEX dictis constat non posse habere directum dominium vitæ & membrorum hominis alterius, quia hoc dominium est in solo Deo, ut quæst. i. dictum est. Est ergo quæstio de dominio utili. Ratio dubij est, quia homo iure naturali est liber, & servitus est contra Ius naturæ, ut habetur Institution. §. *servitus*, de iure personarum, & *L. libertas. ff. de statu hominum*; ergo dominium vnius hominis in alium est contra Ius naturæ: ergo nullo modo licitum.

2. PRIMA CONCLUSIO. Iustè potuit in homines induci, vt vnus esset verè dominus, & alius verè seruus. Est de fide, quia scriptura expressè approbat hanc seruitutem (*Exodi* 21. v. 5. & *Leu.* 25. & 45. Et Apostoli præcipiunt seruis, vt obediant suis Dominis, & obseruent iura seruitutis: (*1. Corinib.* 7. v. 21. *Ephes.* 6. v. 5. *1. Timoth.* 6. v. 1. & *1. Petr.* 2. 18.) Nec dici potest, eos loqui de seruitute latè sumpta pro famulatu, qui loquuntur de ea seruitute, quæ tunc erat in vsu apud Romanos; nempe de seruitute mancipiorum. Hoc indicat Paulus *1. Timot.* 6. v. 1. cum ait. *Quicumque subiugo sunt serui.* Ratio conclusionis est; quia homo habet dominium vtile vitæ & membrorum, vt patet ex *1. quæst.* Ergo potest illud legitimè in alium transferre: ergo vnus potest cadere sub dominium alterius.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Vnus potest effici seruus alterius duobus modis. *Primo* libera voluntate. *secundo* iusta necessitate. Non loquor de homine qui iam seruus est, cuius dominium transfertur in alium. Quia hæc translatio potest fieri iisdem modis, quibus fit translatio aliarum rerum, de quibus infrà: loquor ergo de prima acquisitione dominij in hominem, per quam fit seruus, quæ fieri potest vel libera voluntate eius, qui fit seruus; vel certè iusta necessitate, etiam sine illius consensu.

4. TERTIA CONCLUSIO. Prior modus diuiditur in alios duos modos. Nam potest aliquis propria voluntate transferre dominium sui ipsius in alium dupliciter. *Primo* per liberalem donationem. *secundo* per venditionem, vel alium contractum æquiualentem. Et hic secundus modus approbatur. *Exod.* 21. v. 2. & *Leuit.* 25. & 47. Et in iure ciuili, vt infrà citabimus. Primum modum non inuenio probatum in aliqua lege scripta; si tamen solam rationem naturalem attendamus non videtur improbabilis. Nam ex natura rei, quicquid ho-

mo potest licitè vendere, potest etiam donare; si ergo potest seipsum pretio vendere, cur non etiam donare.

5. N O T A *primo* quod sicut ius humanum potest præscribere certum modum in contractibus humanis, sine quo inualidi sint, neque vim habeant transferendi dominium, vt infra dicemus; ita etiam in proposito facere potest, & re ipsa fecit. Adhibuit enim certas conditiones quæ seruari debent in venditione hominis. *Prima* est, vt is qui se vendit aut ab alio permittit vendi sit maior 20. annis, L. 1 ff. *quibus ad libertatem proclamare non licet*. *Secunda* est, vt, qui se vendit, sit particeps pretij, L. *cit.* & l. *Non ideo*, C. *de liberali causa*. Et per hanc conditionem impeditus videtur iure ciuili modus efficiendi se seruum per liberalem donationem. Nam leges volunt, vt fiat per contractum onerosum, & ob id requirunt, vt qui venditur, participet pretium. *Tertia* est, vt emptor ignoret, eum qui venditur, esse liberum, & patet esse seruum. Nam si cognoscat hominem esse liberum, & tamen emat, non acquirit dominium secundum iura, vt patet ex L. *liberis*, ff. *de liberali causa*. Et ratio est, quia iura volunt impedire talem contractum, eò quòd videatur esse cõtra debitam humanitatem. *Quarta* conditionem addit Glossa §. *Serui instit.* *de iure pœnarum*, vt scilicet is, qui venditur, sciat se eò tẽpore, quo venditur, esse liberum. Quæ licet non sit expressa in iure, tamen colligitur ex illo, & ex ratione naturali. Quia alioquin non esset contractus voluntarius ex vtraque parte, quod tamen maximè necessarium est. Et ideo iura requirunt ætatem 25. annorum, vt possit reclamare, si iniuste vendatur, l. 4. ff. *quibus ad libertatem*.

6. N O T A *secundo* tres priores conditiones esse merè humanas & positiuas, ideoque solum possunt obligare imperium Romanum, & nunc non obligant, nisi vbi receptæ sunt. Alibi verò standum est iure naturali, & positiuo cuiusque regni, quod notandum est pro

emptionibus & venditionibus Æthiopum.

7. QUARTA CONCLUSIO. Posterior modus diuiditur in tres alios modos: potest enim aliquis fieri seruus iusta necessitate tripliciter. *Primò* in pœnam delicti, vel per leges humanas, vel per iustum bellum. *Secundò* iure paterno. *Tertio* iure natiuitatis. Quod ad primum attinet, sicut leges humanæ possunt pœnam mortis statuere in delinquentes, ita & pœnam seruitutis, quæ mitior est. Vide in Decretalib. *C. Ita quorundam; de Iud. & Sarac.* vbi, qui ad Saracenos deferunt arma contra Christianos, vel illis fauent, seruitute mulctantur. Item dist. 32. *C. Eos qui, & C. Tum multa* 15. quæst. 8. vbi mulier contrahens matrimonium cum clerico, in sacris constituto, & filij ex talibus nati dicuntur posse affici seruitutis pœna: item in iure civili *l. si manu missus, §. de libertis & eorum liberis*. Vbi serui manumissi propter ingratitudinem erga Dominum seruitute puniuntur. De bello est eadem ratio. Nam si hostes possunt iuste occidi, possunt etiam seruitute affici. Hinc ex quadam æquitate introductum est in re gentium, vt iusto bello capti seruantur in vita, & seruituti subiacerent. Quod ad secundum attinet. iure civili concessum est patri vt possit filium vendere: seruat tamen his conditionibus. *Prima* est, vt hoc non fiat, nisi in magna patris necessitate. *L. 2. C. de patribus, qui filios distraxerunt*. *Secunda* est, vt venditio non sit absoluta, sed quasi sub pacto de retro uendendo; vult enim æquitas iuris, vt qui à patre emit filium quandocumque fuerit illi pretium redditum; teneatur filio libertatem cōcedere, vt habetur *L. cit.* quæ etiam statuit, vt talis filius non subeat postea conditionem Liberti, sed retineat statum Ingenui. Quod ad tertium attinet. cautum est iure civili, vt, qui nascitur ex matre serua, siue pater sit liber, siue non, iure natiuitatis sit seruus, quia partus sequitur ventrem *l. Partum. C. de rei vindicatione. Instit. de iure personarum, §. penultimo*.

8. NOTA tamen D. Thom. in 4. dist. 36. quæst. 1. art. 4. extra Imperium Romanum vigere aliam consuetudinem, nempe vt filius sit seruus, siue pater, siue mater sit serua. Atque adeò vt filius sequatur deterio- rem conditionem parentis. Quod etiam habetur 32. quæst. 4. C. Liberi. Quamuis Glossa ibi exponat, filium sequi deterio- rem, id est, debiliorem, nempe matrem. Addunt Syluester, & Angelus v. *Seruitus*, in quibusdam locis introductum esse, vt natus ex serua, si pater sit liber, nascatur liber, & è contrario. Itaque totum hoc nego- tium pendet ex humano iure quod seruandum est, quando non repugnat iuri diuino, aut naturali. Vterius addo iure ciuili necessarium esse, vt mater sit serua toto tempore à conceptione vsque ad natiuitatem filij. Nam si vel in vno instanti illius temporis sit libera, nascitur filius liber, quia filius in eo instanti fit liber, & postea non redigitur in seruitutem, L. *Et seruorum*, ff. de *statu hominum*, & instit. de *ingenuis*, §. 1.

9. Ad argumentum initio positum. Respondeo ho- minem iure naturali esse liberum, quia scilicet iure na- turæ non habet homo dominium in alterum homi- nem: omnes enim homines naturæ conditione sunt pa- res, cum sint eiusdem naturæ, ex eodem parente, & ad eundem finem conditi. Quod autem obijcitur, seruitu- tem esse contra ius naturæ introductam, verum est si intelligatur de prima rerum constitutione, qua omnes homines iure naturæ erant liberi. Non tamen verum est, si spectentur circumstantiæ, propter quas licitè po- tuit introduci, vt vnus seruiret alteri. Nam multa fa- cta sunt circa homines post peccatum originale, & alia actualia, quæ repugnant primæ hominum creationi, & statui originalis iustitiæ: non tamen repugnant ho- mini post lapsum & peccatum.

De prima Diuisione rerum & Acquisitione.

CONSTAT initio omnia fuisse communia iure natura, & postea secutam esse omnium rerum diuisionem, qua quisque certæ alicuius portionis dominium acquisiuerit. Est ergo quæstio, quomodo facta sit hæc diuisio, & quo iure, & consequenter quomodo acquisita sint dominia.

Quæst. 1. Quomodo facta sit prima rerum diuisio?

I. **C**ONCLUSIO VNICA. Hæc diuisio facta est partim occupatione, partim sortitione. Nā posteri Adæ, ut quisque aliquid primò occupabat, ita Dominus efficiebatur. Post diluuium verò, præsertim post confusionem linguarum, filij Noe sorte diuiserunt terram, & quisque suam partem accepit, Genes. cap. 10. v. 11. Postea, crescente genere humano, singulæ partes terrarum diuisæ sunt, seruata proportione cuiusq; familiæ.

2. **Q**UÆRES. Quando prima diuisio facta sit. Resp. constat tactam fuisse tempore Cain & Abel filiorum Adæ. Nam Cain, & Abel, habuerunt distincta peculia, ut patet Gen. 4. vbi legimus Cain ædificasse sibi ciuitatem, & Abel obtinuisse de primogenitis gregis sui.

Quæst. 2. An hæc diuisio fuerit utilis & licita?

I. **P**RIMA CONCLUSIO. Fuit generi humano valde utilis, & quodammodo necessaria. Nam si facta non esset sequerentur multa incommoda. Homines enim sunt propensi ad otium, & voluptatem. Itaque si essent omnia communia, nemo vellet pro aliis terram colere: & tamen quisque vellet delicatè viuere. Hinc orirentur rixæ, & dissensiones. Vnde infertur hanc diuisionem non futuram fuisse tam necessariam in statu innocentia: tunc enim neque terra fuisset tam sterilis, neque homines obnoxij tam prauis affectionibus.

2. **S**ECUNDA CONCLUSIO. Non solum utilis, sed etiam licita fuit hæc diuisio. Primo, quia Scriptura eam

approbat: præcipit enim dare elemosynas, mutuare, donare, debita soluere Item prohibet furari, & aliena retinere: hæc autem omnia supponunt rerum diuisionem, & dominium. *Secundo* probatur exemplo sanctorum hominum, qui habuerunt proprias facultates, vt Abraham, Isaac, & Iacob. *Tertio*, quia quidam ab Ecclesia damnati sunt (dicti *Apostolici*) quod assererent dominia esse illicita, neque hominem saluari posse, nisi viueret instar Apostolorum, nudus ab omni diuiciarum proprietate, vt refert August. *in libr. de heres. c. 40.* Similiter in Conc. Constantiensi sess. 8. damnatus est Viclesus, quod docuerit, illicitum esse Ecclesiasticis habere possessiones. *Quarto*, quia nullo iure prohibita est eiusmodi diuisio.

2. DICES *Primo* Iure naturali videtur prohibita, quia iure naturali omnia sunt communia. Respondeo omnia sunt communia iure naturali, non eo sensu, quasi Ius naturale præcipiat omnia esse communia, & prohibeat rerum diuisionem, ac proprietatem; sed in alio triplici sensu. *Primo*, quia Ius naturale non constituit vllam diuisionem, & proprietatem, sed relinquit omnia communia, & indiuisa. *Secundo*, quia iure naturali, præcisè spectato, potuit vnusquisque accipere & occupare quicquid vellet, si ab alio non esset occupatum. *Tertio*, quia contra Ius naturale esset, prohibere aliquem ab vsu rerum quarumcumque, ante factam diuisionem.

3. DICES *Secundo*. Clemens docet per iniquitatem factum esse, vt quisque haberet propria, vt patet ex c. *Dilectissimis* 12. quæst. 2. Respondeo. Clemens hortatur fideles Hierosolymitanos ad possessionem rerum in communi quoad vsum, qualis erat tempore Apostolorum. Vtitur autem inter alias hac etiam ratione, quia ex prima rerum constitutione & in statu innocentiæ debebant esse omnia communia, sed per iniquitatem, id est,

De Prima Diuisione rerum & Acquisit. 87

occasione sumpta ex iniquitate peccati originalis, introducta fuit rerum diuifio; non quod ipsa diuifio fuerit iniqua, sed quod ex occasione iniquitatis fit introducta, quo pacto etiam dicit pœnam, seu punitionem, non habuisse locum in statu innocentia, sed postea ex occasione peccati subsecutam esse.

QVÆST. III. Quo iure facta sit hæc diuifio.

1. **P** RIMA CONCLUSIO: Non est facta iure naturali. Ratio, quia, vt dixi, iure naturali omnia sunt communia & indiuisa.

2. **DICES.** Illud fit iure naturali, quod fit dictante lumine naturali, sed prima rerum diuifio facta est dictante lumine naturali. Nam post lapsum Adæ dictabat ratio naturalis, vt fieret diuifio, ad euitanda incommoda, quæ secuta fuissent, si mansissent omnia communia. Respondeo *primo*, aliud est obligatio ad faciendam rerum diuisionem: aliud ipsa actualis diuifio. Hæc enim facta est ab hominibus, & non inmediate ab authore naturæ: obligatio verò ad eam faciendam non erat naturalis ante lapsū Adami: post lapsum verò potuit esse naturalis, vt iam dicā. Respondeo *secundo*, lumen naturale potest aliquid dictare, vt fiat, dupliciter. Primò, vt fiat tanquam medium necessarium moraliter ad finem, ad quem quis tenetur, & tunc est de iure naturali. Secundò vt fiat tanquam medium, non quidem necessarium, sed tamen vtile ad finem. Et tunc non est de iure naturali, vt fiat; sed est liberum, vt fiat, vel non fiat. Vnde sequitur, fuisse naturalem obligationem ad diuisionem faciendam, si illa diuifio fuerit medium moraliter necessarium ad euitanda maiora incommoda, & ad maiorem tranquillitatem: secus si non fuerit medium hoc modo necessarium. Nam si fuisset v. g. magna rerum omnium abundantia, & parua hominum multitudo, non fuisset tantopere necessaria diuifio, ac proinde nec obligatio naturalis ad illam faciendam.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Nec iure diuino facta est prima rerum diuisio, sed iure gentium. Nulla enim extat lex diuina de hac re: Ius autem gentium est consensus primorum hominum, qui fecerunt diuisionem. Hoc sensu intelligendus est Aug. *tr. 6. in Ioan.* & refertur in Dec. c. *Quod iure* dist. 8. ubi sic ait: *Vnde quisque possidet, quod possidet? Nonne iure humano? & infra.* Iure ergo humano dicitur: *Hæc villa est mea.*

4. DICES. Si iure gentium facta est diuisio: ergo faciunt contra Ius gentium, qui in communi viuunt. Respond. Non sequitur, quia Ius gentium explicat expedire diuisionem propter incommoda, quæ sequerentur, si omnia essent communia. Vnde si in aliqua communitate possint euitari eiusmodi incommoda, per gratiam, & adiutorium Dei; iam vita communis non est contra, sed præter, vel super ius gentium, quod libenter admittimus.

5. TERTIA CONCLUSIO. Sicut diuisio rerum est de iure gentium: Ita de iure gentium est, vt, quæ adhuc nullius sunt, fiant primò occupantis, vt habetur *Instit. de rerum diuisione §. Fera,* & in aliis iuribus. Quædam tamen ita communia omnibus relicta sunt, vt ab aliquo tanquam propria occupari non permittantur, cuiusmodi sunt viæ publicæ, & similia, quæ vel in communes vsus omnium hominum, vel certè aliquorum de aliqua communitate deputata sunt.

6. QUARTA CONCLUSIO. Quamuis prima diuisio rerum sit de iure gentium; tamen progressu temporis multa statuta sunt partim iure diuino, partim iure ciuili, circa proprietates, & dominia rerum. De iure ciuili dicam postea in materia de translatione dominij. De iure diuino patet ex Scripturis. Nam Deus concessit Israëlitis terram promissionis. Iisdem dedit vasa Ægyptiorum: Sauli, & Dauidi dedit regnum Israël. Itaque hi omnes iure diuino facti sunt domini istarum rerum.

1. PRIMA CONCLUSIO. Animalia natura mansueta & domestica, etiã si potestatem domini longius euaserint, non licet capere, vt oues, boues, porcos, gallinas, anseres. Ratio est, quia etiã si fugiant, adhuc tamen manent in dominio sui domini, vt habetur *Instit. de rerum diuisione §. Gallinarum.* Vnde vbicumque ea inuenta fuerint aberrantia, dominis suis restituenda sunt. Similiter si capta à lupo, vel vulpe, eximantur, quamdiu aliquid de illis extat. Nec refert, quod periissent Domino.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Animalia fera, seu syluestria vsu mansueta, quæ consuetudinem habent, vt ex libera vagatione redeant ad potestatem Domini, non licet occupare; vt sunt cuniculi, cerui, quos domi nutrimus, columbæ. *Instit. de rerum diuisione §. Pauonũ.* Vnde qui in suo columbario, appositis illecebris, aliorum columbas eò allicit, tenetur ad restitutionem. Secus res habet, si id sine fraude accidat, vt v. g. si quis commodius suas columbas, aut commodiorem stationem aptauerit.

3. TERTIA CONCLUSIO. Si hæc animalia amittant consuetudinem redeundi, licitum est ea occupare, & fiunt occupantis, vt expressè habetur loco citato. Ratio est, quia tunc videntur recepisse se in naturalem libertatem, & non esse amplius in potestate prioris domini. Vnde columbæ tuæ, si se aggregauerint columbis alterius, nec redierint tempore consueto bis terre, fiunt alterius; debet tamen fieri sine fraude, vt dictum est. Vide *Nauarr. cap. 17. num. 128.*

4. QVARTA CONCLUSIO. Animalia omnino fera & syluestria, si potestatem Domini euaserint, & in libertatem naturalem se receperint, vbicumque repertiuntur, licet persequi, & fiunt occupantis. Ratio est, quia iam nullius sunt.

5. Vbi nota, eum, qui ceperit animal ferum, vt leporem, columbam, accipitrem, tamdiu cenferi Dominum, quamdiu illud fua custodia coërcet. Quod fi eius custodiam euaserit, rursus fit primò occupantis, vt si ceruus ex sylua, vel prato concluso euaserit. Dicuntur autem huiusmodi animalia recuperasse libertatem naturalem, cum ita euaserint, vt difficulter cõprehendi possint. Quod si facilè possent, non cēferentur extra dominium. Hæc habentur Instit. *de rerum diuisione* §. *Fera*, & l. 3. 4. 5. ff. *de acquirendo rerum dominio*. Vnde patet examem apum, cum syluestris sit naturæ, si ita auolet, vt difficilis sit eius persecutio, posse à quolibet capi, etiam si ex arbore tua pendeat. Sicut enim auis non fit tua, quæ in tua arbore nidificat, ita nec examen apum, quod ex arbore tua pendet. Potest tamen alius, re adhuc integra, prohiberi, ne fundum tuum ingrediatur, vel arborem tuam conscēdat, Instit. *de rerum diuisione*. Aduerte tamen in his omnibus habendam esse consuetudinis locorum, & prouinciarum rationem. Nam quæ hæctenus dixi vera sunt communi iure Rom. quæ tamen per speciales leges in vnaquaque natione mutari possunt.

QVÆST. V. *An principes possint iustè prohibere venationem, piscationem, aucupium in loco publici iuris?*

1. **H**anc quæstionem fusè tractat Couarr. ad regulam, *Peccatum*. p. 2. §. 8.

2. **PRIMA CONCLUSIO**. Possunt Principes prohibere hanc venationem, seu captionem animalium in locis publici iuris, ex consensu populi, siue gratis, siue per aliquem contractum præstito. Ratio est, quia populus potest cedere suo iure.

3. **SECUNDA CONCLUSIO**. Possunt etiam prohibere, si iudicetur necessarium ad onera Reipublicæ sustinenda, nempe vt confletur sufficiens vis pe-

De Prima Diuisione Rerum & Acquisit. 91

cuniar, quæ officio, & administrationi Principis necessaria fit. Ratio est, quia potest Princeps propter eundem finem imponere noua tributa: ergo loco tributorum potest reseruare sibi ius, & vtilitatem venandi, aut piscandi. Hoc titulo solent Principes in Hispania seruare sibi ius piscandi thynnos, vt habet Couarr. *loco cit. num. 10.*

4. TERTIA CONCLUSIO Principes etiam ad solam recreationem possunt sibi reseruare in quibusdam locis ius venandi, sine consensu populi. Ita Couarr. supra, & Dom. Soto 4. *de iustitia quest. 6. art. 4.* Ratio est, quia Princeps, cum laborat pro Republica, potest etiam aliqua loca communia suæ reseruare recreationi, præsertim, cum etiam hoc spectet ad Principis dignitatem. Dixi in quibusdam locis, quia non potest populum ab omnibus locis publicis excludere, & sibi totam venationem reseruare, nisi fortè eam ob causam remittat aliquid de tributis sibi debitis, vel aliter compenset. Ratio est, quia nimis inhumanum, & propè tyrannicum est priuare totum populum omni recreatione, & vtilitate venationis, quæ iure naturali, & gentium est concessa: præsertim, cum fiat tantum proprii commodi, & oblectationis gratia.

5. Nota primo. Possè principem personis de Republ. bene meritis attribuere ius venandi, vel piscandi in loco communi exclusis cæteris, modo id fiat sine notabili incommodo communitatis. Sic videmus quibusdam Monasteriis, & Nobilibus, varia priuilegia in hoc genere concessa.

6. Nota secundo. Etiam consuetudine legitimè præscripta possè huiusmodi ius acquiri tum Principi, tum alijs, vt docet Couarr. supra. Medina C. *de restitutione quest. 12.* Caietan. *tit. 1. opusc. tractat. 17. cap. duodecimo* Ratio est, quia consuetudo habet vim legis, & priuilegij, & sicut alia iura præscriptione acquiri possunt, ita

etiam istud. Videndum tamen, ne huiusmodi consuetudo malo titulo, & tyrannicè sit vsurpata.

7. *NOTA tertio.* Principes, qui sibi tale ius reseruant, obligari ad cauenda damna, quæ feræ multiplicatæ possent agris vicinorum inferre, & si quæ inferant, teneri ad restitutionem. Ita Caietan. & Couarr. suprâ. Excipiuntur duo casus. *Primus*, si consensu Reipubl. & eorum qui possident agros vicinos, hoc ius habeant: quibus enim potest cedere iure suo. *secundus*, si in terra hostili, à se occupata, tale ius in aliquo saltu instituunt, antequam agri vicini diuidantur: tunc enim agri illi transeunt cum hoc onere, seu seruitute, ad suos possessores.

8. *NOTA quarto*, Eum, qui iniustè prohibet alium à venatione, piscatione, aucupio, teneri ad restitutionem probabilis lucri, quod ille, deductis expensis, & laboribus, facturus erat, vt rectè notat Couarr. *num. 11.* & Nauarr. *cap. 17. num. 120.* non tamen ad restitutionem animalium, quæ capta non sunt. Quia illa nondum fuerunt in potestate eius, qui prohibitus est. Vnde etiam secundum quosdam non tenetur Ecclesiæ compensare decimas, quas venatores de rebus ei in quibusdam locis soluere solent, (etiãsi Couarr. contra sentiat) quia decimæ non debentur, nisi de rebus iam perceptis. Idem iudicium est de eo, qui impedimento fuit agricolæ in agricultura.

Qu. 6. An aliquis possit venari in prædio, vel saltu alieno.

Absolutè loquendo potest id facere, modo illa loca non sint ita conclusa, vt feræ non possint egredi; cauendum tamen, ne quid damni inferatur. Quisque tamen potest ius venandi in suis prædiis sibi reseruare, & alijs prohibere, ne ibi venentur. *Inst. de rerum diuisione, §. Fera.* Hæc tamen prohibitio erit irrationalis, ac proinde parum curanda, si ipse dominus nolit ibi venari, & feræ multiplicatæ damnum inferant. Imo

De Prima Diuisione Rerum & Acquisit. 93

talis Dominus tenebitur tunc ad damnorum restitutionem, quia censetur illorum causa per prohibitionem, vt notat Couarr. num. 11.

Quaestio 7. *Quomodo peccet qui contra iustam prohibitionem, venatur, piscatur, aucupatur?*

1. **V**ENATIO generatim prohibetur quatuor modis, vt notat Couarr. *Primò* ratione status personæ. Ita prohibetur clericis, & multo magis Monachis, præsertim ea venatio, quæ sit magno strepitu canum; & armorum; vt patet c. 1. *Extra. de clerico venatore*, quod sumptum est ex Conc. Aurelian. quieta tamen venatio cum retibus, laqueis, paucisque canibus, modo raro fiat, non est prohibita Ecclesiasticis, vt notat Medina C. *de restitution. quaest. 12.* & Sylu. v. *venatio*, siue fiat causa necessitatis, siue exercitij, siue moderatæ recreationis, vt notat Panorm. in c. cit. *Secundo*, prohibetur ratione temporis. Sic videri possit prohibita diebus festis, & ieiunij, ex c. *Anputatus d. 86.* sed hoc intelligendum est, quando propter venationem omitteretur sacrum, vel violaretur ieiunium, alioqui absolute non est prohibita, cum non sit opus seruale, vt notat Nauarr. c. num. 11. quamuis in magnis festis, & quibusdam ieiunijs, sit valde indecora, ob nimiam animi effusionem, & corporis agitationem. *Tertio*, prohibetur ratione publicæ utilitatis, ne videlicet soboles ferina extinguatur, & ita cibus desit Reipublic. necessarius. Sic prohibetur interdum venatio illis mēsis, quibus feræ sunt grauidæ. Item quando sunt niues, quia tunc facile capiuntur. Item prohibetur vsus certorum instrumentorum, vt bombardarum, & retium tenuium, quibus facile magno numero concluduntur. *Quarto*, prohibetur ratione loci, vt si in aliquo loco à principe statuta sit immunitas, ne quis ibi venari possit, vel si locus sit alienus.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** quando venatio solum

est prohibita ratione status, vel temporis, ordinariè non est nisi peccatum veniale: modò scandalum absit, & periculum occisionis, vel mutilationis, & animal captum non est necessario restituendum. Prima pars patet ex dictis; & est Medinæ, Sylu. & aliorum. Secunda probatur, quia conditio personæ, vel temporis, non facit illum actum iniustum, aut rem obnoxiam restitutioni.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Etsi venatio prohibita sit ratione publicæ utilitatis, tamen non est peccatum magnum; nisi, quando modus venandi censetur notabiliter perniciosus Reipubl. & idcirco sub gravi pœna est prohibitus: vel, quando reipsa notabile damnum bono publico infertur, vt si sobolem ferinam notabili ex parte extingueret. Animalia tamen capta non sunt in foro conscientie restituenda. Ita Couarr. §. 8. Ratio est, quia leges in hisce casibus non prohibent ipsam acquisitionem ferarum, sed vsus venationis. Vti autem venatione contra legis mandatum non censetur notabilis iniuria, vel læsio Reipubl. cum iure gentium liceat occupare quæ nullius sunt. Vnde fit, vt venator non teneatur ad restitutionem ferarum captarum, etsi instrumentis prohibitis vsus fuerit, quia feræ non sunt res Reip.

4. Nota tamen si quis aquas inficeret, vnde contingeret magnam vim piscium mori, vel alio modo graue damnum inferret, teneretur ad restitutionem Reipubl. faciendam, quæ habebat ius piscandi, quatenus censetur illud ius grauiter læsisse, & spem lucri & oblectationis eripuisse; ipsa tamen animalia non tenetur restituere, sed solum, quanti illa spes, vel ius piscandi altimari poterat.

5. DICES. Ergo semper tenebitur ad aliquam restitutionem, etsi vnâ tantum vel alteram feram cepit, quia scilicet iniuste priuauit Remp. suo iure piscandi, & sic

cenfetur læfiffe. Refpondeo. Non fequitur, quia illud ius pifcandi non cenfetur notabiliter læfum, propter vnã aut alterã ferã subtractã, quamuis enim duæ vel tres feræ fint magni momenti; iustamen venandi refpectu earum in magno saltu est parui momenti.

6. TERTIA CONCLUSIO. Qui venatur in alieno fundo, vel prædio, vel fylua, inuito Domino, non tenetur ad refstitutionem eius quod cepit: peccat tamen pro ratione iniuriæ, & damni illati, fi quod inferat, & tenetur ad eius compensationem. Ita Couarr. Medina. Prima pars probatur, quia animal fylueftre non erat Domini illius fundi, fed nullius: ergo tranfit in dominium primò occupantis. Ratio est, quia animalia non funt fructus agrorum, fyluarum, & fluuioꝝ, ficut arbores quæ folo hærent, fed alia ex aliis procreantur. Vnde fequitur, etiamfi ager, vel poffeffio, talis fit vt eius fructus in venatione confiftant, & ipfa venatio fit alteri elocata, non tamen ideo animalia fiunt conductoris, vel vsumfructum habentis, quamdiu naturali libertate fruuntur, fed cõductor & vsumfructuarius folum habent ius venandi in tali fundo, quod ius cenfetur ad fructus agri, vel fyluæ pertinere. Secunda pars probatur, quia is, qui venatur in eliena poffeffione, inuito Domino, facit illi iniuriam: Dominus enim ius habet, vt nemo ibi venetur fe inuito. Inftit. *de rerum diuifione. §. Ferae, & L. Item fi fundi. ff. de vfufrufu.* Vnde fi damnum aliquod inferat, tenetur ad refstitutionem, vt fi fegetes proculcet, aut fepimenta diffipet. Item fi Dominus illam ferã venari volebat, & probabiliter erat capturus: tunc enim fpectanda est æftimatio, iftius fpei. Denique fi ius venãdi alteri ftatuerať vendere, aut locare, & tu crebra venatione effecetis, vt parui æftimetur. Quod fi nullũ damnum fit illatum, & Dominus ipfe nolebat venari, aut ius alteri elocare, non tenetur

venator ad illam restitutionem, etiam si inuito Domino venatus sit, quia notabile damnum non irrogauit, & prohibitio illa parum erat rationi consentanea, cum Dominus ipse eo iure vti noller. Nota eandem esse rationem extranei venantis in loco publico; atque ciuis venantis in loco prohibito alterius; vterque enim tenetur refarcire damnum; si quod illatum est, non ipsas feras.

7. **QUARTA CONCLUSIO.** Qui venatur in loco publico, venationi Principū, vel aliarum personarum iustè assignato, peccat venialiter: & si notabile damnum infert, mortaliter, teneturque ad compensationem damni; non autem ad restitutionem animalis capti. Hæc vltima pars patet ex dictis. Prima probatur, quia lex illa prohibens in tali loco venationem, etiam si pœnam appositam habet; communi tamen hominum iudicio non censetur inducere grauem obligationem, quamuis ipsi Domini ibi venari soleant. Nam feræ sunt nullius, & syluæ sunt communes, & aliunde non est notabilis læsio. Vnde rationi consonum est, vt reseruatio illa iuris venandi, facta per Principem, non adeo strictè accipiatur.

8. **DICES.** Si est peccatum veniale, ergo ratione grauitatis materiæ potest esse mortale. Resp. ipsa materia, secluso damno, ex suo genere est parua, & ita non constituit peccatum mortale, si damnum absit. Secunda pars probatur, quia ratione damni potest conferri peccatū mortale, vt si animalia essent magni pretij, & multa; ita, vt Principes non possent tam multa capere, ac aliàs solent. Item si feræ sint redditæ fugaces, vt difficillimè postea capiantur. Denique si alia ratione damnum sit notabile; potest tamen venator excusari à restitutione, vt notat Medina, quia Principes non solent talem restitutionem curare, sed sufficit iis, vt deprehensi pœnam luant. Hæc autem pœna non debet esse

esse corporalis, vt mutilatio, vel flagellatio; quod rectè notauit Syluest. Nauarr. & alij communiter, sed pecuniaria, quia non censetur graue crimen, etiam si graue damnum intulerit. Vnde si sit statuta pœna corporalis, non est mandanda executioni, nisi quis valde saepe esset deprehensus, & minoribus pœnis non emendatus: tunc enim posset adhiberi v. g. flagellatio.

9. *QVÆRES primo.* Quid dicendum sit de eo qui caperet feras extra locum prohibitum egressas. *Resp.* Si feræ sponte egrediantur; tunc is, qui eas capit, licitè capit; & ad nihil tenetur. Si quis autem arte magica, vel praua machinatione feras eliceret, & ita extra syluam caperet, non quidem faceret contra iustitiam; ac proinde nõ teneretur ad feras restituendas; sed tamẽ grauitè peccaret, propter modum quo vitur, & posset puniri eo modo, quo is, qui intra syluam prohibitam venatur.

10. *QVÆRES secundo.* An feræ quæ naturaliter libertate fruuntur, possint per aliquam legem alicui Principi addici, vel bono publico seruari, vt non transeant in dominium capientis. *Respond.* Probabile est id posse fieri, modo subsit legitima causa, vt si alia ratione non possit commodè sumptibus quibusdam necessariis prouideri. Ratio est, quia lex ob iustam causam potest alios reddere inhabiles ad certæ rei dominium comparandum, vt fusè ostendit Couarr. num. 6. & seq.

Quæstio 8. An fera à me vulnerata, & postea ab alio capta, sit mea, an capientis?

1. *P*Lerique affirmant esse capientis, & non vulnerantis, vt Couarr. num. 13. & alij, & colligitur ex *Iustit. de rerum diuisione §. illud questum.*

2. *CONCLUSIO.* Ordinariè fera est capientis, potest tamen esse vulnerantis, si hæc tria adsint. *Primo*, si læserit illam quantum satis est ad capiendum. *Secundo*, si læsam insequatur. *Tertio*, si moraliter certum sit, quod eam sit apprehensurus: Ratio est, quia tunc habet illam

quodammodo in sua potestate : censetur enim quasi capta. Vnde alius non potest illum præuerrere. Secus est, quando dubium erat ; an fera esset euasura : tunc enim fit occupantis, quia adhuc videtur habere suam naturalem libertatem.

Quæstio 9. *An fera meo laqueo capta sit mea, an illius qui fortè superueniens exemis, & abstulit?*

1. **M**ulti dicunt esse eximentis, vt Couarr. nu. 13. Nauarr. c. 17. num. 176. & alij. Et probant ex l. *in laqueum ff. de acquirendo dominio*. Ratio est, quia non acquiritur dominium feræ, nisi per apprehensionem : is autem, qui laqueum posuit, non apprehendit: ergo non fit illius, sed eximentis. Hæc sententia probabilis est.

2. **CONCLUSIO**. Probabilius tamen est, & rationi naturali magis consentaneum, vt sit eius, qui laqueum posuit. Ratio est; quia hic eam apprehendit, & occupauit per suum instrumentum, adempta ei libertate naturali. Quæ apprehensio videtur sufficiens, vt debeat illius cēferi. Sicut enim manibus, ita instrumētis aliquid apprehendere possumus, & in nostram potestatem reducere. Confirm. ex l. *cit.* in qua hic ipse casus proponitur, & respondetur feram meā esse, si in meam potestatem deuenierit; atqui venit in meā potestatem per meū laqueū. Quod si talis apprehensio non est sufficiens ad comparandū dominiū (quod tamen euidenter probari non potest:) nihilominus sufficiens est ad comparandū ius ad rem, quod in eo cōsistit; quod tu exclusis alijs possis eā apprehendere: ita, vt, si alius præueniat & te impediatur, teneatur ad restitutionem. Ita Molina *tract. 2. diss. 42.*

3. Nota tamen *primò* si fera se erat extricatura, potuisse ab alio occupari, quia tunc non peruenerat omnino in tuam potestatem, nec tu eam habiturus eras.

4. **DICES**. Si autem cauea conclusam teneam, parumque absit, quin erumpat, & tu superueniens eam eximas, mihi est restituenda, quia necdum effugerat: et-

De Prima Diuisione rerum & acquisit. 99

go similiter fera meo laqueo capta. Resp. Non sequitur; quia hæc fera nondum facta est mea, cum nondum eam omninò occupauerim: illa enim auis iam ante erat mea. Vnde, nisi re ipsa assequatur naturalem libertatem, mihi est restituenda.

5. Nota *secundò*, Si fera, quam ego persequor, incidat in laqueum tuum, vterque habet ius occupandæ; tu, quia laqueo tuo capta: ego, quia mea industria incidit. Itaque erit alterutrius, qui prior illam occupauerit.

6. Nota *tertio*. Si nassam in flumine intenderim piscibus capiendis, pisces captos meos esse. Eadem enim est ratio, quæ laquei. Quod si tu, vbi plena fuerit, exemptis piscibus euacuata, eam eodem loco, vel alibi, reponas, quod secundo loco captum erit, tuum erit, si prior occupaueris; quia etsi meo instrumento, tamen hoc factum tua industria, quod nassam ibi tuo nomine posuisti: meum vero erit, si prior occupauerim, quia meo instrumento captum. Hoc maximè æquitati conuenit.

Quæstio 10. *An vena metallica auri & argenti, fiant primò occupantis?*

I. **G**ENERALIS regula est, quæ nullius sunt fieri primò occupantis, vt sæpe dixi. Hinc sequitur, lapillos, gemmas, quæ in littore maris, vel promontorijs, vel fluminibus inueniuntur, fieri primò occupantis, quia in nullius sunt dominio, vt habetur Instit. *de rerum diuis. §. Fera*: Et §. *Item lapilli*, sed difficultas est de venis metallicis.

2. **P**RIMA CONCLUSIO. Valde probabile est, huiusmodi venas in nullius dominio censeri. Ita Dom. Soto l. 5. *de iustitia quæst. 3. art. 3.* Ratio est, quia Principes passim sibi vendicant ius effodiendi hæc metalla, & concedunt priuatis ius ea inquirendi vbilibet, & in agro alieno, & bonam partem sibi reseruandi, compensato dumtaxat damno, quod infertur loco. Hæc autem non

facerent, si ista metalla essent in dominio eius, cuius est ager. Vnde sequitur, si quis eruisse aurum, vel argentum in alieno agro, etiam inuito Domino, non teneri ad restituendum aurum Domino agri, sed solum ad æstimationem damni illati. in quo spectanda est etiam spes illa, & verisimilitudo, qua Dominus putabatur auro illo potiturus, si tamen pars aliqua auri eruti per regni leges esset attributa Principi, ea esset persoluenda.

4. TERTIA CONCLUSIO. Et si tales venæ nullius sint, & res eruta sit occupantis, tamen seclusa omni lege, & consuetudine particulari, potestas & ius effodiendi tantum competit ei, qui est Dominus loci. Vnde si locus est hominis priuati, ius etiam est priuati; si est publicus competit Reipublicæ. Ratio patet ex dictis, quia si cuique competit ius venandi animalia in suo fundo, multo magis ius effodiendi metalla, cum metalla sint fundo permixta, & inhærentia: animalia autem sint vaga. Vnde sequitur Indos occidentales iure potuisse prohibere Hispanos ab occupatione talium venarum in sua regione, vt rectè docet Do. Soto loc. cit. quamuis contrarium senserit Francisc. Vict. in relectione de Indis pag. 3. num. 4. Hoc tamen intellige antequam illæ provinciæ Hispanico Imperio essent subiectæ. Nam quælibet Resp. potest prohibere extraneum à venatione in sylua publici iuris. Et similiter quilibet priuatus alium à venatione in suo fundo, vt supra dictum est: ergo multo magis ab eruendis metallis.

4. DICES. Lapidina quæ est in meo fundo mea est, vt ostendit Couarr. c. 37. qq. practicarum num. 3. Et colligitur ex l. vir in fundo, ff. de fundo totali. Idem sentiendum est de fodina carbonaria, & cretaria: ergo similiter de venis metallicis. Respondeo. Non sequitur. Primo, quia venæ metallicæ sunt maximæ æstimationis, ac proinde non est æquum illas cedere vilissimo fundo, qua ratione in Instit. de rerum diuisione, §. litteræ,

De Prima Diuisione rerum & acquisit. IOI
dicitur ridiculum esse picturam Apellis, vel Parrhasii, in
accessionem vilissimæ tabulæ cedere. Secundo, quia venæ
istæ ab ipsa natura in ius publicum, non autem priuatis
v'sibus institutæ videntur, vt Dom. Soto notat. Et præ-
terea sunt rarissimæ & difficillimæ inuentionis.

Quæstio II. *Quomodo acquiratur dominium
in thesauris.*

1. **N**OTA Thesaurum dictum quasi *τέθηρον ἐς ἀνευρον*,
quod in crastinum, seu futurum reponatur, vt
ex Alciato docet Couarr. in Regula, Peccatum. pag. 3.
§. 2. Definitur autem l. Nunquam ff. de acquirendo re-
rum dominio; hoc modo. *Thesaurus est vetus quadam de-
positio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam Domi-
num non habeat.* Vbi nomine pecuniæ intelliguntur
quæuis opes mobiles, vt catenæ, gemmæ, vasa, nummi
aurei, & argentei. Quod si non sit vetus, non cense-
bitur thesaurus. Vnde non fiet inuentoris, sed si Domi-
nus inueniri nequit, expendi conuenit in pios vsus, si-
cut alia bona incerti dominiij.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Iure naturali, &
gentium, thesaurus transit in dominium inuentoris oc-
cupantis. Est communis sententia. Ratio, quia quæ
nullius sunt fiunt primo occupantis. At thesaurus in
nullius dominio censetur, vt patet ex definitione, ergo.

3. **DICES.** Quid si possit sciri à quorum maio-
ribus sit conditus. Respondeo. Nihil refert, quia
quod tãto temporis spatio desijt possideri, desijt etiam
esse in dominio cuiusquam. Hæc de iure naturali, &
gentium.

4. **SECUNDA CONCLUSIO.** Iure civili thesaurus in-
uentus in proprio fundo totus est inuentoris: inuentus
autem in fundo alieno (etiã si fundus is Principis fuerit),
si quidem fortuito sit repertus, dimidium erit inuento-
ris, & dimidiũ Domini fudi: Si autem de industria que-
situs, sine consensu Domini, totus erit Domini. Prima

pars habetur Instit. *de rerum diuisione* §. *thesaurus*, & *c. unica c. de thesauris*. Secunda pars ibidem habetur, & est seruanda in foro conscientie, etiam ante omnem Iudicis sententiam. Ratio, quia hæc dispositio iuris non est pœnalis, sed definitiua proprietatis rerum, vt rectè docet Nauarr. *c. 17. num. 175*. Caiet. *infra quæst. 66. art. 5*. Tertia pars, vt totus sit Domini, si de industria quæsiisti, non videtur obligare in conscientia ante sententiam Iudicis, sed sufficit dare dimidiam partem Domino fudi, parte altera dimidia retenta. Ratio est, quia ista dispositio est pœnalis, ad puniendam iniuriam, quam inuentor videtur intulisse Domino loci, quærendo absque eius consensu in eius fundo. Confirmatur ex l. *cit.* vbi innuitur, compulsionem iudicis esse expectandam, ac proinde legem esse pœnalem.

5. TERTIA CONCLUSIO Si Dominus fundi consensit, vt alter quæreret thesaurum sciens quod ille quæreret, standum est pacto, si quod initum est: si autem nullum sit pactum, totus thesaurus erit inuentoris. Ita Nauarr. *c. 17. num. 172*. Prima pars per se patet. Secunda probatur, quia tunc videtur illi partem suam condonasse, nisi fortè inuentor sciuerit, ibi latere thesaurum, & simulauerit se nihil scire: tunc enim Dominus ita deceptus non censetur condonasse, vt notat Syluest. *v. inuentum quæst. 3*.

6. QUARTA CONCLUSIO. Qui scit alicubi thesaurum latere, & emit locum antequam eruat, efficitur Dominus totius thesauri. Nauarr. *n. 175*. Dom. Soto *l. de iustitia q. 3. art. 2*. Ratio est, quia eruit illum ex loco proprio, nec tenebatur Domino priori indicare, sed poterat vti sua scientia, emendo agrum illum secundum communem ætimationem ad quam nihil facit thesaurus reconditus cuius nulla habetur suspicio.

7. QUÆRES primò. Quid dicendū sit de thesauro inuento in loc. publ. Couarr. in Reg. *Peccatū. p. 3. §. 2. nu. 3.* &

alij, ab ipso citati, putant totum esse inuentoris. Alij contra putant dimidium esse inuentoris & dimidium fisci vel ciuitatis, Instit. de rerum diuisione §. Thesaurus. Quod videtur probabilius.

8. *QVÆRES secundo.* Quod si inueniatur in loco sacro, vel Religioso. Resp. si casu, aut fortuito inuenitur, totus est inuentoris. Inst. *loc. cit.* Idem docet Glossa ad *c. si quid inuenisti* 14. quæst. 5. & Rosella v. *Furtum* nu. 11. Contrarium tamen est etiam probabile, quod tenet Couarr. & multi alij, asserentes dimidium deberi Ecclesiæ, vel Prælato, reliquum inuentori.

9 *QVÆRES tertio.* Quid si per magiam repertus sit? Resp. tunc totus pertinet ad fiscum, vt docent communiter DD. ex l. *unica C. de thesauris*. Nota tamen primo, inuentorem non teneri illum tradere antequam à Iudice compellatur. Nauarr. nu. §. 175. Ratio est, quia lex illa pœnalis est, & quidem sententiæ ferendæ, non latæ.

1. *NOTA secundo.* Si Thesaurus quæsitus sit arte magica, loco alieno, solū eā partem adiudicandā fisco per sententiā, quæ fuisset inuentoris, quia Dñs loci propter maleficiū alterius nō debet suo iure priuari. Quæ hæcenus dicta sunt de Thesauris procedūt secundū ius commune. Vnde si in aliqua prouincia sint aliæ leges particulares, vel cōsuetudines hac de re iustæ, seruari debēt.

Quæst. 12. An iustè prohiberi possit pascuis, vel lignatio, in pascuis, vel sylua Reipub.

1. *PRIMA CONCLUSIO.* Resp. potest hoc iustè prohibere etiam suis ciuibus, saltem secundum certum modū, & mensuram, v. g. ne tali loco, vel tempore pascant: ne excindāt stirpē talem, aut tali modo: ne maiore molē lignorū auferāt. Ratio est, quia id potest aliquādo expedire bono publico, atque potestas Reip. extēdit se ad omnia, quæ bono publico conducibilia videntur. Non videtur autem omninò & in totum posse prohibere. Quia singuli ius habent inde necessaria sumendi;

quo iure absque suo consensu non possunt spoliari. Nisi fortè aliunde sit illis sufficienter prospectum. Vide plura apud Couarr. c. 37. *pract.* 99.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Si contra iustam prohibitionem ciuis aliquis in loco publico communitatis pascat, vel ligna cædat, solum peccat venialiter, neque ad restitutionem tenetur, nisi magnum detrimentum communitati censeatur illatum. Ita Dom. Soto *lib. 4. quest. 6. art. 4.* Ratio est, quia in hisce rebus communibus non censeatur notabilis iniuria committi per eos, qui aliàs ius habent, nisi fortè enorme damnum inferatur, ut si multæ stirpes notabiles excendantur; si arbores ædificijs idoneæ sternantur.

3. TERTIA CONCLUSIO. Idem dicendum de incolis dominorum pagorum, vel oppidorum, habentium loca compascua, vel sylvas cæduas, si alteri in alterorum syluis hinc inde lignentur. Ratio est, quia etsi incolæ huius loci non habeant ius lignandi in sylua communi alterius loci, nec vicissim: tamen, quia passim scitur contrarium fieri ab utraque parte, censeatur communitas vicissim condonare, quod ereptum fuerit, contenti mulcta, si qui in facto deprehendantur.

4. QUARTA CONCLUSIO. Si pascas, vel ligneris in loco alicuius priuati, vel Reip. cuius ciues non possunt idem facere in loco Reip. tuæ, vel si id facias in loco communi, elocato alteri, peccas pro ratione rei ablata, vel damni illati, & teneris ad restitutionem. Ita Dom. Soto supra, patet ex dictis.

Quæst. 14. Quæ dicantur haberi pro derelicto, ita ut de minimis illorum primo occupantis censeatur?

I. PRIMA CONCLUSIO. Illud habetur pro derelicto, quod Dominus ea mente abiecit, ut id in numero rerum suarum esse nolit. *Inst. de rerum diuisione §. penult.* Vnde sequitur ea, quæ in tēpestare proijciuntur leuandæ nauis causa, non haberi pro derelicto, ut habe-

De translat. dom. per donat. & promis. 105
tur loco cit. §. ult. Quia ea libentissimè Dominus ser-
uaret, si posset. Et postquam proiecit & in portum eua-
sit, summè desiderat ea recuperare. Vnde iniqua est
consuetudo, quæ in quibusdam locis seruatur, vt Do-
minus prouinciæ, vel territorij occupet bona naufragor-
um, quæ si possessore careant. *Primo*, quia est contra ius
naturale, cum sit alieni occupatio. *Secundo*, quia est ma-
gna in miseros crudelitas. *Tertio*, quia est contra ius
Cæsareum, Authentica, nauigia C. defurti. Et si sint bo-
na Christianorum, occupantes ea incurrunt excommu-
nicationem Bullæ cœnæ Domini.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Pro derelicto videtur
etiam haberi res ea, quæ fluctibus procul abrepta &
minus sciens, vbi sit querenda, non curat eam recupe-
rare; vel quia parui eam facit, vel quia essent magnæ
expensæ faciendæ. Ratio est, quia Dominus non vide-
tur velle talem rem habere in suis bonis, ob incommo-
dum adiunctum. Secus est, quando omnino vellet eam
recuperare, si aliquo modo posset.

CAPVT VI.

De translatione Domini per donationem, & promissionem.

DOMINIVM transferri potest, vel volente priore
Domino, vel inuito. Volente fit tripliciter.
Donatione, vltima voluntate, contractu: Inuito totidè
modis. *Primo*, Iure belli. *Secundo*, auctoritate legis, id-
que vel sine culpa Domini, vt lege præscriptionis, vel
ob culpam eius, vt ob crimen hæresis, læsæ Maiesta-
tis, incestus nuptias. *Tertio*, sententia Iudicis, vt si fur
damnetur in quadruplum. Hi modi explicandi sunt ex-
ceptis paucis, de quibus alibi dictum, aut dicendū est.

Quæstio 1. Quid sit donatio & promissio?

1. **L**Oquor de donatione & promissione gratuita,
quæ fit ex mera liberalitate, vel etiam ex gratitu-
dine.

2. PRIMA CONCLUSIO. Donatio est datio libe-

valis. Per *donationem* intelligitur actio donantis natura sua sufficiens ad dominium transferendum, quæ fit vel traditione rei, vel verborum officio. Est enim triplex Donatio; vna incipit à reali traditione, vt quando res ipsa simul traditur. Et hæc est completa donatio transferens dominium: Altera incipit à promissione, vel à verbali traditione, vt cum dico: *Do tibi meum equum, qui absens est.* Hæc donatio verbalis sufficiens est natura sua ad dominium transferendum; tamen iure positio impeditur, ne dominium trãsferat, nisi secuta reali traditione, vt dictum est, *c. 2. quass. 3.* Vnde si quis rem sic donatam Petro, donaret aut venderet Paulo, & eidem traderet, Paulus acquireret illius rei dominium, & Petrus solum haberet actionem personalem in donatorem, vt compenset rei æstimationem. Vide, quæ dicta sunt *c. 1. qu. 5. concl. 2.*

3. SECUNDA CONCLUSIO. *Promissio est deliberata, & spontanea fidei obligatio, facta alteri de re quapiam boni, & possibili.* Dicitur primo *deliberata*, id est, cum plena deliberatione & attentione, qualis requiritur ad peccatum mortale ad meritum, & ad votum validum, vt notat Nauarr. *cap. 18. num. 7.* Vnde si quis promittat aliquid cum semiplena deliberatione, non satis aduertens quid faciat, non obligatur ad implendum, ne sub veniali quidem. Ratio est, quia cum hæc obligatio sit onus quoddam, quod sponte suscipitur, non debet censerì cuiquam impositum, nisi perfectè in illud cõsenserit, quod non fit absque perfecta deliberatione, & animaduersione. Vnde sequitur etiam Votum Deo factum cum imperfecta deliberatione non obligare, ne sub veniali quidem, quamuis violatio voti validi facta ex imperfecta deliberatione sit venialis, de quo infra in materia de voto. *Secundo*, dicitur *spontanea*, vt excludatur promissio metu aut fraude extorta, quæ non est valida, vnde eam non tenemur implere, nisi sit iu-

rata, vt docet D. Thom. *quæst.* 8. *art.* 7. Nec refert (saltem in foro conscientiæ) etiam si metus ille leuis fuerit, iuxta Sylu. *v. Restit.* 2. §. 7. & Nauarr. *c.* 17. *num.* 30. Ratio est, quia qui metu etiã leui, vel fraude extorquet promissionem, iniuriam facit. Vnde ratione iniurię potest promissor non soluere promissum. *Tertio*, dicitur *obligatio fidei*, quia non sufficit dicere: Ego faciam, sed oportet, vt fides detur, & obligetur; id est, vt homo se obliget alteri ex virtute fidei, seu fidelitatis, vt rectè docet Sotus *l.* 7. *de iust.* q. 1. *art.* 2. Vnde etiam non est satis dicere. Ego promitto me hoc facturum, si solum intendat significare animi sui propositum: non autem dare fidem, vt sæpè fit. Si tamen ex tali modo loquendi alter deciperetur cum notabili suo detrimento, teneretur ille sub peccato mortali implere, quod verborum specie promissit, vt notat Nauarr. *cap.* 18. *nu.* 6. quia non implendo daret causam damni. Similiter non sufficit dicere. Ego promitto me facturum, quicquid iusseris, si id dicas, vt affectum tuum, & animi promptitudinem ad alteri placendum testeris: non autem, vt te obliges, quod etiã frequens est apud homines. Ratio est, quia hæc, & similes formæ loquendi sæpè vsurpantur voluntatis, vel testandi animi causa: non autem ex intentione se absolutè obligandi. Vnde tunc absolutè non obligant: cum enim omnis vis obligandi promissionis sit ab intentione, non possunt ultra intentionem obligare.

4. DICES. Quid si promissor sit dubius, quo animo verbis promissoriis vsus fuerit. Respondeo. In vtroq; foro inclinandũ est in fauorem eius, quia in dubio non est imponendũ onus, quod non nisi sponte suscipitur.

5. QUARTO dicitur *de re quapiã bona*, vt excludatur promissio operis, quod sine peccato expleri nequit: quia nulla potest contrahi obligatio ad id, quod sine peccato præstari non potest, vt patet ex *e. ult. de pactis.*

Id enim contradictionem implicat : sic enim fieret , vt idem esset peccatum & virtus , bonum & malum : & vt homo peccaret , non minus omitendo peccatum , quam faciendo .

6. DICES. Ergo promissio prodiga non obligat , cum profusio rerum suarum sit opus malum. Respondeo , plerique concedunt promissionem , qua parte prodiga est , non obligare , idque verum esse quidam aiunt , etiam si iuramento confirmata sit , vt Dom. Soto *l. 4. quest. 7. ar. 1. ad 2.* & Dom. Bannes *quest. 62. art. 5. dub. 5.* quam sententiam in quibusdam casibus veram censeo. *Primo* , quando ita est prodiga , vt eius executio absolutè sit illicita. *Secundo* , quando aliquid est promissum in modum pretij , nec promissor aliter intendit dare : tunc enim non tenetur ad excessum , nisi iuramentum interuenerit , vt patet in promissione vsurarum , & pretij enormis. *Tertio* , quando merito præsumi potest , promissorem fuisse deceptum , aut promissionem non fuisse omnino liberam. Extra hos casus non video , cur promissio prodiga non obliget , maximè iuramento accedente , etsi imprudenter & cum peccato facta fuerit : multa enim imprudenter & cum peccato fiunt , quæ tamen facta tenent , nec facilè rescindi possunt. Vt si virgo nobilis contra voluntatem parentum , & cum familiæ indignatione promittat nuptias ignobili , & pauperi : tunc enim peccat promittendo ; tamen verè obligatur. Pari modo etiam si promissio aliquando peccatum sit ob circumstantias , vel quia prodiga : tamen fieri potest , vt impletio eius peccatum non sit. Suppono enim rem esse in plena potestate promittentis , neque alteri priori debitam. Ratio est , quia etsi prodiga largitio , quæ est executio promissionis peccatum sit , dum adhuc liber es , & non obstrictus : tamen postquam te obligasti promissione , vel iuramento , non est peccatum , sed actus iustitiæ , vel fidei , vel Reli-

gionis, prout intendisti te obligare, neque amplius habet immediatè rationem donationis, sed solutionis debiti.

Quæstio 2. *Quomodo differant Donatio, Promissio, Pollicitatio, Pactum, & Stipulatio?*

1. **P**RIMA CONCLUSIO. Promissio natura sua (seposito iure positiuo) non habet vim transferendi dominij. Donatio, etsi tantum verbis fiat, habet. Ratio est, quia promissio respicit donationem futuram. Donatio vero est translatio rei in alterum in præsens. Dixi *natura sua*, quia posito iure, quo impeditur translatio dominij per donationem verbalem, parum videtur interesse inter donationem & promissionem.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Pollicitatio est offerentis solius promissum *l. 3. de pollicitationibus*, seu: Est nuda promissio nondum secuta acceptione. Vnde omnis pollicitatio est promissio, non contra.

3. TERTIA CONCLUSIO. Pactum est duorum consensus, atque conuentio, *l. 3. iam cit.* Vnde ad rationem pacti requiritur consensus duorum. Ad rationem pollicitationis solum vnus. Transit autem pollicitatio in pactum, quando is, cui facta est, eam acceptat.

4. QUARTA CONCLUSIO. Stipulatio est contractus verborum, vel formula contrahendi, quæ fit præcedente interrogatione creditoris, & secuta responsione debitoris, v. g. *spondes dare tantum? spondeo. Promittis centum? Promitto.* Vide *infra in materia de contractibus.*

Quæst. 3. *An promissio ob turpem causam obliget?*

1. **N**on loquor præcisè de promissione gratuita, de qua in 4. qu. sed generatim de omni promissione, etiam onerosa, quæ requirit vtriusque partis consensum.

2. PRIMA CONCLUSIO. Omnis promissio, & pactio, quæ fit propter opus malum, vt v. g. propter for-

nicationem, aut homicidium, inualida est ante opus præstitum, & neutram partem obligat. Ratio est, quia nemo potest obligari ad peccatū: ergo promissor operis mali non tenetur: ergo nec promissor pecuniæ opere nondum præstito tenetur: cum eius promissio fuerit conditionata, seu respectiua, vt pote solo intuitu illius operis facta. Imo tenetur eam renocare tanquam iniquam, & ad malum directè allicientem.

3 SECVNDA CONCLUSIO. Patrato opere malo verius est promissorem obligari soluere promissum. Colligitur ex Couarr. ad Reg. Peccat. p. 2 §. 2. num. 1. Caiet. quæst. 32. art. 2. Medina C. de restitut. quæst. 28. Et si enim hic putet solutum debere restitui, eò quòd opus turpe sit inuendibile: tamen dicit promissum debere solui, vt fidem suam promissor liberet. Verùm non tantùm ex virtute fidei, vt vult Medina, sed etiam ex iustitia videtur teneri. Ratio est, quia non fuit promissio gratuita, sed onerosa, vt v. g. Promitto tibi catenam pro maleficio: ergo si labor, vel opera in maleficio præstita, iudicio humano tanti valet, quanti res promissa, vbi præstita fuerit nascetur obligatio iustitiæ in promissore: quando enim altera pars impleuit contractum, tenetur altera lege iustitiæ.

4. NOTA. In opere præstito non solum considerandam esse malitiam, sed etiam laborem, periculum, detrimentum fortunarum, & similia, quæ executor, tua causa subiit. Item fidelitatem, quam tibi præstitit, & voluptatem, aut vtilitatem, quæ tibi inde prouenit. Hæc autem apud homines æstimantur digna pretio, vt rectè notat Caiet. ergo si pro his pretium aliquod promissisti, teneris illud soluere ex iustitia, quando illa præstita sunt.

5. DICES. Malitia est illis connexa. Respondeo. Nihil refert, quia possunt illa seorsim à malitia considerari. Simile est in bonis operibus, in quibusdam la-

bor, periculum, damnum possunt spectari per se, & præcisa ab operis Sanctitate. Hinc est quod non committatur simonia, si quis paciscatur, dare sacerdoti 100. aureos, vt in loco, in quo est periculum capitis, semel faciat sacrum. Nam periculum abstrahitur ab operis sanctitate, & æstimatur pretio, sine culpa simoniæ: ergo similiter in malis operibus poterit periculum, & labor præcisè spectari, & æstimari pretio absque malitia. Hinc sequitur mercedem opere præstito accipi & exigi posse quia debetur iure naturali, & qui eam accipit non obstringit se ad aliquid, quod sit peccatum, nec approbat peccatum iam commissum: potest enim illud detestari qua peccatum, & dolere se fecisse; tamen, quia factum est, potest persequi commodum, & ius quod eo obuenit.

6. TERTIA CONCLUSIO. Probabile nihilominus est eum, qui aliquid promisit pro opere malo, quod legibus punitur, vt pro homicidio, adulterio, furto, non teneri ad implendum promissum, etiam opere secuto; & patrato. Est communis sententia Doctorum vtriusque Iuris, vt docet Couarr. supra, num. 6. & confirmatur ex l. si flagitij ff. de verborum obligatione. vbi sic dicitur. *Si flagitij faciendi, factive causa concepta sit stipulatio, ab initio non valet.* Et l. generaliter, ff. cod. tit. vbi sic dicitur. *Generaliter nouimus turpes stipulationes nullius esse momenti.* Quibus locis lex facit irritas tales conuentiones. Quamuis respondere possis; leges illas, & similes, ita accipiendas esse, vt significant non valere tales stipulationes ante factum, neque etiam post factum dari ius petendi promissum in foro externo. Non autem earum mentem esse tollere obligationem naturalem; quæ ex huiusmodi promissionibus onerosis oritur.

Quæst. 4. *Quænam promissiones sint irritæ iure naturali, aut positivo?*

1. **P** R I M A C O N C L U S I O. Iure naturali, irritæ sunt omnes promissiones, quarum impletio est illicita. Ratio est, quia nemo potest obligari ad peccatum. Vide conclus. 1. præced. quæst.

2. **S** E C U N D A C O N C L U S I O. Iure positivo probabile est esse irritas. *Primo* omnes eas promissiones, quæ factæ sunt ob turpem causam, quæ legib. punitur, etiam si earum impletio illicita non sit. Quamvis contrarium verius videatur, ut dictum est paulò antè. *Secundò* irritæ sunt omnes promissiones, quæ præbent occasionem peccandi, ut si promittas alicui, quod non tenebitur in posterum de dolo, de vi, de iniuria, de furtio, ut patet l. 27. ff. *de pactis*, si tamen post iniuriam commissam liberè eam condones, valet condonatio. Non enim leges impediunt condonationem, sed volunt, ne ex vi promissionis, aut pacti præcedentis tenearis condonare. *Tertio* irritæ sunt, quæ adimunt libertatem disponendi de reb. suis, ut si promittas alicui quod institues eum hæredem, quod non reuocabis testamentum, quod recedes ab intestato, quod dabis 100. coronatos, si non instituas hæredem, ut habetur l. *Stipulatio hoc modo* §. ff. *de verb. oblig.* Propter eandem causam inualida est donatio præsentium & futurorum, quia aufert potestatem testandi. Similiter inualidum est pactum circa bona eius, qui adhuc viuit, sub conditione; si ad ipsos, aut eorum aliquem ea bona deueniant, nisi in tali pacto is consentiat, cuius sunt bona, ut habetur l. *ultima C. de pactis*. Item pactum pænæ appositæ non stanti sponsalibus nullum est, ut habetur c. *gemma*, Extra, *de sponsalibus*, eo quod matrimonia libera esse debeant, & id eorum deroget libertati. Hæc omnia comprehenduntur l. *pacta C. de pactis*, ubi sic dicitur. *Pacta, quæ contra leges constitutionesque, vel contra bonos mores sunt, nullam*

vim habere indubitati iuris est. Contra leges ea dicuntur fieri, in quibus promittitur aliquid, quod leges prohibent, vt homicidium, furtum. Contra bonos mores fiunt. *Primo* quæ dant occasionem malè agendi, vt si promittas alicui, quod non tenebitur in posterum de dolo, vi, furto, iniuria. *Secundo* quæ impediunt bonos mores, quos expedit esse in Republica bene constituta, vt v. g. quæ impediunt potestatem liberè testandi, aut disponendi de rebus suis.

3. **TERTIA CONCLUSIO.** His non obstantibus promissiones, & omnia pacta, quorum executio non est illicita, nisi iuramentum accesserit, sunt seruanda in foro conscientiæ. Ita Sylu. v. *Pactum* n. 11. Et apertè colligitur ex c. *Quamuis pactum de pactis* in 6. Quia vt ibi dicitur, eius iuramenti obseruatio non vergit in æternæ salutis dispendium.

4. **DICES.** Hæc pacta dicuntur esse contra bonos mores. Iuramentum autem contra bonos mores, non est obligatorium, vt habetur in *Reg. Iuris* in 6. *Reg.* 58. Respondeo. Non sunt contra bonos mores naturales, de quibus intelligenda est illa Regula, sed ciuiles; id est, non sunt contra virtutem, ita vt res promissa sit peccatum, sed possunt incommodare moribus, quos expedit esse in Repub. Hoc modo pactum, quod filia dum nuptui datur, cum patre init, vt dote contenta nullum ad bona paterna regressum habeat, est contra bonos mores, & irritum iure ciuili, & tamen si iuramento confirmetur seruari debet, vt constat ex cit. c. *Quamuis peccatū.* Similiter promissio usurarum est contra bonos mores, quia præbet occasionem exigendi vsuras, & tamen impleri debet, si iuramentū accesserit c. *Debitorum.* *Extra. de iure iurando.* Potest tamen in huiusmodi pactis peti dispensatio iuramenti ab Episcopo, si in illis aliqua iniuria intercessit, & tunc non opus est seruare promissum, vt dicam infra in materia de contractibus.

QVÆST. V. *An Promissio vel Donatio interna obliget?*

1. **P**RIMA CONCLUSIO. Etsi promissio, vel donatio purè interna, facta Deo, obliget nos Deo cordi inspectori: non tamen facta homini, obligat homini. Est communis. Sed difficultas est, vnde id proueniat: An sc. ex solo iure positiuo? An ex iure naturali? Aliqui putant huiusmodi promissum, vel donationem internam, siue Deo, siue homini facta sit, inducere veram obligationem, spectato solo iure naturali. Quod autem non obligat, quando homini facta est, putant prouenire ex solo iure positiuo. Ita Ledesma *in 4. p. 2. qu. 18. art. 1. dubit. 13.* Et inclinat Sotus *l. 7. qu. 1. ar. 2.* Et Molina *disp. 266.* Probat *primo*, quia promissio interna addit aliquid supra nudum propositum: ergo magis obligat. *Secundo*, quia actu interno, quo quis non vult amplius aliquam rem habere in suis bonis, potest amitti possessio & dominium eius rei: ergo etiam potest causari obligatio ad alterum. *Tertio*, quia tota vis obligandi promissionis est à voluntate interna: ergo hæc sufficiens est ad obligandum. *Quarto*, quia exterior expressio non est necessaria, nisi vt possit cognosci & acceptari promissio, vel donatio. Hæc autem acceptatio non est necessaria iure naturali.

2. **S**ECUNDA CONCLUSIO. Probabilius est promissionem, & donationem internam, quæ homini fit, iure naturæ esse insufficientem, & inualem ad obligandum. Colligitur ex D. Thom. *quest. 88. art. 1.* vbi dicit: Promissionem vnus hominis non posse alteri fieri, nisi per signa externa: Deo autem posse fieri per internam cogitationem. Idem passim docent Thomistæ. Ratio, est, quia promissio, & donatio, sunt signa quædam practica, quæ efficiunt quod significant: qui enim dicit, Promitto tibi, vel do tibi, non solum significat internam cogitationem, & affectum dandi: sed etiam ipsum actum donationis, & pro-

De translat. dom. per donat. & promis. 115

missionis, qui in hisce verbis sub tali intentione prolatis formaliter consistit, & effectum eius, scilicet obligationem, quæ nascitur in promittente: & ius, quod nascitur in promissario. Quare cum actus interni non sint idonea signa ad alteri significandum, non sunt etiam idonea instrumenta ad se alteri obligandum. Nam hæc aptitudo fundatur in significatione ad alterum: si tamen alter posset cognoscere internas cogitationes, sicut possunt angeli, quando ad eos diriguntur, tunc per actum internum optimè posset donatio, & promissio fieri. Confirmatur, quia promissio vel donatio non obligat, nisi sit acceptata. vt seq. quæst. sed interna promissio, vel donatio, non est acceptata: ergo.

3. Ad *primum* Respond. Interna promissio addit supra propositum aliquam inchoationem promissionis, quæ tamen adhuc non est sufficiens ad causandam obligationem. Ad *secundum* Respondeo. Etsi possessio & dominium possint amitti actu interno, vt cum res habetur pro derelicto: non tamen possunt transferri in alterum, quia ad hoc plura requiruntur. Nam facilius est aliquid desinere, quam incipere esse, aut in altero produci. Ad *tertium* Respond. Etsi tota vis obligandi sit à voluntate, tamen voluntas non potest eam immediatè in homine causare absque actu externo, tanquam instrumento, sicut nec iurisdictio potest alicui conferri sine externo actu, vt communiter Theologi docent. Ad *quartum* Respond. Non ideo tantum requiruntur externa signa, vt alteri significetur voluntas donandi, sed etiam, vt ipsa donatio, & promissio per illa fiat, tanquam per instrumenta.

Quæst. 6. *An promissio vel donatio externa obliget ante acceptationem?*

1. **P** RIMA CONCLUSIO. Promissio, vel donatio, ante acceptationem ordinariè non obligat ciuilitè, neque actionem parit in foro ciuili. Est communis

sententia, & patet ex l. 1. ff. de pollicitationibus, & ex l. absenti. ff. de donationibus. Vnde sequitur ante acceptationem semper reuocari posse, quod tum ex prædictis iuribus, tum ex aliis clarè deducitur, & l. multum interest. C. si quis alteri vel sibi, & l. si pater, ff. de manumissis vindicta. Idem in omnibus alijs contractibus locum habet, L. contractus, C. de fide instrumentorum. Ratio est, quia obligatio non nascitur, nisi ex mutuo duorum consensu, l. 1. ff. de pactis. Ergo priusquam alterius consensus accedat, prior potest pœnitere, & suam oblationem reuocare. Hinc sequitur *Primò* mortuo donatario ante acceptationem, inualidam esse donationem, quia amplius acceptari non potest.

2. DICES. Poterit acceptari ab hæredibus. Resp. ex rigore iuris non potest, quia ad illos directa non fuit. Videtur tamen posse ex quadam æquitate: tum quia hæredes personam defuncti repræsentant: tum etiam, quia præsumendum est eam esse mentem donatoris: nisi de contrario constet. Quod intellige si illi hæredes sint liberi: non autem si extranei. *Secundò* sequitur, quando donatio defertur per nuntium, si contingat illum mori ante insinuationem, vel traditionem, tacitè censeretur reuocatam, quia per mortem mandatarij soluitur mandatum, l. 57. ff. mandati. Vnde consensus donatoris, qui illi commissus, & per illum deferendus erat ad donatarium, quasi euanescit. Hoc tamen intellige si nuncio commissum erat, vt verbis, & traditione reali rem perageret; secus, si solum literas deferendas habuit. Hæ enim si ad manus donatarij peruenerint, sufficiunt ad donationem insinuandam, vel deferendam. Vnde ipse vicissim per literas poterit eam acceptare.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Licet donatio, & promissio, ordinariè non obligent ante acceptationem, vt dictum est: excipiuntur tamen aliquæ pollicitationes

quæ obligant antequam acceptentur, nempe, quæ fiunt ciuitati, vel vniuersitati, vel Ecclesiæ, vel Hospitali. In iure tamen non inuenitur expressè; nisi de promissione facta ciuitati, ad instaurandas ruinas, vel ob honorem ab ea receptum, aut recipiendum, vel ad opus aliquod faciendum, si hoc opus iam sit inchoatum, vt patet, ff. *de pollicitationibus*, per totum. Sed DD. id extendunt etiam ad eas promissiones, quæ fiunt vniuersitati, vel Ecclesiæ, vel Hospitali. Ratio est, quia donationes, & promissiones ad pias causas, videntur æquari donationibus, & promissionibus factis ciuitati, si privilegia spectemus, vt patet *L. illud*, & *L. vt inter*, c. *de sacro sanctis Ecclesiis*.

Quæst. 7. Vnde proueniat, quod promissio, vel donatio, non obliget ante acceptationem.

I. **P** RIMA CONCLUSIO Probabile est id prouenire ex solius positiui iuris dispositione, ac proinde, stâdo intra limites iuris naturalis, sufficere consensum ad obligationem. Ita Couarr. in c. *quamuis pactum*, p. 2. §. *n. vlt.* Et Molina. *disp.* 263. Probatur primò, quia ex pollicitatione facta ciuitati oritur obligatio. vt dictum est: ergo hic actus ex natura sua ad hoc sufficiens est. Sequela patet, quia ius ciuile non tribuit contractibus maiorem vim, quam natura sua habeant: quamuis interdum propter bonum publicum possit vim illis afferre. *Secundo*, quia in gratuitis promissionibus acceptatis obligatio non oritur ex acceptatione, sed ex gratuita promissione quæ non spectat obligationem reciprocam. Ex hac sententia sequitur, promissiones, & donationes ad pias causas, esse validas, ante omnem acceptationem. Quod tenet Felinus in cap. *i. de pactis*, n. 7. citatque pro se Bartholum, Bald. Panorm. Ratio est, quia iure naturali sunt validæ: & iure ciuili non sunt inuvalidæ. Nam leges ciuiles, quæ irritas reddunt tales promissiones, & donationes, non habent vim in iis

causis, eo quod iure canonico (ad quod ea res pertinet) non inueniantur approbatæ.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Probabilius est, quod promissio & donatio non habeant vim obligandi ante acceptationem, id non provenire tantum ex iure civili; sed etiam ex iure naturali, vel iure gentium: Est communior sententia: Probatur *primo*, quia in contractibus onerosis ante acceptationem licitum est ubique gentium pœnitere, & reuocare suam obligationem, vt patet in contractu emptionis, sponsalium, Matrimonij, & aliis. Nec opus est expectare, donec acceptet, aut recipiat: ergo idem licitum erit in promissionibus & donationibus gratuitis, nisi lex positua adimat hanc potestatem. *Secundo*, sicut promissio, vel donatio onerosa, qua quis se obligat, habet tacitam conditionem; nempe si alter vicissim se velit obligari; ita etiam promissio, & donatio gratuita, habet tacitam conditionem, si scilicet acceptetur. Nam vt dicitur in l. qui absentis ff. de acquirenda possessione. Qui promittit vel donat, non videtur animum se obligandi habere, nisi alter acceptet: ergo sicut ibi nondum conditione impleta potest reuocare obligationem: ita & hic.

3. Ad *primum* Respond. ius civile non efficit, vt pollicitatio facta ciuitati, vim habeat ante acceptationem: (nihil enim tale colligi potest ex vlla lege toto tit. de pollicit.) sed ne possit reuocari pro libito, sicut ex natura rei posset, vt patet ex l. 3. eodem tit. Vnde fit, vt talis promissio semper possit acceptari, & promissum peti, quæ petitio videtur necessaria, vt tenearis soluere, vt iisd. in legibus indicatur. Nec tenetur promissor suam promissionem ciuitati insinuare: nulla enim lex id præcipit. Idem dicendum videtur de pollicitationibus ad causas pias, nisi ex intentione promittentis habeant vim voti. Nam tunc sponte solui debent. Itaque ex omni pollicitatione nascitur quædam obliga-

tio velut conditionata, & suspensa, donec acceptetur, vel reuocetur, quam reuocationem posituum potest impedire. Vnde in tali casu ius ciuile non tribuit propriè pollicitationi vim, quam iure naturali, vel gentium, non habet, sed impedit, ne possit reuocari.

4. Ad secundum Respond. obligatio non oritur ex acceptatione, tanquam ex causa directa; sed tanquam ex conditione necessario requisita. Sicut enim ignis est sufficiens causa calefactionis aquæ: & tamen ex eo non potest nasci calefactio, nisi aqua debito modo applicetur: ita promissio est sufficiens causa obligationis, & tamen non potest vim suam exercere, nisi acceptetur.

QVÆST. VIII. *Quomodo promissio, vel donatio, absenti facta, validè possit acceptari?*

I. **P**RIMA CONCLUSIO. Ut donatio absenti facta validè possit acceptari, requiritur primo, vt donator eam deferat, vel insinuet absenti per epistolam, vel nuntium, cui id commiserit: id enim necessarium est, vt duorum voluntas in vnam concurrat, vt colligitur ex l. *absenti ff. de donationibus*, & l. 1. ff. *de contrahenda emptione*. Vnde si alius quispiam præcurrens, cui id mandatum non fuit, donationem illi insinuet, non sufficit vt validè acceptari possit. Quæ est communis sententia DD. & colligitur ex glossa in l. *Nec ambigit. C. de donationibus*. Ratio est, quia cum promissor non intendat per hunc hominem suum consensum & obligationem in alterum dirigere, non potest alter accipiendo aliquid iuris acquirere. Nam cui nihil validè offertur, nihil etiam potest validè acceptare. Cum autem ipse nuntium mittit, tunc in verbis nuntij suum consensum, & obligationem ponit, vt per eum ad absentem deferatur: & sic dum absens coram nuntio acceptat, duorum consensus concurrunt. Quod ad rationem pacti est necessarium, vt quæst. 2. dictum est.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Si donatio per nuntium offeratur absentem, necesse est, ut hic eam coram nuntio acceptet: nec sufficit eam acceptare coram aliis, ut ex multis authoribus ostendit Sancius l. 1. de matrim. *disput. 5. num. 35.* Ratio est, quia alioqui duorum consensus non concurrunt, nec vicissim innotescunt. Quare acceptatio debet exprimi illi, qui eam offert, id est, ipsi promittenti, vel eius nuncio, qui eius locum supplet. Nam hoc ipso, quo quis destinatur ad absentem, ut offerat ei promissionem alterius, constituitur etiam ad recipiendam eius acceptationem; vel si promissio sit onerosa, eius repromissionem. Unde sequitur contra Sylu. v. *Matrim. 5. quest. 12.* & quosdam alios, quando contrahitur per nuntium, vel litteras, non sufficere, ut absens exprimat consensum suum aliis. Debet enim consensus absentis exprimi illi, qui eum petit, & qui sub conditione illius sibi rependendi, in alterum consentit: nisi constet, aliam esse promittentis mentem. Quod addo, quia non est de essentia contractus, ut consensus absentis, cum quo contrahis, tibi innotuerit: si enim mens tua est, ut statim contractus valeat, posito alterius consensu, etiam antequam innotescat, statim valebit. Hoc tamen non præsumitur, nisi clarè sit expressum.

3. TERTIA CONCLUSIO. Si verò per litteras promissionem tuam absentem obtuleris, ut acceptatio eius sit valida, ita ut retrocedere nequeas, necesse est, ut ea tibi vicissim per litteras, vel per nuntium ad te missum innotescat. Ita Sancius supra. Probatur *primo*, quia requiritur acceptatio exterius expressa, ita, ut promissor possit eam intelligere. *secundo*, quia alioqui non concurrunt consensus duorum in unum. *Tertio*, quia antequam tibi innotescat consensus alterius, potest ille suum consensum reuocare: ergo & tu potes tuum. Quod maximè locum habet in promissionibus respectiuis,

quæ requirunt repromissionem. Hæ enim omnes hanc tacitam conditionem habent, si is, cui promittis, vicissim repromittat, & se obliget, quod fit signo externo, ad promissionem directo. In gratuitis tamen promissionibus, vel donationibus, non puto necessariû, vt literæ acceptionis, vel nuncius, ad donatorem peruenirent: quia non tantum interest, eum, qui gratis donat, scire suam donationem acceptari, quam eum, qui sub onere aliquid offert, & repromissionem expectat, nosse alterum repromittere. Cuius signum est, quod donator gratuitus non sit multum de eo cognoscendo sollicitus.

4. QUARTA CONCLUSIO. Requiritur etiam, vt non reuoces donationem ante acceptionem: si enim reuoces, & nuncio quem misisti, id innotescat, non potest quicquam efficere l. *si vero*, ff. *mandati*, quia extinctum est mandatum, vt ibi dicitur, ac proinde omnis potestas insinuandi vel tradendi ei, adempta est. Si autem innotescat ante executionem, tunc distinguendum est, vel enim ille se habet solum instar nunciij referentis donationem alterius, aut rem tradentis: vel habet mandatum faciendi donationem. Si priori modo se habeat; facta reuocatione nihil fit: quia deest omnino consensus ex parte donantis. Nam nuncius solum habet officium nuntiandi, aut tradendi: non autem tribuendi aliquid iuris. Si secundo modo: valent eius acta, non quidem ad transferendum dominium, sed adtribuendum Donatario ius ad rem, & donatori iniiciendam obligationem ad consensum. Colligitur ex l. *se mandassent*, & l. *inter causas* ff. *mandati*. Tenetur enim mandator ratum habere, quod ex vi mandati bona fide eius nomine gestum est.

QVÆST. IX. *An post mortem donatoris possit donatio validè acceptari?*

1. **S**Vpra qu. 6. concl. 1. dictum est: An possit validè acceptari, mortuo donatario, aut etiam nuntio ad donatarium misso. Nunc quæritur de morte donatoris.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Quando ipsa donatio ante mortem facta est ex parte donatoris, & missa est epistola, vel nuntius, qui illam absenti insinuet, vel rem tradat, si contingat donatorem mori ante insinuationem, probabilius est illam nihilominus validè acceptari posse. Ita Sancius *lib. 1. de Matrim. disp. 6. num. 5.* Ratio est, quia donatio illa ex parte donantis fuit valida, etsi reuocabilis, vt habetur *L. Nec ambigitur C. de donationibus.* Et manet virtualiter impressa literis, vel nuncio, vt ad donatarium transeat: ergo perseuerat post mortem donantis: ac proinde potest tum acceptari. Confirmatur *primo*, quia donatio, mortuo donatore, non potest reuocari per hæredem etiamsi nondum sit acceptata, vt docet Couarr. *lib. 3. variar. resol. cap. 14. num. 17.* Iul. Clarus *§. Donatio. q. 13.* & alij passim, quod est signum, illam posse validè acceptari post mortem. Quorsum enim adimeretur hæredi potestas reuocandi, si non possit acceptari. *Secundo*, quia donatio est gratia quædam quando autem gratia facta est ex parte cõcedentis, potestas executoris non expirat morte concedentis, vt expressè habetur *C. Si super gratiam, de officio delegati in 6.* Cõtraria tamen sententia est multorum DD. vt ostendit Sancius, quorum fundamentum est, quia mandatum morte mandatis soluitur. Verum sic non est propriè mandatum donandi, sed donatio ipsa, vt dictum est. Itaque illud fundamentum pertinet ad alium casum. De quo sit

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Quando donatio ante mortem donatoris non est facta ex parte ipsius, sed

De trans. dominij per donat. & promis. 123

solum mandata fieri, vt si misit rem per nuntium, vel procuratorem, cum mādato, vt suo nomine det absenti: tunc si antequam ille munere suo fungatur, contingat donatorem mori non potest donatio validè acceptari, ac proinde res illa restituenda est hæredibus donatoris. Ratio est, quia ante mortem donatio facta non fuit, sed solum datum fuit mandatum donandi. Mandatū autem morte mandantis expirat, vt habetur *l. inter causas ff. mandati*. Vnde procurator ille non potest donationem nomine sui mandatoris facere: & si fecerit nullius momenti erit, ac proinde nec acceptatio. Hoc tamen intelligendum est nisi mandatum fuerit in fauorē piæ causæ, quia illud morte mandantis non expirat, vt docet *Couarr. l. i. variar. resolut. cap. 14. n. 16*. Vnde etiam post mortem est exequendum. Ratio est, quia quisque præsumitur ita tacitè voluisse in vita, cum opera pietatis tum maximè sint homini necessaria. Confirmatur ex *l. si pater, ff. de manumissis vind. et. a*. Vbi mandatum de manumittendo seruo non expirat morte mandantis fauore libertatis: ergo multo magis idem dicendum est, fauore piæ causæ, & salutis animæ. Hinc sequitur, si culpa nunciij donatio non fuerit tempestiuè ante mortem donantis facta, ipsum teneri ad duplicem restitutionem. Nam hæredibus defuncti, tenetur ratione rei, quæ tunc illorum est: donatario ratione damni, quod eius culpa contraxit, vt rectè notauit *Molina disp. 203*. Posito enim tali mandato tenebatur nuntius lege iustitiæ adhibere diligentiam, & mandatum, ex mente mandantis, in commodum donatarij implere.

Quæst. 10. Quinam possint promissionem, vel donationem, absenti factam accipere?

- I**uris periti proponunt hanc quæstionem hoc modo: Quinam possint pro absente stipulari.
- PRIMA CONCLUSIO.** Multi hoc possunt præstare.

Primò, qui ab altero generalem, vel specialem habet promissionem. *Secundò*, qui est sub alterius potestate, ita vt non sit sui iuris; vt filiusfamil. pro patre: seruus, pro Domino: Religiosus, pro Prælato. Ratio est, quæ censetur vna persona. Non tamen famulus mercenarius, pro suo Domino: aut subditus, pro Principe: quia sunt sui iuris. Vnde inst. *de inutilibus stipulationibus*. §. *Si quis alij*, dicitur. Si quis alij quam ei, cuius iuri subiectus sit, stipuletur nihil agit. *Tertio*. Qui aliorum curam gerunt, vt tutor, pro pupillo: Curator, pro furioso. Item princeps, pro subdito: quia cum hic possit facere alteri potestatem stipulandi pro altero, multo magis eam ipse habet. Item Notarius publicus; præsertim, si de eo conficiat instrumentum. De quo vide Couarr. *loc. cit. num. 11*. *Quarto*. Is, qui ex donatione, vel promissione, facta absenti, commodum reportat, vel aliquo onere liberatur, vt patet §. *sed & si quis*, inst. *de inutilibus stipulationibus*. Vt creditor, pro debitore, socius, pro socio; vxor, pro marito. *Quinto*. Quilibet priuatus potest stipulari, & acquirere Ecclesiæ, aut pijs causis, iuxta Gloss. communiter receptam in c. *Quoties cordis* 1. quæst. 7.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Præter enumeratos, nemo potest iure communi validè pro absente stipulari, seu acceptare promissionem, in fauorem absentis factam; ita, vt inde nascatur aliqua stricta obligatio. Ratio est, quia iura resistunt tali stipulationi, eamque irritam reddunt, vt patet §. *si quis alij*, Instit. *de inutil. stipulat.* & l. *si quis stipulatus*. ff. *de verborum obligationibus*. Deinde, quia promissio facta alicui, cuius nihil interest, impleri censetur solum verbis illi facta: re ipsa autem solum est facta tertio, in quem est exequenda. Nihilominus secundum communem vsum hominum, amicus pro amico ita stipulari solet, vt nascatur aliqua leuis obligatio, si tamen hæc iuramento confirmetur,

De transf. dominij per donat. & promis. 125
non solum in foro conscientia ligat; sed etiam in foro
ciuili tribuit actionem, vt patet ex dictis *quast. 4. concl. 3.*
Quast. II. Quomodo obliget Promissio externa legitime ac-
ceptata?

1. **A**liqui putant illam per se solum obligare sub
peccato veniali, quamuis per accidens ratione
dani possit sub mortali obligare. Ita Caiet. *infra quast.*
113. art. 1. Henriquez de excommunicatione c. 17. Fumus v.
Perfidia. Alij contra putant obligare sub mortali, si
materia notabilis sit, quæ est communior sententia.
Alij denique distinguunt, obligationem promissionis
pendere ex intentione promittentis asserentes. Vnde
si promittens intendat se solum obligare ex honestate
moralis, solum tenebitur sub peccato veniali: si verò
intendat se obligare ex iustitia, tunc tenebitur sub mor-
tali. Ita Molina *disp. 362.*

2. **NOTA primò.** Non satis est explicare, quan-
tum obliget promissio ex intentione promittentis; sed
etiam explicandum est, quantum obliget ipsa per se
& ex natura sua, præscindendo ab extrinseca inten-
tione.

3. **NOTA secundo.** Hoc pendet ex alia quæstione
nempe, ex qua virtute obliget promissio. An scilicet,
ex virtute tantum veritatis, vt putat Caiet. An ex vir-
tute fidelitatis, vt putat Henriquez, & Fumus. An ex
virtute iustitiæ, vt plerique alij.

4. **PRIMA CONCLUSIO.** Promissio obligat
ex virtute veritatis, sed non tantum. Probatur prima
pars ex argumento Caiet. quia sicut ex virtute veritatis
tenemur dicere verum, & facere, vt verba respondeant
menti: ita ex eadem virtute obligamur, vt opera res-
pondeant verbis. Secunda pars probatur contra Cai-
et. *Primò*, quia promittere, non tantum est affirmare se
daturum, vel facturum; sed vltcrius, est obligare se

alteri, & consequenter ius illi tribuere ad exigendum. Vnde dici solet omne promissum cadere in debitum. *Secundo*, quia alioqui sequeretur eum, qui promittit non magis obligari, quam eum, qui absque promissione affirmat se aliquid facturum, quod tamen constat falsum esse, communi hominum usu, & sensu.

5. Nota. Virtutem veritatis nos obligare ad duo. *Primo*, vt dicta nostra conformemus menti, ne committamus mendacium. *Secundo*, vt facta conformemus dictis, ne dicamus falsum: vtrumque enim requiritur, vt quis sit verax in dictis: magis tamen obligat ad non mentiendum, quam ad non dicendum materialiter falsum. Itaque si promissio solum obligaret lege veritatis, minus peccatum esset violare promissum, quam officiosè mentiri, quod tamen manifestò falsum est. Vnde sequitur, promissionem non tantum obligare ex virtute veritatis: sed etiam ex virtute fidelitatis, quæ vocatur fides promissionum.

6. SECUNDA CONCLUSIO. Probabile est promissionem obligare non solum ex virtute veritatis, & fidelitatis, quod ex dictis patet, sed etiam ex virtute iustitiæ. Probatur *primò*, quia omnis promissio, si fiat per formulam stipulationis, tribuit actionem in foro externo, & promissor cogitur eam implere, vt omnes, DD. tradunt: ergo inducit obligationem iustitiæ.

7. DICES *Primò*. Hoc solum probatur de promissione quæ fit interueniente stipulatione: non autem, quæ fit simpliciter. Respondeo. Formula stipulationis non reddit promissionem firmiorem in foro conscientie, sed solum in foro externo, quia præsumitur maiori deliberatione facta, quando hæc interuenit. Deinde etsi iure digestorum requisita fuerit stipulatio, vt promissio simplex tribueret actionem in foro externo: tamen, iure codicis non videtur requiri, vt colligi potest l. si quis argentum. c. de donationibus. Adde, quid-

quid sit de iure ciuili, tamen iure canonico conceditur actio ex promissione accepta; etiamsi formula stipulationis non interuenerit, vt patet ex c. 1. de pactis. Et est communis sententia, teste Couarr. in c. Quinuis pactum, p. 2. §. 4. num. 24. Nec refert, quod ius canonicum requirat expressionem causæ, quia dum causam non exprimis, cur promittas, videris per errorem promittere, quæ tamen præsumptio cessat in foro conscientiæ. Vide Sylu. v. pactum num. 3. Probat^{ur} secundo, quia promissio onerosa acceptata obligat lege iustitiæ, vt omnes fatentur: ergo etiam gratuita. Sequela patet, quia etsi in onerosa sit perfectior obligatio, eò quòd pro obligatione rependatur æqualis obligatio; tamen hoc non facit obligationem promittentis esse alterius generis, aut non pertinere etiam ad virtutem iustitiæ.

8. DICES. secundo. Qui facit promissionem gratuitam, non videtur se tam strictè velle obligare, sed solum ex virtute fidei; ita vt si non seruet, faciat contra fidelitatem, non tamen contra iustitiam. Respondeo virtus fidei est ea, qua quis seruat promissum quia promissit, & se verbis obstrinxit. Vnde quomodo obliget promissio, non est spectandum ex virtute fidei; sed contra quomodo fides obliget, diiudicandum est ex natura promissionis. Atqui promissio ex natura sua obligat supra simplicem assertionem, vt in prima conclusione ostensum est: ergo fides, cuius est implere promissum, plus obligat, quam virtus veritatis, cuius est verificare assertum. Neque intelligi potest, quæ sit hæc maior obligatio, nisi sit iustitiæ. Tertio. Probat^{ur}, quia promissione datur ius ad rem, quod etiam ad hæredes promissarij transit; sicut & obligatio promissoris ad ipsius hæredes traicitur. Atqui huiusmodi iuri respondet obligatio iustitiæ. Nam promissarius dicit rem sibi deberi, & potest debitum exigere, vel condonare, quod signum est esse debitum iustitiæ.

9. TERTIA CONCLUSIO. Probabilius est præcipuam obligationē promissionis non esse iustitiæ, sed fidelitatis; quæ tamen sit valde affinis iustitiæ. Hæc posterior pars probatur ex dictis. Prima patet, quia debitum ex iustitiâ, & debitum ex fidelitate distinguuntur. Atqui obligatio promissionis est fidelitatis, ut passim conceditur: ergo non iustitiæ. Maior patet ex communi modo loquendi DD. qui solent dicere, deberi quippiam ex fidelitate, non ex iustitiâ. Sic Oeconomus, & omnis qui officium aliquod nomine alterius administrat, dicitur ad quædam teneri ex fidelitate, & non ex iustitiâ.

10. QVÆRES. Quomodo debitum fidelitatis distinguatur à debito iustitiæ. Respondeo. Debitum fidelitatis, quod ex liberali promissione oritur, est multò imperfectius quam debitum iustitiæ, quod oritur ex contractu, vel ratione damni dati. *Primo*, quia promissio solum tribuit ius ad rem, & remotum. *Secundo*, potest multis modis reuocari. *Tertio*, pendet ex liberalitate promittentis, & non rependitur æquivalens. *Quarto*, non astringit, ut si violes tenearis ad compensationem lucri cessantis. *Quinto*, non necessariò respicit eum, qui est sui iuris, ut patet in promissione Domini ad seruum, patris ad filium, & Dei ad hominem. *Sexto*, non impedit, quo minus res promissa dicatur postea gratis dari. Debitum autem iustitiæ longè maius est: si non solvatur, obligat ad compensationem lucri cessantis, & solum est ad eum, qui est sui iuris, & impedit donationem gratuitam: sunt ergo distincta hæc debita; & consequenter iustitiâ, & fidelitas sunt virtutes distinctæ.

II. QUARTA CONCLUSIO. Promissio serio facta, animo promittendi, in re magni momenti, ubi acceptata fuerit, obligat sub peccato mortali ad sui impletionem. Ita Nauarr. c. 19. num. 6. Sotus l. 7. quæst. 2.

De trans. dom. per donat. & promis. 129

art. 1. ad 1. Anton. 2. p. tit. 10. c. 1. §. 4. & videtur esse communis Canonist. apud Couarr. in c. Quamuis partum §. 4. Ratio sumitur ex dictis, quia omnis obligatio iustitiæ ex genere suo est sub mortali. Sed promissio obligat, vel ex iustitia, iuxta secundam conclusionem, vel ex fidelitate, quæ est affinis iustitiæ. iuxta tertiam conclusionem: ergo obligat sub mortali, præsertim in re magni momenti.

12. **QVINTA CONCLUSIO.** Si quis utatur verbis promissoriis; non tamen animo serio promittendi, sed tantum ad significandum firmum propositum, vel ad firmitus asseuerandum, ut ei credatur, non obligatur sub peccato mortali ad implendum, nisi fortè ratione damni inde secuti. Ratio, quia talis non obligatur, nisi lege virtutis, qua tenetur dicta sua efficere vera, & cauere, ne dixerit falsum. Atqui ad hoc non obligatur sub mortali, ut est communis sententia. Hoc modo multorum promissiones, qui leuiter solent multa promittere, sunt intelligendæ: non enim mens est illorum se serio obligare, aut tribuere aliis ius exigendi; sed tantum firmiter asserere. Idem dicendum de iis qui non intendunt se obligare absolutè, sed sub hac conditione, nisi fuerit incommodum aliquod, vel nisi aliquid melius occurrerit.

QVÆST. XII. *An promissioni, vel donationi, iam acceptatæ, possit apponi aliquod onus?*

1. **PRIMA CONCLUSIO.** Ante acceptationem promissionis, vel donationis, potest onus imponi, ut si dem tibi domum, vel agrum sine onere, priusquam acceptes, possum imponere onus, ut mihi tenearis inde soluere aliquam pensunculam annuam. Ratio est, quia tota potest reuocari: ergo multo magis onus apponi.

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Post acceptationem non potest vllum onus imponi, sine consensu promiss-

farij. Ita Couarr. l. 1. *variar. resolutio. c. 14. num. 1. R2*rio est, quia iam consecutus est ius ad rem sine onere: ergo sine onere est ei debita.

3. TERTIA CONCLUSIO. Si acceptes donationem, cum onere in fauorem tertij appposito, ille tertius hoc ipso acquirit ius, vt illud onus ei præstes, quod onus transit ad ipsius hæredes. Est tamen hoc ius reuocabile à donatore, vique ad tempus, quo onus est implendum, nisi fuerit à tertio acceptatum. Ita Couarr. numero 3. & II. Prior pars colligitur ex l. *Quoties c. de donatione sub modo*. Posterior ex l. *cum qui ff. Qui sine manumissione ad libertatem peruenerint*; vbi dicitur in potestate venditoris esse, qui grauamen in fauorem tertij apposuit, illud reuocare ante tempus, quo erat implendum. Sed dubium est, an sit reuocabile à donatore, priusquam tempus aduenit, verbi gratia, dedi tibi domum cum onere vt prius quinquennio cedas eam Petro. Transactum est quinquennium, nondum cessisti, nec Petro quicquam est significatum: an possim te hoc onere liberare, vel domum meam repetere, vt mihi seruem. Negat Iulius Clarus §. *dono quæstio. 13. numero 5. & multi alij*, quos citat. Et videtur colligi ex l. *Quoties c. de donationibus sub modo*. Vbi colligitur ius vetus, quo post tempus elapsum, si onus appositum in fauorem tertij non erat præstitum à donatario, concedebatur, vt à donatore & hæredibus eius posset reuocari. Contrarium tenet Couarr. numero 13. & Barthol. in l. *Qui Roma, de verborum oblig.* Ratio, quia donatio ante acceptationem non est valida: ergo cum tertius ille non acceptauerit eam, per se, vel per alium, poterit reuocari. Nec obstat l. *Quoties*, quia ad eius interpretationem satis est, vt hæredes donatoris non possint eam reuocare, & vt illi tertio competat actio in donatarium, volente donatore: non autem nolente, & reuocante

De trans. dominij per donat. & promis. 131
onus impositum. Nota tamen si tertius ille, in cuius fauorem onus impositum est donationi, sit ciuitas, vel pia causa, statim ac fuerit acceptata à donatario, acquirit ius irreuocabile, & actionem in rem donatam. *L. vs inter. C. de sacrosanctis Eccles.*

9. *QVÆRES primò.* Quare à donatore possit reuocari onus, & non ab hæredibus? Respondeo. Quia eius est reuocare, qui donationem liberè fecit. Vnde mortuo donatore onus impositum sit irreuocabile.

5. *QVÆRES Secundo.* An viuo donatore non possit fieri irreuocabile? Respondeo, potest in duobus casibus. *Primo*, quando impositum est in fauorem ciuitatis, vel piæ causæ, vt dixi. *Secundò*, quando cœptum est impleri, quia tunc censetur tertius accepisse.

Quæst. 13. Quibus casibus Promissio acceptata, & ante valida, desinat obligare?

1. **P** *PRIMA CONCLUSIO.* Probabile est tunc desinere obligare, quando ita mutatur status rerum, vel personarum, vt si promissor hanc mutationem primo cogitasset, promittere vel donare nolisset. Hanc regulam tradit Nauarr. *c. 18. num. 7.* & quidam alij. Et in multis casibus est idonea; præsertim, quando promissio, vel donatio, facta est homini: quando autem Deo facta est sæpè habet difficultatem. Multi enim vouent castitatem, vel Religionis ingressum, non præcogitantes difficultates obuenturas, quas si præuidissent, nolissent promittere, vt ipsimet testantur: & tamen omnium iudicio manent obligati: debebant enim omnia hæc præcogitare; ac proinde, si non fecerint, ipsis imputandum est.

2. *SECUNDA CONCLUSIO.* Facilior est hæc Regula, si dicamus Promissionem desinere obligare. *Primo*, quando res promissa sit illicita, vel inutilis, vel impossibilis; vt est communis sententia. *Secundo*, si

status rerum, & personarum, ita mutetur, vt promissor, secundum iudicium prudentum, non videatur illum euentum voluisse comprehendere. Confirmatur, quia lex, quæ absolutè lata est, non obligat in ijs casibus, quos legislator, expressè, vel interpretatiuè, voluit exceptos. Atqui promissio est lex quædam particularis, quam sibi quis sponte imponit: ergo non obligat in ijs casibus, quos expressè, vel tacitè, ex prudentum interpretatione censetur excepisse, vt verbi gratia, si promissisti operam tuam alteri, certo tempore, & filius tuus eodem tempore in morbum incidat, vt non possis eum deferere, non teneris præstare promissum. Nec refert, etiam si iuramento promissionem confirmaueris, quia iuramentum non dat vim promissioni, nisi secundum eam mentem, qua promissio censetur facta; etiam in donationibus non respectiuis, vt si nunc promittam tibi, tu mihi post medium annum, non respectu huius meæ donationis, tu si non stes promissis, nec ego stabo. *Quarto.* Quando aliquid promissum est ob causam, quæ non subest, vt si promiseris Petro aliquid, eò quòd putes accepisse te ab ipso aliquod beneficium, cum non acceperis: tunc enim non teneris implere.

Quæst. 14. *Qui possint donare, qui non possint?*

I. **P** RIMA CONCLUSIO. Communis regula est, illos solos posse liberè donare, qui habent dominium, & administrationem, & facultatem alienandi. Nam qui tantum habent dominium, non possunt donare; quia donatio pertinet ad regimen, & administrationem bonorum: qui tantum administrationem, non possunt nisi secundum mentem domini, vel in eius commodum: Qui carent facultate alienandi, non possunt nisi prout ius, vel superior, id eis permittit.

2. **S** ECVNDA CONCLUSIO. In particulari loquendo non possunt liberè donare, *Primo*, carentes vsu rationis

De transf. dominij per donat. & promis. 133

Secundo, Impuberes. *Tertio*, Filij familias, etiam si puberes sint. *Quarto*, Minorenes qui subsunt procuratori. *Quinto*, prodigi, qui à magistratu positi sunt sub curatore. *Sexto*, vxor. *Septimo*, Ecclesiastici, quoad superflua bonorum Ecclesiasticorum. *Ostauo*, Religiosi. Ratio patet ex suprà dicta regula.

Quæst. 15. *An donatio inter coniuges sit valida?*

I. PRIMA CONCLUSIO. Donationes coniugum inter se iure communi sunt inualidæ; ita vt ad arbitrium donantis sint reuocabiles. Est communis sententia DD. ex L. *cum hic status C. de donationibus inter virum & vxorem*. Hoc ideò iure statutum est, ne coniuges mutuo amore se bonis spoliarent.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Hæ donationes duobus modis confirmantur. *Primo*, iuramento, vt si coniux iuret se eas non reuocaturum. *Secundo*, morte donantis, modo hæc præcedat mortem donatarij: sicut legatum, & donatum causa mortis; confirmatur morte vt patet ex l. *cit.* Vt tamen morte confirmetur, requiritur, vt res ante mortem fuerit aliquo modo tradita, ita vt donatarius eius possessionem aliqua ratione acceperit, vt docet Couarx. Rubric. *de testam.* pag. 3. num. 3.

3. TERTIA CONCLUSIO. Sunt tamen quidam casus, quibus hæ donationes statim valent, neque expectanda est mors donatoris. *Primus* est, si Imperator det Imperatrici; vel contra, l. 26 c. *de donat. inter virum & vxorem*. *Secundus*, si coniux coniugi det ad instaurationem ædium succensarum, l. 14. ff. *eod. tit.* *Tertius*, si donans ex donatione non fiat pauperior, id est, si nihil ei detrahatur ex bonis, vel iuribus iam quæsitis; vt si maritus repudiet hæreditatem, & perueniat ad vxorem, statim valet, l. *Si sponsus*, ff. *eod. tit.* *Quartus*, si donatarius non fiat ditior, vt si maritus det vxori ad dandas elemosynas, vel ad fucos, & ynguëta l. 7. ff. *eod. tit.* *Quintus*,

si alter det alteri, vt aliquam dignitatem consequatur, v.g. vt fiat Doctor, vel Consul. l. *quod adipiscenda* ff. *ead. tit.* *Sextus*, si fiat causa remunerationis, vt si maritus senex, donet vxori iuueni; vel ignobilis, nobili; quia potius est remuneratio, quàm simplex donatio, vt colligitur ex l. *quod autem* ff. *ead. tit.*

Quæst. 16. *An donatio inter liberos & parentes sit valida?*

1. **PRIMA CONCLUSIO.** Donatio patris in filium nondum emancipatum est inualida, ita vt pro arbitrio patris reuocari possit L. 2. 6. *de inofficiosis donationibus*, & l. *cum de bonis C. de donationibus*. Ratio est, quia quamdiu filius est sub potestate patris, censetur quasi vna persona ciuilis cum patre, & ita pater videtur sibi donare. Hinc sequitur, donationem matris in filium esse validam, quia filius non est in potestate matris sed patris.

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Donatio patris in filium nondum emancipatum duobus modis confirmatur. *Primo*, iuramento. *Secundo*, morte donantis, si res ante fuerit tradita, vt dictum est de donatione inter coniuges.

3. **TERTIA CONCLUSIO.** Sunt tamen aliqui casus, quibus donatio patris in filium nondum emancipatum statim valet. *Primo*, si aliquid det in dotem, vel ad matrimonium. *Secundo*, si det bona mobilia proficiscenti ad bellum. *Tertio*, si professuro aliquam disciplinam det libros. Hæc enim duo genera efficiuntur statim castrensia bona. *Quarto*, si vsumfructum, quem habet in bonis aduentitijs filij, condonet filio. *Quinto*, si aliquid det in remuneratione obsequiorum. Denique in omnibus penè casibus in quibus donatio inter coniuges statim valet, etiam valet donatio patris in filium, teste Nauarr. c. 17. num. 147. Vide etiam Syluest. v. *Donatio* 11. quæst. 7. Nota tamen in his omnibus, si donatio excedat illã quantitatem, de qua parens potest

disponere, eam secundum hunc excessum reuocari, ne legitimæ parti reliquarum prolium officiat.

QVÆST. XVII. *Quantum possit quis validè donare.*

1. **P** R I M A C O N C L U S I O. Donatio, qua quis donat alicui omnia sua bona, tam futura, quam præsentia, iure communi est inualida. Est communis sententia ex L. *stipulatio hoc modo ff. de verb. oblig.* Vt docet Cou. l. 3. *variæ. resol. cap. 12. n. 4.* Ratio est, quia per hanc donationem aufert sibi homo potestatem liberè testandi, quod leges improbant tanquam contra bonos mores, quos in Repub. benè cõstituta esse decet. Hinc sequitur validam fore donationem. *Primo*, si donator det alicui præsentia omnia, non autem futura. *Secundo*, si reseruet sibi aliquid ex suis bonis, vel saltem usufructum. *Tertio*, si donet omnia præsentia, & futura, donatione causa mortis, sicut sæpè fit inter coniuges, cùm paciscuntur, vt superstes habeat omnia. Ratio est, quia donator in his casibus non aufert sibi potestatem liberè testandi. De primo & secundo constat. De tertio probatur, quia qui donat omnia sua bona, donatione causa mortis, potest alium hæredem instituere, non obstante tali donatione, qui etsi teneatur postea donatario dare, iuxta conuenta in donatione, potest tamen detrahere falcidiam, id est, quartam partem, eamque sibi reseruare. Vide Iulium Clarum *quest. 19* & Couarru. *loc. cit.*

2. **S** E C U N D A C O N C L U S I O. Sunt tamen duo casus, in quibus donatio inter viuos omnium bonorum præsertim & futurorum valet. Prior est, si fiat Ecclesiæ, vel in aliquam piam causam. Ita Clarus *quest. 20. num. 3.* & Couarr. rubric. *de testam. p. 2. num. 13.* Et ratio est, quia talis donatio non potest censerì contra bonos mores: si enim possum personam meam tradere Ecclesiæ, vel Monasterio, cur non etiam omnia bona? Posterior est, si iuramento cõfirmetur. Ita Couarr.

num. 4. et si plerique Iurisperiti contrà sentiant. Ratio illorum est, quia iuramentum contra bonos mores non est obligatorium, vt habet 58. Regula iuris in 6. sed donatio omnium bonorum est contra bonos mores: ergo. Hæc tamen ratio non concludit, quia regula iuris loquitur de iuramento, quod est contra bonos mores naturales: non autem ciuiles, vt supra *quæst.* 4. *concl.* 3.

3. TERTIA CONCLUSIO. Potest quis validè donare vsque ad 500. solidos: vltra verò hanc summam donatio est inualida quoad excessum, nisi fiat cum insinuatione. Habetur expressè *L. penult. C. de donationibus* sub finem. Quod idè statutum est, ne homines, metu, vel fraude, vel inconsulta temeritate impulsæ, se donationibus exhaurirent. Quanti sint 500. solidi, vide *Iul. Clarum quæst.* 15. *num.* 1. Insinuatio hæc est simplex suæ mentis declaratio, qua quis declarat Iudici se liberè donare huic tantū, vel tantum. Nec requiritur causæ cognitio, vel facultas à Iudice: sed sufficit eius præsentia, vt docet *Clarus num.* 5. Iudicis autem est inquirere: An donatio sit omninò libera, an coacta. Hinc sequitur *primo*, si quis donet pluribus, & excedat prædictam summam, donationem quoad excessum esse inualidam, modo illa donatio simul, & vno quasi animi impetu fiat. Detrahendū autem tūc singulis secundum proportionem: si tamen diuersis temporibus, animique motibus fiat, erit valida, patet in *L. sancimus C. de donationibus. secundo*, sequitur, si quis debitum aliquod liquidū, hanc summam excedens, remittat, inualidam esse remissionem: quia remissio est instar donationis. Ita *Clarus quæst.* 16. *num.* 2. Nota tamen eum, cui vltra hanc summam donatum est, posse retinere, nisi à donatore, vel eius hæredibus repetatur. Quia leges non intendūt obligare donatarios, vt sponte restituāt, sed vt restituāt, si donator, vel eius hæredes velint. Non enim reddunt

donatarium inhabilem, sed tribuunt donatori potestatem pro arbitrio repetendi. Quamdiu ergo non repetit, potest alter retinere.

4. **QUARTA CONCLUSIO.** Excipiuntur tamen aliqui casus, quibus donatio absque insinuatione est valida, etiam si 500. solidos excedat. *Primo*, si iuramento confirmetur. *Secundo*, si fiat ad redemptionem captiuorum. *Tertio*, si ad reparationem ædium, incendio, vel ruina destructarum. *Quarto*, si magister militum deo militi mobilia, quamuis ea magni sint pretij. *Quinto*, si donatio sit remuneratoria obsequiorum, & beneficiorum. *Sexto*, si quis renuntiet bonis, vel iuribus speratis, nondum obtentis. *Septimo*, si quis det Ecclesiæ, vel ad piam causam. Hæ exceptiones partim habentur L. *ult. C. de donat.* partim apud Iulium Clarum *quæst.* 16. 17. 18.

QUÆST. XVIII. Quibus casibus donatio inter viuos possit reuocari.

1. **D**uplex est donatio: altera inter viuos: altera mortis causa. Donatio inter viuos est, cum quis sic donat, ut etiam se viuo velit rem absolute esse alterius. Donatio mortis causa est, cum sic donat, ut rem non velit absolute, & irreuocabiler esse alterius, nisi post suam mortem, ut si dicam: Dono tibi hanc rem post mortem meam, vel cum moriar, vel quia nunc timeo mori. Vide Sylu. v. *donatio* 1. num. 1.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Donatio inter viuos, etiam si sit acceptata, & res sit tradita. generatim triplici ex causa potest reuocari. *Primo*, ob ingratitude donatarij. *Secundo*, ob prolem susceptam. *Tertio*, si sit inofficiosa. Vide Iul. Clarum *quæst.* 21. nu. 1. Et Gomez *tract.* 2. cap. 4. num. 1.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Ratione ingratitude reuocatur in quinque casibus L. *finali C. de reuocandis donat.* *Primus* est, si donatarius atroces iniurias in do-

natorum effuderit. *Secundus*, si manus impias intulerit. *Tertius*, si iacturam non leuem bonis eius attulerit. *Quartus*, si periculum vitæ ei creauerit. *Quintus*, si conditionem donationi appositam non impleuerit. His addunt Doctores sextum, si inopia pressum non aluerit. Quod est notandum pro simplicibus, qui omnia donant suis liberis, & postea negliguntur, vt rectè Sylu. *supra num. 17. Clarus num. 3. Gomez num. 4.*

4. Notanda tamen hic sunt tria. *Primum*, hæc non habere locum quando donatio est ob causam; vt propter obsequia, quæ eam merebantur: neque in donatione facta Ecclesiæ, vel monasterio; quia censetur facta Deo, & ob grauem causam. *secundum*, donatarium non teneri ad restitutionem ante sententiam, quia est pœna, vt colligitur ex *L. cit.* Vnde debet interponi querela & ingratitude probari: si tamen res nondum sit tradita, potest non tradere, & petentem exceptione ingritudinis repellere. Cui enim datur repetitio post traditionem, seu solutionem, datur etiam exceptio ante traditionem, vt non teneatur soluere, vt dicam *infra in materia de contractibus*. Quod si donatarius re tradita per iniuriam impediatur querelam, potest donator via compensationis occultè sibi consulere, quia per iniuriam patitur damnum. *Tertium*, si donator non reuocauit in vita propter causam ingritudinis, nec hæredes eius posse reuocare, vt expressè habetur *L. finalis C. de reuocandis donationibus*. Quod intellige; nisi fortè donator per ignorantiam ingritudinis in se commisit eam non reuocauerit: tunc enim hæredes eam reuocare possunt, teste Syluest. num. 18.

5. TERTIA CONCLUSIO. Ratione prolis susceptæ potest etiam reuocari donatio, vt si quis prole carens magnam partem bonorum suorum donauit, & postea nascatur ei proles. *L. si vnquam, C. de reuocan. donat.* Ratio est, quia præsumitur fuisse facta sub tacita condi-

tionem, nisi nascerentur ei liberi. Et quidem si facta sit donatio extraneo, reuocatur tota: si facta sit alicui ascendentium, vt patri, vel auo, reuocatur solum quoad legitimas filiorum postea susceptorum, iuxta Gomezium. 14. Sunt etiam hic tria notanda. *Primum*, donatarium non teneri ad restitutionem, donec donatum repetatur. *Secundum*, si donator expressè, & in specie renuntiet priuilegio, *L. si unquam*, dum donat, non posse reuocare dum viuit, etiamsi nascantur ei liberi: poterunt tamen liberi post eius mortem reuocare, quatenus donatio eis fuit in officiosa, id est quatenus legitimam eorum læsit. Quia renuntiatio patris non potest tollere ius filiorum, quod post mortem patris habent ad suas legitimas. *Tertium*, si iurauit se non reuocaturum donationem, nihilominus potest reuocare suscepta prole. Ratio est, quia hoc iuramentum non excludit tacitam conditionem, quæ ex iuris dispositione inest tali donationi: si tamen ille expressè excluderet illam conditionem, velletque donationem valere, etiamsi filij nascerentur, eamque iuramento confirmaret, non posset eam reuocare. Vide Iulium Clarum *quæst.* 22. 23.

6. QUARTA CONCLUSIO. Postremò reuocatur donatio, si sit in officiosa, id est, si sit contra officium pietatis paternæ in filios, quod tunc fit, quando pater tantum donat, vt filij priuentur sua portione legitima *L. 1. & seqq. C. de inofficiosis donationibus*. Ac *Primo*, si facta est alicui ex filiis, reuocatur solum vsque ad legitimam aliorum *L. 5. & 8. C. eod. tit. secundo*, si facta est extraneo, animo fraudandi liberos, reuocatur tota: si autem eo animo non est facta, reuocatur solum quoad legitimas filiorum, teste Couarr. *l. 1. variarum resolutionum, c. 19*. Hic duo notanda sunt *primum*, donationem in officiosam, quam parens liberos habens fecit, non reuocari, nisi post mortem parentis. Nam tunc primo debetur filijs sua legitima, ac tum primò incipit illa donatio

cedere in filiorum præiudicium. *Secundum*, donationem inofficiosam, etsi valida sit, vsque ad mortem donantis, tamen non fieri sine peccato: quia fit in damnum liberorum, quod post mortem donantis sentient. Unde, etsi quis promittat aliquid inofficiosè, & promissionem iuramento confirmet; non tamen tenetur implere, quia sine peccato implere non potest, vt colligitur ex multis iuribus *c. de inofficiosis donationibus*.

Quæstio 19. *Quibus casibus donatio mortis causa reuocari possit.*

CONCLUSIO Donatio quæ mortis causa facta est, potest reuocari ob tres causas. *Primo*, si pœniteat donatorem: sicut enim testamentum & legatum pro arbitrio testatoris vsque ad mortem reuocari potest: ita etiam donatio, quæ mortis causa fit; nec refert, an expressè pœniteat, an implicite vt colligitur ex *L. qui mortis causa, ff. de mortis causa donation.* *Secundo*, si donator dedit intuitu alicuius periculi instantis, ex quo metuit mortem incurrere Nam hoc ipso, quod periculum euaserit, censetur tacite reuocata donatio, *L. 3. & seqq. eod. tit.* *Tertio*, si donatarius moriatur ante donationem, ipso iure est reuocata.

Quæstio 20. *An donatio vel promissio conditionalis sit valida.*

PRIMA CONCLUSIO. Conditio præsentis, vel præteriti, addita donationi, vel alicui a teri contractui, non suspendit eam: sed, si conditio existit, valet donatio: si non existit, non valet. Vt, do tibi hanc vestem, si Romæ fuisti; si es meus cognatus. Ita habetur *L. cum ad præsens, & duabus seqq. ff. si certum petatur, & L. conditio in præteritum, ff. de verb. oblig.* Idem dicendum si conditio est de eo, quod necessarîo vel omnino certò futurum est, vt, v.g. do tibi hoc, si es moriturus, si iudicium est futurum, *L. si pupillus, ff. de nominationibus*. Ratio est, quia quod certò est futurum, censetur quasi præsens.

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Conditio futuri incerti suspendit donationem, & alias dispositiones, vsque ad euentum conditionis, vt v. g. Promitto tibi 100. aureos, si fias sacerdos. Ratio est, quia ante euentum conditionis, non potest certo constare, an extabit. Vnde qui ita donat, non intendit, vt donatum fiat donatarij, nisi conditio euenerit.

3. **TERTIA CONCLUSIO.** Conditio impossibilis non suspendit, sed irritam reddit donationem, & quemuis alium contractum, excepto contractu matrimonij, & dispositione vltimæ voluntatis, de quibus paulo post. Ita Gomez tract. de legat. cap. 12. num. 67. Et colligitur ex L. *impossibiles*, ff. de verb. obligat. & l. *non solum*, ff. de actionibus & obligationibus. Vbi etiam ratio insinuatur, quia omnium ea cogitatio est, vt nihil agi existiment, apposita ea conditione, quam sciunt esse impossibilem.

4. **QUARTA CONCLUSIO.** Conditio dupliciter dicitur impossibilis, nempe re ipsa, & Iure. Re ipsa impossibilis est, quæ fieri nequit, siue id ex natura rei proueniat, vt si lunam detraxeris; siue ex impotentia illius, cui imponitur, vt si dederis mihi 1000. aureos, cum sis pauper. Iure impossibilis dicitur, quæ stante, & inuiolato iure, fieri nequit, vt est omnis conditio turpis, quæ peccatum continet. Item, quæ nihil boni in se continet, & alicui bono est impedimento, vt si non dederis elemosynam.

5. **QUINTA CONCLUSIO.** Si conditio priori modo sit impossibilis, irritum reddit contractum, siue sit de futuro, siue de præsentis, vel præterito. Ratio est, quia talis conditio est signum non adesse serium consensum in contractu. Si autem posteriori modo sit impossibilis, non irritat contractum, nisi sit conditio de futuro. Ratio est, quia, quando est de futuro, obstringit, vel alicui alterum directè ad peccatum. Atqui nemo potest

obligari ad seruandam promissionem, qua alius obstringatur, vel alliciatur ad peccatum. Itaque ante conditionem impletam omnes eiusmodi donationes & promissiones sunt inualidæ: impleta tamen conditione obligant, quia non amplius ad peccatum obstringunt. *Vide quæ supra dicta sunt quæst. 3.*

6. **SEXTA CONCLUSIO.** Quamuis conditio impossibilis reddat irritam promissionem, & alios contractus, vt dictum est. Excipitur tamen *Primò*, contractus matrimonij propter *cap. fin. de conditionibus appositis. Extra.* Vbi Gregorius IX. statuit conditionem impossibilem, & turpem, contractui matrimonij adiectam, debere propter eius fauorem pro non adiecta haberi, ac proinde non irritare contractum, exceptis iis conditionibus, quæ sunt contra substantiam matrimonij. De hac re latius agitur in materia de matrimonio. *secundò.* Excipitur dispositio vltimæ voluntatis. Nam conditio impossibilis, vel turpis apposita, non reddit eam irritam, sed habetur pro non adiecta, vt constat *L. 1. 4. 6. 8. 9. ff. de conditionibus institutionum, & instit. de hered. institutione §. impossibilis.*

7. **NOTA** hanc posteriorem exceptionem habere locum in vtroque foro: priorem verò in foro tantum externo, non autem in foro conscientiæ. Ratio est, quia Ius humanum non potest supplere consensum in matrimonio, eò quod in matrimonio quisque sit sui iuris, nec vlla potestas humana possit alteri dare facultatem mei corporis, ad vsum matrimonij, sine meo consensu: potest autem supplere consensum in vltimis voluntatibus, quia res externæ subsunt dispositioni iuris humani.

C A P V T VII.

De translatione dominij per vltimam voluntatem.

PER vltimam voluntatem intelligitur *Primò.* Testamentum. *Secundò,* Codicillus. *Tertio.* Legatum. *Quarto.* Fidei commissum. *Quinto.* Donatio causâ mortis.

trs. Hic potissimum agimus de testamento.

QVÆST. I. Quid sit testamentum ?

1. PRIMA CONCLUSIO. Si vim nominis spectemus, testamentum dictum est quasi mentis testatio, ut habetur instit. de testam. §. 1. Alij vocant testamentum, quasi testamen, seu proprium testatoris de vltima sua voluntate testimonium, ut Gellius, Valla. Vide Co-uarr. in Rubric. de testamen. p. 1.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Quod ad rem attinet definitur ab Vlp. l. 1. ff. de testam. Testamentum est voluntatis nostræ iusta sententia, de eo quod quis post mortem suam fieri vult: sed quia definitio hæc conuenit etiam alijs vltimis voluntatibus, nempe codicillo, legato, fideicommissio, & donationi causâ mortis. Ideò DD. addunt hanc particulam: cum directa hæredis institutione. Nam per hanc particulam distinguitur ab alijs vltimis voluntatibus, quia nullæ ex illis conuenit directam hæredis institutionem, nisi fortè ex priuilegio, ut dicam paulò post de codicillo militari. Vnde propriè loquendo: Testamentum est hæredis institutio. V. de instit. de legat. §. antè hæredis institutionem. Et instit. de fideicommissis, §. in primis, & L. vlt. ff. de codicillis, vbi habentur hæc verba. Testamenta vim ex hæredis institutione accipiunt, & ob id veluti caput, & fundamentum intelligitur totius testamenti hæredis institutio. Hoc olim tam rigiè seruabatur, ut si legatum aliquod, vel fideicommissum præcederet in testamento hæredis institutionem, non esset ratum, & ea solum vim obtinerent, quæ post hæredis institutionem in eo testamento disponebantur. Hic tamen vigor sublatus est à Iustin. instit. de legat. §. ante hæredis institut. Vbi sancitur, ut omnia sint valida, quæ in testamento disponuntur, siue præcedant hæredis institutionem, siue sequantur.

3. TERTIA CONCLUSIO. Testamentum differt à codicillo dupliciter, primo, directa hæredis institutione.

Nam codicillus non fit ad instituendum hæredem, (nisi interdum ex privilegio, quale concessum est militi, vt patet L. *Milites codicillis*, ff. *de testamento militis*.) sed fit allegata instituenda, ad fideicommissarias, seu indirectas substitutiones, & ad declarandum, immutandum, corrigendumve aliquid in testamento. Hinc patet, cur dixerim, *directa hæredis institutione*. Nam indirecta institutio hæredis potest fieri codicillo; vt si testator in codicillo fieri committat hæredi ab intestato, vel in testamento instituto, vt hæreditatem alicui alteri restituat, qui eo ipso tenebitur eam restituere, reseruando sibi solam quartam partem hæreditatis, quam Trebellianicã appellant, vt patet institut. *de fideicommissaria hæreditate*, §. *sed quia hæres*. Secundo. Differt, quod in codicillo sufficiant quinque testes, etiamsi non sint rogati, masculi, & puberes, vt ex seq. patebit. Hinc fit, vt clausula codicillaris testamento addita, qua significat testator, se velle suam dispositionem valere; per modum vel testamenti, vel codicilli, vel generatim se velle eam valere meliori modo, quò potest, eam vim habeat, vt etiamsi testamentum ob defectum solemnitatis non valeat, qua testamentum, id est, quoad institutionem hæredis directam; valeat tamen qua codicillus. Vnde efficitur *primo*, vt legata tali testamento relicta sint soluenda. *Secundo*. Si testator, non habens liberos, instituat extraneum hæredem: institutio illa habebit vim substitutionis fideicommissariæ. Nam frater, vel alius, qui ab intestato succedit, tenebitur illi tradere hæreditatem, retenta solum quarta parte. *Tertio*. Si verò habeat liberos, illi habebunt solum legitimam: extraneus verò sic institutus habebit reliqua. Vide Molin. *disp.* 132.

QVÆST. II. *An testamentum factum ad piam causam sit validum, si desint solemnitates iuris?*

I. **U**s civile requirit has solemnitates in testamento.

Primo ut adsint 7. testes. **S**ecundo. Ut omnes sint masculi. **T**ertio. Ut puberes. **Q**uarto. Ut rogati. **Q**uinto. Ut omnes subscripserint, Ut patet L. *Hac consultißima*, C. *de testamento*. Est ergo quæstio: An testamentum factum ad piam causam sit validum, si desint omnes, vel aliquæ ex his solemnitatibus. Dicitur autem factum ad piam causam, quando hæres instituitur pia causa, ut Ecclesia, Monasterium, Pauperes.

2. **P**RIMA CONCLUSIO. Ut testamentum ad pias causas sit validum, etiam in foro externo, non requiruntur solemnitates iuris civilis, sed sufficiunt ea, quæ sunt iuris gentium. Nempe, ut duo testes adsint. Ita Couarr. c. 11. *de testam.* n. 9. & apertè colligitur ex c. *Relatum primo, de testamentis*; ubi Alexander III. mandat, ut Iudex non secundum leges civiles, sed secundum canones tractet eas causas, quibus agitur de iis, quæ relicta sunt Ecclesiis, duobus vel tribus tantum legitimis testibus requisitis. Neque requiritur præsentia Parochi, ut quidam volunt. Nam pontifex dicit non nisi duos legitimos testes requirendos. Potuit autem Pontifex in hac re derogare legibus civilibus.

3. **S**ECUNDA CONCLUSIO. Ut tale testamentum sit validum in foro conscientie, non sunt necessarij duo testes. Ratio est, quia neque iure civili, neque iure canonico sunt necessarij. Non primum, quia nulla solemnitas iuris civilis requiritur in testamento ad piam causam, ut iam probatum est. Nec secundum, quia licet Ius Canonicum requirat duos testes; non tamen ideo requirit, ut dispositio sit valida in foro conscientie, sed ut possit probari in foro externo, quantum satis est, ut Iudex pro ea sententiam ferat, ut colligitur ex cit. cap. *Relatum*. Hinc sequitur. *Primo*, in tali

testamento, vt validum sit, non requiri hæredis institutionem. Ratio est, quia hæc necessaria tantum est iure ciuili, sed vt testamentum ad pias causas validum sit, nihil requiritur solo iure ciuili, introductum. *secundo.* Sequitur, etsi testamentum aliquod ad causas profanas defectu solemnitatis sit inualidum, tamen legata pia in eo contenta valida esse. Ratio est, quia Alex. Papa c. *cit.* loquitur generatim de omnibus ad piam causam relictis: ergo etiam comprehendit legata. *Tertio* sequitur legata profana, posita in testamento ad pias causas minus solemniter, valere, & soluenda esse. Ratio, quia solemnitas quæ sufficit ad institutionem hæredis, sufficit etiam ad legata illi apposita: accessorium enim sequitur naturam principalis.

QVÆST. III. *An testamentum, factum ad causam profanam, sit validum sine solemnitate iuris?*

1. **C**ONSTAT non esse validum in foro externo. Quæritur ergo de foro conscientiæ. Couarr. c. 10. de *testament. numer. 12.* docet in vtroque foro esse inualidum, ita, vt hæres tali testamento institutus, & legatarius, teneatur ad restitutionem hæredibus ab intestato.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Probabilius est tale testamentum in foro conscientiæ validum esse, ac proinde licitè retineri quicquid ex tali testamento possidetur, siue titulo hæreditatis, siue legati. Ita Adrian *quodl. 6. art. I.* Angelus v. *Hæres num. 5.* Tabiena *ibid. numer. 4.* Syluest. v. *testam. 1. q. 5.* Ioannes Medina, de *Restitutione, q. 23.* Et apertè colligitur ex L. *Etsi inutiliter C. de fideicommissis.* Et institutione *de fideicommissariis hæreditatibus, §. Ultimo.* Ratio est, quia ex testamento minus solemniter oritur obligatio naturalis, vt est communis sententia DD. V. I Et fatetur Couarr. *nu. 10.* Atqui hoc nihil aliud est quàm tale testamentum in foro conscientiæ esse validum. Ita vt hæres ab intestato teneatur eis

satisfacere, & institutus possit relictum petere, & retinere, quamuis Ius ciuile ex eo non concedat actionem. Respondet Couarr. illam sententiam Iuris peritorum intelligendam esse de obligatione naturali non stricta, ratione cuius hæres ab intestato teneatur ex iustitia, sed laxa, qua teneatur solum ex honestate morali, ac proinde eum qui sic institutus est, non posse retinere hæreditatem, vel legatum, quia non habet Ius iustitiæ. Hæc responsio non satisfacit. *Primo*. Quia obligatio naturalis apud Iuristas vocatur ea, quæ præciso omni iure positiuo oritur ex natura actus, & à iure positiuo superueniente non irritatur; sed præciso iure positiuo oritur obligatio iustitiæ ex tali testamento: ergo loquitur de obligatione iustitiæ. *Secundo*, quia Iuris periti ex hac sententia concludunt hæredem ab intestato teneri in foro conscientiæ restituere hæreditatem ei, qui sic institutus est: ergo loquuntur de obligatione stricta. Confirmatur Conclusio, quia numerus testium, & similes solemnitates, solum requiruntur in testamento, vt fidem faciant in foro externo, seu vt falsitas, & omnis deceptio euitetur, vt expressè dicitur L. *Questionum C. de fideicommissis*: ergo non fuit mens legislatorum reddere irrita talia testamenta in foro conscientiæ, sed tantum in foro externo non assistere, seu non dare actionem, sicut non dant actionem ex nuda promissione, nisi formulâ stipulationis, vel simili modo sit præstita.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Ex his sequitur *Primo*, Hæredem ab intestato, si sciat voluntatem defuncti, teneri restituere hæreditatem, & soluere legatariis, quibus testamento minus solemniter debentur. *Secundo*. Si dubius sit de voluntate testatoris, debet cum illis componere ratione dubij. Ita Molina disput. 81. Ratio est, quia cum nec ipse, nec alij cœperint adhuc possidere bona fide, in dubio par est eorum conditio. *Tertio*. Si hæres ab intestato retineat hæreditatem, & legata,

possunt illi quibus aliquid per tale testamentum est relictum, uti occulta compensatione. Ratio est, quia reuera res relictæ sunt ipsorum. *Quarto*. Si hæres ab intestato fateatur mentem testatoris fuisse, ut hæreditatem nomine fideicommissi alteri traderet, vel legatum aliquid solueret, aut si oblato iuramento iurare noluerit, cogendus etiam in foro externo hæreditatem tradere (detracta tamen quarta parte, quam vocant Trebellianam) & soluere legatum, ut patet instit. *de fideicommissariis hered.* §. *Ult.* & *L. questionem C. de fideicommissis.*

4. **OBIECTIO prima.** Leges civiles apertè docent huiusmodi testamenta, in quibus deest solemnitas iuris inualida esse, & pro infectis haberi, ut patet *L. Hac consultissima, C. de testam.* & instit. *Quibus modis testamenta infirmantur*, §. *Ex eo*. Respondent quidam has leges nisi præsumptione fraudis, quæ præsumitur commissa in talibus testamentis, quæ defunt præscriptæ solemnitates. Unde quando constat nullam fraudem commissam, sed hanc esse veram, & liberam voluntatem testatoris, leges illas non habere locum. Hæc solutio non placet. *Primo*, quia non potest prudenter præsumi fraus ex eo, quod unus, vel duo testes, vel subscriptio alicuius, defint. Nam multis modis fieri potest, ut aliquid horum sit omissum. *Secundo*. Quia quatuor testes possunt sufficere, ut constet non subesse fraudem: sufficiunt enim in rebus maioribus; ut in causa criminali, in qua agitur de vita. *Tertio*. Etiam si iudices sciant nullam subesse fraudem: tamen non adiudicabunt ex tali testamento hæreditatem, nisi hæres ab intestato fateatur hanc fuisse mentem testatoris, vel nisi recusauerit oblato iuramento. Unde aliter Resp. leges illas intelligi de foro externo, quia scilicet in foro externo non datur actio ex tali testamento. Lex. n. civilis ei non assistit. Hoc autem fit ob iustas causas. *Primo*. Ad vitandas lites. *Secundo*. Ad excludendas fraudes & machinationes.

5. **OBIECTIO** *secunda*. Si eiusmodi testamenta essent valida in foro conscientiae, malè facerent Iudices adiudicando hæredibus ab intestato, quia facerēt apertam iniustitiam, & præberent illis occasionem iniquè petendi, quod aliis relictum est. Respond. Iudices non adiudicant hæredibus ab intestato bona, quæ alijs relicta sunt, tanquam absolutè ad illos pertineant: sed solum non concedunt actionem, iis, quæ nituntur tali testamento: hi enim repelluntur, tanquam destituti probatione quam leges requirunt.

Quæst. 4. *Quinam possint testari, qui non?*

CONCLUSIO. Non possunt testari qui vel sufficienti usu rationis carent, vel iuris dispositione prohibentur. Inter hos *primo* est impubes, id est, masculus ante 14. & fœmina ante 12. annum expletum. *L. de qua ætate ff. qui testamenta. Secundo*. Filius familias, qui tamen, si pubes sit, potest testari de bonis castrensibus & quasi castrensibus *L. nemo C. qui testamenta. Tertio*. Religiosi. *Quarto*. Clerici quoad bona Ecclesiastica *C. quia nos, & C. Relatum 2. & C. cum in officis, de testamentis*. Ex consuetudine tamen multis locis recepta, possunt de his ad pia opera testari. *Quinto*. Damnati ad mortem naturalem, vel civilem, vt eiekti in perpetuum exilium, & perpetuos carceres. Habenda tamen est ratio locorum, & consuetudinum, quia Ius codicis, & ff. *non ubique servatur. Sexto*. Qui commiserunt aliquod crimen, cui iure annexa est pœna, qua ipso facto sunt intestabiles *L. is cui, & L. cum lege, ff. qui testamenta*. Huiusmodi sunt hæretici *L. Manichæos C. de hæreticis*. Item credentes, receptores, defensores, & fautores eorum, vt patet *Authent. Credentes, C. de hæreticis*. Item damnati propter libellum famosum, *L. is cui, ff. qui testamenta*. Denique persecutores, aut percussores Cardinalium *C. felicitis. de pœnis in 6.*

Quæstio 5. *Quinam possint, aut non possint scribi, aut institui hæredes, vel legatarij.*

CONCLUSIO. Non possunt primò hæretici, & Apostata, *L. finali, C. de hæret.* Et *L. Hi qui sanctam, C. de apostatis. secundò.* Credentes, receptores, & fautores hæreticorum, si tamen intra annum non pœnituerint, vt patet ex *Autent. tit.* Vnde sequitur hæredes catholicos posse tales hæredes excludere, & si impediantur, vt aduersus eos occulta cõpensatione, quia ius non habent. *Tertio.* Qui persequuntur, aut percutiunt Cardinalem, vt supra citauit. *Quarto.* Qui ob crimen aliquod est intestabilis actiuè, ita vt non possit condere testamentum, est etiam intestabilis passiuè, vt non possit capere ex testamento, vt docet Glossa in *L. is cui. ff. qui testamenta*, quam communiter approbant DD. *V. I. Quinto.* Fratres minores, vt patet ex *Clement. Exiui, de verb. signif. §. quia igitur.* Vide cætera apud Sylu. v. *Hæreditas*, 2. quæst. 2. Non tamen placet, quod putet excommunicatum non posse esse hæredem, cum id nullo iure probetur.

1. **I** Quæst. 6. *An illegitimus possit institui hæres?*
Illegitimi sunt duplices: alij vocantur Spuriij: alij Naturales. Naturales sunt, qui nascuntur ex parentibus inter quos tempore conceptionis, vel natiuitatis, nullum erat impedimentum dirimens, vt docet *Coart. de Matrimon. p. 2. ca. 8. §. 4. n. 4.* Etsi enim iure Cæsareo solum dicebatur Naturalis, qui natus erat ex vnica concubina domi retenta: tamen iure Canonico omnes illi vocantur Naturales, qui ex dictis parentibus geniti sunt, omnesque eodem iure gaudent; quod etiam consuetudine receptum est in foro ciuili, vt docet Panormitanus in *C. per venerabilem. Qui filij sunt legitimi.* Spuriij dicuntur, qui nati sunt ex parentibus, inter quos tempore conceptionis, & natiuitatis, erat impedimentum dirimens, vt verbi gratia, qui nati sunt

ex soluta & coniugato, vel ex soluta & sacerdote. Sub his duabus speciebus comprehenduntur, qui Nothi, & Manceres appellati, quæ nomina variè ab authoribus vsurpantur, nec quicquam ad rem explicandam faciunt. Vide Couarr. loco citato.

2. PRIMA CONCLUSIO. Spurius non potest aliquid capere à patre, siue ex testamento, siue ab intestato, siue ex contractu inter viuos, vt patet ex Nouel 74 c. 6. *Nulla eis participanda clementia est, sed vt supplicium etiam hoc patrum, vt agnoscant eos nihil habituros.* Hinc sequitur primo. Si pater relinquat filio spurio aliquid in testamento, præter alimenta, nihil iuris acquiri filio, sed teneri in conscientia legitimis hæredibus. Ratio est, quia ipse per leges factus est incapax. *Secundo.* Sequitur spurius à patre non posse substitui, nec vulgari, nec fideicommissaria substitutione. Ratio est, quia perinde est, an immediatè capiat aliquid à patre, an ab alio, ex patris ordinatione. *Tertio* sequitur, si pater hæredem instituens roget eum, vt hæreditatem restituat spurio, & ille promittat se id facturum, non teneri illum hæredem implere promissum, quia promissio fuit nulla, vt pote contra legem. Vnde potest hæreditatem sibi retinere, tanquam verus hæres à testatore institutus. Condicio enim, seu grauamen appositum à testatore, cum sit contra legem, censetur tanquam non appositum in vltimis voluntatibus, vt patet ex *L. impossibilis, ff. de verb. oblig.*

3. DICES primo. Hæres tenetur restituere fisco, quia bona illa hoc ipso, quod hæres promittit se daturum ea spurio, sunt confiscata, vt patet ex *L. penult. ff. de iure fisci, & L. pratoris ff. de petitione hæreditatis.* Respōd. Non tenetur ante sententiam, quia est pœna constituta hæredi à legibus in punitionem illius promissionis iure prohibitæ. Pœna autem non debetur ante sententiam condemnatoriam. Vnde si à Iudice interrogetur;

An tale quid promiserit testatori, non tenetur fateri, nisi præcesserit infamia. Ratio est, quia agitur de crimine occulto, ob quod grauitur, si verum fateatur, mulsetabitur: nempe confiscatione non solum illius hæreditatis, sed etiam omnium bonorum, & deportatione in insulam, eò quòd sponte non reuelauerit, vt patet L. *unica. C. de iis qui se deserunt*. Si tamen sponte reuelasset antequam interrogaretur, concessa ei fuisset tertia pars bonorum in præmium, vt patet ex ead. L. cit. Quarto sequitur si hæres institutus nihil promisit testatori de hæreditate restituenda spurio, potest eam restituere ex sua liberalitate, & spurius potest eam accipere, qui accepit eam voluntate veri domini, nulla lege vetante. Si vero tacitè, vel expressè promisit testatori id petenti, peccauit quidem mortaliter promittendo, sicut & testator ita disponendo: si tamen illa bona tradat, potest ea spurius retinere. Ita Couarr. *num. 11*. Quod mortaliter peccarit, patet; quia leges sub grauissima pœna talem promissionem vetant. Quod tamen promissio valeat, patet, quia fit ab eo qui est dominus bonorum, & lex etsi prohibet promissionem factam testatori; non tamen prohibet, quin hæres, qui est verus dominus illorum, possit ea dare, & tradere spurio.

4. *DICES. secundo*. Hæc traditio fit ex voluntate parentis: ergo spurius est incapax illius per legem. Respondeo. Cum hæres sciat se neque sua promissione, neque ex dispositione testatoris obligari, non censetur ea dare ex vi illius dispositionis, sed ex sua liberalitate. Quod si putaret se obligari, & idcirco ea daret spurio, tunc spurius non efficeretur illorum dominus, quia donatio non esset voluntaria: procederet enim ex ignorantia.

5. *SECUNDA CONCLUSIO*. Spurius qui natus est ex coitu damnato, & punibili per legem humanam, non potest etiam succedere matri, etiam si nulla alia proles

superfit. Ita Couarr. §. 5. num. 20. & Molina *diff.* 167. ybi dicit omnium doctorum esse sententiam. Et colligitur ex authent. *licet*, C. de naturalibus liberis. Et ex Nouell. 47. cap. 6. Ratio, quia illegitimus, qui non potest succedere patri, non potest etiam succedere matri, nisi sit aliqua specialis exceptio in iure, vt colligitur ex L. *citat.* Atqui nulla de successione spurij in bonis maternis extat in iure exceptio, sicut de aliis illegitimis, vt patet ex L. *Si qua illustri*, C. ad Senatusconsult. *Orficianum.*

6. Nota tamen *primo*, Etiam spurjis deberialimenta, si aliunde se non possunt sustentare, vt est communis sententia. Et patet ex ca. *cum haberet*. De eo qui duxit. Ratio est, quia parens iure naturali tenetur alere prolem, si possit.

7. DICES. Iure ciuili vetitum est ne proles ex damnato concubitu alatur à patre, vt patet authent. *ex complexu* C. de incertis nupt. Respondeo. Ius Canonicum illud sustulit, tanquam minus consentaneum naturali pietati.

8. Nota *secundo*. Matrem teneri alere prolem primo triennio, vel suis sumptibus curare ali, si possit. Post hoc triennium tenetur pater, donec filius sua se industria possit iuuare, vt expressè habetur L. *nec filium* C. de patria potestate. Idem insinuat Greg. IX. c. *finali*, de conuersione fidelium: dum ait; *Pueri post triennium apud patrem ali debent.*

9. TERTIA CONCLUSIO. Filius naturalis potest institui hæres vniuersalis à suis parentibus, si ipsi legitimas proles non habeant, vt patet authent. *Licet*. C. de naturalibus liberis, Quod si filius naturalis non instituat hæres, non succedet patri ab intestato, nisi in duabus vncijs, id est, in sexta parte bonorum, vt habetur in authent. *cit.* Quod si pater habeat liberos legitimos, tunc filius naturalis non succedit. cum illis ab

intestato; potest tamen ei relinqui vncia, id est, duodecima pars bonorum.

10. QUINTA CONCLUSIO. Filius Naturalis succedit matri, si non habeat legitimos, etiam intestatæ, vt hæres ex affe: habenti autem legitimos succedit ex æquo cum illis, vt expressè habetur *L. si qua illustris, C. ad Senatusconsult. Orficianum.*

QV. VII. Quibus modis aliquis possit hæredi substitui?

1. PRIMA CONCLUSIO. Hoc generatim fieri potest 6. modis. Nempe substitutione vulgari, Pupillari, Exemplari, Fideicommissaria, Reciproca, & Compendiosa. Quatuor priores sunt simplices. Duæ reliquæ sunt compositæ ex pluribus. Vide Couarr. c. 16. de testam. per totum, & Gomer. t. 1. c. 3. vsque ad 8.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Substitutio vulgaris est, qua quisvis, iure non prohibitus, potest substitui à quouis testatore. Per hanc substitutionem testator solum substituit sub conditione: nempe, si is, qui ex testamento, vel ab intestato successurus erat, non velit, aut non possit esse hæres, vt v. g. si moriatur ante testatorem; si propter crimen fiat incapax; si repudiet hæreditatem. Nam in his casibus succedet substitutus. Hæc autem conditio in omni substitutione vulgari, vel exprimitur, vel saltem tacitè subintelligitur: fit enim tribus modis. *Primo*, verbis generalibus, vt si testator dicat. Titium instituo hæredem: & Sempronium substituo. Et tunc non exprimitur vlla conditio, sed subintelligitur. *Secundo*, verbis specialibus, vt Titium instituo hæredem; & si is hæres non erit, substituo ei Sempronium. Hic exprimitur conditio, sed verbis specialibus, sub quibus continentur diuersæ conditiones singulares. *Tertio*, fit verbis singularibus, vt quando exprimitur conditio specialissimè.

3. TERTIA CONCLUSIO. Substitutio Pupillaris est, qua quis proli impuberi in sua potestate constituta ali-

quem substituit. Cum enim nemo ante pubertatem possit condere testamentum, iura concesserunt, ut pater impuberis possit loco illius quodammodo testari, in suo testamento directè substituendo ei hæredem si ante pubertatem decesserit. Per quam substitutionem fit, ut non solum bona illius pupilli, quæ à patre obtinuerit; sed etiam alia ad substitutum proueniant, perinde ac si ipsemet testamentum fecisset, ut patet instit. de pupillari substitutione. §. igitur. Vbi sic dicitur: in pupillari substitutione duo sunt quodammodo testamenta: alterum patris; alterum filij, tanquã si ipse filius sibi hæredem instituisset.

4. Nota *Primò*. Ut hæc substitutio sit valida, duo requiri. *Primum*, ut testator eum, cui substituit, habeat in sua potestate. Vnde mater non potest pupillariter substituere, quia liberi non sunt in potestate matris: Nec pater filio illegitimo, ob eandem causam. *Secundum*, ut pupillus, cui substitutio fit, non recidat per mortem testatoris in alterius potestatem. Vnde auus non potest Nepoti pupillariter substituere, si pater uiuit, quia Nepos, post mortem Aui, recidit in potestatem patris.

5. Nota *secundo*. In hac substitutione semper exprimi, vel certè subintelligi conditionem, si in ætate pupillari, id est, ante pubertatem decesserit.

6. Nota *tertio*. Substitutionem pupillarem expressam fieri posse tripliciter, ut ante dictum est de vulgari. *Primò*, verbis generalibus, ut si testator loquens de filio suo impubere, non tamen exprimens specificè, quod sit impubes, dicat: Instituo filium meum hæredem, & ei Titium substituo. *secundo*, verbis specialibus, ut si mentionem faciat pupillaris ætatis. *Tertio*, verbis specialissimis, ut si exprimat etiam conditionem, dicens: instituo filium meum impuberem hæredem: & si in pupillari ætate, post mortem meam, decesserit, substituo ei Titium. Quandocunque autem vno ex his tribus

modis facta est substitutio, tunc substitutus pupillaris excludit matrem pupilli, si pupillus in ætate pupillari mortuus fuerit.

7. **QUARTA CONCLUSIO.** Substitutio exemplaris est, cum filio amenti, vel surdo simul & muto, vel prodigo, cui honorum administratio interdicta est, fit substitutio. Ut si testator habens talem filium dicat: Instituo filium meum, & ei substituo Titium. Quod si hic filius nondum fuerit pubes, eadem substitutio etiam erit pupillaris: Si autem contingat filium mori ante testatorem, erit etiam substitutio vulgaris. Denique si post pubertatem redeat ad mentem, erit fideicommissoria: tunc enim substitutus succedet ex tacito fideicommissio. Dicitur autem hæc substitutio exemplaris, quia ad exemplum pupillaris institutionis est inuenta.

8. **QUINTA CONCLUSIO.** Substitutio fideicommissoria est substitutio indirecta, seu obliqua, qua hæres gravatur, ut hæreditatem totam, vel partem eius aliquotam restituat alteri, qui fideicommissarius dicitur.

9. **NOTA primo,** Cæteras substitutiones esse directas, quia per eas directè, & immediatè hæreditas à testatore defertur substituto: hæc autem est indirecta, seu obliqua, quia per eam defertur hæreditas ministerio alterius. Vnde sequitur hanc fieri posse codicillo, cæteras minimè.

10. **NOTA secundo,** Hæredem sic institutum & gravatum restituere, posse detrahere quartam partem eius, in quo institutus est: tum ne vana sit hæredis institutio; tum etiam ut alliciatur ad acceptandum, & præstandum, quod testator cupit. L. 1. & seq. C. ad senatus-consult. Trebel. Et instit. de fideicommissariis hæredit. §. sed quia stipulationes.

11. **SEXTA CONCLUSIO.** Substitutio reciproca est, qua instituti sibi vicissim substituuntur. Hæc complectitur plures substitutiones quoad personas, ut

si dicam: Instituo Petrum & Paulum meos hæredes,
& eos inuicem substituo.

12. SEPTIMA CONCLUSIO. Substitutio com-
pendiosa est, quæ plures complectitur substitutiones quoad
diuersa tempora, vt si testator dicat: Instituo filium
meum hæredem, & quodocunque ex vita decesserit
substituo ei Titium. In hoc casu, si filius moriatur ante
patrem, Titius substitutus succedet ex vulgari: Si verò
filius fiat hæres, & moriatur in ætate pupillari, succedet
Titius ex pupillari: Si verò filius moriatur post pupil-
larem ætatem, succedet Titius ex fideicommissoria, de-
tracta legitima, & quarta Trebellianica.

Quæstio 8. Antestamentum iuratum possit reuo-
cari?

1. **C**ONSTAT testamentum, per se spectatum, vsque
ad mortem posse reuocari, & mutari, vt docent
omnia iura, & patet ex illo Heb. 9. v. 17. *Testamentum
in mortuis confirmatum est, alioqui nondum valet, dum vi-
uit, qui testatus est*: Solum ergo quæritur, an re-
uocari possit, si iurauerit testator se non reuoca-
turum.

2. PRIMA OPINIO est posse reuocari, & iura-
mentum ad nihil obligare. Ita Barthol. & alij multi
Iurisperiti apud Couar. *supranum.* 48. Probat *primo*,
quia iuramentum sortitur naturam actus illius, cui ad-
hæret c. *Quemadmodum*, de iureiurando; sed testamen-
tum est actus natura sua reuocabilis: ergo iuramentum
illi additum non obligat. *secundo*, quia iuramentum
contra bonos mores non obligat, vt habetur in regula
6. Sed testamentum iuratum est contra bonos mores,
quia præbet hæredibus occasionem desiderandi mor-
tem testatoris. *Tertio*, quia pactum, quo aliquis di-
cit: constituo te hæredem, & nisi præstitero, spon-

deo tibi tantam pecuniam, est iniquum, estque non obseruandum, quia est contra naturalem libertatem testandi, lege stipulatio hoc modo, ff. de verborum obligationibus, sed idem fit per testamentum iuratum: ergo.

3. SECUNDA OPINIO est testamentum iuratum, si nihil iniquum contineat, ita esse validum & firmum, ut non possit reuocari, ne quidem nouo testamento subsequente. Ita V Vilh. Durand. tit. de instrumentorum editione. Probatur primò. Quia contractus, & pacta, quæ ex se obligatoria non sunt, neque contra salutem animæ, si iuramento confirmentur, fiunt irreuocabilia; ne iniuria aliqua Deo irrogetur: sed testamentum non est contra salutem animæ, nec natura sua obligat, ante mortem testatoris: ergo si confirmetur iuramento, fit irreuocabile, c. cum contingat, de iureiurando. Secundo. quia non est intrinsecè malum se priuare libertate testandi: potest enim homo renunciare seculo, & omnibus quæ habuit. Hinc c. si Religiosus, de electione in 6. de Augustino dicitur; Testamentum nullum fecit, quia pauper Christi, unde faceret, non habuit.

4. TERTIA OPINIO est testamentum iuratum esse reuocabile de facto; non de iure, id est, si post testamentum iuratum aliud conficiat, illud posterius valere in utroque foro, testatorem tamen esse periurum. Ita Ioan. And. reg. Quod semel. de reg. iuris in 6. Archidiac. & Felin. apud Couarr. loc. cit. Probatur primò. Quia iuramentum priuati hominis non potest mutare naturam contractus: sed testamentum natura sua reuocabile est: ergo non desinit esse reuocabile, etiamsi iuratur. Secundo, quia actus contra iuramentum factus, etiamsi agens periurus sit, validus est, modo prior actus fuerit mutabilis, ut patet in simplici voto iurato. Nam qui hoc modo vouet castitatem, & postea contrahit matrimonium, validè contrahit, etiamsi periurum

committat : ergo idem dicendum est de testamento iurato.

5. **PRIMA CONCLUSIO.** Testamentum malè dispositum, & continens aliquid contra leges iustas, etiam si iuramento confirmatum sit, reuocandum est, Ratio, quia iuramentum in re illicita non obligat. Hinc dici solet, iuramentum non debere esse vinculum iniquitatis.

6. **SECUNDA CONCLUSIO.** Testamentum bene dispositum, & ex omni parte perfectum, ita vt nulla possit de nouo occurrere iusta causa mutandi, si iuratum est, & à testatore reuocetur, erit de facto reuocatum, & posterius in vtroque foro valebit : peccabit tamen grauius reuocans, & erit periurus. Prior pars probatur argumentis primæ, & tertiæ opinionis. Posterior pars ex argumentis secundæ opinionis, quæ solum concludunt, testatorem peccare, & periurum esse, si reuocat testamentum iuratum.

4. **TERTIA CONCLUSIO.** Testamentum bene dispositum, sed tamen imperfectum, id est, in quo non est benè omnibus futuris euentibus præuisum, si sit iuratum, & nulla de nouo iusta causa subsit illud mutandi, & à testatore reuocetur, reuocatio valebit, & reuocans erit periurus : si autem iusta causa subsit, licitum erit absque vlllo peccato illud reuocare. Prima pars patet ex secunda conclus. Altera probatur, quia qui condit testamentum imperfectum, & illud iurat, vel ita iurat, vt statuatur non mutare illud, etiam si iusta causa se postea offerat : vel statuit non seruare illud, quando noua causa se offert, quæ secundum rectam rationem exigat aliquam mutationem : Si primum, iuramentum fuit iniquum, & non obseruandum. Si secundum, testator prudenter retinuit facultatem mutandi testamentum, oblata iusta causa ; quod cum laude præstat, adueniente tali causa,

De translatione Domini per contractus.

Hic breuiter agam de contractu in genere. Nam postea, cum D. Thoma, disputandum est de emptione, & aliis contractibus in particulari.

QVÆST. I. *Quid sit contractus?*

I. **P**RIMA CONCLUSIO. Si strictè loquamur: Contractus est *ultra citroque obligatio, ut habetur l. 19. de verb. signif.* quæ definitio non sic est intelligenda, quasi contractus formaliter sit obligatio, sed quod sit causa obligationis in contractibus. Nam formaliter est locutio, vel scriptura, vel aliud externum signum, quo homines exprimunt mentem suam, & sese vicissim alter alteri obligant. Hinc sequitur donationem, & promissionem, non esse propriè contractus, quia non efficiunt obligationem, nisi in altera parte.

2. **S**ECUNDA CONCLUSIO. Si latius loquamur, contractus est *conuentio duorum, obligationem saltem in alterutro producens*, & sic non distinguitur à pacto, & comprehendit promissionem, & donationem acceptatam, ut patet *L. Contractus C. de fide instrumentorum*. Hoc modo hic agimus de contractu.

QVÆST. II. *Quotuplex sit contractus?*

I. **P**RIMA CONCLUSIO. Contractus alij perficiuntur re: alij scriptura: alij verbis: alij consensu. Re perficiuntur, qui non consistunt in sola conuentione, sed requirunt rei Traditionem, ut depositum, commodatum, mutuum, permutatio, pignus, donatio. Scriptura perficiuntur, qui ante scripturam rati non habentur, ut emphyteusis, & omnis contractus, quem contrahentes nolunt concludere, nisi coram Notario qui instrumentum conficiat. Verbis perficiuntur, qui requirunt certam verborum formulam, ut sunt omnes stipulationes. Cōsensu perficiuntur, qui non requirunt certā verborum formam, sed sufficit consensus quouis modo
exterius

exterius vtrunque explicatus, vt emptio, venditio, locatio, conductio.

2. SECUNDA DIVISIO. In contractum *Nominatum*, & *Innominatum*. *Nominatus est*, qui habet speciale & proprium nomen, quo ab aliis distinguitur; vt emptio, venditio, mutuum, locatio, commodatum, pignus, depositum, & similes. *Innominatus est*, qui non habet nomen speciale, sed genericum tantum. Huius sunt 4. species, vt Do vt des: Do vt facias: Facio vt des: Facio vt facias.

3. TERTIA DIVISIO. In contractum *bonæ fidei*, & *stricti iuris*. *Contractus bonæ fidei* sunt, in quibus Iudex potest multa ex æquo & bono arbitrari, vt sunt emptio, locatio, societas, commodatum, depositum, pignus, permutatio, & similes. *Contractus stricti iuris* sunt, in quibus Iudex ad verba astringitur, vt fit in stipulationibus, in contractu feudali, & emphyteutico.

4. QUARTA DIVISIO. In *Lucrativum*, & *Onerosum*. *Lucrativus est*, in quo nihil rependitur, vt promissio, donatio, commodatum. *Onerosus est*, in quo, loco eius quod datur, aliquid debet reddi, vel præstari; vt mutuum, emptio, locatio, conductio, feudum, emphyteusis.

5. QUINTA DIVISIO. In *pañum nudum*, & *vestitum*. *Nudum* dicitur, quod in mera conventionione consistit, & omni alio firmamento caret; vt donatio ante traditionem rei. *Vestitum* dicitur, quod habet aliquid amplius, vnde iure civili robur obtineat. Vestitur autem 6. modis. *Primo* re ipsa, vt si altera saltem ex parte sit impletum. *Secundo*, verbis, vt si accedat formula stipulationis. *Tertio*, literis, vt si literis fatearis tibi esse satisfactum, etiam si satisfactum non sit, quod vocatur acceptilatio. *Quarto* specifico nomine contractus, vt omnes contractus nominati, si alioquin in suo genere perfecti sint. *Quinto* coherentia cum contractu vestito, vt

si vendam tibi domum 100. aureis, cum pacto, vt illam adhuc inhabitem: hoc enim pactum accessorium, est per se nudum, & tamen quia cohæret cum venditione, quæ est pactum vestitum, censetur etiam vestitum. Nam accessorium sequitur naturam principalis. *Sexto*, iuramento de quo paulò post.

QVÆST. III. *An omnis cōtractus obliget in utroque foro?*

I. PRIMA CONCLUSIO. Omnis contractus etiam nudus parit obligationem naturalem, seu in foro conscientiæ, si habeat has condiciones. *Primo*, si spontè ac liberè sit factus. *Secundo*, si contrahentes sint habiles. *Tertio*, si materia contractus sit legitima. *Quarto*, si iure positivo non sit irritus. Est communis sententia teste Couarr. in c. *quamuis pactum* p. 2. §. 4. n. 23. Ratio est, quia vt aliquis se obliget, sufficit animus obligandi externo signo expressus, nisi aliunde impediatur. At non potest aliunde impediri, si adsint condiciones assignatæ. Hinc è contrario sequitur non esse validum contractum. *Primo*, si vi, dolo, aut errore factus sit. *Secundo*, si contrahentes sint inhabiles. *Tertio*, si desit legitima materia, vt si fur vendat rem alienam. *Quarto*, si iure ciuili sit irritus. Potest enim ius humanum, vel omnino irritare pactum aliàs validum, ita vt non obliget, vel alteri contrarium tribuere ius obligationem elidendi; vt patet in contractu impuberis, in alienatione fundi dotalis, & in similibus, qui iure naturali, & gentium essent validi, nisi ius posituum iis resisteret.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Contractus, qui dicitur Pactum nudum, non parit obligationem in foro ciuili. Est communis sententia, & patet L. *Iure gentium*. ff. *de pactis*, vbi dicitur, *Nuda pactio obligationem non parit, sed parit exceptionem*.

3. Nota tamen si huiusmodi cōtractus ex altera parte completus fuerit, per rei traditionem; iam obligare ip

foro ciuili, in fauorem eius, qui impleuit, l. 1. ff. de rerum permutationibus: tunc enim vestitur re ipsa, vt dictum est *preced. quaest. diuisione quinta.*

Quaest. 4. An contractus per se inualidi, confirmentur iuramento?

1. **E**X dictis patet qui contractus, ex se validi, aut inualidi sint, tam in foro externo quam interno. Nunc quaeritur: An illi, qui ex se inualidi sunt, fiant validi per iuramentum.

2. Nota. Non esse idem, iuramentum esse validum, & iuramentum confirmare contractum. Iuramentum enim validum dicitur, quodcumque est seruandum ob honorem diuini Numinis, etiam si ei, in cuius fauorem fit, nullum ius per illud acquiratur. Confirmat contractum, quando non solum seruandum est; sed etiam alteri, in cuius fauorem fit, ius tribuit. & contractum in sua specie validum efficit.

3. **PRIMA CONCLUSIO.** Vt sciamus, quando iuramentum sit validum, quando non sit; Nota has duas regulas. Prima, quando id, quod iuramento alicui promittitur, sine vilo promittentis peccato seruari potest, tunc iuramentum est validum, & seruandum. Intellige, si ille, in cuius fauore factum est, illud seruari velit, & alias legitimè non relaxetur. Secunda, quando id, quod promittitur, sine peccato promittentis seruari non potest, iuramentum est inualidum. Vtraque colligitur ex c. 2. de pactis in 6. & c. cum contingit, de iureiurando, & ex Regul. 58. de Regulis iuris in 6. Ratio prioris Regulæ est, quia honor & reuerentia diuinæ maiestatis postulat, vt non faciamus illam esse testem falsi, ac proinde vt præstemus, quod promisimus. Ratio posterioris est, quia nemo potest obligari ad peccatum.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Vt autem sciamus, quando iuramentum confirmet contractum, aut non confirmet. Nota primo, has duas regulas. Primo, Quando

contractus est iure naturali irritus, aut irritari potest (ita testamentum conditum ad mortem vsque reuocabile est, & irritari potest) non confirmatur iuramento; quamuis iuramentum sit seruandum, si id, quod promittitur, non est illicitum. *Secundo*, quando contractus inducit obligationem naturalem, confirmatur iuramento, etiamsi aliàs sit iure ciuili irritus, vel in irritum reuocabilis; modo vis, vel fraus non intercesserit. Ratio prioris est, quia non confirmatur, nisi quod aliquam vim habet: ergo si contractus non obligat iure naturali, non potest confirmari iuramento. Ratio posterioris est, quia quod habet aliquam vim, potest confirmari: ergo si contractus obligat iure naturali, potest confirmari iuramento.

5. *NOTA secundo*. Quando quis iurat contractum irritum, præsertim si irritus sit, quia vi, vel dolo extortus est: tunc is qui iurauit, potest petere relaxationem iuramenti, quia iniuriam passus est.

6. *TERTIA CONCLUSIO*. Ad has regulas melius intelligendas notandum est, dupliciter posse iuramentum addi contractui. *Primo*, si iures te contrahere. *Secundo*, si iures te non reuocaturum contractum. Prius iuramentum est assertorium, de quo hic non agimus. Posterius est promissorium, de quo intelliguntur supra dictæ regulæ.

Quæst. 5. Quinam possint contrahere?

CONCLUSIO. Generatim loquendo omnes illi possunt contrahere, qui habent administrationem bonorum, quatenus illa administratio se extendit. Qui verò carent administratione, non possunt nisi ex consensu eorum, quibus subsunt. Solet esse difficultas de Pupillo, & Minore. Resp. Breuiter posse eos valide contrahere in suum commodum, sine autoritate Curatoris, vel Tutoris; non tamen in suum incommodum. Non enim possunt sine autoritate eorum, quibus sub-

sunt, aliis validè & efficaciter obligari; quamuis possint alios sibi obligare. Est communis sententia, & expressè habetur. *Institut. de author. tutorum*, in principio.

C A P V T IX.

De translatiōe Dominij per præscriptionem.

Disputant Iuristæ de hac re in *C. & Institut. de vsucapionibus*, & præscript. Canonistæ 16. quæst. 3. & in Regulâ, *possessor. de Regulis iuris* in 6. Theologi in 4. di. linct. 15. Summistæ v. *vsucapio*, & v. *præscriptio*.

Quæst. 1. *Quid sit Præscriptio, & Vsucapio?*

PRIMA CONCLUSIO. Nomen Præscriptionis tripliciter accipitur apud Iureconsult. *Primo* generatim, vt sit idem, quod exceptio, quæ opponitur ad excludendam actionem intentam ab actore. Est autem duplex exceptio: Altera dilatoria, vt si opponas Iudicem non esse competentem, testes infames, actorem excommunicatum; altera peremptoria, vt si opponas te mandato principis fecisse, te iam ante soluisse, quod petitur. Idem est de præscriptione, quando sumitur pro exceptione: aut enim est dilatoria, aut peremptoria. Hoc modo accipitur in tit. *de exceptionibus & præscriptionibus*, l. 4. ff. Simili modo accepit Tertull. in l. quæ inscripsit *de præscriptionibus aduersus hæreticos*. Nam in illo lib. agit de iis, quæ hæreticis, per doctrinam quasi litem nobis intentantibus opponi possunt à Catholicis, ne ab iis vincantur. *Secundo* accipitur specialius pro exceptione peremptoria, proueniēte ex eo, quod tempore legibus definito rem aliquam possedimus, vel iure aliquo vsi sumus; vel quod alius tali tempore ab vsu aliquius rei cessarit, vt patet ex tit. *Codicis, de præscriptione longi temporis*, & de præscriptione triginta, & quadraginta annorum. *Tertio* accipitur pro dominij acquisitione, vel iuris alieni elisione, ex tempore legibus definito, proueniēte. Hoc modo dicimur præscribere domum, vineam, agrum, id est, acquirere dominium

domus, vineæ, agri. Sic tamen non accipitur in iure civili, sed in iure pontificio, & passim ab interpretibus vtriusque iuris, vt docet Couarr. ad reg. *possessor. §. unico, n. 6.* Ratio, cur sic acceperit, est, quia qui dominium alicuius rei per continuatam eius possessionem comparauerat; si impetebatur à priori Domino, præscribent, id est, excipiebant, & opponebant certi temporis possessionem, per quam fecerat rem suam, & ita actionem eius perimebat. Hinc ipsa vsucapio, & dominij acceptio, cœpta est vocari præscriptio; cum tamen præscriptio ex vsucapione oriatur, vt patet *L. Emptor C. de præscript.*

2. SECUNDA CONCLUSIO. Ex his patet, quid sit præscriptio. Nam si primo modo sumatur, nihil aliud est, quam exceptio, seu oppositio aduersus actionem actoris. Si secundo modo, est exceptio peremptoria contra priorem dominum, ex tempore legibus præfinito vim habens. Si tertio modo, est dominij acquisitio, vel alieni iuris, siue realis, siue personalis, peremptio, per continuationem temporis, lege præfinita.

3. Nota. Si acceptionem dominij paulò latius accipiamus, non opus est addere (vel alieni iuris peremptio) quia qui ius alterius perimit, acquirit dominium suæ libertatis: liberatur enim ab obligatione, qua alteri erat obstrictus.

4. TERTIA CONCLUSIO. Vsucapio est acquisitio dominij, per continuationem temporis lege definita, vt habetur *L. 3. ff. de vsuc.* quæ definitio non est formalis, sed causalis. Nam vsucapio non est formaliter acquisitio dominij, sed potius causa acquisitionis: formaliter verò nihil est aliud, quam quædam possessio rei alienæ. Vnde dicimus vsucapionem interrumpi; potest tamen etiam accipi pro ipsa acquisitione dominij.

5. QUARTA CONCLUSIO. Ex dictis colligi potest differentia præscriptionis ab vsucapione. Si enim sumatur primo vel secundo modo, res est clara. Quia

præscriptio his modis est oppositio contra actorem. Si *certio* modo, sic est magis commune, quàm vsucapio: omnis enim vsucapio est præscriptio; non contra. Nam præscriptio, qua extinguitur actio personalis, vel realis, alterius, non est propriè vsucapio: generaliter tamen posset vocari vsucapio, quatenus ius, & libertas ab aliqua obligatione, potest dici vsucapi. Et sic æquè latè paterent præscriptio, & vsucapio.

6. **N O T A** tamen, Interpretes iuris passim distinguere præscriptionem ab vsucapione: quod vsucapio sit mobilium: præscriptio vero immobilium. Sed hæc differentia non est fundata in iure. Nam vsucapio est etiam immobilium, ut patet *Instit. de vsucapione in principio*, & *Lege unica. C. de vsucapione transformanda*: similiter præscriptio in rebus etiam mobilibus locū habet. Nam quando eas vsucapimus, utimur præscriptione, seu exceptione contra priorem dominum.

QVÆST. II. *Quæ conditiones requirantur ad præscriptionem, & primū an requiratur possessio?*

1. **C**ommunis sententia est requiri quatuor conditiones: nempe possessionem, titulum probabiliter præsumptum, bonam fidem, & continuationem possessionis cum bona fide per tempus lege præscriptum. Hoc loco examinanda est prima conclusio. De cæteris dicam in sequentibus.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Ad præscribendum necessaria est possessio, quia ut habet regula iuris in 6. *sine possessione præscriptio non procedit*. Debet autem hæc possessio esse, qua quis nomine suo possidet: non autem alieno. Nam qui alieno nomine possidet, non est verè possessor, sed alter, qui per illum possidet.

3. **QVÆRES.** Cum triplex sit possessio: *Vna* civilis tantum: *Alteræ* naturalis tantum: *Tertiæ* naturalis & civilis simul, quænam potissimum necessaria sit. Resp. primo hæc ultima est aptissima. *Secundo* naturalis tantum

non sufficit. *Tertio* ciuilis tantum, qua solo animo rei nostræ etiam absentes insistimus, sufficit, vt probat Couarr. ad regulam, *Professor* p. 1. §. *unico*, nu. 7. Hæc enim ideo etiam ciuilis dicitur, quod hunc ciuilem effectum pariat.

4. *SECUNDA CONCLUSIO.* Ob defectum huius conditionis sequitur *Primo* loca sacra & ius Decimarum non posse præscribi à Laico. Ratio est, quia Laicus non est capax possessionis ciuilis talium rerum, cum ius ei resistat, vt patet L. *Qui vineas*, ff. *de acquirenda, vel amittenda possessione*. *Secundo.* Religiosum Professum non posse quicquam præscribere, seu vsucapere; quia nihil potest suo nomine possidere. *Tertio.* Fructuarium, feudatarium, emphyteutam non posse rei proprietatem præscribere, quia hanc non possidet nisi naturaliter. Dominus enim directus possidet illam ciuilitè. Deinde non possidet eam suo nomine, sed directi Domini: possunt tamen præscribere ius, vtilitates, quia hoc ciuilitè possident, vt pote suo nomine. *Quarto,* neminem posse præscribere, quamdiu apud ipsum non est possessio ciuilis, sed apud alium. Nam præscriptio incipit ab eo die, quo prior Dominus amittit possessionem ciuilem, vt est communis sententia, teste Couarr. *loc. cit.*

QVÆST. III. *An ad præscriptionem requiratur titulus?*

1. *PRIMA CONCLUSIO.* Requiritur titulus probabiliter præsumptus, id est, qui bona fide putetur validus, vt donatio testamenti, emptionis, permutationis: non est autem necessè vt ille titulus sit verus, id est, validus (Nam hic sufficit ad transferendum dominium sine præscriptione) sed satis est, vt probabiliter putetur verus, quamuis reuera inualidus sit, vt si v. g. venditor non habuit potestatem vendendi; tunc enim ius facit, vt res aliena, exacto tempore definito, fiat tua.

2. *SECUNDA CONCLUSIO.* Licet ordinariè, non tamen semper requiritur titulus ad præscriptionem,

Couarr. p. 2. §. 8. quia sæpe fit vt tituli obliuiscamur: multa enim habemus in rebus nostris, de quibus non constat, an emptione, donatione, testamento, an aliter acceperimus; requiritur tamen, vt breuiore, vel ordinariotempore fiat præscriptio.

QVÆST. IV. *An ad præscriptionē requiratur bona fides.*

1. **P**RIMA CONCLUSIO. Requiritur bona fides, vt patet ex Regula iuris in 6. quæ ait: *possessor male fidei non præscribit.* Idem habetur in c. *fin.* de præscriptionibus. Est autem hoc loco bona fides nihil aliud, quàm credulitas qua quis sibi prudenter persuadet, rem esse suam, vel saltem nescit esse alienam. Dico, *prudenter*, quia si ex ignorantia crassa, vel ex inordinata cupiditate illa persuasio procedat, non erit bona fides. **Q**uæres. An censeatur bona fide rem possidere, qui dubitat, an res sit sua. Pro quo sit.

2. **S**ECUNDA CONCLUSIO. Qui dubitat, non censeatur habere bonam fidem ad inchoandã possessionem, quamdiu manet dubitatio. Ita Couarr. supra, Ioannes Medina c. *de restitutione*, quæst. 17. & alij passim. Ratio est, quia qui dubitat, an res sit sua, an aliena, iniquè faceret, eam sibi arrogando, cùm non sit melior ipsius conditio, quàm alterius.

3. **T**ERTIA CONCLUSIO. Qui dubitat, censeatur habere bonam fidem sufficientem ad continuandam possessionem, bona fide inchoatam. Ita Couarr. Medina, & alij contra Adrian. in 4. quæst. de præscriptione, & quosdam alios, qui putant bonam fidem per tale dubium interrumpi, ac proinde præscriptionem non procedere. Ratio conclusionis est, quia in pari dubio melior est conditio possidentis: ergo potest rem retinere & possessionem continuare: ergo potest etiam præscribere. Nam sola illa possessio est inutilis ad præscribendum, quæ non est sine peccato, vt patet ex dicto c. *fin. di.*

DICES. Bona fides est existimatio, qua quis prudenter existimat rem esse suam, ut dictum est in *prima* conclus. sed qui dubitat, non existimat prudenter rem esse suam: ergo non habet bonam fidem. Respondeo non tantum est bona fides, cum quis positivè credit non esse suam, sed etiam cum nescit esse alienam, ut patet *c. fin.* de præscriptione, & ex *c. si virgo* 34. quæst. 1. Unde cum dubitans nesciat esse alienam, censetur habere bonam fidem, non quidem ad inchoandam, sed continuandam possessionem. Nam capita citata loquuntur de continuatione possessionis, non inchoatione. Ex dictis solvi potest dubium quod tractat *Couarr. num. 2.* An scilicet detur mediū inter bonam & malam fidem. Respondeo dari medium, si speculativè loquamur, non autem, si practicè. Nam qui dubitat speculativè, nec bonam, nec malam fidem habet: quia nec credit positivè rem esse suam, nec alienam, sed hæret in medio. At in ordine ad praxim, vel bonam, vel malam fidem habet: Bonam, si agatur de continuatione possessionis benè inchoatæ: Malam, si agatur de possessione primum inchoanda.

QVÆST. V. Unde proveniat bona fides, quæ ad præscriptionem requiritur.

I. **D**ixi: Bonam fidem in eo consistere, ut quis prudenter credat rem esse suam quæ sua non est aut nesciat esse alienam, quæ aliena est. Hoc debet provenire ex aliquo errore, vel ignorantia, siue iuris, siue facti. Quæritur ergo: An error qui inducit bonam fidem sufficientem ad præscribendum, sit error iuris, an facti. Est autem præcipua quæstio de errore iuris, v. g. comparasti rem aliquam contractu usurario, quem putabas esse iustum, & licitum, vel accepisti vestē à Religioso, nesciens illum non posse donare. Quæritur, An cum tali errore currat præscriptio. Ioannes Medina *C. de restitutione quæst. 17.* docet quamlibet ignorantiam

Inculpatam, tam iuris, quàm facti, sufficere ad præscribendum in foro conscientia.

2. PRIMA CONCLUSIO. Ignorantia clara iuris non sufficit ad præscriptionem rei, etiam si sit omnino inculpata; sufficit tamen, si inculpata est, ad præscribendos fructus, ex re illa perceptos. Prima pars est communis sententia, teste Couarr. Reg. possessor. p. 2. §. 7. nu. 6. & patet ex L. nunquam. ff. de usucapione, ubi sic dicitur: *Nunquam in usucapionibus iuris error possessoribus prodest.* Item ex L. iuris. ff. de iuris & facti ignorantia. Vbi sic dicitur, *iuris ignorantiam in usucapione negatur prodesse; facti verò ignorantiam prodesse constat.* Similia habentur L. error. ff. eodem titulo.

3. QVÆRES. An hoc verum sit in utroque foro. Respondeo probabilis est sententia Medina tantum in foro externo verum esse. Nam in foro conscientia videtur sufficere ignorantia iuris, ad præscribendum, modò sit inculpata. Ratio est, quia leges ideo videntur iuris ignorantiam reiicere à præscriptione, quod is, qui ignorat ius contractuum, præsumatur non bona fide inchoasse possessionem; quia tenebatur adhibere diligentiam, ut sciret leges contrahendi: ergo si in foro conscientia, ubi cessat præsumptio, nulla fuerit negligentia, aut culpa, videbitur posse usucapere. Ant. patet ex regula iuris in 6. ubi dicitur. *Qui contra iura mercatur, bonam fidem non præsumitur habere.* Secunda pars conclus. est Nauarr. & aliorum, quos ipse citat. L. 1. consil. tit. 6. de officio Iudicis. Ratio est, quia error circa fructus, videtur esse error facti: putat enim possessor se eos percipere ex re sua.

4. SECUNDA CONCLUSIO. Ignorantia iuris valdè dubij, & etiam verè dubij, sufficit ad præscriptionem rei. Ita Nauarr. loc. cit. Couarr. §. 7. num. 12. & alij. Ratio est, quia quãdo ius aliquod est verè dubium, id est, de quo ytrimque sint multorum sententia, prudenter

possumus in praxi vtramlibet sequi, perinde ac si ius planum esset: ergo potest vsucapere is, qui aliquid acquisiuit contractu ambiguo. De quo vtrunque sunt opinioniones DD.

5. TERTIA CONCLUSIO Ignorantia, vel error facti, sufficiens est ad præscribendum, vt expressè habetur, l. iuris, & l. error. ff. de iuris & facti ignorantia. Vnde si rem aliquam emeris à fure nesciens esse furem, tenes illam bona fide, & potes præscribere. Idem est si emeris, vel dono acceperis à pupillo, nesciens esse pupillum, vt patet l. pro emptore. ff. pro emptore. Pari modo si emas à prælato rem Ecclesiæ, putans capitulum consensisse, est error facti, & potest præscribere, etiam si Capitulum non consenserit; Si autem emeris à prælato, putans non requiri consensum capituli, est error iuris, nec potes præscribere, nisi fructus rei; non autem rem ipsam, iuxta ea, quæ dicta sunt.

Quæst. 6. *An aliquando cum mala fide procedat præscriptio.*

1. **R**atio dubij est, tum quia leges ciuiles videntur id affirmare; tum etiam quia in quibusdam casibus videtur ita fieri.

2. PRIMA CONCLUSIO. Propriè loquendo nunquam procedit præscriptio cum mala fide, vt ex dictis patet: leges autem ciuiles, quæ statuunt præscriptionem 30. aut 40. annorum, etiam cum mala fide procedere, sunt abrogatæ iure Canonico, vt patet c. fin. de præscriptionibus. Hinc sequitur primo, vt præscribam contra debitum pecuniarum, vel contra actionem ad tale debitum, quam habet Petrus in me, non sufficere, vt Petrus toto tempore non exigat debitum, aut non meminerit, sed requiritur, vt ego certo temporis spatio, bona fide existimem, me nihil debere Petro, v. g. vt putem esse condonatum, vel solutum, vel vt omnino memoria exciderit. Ratio est, quia alioqui non cense-

bor bona fide possidere ius non soluendi. Similiter et si famulus intra biennium, ex quo desit famulari, non petat stipendium à Domino; non tamen Dominus potest præscribere contra debitum illud, nisi bona fide putet solutum esse.

3. DICES. Aliqui docent cum mala fide posse præscribi contra actionem personalem, ita ut si certo tempore creditor non exigit debitum, postea non possit illud petere in iudicio, eique denegatur actio. Ita Adrianus *quodlib. 6. articul. 3.* Vnde etiam Carolus V. Anno M. D. XL. Bruxellæ statuit, ut famuli mercedem pactam petant à Dominis intra biennium, à die qua seruire cessauerint; alioquin non possint eam petere in iudicio, nisi scripturam producant. Respondeo. Et si hoc ita sit, non tamen ideo liberatur Dominus in conscientia, si mala fide retinet pecuniam famulo debitam. Immo, si constaret, illum mala fide retinere, condemnaretur etiam in foro externo. Secundo sequitur, ut quis præscribat ius eligendi, præsentandi, pascendi, aut venandi in alieno prædio, requiri ut bona fide utatur tali iure, tempore per legem constituto. Si enim mala fide utitur, sciens se non rectè facere, non currit præscriptio.

4. PRIMA OBIECTIO. Is, cuius bona per legem pœnalem addicta sunt fisco, & hæredes illius præscribunt contra fisci actionem, cum tamen sciant bona sua deberi fisco: ergo aliquando cum mala fide currit præscriptio. Respondeo. Iurisperiti putant tales habere malam fidem. Theologi rectius docent esse bonam fidem, non quidem qua sibi persuadeant hæc bona absolute, & pleno iure esse sua, sed qua iudicent licere sibi ea retinere; donec per fiscum auferantur, & se non teneri fisco ea offerre.

5. SECUNDA OBIECTIO. Possum præscribere contra eum, qui habet ius seruitutis Rusticæ, in meo præ-

dio, etiam si sciam ipsum hoc ius verè habere: ergo possum præscribere cum mala fide. Respondeo. Non sequitur. Nam aliud est, acquirere aliquod ius agendi, in re alterius: aliud verò extinguere ius, quod alter habet in re mea, ratione prædij Rustici. Hoc enim nihil aliud est, quam præscribere libertatem mearum rerum, quod fieri potest, etiam si sciam alterum ius habuisse. Itaque altero habente ius servitutis in meo prædio, cum non requiratur ullus actus in me, ut ego contra ius illud præscribam, sed sufficiat, ut ipse iure suo certo tempore non utatur, Lege *Hac autem iura, ff. de servitute Urban. prædiorum*, non sum in mala fide, etiam si sciam illum ius habere. Nam nihil facio illicitum, nec aliquid omitto quod debeam facere. Non enim teneor illum mone-re, ut iure suo utatur, itaque sum in bona fide, quia bona fide permitto illum iure suo non uti, & mihi sponte libertatem creari. Vide *Medinam C. de restitutione. quæst. 17.*

Quæst. 7. *Quantum temporis requiratur ad præscribendum res mobiles?*

I. **A**Nte tempora Iustiniani, sufficiebat biennium pro rebus immobilibus, & annus pro mobilibus. Hoc ipse postea reformavit, ut patet ex LL. infra citandis. Hac autem reformationem amplectitur ius Canonicum, & ideo secundum illam procedendum est.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Ad usucapionem rerum mobilium privati hominis, vel etiam cuiusvis Ecclesiæ, cum titulo, requiritur, & sufficit possessio per trienniū, bona fide continuata. Est communis sententia. Prior pars de rebus priuatorum habetur *L. unica, C. de usucapione transformanda*. Et *Institut. de usucap. §. 1.* Posterior de rebus Ecclesiæ habetur *Authentica, Quas actiones C. de SS. Ecclesiis*, quæ *Authentica recepta est à iure Canonico 16. quæst. 3. c. ult. & penult.*

3. SECUNDA CONCLUSIO. Ad vsucapionem rerum mobilium sine titulo, requiruntur anni 30 siue sint hominis priuati, siue Ecclesiæ. Prior pars de rebus priuatorum patet ex L. 9. C. de prescriptione, 30. vel. 40. annorum, vbi contra priuatum res immobiles prescribuntur 30. annis sine titulo. Idem ergo censendum est de mobilibus, cùm nihil aliud de his statutum sit, absente titulo. Posterior de rebus Ecclesiæ probatur, quia cum Ecclesia in mobilibus non habeat priuilegium, sed solum in immobilibus, eodem iure censi debet, quo priuatus. Vide Couarr. ad Reg. Possessor p. 2. §. 5. num. 2.

QVÆST. VIII. Quantum temporis requiratur ad prescriptionem rerum immobilium?

1. PRIMA CONCLUSIO. Ad prescribenda bona immobilia priuatorum, cum titulo, requiruntur 40. anni inter presentes, 20. inter absentes, sine titulo requiruntur anni 30. Est communis DD. in c. Sanctorum, de prescriptione. Prior pars habetur Institut. de vsucapione, & L. cum in longis, C. de prescriptione longi temporis.

2. NOTA primo. Longum tempus in hac materia vocari spatium 10. annorum inter presentes, & 20. inter absentes: longissimum autem 30. vel 40. annorum, vt patet ex L. citata.

3. NOTA secundo. Presentes dici qui in eodem territorio habitant; absentes, qui in diuersis, vt notat Panorm. in c. de quarta, de prescriptione. Posterior pars Conclusionis, nempe sine titulo requiri 30. annos patet ex c. Sanctorum, de prescriptionibus, & ex L. si quis empionis C. de prescriptionibus 30. vel 40. annorum, Vbi notandum, quando agitur de prescriptione 30. vel 40. annorum, ordinariè non requiri titulum, sed sufficere bonam fidem cum possessione tanti temporis, vt docet Couarr. §. 5. num. 2. Et est communis.

Dixi ordinariè, quia interdum exigitur tituli probatio, nempe quando præsumptio iuris est contra præscribentem, vt fit v. g. quando Episcopus vnius diœcesis vult præscribere Decimas in alia diœcesi, vt habetur *c. i. de præscriptione in 6.* Tunc enim ex possessione 40. annorum non præsumitur titulus, sed requiritur tituli probatio, vel certè possessio continuata ab immemorable tempore.

4. SECUNDA CONCLUSIO. Contra pupillum, quamdiu est in illa ætate, nulla datur præscriptio, siue mobilium, siue immobilium; vt patet *Lege sicut in rem, C. de præscript. 30. ann.* Si autem non sit pupillus sed minor, id est, nondum habens expletos 25. annos, requiruntur 30. anni. *L. vltima C. in quibus causis in integrum restitutio necessaria non est.* Ita constitutum fuit in fauorem illius ætatis.

5. TERTIA CONCLUSIO. Ad præscribenda bona immobilia contra Ecclesiam Romanam requiruntur 100. anni: contra aliam Ecclesiam, vel Hospitale, vel Monasterium, vel pias causas, requiruntur anni 40. Est communis. Prior pars de Ecclesia Romana habetur Authentica, *Quas actiones. C. de sacrosanctis Ecclesiis,* & in multis canonibus tit. *de præscription.* Posterior pars de aliis Ecclesiis habetur *c. de quarta, de præscriptione.*

6. NOTA primo. Quibusdam Monasteriis & Collegiis Regularium concessum esse, vt res immobiles non possint contra ipsos præscribi, nisi annis 60. Concessit hoc Eugenius IV. ordini Sancti Benedicti, & Iulius II. congregationi Sancti Saluatoris. Idem concessum est illis ordinibus qui horum privilegiis participant; vt Societati nostræ, & quibusdam aliis.

7. NOTA secundo. Nomine bonorum immobilium hic etiam intelligi iura & actiones ad immobilia. Item beneficia, census, redditus, Ius patronatus, vsusfructus, & seruitutes. Hæc enim omnia fixa manent, & instar

immobilium commodum & vtilitatem afferunt. Itaque de his iudicandum est iuxta ea, quæ dicta sunt. Sed tamen quia in his est aliqua diuersitas, breuiter de singulis agendum.

QVÆST. IX. *Quanto tempore præscribantur seruitutes, & quanto amittantur?*

1. **P** R I M A C O N C L V S I O. Seruitus merè personalis, quæ debetur personæ à persona, nullo tempore præscribi potest, id est, vsucapione acquiri *L. fin. C. de longi temporis præscript.* idque verum est, etiamsi bona fide putans esse seruum, emeris. Ratio est, quia æquitas non patitur, hominem liberum fieri seruum ex errore opinionis; seruus tamen præscribit libertatem cōtra Dominum, si per 20. annos putauerit bona fide se esse liberum, etiamsi titulum libertatis non habeat *L. 2. C. de longi temporis præscriptione*, quæ pro libertate.

2. **S** E C V N D A C O N C L V S I O. Seruitus mixta, quæ à re debetur personæ, vt est vsusfructus, præscribitur cum titulo 10. annis inter præsentēs, & 20. inter absentes; sine titulo 30. annis. *L. fin. C. de longi temporis præscriptione.* Vnde si aliquis, qui non erat Dominus rei, vel non habebat potestatem, constituit tibi vsusfructū in agro, & tu hoc ius bona fide possedisti per 10. annos, præsentē eo, ad quem pertinebat, retinebis illud ad vitam, vel ad tempus constitutum, quia iam tuum effectū est lege præscriptionis. Quod si Dominus ad quem pertinebat sit absens, requiruntur anni 20. si autem non habet titulum, quo ad te peruenit hoc ius (vt si dictum tibi fuit ad te pertinere, nescias autem quā ratione) & sic bona fide per triginta annos possideas, tuum erit ad vitam. Idem dicendum est de feudo, & emphyteusi.

3. **T** E R T I A C O N C L V S I O. Seruitus merè realis, siue sit continua, vel quasi continua, vt tigni immittendi, oneris ferendi, stillicidij, aquæ ductus; siue discontinua, & eundi per tuum prædium, agendi iumentum,

ducendi currum, cum titulo & bona fide præscribitur 10. annis, præfente eo contra quem agitur: 20. verò, eo absente. Est communis ex L. *fin. C. de præscriptione longi temporis*. Verbi gratia, si is, qui reuera non erat Dominus rei, tamen putabatur esse, concessit tibi ius immittendi tignum in murū, vel stillicidium in aream, & tu bona fide hoc ius per 10. annos possideas, præfente eo cuius interest, reuera efficieris Dominus talis iuris, lege præscriptionis.

4. QUARTA CONCLUSIO. Seruitus merè realis, si sit cōtinua vel quasi continua absque titulo, cum scientia & patientia aduersarij, præscribitur decennio inter præfentes; vicennio inter absentes. Discontinua verò absque titulo non præscribitur, nisi tempore immemorabili, id est, cuius initij non extat memoria. Prior pars est communis ex L. 1. & 2. C. *de seruitutibus & aqua*. Posterior est etiam communis, ex L. *seruitutes 4. ff. de seruitutibus*.

5. QUINTA CONCLUSIO. Vfusfructus, & omnis seruitus, quæ non vsu amittitur, extinguitur 10. annis inter præfentes, & 20. inter absentes; vt habetur L. *penult. C. de seruitutibus*.

6. NOTA primo. Aliud esse acquiri seruitutem lege præscriptionis; aliud verò extingui beneficio eiusdem. De priori actum est in quatuor primis Conclus. de posteriori in hac quinta.

7. NOTA secundo. Differentiam esse inter seruitutes rusticas & urbanas. Nam rusticæ, sicut & vsusfructus, extinguuntur per solum non vsu, nec requirunt vt Dominus prædij aliquid faciat, quo incipiat vsucapere suam libertatem, vel vt nesciat te ius habere. Itaque ius itineris, agendi iumentis, ducendi plaustris, deriuandæ aquæ per prædium alterius, pascendi pecoris, aquandi, arenæ fodiendæ & similia amittis solo non vsu per decennium, si præfens sis; si absens sis, per 20.

annos. Urbanae autem seruitutes non amittuntur solo non usu, sed requiritur, vt possessor loci debentis seruitutem aliquid faciat bona fide; quo incipiat vsucapere suam libertatem; verbi gratia, habens ius immittendi tigni in murum alterius, si eximas tignum, & possessor nihil faciat, quo impediatur, ne rursus immittas, non perdis vnquam ius tuum: sed si ille foramen obstruat, & tu per 10. annos non vtaris tuo iure, perdis ius tuum. Similiter, si habet ius, ne alius propius ædificet, vel altius murum extollat, non amittis ius, nisi ille contra faciat, & tu post illud factum, 10. annis præsens sileas. Habentur hæc omnia *L. hæc autem iura, ff. de seruitute urbano- rum prædiorum.*

Quæst. 10. *Quanto tempore præscribatur ius patronatus, id est, ius præsentandi ad beneficium?*

1. **N**O T A Ecclesiam, in qua est beneficium, vel fuisse olim liberam à tali iure, vel non fuisse liberam, vel non constare an fuerit libera, nec ne.

2. **P**RIMA CONCLUSIO. Si constet olim liberam fuisse Ecclesiam, ius patronatus non potest præscribi à laico. Est communis. Ratio est, quia præsumptio iuris illi resistit. Cum enim ius præsentandi sit spirituale, non censetur competere homini laico præsertim non habentititulum, & in Ecclesia, quæ semper fuerit libera.

3. **S**ECUNDA CONCLUSIO. Quando dubium est, An Ecclesia parochialis fuerit olim libera, ius patronatus potest præscribi à Parochianis 40. annis cum titulo, tempore immemorabili sine titulo. Prior pars patet, quia cum titulo colorato, vel præsumpto possunt præscribi à laico bona immobilia, & iura contra Ecclesiam: ergo etiam ius patronatus, quod est minoris momenti. Nec præsumptio iuris est contra ipsos cum credibile sit ipsos esse fundatores illius Ecclesiæ, quando de alio non constat. Posterior pars probatur,

quia ex possessione huius iuris, per tempus immemorabile, præsumitur iustus titulus in Parochianis.

4. **TERTIA CONCLUSIO.** Similiter, quando dubium est, An Ecclesia Collegiata fuerit olim libera, ius præsentandi Rectorem, seu prælatum in tali Ecclesia, potest eodem modo præscribi à laico, & multo magis ius præsentandi ad simplicia beneficia. Ratio est, quia talis Ecclesia præsumitur à laico fundata, ac proinde putatur sibi hoc ius præsentandi prælatum cum consensu Episcopi reservasse, cuius sufficiens signum est, quod à tanto tempore hoc ius possideat. Quamvis enim ex eo, quod quis sit fundator talis Ecclesiæ, non competat ei ius præsentandi Prælatum, eò quòd eius electio iure communi pertineat ad Capitulum, tamen si in fundatione hoc ius sibi reseruet cum consensu Episcopi, verè hoc ius obtinebit, & ita præsumitur fecisse.

5. **QUARTA CONCLUSIO.** In Ecclesia non libera, ius Patronatus à laico contra verum Patronum præscribi potest cum titulo colorato 10. annis inter præsentés; 20. inter absentes. Sine titulo annis 30. Est communis teste Covarr. Et probatur, quia est eadem hic ratio, quæ bonorum immobilium, & iurium contra priuatum. Nam in hoc casu non præscribitur contra Ecclesiam, sed contra priuatum hominem, qui ante habuit ius Patronatus.

6. **QUINTA CONCLUSIO.** Beneficium Ecclesiasticum cum titulo præscribi potest contra alium, ad quem verè pertinebat, decennio inter præsentés, vicennio inter absentes, sicut alia iura, quæ bonis immobilibus annumerantur. Sine titulo non potest præscribi, quia nihil præscribitur, nisi cuius possessio prius fuerit acquisita. At possessio beneficij non acquiritur sine Canonica institutione, ac proinde nec sine titulo, ergo sine titulo non potest præscribi beneficium.

7. **SEXTA CONCLUSIO.** Qui pacificè aliquod

beneficium absque simoniaco ingressu per triennium possedit, præscribit contra actionem cuiusvis impetitoris, vt patet ex *reg. 33. Cancellaria.* Hic dubium est, an hæc possessio bona fide per triennium continuata præscribat proprietatem beneficij, ita vt possessor postea non teneatur illud resignare. Couarr. putat non præscribere, ac proinde beneficium in foro conscientia esse dimittendum, simul atque constiterit collationem non fuisse validam. Alij probabilius contrarium tenent, quia cum Pontifex post triennium nemini alij concedat actionem ad illud beneficium, videtur possessorem reddere securum in conscientia, vt deinceps possit retinere.

Quæst. II. *Quanto tempore præscribantur debita, hypothecæ, legata, fidei commissa?*

I. **P** R I M A C O N C L U S I O. Debita rerum mobilium & immobilium præscribuntur, cum bona fide annis triginta contra creditores, & excluditur omnis actio ad ea petenda. Est communis ex *L. sicut in rem. C. de præscript. 30. & 40. ann.* Vide Couarr. *S. II. n. 4.*

2. **S** E C U N D A C O N C L U S I O. Si res hypothecata possideatur à debitore, vel hæredibus eius, non extinguitur actio hypothecaria, quam creditor habet, nisi 40. annis. Si verò possideatur ab alio, extinguitur decennio inter præsentés, & vicennio inter absentes. *L. cum notissima. C. si aduersus creditorem.*

3. **T** E R T I A C O N C L U S I O. Quando bona alicuius, ob non solutum vectigal, vel ob similem causam ipso facto sunt commissa, id est, fisco addicta, præscribuntur à reo, & hæredibus eius contra actionem fisci quinquennio; ita vt, si quinque annis à die commissi non petantur, expiret ius fisci. *L. 2. C. de vectigalibus & commissis.*

4. **Q** U A R T A C O N C L U S I O. Quando ob aliud crimen sunt commissa, v. g. ob crimen perduellionis, aut

incestas nuptias, reus, quamdiu puniri potest, non potest ea præscribere. Alij tamen, siue hæredes sint, siue non sint, ad quos ea bona deueniunt, præscribunt illa quinquennio contra fiscum, præterquam in casu hæresis. Prima pars patet, quia quamdiu reus puniri potest, habet ius vendicandi sibi fiscum. Secunda probatur ex *l. 2. suprædicta*, quæ generaliter loquitur. Excipio casum hæresis, quia bona Hæretici, & Apostatæ nunquam possunt præscribi contra actionem fisci, nec ab ipso, nec ab hæredibus eius, neque ab aliis, ad quos ea deuenierint, nisi ipsi ignorauerint illum Hæreticum esse, & 40. annis cum hac ignorantia ea possederint, vt colligitur ex *c. 2. de præscriptionibus in 6. De quo vide Couarr. in Epit. 4. decreti. p. 2. c. 6. §. 8.*

5. QUINTA CONCLUSIO. Legata & fideicommissa non possunt præscribi contra legatarium, & fideicommissarium, nisi spatio 30. ann. & colligitur ex *L. vlt. C. Communia de legatis*. Vide Couarr. ad reg. *Possess. for. 3. p. §. 3. n. 6.*

Quæst. 12. Quanto tempore possit præscribi contra Principem?

I. QVINQUE bonorum genera possunt pertinere ad Principem. *Primo*, quæ per sententiam eius fisco sunt tradita. *Secundo*, quæ quis debet illi in recognitionem subiectionis suæ, & supremæ potestatis ipsius; vt sunt Census, tributa, obedientia. *Tertio*, quæ sunt Principi reseruata, vt posse indicere vectigal, institueretabelliones, legitimare, & similia. *Quarto*, quæ coronæ annexa sunt, vt prata, saltus, viuaria, prædia rustica & vrbana, oppida, castra. *Quinto*, priuata, quæ Princeps possidet, vt priuatus.

2. PRIMA CONCLUSIO. Quæ fisco Principis illata sunt, non possunt præscribi, nisi 40. annorum spatio. *L. omnes, C. de præscript. 30. vel 40. annorum.*

3. Obiici potest §. *res fisci*. *Instit. de vsucap.* Vbi sic

dicitur, *Res fisci vsucapi non potest.* Resp. Hoc intelligendum est tempore ordinario, quo res privati hominis potest vsucapi, vt tribus, decem, vnginti annis: non autem extraordinario, *vt ibidem notat Glossa.*

4. *QVÆRES.* Quid si fisco nondum sit tradita, sed adhuc manet apud reum, vel hæredes eius. Resp. Tum potest præscribi quinquennio, vt dictum est *præcedentis quæst. Conclus. 3.*

5. *SECUNDA CONCLUSIO.* Quæ debetur Principi in recognitionem supremæ potestatis, vt sunt census & tributa, horum exemptionem & immunitatem nemo potest præscribere, vt docet Panorm. in c. *cum nobis*, & in c. *ad audientiam, de præscript.* & alij passim.

6. *QVÆRES primo.* An idem sit de immunitate ab indictionibus & collectis, quæ non in recognitionem supremæ potestatis, sed pro expensis alicuius belli, vel pro simili aliqua publica vtilitate penduntur. Resp. negatiuè. Hæc enim immunitas potest præscribi cõtra ciuitates an. 40. vt ostendit Couarr. ad reg. *possess. p. 2. §. 2. n. 10.* Idem dicendum aduersus Principem, vt colligitur ex L. *omnes C. de præscript. 30. vel 40. an.* nisi aliud particulari lege statutum sit.

7. *QVÆRES secundo.* An à subditis præscribi possit immunitas ab obedientia Principis, vel ipsius correctione, vel vt ad eum non possit appellari. Resp. Negatiuè, quia potestas præcipiendi, iudicandi, & castigandi est omnino intrinseca auctoritati Principis respectu subditorum: potest tamen subditus præscribere exemptionem & libertatem, per quam desinat esse subditus, & non agnoscat illum superiorem in tēporalibus: quod fecerunt multi Principes, qui aliquando fuerunt subditi Imperio Romano, ad hoc autem sufficiunt 40. anni cum titulo, & sine titulo tempus immemorabile.

8. *QVÆRES tertio.* An subditus eodem modo possit præscribere exemptionem & libertatem à po-

testate Pontificis in spiritualibus. Resp. Negatiuè, quia nec ipse Pontifex potest aliquem à iurisdictione sua eximere: hæc enim iure diuino annexa est Pontificatui in omnes Christianos, iuxta illud Christi, *Pasce oves meas.*

5. TERTIA CONCLUSIO. Quæ Principi reseruata sunt, vt posse indicere vectigalia, instituere tabelliones, legitimare, & similia, possunt per præscriptionem acquiri ab inferiori spatio 40. annorum cum titulo. Sine titulo per tempus immemorabile. Est communis apud Couarr. Ratio est, quia Princeps potest hæc communicare alicui subdito: ergo si subditus à tempore immemorabili hæc vsurparit; præsumitur vsurpasse concessione Principis.

10. QUÆRES. Quare 40. anni non sufficiant sine titulo? Resp. Quia si subditus non ostendat titulum v.g. concessionem alicuius, præsumptio est contra eum, quod mala fide vsurpauerit, vt patet in simili cap. 1. de præscriptione in 6. vbi Episcopus sine titulo non potest præscribere Decimas alterius diocæsis. Simili modo cum hæc iura Principum sint propria, præscriptio malæ fidei est contra subditum. Tollitur autem hæc præsumptio, vel ostensione tituli colorati, vel possessione temporis immemorabilis.

11. QUARTA CONCLUSIO. Bona Principum, quæ coronæ sunt annexa, vt prata, oppida, castra, non possunt præscribi contra Principem, nisi 100. annis. Est communis, & probatur ex L. *vt inter diuinum C. de ss. Ecclesiis*, vbi in præscribendo legato, vel donato, vel empto, contra ciuitates requiruntur 100. anni: ergo multo magis contra Regnum vel Prouinciã: bona autem Principum sunt Regni, vel Prouinciæ.

12. DICES. Ergo dicendum idem de fisco Principis. Resp. Fiscus non gaudet priuilegio præscriptionis centenariæ, sed tantum 40. annis, sicut neque ciuitates,

contra quas etiam 40. annis præscribitur exceptis iis, quæ habentur *L. cit.* vt sunt hæreditas, legatum, fideicommissum, donatum, emptum. Nam vt hæc contra ciuitatem aliquam præscribas, requiruntur 100. anni: in cæteris sufficiunt 40.

13. **QVINTA CONCLUSIO.** In iis bonis, quæ Princeps possidet vt priuatus, quibus præscribit contra Principem, sicut contra priuatum. Ita Couarr. ex Baldo & aliis. Ratio est, quia etiam res patrimoniales clericorum præscribuntur contra eos; sicut contra alios: neque vllum ius exeat quo Principibus in hac parte priuilegium aliquod præ cæteris tribuatur.

QVÆST. XIII. *Quanto tempore præscribat, qui rem accepit à possessore mala fidei, vel ab eo, qui mala fide tradidit.*

1. **PRIMA CONCLUSIO.** Is qui accepit eam vt hæres immediatus, nullo tempore potest eam præscribere, etiam si bona fide acceperit, & possederit. Est communior apud Couarr. §. 9 & expressè colligitur ex *L. cum hæres, ff. de diuersis temporalibus præscript.* Ratio est, quia hæres succedit in omne ius defuncti, vt habetur *lege cit.* Sed defunctus propter malam fidem non poterat præscribere: ergo nec immediatus hæres.

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Is, qui bona fide accepit eam non vt hæres immediatus, sed alio titulo, vt legati, donati, empti à possessore malæ fidei, potest eam præscribere tempore ordinario *L. an vnum, ff. de diuersis temporalibus præscriptionibus.* Excipiuntur tamen duo casus. *Primus* est, si sit res immobilis, & is, contra quem præscribitur, ignoret eam ab alio possideri, vt colligitur ex *authent. mala fidei, C. de longi temporis præscriptione.* *Secundus* est, si illa res sit furtiua, vel vi possessa: tunc enim requiruntur 40. anni. Ratio est, quia res furtiua, & vi occupata, etiam si postea ab aliquo bona fide emptæ fuerint, non possunt præscribi spatio longi temporis, id est, 10. vel 20. annorum, vt expressè ha-

betur §. *furtiuæ*. Inst. de *usuacap.* Quare fallitur Sotus l. 4. de *inst.* q. 5. art. 4. vbi docet latronis filium, si bona fide paternam hæreditatem adiuit, & toto tempore præscriptionis bona fide possedit, esse tutum in conscientia, etiam si postea intelligat fuisse alienam. Idem dicunt de emptore, qui bona fide emit à latrone. Sed est aperte contra ius: hæres enim nunquam præscribit, vt dictum est: emptor verò non præscribit tempore ordinario, sed tantum post quadraginta annos, vt colligitur ex L. *omnes*, C. de *præscript.* 30. & 40. ann.

QVÆST. XIV. *Quanam res præscribi possint.*

I. PRIMA CONCLUSIO. Nullo modo præscribi possunt. *Primo*, exemptio ab obedientia superioris *Secundo*, res vsibus publicis deputatæ, vt forum, via publica, pons. *Tertio*, ius Decimatum à laicis præscribi nequit post Concil. magnum Lateran. *Quarto*, limites Prouinciarum, Episcopatum, & Paræciarum, si de iis constet. Nam si non constet, præscribi possunt. *Quinto*, res indiuisa communis pluribus, nullo tempore ab aliquo eorum præscribi potest, quia nullus eorum possidet proprio nomine, sed aliorum.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Sunt alia quæ in iure dicuntur non posse præscribi, quia ordinario tempore non præscribuntur, vt v. g. res furtiuæ, bona fisco tradita, fundus dotalis, legatum, fideicommissum, bona aduentitia filii familias.

QVÆST. XV. *Quando præscriptio dicatur non procedere, dormire, interrumpi?*

I. PRIMA CONCLUSIO. Præscriptio dicitur non procedere, quando ob aliquam causam non incipit, vel non potest incipere. Hoc fit potissimum ob quatuor causas. *Primo*, si desit possessio civilis. *Secundo*, si desit titulus, non potest incipere præscriptio triennialis, decennialis, aut vicennialis; potest tamen triennialis, vt q. 8. dictum est. *Tertio*, si desit bona fides. *Quarto*,

si res non possit alienari lege resistente. *Vide Couarr. §. 12.*

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Prescriptio dicitur dormire, quando iam inchoata aliquanto tempore cessat; ita tamen, ut illo exacto, rursus vim habeat, & continuetur cum tempore priore. Sic dicitur dormire. *Primo*, tempore belli, quando ius non dicitur, vel homines diffugiunt in aliud territorium. Similiter tempore pestis. *Secundo*, quando Ecclesia caret Rectore, cessat contra ecclesiam. *Tertio*, quando is, contra quem præscribitur, non potest agere, ut est filiusfamilias, pupillus, vxor viuente marito.

3. **TERTIA CONCLUSIO.** Interrumpi dicitur, quando inchoata ita cessat ut si rursus reuiuiscat, non continuetur cum præcedenti tempore, sed de nouo debeat inchoari. Hæc interruptio fit dupliciter. *Primo*, naturaliter, ut quando incipit aliquid deesse, quod est necessarium ad naturam præscriptionis, ut possessio, vel bona fides. *Secundo*, ciuilitur, ut quando per aliquem actum iuridicum interpellatur, ut per litis contestationem, vel citationem, ut docet *Couarr. §. 12. ex Panorm. & alius.*

4. **QVÆRES.** An quælibet præscriptio possit hoc modo interrumpi? Respondeo *primo*. Triennalis non interrumpitur litis contestatione, si tamen is, qui volebat ita præscribere, condemnatur, debet rem restituere: si non condemnatur, & maneat in bona fide, expleto triennio potest eam retinere. Respondeo *secundo*. Decennalis, vicennalis, & triennalis interrumpitur litis contestatione, facta coram Indice competente: si tamen actor succubuerit in lite, vel si litem sponte deseruerit, vel si animo tantum interrumpendi præscriptionem litem mouerit, non interrumpitur. Respondeo *tertio*. Præscriptio contra actionem fisci interrumpitur sola citatione. *Vide Couarr. loco citato.*

Quæst. 16. *An qui legitime præscripsit rem aliquam, & postea cognoscat fuisse alienam, teneatur restituere?*

1. **M**ulti putant talem teneri restituere, nisi intercesserit negligentia Domini in re sua inquirenda. Ita Adrian. in 4. q. 2. de præscript. Ioannes Medina C. de restitutione q. 18. Scotus in 4. d. 15. q. 2. Gabr. ibidem q. 14. a. 1. Ratio est, quia lex præscriptionis potissimum instituta est in pœnam negligentia Domini: ergo vbi negligentia non interuenerit, ibi non habet locum.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Non solum quando Domini prioris intercessit negligentia, sed etiam quando constat nullam intercessisse, res legitime præscriptæ transeunt in dominium præscribentis, ita vt non teneatur eas restituere, nisi prior Dominus per Iudicem restitatur in integrum. Ita Couarr. ad reg. possessor. p. 5. §. 2. nu. 3. Sotus l. 4. de iust. q. 5. a. 4. & alij passim. Probat^{ur} primo, quia L. 3. ff. de usucap. definitur usucapio, quod sit acquisitio dominij per continuationem temporis lege definiti: ergo transacto illo tempore acquisitum est dominium: ergo nulla est obligatio restitutionis. *Secundò*, quia leges præscriptionis nusquam dicunt eam institui in pœnam negligentia dominorum, sed ob bonum publicum, vt patet L. 1. ff. de usucap. & L. ultim. ff. pro socio. *Tertio*, quia canones indistinctè & absque restrictione negligentia approbant præscriptiones bonæ fidei.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Præscriptio non solum transfert dominium vtile, sed etiam directum, non solum in bonis mobilibus, sed etiam in immobilibus. Ita Couarr. §. 1. & passim Theologi contra Iurisperitos. Ratio est, quia leges & canones indistinctè loquuntur de dominio, nec restringunt ad dominium vtile, vt patet c. 3. 4. 6. de præscriptione, & ex c. Clerici 26. qu. 3. vbi dominiū acquisitum per præscriptionem vocatur pro-

prietas. Idem colligi potest ex Ll. cit. & ex toto titulo C. de præscript. 30. annorum.

4. **DICES** *primò*. Nemo sine culpa debet priuari re sua : ergo debet intercessisse negligentia. Respondeo. Antecedens verum est, nisi ratio boni communis aliud postulet, vt fit in proposito.

5. **DICES** *secundo*. Fundamentum præscriptionis est bona fides : ergo postquam constiterit rem fuisse alterius, subuertitur præscriptio, quia subuertitur eius fundamentum. Respondeo. Non subuertitur bona fides ex eo, quod peracta præscriptione constet rem fuisse alienam, quia tunc verè potest iudicare rem esse suam; quantumvis antea fuerit alterius.

QVÆSTIO LVIII. D. Thomæ.

De Iustitia.

Iustitia sumi potest dupliciter. *Primo*, pro completionem omnium virtutum, vt Matth. 5. v. 6. *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam.* *Secundo*, pro virtute particulari, qua voluntas inclinatur ad reddendum vnicuique ius suum ad æqualitatem. Hoc modo hic sumitur.

Quæstio 1. Quid sit iustitia?

1. **PRIMA CONCLUSIO**. Tres sunt præcipue eius definitiones. *Prima* Aristotelis 5. *Ethicorum* c. 1. Iustitia est habitus, quo ad agendas res iustas homines idonei efficiuntur. *Secunda*, August. l. 19. *Ciuit. cap. 21*. Iustitia est virtus, quæ sua cuique distribuit. *Tertis* *Vlpiani* L. *Iustitia. ff. de iust. & iure*. Iustitia est constans & perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi. Hanc explicat D. Thom. art. 1. hoc sensu: Iustitia est habitus, secundum quem aliquis constanti & perpetua voluntate, ius suum cuique tribuit.

2. **QVÆRES**. An hæc definitio sit sufficiens? *Buridanus* 5. *Eth. quæst. 2.* negat *primò*, quia non continet omnem actum Iustitiæ: sunt enim tres ipsius actus: scilicet, honestè viuere, alterum non lædere, suū vnicuique;

tribuere, vt habet *Ulp. loco citato*. At definitio continet vltimum tantum actum. *secundò*, quia qui patitur pœnam, à Iudice sibi impositam, seruat iustitiam & tamen nihil tribuit: ergo non est de essentia iustitiæ tribuere alteri ius suum. *Tertio*, quia Iustitia legalis nulli tribuit ius. Nam qui eam violat, non tenetur ad restitutionem. *Quarto*, quia non solum Iustitiæ, sed etiam charitati cõuenit, dare vnicuique, quod suum est *1. Corinth. 13. vers. 4.* Ad *primum* Resp. Vlpianus non dicit esse tres actus Iustitiæ, sed tria præcepta iuris, id est, legis. Deinde, per illum vnum actum in definitione Iustitiæ positum, reliqua duo explicantur. Nam eo ipso quod tribuis vnicuique ius suum, censeris neminem lædere, & honestatem circa proximum seruare. Vbi notandum quod honestè viuere possit sumi dupliciter. *Primo*, generatim pro eo, quod est studiosè agere, & sic est commune omni virtuti. *Secundo*, speciatim pro eo, quod est seruare honestatem proximo debitam, quod fit non violando iura, & soluendo debita, & sic pertinet ad Iustitiam, estque idem, quod tribuere vnicuique ius suum. Eodem modo alterum non lædere sumitur dupliciter. *Primo*, negatiuè, & sic non est actus, sed negatio. *Secundo*, positiuè, pro firmo proposito non lædendi alterum; & sic continetur sub illo actu ius suum vnicuique tribuere. Ad *secundum*. Qui patitur pœnam sibi impositam non solum tribuit ius suum alteri, nempe Reipubl. vel parti læsæ; sed etiam ipsi tribuitur ius suum, quia tribuitur illi pœna, quæ iustè ipsi debetur. Ad *tertium*, de Iustitia legali dicam infra. Ad *quartum*. Charitas spectari potest dupliciter. *Primo*, quoad actus elicitos, & sic tribuit alteri dilectionem & amorem, non ex obligatione Iustitiæ, sed honestatis. *Secundo*, quoad actus imperatos, & sic tribuit alteri, quidquid omnes aliæ virtutes alteri tribuunt.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Ex definitione Iustitiæ

constat primo. Iustitiam esse virtutem, vt etiam docet D. Thom. artic. 3. Ratio est, quia reddere cuique ius suum, & constituere debitam proportionem, & equalitatem in actibus, quibus homines inter se communicant, est per se honestum, & recte rationi consentaneum: ergo est actus virtutis. *Secundo*, constat hanc virtutem esse in voluntate, quia inclinatur illam, vt velit vnicuique tribuere ius suum.

4. DICES. Omnis actus virtutis est laudabilis, sed actus Iustitię non est laudabilis, quia sepe habentur infames qui illum exercent, vt patet in ministris Iustitię vindicatiue. Respondeo. Actus virtutis secundum se est semper laudabilis; aliquando tamen vituperatur propter vtilitatem, aut improbitatem eius, qui eum exercet. Hoc sensu dixit Apost. 2. Corinth. 6. vers. 3. *Nemini dantes ullam offensionem, vt non vituperetur ministerium nostrum*, id est, ne nostra culpa efficiamus, vt ministerium ex se laude dignum vituperetur.

QVÆST. II. *An Iustitia sit ad alterum?*

1. PRIMÆ CONCLUSIO. Iustitia proprie dicta debet esse ad alterum suppositum. Ita D. Thom. art. 2. Ratio est, quia disponit hominem; vt tribuat vnicuique ius suum, & nemini faciat iniuriam, nullus autem facit sibi iniuriã, sed alteri. Hinc sequitur primo, hominis ad seipsum non esse proprie Iustitiam: secundo, nec inter patrem & filium, aut inter dominum & seruũ, quia tales. Ratio est, quia nemo potest alteri facere iniuriam, nisi habenti proprium ius, cuius violatio constituit iniuriam. At filius non habet proprium ius distinctum à patre, nec seruus à Domino: ergo inter illos non est proprie Iustitia.

DICES. Hinc sequitur inter Christum & Deum non potuisse esse Iustitiam. Tum quia Christus non est suppositum distinctum à Deo: tum quia secundum humanitatem est seruus Dei, ac proinde non habet ius

proprium & distinctum à Deo. Respondeo, de hac re disputandum est in 3. p. de Incarnat.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Iustitia improprie & metaphoricè dicta potest esse vnius partis ad alteram, in vno eodemque homine. Ita *D. Thom. ibidem.* Ratio est, quia vnum membrum potest alteri præstare obsequium debitum, vt manus capiti. Hoc sensu dixit *August. 2. Genes. ad lit. c. 1.* Iustitiam pertinere ad omnes animæ partes, & *libr. de moribus Ecclesiæ c. 15.* Iustitiam exigere, vt ratio imperet appetitui, & appetitus obediatur rationi.

QVÆST. III. *An Iustitia versetur tantum circa actiones?*

1. **D**iuus Thomas artic. 9. ponit hoc discrimen inter Iustitiam, & alias virtutes morales, quod illa versetur tantum circa actiones; reliquæ circa passionem. Hoc oppugnat *Burid. 5. Ethic. quæst. 5.* Quia Iustitia sæpe impeditur à passionibus, vt ab ira, timore, odio: ergo debet eas moderari, ergo circa eas versatur.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Iustitia primario versatur circa solas actiones ritè ad alterum disponendas, & circa res, vt sunt actionum materiæ: non autem circa passionem; sicut Fortitudo & Temperantia. Patet, quia proprium officium Iustitiæ non est curare, vt homo non nimium irascatur, vel ne metuat, vel ne voluptates plus æquo amet; sed vt tribuat vnicuique, quod ipsi debetur; & quamuis ab hoc impediri possit per iram, timorem, & similes passionem; tamen eius non est hæc impedimenta per seipsam tollere, sed præfidio aliarum virtutum. Omnes enim virtutes se mutuò iuuant, & vna tollit impedimentum alterius, v. g. mansuetudo temperando iram, iuvat Obedientiam, Iustitiam, Humilitatem, quæ per iram impediri possent. Idem dicendum est de Fortitudine, & aliis.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Potest tamen Iustitia secundariò moderari passionem, quatenus illa moderatio

est medium necessarium ad finem ipsius intrinsecum, quod est reddere cuique ius suum. Probat, quia possumus velle moderari iram, timorem, aut cupiditatem, ne alicui faciam iniuriam, & ex vi huius intentionis sequetur moderatio illarum passionum. Ratio communis est, quia omnis virtus ob suum finem intrinsecum potest quosuis actus externos aliarum virtutum ad illum idoneos imperare, ut suppono ex 1. 2. qu. 17. art. 5. atque moderatio passionum est medium idoneum, & sæpè necessarium, ad finem intrinsecum Iustitiæ, & est externus actus virtutis, cum non sit in voluntate: ergo Iustitia potest illum imperare. Itaque illa moderatio formaliter tunc erit actus Iustitiæ: non autem temperantiæ, mansuetudinis aut fortitudinis: quia immediatè sequitur ex affectu Iustitiæ.

QVÆST. IV. An Iustitia attingat medium rei?

1. **D**ivus Thomas art. 10. ponit aliud discrimen inter Iustitiam & reliquas virtutes morales, quod illa attingat medium rei: reliquæ verò medium rationis. Hoc etiam impugnat Burid. quia in omni virtute debet aliquod medium re ipsa existere: ergo omnis virtus attingit medium rei. Item in omni virtute medium debet esse consentaneum rationi: ergo omnis virtus attingit etiam medium rationis: ergo in hac re non est discrimen inter iustitiam, & alias morales.

2. **NOTA** Aliud est virtutem esse medium quoddam inter duo extrema vitia: aliud verò virtutem efficere, ut homo teneat medium in suis actionibus. De hoc secundo hic agimus.

3. **PRIMA CONCLUSIO.** In eo conveniunt virtutes morales: nempe, Iustitiæ, Temperantiæ, Fortitudo, Mansuetudo, quod constituent medium in affectu, in actionibus, in materia, & circumstantiis; & quidem in affectu formaliter, in actionibus effectivè, in materia & circumstantiis obiectivè.

4. SECUNDA CONCLUSIO. In eo discrepat quod Iustitia constituat medium rei, aliæ medium rationis. Id est, Iustitia spectat potissimum æqualitatem rei ad rem, vt scilicet tantum det alteri, quantum illi debetur: Aliæ verò potissimum spectant qualitatem operantis, vt scilicet secundum dictamen recte rationis consideretur, quomodo huic vel illi personæ operanti conueniat. Hinc sequitur medium Iustitiæ semper esse idem, quia in iustitia semper debet seruari æqualitas rei ad rem. At medium temperantiæ & fortitudinis est variabile, pro varietate operantium. Nam quod vni in sumendo cibo, & adeundo periculo est commensuratum, & æquale; hoc alteri potest esse nimium, vel parum. Argumentum Burid. non oppugnat sensum, sed tantum verba D. Thomæ.

QVÆST. V. Quomodo Iustitia distinguitur ab alijs virtutibus?

I. PRIMA CONCLUSIO. Iustitia differt à fide, & prudentia, tum ex parte subiecti, tum obiecti. *Primum* patet, quia Iustitia est in voluntate, tanquam subiecto; fides & prudentia in intellectu. *Secundum* patet, quia obiectum Iustitiæ est ius seu debitum proximo, quod non est obiectum fidei, aut prudentiæ.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Ab alijs virtutibus, quæ sunt in voluntate, differt ex parte obiecti tantum; ac *primo*, differt à Theologicis, quarum obiectum est Deus. *Secundo*, à Religione, quæ spectat debitum Deo, vt primo principio, cui æquale reddi non potest. *Tertio*, à pietate, quæ spectat debitum parentibus, & patriæ ratione ortus, cui etiam satisfieri non potest ex æquo. *Quarto*, ab obseruantia, quæ spectat debitum maioribus ratione gubernationis, cui etiam non potest reddi æquale præmium ab homine. *Quinto*, ab alijs Iustitiæ partibus, quarum debitum est minus debito Iusti-

tiæ. *Sexto*, à temperantia & fortitudine, quæ non versantur circa actiones iustas, vt iustitia, sed circa passiones, vt dictum est.

Quæst. 5. *An Iustitia sit præstantior alijs virtutibus?*

1. **D**Iuus Thomas art. 12. docet vtramque Iustitiam tam legalem, quam particularem præstare inter omnes virtutes morales, sed de legali postea agemus: nunc tantum quæritur de particulari, quam possumus conferre *Primo*, cum Temperantia. *Secundo*, cum Fortitudine. *Tertio*, cum Religione. *Quarto*, cum Misericordia. Nam de alijs non est magna difficultas.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Iustitia præstat Temperantiæ. *Est contra Burid.* Ratio est, quia Iustitia tribuit unicuique, quod suum est: ergo seruat pacem & tranquillitatem in Repub. ergo est utilis bono communi, ergo præstat Temperantiæ, quæ spectat bonum priuatû.

3. **PRIMA OBIECTIO** Buridani. Illa virtus est præstantior, quæ magis imitatur naturam, & charitatem: talis est Temperantia respectu Iustitiæ: ergo. Minor patet, quia natura & charitas magis inclinant hominem ad bonum proprium, quam alienum. Idem facit Temperantia: non autem Iustitia. Respondeo, si loquamur tantum de bono priuato, charitas & natura magis inclinant hominem ad bonum proprium, quam alienum: si autem conferamus proprium bonum priuatum, cum bono communi, magis inclinant ad bonum commune, quam ad proprium. Hoc sensu dixit Apost. 1. Corinth. 13. v. 5. *Charitas non quærit, quæ sua sunt.* Et D. August. *Epistol. 120. cap. 25. Charitas in commune magis, quam in priuatum consulens, dicitur non quærere, quæ sua sunt.*

4. **SECUNDA OBIECTIO.** Temperantia prodest corpori & animæ: ergo est utilior quam Iustitia: ergo & præstantior. Resp. Iustitia prodest toti Reip. tum quoad pacem externam: tum etiam quoad salutem internam.

5. SECUNDA CONCLUSIO. Iustitia præstat etiam Fortitudini. *Est contra eundem Burid.* Ratio est, quia obiectum, siue bonum Iustitiæ est præstantius bono fortitudinis. *Primo*, quia est utilius Reip. *Secundo*, quia sicut in præceptis illud est excellentius, quo seruato cætera implentur, vt patet in præcepto dilectionis. De qua Apost. Rom. 3. v. 8 *Qui diligit proximum, legem impleuit.* Ita etiam in bonis illud censendum est perfectius, quo habito cætera habentur. Huiusmodi autem est bonum Iustitiæ; quia, si nullus alteri noceret, non esset necessaria Fortitudo. Vnde interrogatus Agesil. teste Plutarcho, quænam harum virtutum præstaret, respondit. *Nihil utique fortitudine indigeremus, si omnes iusti essemus.* *Tertio*, quia peccatum contra Iustitiam præcisè loquendo maius malum est, quam peccatum contra fortitudinem.

6. PRIMA OBIECTIO Buridani. Fortitudo in sacris litteris per excellentiam vocatur virtus, iuxta illud Sap. 8. v. 7. *Sapientia docet sobrietatem, prudentia Iustitiam & virtutem.* Respondeo. Nomen virtutis ibi non sumitur pro habitu, qui reddit hominem bonum, sed pro vi ac robore animi, quo quis est firmus & constans in rebus agendis, quod quia maximè apparet in fortitudine, ideo illi tribuitur.

7. SECUNDA OBIECTIO. Illos vocamus nobiles ac heroas, qui procreati sunt à maioribus, qui pro Rep. fortiter certarunt, & sanguinem fuderunt; non autem, qui à mercatoribus etiam iustissimis descendunt: ergo signum est, fortitudinem esse nobiliorem Iustitia. Respondeo. Fortitudo tribuit nobilitatem non secundum se, sed vt est ministra Iustitiæ legalis: non enim nobilitantur homines ex eo præcisè, quia fortes sunt, sed quia bonum patriæ procurant.

8. TERTIA OBIECTIO. Martyrium est actus fortitudinis; sed hic actus est præstantior, quocunque

actu Iustitiæ : ergo. Respondeo. Martyrium habet præstantiam illam non à fortitudine, à qua elicitur, sed à charitate, vel Iustitia legali, à qua imperatur.

9. TERTIA CONCLUSIO. Iustitia est minus præstans quam Religio & Misericordia. Prima pars est D. Thom. *infra qu. 81. art. 6.* Ratio, quia religio versatur circa cultum Deo debitum, sed quod Deo debetur est præstantius, quam quod proximo debetur. Hinc etiam colligitur pietatem & observantiam præstare Iustitiæ, quia ad illam illarum debitum est præstantius debito Iustitiæ. Secunda pars probatur, quia misericordia vel non differt à charitate, vel proximè accedit. Charitas autem est præstantior Iustitia.

Quæst. 7. *An præter Iustitiam particularem sit aliqua generalis, vel legalis?*

1. **A**ffirmat D. Thomas *art. 5. 6. 7.* & Aristoteles *5. Ethic. c. 1. & 2.*

2. PRIMA CONCLUSIO. Præter Iustitiam particularem, quæ tribuit unicuique privato, quod suum est, ponenda est aliqua generalis, seu legalis, quæ tribuat Reipub. seu toti cõmunitati, quod suum est. Probat *primò*, quia velle & procurare bonum Reip. habet specialem rationem honesti & laudabilis quæ nõ inuenitur in reliquarum virtutum functionibus: ergo ad specialem virtutem pertinet. *Secundò*, quia quisq; civium, quatenus est pars Reip. & fruitur illius commodis, speciali debito obstrictus est ad procurandum bonum illius Reip. sed ubi est specialis ratio debiti, ibi est etiã specialis ratio virtutis Iustitiæ. *Tertio*, quia si quis negligat bonum cõmune in necessitate, vel præponat ei privatum cõmodum, peccat cõtra hanc Iustitiã; non tamen tenetur ad restitutionem, nisi ex officio teneatur conservare bonum Reipub. ergo signum est hanc Iustitiam esse specialem virtutem, distinctam à Iustitia particulari. Dices. Hæ rationes probant hanc Iustitiam non esse generalem,

sed specialem, quod est contra Conclusionem.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Hæc virtus fortitur varia nomina. *Primo.* Vocatur Iustitia, quia est ad alterum: nempe Remp. seu communitatem. *Secundo.* Vocatur Iustitia legalis, quia extendit se ad omnia, quæ legibus statuta sunt propter bonum commune. *Tertio.* Vocatur Iustitia generalis ratione materiæ, quia scilicet versatur in omni materia virtutum moralium: omnis enim talis materia legibus constituta est. *Quarto.* Vocatur virtus specialis, quia licet ratione materiæ sit generalis, tamen in ratione virtutis est specialis; & habet specialem essentiam, distinctam ab alijs virtutibus, vt probatum est.

4. **DICES.** Aristoteles contrarium docet: nempe non esse virtutem aliquam specialem, sed potius omnium virtutum complexionem. *Idem docet Burid. 5. Eth. quæstion. 4. Girald. ibidem quæstione 5. Eustratius cap. 1. 2. Andreas Vega. lib. 5. in Concil. Trident. cap. 4.* Docent enim complexionem omnium virtutum duobus modis spectari posse. *Primo.* In subdito, quatenus legi obtemperat. *Secundo.* In superiore, quatenus inclinatur illum, vt curet leges seruari; in utroque vocari Iustitiam legalem. Respondeo, fateor hanc esse illorum sententiam; sed probabilior est sententia Diui Thomæ quam secuti sumus.

Quæst. 8. An Iustitia legalis habeat veram & propriam rationem Iustitiæ?

1. **PRIMA CONCLUSIO.** Probabile est esse verè & propriè dictam Iustitiam. *Ita Michael. Salon. ad art. 5. D. Thom. probatur primo, quia D. Thom. art. 5. dicit, Iustitiam, secundum propriam rationem, ordinare hominem, tum ad alterum particularem: tum ad alterum in communi, siue ad communitatem: ergo utramque Iustitiã tam particularem, quã legalem putat esse propriè dictam Iustitiam. Secundo. Quia Iustitia legalis im-*

mediatè respicit bonum Reip. ergo perfectior est Iustitia particulari, quæ immediatè respicit bonum alterius priuatum: ergo si hæc est Iustitia propriè dicta, multo magis illa. *Tertio*, quia ius circa quod versatur Iustitia legalis, est ius simpliciter & propriè dictum: ergo & ipsa iustitia est simpliciter & propriè dicta Iustitia. Antecedens patet, quia tria requiruntur & sufficiunt ad ius propriè dictum. *Primo*, vt sit ad alterû. *Secundo*, vt sit debitum. *Tertio*, vt sit æquale. Hæc autem tria sunt in iure iustitiæ legalis. *Primo*, quia magis obligamur Reip. quam homini priuato. *Secundo*, quia in hoc iure seruetur æqualitas, quando ciuis reddit communitati, quantum illi ex lege debet.

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Probabilius est non esse verè & propriè dictam Iustitiam. Ita *Gregor. de Valentia quæst. 2. pag. 2.* Ratio illius est, quia Iustitia propriè dicta debet esse inter eos, qui ita distincti sunt, vt vnus non sit aliquid alterius, & ideo inter Dominum & seruum, aut inter patrem & filium, non est propriè dicta Iustitia. Atqui ciuis & Respublica, non ita distinguuntur, quia ciuis est pars Reip. ergo inter illos non est propriè Iustitia. Probatur *secundo*, quia ratio Iustitiæ in eo consistit, vt alteri reddatur debitum secundum æqualitatem, vt habet *D. Th. infra, quæst. 80. art. unico.* Atqui homo priuatus non potest Reip. reddere debitum ad æqualitatem, vt constat ex *D. Thom. ibidem.* ergo inter illos non est propriè dicta Iustitia.

3. **DICES.** Homo priuatus potest Reip. præstare, quantum illi debet ex lege: ergo ad æqualitatem. Resp. Non sequitur, quia aliud est præstare debitum, quod exigitur: aliud verò præstare debitum ad æqualitatem. Possumus quidem & debemus præstare debitum Reip. sed non possumus, nec tenemur præstare ad æqualitatem. Idem est de homine respectu Dei.

4. **TERTIA CONCLUSIO.** Licet Iustitia legalis

non sit propriè dicta Iustitia, est tamen multò perfectior, quàm Iustitia particularis, quæ est propriè dicta Iustitia. *Primo.* Quia immediatè respicit bonum commune, quod est excellentius bono priuato. *Secundo.* Quia debitum Iustitiæ legalis est altioris ordinis, quàm debitum Iustitiæ particularis.

5. **DICES.** Quomodo potest hæc Iustitia esse perfectior, si non est propriè dicta Iustitia? Respondeo. Hoc fieri posse, patet in simili exemplo. Nam Religio pietas, & obseruantia sunt Iustitiæ impropriè dictæ, vt patet ex *D. Th. infra quæst. 80.* & tamen præstantiores sunt quàm Iustitia propriè dicta, quia versantur circa debitum altioris ordinis. Ex dictis patet solutio secundi & tertij argumenti contrariæ opinionis. Ad *primum* Respond. D. Thomam loqui de Iustitia secundum abstractam, & communem quandam rationem Iustitiæ; nempe, vt Iustitia est ad alterum: sic enim propriè dici potest de legali, & particulari Iustitia, & præterea de omnibus virtutibus, quæ sunt ad alterum.

QVÆST. IX. *An iustitia legalis sit idem, quod pietas erga patriam?*

1. **C**onstat Iustitiã legalem spectare bonum Reip, seu totius communitatis. Sunt autem variæ virtutes, quæ hoc bonum spectant, vt pietas, obseruantia, obedientia. Est ergo quæstio, An iustitia legalis sit aliqua ex his virtutibus. Quidam putant esse obedientiam. Nam ideo dicitur Iustitia legalis, quia obseruat leges Reipub. quod est proprium obedientiæ. Alij putant esse pietatem, cuius officium est ex pio quodam affectu procurare bonum patriæ.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Hæ tres virtutes, Pietas, Obseruantia, & Iustitia legalis; in tribus conueniunt. *Primo.* Quod immediatè respiciant, & procurent bonum commune Reipubl. *secundo.* Quod non possint Reipublicæ præstare debitũ ad æqualitatem, ac

proinde non sunt Iustitiæ propriè dictæ. *Tertio*. Quod non obligent ad restitutionem. Ratio huius petendæ est *ex quæst. 62. ubi agitur de obligatione restitutionis.*

3. SECUNDA CONCLUSIO. Differunt verò in ratione debiti. Nam tribus modis potest aliquid esse debitum Reipub. à priuato homine. *Primo*. Titulo originis, seu natiuitatis. Nam ex eo, quod quis natus est in aliqua ciuitate, debet illi aliquod obsequium. *Secundo*. Titulo prudentiæ & gubernationis. *Tertio*. Titulo connexionis & dependentiæ, quam habet pars ad totum. *Primo* debito satisfacit pietas. *secundo* Obseruantia. *Tertio* Iustitia legalis.

4. TERTIA CONCLUSIO. Obedientia videtur distingui ab his tribus virtutibus. Quia debitum illius oritur præcisè ex potestate & iurisdictione superioris, volentis obligare subditum: non autem ex titulis supra enumeratis.

5. DICES. Quid sentiendum est de charitate erga patriam, vel Rempub. Respond. Si amemus patriam præcisè propter Deum, iam erit actus virtutis Theologicæ: Si autem propter aliud motiuum, erit actus illius virtutis, cuius motiuum est.

QVÆSTIO LIX.

De Iniustitia.

SVRA dictum est Iustitiam sumi duobus modis. *Primo*. Pro omni virtute, quatenus est quædam legis obedientia. *Secundo*. Pro virtute particulari, quæ constituit æqualitatem in commutationibus, & distributionibus: Totidem modis sumitur etiam iniustitia. *Primo*. Pro omni legis violatione, & sic omne peccatum est quædam iniustitia. *Secundo*. Pro vitio particulari, quod opponitur Iustitiæ particulari. Hoc modo hæc sumitur.

QVÆST. I. Quid sit Iniustitia?

I. **PRIMA CONCLUSIO.** Si iniustitia sumatur pro actu, qui est oppositus actui Iustitiæ, nihil aliud est, quam alieni iuris violatio, neque differt ab iniuria. Sicut enim actu iustitiæ tribuitur cuique Ius suum: ita actu iniustitiæ hoc ius violatur; in qua violatione consistit iniuriæ ratio.

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Si iniustitia sumatur pro habitu, qui est habitui Iustitiæ oppositus, nihil aliud est, quam prava voluntatis dispositio, ex iniustis actibus acquisita, ad similes actus inclinans.

3. **QVÆRES.** An hæc habitualis iniustitia consistat tantum in prava dispositione reali: an etiam in morali & imputatiua. Respond. Potest in vtraque consistere. Ratio est, quia potest aliquis alteri facere iniuriam duobus modis: nempe commissione, & omissione. Si faciat commissione, relinquit in voluntate aliquam dispositionem realem: Si nuda omissione, relinquit solum maculam moralem sine reali dispositione; sed raro fit, vt ommissio contingat sine positiua voluntatis complacentia & assensu.

QVÆST. II. An aliquis dicatur iniustus eo ipso, quod faciat aliquid iniustum?

I. **D**Iuus Thomas art. 2. vtitur hac distinctione, qui iniustum faciat ex ignorantia seu passione, non est iniustus, sed is solum, qui facit ex intentione & electione.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Qui sciens aliquid esse iniustum, sponte illud facit, eo ipso est iniustus. Probat, quia qui liberè vult id, quod nouit esse iniustum, censetur etiam velle ipsam iniustitiam annexam: ergo meritò dicitur iniustus.

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Qui ignorantia inculcata nescit esse iniustum, vel si scit non consentit in opus, sed vi externa impulsus facit, non est dicendus

iniustus. Probatur, quia malitia annexa operi nullo modo est volita.

4. TERTIA CONCLUSIO. Si ignorantia sit culpabilis, vel vis extrinseca, aut passio, qua quis incitatur, talis fit, vt ei possit resisti, verè erit iniustus, si faciat opus iniustum; licet minus, quàm si sciens & volens. Probatur, quia talis vis & ignorantia non faciunt simpliciter inuoluntarium. *Vt suppono ex 1. 2. q. 6. 7. & 8.*

5. DICES. Aristoteles 5. *Eth. cap. 8.* tractans hanc quæstionem docet non esse dicendum iniustum, qui ex ignorantia vel passione facit aliquid iniustum, nulla adhibita distinctione. Respondeo. Sensus est non esse dicendum iniustum, quia directè non operatur ex habitu & affectu iniustitiæ, quo sensu loquitur etiam *D. Tho. art. 2.*

Quæst. 3. *An aliquis possit pati iniustum volens?*

1. PRIMA CONCLUSIO. Formaliter, & per se loquendo, nullus facit iniustum, vel iniuriam, nisi volens; neque patitur iniustum, vel iniuriam, nisi nolens. Ita *D. Thom. artic. 3.* & *Aristot. 5. Eth. cap. 9. & 11.* Prior pars patet, quia nemo peccat, nisi volens, siue directè, siue interpretatiuè: ergo nec iniuriam facit, nisi volens. Hinc fit, vt amentes, & bruta non faciant iniuriam, etsi lædant. Altera pars probatur, quia nemo potest pati iniuriam, nisi Ius eius violetur: non potest autem violari Ius alterius, nisi ipso nolente, vel expressè, si sciat: vel implicitè, si nesciat; & ita sit affectus, vt si sciret expressè, nollet. Ratio est, quia si velit, vel certè positiuè permittat se lædi, iam cedit suo iure & illud abdicat; vel certè in arbitrio lædentis ponit, ac proinde etsi ipse lædatur; Ius tamen ipsius, quatenus ipsius est, non violatur. Hoc sensu intelligitur illa regula *quæ est 27. inter regulas iuris in 6. scienti & consentienti non fit iniuria, neque dolus.*

2. DICES. Hinc sequitur *Primo*, Eum, qui se inter-

ficat, non facere iniuriam. *Secundo.* Neque qui interficit alterum volentem. *Tertio.* Neque coniugem, qui consentiente coniuge committit adulterium. *Quarto.* Neque vsurarium, qui petenti dat vsuram. Ratio est, quia in his casibus nemo inuitus, seu nolens est, ergo nemo iniuriam patitur: ergo nemo iniuriam facit. *Respondeo.* *Primo.* Qui se interficit, etsi iniuria sibi ipsi non faciat; facit tamen iniuriam Reip. cuius ipse est pars; & etiam DEO, qui est Dominus vite ipsius. *Secundo.* Idem est de eo, qui alium volentem interficit; etsi enim ipsi iniuriam non faciat, eo quod abdicauerit Ius suum, quâ suum; ac proinde infector non teneatur ad vllam restitutionem hæredibus; tamen facit iniuriam Reipubl. & peccat contra Iustitiam legalem. Vnde Dauid puniuit Amalechitem tanquam homicidam, qui fateretur se occidisse Saulem volentem. *Tertio.* Idem dicendum, quando coniunx, consentiente coniuge, adulterium committit: non enim propriè facit iniuriam coniugi consentienti, sed peccat contra legem matrimonij. *Quarto,* qui soluit vsuras, non cedit iure suo, quia non cupit, vt vsurarius illas exigat: nec intendit se vlllo iure priuare: quod autem soluat vsuras, hoc ideo facit, quia aliter pecuniam obtinere non potest. Ex dictis sequitur. *Primo.* In vno eodemque facto posse violari Ius vnus, & non alterius, ac proinde posse fieri iniuriam respectu vnus, & non alterius: vt patet in prioribus casibus. *Secundo.* Sequitur non censi quempiam cedere iure suo, si aliquo modo inuoluntariè, & renitente affectu consentiat, inductus ab eo, qui læsurus est, vt patet in 4. casu. *Tertio.* Sequitur quomodo intelligenda sit supra dicta regula iuris. Nam *primo* intelligi debet de eo, qui liberè consentit, quod non fit in 4. casu. Deinde, etsi aliquis liberè consentiat, potest tamen alteri fieri iniuria, qui non consentit; vt patet in duobus primis casibus.

3. **NOTA.** Quosdam aliter hanc regulam explicare: distinguunt enim duplicia bona: Alia, quorum Domini sumus, ut est fama, honor, & alia bona fortunæ: in quibus iure nostro cedere possumus, alia, quorum non sumus Domini; sed tantum custodes, ut est vita, corpus, membra, sanitas, coniunx, proles, & similia, in quibus iure nostro cedere non possumus. Dicunt ergo supradictam regulam valere in prioribus bonis, non in posterioribus.

4. **SECUNDA CONCLUSIO.** Fieri potest, ut aliquis ex sua parte iniuriam inferat, & tamen alter iniuriam propriè non patiatur: & è contrario fieri potest, ut quis iniuriam, vel potius iniustum patiatur, & alter propriè iniuriam non inferat. Ita D. Thomas *art. 3. ad 3.* Prioris exemplum est, si detrahas famæ alterius, ut illi noceas, & ille cedat iure suo, optans haberi infamis propter Christum. Posterioris est, si per ignorantiam vendas alteri rem vitiosam, quam ille putet esse probam.

5. **DICES.** Ergo Christus, & Martyres propriè non sunt passi iniuriam, quia libenter passi sunt, & pati desiderauerunt. Respondeo. Non sequitur, quia ut aliquis dicatur non pati iniuriam, non satis est, quod ob aliquam causam libenter patiatur; sed præterea requiritur, ut cupiat aliquod malum sibi à tali irrogari, cedendo, quantum in se est, iure suo, alioquin retinet actionem iniuriarum in illum, & ille tenetur ad restitutionem, vel satisfactionem: Christus autem & Martyres non cupiebant sibi ab impiis illa mala irrogari, nec illis ad hoc vllum Ius, vel auctoritatem tribuebant, sed solum permissiuè se habebant, non repugnando, & se non subtrahendo eorum potestati, ut sic illorum malitia ad maius bonum vterentur. Vnde retinent actionem iniuriarum in illos coram tribunali diuino, ut patet ex illo Sapient. c. 5. vers. 1. *Stabunt iusti in magna constantia*

QVÆSTIO LX.

De Iudicio.

NOMEN Iudicij sumitur potissimum duobus modis. *Primo*. Generatim pro sententia animi vera vel falsa, de quacumque re ea sit: & sic distinguitur contra nudam apprehensionem, in qua non est veritas vel falsitas. *Secundo*. Strictè pro determinatione iuris facta per Iudicem, id est pro sententia Iudicis exterius prolata, qua in controuersijs contractuum, delictorum, aliisue iuris quæstionibus definit, quid cuique sit debitum. Hoc enim propriè vocatur iudicium, quasi iurisdictio. Hinc extenditur ad significandum totum actum, & causæ discussionem, quæ in tribunalibus fieri solet, per quam Iudex disponitur, vt iustam sententiam ferre possit. Hic agimus de iudicio secundo modo sumpto.

Quæstio 1. *An iudicium sit actus iustitiæ?*

1. **A**firmat D. Thom. art. 1. sed quæstio est, An sit actus Iustitiæ elicitus, an imperatus? Aliqui putant esse elicitum. *Primo*. Quia reddere unicuique Ius suum est actus Iustitiæ elicitus, sed iudicium est actus, quo redditur unicuique Ius suum; ergo est actus à Iustitia elicitus. *Secundo*. Quia iudicium propriè & formaliter versatur circa obiectum Iustitiæ: nempe circa Ius, cum nihil aliud sit iudicare, quam Ius dicere; ergo est proprius actus Iustitiæ: ergo ab ea elicitus. *Tertio*. Quia D. Thomas artic. 1. ad 3. dicit iudicium magis pertinere ad iustitiam, quàm alias virtutes, quia sicut Iustitia bene disponit ad ferendum rectum iudicium in materia Iustitiæ; ita castitas bene disponit ad iudicandum in materia castitatis; & sic de aliis virtutibus: ergo ex hac parte est eadem ratio: ergo nisi iudicium sit actus elicitus à Iustitia, non magis pertinebit ad Iustitiam, quàm ad alias virtutes.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Internum iudicium, quo Iudex decernit quid iustum sit, & unicuique debitum, est actus non voluntatis, sed intellectus. Ita D. Thomas art. 1. ad 1. Ratio est, quia voluntas non potest iudicare, aut decernere; sed tantum velle, & appetere.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Internum iudicium non elicitur à virtute Iustitiæ, sed prudentiæ. Ita D. Thom. ibid. Ratio est, quia actus & habitus illum eliciens debet esse eiusdem potentiæ: habitus enim perficit potentiam, ad actum facilius eliciendum, sed iudicium est actus intellectus, ergo habitus illum eliciens etiam debet esse in intellectu: ergo non est habitus Iustitiæ, qui est in voluntate.

4. **TERTIA CONCLUSIO.** Iudicium internum tametsi non eliciatur à Iustitia, sed prudentia, potest tamen dici actus Iustitiæ. *Primo.* Tanquam causæ imperantis. *secundo.* Disponentis. *Primum* patet, quia sicut Charitas, Religio, Obedientia possunt imperare actus aliarum virtutum, ita etiam Iustitia. *Secundum* patet, quia virtus Iustitiæ disponit, & inclinât Iudicem, ut velit rectè iudicare.

5. **DICES.** Ad hoc sufficit prudentia. Nam si iudicium est actus elicitus à prudentia, cur hæc virtus non sufficiat ad illum rectè eliciendum? Respond. Prudentia in suis functionibus (quæ sunt benè consultare, benè iudicare, & præcipere executionem) pendet ordinariè à virtutibus moralibus. Ratio est, quia prudentia est in intellectu, & virtutes morales in voluntate: intellectus autem multum pendet ab affectu voluntatis. Quisque enim iudicat sicut affectus est. Cum ergo virtutes morales benè disponant, & afficiant voluntatem circa res honestas, consequenter fit, ut intellectus per virtutem prudentiæ possit sincerius iudicare de illarum honestate.

6. **QUARTA CONCLUSIO.** Iudicium externum.

feu sententia Iudicis exterius prolata multò magis potest dici actus Iustitiæ, non solum tanquam causæ imperantis & disponentis, vt dictum est de interno iudicio; sed etiam tanquam causæ obligantis. Iustitia enim obligat Iudicem ad sententiam proferendam, sicut obligat debitorem ad solutionem debiti: quia ex officio debet hoc partibus; Ideo enim stipendia accipit.

7. Ad primum argumentum Respondeo. Iustitia, sicut aliæ virtutes in voluntate existentes habet quosdam actus internos & elicitos: quosdam externos & imperatos. Eliciti sunt intentio, finis, & electio mediorum, verbi gratia, velle cuique tribuere ius suum, & velle media, quæ ad hunc finem apta sunt. Imperati sunt, qui ad executionem spectant, vt re ipsa tribuere unicuique ius suum. Hæc distinctio applicanda est ad actum iudicij. Nam velle iustam sententiã pronuntiare, est internus & elicitus actus Iustitiæ: re ipsa autem pronuntiare, est externus & imperatus. Hic quæri potest, an externi actus Iustitiæ possint aliquo modo dici eliciti à Iustitia. Aliqui affirmant, quia immediatè pendent à Iustitia, sine interuentu alterius virtutis: alij simpliciter negant; quia actus eliciti à Iustitia debent esse in voluntate, in qua est Iustitia. Respond. Cum distinctione. Nam actus illi possunt dupliciter considerari. *Primo*, in genere naturæ & entitatis realis, quam habent. *secundo*, in genere moris & bonitatis moralis. Primo modo eliciuntur à virtute Iustitiæ, sed à potentijs externis, quibus voluntas imperat per virtutem iustitiæ. Ratio est, quia realis entitas illorum non procedit immediatè à voluntate, aut à Iustitia: sed ab aliqua externa potentia executiua. Secundo modo possunt dici eliciti à Iustitia. Ratio est, quia totam suam bonitatem moralem, & effectiue, & immediatè, habent à Iustitia: actus enim externi non habent aliam actualem bonitatem, præter eam, quam habent per extrinsecam

denominatio-

denominationem ab actu interno Iustitiæ: huius autem bonitatis causa efficiens immediata est voluntas, & virtus Iustitiæ. Ad *secundum* Respond. Iudicium internum versatur circa obiectum Iustitiæ per modum definitionis, & directionis: non autem per modum appetitionis, seu volitionis. Nam Iudex illo iudicio definit ac decernit, quid iustum sit, & vnicuique debitum: & hoc modo dirigit voluntatem, vt persequatur id, quod iustum & debitum est. Hinc tamen non sequitur internum iudicium esse actum Iustitiæ elicatum: quia licet versetur circa obiectum Iustitiæ, non tamen id facit appetendo, sed dirigendo: quod in omnia virtute locum habet. Nam nulla virtus potest suum obiectum appetere, nisi intellectus apprehendat, aut iudicet illud esse honestum & appetendum. Ad *tertium* Respond. Iudicium externum magis pertinet ad Iustitiam, quàm ad alias virtutes, quia Iustitia non solum immediatè imperat illum actum: sed etiam obligat Iudicem ad illum exercendum.

Quæstio 2. *An Iudicium sit actus Iustitiæ legalis, an particularis?*

CONCLUSIO. Externum iudicium est actus iustitiæ legalis, & particularis, diuerso respectu, ac *primò*, quatenus exercetur à Iudice, vt suo officio satisfaciat, est actus Iustitiæ particularis. Ratio est, quia Iudex accipit stipendium eo fine, vt sententiam proferat: ergo ex Iustitia commutatiua tenetur eam proferre: ergo eam proferendo facit actum iustitiæ commutatiuæ: *Secundò*, quatenus idem iudicium profertur à Iudice cū publica auctoritate ad commune bonum Reip. pertinet ad iustitiam legalem, cuius officium est procurare bonum communitatis.

Quæst. 3. *An liceat Christianis iudicare?*

1. **N**egant Valdens, & Anabapt. propter hæc scripturæ testimonia, Matth. 7. v. 1. *Nolite iudicare, vt*

non iudicemini. Matth. 5. v. 40. *Si quis voluerit tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium,* 1. Corinth. 6. v. 7. *Iam quidem omnino delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos, quare non magis iniuriam accipitis?*

2. PRIMA CONCLUSIO. Christianis licet iudicare modo iustè iudicent. Ita *D. Thom. a. 2.* Probatur primo, quia nihil prodesse leges in Rep. Christiana, si nulla essent iudicia. Sed leges licitæ sunt: ergo & iudicia. *secundò*, quia viri sancti vtriusque testamenti iudicia exercuerunt, vt patet in Samsone, Gedeone, Iephthe, Samuele, D. Petro, Constantino, & aliis. *Tertiò* ex *Arist. qui lib. 5. Eth. c. 4.* dicit animam Reip. esse iudicem. At anima est corpori necessaria. Item *lib. 4. polit. cap. 3.* Iudicem in ciuitate esse, quod intellectus est in homine. *Quartò*, quia sine Iudicibus innocentes defendi non possent, neque pax in Rep. conseruari.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Vt autem iudicium sit iustum, tria requiruntur. *Primò*, Vt procedat ex affectu & intentione Iustitiæ. *Secundò*, vt ex autoritate Iudicis, alioquin dicitur præsumptum. *Tertiò*, vt proferatur secundum rectitudinem prudentiæ, alioquin erit temerarium. *Vide D. Thom. art. 2.*

4. Ad primum Argu. Respondeo. Ibi non prohiberi omne iudicium, sed priuatum eorum, qui vel temerè aliorum facta iudicant, vel in leues eorum defectus rigidi censores esse volunt, non curantes proprias culpas, quod indicant verba sequentia. *Quid vides festucam in oculo fratris?* Ad secundum Respond. Cum *D. Aug. epist. 5.* Verba illa Domini intelligenda esse secundum animi præparationem, sicut & illa: *si quis te percusserit in maxillam.* Nam idem Christus percussus in maxillam non præbuit alteram, sed dixit: *Cur me cadis?* quò exemplo docuit, quonam pacto huiusmodi præcepta intelligenda sint. Ad tertium Respond. ex Theodoretò:

Delictum ibi non accipi pro peccato, sed pro imperfectione, seu pro opere minus perfecto. *Secundo*, si delictum significet peccatum, ut exponunt *Ambrosius & Chrysostomus ibidem*, & *Augustinus in Enchir. cap. 78.* dico iudicium vocari delictum, non quod in se peccatum sit, sed quia communiter non caret peccato, vel ratione finis, ut quando litigatur ex auaritia: vel ratione medij, ut quando cum odio & rancore: vel ratione iniustitiæ, ut quando miscentur doli: vel ratione scandali, ut accidebat Corinthiis, qui cum offendiculo litigabant. *Tertio*, non reprehendi iudicia ex parte Iudicis, sed ex parte litigantium. Itaque licet peccatum esset litigare; non tamen iudicare, quia per iudicium imponitur finis litibus, quod bonum est. *Vide Baron. anno 1. Petri.*

Quæst. 4. *An iudicium temerarium sit peccatum mortale?*

1. **N**O T A *primo*, Iudicium temerarium dici, quod de alicuius peccato, aut alio infami malo ex leuibus iudiciis concipitur. Quod enim ex iustis & sufficientibus causis concipitur, non est temerarium, sed rationi consonum, ut si iudices aliquem hæreticum, quod missæ sacrificium rideat: si iniustum, quod vsuras exigat: si impurum, quod in tenebris sæpe loca impura frequentet.

2. **N**O T A *secundo*. Differentiam inter dubitationem, suspicionem, & Iudicium temerarium. Dubitatio propriè est, cum animus hæret in medio suspensus, & in neutram partem inclinatur. Suspicio est, quando in alteram partem inclinatur, nondum tamen absolute assentitur. Iudicium temerarium est assensus alterius partis, & iudicium determinatum.

3. **P**RIMA **C**ONCLUSIO. Iudicium temerarium Iudicis prodiens in actum externum per sententiam, semper est peccatum mortale contra Iustitiam. *Ita D. Tb. a. 3. & alij passim.* Ratio est quia Iudei hoc modo iudicando

grauem iniuriam & læsionem irrogat reo, idque contra obligationem sui officij, quo astringitur non iudicare, nisi ex iustis & idoneis probationibus; vel certè ex rei confessione. Vnde tenetur ei ad restitutionem famæ, & damnorum secutorum.

4. SECUNDA CONCLUSIO. Iudicium temerarium in animo tuo residens non est peccatum, priusquam aliquo modo aduertas, vel dubites, te ex signis insufficientibus iudicare. Postquam autem cœperis id aduertere, erit saltem veniale, si in eo perseueres. Nunquam tamen erit mortale ante plenam aduertentiam. Prima pars probatur, quia antequam aduertis causas, ex quibus iudicas, non esse sufficientes, vel saltem, antequam de illis dubitas, non est illud iudicium vlllo modo voluntarium, saltem qua parte temerarium, sed censetur primus motus libertatem præueniens voluntatis, etsi longo tempore durasset. Idem dicendum de aliis motibus omnibus intellectus, voluntatis, imaginationis, & sensuum externorum: nisi enim aduertatur turpitudine, vel saltem de ea dubitetur, non potest in illis esse vlla culpa, ne venialis quidem, quia turpitudine illis annexa non censetur vlllo modo voluntaria, cum sit omninò ignorata. Secunda pars probatur, quia si quis postquam aduertit aliquo modo hoc iudicium esse temerarium, vel de eo dubitare cœpit, adhuc pergat; nec conetur excutere, iam turpitudine eius incipit esse voluntaria, qui enim voluntariè admittit in se aliquem motum vel actum, cui suspicatur inesse moralem turpitudinem, censetur etiam admittere ipsam turpitudinem, ac proinde peccat: hoc tamen peccatum est veniale, nisi accedat perfecta aduertentia, & perfectus consensus: est autem perfecta aduertentia, quando mens sui compos non abrepta aliis cogitationibus reflectit se supra suum actum, & considerat illum in materia notabili diuinæ legi esse contrarium, vel saltem de eo dubitat.

5. TERTIA CONCLUSIO. Iudicium temerarium, quod cum plena aduertentia de graui malo proximi concipitur, ordinariè est peccatum mortale contra Iustitiam. Ita *D. Thom. articul. 3. & alij passim*. Probatur primo, scriptura Matth. 7. v. 1. *Nolite iudicare, vt non iudicemini.* 1. Corinth. 4. v. 5. *Nolite antetempus iudicare,* Iac. 4. v. 13. *Tu autem quis es, qui iudicas proximum?* Ro. 14. v. 4. *Tu quis es qui iudicas alterum seruum?* Probatur secundo, ratione, quia grauis iniuria irrogatur proximo, dum sine causa habetur improbus: hoc enim perinde est, ac si falsum crimen ei impingatur. Longè enim acerbior est, grauiorque falsa infamia, quàm vera. Tertio, quia ex huiusmodi iudicijs magna sequi solent incommoda: præsertim, quando in actum externum prodeunt. Quarto, quia vsurpatur quodammodo iudicium Dei, cuius solius est de occultis iudicare. Dixi ordinariè, quia interdum fieri potest, vt iudicium temerarium non sit peccatum mortale, quando scilicet signa non sunt omnino sufficientia ad certum iudicium, tamen magnam habent probabilitatem, ita vt efficiant rem valde verisimilem & credibilem. Dixi etiam de graui malo, quia si quis temerè iudicet de re leuis momenti, vel quam ille parui æstimet, non erit peccatum mortale. Idem dicendum de defectibus, qui sunt inculpabiles, aut si iudices alterum esse filium Iudæi, vel spurium, quia hoc caret omni vituperio apud sapientes, cum non sit in hominis potestate.

Quæst. 5. *An dubitatio & suspicio temeraria sit peccatum mortale.*

1. S Vnt tres sententiæ. Prima est, omnem suspensionem de temerariam de graui malo proximi, si deliberata sit, esse peccatum mortale. Ita *Caietanus art. 3. Mich. Salon. & pet. Arragon ibid.* Secunda est, Nullum esse peccatum mortale. Ita *Caietanus articul. 3. Nauarr. in Rubric. de iudicijs num. 48. & Pet. Nauarr. lib. 2. cap. 4.*

num. 454. Tertia est, suspicionem temerariam plerumque esse peccatum veniale; posse tamen fieri mortale ex gravitate materiae; ut si suspiceris ex levi signo virum Religiosum esse haereticum. Ita Sotus lib. 3. quaest. 4. art. 3. & multi recentiores.

2. **NOTA primo.** Dupliciter aliquem posse malè suspicari de proximo. *Primo*, ex errore quodam intellectus, quo apprehendit illa signa tanquam sufficientia ad suspicandum, paratus suam suspicionem deponere, ubi rem melius considerarit. *Secundo*, non tam ex errore intellectus, quàm ex pravo affectu & malivolentia erga illum, de quo suspicatur, qua fit, ut etiamsi aduertat signa illa non esse sufficientia, velit nihilominus pergere in sua suspitione.

3. **NOTA secundo.** Suspicionem posse dici dupliciter voluntariam, seu deliberatam. *Primo*, secundum se, ut cum quis aduertit se malè suspicari de proximo, & etiam aliquo modo dubitat, an causa sit sufficiens ad sic suspicandum, tamen neglecto eius examine non excludit suspicionem, paratus excludere, si adverteret causam non esse sufficientem. *Secundo*, dici potest voluntaria, qua parte est temeraria, ut cum quis aduertit causam suspicandi non esse sufficientem; & tamen ex malitia sic vult suspicari.

4. **PRIMA CONCLUSIO.** Si quis priori modo suspicetur malum de proximo, non erit peccatum mortale, sed tantum veniale, ut apertè colligitur ex *Aug. tract. 90. in Ioan.* Ratio est, quia tali modo suspicando non censetur facere notabilem iniuriam proximo: non enim ex malitia, sed ex imbecillitate iudicij, & errore humano sic suspicatur, paratus corrigere, ubi melius aduertit, ac proinde talis suspicio non est perfectè voluntaria, qua parte temeraria est.

5. **SECUNDA CONCLUSIO.** Si quis posteriori modo suspicetur de proximo graue malum, nempe ex pravo

affectu, & aduertens signa non esse sufficientia, peccat mortaliter. Ratio, quia talis suspicio non procedit ex errore & fragilitate, sed malitia, qua quis vult ita suspicari, vt proximum contemnat, aut pro vili habeat, aut ne cogatur illum sibi in corde suo præponere. Hæc autem est magna iniuria. *Primo*, propter prauum affectum erga proximum. *Secundo*, propter pertinaciam. Nam qui ita suspicatur, etiam si aduertat se nõ habere iustam causam, tamen vult in sua praua opinione persistere.

6. TERTIA CONCLUSIO. Hæc suspicio temeraria potest dici ex genere suo peccatum mortale. Ratio est, quia si sit plenè voluntaria, & de graui malo proximi, semper est peccatum mortale: & solum fit veniale, quando non est de graui malo, vel procedit ex aliquo errore humano, ita vt non sit plenè voluntaria.

7. QVÆRES. An non possit etiam ex suo genere aliquo sensu veniale dici. Respondeo, ita, quia secundum se & conditionem naturæ suæ habet, vt nascatur ex errore intellectus, & non sit plenè voluntaria. Cuius signum est, quod ablato errore euanescat, quasi error fuerit ipsius causa. Hinc fit, vt per se non censeatur grauis iniuria, sed solum vt procedit ex maleuolentia, vnde etiam nunquam est peccatum mortale, nisi ex hac procedat.

8. DICES. Actus ex suo genere venialis non potest fieri mortalis per hoc, quod fiat omnino voluntariè, & cum plena aduertentia. Atqui suspicio ex veniali potest fieri mortalis, per hoc, quod fiat voluntariè, & cum plena aduertentia, vt dictũ est: ergo non est venialis ex suo genere. Respondeo. Dupliciter potest dici aliquis actus venialis ex suo genere. Primo ratione materiæ, quæ toto genere suo in moralibus censeatur leuis, quo pacto mendacium officiosum, & verbum otiosum dicitur ex suo genere veniale. Secundo ratione alicuius naturalis conditionis, vt si connotet errorem aliquem

inuoluntarium, ex quo procedat; quando ergo dicitur actum ex suo genere venialem non posse fieri mortalem, verum est in priori sensu: falsum in posteriori. Suspicio autem, de qua agitur, ex genere suo venialis est posteriori sensu, non priori.

9. **QUARTA CONCLUSIO.** De dubitatione sentiendum est eodem ferè modo, quo de suspicione. Nam si quis velit pertinaciter dubitare de probitate proximi, etiamsi aduertat non esse iustam causam, erit peccatum mortale: Si autem solam ex errore humano dubitet, erit tantum veniale. Prima pars patet, quia talis dubitatio procedit ex maleuolentia & contemptu alterius: ergo est grauis iniuria in materia graui. Secunda patet, quia dubitare minus est, quàm suspicari, sed suspicari tali modo non est, nisi veniale: ergo & dubitare tali modo, est tantum veniale.

10. **DICES. primo.** Non tenemur positiuè opinari proximum esse probum: ergo possumus dubitare suspendendo assensum, & in neutram partem inclinando, ergo talis dubitatio non est malum. Antecedens patet, quia possumus mentem aliò conuèrtere, & nolle circa rem talem occupari. Respondeo. Qui dubitat, non ex eo præcisè facit iniuriam, quòd assensum suspendat, & in neutram partem inclinet; sed ex eo, quòd absque iusta causa iudicet probitatem proximi esse ambiguam & dubiam, & eum non posse prudenter iudicari probum, aut protali reputari.

11. **DICES secundo.** Si temerarium iudicium, suspicio, & dubitatio de proximo est contra iustitiam: ergo obligat ad restitutionem. At cui, vel quomodo fiet ista restitutio; cum nihil sit ablatum? Respondeo. Si loquamur de restitutione propriè, id est, de compensatione alicuius damni exterius ablati, sic non obligat ad restitutionem, nisi processerit in opus externum per sententiam, detractionem, vel contumeliam, quia nullum

damnum externum illatum est. Et hoc vult. *D. Thom. art. 3. ad 3.* Si verò loquamur de restitutione generatim, sic obligat ad restitutionem, quia eiusmodi prauæ opiniones de proximo sunt damna quædam famæ illata in mentes iudicantis, vbi vel bonam famam possidebat, vel saltem infamiæ malo non laborabat. Itaque ex iustitia tenemur eiusmodi opiniones, tanquam iniusta quædam damna famæ, depellere. Nec obstat, quod iustitia dicatur versari circa actus externos. Hoc enim, vt plurimum verum est: non tamen vniuersè.

12. Ex dictis sequitur. *Primo.* Temerarium iudicium non esse mortale in his casibus. *Primo.* Si non fuit graue malum, de quo proximum temerè iudicasti. *Secundo.* Si fuit graue malum, sed non perfectè aduertisti te malè iudicare. *Tertio.* Si aduertisti te quidem malè iudicare; tamen non aduertisti signa esse insufficientia, nec occurrit tibi dubium de ea re. *Quarto.* Si signa erant sufficientia ad probabilem opinionem. Sequitur *secundo*, suspicionem temerariam non esse mortalem: nisi fuerit pertinax, & de graui malo. Vt autem sciatur, an fuerit suspicio, an iudicium firmum, notanda est hæc regula. Quando quis ita iudicat, vt rogatus, an habeat pro certo, Respondeat sibi certum aut ferè certum videri: tunc est iudicium firmum: Si verò respondeat se non esse moraliter certum, sed posse in ea re facillè falli, tunc solum est suspicio. *Vide Caser. ar. 3.*

Quæst. 6. *An dubia in partem meliorem sint interpretanda?*

I. **N**O T A *primo.* Aliquando oriri dubium de rebus: aliquando de personis. De rebus, vt cum dubito, an contractus aliquis sit licitus, necne. De personis, vt cum dubito, sitne hic probus; an improbus: an hoc, vel illud crimen commiserit, necne. Rursum, si sit dubium de personis, possumus nos habere quadrupliciter. *Primo.* Interpretando in partem peiorem. *Secundo.*

In partem meliorem. *Tertio*. Habendo rem in ancipiti, seu dubitando. *Quarto*. Suspendendo omne iudicium, seu nolendo mentem applicare ad rem iudicandam.

2. Nota *secundo*. Dupliciter nos posse aliquid in peiorem partem interpretari. *Primo*. Speculatiuè, vt quando opinamur partem deteriozem esse veriorem: non tamen ideò nos aliter erga ipsum hominem gerere debere, cum res sit incerta. *Secundo*. Practicè, vt quando censemus illum interno affectu & æstimatione pro improbo habendum.

3. PRIMA CONCLUSIO. Dubia de rebus non sunt in meliorem partem interpretanda, sed suis æstimanda momentis. Ratio, quia in iudicio rerum id solum agitur, vt attingatur veritas, nec timetur ne cuiquam iniuria inferatur. In iudicio autem personarum ita quæritur veritas, vt maximè cauendum sit, ne proximo iniuria irrogetur, deque famæ possessione in re dubia depellatur.

4. SECUNDA CONCLUSIO. Dubia de personis, ad bonam vel malam æstimationem pertinentia, sunt in meliorem partem interpretanda. Ita *D. Thom. art. 4. & alij passim ex Aug. de serm. Dom. in monte l. 2. cap. 18.* vbi sic ait. *Hoc loco præcipi nobis existimo nihil aliud, nisi, vt ea facta, quæ, dubium est, quo animo fiant, in meliorem partem interpretentur.* Idem docet *D. Bernardus serm. 40. in Cant. sub finem.* Et confirmatur ex illo communi axiomate: *In dubio non esse præsumendum delictum;* quod colligitur ex *L. Merito, ff. pro socio.* Sed difficultas est, quomodo in meliorem partem sint interpretanda, an negatiuè tantum, id est, vt in dubio non putemus proximum improbum, vel authorem criminis, vel peccasse mortaliter: an verò etiam positiuè, id est, actu positiuo credendo illū esse probum, non peccasse, habuisse bonam intentionem, aut ex ignorantia fecisse.

5. TERTIA CONCLUSIO. In dubio non tenemur actu positiuo speculatiuè iudicare, proximum re ipsa esse innocentem, non peccasse mortaliter, habuisse bonam intentionem, & similia. Ita *Caiet. art. 4. & multi alij recentiores*. Ratio est, quia nemo tenetur ad assensum aut ad modum assentiendi, in quo exponit se periculo notabili errandi: talis enim assensus nec est actus virtutis, nec ad actum virtutis necessarius; imo est aliquid errori obnoxium, quod prudenter vitandum est, & prouenit ex imperfectione nostri intellectus. Vnde non fuisset in statu innocentiæ, neque fuit in Christo, aut B. V.

6. QUARTA CONCLUSIO. Nec in dubio semper tenemur actu positiuo practicè iudicare proximum esse probum, id est, hic & nunc habendum, & tractandum vt probum, sed possumus etiam hoc iudicium suspendere. Ratio est, quia saepe fit, vt non necesse sit agere, aut conuersari cum hoc, aut illo proximo, de quo est dubium: ergo in tali casu non necesse est, nos practicè iudicare, eum habendum, & tractandum esse, tanquam probum, sed satis est, in medio relinquere, & Deo committere.

7. DICES primo. Hoc quidem fieri potest quando occurrit dubium de proximo, qui nobis omninò incognitus est: cum enim de illo habeamus in neutram partem positiuam opinionem, facile est nihil de eo statuere, & totum Deo committere. At non videtur fieri posse, quando occurrit dubium de aliquo, de quo iam ante habemus bonam opinionem. Hæc enim videtur minui, si in neutram partem aliquid statuamus. Resp. Si eo tempore non est nobis agendum cum tali proximo, facile possumus aliò mentem auertere, & iudicium suspendere sine ulla ipsius iniuria. Si autem cum illo agendum nobis, est, debemus dubium actu positiuo in meliorem partem interpretari, iudicando, illum loco probi viri habendum, quamdiu de contrario non constat.

8. DICES secundo. Hoc est exponere se periculo

errandi. Respondeo. Non ita est: non enim speculatiuè iudicamus illum reuera esse probum; quia hoc Deo committimus, tanquam incertum; sed practicè iudicamus illum interno affectu, & externo modo agendi à nobis ita tractandum esse, ac si reuera probus esset, in quo iudicio nulla est falsitas.

9. **QUARTA CONCLUSIO.** Tenemur tamen lege iustitiæ dubia in meliorem partem interpretari negatiuè & practicè, ita vt propter dubium non habeamus proximum pro improbo, vel auctore criminis. Ratio est, quia iustitia postulat, vt nemo condemnetur criminis, quamdiu res dubia est: quisque enim ius habet, vt sibi non irrogetur certa infamia, pro incerto crimine. Confirmatur, quia censerì pro improbo est notabile malum proximi; & veluti pœna quædam criminis: ergo non potest inferri sine iusta causa, de qua constet.

10. **SEXTA CONCLUSIO.** Non tenemur tamen lege iustitiæ ea negatiuè & speculatiuè interpretari in meliorem partem, ita vt non opinemur, seu suspicemur ipsum in re esse improbum, quando dubium est positiuum; Ratio est, quia quando dubium est positiuum tunc vtrunque suppetunt argumenta ad probabiliter opinandū vtramque partem, cum formidine de opposito; (hoc enim vocatur dubium positiuum) ergo si tunc assentiaris parti deteriori opinando esse improbum, non facis illi iniuriam; quia cum argumenta ad talem opinionem ancipitem animo ingenerandam sufficiant, non habes ius vt sic de ipso non suspicaris. Nota tamen videri aliquo modo contra charitatem sic suspicari. Ratio est, quia ex charitate tenemur vitare omnem malam opinionem de proximo; si possumus. At hic possumus. *Primo*, quia nunquam cogimur ad aliquem assensum, nisi quando res est euidens. *Secundo*, quia non magis cogimur assentiri huic parti, quam alteri, cum vtraque sit dubia.

11. DICES *prime*. Si non est contra iustitiam sic suspicari: ergo nec est contra charitatem; hæc enim est materia iustitiæ: ergo si in ea peccatur, contra iustitiam peccatur. Respondeo sæpe fit, vt in materia iustitiæ peccetur contra proximum, non violata lege iustitiæ, vt cum ille nullum ius strictum habet, vt aliquid fiat, aut non fiat, & res alioquin ipsi est incommoda, vt v. g. si infames eum, cuius delictum est alibi notorium iudicè; vel si occidas inuasorem inculpata defensione, quando aliter te poteris subtrahere. Idem fit in proposito. Dixi, *quando dubium est positium*; quia si sit negatiuum, vbi scilicet in neutram partem suppetunt argumenta, tunc est contra iustitiam malè opinari: quisque enim ius habet, vt non habeatur de se mala opinio, nisi indicia aliud suadeant.

12. DICES *secundo*. Si non est contra iustitiam malè opinari speculatiuè, quando dubium est positium: ergo neque cōtra iustitiam est malè opinari practicè, quia iudicium practicum sequitur ex speculatiuo. Respondeo. Non necessariò sequitur ex speculatiuo; præsertim, quando speculatiuum est incertum. Nam fieri potest vt speculatiuè opiner aliquem esse improbum, vel furem; & practicè iudicem esse probum, id est, habendum loco probi viri.

13. SEPTIMA CONCLUSIO. Quando agitur de vitando aliquo damno, vel de adhibendo remedio: tunc dubia sunt in deteriorem partem accipienda: non quidem iudicando proximum esse furem, vel improbum, vel habendum pro tali; sed iudicando ita exterius cauendum esse, & sibi illique consulendum, ac si dubia esset eius probitas. Ita D. Thom. *art. 4. ad 3. & alij*. Hoc modo cum accipimus ignotum in ardes, ita cauemus rebus nostris, ac si dubia esset eius probitas, nullo modo habentes eū pro improbo: sic superiores ob indicia quedam dubia interdum obiurgant suos subditos pœnitenti-

tias imponunt, aliaque remedia illis corrigendis adhibent; tanquam, si ipsos malos existiment; quamuis eos pro malis non habeant, & eorum facta, vel intentionem apud animum suum excusent. Nam superiores debent etiam hanc regulam de dubijs in meliorem partem interpretandis seruare quoad internam æstimationem, & affectionem: quamuis in ordine ad emendationem, vel cautelam mali, exterius ita se gerere possint erga subditos: ac si mali aliquid perpetrassent. Et merito. Nam non solum ab omni malo, sed etiam ab omni mali specie abstinendum. Hoc tamen cauere debent, ne vel modum excedant, vel illos alijs suspectos reddant, vel de illorum virtute diffidere videantur.

Quæst. 7. *An semper secundum leges scriptas iudicandum sit?*

1. **P** R I M A C O N C L U S I O. Si leges scriptæ contineant ius naturale, semper secundum eas iudicandum est. Ratio, quia nunquam est licitum à iure naturali recedere, cum contrarium huius iuris sit semper iniquum.

2. **S** E C U N D A C O N C L U S I O. Si leges scriptæ contineant ius positium; ordinariè secundum eas iudicandum est, præsertim Iudici inferiori. Ita *D. Thom. a. 5. & alij*. Ratio est, quia Iudex inferior non potest recedere à iure & voluntate superioris, nisi habeat licentiam. Loquor autem de Iudice inferiori: quia supremus Princeps potest aliquando dispensare in lege positua, vel rigorem & pœnam legis relaxare, aut mitigare, quando ita putat expedire Reipub. hoc autem non potest inferior, nisi ex tacita, vel expressâ superioris concessione.

3. **T** E R T I A C O N C L U S I O. Licet Iudex inferior ordinariè non possit recedere à lege scripta, potest tamen in quibusdam casibus: iudicando contra

verba legis. *Primo*, Quando constat mentem legislatoris esse aliam, nec voluisse hunc casum verbis legis esse comprehensum: tunc enim vtendum est *emenda*, magis enim tenetur sequi mentem legislatoris, quæ est legis anima, quam corticem verborum: nec in hoc casu tenetur legistatorem, vel superiorem consulere, vt quidam volunt, quia non opus est inquirere de mente, quando de ea constat. Confirmatur ex L. *Nulla in iuris ratio*. ff. *de legibus* & l. *Non dubium* C. *de legibus*. *Secundo*, quando non quidem constat, sed tamen probabilius est aliam esse legislatoris mentem, & res non patitur moram, vt superior consulatur: tunc enim esset contra rectam rationem verba sequi. Nam semper intentio legislatoris præferenda est verbis legis. Quod si superior facile consuli possit, consulendus est; quia lex infringi non debet, ne quidem quoad verba, nisi constet aliam esse mentem legislatoris; si tamen de ea constare potest. Quod si non potest, sequendum id, quod probabilius videtur. *Tertio*, si vtriusque æquale sit dubium, & Superior consuli nequeat, tenetur inferior Iudex secundum verba legis iudicare, Ratio est, quia lex est veluti in possessione suæ autoritatis; ergo in æquali dubio non potest eam Iudex priuare sua autoritate, præsertim cum ex officio sit illius custos.

Quæst. 8. *Quinam peccent vsurpatione iudicij?*

1. **D**ixi superius ex D. Th. tria requiri vt iudicium sit iustum. *Primum*, iustitiã in spe actu iudicandi, ne iudicium sit peruersum & iniquum. *Secundum*, autoritatem in iudicante, ne sit præsumptum, aut vsurpatum. *Tertium*, certitudinem in cogitatione causæ, ne sit temerarium. De secundo membro hic.

2. **PRIMA CONCLUSIO**. Omnes illi peccant vsurpatione iudicij, qui iudicant eum, qui vel absolutè non est ipsis subditus, vel nõ in ijs causis, in quibus eum

iudicant; ac proinde sententia illorum est irrita. Ratio, quia in his iudicijs deest potestas in eum, qui iudicatur. At potestas est ante omnia necessaria.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Potest aliquis quinque modis alteri esse subiectus, ita vt possit ab eo iudicari. *Primò*, ratione potestatis ordinariæ. Sic fideles Pontifici, & Episcopis suis, & ciues suo Regi sunt subiecti. *secundò*, ratione potestatis delegatæ, Sic legato Apostolico subsunt prouinciæ, ad quas ipsius delegatio pertinet: & ciues Proregi vel Gubernatori, sic Daniel iudicauit senes potestate à Deo sibi delegata c. 13. & iuxta probabiliorem sententiam Moyse Ægyptum, (Exodi 2.) vt testatur Aug. l. 99. in Exod. q. 2. & colligitur ex act. 7. v. 24. *Tertio*, ex consensu partium, vt quando partes ex compromisso se alicui subiiciunt, siue vt Iudici (vt si aliàs auctoritatem iudicandi habebat, etsi non in illos) siue vt arbitro. *Quartò*, ratione delicti in alieno loco perpetrati. Nam ratione delicti sortitur quis forum, vt patet c. *Pestulasti*; & c. *finali* de foro competenti. Simili modo sortitur quis forum ratione contractus, domicilij, & rei, de qua contra possessorem causa mouetur, vt eodem cap. dicitur. *Quinto*, ratione iniuriæ subdito alterius Principis illatæ. Si enim superior eius, qui iniuriam fecit, interpellatus nolit illam vindicare: poterit id facere Princeps eius, qui iniuriam accepit.

4. TERTIA CONCLUSIO. Quicumque ergo iudicat aliquem, qui aliquo horum modorum non est ei subiectus, peccat vsurpatione iudicij. Quia sibi vsurpat auctoritatem iudicariam in eum, in quem non habet. Sic peccant Iudices seculares iudicantes Clericos, quia hi sunt exempti ab eorum iurisdictione, tam in ciuilibus, quam clericalibus, vt patet *totâ distict. 96. c. 11. q. 1. per totam, & de immunitate Ecclesiarum. Extra. c. in Concilio Trident. sess. 13. cap. de reformatione*, vbi

tenouantur omnes canones, qui de hac re agunt. Adde, nec posse Clericos huic exemptioni renuntiare, vt à Iudice seculari validè possint iudicari, etiam in ciuilibus: vt patet c. *Inolita* 11. q. 1. & c. *Placuit*, ibid. & c. *si diligenti*, de foro cōpetenti, vbi etiam datur hæc ratio, quia non est beneficium hoc personale cui renuntiare valeat, sed potius toti collegio Ecclesiastico publicè indultum, cui priuatorum pactio derogare non potest: possunt tamen in ciuilibus se subijcere Iudici sæculari, vt arbitro, qui tamen nolentem stare sententia non potest per se cogere. Item potest Clericus vt actor, laicum pertrahere ad Iudicem sæcularem: non autem vt reus pertrahi. In casu tamen reconuentionis potest à Iudice seculari iudicari: vt si dum laicum pertrahit ad Iudicem, laicus vicissim illum in eausa ciuili reconueniat, vt expressè docet Glossa communiter recepta in cap. 2. *de mutuis petitionibus*.

5. **QUARTA CONCLUSIO.** Hoc peccatum vsurpationis iudicij ex genere suo est mortale. Ratio, quia fit iniuria tum partibus, in quas ille potestatem non habet, tum etiam Superiori cuius auctoritatem sibi assumit. Censetur autem hæc iniuria grauis, quia publica auctoritas violatur.

QVÆST. IX. *An Iudex excommunicatus peccet vsurpatione iudicij.*

1. **PRIMA CONCLUSIO.** Si excommunicatio est occulta, non peccat vsurpatione, & omnia eius acta publica sunt valida. Ita *Richard.* in 4. d. 38. q. 1. *Palud.* ibid. q. 4. *Sotus* in 4. d. 22. q. 2. a. 1. & 4. *Conarr. inc. Alma.* 1. p. §. 7. n. 9. Glossa in c. *ad probandum* §. *Immundatus*, de sententia & re iudicata. Probatur primo, quia soli publicè excōmunicati suspenduntur ab officio, vt colligunt *cit. auct.* ex cap. *Ad probandum*, ergo occultè excommunicati non sunt suspensi: ergo possunt iudicandi officium exercere. *Secundo*, quia quādo ignoratur

excommunicatio Iudicis, sequerentur grauissima incommoda si eius acta non valerent: innumera enim sententiae, praesentationes, electiones & collationes beneficiorum deberent rescindi cum magno damno & perturbatione innocentium. *Tertio*, quia quando excommunicatio Iudicis est occulta, ipse non est publice vitandus, sed solum occultè, vt colligitur ex c. *cum non ab homine*. De sentent. excomm. Imò fieret ei iniuria, si quis in publico detrectaret eius cõmunionem, propter infamiam, quæ inde sequeretur: ergo cum partes non possint propter occultam excommunicationem ipsius iudicium recusare (nisi fortè velint suscipere onus probandi ipsum esse excõmunicatum, ad quod tenetur) oportet, vt ipsius quoque sententia valida sit. Absurdum enim est, vt partes teneantur se sistere tribunali Iudicis, à quo non nisi irritam sententiam referre possint. *Quinto*, idem probari potest ex l. 3. *Barbarius*. ff. de offic. praetorum & 3. q. 7. c. *infamis*.

2. *QVÆRES*. An hæc solum intelligenda sint de sententijs & actis fori externi; an etiam interni & sacramentalis. Respondeo, de vtrisque; quia DD. generatim loquuntur, & rationes eundem locum vtrobi- que habent.

2. *SECUNDA CONCLUSIO*. Si excommunicatio Iudicis sit publica seu notoria, ante quidem concilium Constantiense peccabat vsurpatione iudicij, iudicando, & sententia erat irrita: post tamen illud concilium non sic peccat, nec acta eius sunt irrita, nisi sit nominatim denunciatus, vel notorius percussor clerici. Prima pars est communis: & colligitur ex c. *ad probandum*, de sent. & re iudicata, & ex c. *audiuimus*. 24. *quæst.*
1. Ratio est, quia Iudex publicè excommunicatus suspenditur ab vsu officij, & habet potestatem ligatam, seu impeditam: ergo si iudicat, peccat vsurpatione iudicij, assumens sibi potestatem iudicandi, quam non habet:

Et si enim habeat potestatem in habitu: hæc tamen ita est impedita vt in actum exire non valeat; ac proinde actus iudicij non censetur ex hac procedere, sed ex alia quam temerè sibi vsurpat. Secunda pars est Nauarr. c. 27. n. 7. Soti in 4. d. 22. q. 2. a. 1. Henriquez de excomm. c. 7. & multorum aliorum. Ratio est, quia Conc. Constantiense statuit tantum vitandos esse nominatim excommunicatos, & notorios Clericorum perversos, & concessit vt fideles cum alijs possint communicare in omnibus rebus, tam diuinis, quam humanis; tam publicis quam priuatis, vt refert D. Anton. 3. p. tit. 25 cap. 2. ergo & tacitè vult eorum actus esse validos: nisi enim hoc vellet, quorsum concederet vt ab ijs possemus petere ius, & alios actus iuridicè exigere.

4. Nota tamen, neminem teneri admittere Iudicem excommunicatum: potest enim contra illum excipere, quod sit excommunicatus, vt patet c. *Exceptionem*, de exceptionibus. Ratio est, quia etsi Concil. Constant. concedat vt possis cum Iudice excommunicato habere communionem, & ius ab illo petere: non tamen cogit. Itaque sicut olim poterat recusari, ita & nunc; si tamen partes in illum consentiant, & sententia debito modo lata fuerit; non potest propter excommunicationem rescindi: est enim lata legitima potestate, cui partes se commiserunt.

5. QVÆRES. An huiusmodi Iudex excommunicatus peccet iudicando. Respond. primo, Non peccat vsurpatione iudicij, vt ostensum ex Concil. Constant. secundo, peccat tamen, quatenus sponte communicat cum alijs, quod illi non licet, cum sit excommunicatus. Tertio, non peccat, si rogatus cum alijs communicet. Hæc omnia patent ex materia, de excommunicatione.

6. DICES. Multi PP. affirmant hæreticos nullam habere potestatem, nec posse iudicare, quia sunt extra Ecclesiam, & excommunicati. Ita Cyprianus epist. 76. ad

Magnum de Nonatiano. Ambros. l. i. de penitentia cap. 2. Nicol. I in epist. ad Michaellem Imper. & alij, ut videtur est 24. quaest. 1. Respond. primò, illi PP. loquuntur de catholicis excommunicatis Secundo, loquuntur de iure antiquo, quod fuit ante Conc. Constantiense.

7. TERTIA CONCLUSIO. Iudex nominatim denunciatus, & manifestus clerici percussor peccat vsurpatione iudicij contra iustitiam, & omnia eius acta sunt irrita. Est communis: & apertè colligitur ex c. *Ad probandum*, supra. Ratio est, quia Conc. Constant. hunc excipit; ergo sicut ante Concilium erat suspensus, ita etiam postea, si tamen eiusmodi Iudex conferret se in aliam urbem vel prouinciam, ubi eius censura esset ignota, & ibi fieret Iudex; tunc acta eius essent valida. Ratio est, quia tunc censetur occultè excommunicatus in tali loco: ergo idem de eo dicendum est, quod in conclus. dictum. Hic tamen grauius peccat, quam alij occulti, vel publici non denunciati, si iudiciū exerceat: quia reuera est suspensus, & quantum est ex parte sua, vsurpat sibi potestatem, quam non habet.

8. DICES. Si est suspensus, quo modo eius acta non erunt irrita? Respond. quia Ecclesia, ob communem vtilitatem, vel tacitè hanc suspensionem ad singulos actus in hoc casu relaxat, tametsi velit ipsum secundum se manere suspensum, vel certè nouam ei potestatem ad singulos actus extraordinariè tribuit, supplendo defectum, qui ex parte ipsius erat, ne cum damno aliorum actus eius sit irritus.

Quaest. 10. *An iudex, qui propter crimen ipso iure est priuatus titulo, peccet vsurpatione iudicij?*

1. **H**ÆC quaestio pendet ex alia: An scilicet leges humanae, quae propter crimen statuunt priuationem beneficij, vel officij, eam vim habeant vt statim commisso crimine beneficium vel officium vacet, & reus teneatur id dimittere ante sententiam.

2. PRIMA CONCLUSIO. Huiusmodi leges humanæ non habent eam vim, vt commisso crimine statim vacet beneficium, vel officium, & reus teneatur illud dimittere ante sententiam, etiamsi in lege dicatur, ipso facto sit priuatus: nisi apertè constet illam fuisse legislatoris mentem; vt si addat teneri in conscientia, dimittere; vel non posse absolui nisi dimittat: vel beneficium eo ipso vacare, ita vt possit alteri liberè conferri; vt in casu, qui habetur c. *Dudum* 2. de electione, cum quis accipit secundum beneficium in incompatible. Colligitur ex D. *Thom. quest. 26. art. 3. Caset. ibid. Soto l. 1. de iustitia, Adriano quod l. 6. art. 1. Couarr. de Matrim. p. 2. c. 6. § 8. num. 9. & alijs recentioribus.*

3. QUÆRES, An vacet, quando dicitur in lege, sit priuatus ipso facto absque alia declaratione. Couarr. & Sotus supra, Henriquez de excomm. cap. 56. & & multi alij, tenent non vacare, sed requiri sententiam declaratoriam criminis: illam autem clausulam (*absque alia declaratione*) intelligendam esse de declaratione, qua declaratur pœnam esse incursum, non autem qua declaratur crimen commissum. Quæ expositio, etsi videatur non nihil violenta: tamen vii ipso confirmatur. Ita enim sunt vsu receptæ eiusmodi LL. vt ante declarationem criminis possessores non teneantur resignare. Imo vsus habet, vt nisi executio fiat per sententiam, ita vt per eam non solum declaretur crimen, sed etiam reus ipse priuetur beneficio, vel officio, non censeatur omnino priuatus, vt patet ex Couarr. *loc. cit.*

4. SECUNDA CONCLUSIO. Huiusmodi tamen leges, quibus aliquis ipso iure priuatur beneficio, vel officio, siue propter crimen, siue propter adeptionem alterius incompatibilis, hoc efficiunt, vt statim amittat titulum ipsum, ita vt non sit amplius dominus beneficij: tenet tamen possessionem, quia priuari non potest, nisi causa cognita, vt docet Glossa, c. *Licet*

Episcopus, de præb. in 6. Et quamuis illud c. solum, de casu adeptionis beneficii incompatibilis loquatur: tamen Glossa, & auctores ab ea citati volunt esse eandem rationem in cæteris, vbi quis ipso iure priuatur. Id enim ad publicam vtilitatem est valde expediens.

5. **QVÆRES.** Quid hic vocemus titulum? Respond. Ius illud firmum, quod quis accepit per collationem beneficii, quo amisso adhuc retinet possessionem beneficii, & totius iurisdictionis, quam ante habebat. Et quidem si iure permittente illam retineat, ita vt ius non obliget ipsum ad eam deserendam, vocatur possessio iuris: si vero ius resistat illi possessioni, obstringens eum ad eam deserendam, dicitur possessio facti.

6. **TERTIA CONCLUSIO.** Iudex qui hoc modo priuatus est titulo, non peccat v'surpatione iudicij iudicando, neque sententia illius est irrita, sed valida. Sequitur ex dictis, quia adhuc retinet suam Iurisdictionem, neque ab ea suspensus est. Etsi enim ius illud prius, quo illam iurisdictionem obtinet, amiserit: habet tamen adhuc ius possidendi, & vtendi illa, donec per sententiam auferatur. Confirmatur, quia cum crimen sit occultum. vel certè non constet eum per legem esse priuatum; Si acta essent irrita, sequeretur graue incommodum in Repub. vt dictum est *quæst. præced. Concl. I.*

Quæst. II. *An Iudex, qui habet solum titulum putatiuum, peccet v'surpatione iudicij?*

1. **PRIMA CONCLUSIO.** Si habet titulum coloratum, & communi errore putetur legitimus superior, eius sententiæ, & alij actus iurisdictionis sunt validi. Ita Paludan. in 4. d. 17. q. 6. a. 2. Nauarr. in c. Placuit de pæn. disp. 6. n. 180. Caiet. v. *Absolutionis impedimenta*, Medina c. de Confess. q. 22. Arrag. q. 60. a. 6. Et Canonistæ passim in c. *Nihil* de electione, & Iure.

conf. in l. *Barbarius* ff. de officio prætoris. Probatur primo, ex hac ipsa lege, vbi expressè ponitur hic casus. Cum enim iste Barbarius esset alibi conditione seruus: Romæ, vbi latebat eius conditio, & liber habebatur, promotus est ad præturam, cuius tamen, ob occultum illud impedimentum, erat incapax. Nihilominus approbantur eius acta, quæ gessit, quamdiu latuit: idque ob vtilitatem eorum, qui apud ipsum causas egerant. Et ratio additur, quia populus Romanus, cuius autoritate hæc dignitas illi allata fuerat, potuisset etiam seruo hanc potestatem decernere. *secundo*, probatur ex. 3. q. 7. c. 1. vbi dicitur, *Si seruus, dum putaretur liber ex delegatiane, sententiam daret, quamuis postea in seruitutem depulsus sit, sententia ab eo dicta rei iudicatae firmitatem tenet.* *Tertio*, probatur ratione, quia nisi huiusmodi acta essent valida, sequeretur magna perturbatio in Ecclesia, & Repub. omnes enim sententiæ, collationes beneficiorum, & officiorum, præsentationes, electiones, & alia huiusmodi deberent rescindi tanquam inualida.

2. SECUNDA CONCLVSIO. Ut autem huiusmodi iudicis acta valeant, duæ conditiones requiruntur, vt notat Panormit. in c. *Nihil*, de electione, Caietanus supra, & alij Doctores. *Vna* ex parte ipsius Iudicis, nempe vt habeat titulum: *altera* ex parte populi, vt scilicet communi errore populi putetur legitimus superior. Veru nque colligitur ex iuribus citatis, quando autem concurrunt hæc duo, ius ipsum confert iurisdictionem extraordinariè ad singulos actus, propter bonum commune. Debet autem hunc titulum habere à vero superiore, vel saltem ab eo, qui aliàs poterat illud dare, vt insinuatur in l. *Barbarius*. Nam ibi approbantur acta Barbarij, quia populus Rom. à quo habebat officium, potuisset ei hanc potestatem decernere. Confirmatur, quia si non acceperat ab eo, qui poterat dare, iam titulus ille non habet colorem quo verus videri possit;

imo non est titulus, cum hic non nisi à superiore dari possit. Hinc fit, vt si beneficium habeas ab eo, qui non poterat dare, vel si solum sis electus, aut præsentatus; non autem acceperis institutionem, vel confirmationem (quæ sunt collatio potestatis) nihil agas, vt qui sis intrusus, vt Panorm. Nauarr. & alij docent: sufficit tamen in collatore titulus coloratus communi errori cõiunctus, vt eius collatio sit valida: sicut enim alia eius acta valida sunt, ita etiam collatio iurisdictionis.

3. TERTIA CONCLUSIO. Hinc sequitur primo, valida esse acta Prælati, qui accepit prælaturam in excommunicatione, irregularitate, vel alio impedimento occulto, ratione cuius collatio sit irrita, vel interuentu Simonix realis completæ, aut confidentiæ, si communi errore facti habeatur pro vero Prælato. Itaque valida erit excommunicationis sententia ab eo lata, & absolutionis, & collatio beneficiorum, & delegatio iurisdictionis. Secundo. Idem dicendum est non solum de eo, cui collata est potestas ordinaria, sed etiam delegata; præsertim si collata sit ad vniuersitatem aliquarum causarum, vt bene ostendit Palud. vt sunt Commissarij, Vicarij foranei, Pœnitentiarij; quia horum iurisdictionis non minus spectat vtilitatem communem, quam Ordinariorum; imo plures ad ipsos causæ deferuntur. An autem idem sit in Delegato ad causam particularem, dubium est. Quidam negant, quia non agitur de bono communi. Palud. & alij affirmant ex cap. 1. 3. quæst. 7. vbi apertè agitur de Delegato, & quidem vt videtur ad causam particularem. Ratio est, quia quamuis singuli tales Delegati nõ deputentur, nisi ad causas certas, nec de quorumlibet quæstionibus cognoscere possint, tamen maximi interest publicæ vtilitatis, vt horum acta valeant, quia sæpe, & varijs in casibus deputentur. Tertio, idem habet locum, etiam si Superior conferens officiũ, vel iurisdictionem,

sciat impedimentum alterius, aut collationem esse inuvalidam; modo ipse conferat, quantum in se est, saltem actu externo, & communi errore populi putetur esse validum. Nam si ipsius ignorantia non impedit iurisdictionem; multo minus impedit scientia, quæ non tollit inuoluntarium. Nec opus est vt ipse possit impedimentum auferre, vt cum Episcopus confert illegitimo, vel homicidæ occulto beneficium parochiale; requiritur tamen vt supremus Princeps possit illud tollere, & personam efficere capacem. Vnde si sit impedimentum iuris diuini, vel naturalis, nihil fiet; vt si sit fœmina, vel non sit Sacerdos, cui potestas absoluendi commissa est: tum enim communis error nihil iuuabit, quia potestas humana non potest supplere hunc defectum, nec vlllo modo potestatem hanc talibus concedere. *Quarto*, idem procedit, etsi litigatores, vel quorû causa agitur, sciât, quia hæc iurisdictionis cōcessa est generatim propter errorem communem. Vnde priuata scientia illa non impedit. Hinc absolutio data à Parocho, quem scis occultè Simoniacum, valet, vt passim DD. fatentur, nisi fortè tu alterius copiam haberes, vel extra necessitatem illum induceres, ita vt confitendo illi peccares mortaliter: tunc etiam, etsi absolutio non sit irrita defectu iurisdictionis, est tamen irrita propter indispositionem pœnitentis.

4. *QVÆRES*. An idem dicendum sit, quando alicui iurisdictionis occultè est ablata, & ille nihil hominus gerit se pro Superiore, & communi errore talis habetur. Respond. ita. Potest autem hoc *quatuor* modis contingere. *Primo*, si ipso iure beneficium vacet. *Secundo*, si per sententiam ei sit abrogatum, vel si potestas Delegati reuocata. *Tertio*, si delegans mortuus sit. *Quarto*, si iurisdictionem delegantis contingat suspendi. Quod ad primum modum attinet, ita expressè sentit Palud. supra. Panorm. in c. *Nihil*. de electione, Nauarr. in c.

Placuit, de Pœnitentia num. 180. Arragon. q. 60. a. 6. *et passim Canonista.* Ratio est, quia hic duo illa concurrunt (de quibus in 2. conclus.) Titulus publici officij, & error facti. Nec refert, quod titulus & possessio iuris sint ei adempta, quia id omnino occultum est, & non ita sunt adempta, quin adhuc aliqua reliqua maneat: retinet enim possessionem facti, vt Nauarr. ait. De secundo modo etsi multi aliter sentiant, est tamen probabile, valere. Ita tenet Palud. supra, vbi affirmat de eo, cuius commissio est occultè reuocata. Et Henric. l. 3. de Pœnit. c. 6. vbi dicit, valere absolutionem eius, qui habet titulum coloratum, & non scitur de reuocatione. Et l. 2. c. 4. vbi ait, valere confessiones factas virtute bullæ vel facultatis, quæ nescitur esse reuocata. Ratio est, quia supra dicta hic, etiam concurrunt: Titulus, & error communis. De tertio modo verius est, etiam valere, quia licet morte delegantis expiret potestas Delegati, re adhuc integra, vt patet l. more ff. de iurisd. omnium Iudicum. Et c. licet. c. Gratium. De officio delegati: tamen quandiu hoc communiter ignoratur, & ille se adhuc gerit pro delegato, est eadem ratio, quæ in supra dictis. Nam enim hic est magis priuatus, quam in 1. & 2. casu, si ergo ibi acta valent ob communem errorem, & hic valebunt, De quarto modo non est difficultas: si enim suspensio primaria, quæ est in ipso delegante, non inuvalidat actum ipsius, dum communiter ignoratur, multo minus inuvalidabit acta delegati, qui solum secundo suspensus est.

5. **QUARTA CONCLUSIO.** Quæ hætenus dicta sunt, habent locum non solum in foro contentioso, sed etiam in sacramentali. Ita Palud. Nauarr. & alij, quia eadem ratio boni communis id postulat, & Ecclesia non minus hic vult, & potest supplere defectum iurisdictionis, quam in foro externo; præsertim concurrente titulo colorato & communi errore. Habet etiam

locum in ijs, quæ geruntur ex officio publico, quamuis non sint actus iurisdictionis, vt in instrumento tabellionis; in electione & præsentatione ad beneficia, & officia; in actu parochi assistentis contractui matrimoniali: hic enim actus non est iurisdictionis, sed exhibitionis præsentia sui, tanquam testis iure requisiti.

6. *QVÆRES primo.* Circa totam hanc materiam, an non solum error, sed etiam probabilis D D. opinio efficiat, vt Ecclesia det iurisdictionem, etiam si fortè opinio illa falsa sit. Affirmant Henriquez *l. 2. de pœnit. cap. 143.* & alij recentiores. Vnde si probabile sit, talem posse absoluerè à reſeruatis, assistere matrimonio, excommunicare, eligere confessorem, priuilegium non esse reuocatum, & similia, & ille ex hac opinione operetur, validè operabitur, Ecclesia supplente defectum, si fortè subsit; cum enim licitum sit operari ex opinione probabili, si omnia illa essent irrita, sequerentur grauissima incommoda.

7. *QVÆRES secundo.* An valeant acta, quando populus dubitat, an superior sit officio priuatus. Affirmant *Panormit. supra, Rosella v. confessor 3. in fine,* & *Sylu. v. Confessor 1. quæst. 19.* Ratio est, quia cum antea fuerit habitus superior, non debent subditi propter dubium superueniens eum reiicere, quamdiu in officio perseuerat. Nam in dubio melior est conditio possidentis, neque quisquam suo iure spoliandus est. Ex dictis patet, et si illi, qui solum habent titulum coloratum possint generatim dici peccare vsurpatione iudicij, quia quantum in ipsis est, vsurpant potestatem, quam non habent: non tamen sententia illorum est irrita, quia Ecclesia extraordinariè suppeditat illis iurisdictionem, propter commune bonum.

Quæst. 12. An tyrannus peccet vsurpatione iudicij.

1. **A**lius est Tyrannus vsurpatione potestatis, qui scilicet absq; vlllo iure R^{ép.} inuasit, & oppres-

sam tenet: alius vsu regiminis, qui scilicet tyrannicè gubernat, cùm alioqui sit verus Princeps, & legitimam habeat potestatem. Nec hic agimus de priori, qui vsurpatione potestatis tyrannus est, & iam in pace imperat, Repub. illi non amplius resistente ex defectu virium. Nam de posteriori, qui verus Princeps est, constat non peccare vsurpatione iudicij, modo secundum leges iudicet, etiamsi aliàs tyrannicè gubernet. Dom. Sotus *l. 3. quæst. 4. art. 6.* docet Tyrannum, qui Rempub. inuasit, non posse ferre vllam legem, nec ius dicere, quod obliget in conscientia; ac proinde sententias eius esse irritas. Contrarium tenet *Francis. Victor. in relect. de potestate civili num. 23.*

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Huiusmodi Tyrannus peccat vsurpatione iudicij ius dicendo. Ratio est, quia iudicando vsurpat sibi potestatem Principis, & gerit se vt verus Princeps, cùm tamen reuera non sit: ergo vsurpat alienam potestatem: ergo peccat vsurpatione iudicij.

3. **DICES Primo.** Ille quidem peccabit inuadendo principatum, & illam authoritatem sibi vsurpando; non tamen peccat postea, si debito modo ea vtatur; quia Reipub. mens hæc censetur esse. Imo si omitteret ius dicere, peccaret. Respondeo negando secundam partem assumpti, quia non solum peccauit Rempub. inuadendo, sed etiam postea assiduè peccat, eam oppressam & sibi subiectam seruando, donec tandem vel sponte à regno suscipiatur, vel longo temporum interuallo nascatur præscriptio. Ratio est, quia assiduè iniuriam infert, & opprimit, sicut qui per iniuriam compingit aliquem in carcerem, non tantum peccat in principio, sed etiam postea assiduè, quamdiu voluntariè hanc calamitatem cõtinuat. Nota tamen hoc non esse nouum peccatum in tyranno, sed continuationem quandam peccati antiqui, neque addere nouam aliquam malitiam

mortalem supra vsurpationem tituli principatus, quia per hoc non fit noua iniuria, sed prior continuatur. Imo magis peccaret, si quando res postulat ius non diceret retento principatu, quia magis noceret ciuibus, & maiorem iniuriam irrogaret: sicut qui rem alienam detinet, & eâ utitur, peccat utendo: si tamen iste vsus est rei utilis, vel necessarius, non addit nouam malitiam supra rei detentionem, & non utendo magis peccaret.

4. DICES *secundo*. Si peccat iudicando: ergo ciues non possunt ab eo ius petere: non enim licet petere ab aliquo, quod ipse sine peccato præstare non potest. Respond. nego consequentiam, quia non petunt absolutè, sed sub tacita quadam conditione, nempe si velit se gerere loco principis. Qua conditione posita petitur id, ad quod ipse tenetur. Quamuis enim peccet iudicando; magis tamen peccaret iudicium negligendo. Itaque non petitur, nisi ex suppositione, & tanquam minus malum, quod eo modo petere est licitum.

5. SECUNDA CONCLUSIO. Quamuis eiusmodi Tyrannus peccet vsurpatione iudicij, ut dictum est, tamen sententiæ eius sunt validæ, & ciues tenentur iis obtemperare, donec irritentur. Ratio est, quia ipsius sententiæ, & iusta mandata, tametsi non habeant vim à tyrannica potestate, habent tamen aliundè. *Primo*, à iure naturali, quod supposito tali rerum statu dicat, esse obtemperandum propter bonum commune; alioquin omnia essent plena furtis & latrocinij. *Secundo*, à Repub. quæ tacitè approbat eius mandata & acta, legibus & communi utilitati consentanea, & vult sententias iustas, quibus lites ciuium dirimuntur, & fontes plectuntur, esse validas, & subditos obligare: nisi enim validæ essent, & obligarent, nemo nisi in speciem obtemperaret, & quisque occultè faceret con-

trarium, cum magno Reipub. incommodo. Potest autem Respublica hanc vim sententiis & actis tyranni dare, quia est singulorum superior, etiamsi tyrannide sit oppressa. Aliqui confirmant hanc conclusionem exemplo Iudæorum, qui per tyrannidem oppressi erant à Romanis; & tamen Christus *Matth. 22. v. 21.* insinuat eos debere dare tributum Cæsari. Sed puto neminem in conscientia teneri tyranno tributum soluere, nisi fortè causa scandali, vel maioris mali vitandi. Neque enim ratio naturalis id dicit: neque Respub. censetur id velle; quia expedit tyrannum non abundare pecunia, vt facilius eius iugum possit excuti. Sententia Christi est generalis, solum significans, Principi reddendum, quod ei debetur: non enim conueniebat, vt alterutram partem distinctè definirer.

6. TERTIA CONCLUSIO. Inferiores tamen Iudices à tyranno constituti, si eius tyrannidem non sustentent, aut iuuent, non peccant ius dicendo, modo alioqui omnia iure agant. Ratio est, quia nullam iniuriam faciunt Reipub. & ipsa Respub. posito hoc rerum statu tacitè in eos consentit, cum illorum administratio utilis sit communi bono. Rarò tamen fit, vt Iudices inferiores non cogantur multa iniqua mandata & sententias dare, & exequi.

7. QUÆRES. An tyrannus peccet peccato homicidij, quando malefactores secundum ordinem iuris interficit. Ratio dubij est, quia non habet publicam auctoritatem, nisi quam iniquè vsurpat. Respondeo. Respub. tribuit illi tacitè auctoritatem, dum consentit, & cupit, vt malefactores puniat, ac proinde non committit homicidium.

8. DICIS. Etsi Respub. concedat illi tacitè hanc auctoritatem, ipse tamen non intendit eâ vtî; sed illa tantum, quam sibi assumpsit, & quam reuera non habet: ergo est homicida. Respondeo ipse intendit vtî omni

authoritate, quam habet, ac proinde utitur etiam authoritate à Repub. concessa.

QVÆSTIO LXI.

De diuisione Iustitiæ in commutatiuam, & distributiua.

Diuus Thomas docet *primo*, iustitiam particularem rectè diuidi in has species. *secundo*, ostendit in quibus differant, quod paucis explicandum est.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Hæ duæ species differunt primum à Iustitia legali. Nam legalis respicit bonum commune, & singulos ciues benè disponit ad bona Reipub. totius, vt supra dictum. Hæ autem species Iustitiæ particularis, respiciunt bonum priuatum, licet non eodem modo, vt iam dicam.

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Hæ species differunt inter se quatuor modis. *Primo*, quia iustitia commutatiua disponit priuatum hominem ad priuatum, vel eos, qui se instar priuatorum habent. Distributiua disponit communitatem; vel eum, qui communitatem repræsentat, ad priuatum. *Secundo*, illa versatur circa cõmutationes: hæc circa distributiones. *Tertio*, illa spectat conditionem rei alterius, vt ei reddat æquale: hæc conditionem personæ, vt sitne diues, an pauper? nobilis, an ignobilis? doctus, an indoctus? idoneus ad officiũ, an ineptus? vt secundum proportionem illarum conditionum fiat distributio. *Quarto*, finis intrinsecus illius est constituere æqualitatem inter datum & acceptum: huius finis est constituere æqualitatem inter proportionem, & proportionem, vt eadem sit proportio inter res quæ distribuuntur, quæ est inter condiciones personarum, quibus fit distributio. Hinc patet, quando militi datur stipendium, vel operariis publicis merces à Repub. pro cuiusque merito, non dari per iustitiam distributiua, sed per commutatiua; quia non spectatur conditio personarum, sed operarum, quas præstiterunt, & nihil

aliud intenditur, quam vt in singulis constituatur æqualitas rei ad rem, scilicet mercedis ad laborem. Vnde Respub. in tali casu non comparatur ad illòs vt totum ad partem, sed vt pars ad partem, & ciuis ad ciuem: subit enim rationem vnius personæ conducentis operas singulorum.

3. DICES. Cum fit distributio honorum communium secundum conditiones personarum, videtur etiam fieri per iustitiam commutatiuam, ac proinde æqualitas proportionum inter multos non videtur esse propria Iustitiæ distributiuae. Antecedens patet, quia si distributor aliquem fraudauerit, minus dando, quam postulabat eius conditio, tenetur ad eius restitutionem per Iustitiam commutatiuam, vt docet *D. Thom. quaest. sequenti art. 1. ad. 3.* ergo Iustitia commutatiua fuit violata: ergo talis distributio pertinet ad iustitiam commutatiuam. Respondeo. Æqualitas proportionum non resultat per accidens, sed primario intenditur à Iustitia distributiua tanquam finis intrinsecus, sicut æqualitas rei ad rem primario intenditur à Iustitia commutatiua. Fit tamen aliquando, vt Iustitia distributiua in sua functione includat commutatiuam, nempe quando fit distributio rerum, quæ stricto iure debentur, iuxta personarum conditionem, vt si quis relinquat centum aureos distribuendos studiosis alicuius collegij pro cuiusque inopia, vel eruditione, tunc enim distributor lege Iustitiæ commutatiuae obligatur erga singulos, quamuis erga omnes teneatur seruare formam Iustitiæ distributiuae, vt sit ea proportio eleemosynæ ad eleemosynam, quæ est inopiæ ad inopiam. Vnde si alicui pauperiori minus dederit, tenebitur ex iustitia commutatiua restituere ad iustam proportionem; non secus ac si dotator ei reliquisset in particulari 10 aureos, & distributor solum dedisset quinque. Hoc ipso enim, quod donator vult talem proportionem strictè seruari, singulis

singulis implicite assignat certam summam iuxta proportionem inopiæ, quæ singulis debetur lege Iustitiæ commutatiuæ. Ex dictis colliguntur duæ regulæ, *Prior*, quando diuiditur aliquid stricto iure debitum, concurrunt in eodem actu Iustitia commutatiua & distributiua. Commutatiua, quatenus respicitur, vt detur vnique æquale iuri, quod habet. Distributiua quatenus respicitur, vt vnique detur secundum proportionem suæ dignitatis: quare minus dando quam oportet, violatur vtraque Iustitia: Commutatiua, quatenus non datur æquale iuri, quod alter habet: distributiua, quatenus non datur secundum proportionem dignitatis. *Posterior* regula, quando fit distributio rerum, quæ stricto iure non debentur secundum conditionem personarum: tunc Iustitia distributiua non includit commutatiuam, vt fit in distributione beneficiorum, & officiorum, quæ debent quidem conferri dignioribus; non tamen ita, vt ipsi ius strictum ad illa habeant. Vnde non fit ipsis iniuria, quæ ad restitutionem obliget, etiam si aliis conferantur. Peccat tamen distributor contra Iustitiam distributiua, de quo plura *infra quest. 63. de acceptione personarum.*

QVÆSTIO LXII.

De restitutione.

Dicam *primo*, de restitutione in genere. *Secundo*, de restitutione ratione iniustæ acceptionis. *Tertio*, de restitutione rei acceptæ. *Quarto*, de restitutione ratione contractus. *Quinto*, de ordine seruando in restitutione. *Sexto*, de excusantibus à restitutione. Ad hæc sex capita possunt omnia reuocari, quæ à D. Thoma & alijs disputantur.

QVÆSTIO I.

Quid sit restitutio?

I. PRIMA CONCLUSIO. Restitutio ex vsu Theologorum nihil aliud est, quam rei acceptæ reddi-

tio, vel damni illati compensatio. Hinc patet esse actum Iustitiæ commutatiuæ, vt etiam docet *D. Thom. art. 1.* quia huius Iustitiæ officium est, constituere æqualitatem inter datum & acceptum: inter damnum & compensationem.

2. **DICES.** Si quis peccet contra Iustitiam distributiuam, tenetur etiam restituere: ergo restitutio non est actus solius commutatiuæ. **Respondeo**, in actu distributionis sæpè continetur debitum Iustitiæ commutatiuæ, vt supra dictum est. Vnde non est mirum, si per Iustitiam commutatiuam instaurari debeat.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Restitutio differt à solutione, quod non omnis solutio sit propriè restitutio, nec contra. Dicimur enim soluere, quod ex voto, iuramento, charitate, aut misericordia debitum est; non tamen propriè dicimur restituere. Et è cōtrario, qui reddit depositum, restituit: non tamen soluit.

6. **TERTIA CONCLUSIO.** Differt etiam à satisfactio-
ne. *Primo*, quia satisfactio latius patet: omnis enim restitutio est satisfactio, non contra. *Secundo*, satisfactio respicit personam, dum præstat id, quod alteri satis est; etiamsi non sit æquiualens debito: Restitutio autem respicit rem, dum præstat æquiualens, vel rem ipsam exhibet. *Tertio*, satisfactio propriè fit pro iniuria illata, & honore violato, quamuis nihil damni illatum sit. Restitutio autem propriè locum habet, vbi damnum illatum est, vel res alterius ablata. *Quarto*, satisfactio fit etiam pro damno irreparabili: restitutio solum pro reparabili.

QVÆST II. *An restitutio sit necessaria ad salutem?*

1. **G**Vido Carmelita refert Græcos docuisse restitutionem iniquè ablatorum non esse necessariam ad salutem, sed sufficere eleemosynam ex illis datam. Nam *Luc. II.* Cum Christus dixisset Pharisæo, *quod inuis est vestrum, plenum est rapina & iniquitate:* Subdit, *ve-*

Uult tamen quod superest date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Hinc videtur colligi eleemosynam sufficere ad expianda peccata Iustitiæ, ac proinde restitutionem non esse necessariam.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Restitutio externa est necessaria ad salutem, si facultas suppetit: si autem non suppetit, non est necessaria. Ita *August. Epist. 34. ad Maced.* Prima pars probatur, quia non restituere, cum possis, est voluntariè nocere, & facere iniuriam proximo, quia impedis eum ab usu & possessione rei suæ, vel debiti. At qui necessarium est ad salutem, ut nemini voluntariè noceamus, aut iniuriam faciamus, ut ex multis scripturis constat, ergo necessaria est restitutio. Ad locum Lucae Respondeo, si argumentum ex illo sumptum quicquam valeret, etiam probaret pœnitentiam non esse necessariam furibus, & latronibus. Itaque Christus non vult significare eleemosynam sufficere, sed esse optimam dispositionem ad munditiem animi. q. d. Date eleemosynam pro vestra facultate, & faciliè mundabimini, quia disponetur animus ad veram pœnitentiam, & restitutionem. Altera pars conclusionis probatur, quia non obligatur ad impossibile.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Etiam si externa restitutio non sit necessaria, quando facultas non suppetit, propositum tamen restituendi est necessarium. Ratio est, quia ad remissionem peccati necessaria est contritio, vel saltem attritio cum Sacramento: hæc autem continet propositum restituendi: tum quia continet dolorem de peccato iniuste ablationis, in quo dolore continetur implicite propositum restituendi: tum etiam quia continet propositum emendationis, & seruandi diuina præcepta, inter quæ est præceptum restituendi.

4. **QVÆRES.** Quale præceptum sit restitutionis: affirmatiuum, an negatiuum? Multi dicunt esse negatiuum, quia idem est dicere restitue, & ne detine alienum.

Sed verius est esse affirmatiuum. *Primo*, quia præcipitur actus positiuus. In negatiuo solum præcipitur abstinentia ab aliquo actu positiuo. Nec obstat, quod interdum videatur fieri restitutio sola cessatione detinendi, vt si deferas domum, vel agrum, quem vi occupasti, quia hæc cessatio eò dirigitur, vt alter rem suam consequatur, & fiat æqualitas, & sic habet terminum positiuum. Vnde est instar actionis positivæ, qua impletur præceptum affirmatiuum. *Secundo*, quia non obligat pro omni tempore, sed solum, quando est opportunitas restituendi: Negatiuum autem obligat pro omni tempore. Illud autem præceptum, ne detine alienum, in re potius est affirmatiuum, quam negatiuum, quia non potest seruari, nisi per actum positiuum, neque obligat pro omni tempore. Nota tamen præceptum restituendi nasci ex illo negatiuo; Non furtum facies. Vnde hoc ipso, quo præscribitur, Non furaberis, præscribitur etiam, vt non detineas, si potes reddere, & consequenter vt restituas, quia actus restitutionis est necessarius ad non retinendum alienum.

Quæst. 3. Vnde nascatur obligatio restitutionis?

I. **P**RIMA CONCLUSIO. Si propriè loquamur, oritur ex duplici capite: nempe vel ex iniusta acceptione, vel ex re accepta siue iustè, siue iniustè. Ita *D. Thom. & Caiet. art. 6. & 7. Couarr. ad regul. Peccatum p. 2. in Principio*. Per iniustam acceptionem intelligo non solum furtum: sed etiam quoduis damnum per homicidium, adulterium, stuprum, furtum, infamiam, siue alio modo iniquè illatum: quicumque enim alteri damnum infert, aufert aliquid ab eo, & sic dicitur tenei restituere ratione iniustæ acceptionis. Per rem acceptam intelligo non solum eam, quæ à Domino ablata est, vt equus, vestis, pecunia, sed etiam eam, quæ ex Iustitia alteri debetur, & apud me manet, vt legatum alteri, vel venditum, quod apud me est,

Quod etiam ex priori capite nascatur obligatio restitutionis, probatur: quia qui damnum intulit, violauit æqualitatem, quam poscit Iustitia commutativa: ergo, vt illam resarciat, tenetur lege Iustitiæ ad restitutionem, etiamsi nihil emolumenti acceperit. Quod etiam ex secundo capite patet, quia qui habet rem alterius, etiamsi nullam iniuriam intulerit, habet tamen plus quam suum, & verus Dominus tantumdem, habet minus, quam suum: ergo vt fiat æqualitas Iustitiæ, per quam tribuitur cuique suum, debet Domino restitui.

D I C E S. Qui obligatur ex stipulatione, non tenetur ex altero horum capitum: ergo hæc duo non sufficiunt. Resp. per sequentia, sit ergo.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Si nomen restitutionis generatim sumatur pro omni redditione, quæ res ex Iustitia debita redditur, vel in seipsa, vel in æquivalente, sic assignanda sunt tria capita obligationis restituendi. *Primum*, ex iniusta acceptione, seu damno illato. *secundum*, ex re accepta iustè, vel iniustè. *Tertium*, ex contractu. Nam mutuum, & pretium rei emptæ, & similia, non debentur propriè ratione rei acceptæ (nam fieri potest vt hæc non extet) sed ex contractu. Nota inter hæc tria capita esse magnum discrimen: quando enim aliquid debetur ex iniusta acceptione, vel ex cōtractu, manet obligatio restitutionis, etiamsi res debita pereat, sine nostra culpa, quando vero debetur tantum ratione rei acceptæ, non manet obligatio rei absque culpa nostra pereunte, vt patet in deposito. Ex his plurima possunt deduci, vt patebit ex sequentibus.

De restitutione ratione iniustæ acceptionis.

Obligatio restitutionis oritur. *Primo*, ex iniusta acceptione, seu damno illato, vt dictum est. Potest autem dānum inferri. *Primo*, in bonis animi, siue naturalibus, siue supernaturalibus. *Secundo*, in bonis corporis & membrorum. *Tertio*, in bonis famæ & honoris.

Quarto, in bonis fortunæ. De singulis dicam ordine.

Quæst. 4. An teneatur restituere, qui priuat alium aliquo sensu, vel usurationis per iniuriam, v.g. si quis veneno, philtro, aut alio modo priuet aliquem vsu rationis, aut sensu, siue interno, siue externo: quæstio est, ad quod teneatur?

I. **D**ominicus Soto l. 4. q. 6. a. 2. ad 1. & quidam alij putant pro his damnis præcisè consideratis faciendam esse restitutionem pecuniariam, arbitrio boni viri.

2. CONCLUSIO. Verius videtur talē nō teneri ad restitutionē præcisè pro ipso dāno sensuū, vel vsu rationis; sed tantū pro damno tēporali, quod inde sequitur, vt si non possit eam artem vel functionē obire, qua lucrum faciebat. Colligitur ex *Gomez tom. 3. cap. 6. n. 12* vbi probatur cicatricē, & deformitatem ex iniuria remanentem, non posse æstimari à Iudice, vel offenso quia sicut liber homo nullā recipit æstimationē; ita nec cicatrix, vel deformitas eius, quod expressè habetur *L. fin. ff. de his, qui deiecerint, vel effuderint*. Idem docet *Naua. c. 15. n. 19.* & multi alij infra citandi. Ratio est, quia hæc dāna nullo pretio sunt æstimabilia: sūt enim in bonis, quæ supremum locum in bonis humanis tenent, neque quidquam est in hominum potestate, quod his censeatur æquiualens. Vnde per pecuniā non potest fieri compensatio. Itaque pro his satis est pœnitentia coram Deo, cum petitione veniæ pro iniuria illata. *Vide infra q. 11.*

Quæst. 5. An teneatur restituere, qui alterum laesit in bonis animæ, pertrahendo ad peccatum?

I. **P**RIMA CONCLUSIO Qui alterū metu, vel fraude pertraxit in peccatū, tenetur ipsū ex iustitia suæ libertati restituere, & vim fraudemque tollere, ne ille in posterum simili modo peccet. Est communis. Probat, quia minari, vel vim inferre est contra iustitiam, si sine iusta autoritate fiat, quæ numquam iusta

esse potest, dum quis ad peccatum cogitur. Similiter contra iustitiam est, decipere alterum falsa doctrina circa fidem, mores, vel artes humanas: sicut enim quisque habet ius iustitiæ, ne ab alio lædatur in corpore: ita etiam, ne inuitus lædatur in anima per errorem aut deceptionem: ergo qui illum inuitum lædit in anima, violat ipsius ius: ergo contra iustitiam facit: ergo lege iustitiæ tenetur cessare, & quod fecit quasi infectum reddere: ergo tenetur vim tollere, minas remittere, & fraudem patefacere.

2. DICES. Hoc quidem verum est, quando quis fraude pertraxit aliquem in errorem, qui error versetur in materia iustitiæ, vt v. g. circa contractum, vel restitutionem: tunc enim ex iustitia tenetur errorem tollere, quando autem error versatur in materia fidei, temperantiæ, & similium virtutum, tunc non tenetur lege iustitiæ, sed solum lege istius virtutis, circa cuius materiam decepit. Ratio est, quia eodem præcepto, quo quis tenetur nihil sciens facere contra aliquam virtutem, eodem tenetur nihil cõtra illam suadere, vel docere: tam enim est contra rationem consulere malum, quam facere. Resp. Semper tenetur lege iustitiæ errorem tollere, qui alterum in errorem induxit, siue sit in materia iustitiæ, siue aliarum virtutum: hoc enim conuincit, argumentum nostræ conclusionis. Ratio autem in contrarium allata hoc solum probat, eum qui sciens suadet falsum in materia fidei, vel temperantiæ, peccare contra has virtutes, quod verissimum est. Non tamen probat, eum non peccare etiam contra iustitiam. Nam si aliquem sine fraude & non inuitum perduceret ad infidelitatem, aut intemperantiam, peccaret contra fidem & temperantiam: ergo quando fraude vitur, peccat contra iustitiam.

3. Hinc colligitur primo, si quis putaretur non inuitus, sed voluntariè deceptus, (quomodo multi iam ad here-

ses pertrahuntur auidi nouitatis, & prurientes auribus) non nasci obligationem ex lege iustitię per errorem docendum, sed tantum ex lege illius virtutis contra quam fuit alteri auctor peccandi, & ex lege correptionis fraternę. Idem dicendum, si deceptus cognoscat aliundè veritatem: tunc enim deceptor non tenetur ex iustitia contrarium suadere: Ratio est, quia iam ablati sunt error intellectus, ratione cuius deceptor cęsebatur causa operis mali: ergo si alter adhuc pergat in opere malo, non id facit ex ignorantia, sed ex propria malitia: ac proinde nõ potest imputari deceptor. Nisi fortè variis suasionibus animum ipsius inflexerit ad malum: tunc enim tenetur, quantum in se est, suadere contrarium, quamuis alter sciat aliundè veritatem. Ratio est, quia non solum ignoratione veritatis, sed etiam tua suasionem, fuit inclinatus in malum: ergo nisi contrarium suaseris, censeberis adhuc causa mali operis, ratione effectus relictæ in animo ipsius, nempe ratione inclinationis prauæ, & propositi tua suasionem excitati.

4. SECUNDA CONCLUSIO. Qui tamen alterum pertraxit ad peccatum, siue prece vel pretio, siue vi vel fraude, non tenetur ex iustitia curare vt conuertatur: tenetur tamen ad id lege charitatis, idque magis quam alij. Ita Dom. Sotus *l. 4. q. 6. a. 3. ad 1. Sylu. v. restitutio, 3. q. 1. Petrus Nauarr. c. 1. num. 1. & alij recentiores, contra Scotum, & Adrianum*. Probatur primo, de eo qui prece vel pretio induxit, sine vi & fraude. Nam qui ita induxit non abstulit aliquid ab inuito, cum iste inductus sciens & prudens peccarit: ergo non est illi illata iniuria. Secundo, probatur generatim de omni eo, qui induxit ad peccatum etiam vi & fraude, quia nemo tenetur ex iustitia ad resarciendum damnum ei, qui censetur illud condonare; sed is qui à te inductus est ad peccatũ, postquam scit se esse in peccato, & posse ope diuina resurgere, & tamen non vult, censetur tibi damnum

spirituale condonare, quia vult in eo permanere, & gratiam amissam velut ante oculos positam non vult recuperare. Confirmatur, quia is, qui inductus est in peccatū est principalis & directa causa damni spiritualis, & tamen non tenetur lege iustitiæ, eo quod sibi ipsi censeatur condonare: ergo nec is, qui est causa remota, tenetur ex iustitia, cum alter condonet. Quod tamen lege charitatis præ cæteris teneatur, patet; quia æquitas postulat, vt is, qui est auctor mali præ cæteris, etiam laboret præ cæteris, vt tollatur malum. Puto tamen hanc obligationem, quatenus præ cæteris obligatur, non esse sub mortali, vt docet Nauarr. l. 5. *Consil. tit. 3. Consil. 2. num. 4.* Ratio est, quia charitas non obligat ad correptionem sub mortali, nisi in necessitate, quando etiam alij obligantur: ergo præ cæteris non tenetur sub mortali.

5. TERTIA CONCLUSIO. Si is, qui fraude inductus est in errorem, facit opus malum, priusquam veritatem cognouerit, imputatur consultori, qui decipit, quamuis qui fecit, ob ignorantiam inculpatam non peccarit. Ratio est, quia consultori hoc opus est voluntarium, cum sciat esse prauum: ei autem qui facit est prorsus inuoluntarium, quia malum; quia omnino eius prauitatem ignorat. Vnde si est homicidium, vel mutilatio, consultor irregularitatem incurret, non executor.

- QVÆST. VI. *An teneatur restituere, qui auertit aliquem ab ingressu vel statu Religionis?*

1. POTEEST aliquis dupliciter abduci à Religione. Primo, vi vel fraude. Secundo, solis precibus, aut suasionibus. Item potest esse quæstio de restitutione vel personæ, vel commodi temporalis.

2. PRIMA CONCLUSIO. Qui Nouitium sine vi & fraude extraxit, non tenetur ex iustitia Religioni aliquid restituere, etiã si malo animo fecerit, & grauissi-

mè peccarit. Ita Dom. Sor. l. 4. q. 6. a. 3. Petrus Nauarr. l. 2. c. 2. n. 25. & alij contra Adrianum. Ratio est, quia Religioni non est facta propriè iniuria. Nam ante votorum acceptationem, Religio non habet ius ad personas, quamuis ipsæ voto se obstrinxissent, vt in votis realibus & in omni promissione accidit. Atqui votorum acceptatio non fit in nouitiatu, sed postea: ergo Religio non habet ius ad Nouitios: ergo qui Nouitios abducit, non facit iniuriam Religioni. Hinc patet illum etiam non teneri ad compensandam vtilitatem temporalem, quam Religio sperabat à Nouitio; quia non habet ius ad eam, nisi mediante libera voluntate Nouitij, quam alter in sua libertate reliquit, dum nullam vim, vel fraudem adhibuit. Dixi non teneri ex iustitia, quia ex æquitate quadam, seu decentia tenetur illum hortari ad bonum propositum resumendum, vt repararet magnum illud bonum, quod in animo eius destruxit.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Qui vi vel fraude abduxit aliquem à Religione, siue Professam, siue Nouitium, non tenetur ex iustitia, vel alio præcepto ipse ingredi, sed tenetur vim tollere, & fraudem aperire, & iuadere reditum. Quod si ille redire nolit, vel procul absit, vt conueniri non possit, tenetur ex æquitate quadam alium inducere si commodè potest: non tamen ex iustitia. Prima pars, quod non teneatur ipse seductor ingredi, probatur: tum quia ipse fortè non est aptus: tum quia status Religionis debet liberrimè acceptari: est enim status perfectionis, quæ non nisi liberis, minimèque coactis functionibus acquiritur. Vnde par est, vt eius obligatio non nascatur ex vllò delicto, sed tantum ex spontaneo voto. Hinc fit, vt etsi ob delictum possit quis includi in Monasterium ad agendam pœnitentiam; non tamen possit cogi, vt Religionem profiteatur. Secunda pars, quod teneatur vim & frau-

dem tollere, patet ex dub. præced. Tertia pars, quod ex æquitate teneatur alium inducere, patet ex dictis: cum enim Deo & Religioni subtraxerit obsequium illud, quod ille præstabat, par est vt compenset eo modo, quo potest. Quod tamen non teneatur ex iustitia, probatur *primo*, quia nec ipse Religiosus ex iustitia tenetur redire, sed solum ex voto Religionis, vt quidam volunt. *Secundo*, etiamsi teneretur ex iustitia redire (quod verius videtur) tamen auctor non tenetur ex iustitia, nisi vim & fraudem tollere, & suadere reditum. Nam aliter non potest personam restituere. Vt autem alium huius loco restituat, nec moribus receptum est, nec iustitia postulat, quia capessere Religionem non est persuasivonis humanæ: sed pendet ex inspiratione diuina. *Tertio*, quia Monasterium non possidet Religiosum tanquam mancipium, pro quo si abductum fuerit, vi vel fraude debet aliud restitui, sed tanquam filium, pro quo abducto, vel occiso, non restituitur alius.

4. TERTIA CONCLUSIO. Qui nouitium vi vel fraude seduxit, & auertit à Religione profitenda, tenetur ex iustitia Monasterio compensare quantum valebat spes illa commodi temporalis, quod ex ipsius hæreditate, donatione, vel industria expectabatur. Ratio est, quia qui aliquem impedit vi, fraude, mendacio, metu, ne tibi relinquat legatum, hæreditatem, aut ne tibi conferat beneficium, quod proposuerat conferre, tenetur tibi ad restitutionem, quanti spes illa iudicio prudentum æstimatur: Etsi enim tu non habes ius ad beneficium, vel ad legatum istud, habes tamen ius, ne alteri vis, vel fraus fiat in tuum detrimentum. Pari modo Religio ius habet, ne vi aut fraude auertas eum, qui statuit ingredi: ergo qui ita auertit, violat ius Religionis: ergo tenetur ad restitutionem damni rōsequētis, qua parte pretio illud est æstimabile. Nota tamē si restituit illi suæ libertati, & fraudem aperuit eo tēpore, dum adhuc

illi est integrum redire, probabile est non amplius teneri, quia in posterum non censebitur causa damni Monasterio, sed Nouitius solus sponte non rediens. Idem dicendum, si Nouitius ille fraudem aliquo modo aduertit, quia tunc non fuit egressio inuoluntaria. Quod si non amplius sit ei integrum redire, vt si interim contraxit matrimonium, vel alia ratione impeditus est, tenebitur deceptor, quanti spes illa Monasterij æstimabitur, quia censebitur causa damni in posterum.

5. **QVARTA CONCLVSIO.** qui vi vel fraude abduxit Professum à Religione, tenetur Monasterio compensare vtilitatem temporalem, quam ipse conferebat, non tamen si precibus, vel consilio, absque vi & fraude id fecit. Ita Petrus Nauarr. *supranum.* 23. & Salonijs *q. 62. a. 2.* Prima pars patet, quia iniuste causam damni attulit, & quidem multò magis, quam qui Nouitium abduxit. Nam professus est iam adstrictus Religioni, & tenetur, ac vult pro Religione laborare, & inde prouenit vtilitas, quæ percipitur ex eius concionibus, confessionibus, lectionibus. Hic tamen aduertendum. *Primò.* An reuera damnum sit acceptum: si enim Professus ille, qui abductus est, tantum consumebat, quantum lucrabatur, aut si alius, qui idem præstat, in eius locum commodè subrogari possit, non est opus restitutione. *Secundò,* postquam suæ libertati restitutus est, detecta fraude, vel vi laxata, abductor in posterum non tenetur restituere, sed solum pro eo damno, quod datum est, durante vi & fraude. Ratio est, quia in posterum non ipse, sed Religiosus nolens redire censebitur causa damni. Secunda pars probatur, quia Religiosus non tenetur ex iustitia laborare, & procurare vtilitatem monasterij, sed tantum ex obedientia, & religione. Vt docet Bannes *q. 62. a. 2. dubit. 6. & alij.* Vnde si nolit laborare, non peccat contra iustitiam: ergo qui suadet illi absque vi & fraude vt non labore, non pec-

cat etiam contra iustitiam, ergo non tenetur restituere.

6. DICES *primo*. qui seruo emptitio suadet fugam, vel otium, tenetur Domino ad restitutionem: ergo etiam qui Monacho suadet. Respondeo *primo*, quoad fugam non est eadem ratio serui & Monachi. Nam seruus est principaliter ad commodum Domini, & est quasi possessio ipsius sicut iumentum: Monachus autem non est principaliter ob temporale commodum sui Prælati, aut monasterij; sed ob suum bonum spirituale, nec possidetur à Prælato tanquam seruus, sed subest tanquam filius, vt ab eo ad salutem suam rectè dirigatur. Resp. *Secundo*, quoad otium est eadem ratio vtriusque: sicut enim Monachus non tenetur ex iustitia; sed ex obedientia laborare: ita & seruus emptitius. Aliud est de seruo mercenario. Vnde qui Monacho, vel seruo emptitio suadet otium, aut cessationem ab opere, peccat quidem grauius; non tamen contra iustitiam. Nam actiones illorum non sunt debitæ superiori ex lege iustitiæ, sicut actiones mercenarij; sed ex lege obedientiæ.

7. DICES *secundo*. qui Monacho suadet fugam, facit iniuriam Monasterio & ex hac iniuria sequitur damnum: ergo tenetur de damno. Resp. negando consequentiam; quamuis enim faciat iniuriam suadendo egressum vel fugam, non tamen suadendo otium, ac proinde non tenetur ad compensationem damni, quod ex otio sequitur. Confirmatur ex facto ipsius Monachi: hic enim etsi faciat iniuriam Religioni egrediendo, & ex hac iniuria sequatur damnum; non tamen tenetur ad compensationem illius damni. Ratio est, quia etsi egredi sit iniuria, non tamen iniuria est nolle procurare vtilitatem temporalem, eo quod non teneatur ad hoc ex iustitia, vt dictum est, sed ex obedientia. Vnde non omne damnum sequens ex iniuria obligat

restitutionem; sed solum illud, quod ita sequitur, ut per ipsam actionem iniuriosam inferatur, quod hic non fit. Nam quamuis suadere egressum sit iniuria, quatenus hic actus suadendi est causa egressionis: non tamen est iniuria respectu damni secuti, quia hoc damnum immediatè dependet ex libera voluntate Monachi: non autem ex consilio suadentis. Secus esset si vi aut fraude egisset: tunc enim damnum sequeretur immediatè ex iniuriosa actione: non ex libera voluntate Monachi, qui vi vel fraude inductus esset.

Quæstio 7. *An homicida, vel mutilator teneatur restituere?*

I. **PRIMA CONCLUSIO.** Tenetur primo, solvere omnes expensas factas in curatione læsi, quia earum ipse causa efficax fuit. *secundo* tenetur restituere, non quidem quantum alter erat lucraturus, sed quantum illa spes lucri valebat, si quæstum aliquo officio, vel artificio faciebat: ijs tamen detractis, quæ a ter consumere solebat, si obiit: quæ enim ipse consumebat, non possunt censi in lucris ad hæredes provenientibus, v. g. spes lucri æstimetur centum coronatis, id quod consumpturus erat æstimetur 60. supersunt tamen 40 restituendi. *Vide Couarr. l. 2. Var. resol. c. 10. n. 7. & Sot. l. 4. q. 6. a. 3. ad 3.*

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Si homicida, vel qui damnum intulit, moriatur, tenentur hæredes ex eius bonis restituere. Ratio est, quia hæredes succedunt in locum defuncti, & in omnia eius bona & iura: ergo etiam in omnes eius obligationes, quibus ex iustitia obligatur.

3. **DICES.** Contrarium colligitur ex *L. ex iudiciorum ff. de accusationibus*, ubi dicitur pœnam pecuniariam, quæ descendit à delicto, non transire ad hæredes lite non contestata. Respondeo, loquitur de pœna propriè dicta, qua per sententiam puniendus erat, qui erit

men contraxerat, quæ pœna non debetur ante sententiam neque ab homicida, neque ab eius hæredibus. Ita Couarr. supra.

QV. VIII. *Quomodo æstimatio lucrifuturi facienda sit?*

1. **R**atio dubij est, quia nemo potest scire quamdiu victurus fuisset is qui occisus est, ergo nemo potest scire quantum lucrum fuisset factururus: ergo æstimatio illius lucri non potest designari.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Probabile est hanc æstimationem faciendam esse iuxta dispositionem iuris ciuilis, quæ habetur *L. Computationi. ff. ad legem falcidiam.* Ita Couarr. l. 2. *Varia. resol. c. 10. num. 7.* & Angelus v. *restitutio* §. *homicida.* In hac lege certum tempus constituitur futuræ ætatis æstimandæ, vt si quis sit annorum 30. vel infra, is putetur adhuc victurus 30. si sit 35. putetur victurus 25. Si sit 40. adhuc 20. Si 50. adhuc 10. semper diminuendo vsque ad 60. Hæc tamen sententia non omnino satisfacit. *Primo*, quia lex illa loquitur tantum de alimentis alicui ad vitam legatis: ergo non videtur ad nostrum casum extendenda. *Secundo*, quia in foro conscientie spectandæ sunt multæ alię circumstantiæ, ex quibus æstimandum est tempus, & lucrum futuræ ætatis. *Tertio*, quia iuxta illam legem nihil teneretur restituere, qui occideret sexagenarium, quod est contra omnem æquitatem. Nam fieri potest, vt adhuc sit validus & putetur diu victurus.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Hæc potius regula seruanda est vt illud restituatur, quod viri probi & prudentes spectatis omnibus circumstantiis iudicauerint esse æquum. Nota tamen si quis vel naturali, vel aliâ iusta morte erat è medio tollendus, qui iniuste præueniret, non teneretur ad restitutionem, quamuis iniustitiam committeret, vt docet *Perr. Nau. l. 4. c. 1. n. 78.* Ratio est, quia non infert damnum pecuniarium. Nam alter tam breui tempore nihil erat lucraturus:

Dixi iusta morte, quia si erat iniuste interficiendus vel à latrone, vel etiam à magistratu, & ego præueniam, omninò teneor restituere. Ratio est, quia alter qui eum iniuste interfectorus erat, fuisset obligatus restituere: ergo si ego præueniam, similiter obligabor. Nam per hoc, quod alius eum iniuste statuerat interficere, non amittit ius viuendi, aut lucri faciendi, sicut amittit per hoc quod naturaliter, aut iuste per magistratum perire debet.

QVÆST. IX. Quid teneatur restituere qui modum iustæ defensionis excessit?

1. **P** R I M A C O N C L V S I O. Qui ab altero fuit prouocatus ad pugnam, etiam si modum fortè excessit, non tenetur ad restitutionem. Ita multi recentiores. Ratio est, quia prouocans videtur ei condonare, dum facit ei potestatem, vt contra se agat, quantum potest. Idem docet Bannes *quæst. 62. art. 2. dubit. 6.* vbi dicit eum, qui voluntariè se exponit periculo, prouocando alterum ad certamen, si occidatur, non esse iniustam occisionem respectu illius, sed solum respectu Reipub. vel Dei, qui est Dominus vitæ. Et paulò antè dicit talem renuntiare suo iuri, etiam si in damnum filiorum id cedat. Idem videtur dicendum, quando duo prouocant se vicissim, & pari consensu pugnam aggrediuntur.

2. **S** E C V N D A C O N C L V S I O. Qui inuaditur ab altero sine prouocatione, si iustam moderationem notabiliter excedat, ita vt mortaliter peccet occidendo suum inuasorem, tenetur integrè damna compensare. Ita *Nauarr. c. 15. num. 27. & alij.* Ratio est, quia qui ita occidit, facit alteri iniuriam & est causa totius damni, sicut is qui dolo, vel lata culpa, est alteri causa damni.

3. **D** I C E S. Qui alterum iniuste aggreditur aperta vi, vel ex insidijs occidit, maiorem infert iniuriam quam
qui

qui aggressus, & rei indignitate commotus, occidit aggressorem: ergo ad maiorem tenetur restitutionem: ergo si hic integrè; alter non integrè tenetur compensare. Et ita sentit Angelus v. *restitutio* 1. §. *homicidia*, & quidam alij. Respondeo negando consequentiam, quia quantitas restitutionis non debet estimari ex quantitate iniuriæ; sed ex quantitate damni, per iniuriam mortiferam illati. Itaque cum hic interuenerit iniuria, quæ sit peccatum mortale, damnum integrè resarciendum est. Contrarium fit in pœna, quæ respondet iniuriæ, non damno. Vnde ubi fuit maior iniuria, maior quoque est pœna irroganda.

4. TERTIA CONCLUSIO. Qui inuasus ab altero potest fugere, vel aliter declinare, etsi id non faciat, sed debita moderatione se, vel sua defendens, occidat inuasorem, non tenetur ad restitutionem. Ratio est, quia non peccauit contra iustitiam, sed contra charitatem: non enim ex iustitia tenebatur fugere, vel à via declinare. Confirmatur, quia nemo ex sua malitia, qua vult alterum inuadere, acquirit ius in illum, quo illum obliget ad fugam, ita vt nisi fugiat, vel patiat se interfici, censeatur ipsi facere iniuriam; sed solum tenetur fugere ex charitate, si sine honoris dispendio possit: Et Ecclesiasticus etiam tenetur lege religionis, ne videlicet non fugiendo aliquid committat, quod sanctitatem status ipsius dedecet, lege tamen iustitiæ non magis tenetur, quam sæcularis.

5. QUARTA CONCLUSIO. Idem omnino dicendum est de eo, qui alium contumelia, vel alia iniuria afficit, si ab illo inuasus iusta ratione se tueretur; & illum occidat, non tenetur ad restitutionem. Ita *Petr. Nauarr. l. 2. cap. 3. num. 362. contra Nau. c. 15. num. 7.* Ratio est, quia is, qui iniuriam alteri intulit, si armis ab eo inuadatur, potest se cum iusta moderatione tueri: præsertim venia petita, vel satisfactione oblata; quia tunc

alter nullum ius habet eum inuadendi propria auctoritate: ergo si eum occidat, non facit in hoc illi iniuriam. Confirmatur, quia inuasor non habet ius iustitiæ in alterum, ut ille se non defendat, vel ut fugam capiat, sed solum ut satisfactionem pro iniuria offerat: ergo si debita moderatione se defendens occidat inuasorem, non facit contra ius ipsius: ergo non peccat contra iustitiam.

QVÆST. X. *An quando homicida sustinet pœnam talionis, debeat fieri damnorum compensatio?*

Rosella v. Restitutio 3. & quidam recentiores doctores, tum non requiri aliam compensationem, quod etiam videtur sentire Scotus 4. ad 15. quæst. 3. art. 2. Gabriel ibidem quæst. 15. art. 2. Angel. v. restitutio 1. §. Homicida: Et Adrianus quæst. ultima de restitutione.

2. PRIMA CONCLUSIO. Verius est in rigore omnia damna ex homicidio secuta ex bonis homicidæ esse refarcienda. Ita Nauarr. c. 15. num. 25. Couarr. l. 2. V. artar. resol. c. 10. num. 7. Gomez. t. 3. c. 3. num. 37. & alij. Ratio est, quia pœna infligitur à Iudice, non ut damnum parti læsæ compensetur, sed ut iniuria legibus & Reip. illata vindicetur, aliisque terror incutiatur. Vnde etiam ea crimina, quæ nemini damnum inferunt, pœna mortis puniuntur, ut Sodomia, grauis blasphemia, hæresis.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Quamuis hæc sententia in rigore sit vera; tamen contraria est probabilis, cum hac limitatione, ut hæredes homicidæ, quando ipse in corpore plexus fuit, non teneantur in conscientia quicquam soluere, nisi hæredes occisi id exigant. Nam vsus communiter ita habet, ut pœnæ talionis censeantur acquiescere. Si tamen hæredes occisi exigant aliam compensationem, præter pœnam talionis (quod tamen honesti viri non solent facere) tum hæredes homicidæ videntur teneri, quia damnum iniuste datum non est reparatum per pœnam talionis.

Quæst. II. An sit aliquid restituendum pro vita, membro, vel cicatrice?

1. **A**liqui putant non solum pro damnis pecuniarijs ex læsione, vel homicidio secutis, restitutionem pecuniariam deberi, sed etiam præcisè pro dâno vitæ, vel membri, vel cicatricis, idque arbitrio boni viri. Ita *Sotus l. 4. quæst. 6. art. 3. ad 3. Syluest. v. restitutio 3. q. 2. & fauet D. Thomæ art. 2. ad 1.* Ratio est, quia quæ non potest totum damnum integrè compensare, tenetur eo modo, quo potest iuxta arbitrium prudentum. *Secundo*, quia alio qui sequeretur, teneri quempiam restituere pro vita bouis occisi, & non pro vita hominis: quod tamen videtur absurdum, quia vita hominis est multò præstantior.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Pro vita serui, vel animalis, debet fieri restitutio pecuniaria. Ratio est, quia illorum vita estimatur pretio, quod ad æqualitatem rependi potest: ergo pro illa tantum soluendum est, quanti valet. Idem de mutilatione, & cicatrice.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Nihil tamen pro vita, membro, vel cicatrice hominis liberi necessario restituendum est in conscientia. Ita *Navarr. c. 15. num. 22. Ledesma in 4. dist. 24. quæst. 25. art. 2. dub. 7. Petr. Navarr. l. 4. c. 1. num. 80. Couarr. l. 2. Variar. resol. c. 10. num. 7. Gomez t. 3. c. 6. num. 12. Et Glossa in c. 1. de iniurijs & damno dato. Probatur primo, ex L. fin. ff. de his qui effuderint vel deiecerint, & L. ex hac lege ff. si quadrup. paup. fecisse dicatur. Nam in his legibus dicitur, liberum corpus nullam recipere æstimationem, ac proinde damna corporis liberi non posse pretio compensari, quia sunt supra omne pretium. Hinc probatur. *Secundo*, quia restitutio, quæ debetur ex iustitia, reparat damnum illatum præcisè ad æqualitatem: ergo ubi damnum natura sua irreparabile est, non debetur restitutio lege iustitiæ.*

4. TERTIA CONCLUSIO. Hinc patet primo, solum damnum pecuniarium, quod sequitur ex homicidio compensandum esse ex iustitia. Pro damno autem vitæ, & iniuria, solum deberi aliquam satisfactionem. Secundo. Patet; si vir nobilis, aut alius occisus sit, qui nihil lucri faciebat, nihil esse restituendum, præter expensas in medicum factas. Tertio. Patet responsio ad contrariam rationem. Non enim omne damnum ex iustitia compensandum est, ut patet de damno spirituali, quod omnium est maximum, sed id solum, quod natura sua ad æqualitatem compensari potest. Neque mirum est si pro vita animalis fiat restitutio, non autem pro vita hominis liberi. Hæc enim est supra omne pretium pecuniarium: non autem illa.

Quæst. 12. *An sit aliquid restituendum pro expensis funeris?*

CONCLUSIO. Ordinariè nihil pro his expensis est restituendum, quamvis contrarium Nauarr. c. 15. num. 22. teneat. Ratio, quia si naturali morte obijisset: nihilominus hæc expensæ fieri debuissent. Unde per occisionem nihil damni ex hac parte illatum est, nisi fortè in acceleratione, eò quod citius isti sùptus fieri debuerunt, quibus adhuc aliquid lucri facere debuisset. Sed hoc sub lucro cessante cõprehenditur: vel nisi extra patriã, aut alieno loco occisus sit, vbi maiores sumptus, quam domi fieri debuerunt, quod pertinet ad damnũ emergẽs.

Quæst. 13. *An anima occisi aliquid restituendum sit ex iustitia?*

1. SCOTUS, Gabriel, Adrianus & Angelus supra docent, si homicida subeat pœnam talionis, nihil amplius deberi pro vita occisi. Si non subeat, debere illum satisfacere pro vita illius per eleemosynas, orationes, missas, & similia spiritualia.

2. CONCLUSIO. Probabilius est, non obligari ex iustitia ad hanc restitutionem; quãuis ex charitate, vel

æquitate naturali, possit esse aliqua obligatio. Ita Sotus l. 4. *quest. 6. art. ad 3. & alij.* Ratio est, quia bonum spirituale non potest esse pretium rei temporalis: ergo non potest ex iustitia deberi pro damno vitæ.

3. **DICES.** Non debetur pro damno vitæ, sed pro eo, quod alterum priuauit facultate merendi, & satisfaciendi. Respondeo, facultas merendi est irreparabilis, sicut & ipsum meritum amissum est irreparabile. Nam meum meritum non potest alteri donari, ita vt fiat ipse. *Secundò*, priuatio huius facultatis non potest villo opere nostro compensari, sicut nec vita.

Quæst. 14. An tantum vxori & liberis, an etiam alijs restituendum?

1. **M**ulti putant non tantum illis, sed & creditoribus, & eis quos occisus alebat, faciendam esse restitutionem, quia per iniuriam impediti sunt. Sed hæc sententia est valde difficilis in praxi.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Probabilius est non teneri homicidam creditoribus defuncti. Ita Sotus *quest. 6. art. 3. ad 4. Lopez t. 1. cap. 47. & multi alij.* Ratio est, quia creditor non habet ius in debitorem, nisi quantum extendunt se bona, quæ actu habet, vel quæ verisimiliter erat habiturus: ergo cum homicida restituit hæredibus ea, quæ ipse putabatur lucraturus, non facit iniuriam creditoribus. Hi enim possunt ab hæredibus petere solutionem.

3. **DICES.** Homicida tenetur filijs occisi: & hoc ideo, quia parens illis ex iustitia obligabatur: ergo cum etiam ex iustitia obligetur creditori, tenebitur ei homicida. Respondeo negando antecedens. Nam homicida tenetur filijs occisi, quia sunt quasi vna persona cum parente, ita vt censeantur damnum passi in bonis proprijs, quæ per parentem possidebant. Neque verum est parentem ex iustitia debere filijs, cum solum teneatur lege pietatis.

4. SECUNDA CONCLUSIO. Etiam probabilius est non teneri illis, quos occisus alebat ex libertate. Ita Sotus, & Lopez supra. Ratio, quia interfectus non tenebatur ex iustitia: ergo nec interfecto; cum ipsi non censeantur vna persona cum interfecto.

5. DICES. Qui per vim impedit, ne quis alteri benefaciat, tenetur illi de damno illius commodi sperati: at homicida per vim impedit: ergo. Respondeo. Maior vera est, si eo modo vim adferat, ut censeatur velle nocere alteri: hoc non fit in proposito, quia homicida qui interficit inimicum suum, non intendit damnum aliorum: hoc enim planè per accidens se habet ad mortem alterius.

6. TERTIA CONCLUSIO. Occisor solum videtur obligari parentibus occisi, filijs, & vxori. Ita Sotus l. 4. quest. 6. art. 3. ad 3. Lopez c. 62. Bannes quest. 62. art. 2. dub. 6. & alij multi. Ratio est, non quia hæres succedit in iura defuncti (nam habuit ius ad illam restitutionem, cum obligatio restitutionis primum orta sit per ipsius mortem) sed quia parens & filius censeantur vna persona. Similiter maritus & vxor. Unde qui interficit Petrum, ille vxori, parentibus, & liberis damnum infert, eosque in re sua lædit. Nam veluti partem quandam abscindit, à qua illis strictissimo nexu proueniebat utilitas. Itaque si filius interfectus sit, & parens debeat succedere, eo quod interfectus careat prole, ipsi restitutio facienda est. Idem dico de vxore.

7. QUÆRES. Si interfectus non habeat parentem, vxorem, & liberos, sed tantum fratrem, qui illi succedat, an homicida illi teneatur. Respondeo probabile est nihil ei deberi, nisi ratione iuris, quod defunctus ante mortem acquisiuit, quod totum in hæredem etiam extraneum transit. Ratio est, quia nec est hæres necessarius; nec censeatur vna persona cum eo, ac proinde

non censetur læsus in re sua.

8. QUARTA CONCLUSIO. Si læsus interfe-
ctori omnia remittat, ad nihil tenebitur. Ita *Sotus, &*
Bannes, & alij supra. Ratio est, quia filiis non fit inju-
ria per homicidam in bonis naturæ, nisi quatenus læ-
duntur in parente cõtra ipsius voluntatem: ergo quan-
do parens condonat omne damnum, nullum ius eis re-
manet: sicut enim per eum acquiritur ius; ita etiam
amittunt. Nihilominus non rectè faciet læsus, si cum
habeat filios valdè egentes, condonat occisori omnem
restitutionem, valebit tamen in conscientia, nisi aliqua
lex positiua impediatur.

QVÆST. XV. *Ad quid teneatur corruptor virginis?*

I. PRIMA CONCLUSIO. Si promisit illi coniu-
gium, & eâ spe, seu conditione vsuram corporis
impetrauit, tenetur eam ducere, etiam si fictè promissi-
set. Est communis. Ratio est, quia hæc promissio fa-
cta est per modum contractus: ergo cum ipsa ex parte
sua compleuerit contractum, tenetur etiam ipse com-
plere, prout exterius iudicio prudentum sonat. Alio-
qui si tali beneficio uti liceret, infinitæ fraudes in huma-
nis commerciis committerentur. Excipiuntur tamen
aliquot casus, quibus non tenebitur eam ducere, sed
sufficiet alio modo damnum compensare. *Primo.* Si
ipse longè sit nobilior, & opulentior, & hoc ipsa sciue-
rit. Tunc enim facilè potuit suspicari, ipsum simulatè
nuptias promittere, ut eâ frueretur. *Secundo,* si ex aliis
cõiecturis facilè deprehendi poterat, ipsum non sincerè
agere. *Tertio,* si aliquod impedimentũ legitimum inter-
uenerit, ut si fiat eius affinis, si ducat aliam per verba de
præsenti, si sacros ordines suscipiat, si graue aliquod
damnũ vel scandalum ex tali matrimonio sequeretur.
In his enim casibus sufficiet damnum sarcire. *Quarto,* si
cõingat illã postea cum alio fornicari. *Quarto,* si dixerit
se esse virginem, & non fuerit. In his duobus casibus

nec tenetur eam ducere, nec damnum sarcire, quia ab ea deceptus est.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Si non promisit illi matrimonium, distinguendum est. Vel enim puella liberè consensit: vel vi & fraude inducta est. Si consensit, alter ad nihil ei tenebitur, quia volenti non fit iniuria, & illa est domina sui corporis. Si vi & fraude inducta est, alter tenetur vel matrimonio eam sibi coniungere, vel damnum reparare. Ita Nauarr. c. 16. num. 16. Sylu. v. *Luxuria quaest. 5.* Antonin. p. 2. t. 5. c. 6. §. 1. Ratio est quia damnum tunc per iniuriam illatum est: ergo debet rependi. Hoc autem fiet vel matrimonio vel damni aestimatione.

3. DICES *Primo*. Quid si puella vel parens eius nolit admittere matrimonium, an tunc alter tenebitur damnum reparare pecunia? Respondeo affirmatiuè, praesertim cum vi, vel fraude vsus sit.

4. DICES *secundo*. Quid si ipsa velit matrimonium, an tunc alter tenebitur. Respondeo non tenebitur ante sententiam, sed sufficiet in foro conscientiae damni illati compensationem praestare.

5. DICES *Tertio*. Quid si puella nullum damnum passa sit (quod fieri potest, si postea aequè commodis nuptiis potiatur) an tunc alter tenebitur? Respondeo. Non tenebitur, vt docet Nauarr. c. 16. num. 17. 19. & multi recentiores. Ratio est, quia neque pro ablata pudicitia, vtpotè quæ irreparabilis est, & pretio non est aestimanda: neque pro damno secuto, cum nullum re ipsa secutum sit.

6. DICES *Quarto*. Fuit periculum damni, quod pretio potest aestimari. Respondeo periculum non obligat ad restitutionem, nisi damnum re ipsa sequatur.

QVÆST. XVI. *Ad quid teneatur adulter?*

1. **P**Otest *primo* spectari iniuria, quam adulter facit marito adulteræ. *secundo*, damnum, quod illi infert, quando ex adulterio nascitur proles, quæ debet educari.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Pro sola iniuria, si nullum damnum secutum sit, non tenetur adulter quicquam restituere marito adulteræ; quia iniuriæ ab omni damno separata non debetur ex iustitia, nisi satisfactio per signa doloris, veniæ petitionem, &c. similia, quæ tamen locum non habet, quando iniuria ignoratur. Vnde nisi maritus resciscat, non tenetur adulter ad talem satisfactionem: hæc enim satisfactio non fit, nisi ad placandum animum læsi. At quando læsus ignorat se læsum esse, non necesse habet placari.

3. **DICES.** Quid si maritus sciat se læsum, & non velit esse contentus tali satisfactione, sed exigat satisfactionem pecuniariam. Respondeo, alter non tenetur eam præstare. *Primo*, quia non intulit damnum pecuniarium, ac proinde priuata authoritate non potest ab eo exigi satisfactio pecuniaria. *Secundo*, quia hæc transactio pro iniuria adulterij iure est interdicta, vt patet L. Transigere C. de transact. & L. Miles ff. ad legem Iuliam, de adulteriis. Ratio prohibitionis est, ne maritus videatur suæ vxoris lenocinium facere, & eius corpus ad quæstum tanquam leno prostituere. Si tamen maritus occultè transigeret cum adultero sine scandalo, non videretur peccare, nec ad restitutionem teneri, quia leges illæ magis pertinent ad Iudices, ne concedatur actio ob præsumptionem lenocinij, quam ad priuatos.

4. **SECUNDA CONCLUSIO.** Si proles secuta sit ex adulterio, adulter non tenetur ad vllam damni compensationem, nisi ci moraliter certum sit esse suam prolem. Non est autem moraliter certum, quamdiu habet probabilem rationem dubitandi de contrario.

Est communior. Ratio est, quia in dubio melior est conditio possidentis: ergo si adulter probabiliter dubitat, an proles sit ipsius, non tenetur se spoliare suis pecuniis, quas possidet ad alendam prolem.

5. TERTIA CONCLUSIO. Si adulter vlllo modo suaserit, vel procurauit, vt adultera prolem susceptam marito supponeret, & fingeret esse eius prolem, tenetur de damno secuto, nempe de alimentis, & hæreditate, vnà cum adultera. Ratio est, quia vterque est causa totius damni. Nota vtrumque teneri pro rata æquè primo: Adulterum, quia vtriusque nomine suaserit: adulteram, quia vtriusque nomine fecit. Quando enim consilium est in commodum consultoris, ipse tenetur primo loco, executor solum in defectum: si tamen est in commodum executoris, executor tenetur primo, consultor solum secundariò in defectum: si in commodum vtriusque, vterque tenetur æquè primò pro rata, in solidum vero ex defectu alterutrius.

4. QUARTA CONCLUSIO. Si adulter agnoscat esse suam prolem, vel certè nullam habeat rationem iustam dubitandi, tenetur restituere saltem ea, quæ sunt impensa in alimenta prolis ab anno 3. ætatis, & deinceps quamdiu parens tenetur alere filium, quamuis non suaserit suppositionem. Est communis contra Sotum l. 4. quest. 7. art. 2. Ratio est, quia pater à tertio anno tenetur filium alere, & deinceps; donec sibi de alimentis prouidere possit: à partu autem vsque ad annum tertium inclusiue tenetur mater. Colligitur ex c. 2. de conuersione infidelium, & probat ibid. Glossa, & ex lege, Nec filium C. de patria potestate.

7. QUÆRES. An adulter, si agnoscat esse suam prolem, non solum teneatur restituere ea, quæ iam dicta sunt, sed etiam teneatur sarcire damnum legitimis filiis, ex illegitimi successione proueniens. Dom. Sot. supra Henric. l. 1. de matrimonio. c. 21. putant non teneri, mo-

ad non fuerit author suppositionis. Probatur primo, quia non est verè causa huius damni. Nam neque illud intendit, neque sua actione attingit, sed ex aliena actione prouenit, nempe ex matris suppositione & fictione, cuius adulter non est author nec consultor, vt supponimus. *Secundo*, si adultera procuraret sibi abortionem, non censeretur adulter causa homicidij, nisi fortè suassisset aut adiuuisset: ergo similiter non censebitur causa suppositionis, & consequenter neque damni ex suppositione secuti, quia neutrum suassit aut consuluit. *Contraria* tamen sententia magis placet. *Primo*, quia est communis à qua in re tanti momenti non est facile recedendum. *Secundo*, quia non expedit in tam nefario crimine fauere adulteris. *Tertio*, quia etiam si adulter non suassit suppositionem, tamen est causa, cur nothus ille credatur esse legitimus filius matris, idque per iniuriam, videlicet commercio cum vxore aliena. Vnde cum ex iniurioso facto ipsius sequatur hæc falsa credulitas, censetur etiam causa damni, quod ex illa credulitate nascitur. Neque dici potest hoc damnum inde sequi per accidens, quia sicut ille error vt plurimum sequitur ex tali facto iniquo, ita ex errore damnum, idque facile erat præuidere. Hinc soluenda sunt argumenta contraria.

Quæst. 17. *Ad quid teneatur adultera, si partus secutus sit?*

I. PRIMA CONCLUSIO. Teneatur, quantum fieri potest, sine famæ dispendio, & vitæ periculo procurare, ne legitimi hæredes ratione huius illegitimæ prolis aliquid detrimenti capiant. Est communis. Vnde si habet parapherna, teneatur ea relinquere legitimis in compensationem. Similiter si quid ex labore capiat lucri, ad quod ei etiam diligentia præstanda est, debet etiam solitos sumptus imminuere, quantum commodè potest inspectata conditione status, valetudinis, & similium circumstantiarum. Quod si hiscemodis

non potest satisfacere, tenetur eum inducere ad capessendam Religionem, si ad eam videatur idoneus. Ratio, quia omnibus modis debet cauere damnum hæredibus.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Si hisce modis plenè potest damnum compensare, non tenetur ad aliud, sed potest permittere, vt illegitimus succedat. Ratio est, quia nullum tunc sequitur damnum legitimis hæredibus.

3. DICES. Illegitimus per ciuiles leges est incapax hæreditariæ successionis. Respond. non est incapax, quando eo nomine illa portio cæteris est compensata, & res omnino est occulta. *Secundo*, etiamsi sit incapax, tamen potest permitti vt succedat, ne mater infametur, præsertim, quando alij filij non sentiunt inde damnum.

4. TERTIA CONCLUSIO. Etiamsi nullo modo possit mater compensare damnum, non tenetur tamen prodere suum crimen marito aut proli, nisi moraliter certa sit damni auertendi. *Est communis contra Andr. & Palud.* Ratio est, quia in dubio melior est conditio possidentis: ergo quamdiu mater prudenter dubitat, an profutura sit reuelatio, non tenetur occultum crimen pandendo famam suam prodigere. Imo esset magnæ imprudentiæ id facere, tum quia redderet se infamem & exosam apud filium: tum quia filius non tenetur illi credere in tali casu, vt fatentur omnes canonistæ in c. *per tuas*, de probationibus, & Iurisperiti in L. *si posthumus*, ff. *de liberis & posthumis*. Ratio est, quia alleganti suam turpitudinem nulla debetur fides, vt dicitur in *reg. iuris*. Quod intellige cum alterius præiudicio.

5. QUARTA CONCLUSIO. Quâuis certa spes esset per reuelationem criminis damna hæredum caueti posse: non tamen tenetur adultera crimen suum patefacere, si inde periculum vitæ, vel infamiæ sub im-

pendere putaret. Prima pars de periculo vitæ est communis sententia. Ratio est, quia vita nullo pretio est æstimabilis: ergo propter restitutionem rei pecuniariæ non tenetur quis vitam prodigere, aut periculo exponere. Secunda pars de periculo famæ est *Scoti in 4. d. 15. q. 2. Gabr. ibid. Caiet. q. 62. a. 6. Nauar. c. 16. n. 44. & c. 17. nu. 89. Cou. in reg. Peccatum, 1. p. n. 7. Panorm. Innoc. & aliorum Canonist. in c. officij, de pæn. & remiss.* Ratio est, quia fama est res superioris ordinis, quæ iuxta regulam Caiet. & Nauarr. nunquam est necessariò exponenda pro rebus inferioris conditionis.

DE RESTITVTIONE FAME ET
Honoris.

Quæst. 18. An fama cum periculo vitæ sit restituenda?

1. **D**ominicus Sotus l. 4. q. 6. a. 3. & quidam alij affirmant, si fama sit illustris familiæ.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Quando ex infamia quam intulisti, non euenit alteri damnum in bonis ordinis superioris, nempe in spiritualibus, aut in vita corporali, non teneris cum periculo vitæ famam restituere. Ita *Caiet. q. 62. a. 3. & opus. 31. ref. 14.* vbi generatim docet rem inferioris ordinis nunquam esse restituendam ex iustitia cum iactura rei superioris, quam regulam optimè defendit *Petr. Nauar. l. 2. c. 4. n. 405. Nauar. c. 17. n. 89. 90. 91. & c. 18. num. 47. Cordub. l. 1. q. 31. Sylu. v. Detractio, q. 4. casu. 2.* Probatur primò, quia nullum temporale bonum, siue pecunia, siue fama, siue vita, restituendum est, vel exponendum, cum damno boni spiritualis, idque præterea, quia bonum spirituale est superioris ordinis, nec æstimabile bono inferiori: ergo similiter fama non est restituenda cum periculo vitæ; cum vita sit bonum præstantius. *Secundo.* Nemo tenetur sarcire damnum pecuniarium cum periculo libertatis, seipsum vendendo, aut tradendo in seruitutem,

vt passim omnes docent, idque propterea, quia libertas est superioris ordinis: ergo similiter. *Tertio*, quia iustitia commutatiua solum requirit vt restituas ad æqualitatem, quod abstulisti: ergo non teneris ex iustitia id facere cum iactura boni superioris.

3. **D I C E S.** Res inferioris ordinis potest sumi tanta quantitate, vt prudenti iudicio præponderet rei superiori v.g. tanta potest assignari vis pecuniæ, vt præstantior censeatur quam fama, & tam illustris potest esse fama, vt præstantior habeatur quam vita: ergo tunc debet fieri restitutio, etiam cum damno boni superioris. Confirmatur, quia qui latrocinio amplum statum sibi acquisiuit, tenetur facere restitutionem etiam cū amissione illius status & honoris: ergo. Respond. Etsi fieri possit vt prudenter præferas ingentem pecuniæ tuæ summam famæ, vel vitæ alterius conseruandæ, non tamen prudenter eam præferes famæ aut vitæ tuæ: nemo enim prudenter pro quantauis magna fama eliget mori, vel pro maxima vi pecuniæ suscipiet infamiam, iuxta illud Eccles. 4. 1. v. 15. *Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi, quam omnes thesauri pretiosi & magni.* Itaque propria vita & fama non possunt pecunia estimari. Ad confirmationem Respond. Qui furtis honorificum sibi statum parauit, non habet ius ad illum statum, cum per iniuriam eum obtineat. Vnde non est mirum, si teneatur restitutionem facere, cum amissione illius status, & famæ, quæ ex illo præcisè orta est. Adde amissione status non amitti famam, potest enim status sine culpa amitti.

4. **QVÆRES.** An saltem liceat vitam pro fama restituenda exponere. Resp. ita, non quod fama pluris æstimetur quam vita, sed quod pro virtute licitum sit vitam periclitari.

5. **SECUNDA CONCLUSIO.** Si ex infamia periculum vitæ vni, vel pluribus impendat, vel mala Reip. ad-

ministratio, vel aliud grande malum, teneris etiam cum periculo vitæ reparare. Est communis sententia, quia tunc obligaris non solum ratione infamiæ, sed etiam ratione damni, quod ex ea sequitur, quod contingere potest in infamia Principis, Prælati, Religiosi ordinis, & similibus.

QVÆST. XIX. *An si fama restitui nequeat, debeat pecunia compensari.*

I. PRIMA CONCLUSIO. Probabilius est iustitiam minimè postulare, vt infamia compensetur pecunia, si reuocatione dictorum tolli nequit. Ita Sylu. *supra*, Per. Nau. num. 417. & quidam alij. Ratio est, quia iustitia commutativa tantum postulat vt restitua- tur quod ablatum est, vel quod communi hominum æstimatione est æquiualens. Quod si neutrum fieri possit, cessat eius obligatio. Vnde qui damnum pecuniarium non potest sarcire pecunia, nõ tenetur illud compensare orationibus, aut honore deferendo. Item qui vi vel fraude aliquem pertraxit in peccatum, non tenetur ipsi aut hæredibus pecuniam rependere.

2. DICIS. Pecunia est mensura omnium rerum humanarum: ergo in pecunia potest dari æquiualens. Deinde etiam si non detur æquiualens, tamen debet dari opera, vt quam proximè ad hoc accedat, sicut is qui intulit damnum 1000. florenorum, si non potest reddere æquiualens, tenetur tamen dare, quantum potest, vt quam proximè accedat ad illam summam. Respond. Pecunia secundum communem vsus hominum non est mensura, nisi rerum venalium, quas homines solent pecuniâ commutare: fama autem neque natura sua, neque gentium consuetudine solet æstimari pecuniâ, iuxta illud Prouerb. 22. *Melius est nomen bonum, quam diuitie multa.* Quamuis interdum ex quorundam animi vilitate accidat, vt famam pretio exponant, sed hoc æstimationi famæ non officit. Ad confir-

mationem Resp. qui damnum 1000. florenorum irrogavit, tenetur vel tantum damnum sarcire ex æquo, si potest : vel si non potest, tenetur partem ex æquo. Quod si nec totum nec partem, cessat obligatio iustitiæ commutativæ. In nostro autem casu nec tota fama, nec pars pretio æstimatur ex æquo. Confirmatur, quia alioqui infamator posset eam pecunia compensare, etiam nolente infamato : sufficit enim id restituere, quod æstimatione æquale est.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Si infamator per Iudicem compellatur ad pecuniariam satisfactionem, vel si transigat cum eo, quem infamavit certa pecuniæ summa, tenetur eam ex iustitia numerare. Prima pars patet, quia suppositâ tali iniuriâ potest Iudex in pœnam criminis talem satisfactionem imponere, & ille ex iustitia tenetur eam exequi, quia iustæ sententiæ tenetur ex iustitia parere. Idem posset Iudex, etiam si fama iam esset recuperata; quia potest iustam pœnam decernere pro delicto, etiam post damna facta. Secunda pars probatur, quia pacta & consuetudines iustæ obligant. Atqui hoc pactum potest esse iustum, quia infamatus habet ius accusandi infamatorem, & etiam exigendi restitutionem, quando erit possibilis : ergo ut hoc iure cedat, & omne debitum condonet, potest certâ pecunia pacisci.

QVÆST. XX. *An infamator teneatur famam restituere, si iam aliunde sit restituta?*

1. **P**otest fieri, ut quis sit iniuste infamatus, & postea proborum virorum graviumque testimonio, vel vitæ probitate, penitus absterferit infamiam. Quæritur, an in tali casu infamator teneatur restituere.

2. PRIMA CONCLUSIO. Tum non tenetur ad famæ restitutionem, quia iam restituta est; sicut fur non tenetur ad restitutionem equi, quem tibi abstulit, si iam aliunde tuum equum recepisti, quia non potes bis eandem rem recipere.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Si tamen inter ea ratione infamiae aliquid damni accepisset, vt si v. g. impeditus fuisset à consecutione beneficij, officij, vel legati, infamator teneretur ad illius cōpensationē; quia hoc damnū ex iusta ipsius infamatione alteri obuenit.

Quaest. 21. Quomodo fama sit restituenda?

1. PRIMA CONCLUSIO. Si crimen falsum sparsisti, debes adhibere omnem industriam, vt illa falsa opinio animis hominum eximatur. Vnde teneris illis significare te deceptum fuisse, aut falsum dixisse, aut etiam mentitum esse, prout videris opus esse vt credat, adhibito etiam iuramento, si aliter non putent credituri, & rei grauitas postulet. Ratio est, quia iustitia obligat vt efficaciter reuoces.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Si occultum alterius crimen manifestasti, poteris tribus modis famam restituere. *Primo*, si dicas te quidem tale quid narrasses, sed in eo fuisse mentitum, aut dixisse falsum. *Secundo*, si dicas te male, vel inique locutum esse de proximo, & roges, vt talem opinionem deponant. *Tertio*, si laudes infamatum, & honorifice de eo loquaris, vbi datur occasio, sic enim sensim ex vna parte tantumdem famam illustrabis, quantum ex altera obscurasti.

3. QVAERES. An omnes hi modi sint liciti & necessarii. Resp. Omnes liciti sunt, sed non omnes necessarii; sufficit vnus ex omnibus qui maxime placebit.

4. DICES. Primus non esset licitus, quia continet mendacium: si enim alter reuera commisit crimē, & tu publicè dicas eum id cōmisisse, certum est te non mentiri: ergo non potes postea dicere te fuisse mentitum, quia hoc ipsum esset mentiri. Resp. Multi ita sentiunt alij tamen vtuntur distinctione: Nam dictum illud quo alterius occultum crimen manifestasti: dicendo v. g. illum esse adulterū, potest vno sensu esse verum: altero falsum. Verum est, quia conforme est rei. Nam alter

verè cōmisit adulterium, quod eum cōmisisse dixisti. Falsum est dupliciter. *Primo*, quia non est conforme legi diuinæ, est enim contra legem Dei, occultū alterius crimen patefacere, seu illum infamare, ac proinde est peccatum: omne autem peccatū in scripturis vocatur mendacium & falsitas, sicut omne opus bonū vocatur veritas, quia scilicet est conforme legi diuinæ. *Secundo*, quia non fuit verum veritate publica, licet veritate occulta verum fuit. Hoc modo reus, cuius crimen est occultum, potest negare, se fecisse, quia non fecit publicè, vel ita, vt teneatur publicè fateri. Similiter Iudex publicè aliquem condemnās ex allegatis & probatis contra suam priuatā sententiam pronunciat illum reum & criminofum, quia secundum publicam probationem talis est. Pari modo, qui alterius crimen occultum manifestauit, potest dicere se dixisse falsum vel mendaciū, quia non est verum secundum publicam scientiam, vt docet *Pet. Nau. l. 2. c. 4. n. 381.*

Quest. 22. An totum damnum quod sequitur ex infamia sit compensandum.

1. PRIMA CONCLUSIO. Damnum, quod sequitur ex infamia falsa est integrè compensandum. Est communis. Ratio est, quia omne damnum, quod alicui sequitur ex actione in ipsum iniuriosa restitutum est. Sed impositio falsi criminis est actio plenè iniuriosa, quia continet duplicem iniuriam. *Primo*, calumniam; eo quod crimen impingatur innocenti. *Secundo*, infamationem, quod hoc alijs persuadetur.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Damnum quod sequitur ex patefactione veri criminis est etiā integrè restitutum. Est contra *Sotum l. 4. q. 6. a. 3. ad 4.* qui putat non esse integrè compensandum, sed tantum ex parte iuxta arbitrium prudentis viri. Ratio eius est, quia si ille priuetur officio, vel impediatur, b eo consequēdo,

id nõ tam prouenit ob criminis manifestationem, quæ est iniuriola, quam ob ipsum crimen quod verè commissum est. Nam manifestatio est tantum conditio quædam applicans, & adducens crimen occultum tanquam causam principalem in cognitionem. Hæc sententia non est improbabilis, præsertim cum multi recentiores eam sequantur: contraria tamen est probabilior, quam sequitur *Nau. cap. 18. num. 45. & alij passim*, nempe eum, qui patefacto crimine occulto fuit alteri causa damni, teneri ad integram restitutionem, sicut qui imposuit falsũ. Ratio est, quia moraliter est principalis causa damni illius: sicut is, qui ignem occultum cineribus detegit, & applicat straminibus, vnde vento flante accenditur domus: Deinde ipsum crimen non potest esse causa damni, nisi accedente cognitione, vnde quamdiu manet occultum, non potest inferre dñum; & ita se habet, ac si nõ esset: ergo qui illud manifestat, tribuit illi quasi vim nocendi, ac proinde censetur principalis causa damni secuti.

Quæst. 23. *An hæredes infamatoris teneantur ad restitutionem, si ipse non restituit.*

PRIMA CONCLUSIO. Hæredes loco defuncti non tenentur ad famæ restitutionem. Ratio est, quia hæc obligatio est merè personalis. Vnde sicut obligatio voti personalis non trãsit ad hæredes; ita nec illa. Confirmatur, quia nullo modo afficit vel respicit bona, in quibus ipsi succedunt, sed nudam personam.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Tenentur tamen ad reparationem dñorum, quæ ex illa infamia secuta sunt. Ita *Nau. c. 18. n. 45. Et Adria. quodl. II.* Ratio est, quia hæc obligatio non est personalis solum, sed afficit quodammodo bona infamatoris. Vnde cum illa affectione seu obligatione proueniunt ad hæredes: sicut si defunctus domum alterius per iniuriam incendisset, hæredes tenerentur dñum ex bonis illius rependere.

Quæst. 24. *An teneatur ad restitutionem famæ, quibus
bona fide putans esse verum & publicum, narravit
& infamavit proximum?*

I. **PRIMA CONCLUSIO.** Qui hoc modo proximum infamavit apud Superiorem, vel alium, etiam si fraternæ correptionis causa id fecerit, simul atque cognoverit errorem, tenetur ad restitutionem. Ratio est, quia qui detinet alienum invito Domino tenetur restituere, simul atque cognoverit alienum esse. Sed hic detinet quodammodo alienam famam, dum in mente alterius pravam opinionem bona exclusa relinquit: ergo simul atque cognoscit se deceptum esse, tenetur eam restituere.

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Non tenetur eam restituere cum graui suo incommodo, ut cum propria infamia, vel magno damno fortunarum. Ratio est, quia sine culpa eam abstulit. Vbi nota differentiam inter eum, qui infamavit alterum cum culpa iniustitiæ, & eum qui sine culpa. Nam ille tenetur famam restituere etiam cum detrimento famæ suæ, sicut qui iniuste damnum intulit, tenetur etiam cum æquali dāno suo sarcire. Hic vero non tenetur cum notabili damno.

3. **TERTIA CONCLUSIO.** Si is qui ita infamatus est, sine culpa infamatoris interim aliquid damni patiatur, nō tenetur alter ad restitutionem. Ratio est, quia non censetur eius damni causa iniusta, cum nō sit causa iniusta infamiæ ex qua dānum ortum est. Quod intellige antequam rescindat errorem: si enim postquē eum deprehenderit, fuerit in mora faciendę restitutionis, & interea damnum eueniat, tenebitur, quia ex iniqua detentione famæ sequitur damnum.

Quæst. 25. *An Prælati non impediens infamatores
teneatur restituere?*

I. **PRIMA CONCLUSIO.** Prælati, seu superior non impediens externum, à quo videt infamari

suum subditum, non tenetur saltem ratione famæ suo subdito ad restitutionem. Ita *Sorus l. 5. q. 10. a. 4.* Ratio est, quia ex officio non suscipit defendendam subditi famam, sed salutem procurandam. Dixi non teneri saltem ratione ipsius famæ, quia tenetur aliquando ratione salutis spiritualis subditi, nempe quando bona fama putaretur necessaria, ne subditus malè viuat. Multi enim amissa fama fiunt impudentes ad peccandum, quia fama erat illis quasi frænum honestatis. Itaque cum superior ex officio teneatur impedire ea, quæ subditorum saluti aduersantur, tenebitur etiam impedire infamiam subditorum in tali casu.

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Prælati non impediens subditum externo detrahentem, cum facile potest, tenetur ad restitutionem famæ, nisi subditus restituat. Ratio est, quia ex officio incumbit illi corrigere & impedire suum subditum, ne alteri iniuste noceat: ergo si non impedit cum facile potest, censetur causa damni. Sicut si Prætor non impedit furta & latrocinia in ciuitate, tenetur ad restitutionem.

3. **TERTIA CONCLUSIO.** Si tamen subditus in absentia superioris famam alterius violauerit, non tenetur superior eam restituere, subdito non restituente, tenetur tamen compellere subditum, vt restituat, quantum in se est. Primum patet, quia non censetur tunc causa damni, cum absens non potuerit impedire. Secundum patet, quia superior ex officio tenetur compellere subditum, ne persistat in iniuria alteri inferenda.

Quæst. 16. An restitutio famæ possit condonari?

1. **PRIMA CONCLUSIO.** Homo priuatus potest condonare hanc restitutionem, exceptis duobus casibus. *Primo*, nisi sit infamatus de crimine ex quo timeretur scandalum, vt v. g. de hæresi. *Secundo*, nisi eius infamia redundaret in familiam: tunc enim eam condonare esset contra charitatem: condonatio tamen esset

valida. Hoc intellige, si non alia ratione redundat in familiam, quam quod ille infamis homo dicatur illius familiae esse, vel illorum frater, aut cognatus.

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Qui habet publicum officium, non potest condonare restitutionem famæ, si fama videatur illi necessaria ad rectam officij administrationem, exceptis duobus casibus. *Primo*, nisi possit & velit officium deponere. *secundo*, nisi humilitate, & aliis virtutibus compenset iacturam famæ.

3. **QVÆRES.** Quid si neutrum faciat, id est, neque officium deponat, neque aliter suæ auctoritati consulat, an tunc condonatio sit valida, si re ipsa condonet. *Affirmat. Scot. l. 4. q. 6. a. 3. ad 4.* quia ipse est verè Dominus suæ famæ: non autem subditi, neque per hanc condonationem facit iniuriam subditis (nisi fortè infamia in ipsos redundaret) quia subditi non habent ius ut ipse suam famam conferuet, nisi supposito quod velit manere superior, & nolit alio modo eam recuperare, quorum utrumque est in ipsius potestate. Vnde non tam condonando restitutionem, quam volendo cum infamia illa permanere in officio, iniuriam illis facit.

4. **TERTIA CONCLUSIO.** Quando infamia alicuius redundat in alios, ita ut ipsi inde maneat infamati, vel suspecti: tunc non potest condonare, neque condonatio valet. Talis est infamia Religiosi, quæ redundat in monasterium. Valde enim læditur bonum nomen monasterij quando dicitur habere sceleratum. Nam totam familia redditur plebi suspecta.

5. **DICES.** Religiosus est Dominus suæ famæ: ergo potest illius restitutionem condonare. Antecedens patet, quia per votum paupertatis non renunciat famæ. *Respondeo.* Etsi sit Dominus suæ famæ, non tamen est Dominus famæ totius monasterij quæ per ipsius infamiam violatur. Quod dixi de infamia Religiosi, dicendum quoque est de infamia parentis, quæ etiam redun-

dat in filio: præsertim, si oriatur ex hæresi, proditione, aut simili flagitio.

Quæst. 27. An in restitutione fama possit fieri compensatio?

1. PRIMA CONCLUSIO. Non potest ita fieri compensatio infamiæ, ut si alius te infamarit, tu vicissim possis illum infamare. Ratio est, quia hæc esset manifesta vindicta, quã nemo privata authoritate potest facere. Nam reddere malum pro malo, ut fiat æqualitas, solius est publicæ potestatis.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Si quis te infamet, nec tu possis infamiam alia ratione auertere, potes aliquos defectus ipsi⁹ occultos aperire, ne ipsi fides adhibeatur, v.g. potes dicere, non esse illi credendũ, eo quod alias in mendacio, vel periurio sit deprehensus. Ita *Soc. supra, & alij passim*. Ratio est, quia quisque habet ius defendendi vitam & famam cum iusta moderatione: ergo si infamiam, quã alter per iniuriam tibi irrogare nititur, non potes aliter prohibere, nisi criminibus eius pat factis, potes ea patefacere.

3. TERTIA CONCLUSIO. Si tu alium iniuste infamasti, qui te ante infamauerat, non teneris ei ad restitutionem, si ipse tibi restituere nolit, sed potes uti compensatione, seruata tamen æqualitate quantũ fieri potest. Ita *Adrian. in 4. quæst. penult. de restitutione. Sotus supra, Iosephus Angles in 4. de restitutione famæ dub. 3. Tol. lib. 5. cap. 70. & alij contra Nauarr. & Caiet.* Ratio est, quia in rebus temporalibus, quando iura sunt paria, si alter non vult tibi seruare ius, & soluere debitum, nec tu teneris ei seruare & satisfacere, ut patet in debitis pecuniariis. Atqui fama est bonum temporale cuius sumus Domini: ergo est par ratio. Idem videtur dicendum, quãuis iura non sint paria, si infamia quam intulisti non possit per partes restitui: ut si illum de grauiori crimine infamasti, quam ille te: tunc enim famam ipsius poteris derinere instar pignoris, ut eum ad restitutionem

compellas, & ipse sibi imputet, quod non restituas, sicut si habeas anulum aureum ab eo, qui tibi debet florenum, potes retinere instar pignoris, vt eum cogas ad solutionem.

4. Obijcit Nauarrus, Damnum famæ à te illatum non tollitur per reciprocum damnum, sicut debitum pecuniarium vnus tollitur per debitum reciprocum alterius: ergo non est par ratio. Resp. Aliud est damnum famæ: aliud est debitum resarciendi damnum: quamuis ergo damnum à te illatum non tollatur per infamiam tibi vicissim illatam; tollitur tamen debitum sarcirendi illius damni, si alter sarcire nolit, quod à se illatum est. Quod etiam fit in damnis fortunarum: si enim tu incendiisti ædes Petri, & Petrus vicissim tuas, non tollitur per hoc damnum à te illatum Petro, sed tollitur debitum satisfaciendi Petro propter compensationem.

Quæst. 28. *Quanam excusent fama restitutionem?*

CONCLUSIO. Multa sunt, quæ excusant. *Primo*, iusta condonatio, id est, quæ ab eo facta est, cuius infamia non redundat in alios. *Secundo*, iusta compensatio; vt si ab eo, quem infamasti, pari modo sis infamatus. *Tertio*, si fama alio modo iam sit recuperata. *Quarto*, si infamia prudenter æstimatur abijisse in oblivionem. *Quinto*, si crimen occultum quod aliquibus dixisti, alia ratione fiat publicum. *Sexto*, si restitutio sit impossibilis. *Septimo*, si non possit fieri sine periculo vitæ. *Octauo*, si non possit fieri sine amissione famæ; quæ sit longè maioris momenti. *Nono*, si bona fide narraisti putans verum & publicum esse, nec possis sine damno tuæ famæ restituere. *Decimo*, si reuera nulla fuit infamia secuta, quod potest fieri dupliciter. *Primo*, si infamator sit nullius fidei cui non creditur. *Secundo*, si alter iam fuerit alijs modis infamatus; ita vt non sit noua quasi infamia.

Quæst. 29. An honor sit restituendus, & quomodo?

PRIMA CONCLUSIO. Qui iniuste alterius honorem læsit (quod fit contumelijs, irrisione, alapa inflicta, & similibus modis) tenetur ad satisfactionem seu restitutionem, siue id publice fecerit coram alijs, siue priuatim coram illo solo. Est communis. Ratio est, quia fecit veram iniuriam contra iustitiam commutatiuam.

2. **DICES.** Alter nullum accepit damnum ex priuata contumelia: ergo nihil est restituendum. Respondeo. Esto, non accepit damnum, tamen illata est illi iniuria, vnde teneris saltem ad satisfactionem, si hoc nolis vocare restitutionem.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Varijs modis potest honor restitui. *Primo*, amice & honorifice salutando, aut cõpellando. *Secundo*, adhibendo ad mensam, dando locum honorificum, propinãdo. *Tertio*, petendo veniam. Primus modus sufficit superioribus erga inferiores, & viris nobiles erga plebeios. Secundus etiam aliquando sufficit inter eos, qui sunt paris conditionis. Tertio debent vti inferiores erga superiores; & sæpe etiam æquales inter se. Nam si læsus hanc satisfactionem iuste exigat; nec aliam velit admittere, tenebitur alter veniam petere, si sit inferior, vel æqualis. Nam superiores ad hoc non tenentur, *vt docet Aug. in sua regula de superioribus.*

4. **QVÆRES.** An etiam subditi teneantur ad restitutionem, quando omittunt præstare honorem debitum suis superioribus. Respondeo sola omissione non tenentur, quia illa non est contra iustitiam commutatiuam, sed contra virtutem obseruantie: tenentur tamen quando omissioni coniuncta est contumelia interpretatiua; vt si alijs honorantibus Superiorem prætereuntem, tu illum sine vlllo honoris signo impudenter aspicias.

DE RESTITUTIONE BONORVM FORTVNÆ.

ADhuc ago de restitutione ratione iniustæ acceptionis. Nam postea est agendum de restitutione ratione rei acceptæ, & ratione contractus.

Quæst. 30. *An si res furtiua pereat, fur teneatur ad restitutionem?*

I. PRIMA CONCLUSIO. Si res furtiua casu, vel iusta hostium incurfione pereat apud furem, & non putetur peritura fuisse similiter apud Dominum, tum fur tenetur ad restitutionem. Ita *D. Thom. art. 6. Couarr. ad Reg. Peccatum, p. 2. §. 6. num. 1. & alij passim.* Ratio est, quia qui eam iniuste accepit, non solum obligatur ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniustæ acceptionis: ergo siue res extet; siue non, tenetur sarcire damnum. Sequela patet; quia iniusta acceptione est causa interitus rei. Nam res apud Dominum non fuisset peritura, si non accepisset ipse, vt supponimus.

2. SECUNDA CONCLUSIO: Si res casu, vel iusta hostium incurfione certo erat peritura apud Dominum, non tenetur fur ad eius restitutionem, si apud eum similiter perit. Ita *Couarr. loco cit. 107. Medina C. de restitut. quæst. 6. concl. 6. Sylu. v. restitutio 7. quæst. 5. Petr. Nauarr. lib. 4. cap. 1. num. 17. & Nauarr. cap. 17. n. 8.* quam Palud. & nonnulli Iurisperiti contrariū sentiant. Dixi *casu, vel iusta hostium incurfione*; quia si non erat peritura, nisi per iniuriam apud Dominum, fur tenebitur. Nam qui eam sic abstulisset, vel destruxisset, teneretur: ergo etiam fur, qui illum præuenit, tenetur. Nunc probatur conclusio. *Primo*, quia si res certò erat apud Dominum peritura, ita vt nihil iuris, vel commodi inde ad eum rediturum esset: nihil quoque noui detrimenti est illi illatum, dum apud te perijt: ergo nihil est ei compensandum pro re illa. Antecedens patet, quia illud detrimentum iam erat præparatum in causa, vt non posset impediri à Domino, ac proinde secundum

moralem aestimationem perindè se habebat, ac si iam illatum esset: ergo non censetur ille fur nouum damnum intulisse. Pater in exemplo: Abstulisti vestes, frumentum, aut pecuniam ex domo alterius, quæ paulo post incēdio, vel hostili incursione peritura erant apud Dominum. Item incendisti segetes, quas inundatio statim erat euersura. *Secundo*, probatur, quia fur neque est causa damni ratione interitus rei, cū ad hunc non cooperetur, vt suppono; neque ratione iniquæ acceptionis, cū similiter interitura fuerit apud Dominum, etiam si non fuisset accepta. Quid enim potest Dominus queri de damno per acceptionem illato, cū res illa etiam non accepta fuit peritura? *Tertio*, probatur ex *L. si plures. ff. de positi vel contra*, & ex *L. final. ff. de lege Rhodia*, de Iactu.

5. TERTIA CONCLUSIO. Est etiam probabile, furem non teneri ad restitutionem, etiam si culpa illius res talis perierit, v. g. si eam negligentia perdiderit, vel etiam vastarit, vel consumpserit; modò eam peremerit eo loco, quo alioquin peritura erat, & intra illud tempus, quo apud dominum periisset. Ratio est, quia illa res in eo statu considerata Domino nullius est pretij. Nam eo loco certo est peritura absque vlllo Domini commodo: ergo etiam si fur illam perimat, non censetur irrogare damnum vllius momenti; vt si incendas segetem, quam vides mox eluione euertendā, vel si absumas annonā, quæ proiicienda est in mare, vel si interficias equum, quem iustus hostis erat abducturus. Quamuis enim in his, & similibus casibus rem perimas, vel consumas, vel alienes, non tamen censeberis notabile damnum inferre, ac proindè non teneberis ad restitutionem. Ob eandem rationem, si occidas eum qui certissimè paulo post moriturus erat, vel vi morbi, vel iusta sententia magistratus, etsi grauiter pecces, non tamen teneris damni secuti.

4. DICES. Si res mea, quam tradidi depositario custodiendam, pereat culpa depositarij, tenetur ipse ad restitutionem, quãuis apud me peritura fuisset. Atqui fur non minus tenetur eam custodire, quam depositarius: ergo nec minus tenetur restituere. Respondeo depositarius aliquando magis tenetur ad custodiam, quã fur. Nam si aliquo modo verisimile est rem posse saluari si absco datur, vel aliò transferatur; tunc depositarius ex iustitia tenetur id facere, quia pretio ad hoc conducitur, vt omni ratione possibili rem saluam præstet, si tamen constet interitum rei cauere non potuisse nõ tenebitur, etiamsi negligens in ea custodienda fuerit, vel eam consumpserit: fur verò non tenetur ex iustitia eam aliò transferre, si videt eam apud Dominũ, & eo loco, vbi nũc est, perituram esse. Vnde etiamsi eã tunc consumat, non tenebitur ad restitutionem, quia in eo statu considerata Domino nullius est pretij

5. QUARTA CONCLUSIO. Tenebitur tamen fur ad compensationem, si eam perimat alio loco, vel postea, vbi non periisset, v.g. si furatus es vestem, vel equum in domo alterius, quæ paulo post casu cũ tota suppellectile conflagrauit (in qua etiam res illę periissent, nisi apud te fuissent seruatae) & hæ res postea apud te pereant, vel casu surripiantur, teneris restituere. Ratio est, quia, quando periculũ transit, si res extet, iterum incipit Domino valere, quia ipsius mansit: ergo etsi postea casu pereat, fur tenetur, cum fuerit in mora; si enim restituisset quando debebat, Dominus eam saluam recepisset, nec apud ipsum periisset. Idem dicendum de rebus quæ ex naufragio eripiuntur. Iam enim incipiũt Domino valere. Idem est si alio loco pereant v.g. detulisti annonam in alium locum, vbi non periisset, si eam ibi consumas, teneris restituere. Nam illo loco constituta iam incipit Domino rursus valere, & consequenter ei debet restitui.

6. QUINTA CONCLUSIO. Si rem vendit fur, vel eam consumendo factus est locupletior, tenetur ad restitutionem, quatenus factus est locupletior, etiamsi apud Dominum fuisset peritura. Ratio est, quia pretium rei venditæ, & illud augmentum quo fur factus est ditior, successit in locum rei furtivæ, ita vt res furtiva censeatur extare, veluti in altero se, & in æquipollente: ergo hoc totum restituendum est Domino rei. Confirmatur, quia pretium est instar rei, eiusque vice fungitur apud omnes gentes.

7. DICES. Dominus non habet actionem realem in pretium. Resp. sufficit personalis, vt ei debeat restitui.

Quæst. 31. *An fur teneatur restituere fructus ex re furtiva perceptos?*

1. **D**uplices sunt fructus. Alij sunt rei, quia ab ipsa re proueniunt, quamuis intercedat humana industria, vt sunt fructus agrorum, arborum, ædium, & earum rerum, quæ habent vsum locabilem. Alij sunt fructus industriæ, vt quæstus qui percipitur ex negotiatione, vt emendo vili, vendendo carè, ratione temporis, vel loci. Item quæstus qui percipitur ex vfu artificioso alieni instrumenti, vt si alieno penicillo, vel coloribus alienis pingas.

2. PRIMA CONCLUSIO. Fur tenetur restituere non solum rem alienam, sed etiam fructus ex ea perceptos; non tamen fructus nudæ industriæ. Est communis. Ratio est, quia fructus rei, hoc ipso quo producuntur, cedunt in dominiû eius qui est Dominus rei. §. *vero*, Inst. *de rerum diuis.* ergo non minus sunt restituendi, quam res ipsa. Deducendæ tamen sunt expensæ, quas Dominus facere debuisset ad illos percipiendos.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Non solum fructus perceptos, sed etiam non perceptos, quos tamen Dominus singulari sua diligentia percepisset, tenetur sarcire. Ratio est, quia sua iniqua detentione est causa lucri cessantis.

4. TERTIA CONCLUSIO. Tenetur etiam restituere fructus rei, quos ipse sua singulari industria percepit, quamuis Dominus eos percepturus non fuisset. Ratio est, quia omnes fructus rei cedunt in dominium eius, cuius est ipsa res, eo ipso quod extant, ut patet Inst. de rerum diuisione. §. si Titius. Vbi dicitur plantas, quæ terræ coaluerint, & frumenta quæ sata sunt, loco cedere: ergo si fructus extant, vel iniquus detentor sit factus ex illis locupletior, Domino sunt restituendi.

5. QUÆRES. Si neque extant, neque fur ex illis sit factus locupletior, eo quod consumpserit cum socijs, an tunc sint restituendi, si Dominus eos non fuisset percepturus. Negant Contrar. Medina, Sylu. & Petr. Nauarr. Ratio est, quia fur nec tenetur ratione rei acceptæ, cum non extet, nec ratione iniquæ acceptionis, quia hæc non obligat ad restitutionem, nisi quatenus efficaciter intulit damnum. At hic non intulit, quia etiam si alterius rem non accepisset, Dominus non esset ideo locupletior, ut supponimus. Contrarium tamē est verius, quia fructus hoc ipso, quod extant, cedunt Domino, ut patet ex iure cit. Ergo statim debent Domino restitui: ergo eos consumere est domino verum damnum inferre. Est enim consumere rem ipsius, quæ si suo tempore reddita fuisset, apud Dominum non perisset.

Quæst. 32. An teneatur restituere, qui alterum impedit à beneficio, officio, vel alio commodo?

1. **H**oc potest duobus modis contingere. Primo, si impedias eum, qui habet ius in re, vel ad rem, ita ut res ex Iustitia ei sit debita, nempe per iustam promissionem, stipulationem, venditionem, præsentationem, aut alium titulum, per quem datur actio ad rem petendam. Secundo, si impedias eum qui nullum habet ius in re, vel ad rem, propinquum, quod ei tribuat actionem in iudicio; sed solum remotum, quia scilicet est dignus, vel bene meritus. De priori sensu non est quæstio.

Constat enim qui sic impedit, teneri ad restitutionem, non quidem quāti res illa valebat, sed quanti ius illud, & illa spes æstimatur, spectatis omnibus circumstantijs. De secundo sensu est difficultas.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Qui vi vel fraude impedit aliquem à cōsequendo beneficio vel officio, quo dignus erat, vel ne iustituatur hæres, vel ne fiat ei donatio, aut legatum, tenetur ad restitutionem, quanti iudicio prudētis ea spes ipsi valebat Est communis. Ratio, quia fraus & vis vel exercentur circa eum, qui beneficium sperat: (vt si quis illum vi detineat, aut minetur ei ne sollicitet, vel literas intercipiat, vel fraude auertat à re persequenda) & sic fit manifesta ei iniuria, ex qua sequitur damnum. Nam cōtra voluntatem suam iniusto modo impeditur à persecutione, ad quā ius habet: et si enim nō habeat ius ad illud bonum, quod prosequitur: habet tamen ius ad illud consequendū rogando & sollicitando: ergo damnum quod indè sequitur, censetur per iniuriam datum: vel exercentur circa ipsum collatorē (vt minando ne cōferat tali, aut persuadēdo ipsum esse indignum, aut ingrātū, idque falso) & sic fit etiam iniuria perenti, quia violatur ius ipsius, quod habet ad illud bonum; quod ius non est quidem absolutum, sed conditionatum, quia in libera voluntate collatoris positum: si enim velit, res tibi debetur: si nolit, non debetur. Vnde si quis voluntatem eius, qui proposuit, vel deliberat tibi dare, per vim aut fraudem impediat, veram iniuriam tibi facit. Nam ius tuum in libertate collatoris constitutum violat.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Qui precibus, blanditijs, muneribus, absque vi & fraude impedit dignum ab officio, beneficio, & similibus non tenetur illi ad vllam restitutionē, etiam si illud malo animo, vel ex odio faciat Ita *Nauar. c. 17. num. 69.* & alij passim contra Ioan. Maiorem in *4. d. 15. quæst. 16.* Ratio est, quia iste dignus

non habet ius, nisi in libera voluntate collatoris: ergo si relinquo collatorem in sua libertate, nec aliquid facias quod illius libertati repugnet, non censeris hoc ius violare. At qui preces, munera, & blanditiæ non repugnant libertati, ergo per illa non violas ius alterius, ergo non teneris restituere. nec obstat, quod malo animo id facias, quia animus non est contra iustitiã, sed contra charitatẽ.

Quest. 33. *An qui damnum intulit in re adhuc crescente, teneatur integrè restituere? v. g. conculcasti segetem nunc æstimatam 100. florenis, in messe 200. Item interemisti pullum equinum nunc valentem 20. intra biennium 100.*

Questio est, an tenearis integrè restituere?

1. **M**ichael Salonius *quest. 6. art. 4.* affirmat, si ex malitia fecisti; non autem si ex negligentia. Ratio est, quia Dominus rei non tenetur eam vendere pretio quo nunc valet, sed potest expectare donec pluris valeat.

2. **CONCLUSIO.** Contrarium est verius. Ratio est quia restitutio damni illati non est facienda, nisi secundum æqualitatem: ergo pro talibus legetibus non est plus restituendum, quam illæ tunc valebant. Idem est de pullo equino, & similibus. Nec obstat quod alter eo pretio vendere nolisset, hinc enim non sequitur damnum esse maius, quam res ipsa nunc valeat, sed iniuriam esse maiorem, quatenus scilicet damnum est magis contra Domini voluntatem.

Quest. 34. *An qui in tempestate eicit merces alienas, teneatur restituere?*

1. **P**RIMA CONCLUSIO. Si is, qui eicit alienas, & habet suas, tenetur alteri pro sua parte ad restitutionem. Ratio est, quia cum etiam propriæ merces cooperentur ad navis depressionem, iniquum est totum onus conferre in merces alterius. Vnde in hoc casu omnes tenentur pro sua parte qui ibidem merces habent, ut patet l. 2. & 4. *de lege Rhodia, de iactu.*

2. **QVÆRES.** An quisque teneatur pro mercium suarum æstimatione, an potius pro pondere, si enim aliquis haberet tantum gemmas, parum oneraret nauem, & tamen æstimatio gemmarum est maxima. Respond. Seclufa lege positua habenda est tantum ratio ponderis, quia pondus tantum affert naui periculum: non autem æstimatio, vel pretiositas. Lege tamen positua statutum est, vt habeatur ratio æstimationis, vt quisque pro mercium pretio conferat ad compensandum ei, cuius merces sunt eiectæ. Huius ratio videtur esse, quia quo merces tuæ sunt magis pretiosæ, eò pluris interest tua, vt nauis salua sit, ac proinde eo amplius te in collationem dare par est.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Si is, qui alienas eicit nullas habeat, non tenetur ad vllam restitutionem. Ita Medina c. de rest. q. 3. Et Petr. Nauar. l. 3. c. 1. n. 381. & colligitur ex l. secunda cit. vbi dicitur liberi corporis non oportere fieri æstimationem, nempè ad sarcendum damnum. Ratio sumi potest ex iure defensionis. Nam iure naturæ potest quisque à se repellere quicquid ei affert interitum, vel est impedimento, ne se possit in extremo periculo saluare. Atqui merces illæ afferrent interitum, deprimendo nauem in qua sedeo: ergo iure naturæ possum eas abiicere.

QVÆST. XXXV. An teneatur ad restitutionem, qui positius cooperantur ad furtum, vel damnum?

1. **NOTA** primo. Dupliciter furtum, vel damnum inferri posse. Primo, immediatè exequendo, & de hoc dictum est hactenus. Secundo, mediatè cooperando, quod fit 9. modis qui continentur his versiculis.

Inssio, consilium, consensus, palpo, recursus,

Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Sunt ergo 9. genera personarum quæ tenentur ad restitutionem præter executorem de quibus *Diuis Th. art. 7.*

2. **NOTA secundo.** Sex priores modos cooperandi esse positiuos, de quibus hic agimus: Reliquos tres esse negatiuos, de quibus postea. Est ergo quæstio, an qui cooperantur ad furtum, vel damnum. 6. priorib. modis, teneantur semper ad restitutionem. Aliqui putant tunc solum teneri, quando ita cooperantur, vt sine ipsis damnum non fieret; quando vero sine ipsis damnum æquè inferrent, non teneri. *Ita Antoniv. p. 2. c. 1. tit. 9. 12. Syl. v. restitutio, 3. q. 6. §. 2. Adrian. in 4. q. 1. de restitutione, Nau. c. 17. num. 17. & D. Thom. in 4. d. 15. q. 1. a. 5.* Quæ sententia quodam sensu est apertè falsa, quodam certa, quodam probabilis, vt iam explicabo.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Qui iubet, consulit, laudat, vel refugium præbet executori, ita vt ex hisce causis ille motus fuerit ad damnum inferendum, non ideo excusatur à restitutione, quod alius non defuisset, qui iussisset, consuluisset, &c. *Ita Caiet. q. 62. art. 6. Medicinac. de restitut. q. 7. Sorus l. 4. q. 7. art. 3. & aly.* Ratio est, quia talis ita est causa damni in hoc casu, vt si ipse, vel alius similis non moueret executores, damnum non fieret: ergo verè est causa, sine qua damnum non fieret: ergo tenetur ad restitutionem. Prior consequentia patet, quia causa, sine qua non est ea quæ ita cooperatur, vt sine ipsa, vel simili superueniente non fieret effectus à causa executrice: non autem illa dumtaxat, quæ si absit, effectus non fiet. Nam alioqui, is, qui suadet, vel præcipit homicidium, non esset causa, si alius esset suasurus, aut præcepturus, imò occisor non erit causa damni, si alius erat occisurus, quæ apertè sunt falsa.

4. **SECUNDA CONCLUSIO.** Si executor absque tuo consilio, consensu, mandato, laude, vel ministerio, æquè benè, & eodem modo erat damnum illaturus, quamuis nulla alia similis causa erat superuentura; tunc non teneris ad restitutionem. Est communis. Ratio est,

quia etsi grauiter pecces, etiam contra iustitiam, tamen consilium & mandatum tuum inefficax est, quia damnum ex ipso tanquam ex causa non sequitur, sed tantum concomitanter se habet.

5. TERTIA CONCLUSIO. Si executor absque tuo consilio, consensu, mandato, laude, vel ministerio erat quidem absolutè damnurus; non tamen eodem modo, & eisdem circumstantiis, tunc dubium est an teneris restituere, necne. Antoni. & alij supra citati videntur sentire te non teneri, etiamsi executores moueris, ut citius, vel animosius, vel alio loco faceret, si ipse iam erat ita paratus, ut sine tuo consilio, vel iussu, absolutè erat facturus; similiter si causam dederis, ut plus damni inferret, quam alioqui illaturus erat, te non teneri nisi ad illud amplius. Hæc sententia probabilis est primo propter auctoritatem DD. secundo, propter rationem, quia in tali casu non es causa substantiæ damni, sed tantum modi, vel circumstantiæ: ergo non teneris substantiam damni rependere. Contrariam tamen sequuntur. Caiet. Medina, Sotus & Petrus Navarra. asserentes te in solidum teneri. Ratio est, quia tu es causa totius actionis, ut hic & nunc fit. Confirmatur, quia non potest quis esse causa istarum circumstantiarum, nisi etiam sit causa substantiæ actionis. Responderi tamen potest, etiamsi sit causa totius actionis indiuiduæ, ut hic & nunc fit; tamen quia illa actio, quatenus damnosa, secundum suam speciem iam erat patrata in causa exequente, & omnino secutura, non videris circa eam quidquam efficaciter operatus, nisi inducendo nouas circumstantias, quod non est magni momenti ad substantiam damni, quando enim aliqua causa exitura est per se in actum, parum refert, an hoc celerius fiat, an tardius, hic an alibi, hoc an illo instrumento, hæc an illâ actione indiuiduâ. Ad confirmationem concedo esse causam substantiæ illius actionis in

indiuuuo, sed hoc parum facit ad obligationem restitutionis. *Primo*, quia, qui est causa vt differatur damnum in crastinum, est causa cur sit alia actio indiuuua damnificans, & tamen non tenetur. Similiter qui rogat vt alio loco occidas, vbi minus erit scandali. *Secundo*, quia qui volenti furari 10. suadet, vt faretur 20. est causa illius actionis indiuuua, qua accipit 20. & tamen non tenetur nisi ad 10. eo quod furti tantum horum censeatur causa, vt docet *Medina*, *Couarr. Pet. Nauarr.* ergo vt quis teneatur in solidum, non sufficit, vt sit causa totius actionis, vt hic & nunc fit, sed vltcrius requiritur, vt actio illa secundum suam speciem, sine tali cooperatione non sit processura à causa exequente.

Quaest. 36. Quomodo oporteat positiuè cooperari vt censearis causa damni?

DE singulis modis cooperandi dabo singulas conclusiones.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** De iussione. Qui ita iubet, vt alterius animum ad maleficium moueat, censeatur causa damni; imò inter causas praecipuas quia non est efficacior modus, quo rationalis creatura liberè ab alio moueatur, quam per mandatum: mandans enim quandam obligationem & necessitatem imponit alteri. Dupliciter autem potest quis mandare. *Primo*, expressè, vt si dicas famulo: occide, volo occidas. *Secundo*, implicite, vt si dicas. Vtinam hoc obsequium quis mihi praestet, charus mihi erit, qui hoc fecerit.

2. **NOTA primo.** Si ante maleficium patratum reuocet mandatum, non teneris, quia iam tollis causam, de qua re sunt multa iura, ff. mandati.

3. **NOTA secundo.** Eum, qui ratum dumtaxat habet maleficium nomine suo factum, non obligari in foro conscientiae ad reparationem damni, vt docet *Medina* q. 7. contra *Nauar. c. 27. n. 233.* qui putat ratihabitionem obligare instar mandati, si dum mandare poterat dam-

sum tuo nomine sit illatum. Sed contrarium est verum. Ratio est, quia ex illa ratihabitione facti præteriti ipsum factum damnosum nullo modo pendet, tanquam ex causa mouente. Nec refert, quod nomine suo factum sit, quia inde tantum sequitur voluntatem tuam fuisse causam finalem, & ideo illum fecisse, vt tibi gratificaretur, quia putabattibi gratum futurum. Hoc autem non sufficit, vt tu censearis causa efficiens, & voluntariè mouens ad damni irrogationem: finis enim non mouet voluntariè, sed naturaliter ex sua parte.

4. DICES, C. Ratihabitionem de reg. iuris in 6. dicitur ratihabitionem retrotrahi, & mandato non est dubium comparari. Respond. comparatur mandato, non tamen respectu patrati operis & obligationis restituendi, sed respectu contractuum, quia sola voluntate foris expressa firmari possunt contractus præteriti: non autem causari damnum præteritum. Item respectu pœnæ in foro externo, quia qui ratum habet maleficium puniatur, sicut qui mandauit.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Qui ita consulit, vel suadet, vt alter ex eo promoueatur ad opus, censetur etiam causa damni, ac proinde tenetur ad restitutionem.

6. QUÆRES. An qui consulit minus damnum ad auertendum maius, teneatur ad restitutionem. Resp. primo. Si consulas inferri alicui damnum minus, ne eisdem inferatur maius, non teneris ad restitutionem. Ratio est, quia vtiliter eius negotium geris, & merito tibi gratiam debet. Resp. secundo. Si autem suadens latroni vt alteri, de quo non cogitabat, damnum minus inferat, teneris, quia iniuriam illi facis, dum illum latroni obijcis: non enim licet impedire damnum Petri cum iniuria Pauli. Hinc sequitur peccasse Loth Gen. 19. dum Sodomitis in hospites irruere conantibus suasis stuprum filiarum, quia suasis iniuriam in eas, de quibus ipsi non cogitabant.

7. TERTIA CONCLUSIO. De consensu. Quando ab alicuius consensu pendet, vt res fiat, vel non fiat, v. g. vt huic inferatur bellum, vt iste eligatur in Prælatum, tunc censetur causa damni. Quod si id à consensu tuo non pendeat, eò quòd authoritatem nullam habeas: Vel vi absque suo consensu iam ante erant æquè parati, neque illum expectarint, non censetur causa damni. Hinc fit, vt quando plures ferunt suffragia, vel subscribunt in causam iniquam, si tu etiam consentias, postquam sufficiens numerus suffragatus est, non tenearis ad restitutionem damni secuturi (etsi mortaliter peccaueris consentiendo) nisi spes fuerit te contrario suffragio posse malum impedire. Ita *Nath. c. 17. n. 21. Caiet. v. restitutio, c. 1.* Ratio est, quia iam causa damni ita est disposita, vt æquè, & eodem modo damnus sit secuturus absque tuo suffragio, atque cum illo: ergo tuum suffragium accedens non est villo modo causa damni.

8. QUARTA CONCLUSIO. Palpo seu adulator, qui laudat malefactorem, aut scelus patrādum commēdat, est causa damni, quando alter ex tali laudatione impellitur ad maleficium. Huc etiam spectat exprobratio ignauia, vt quod iniuriam quam accepisti, nō sis vltus.

9. QUINTA CONCLUSIO. Recursus, seu recursum præbens, tenetur etiam restituere, quando eo modo præbet recursum, vt moraliter censeatur furi cooperari ad damnus inferendum, vel ad non reparandum illatum, v. g. si illum recipiat, & non alios passim; si illum, aut eius instrumenta occultet, ita vt hinc animeatur ad damnus inferendum.

10. DICES. Ergo qui occultat furem, dum quæritur à licitoribus, tenebitur ad restitutionem, si ille postea damnus intulerit. Respond. verum est, si id ita faciat, vt in posterum det spem similis opitulationis, & fur cā spe fretus rursus damnus inferat, alioqui si non det

illi spem refugij in posterum, non tenetur: quia non abscondit illum, eo modo ac fine, vt moraliter censeatur causa damni secuti.

II. **SEXTA CONCLUSIO.** Dupliciter potest aliquis esse participans in damno. *Primo*, quando est particeps prædæ, & tunc tenetur restituere pro ea parte, quæ ei obuenit. *secundo*, quando est particeps iniquæ operationis, præbendo auxilium, & adiuuando ad executionem, sicut qui scalas apponit, vel eas sustinet fure ascendente: Item qui excubias agit, aut instrumenta suppeditat, aut furem comitatur defendendi causa. Itē qui iuuat effringere, asportare, aut simile quid agit. Hi semper tenentur ad restitutionem hoc ipso quod spontè aliquid auxilij attulerint ad iniquam executionem. Dixi *spontè*, quia si quis iusto metu coactus fecerit, non tenetur, modo id, quod facit, non sit per se malum. Itaque hoc metu compulsus potest apponere scalas, præbere instrumenta effringendi, iuuare, conscendere murū. Hæc enim per se sunt indifferentia, neque lædunt dominum nisi ex iniqua intentione & vsu furis, qui his auxiliis vtitur ad malum finem. Pari modo potest iuuare in re, postquam sublata est, asportanda, & in pecore abigendo. In his enim non est iniuria in dominum, si ex graui metu fiant, postquam res sublata est. Hinc sæpe excusantur Rustici, qui prædas militum iniustas coguntur auertere, vel pecora sublata deducere.

QVÆST. XXXVII. *An qui aliquo horum 6. modorum cooperatur, teneatur in solidum?*

1. **C**ertum est, cum quis consulit, mandat, consentit, claudat, & receptat, teneri ad reparationem totius damni, si totius causa fuit: partis vero si solum partis damni causam dedit. Difficultas est de sexto modo, id est, participante vel adiuuante, vt quando milites spoliant urbem.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Si cooperetur ad idem

damnum indiuiduum, tenetur in solidum, etiamsi fortius constituerat solus inferre, vt si iuuat ad incendendam urbem, ad idem onus auferendum, ad gregem abducendum, ad eandem ianuam effringendam. Ita *Caiet. Medina supra*. Ratio, quia tunc aliquis est causa partialis totius damni vt hîc & nunc fit.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Si verò non concurrat ad idem damnum indiuiduum, sed distinctum irroget, non tenetur in solidum; sed tantum pro sua parte. Ita *Adrian. q. 1. de restitutione, Nauarr. c. 17. num. 21. & alij*. Ratio est, quia tunc quisque solum est causa partis damni, quam ipse per se dedit: non autem totius, aut etiam partis, quam alius fecit, nisi fortè alium impulerit ad damnum faciendum, aut nisi se vicissim permouerint, vel animauerint, vt quando 3. vel 4. milites se mutuo excitant ad inferendum alicui damnum: tunc enim singuli censentur causa totius damni. Hinc sequitur militem gregarium non teneri, nisi de damno, quod ipse per se in bello iniquo dedit. Ducem vero teneri de toto, quod per milites illatum est.

QVÆST. XXXVIII. *Quo ordine teneantur isti restitutionem in solidum facere?*

1. PRIMA CONCLUSIO. Si aliquid furto ablatum sit primo loco, & ante omnes tenetur is, ad quem res furtiua peruenit, siue extet in specie, siue non extet; si tamen inde factus sit ditior. Ratio est, quia hic obligatur ratione rei acceptæ, quæ obligatio est summa. Nam res aliena, quamdiu extat in specie, per se debetur. Si consumpta est, vel consumpta est bona fide ab eo, qui ignorabat esse furtiuam; & sic non tenetur nisi quantum ex ea factus est ditior, vel consumpsit mala fide sciens esse alienam, & sic tenetur restituere pretium, quia quod consumpsit eam mala fide, non liberat eum, quin primo loco teneatur, perindè ac si extaret, alioqui noua illa iniuria liberaret eum à restitutione.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Si vero nihil ablatum sit, sed tantummodò damnum irrogatum, tum primo loco tenetur is, qui coëgit, vel fraude induxit, vel qui imperavit, cui alter non fuit ausus contradicere; vt si Dux imperet militi vt occidat, incendat, destruat. Ratio est, quia hic iniuste coniecit alterum in obligationem restitutionis. Vnde si hic restituit, alter qui hoc modo inductus est, non tenetur ei quidquam refundere, quia inductor totum debet compensare. Pari modo tenetur. *Primo* loco, qui suo nomine fecit, vel rogauit fieri, vel suasisit. Nam is cuius nomine fit, est causa principalis, ac proinde tenetur ante ceteros. *Secundo* loco tenetur executor quatenus est executor. *Tertio* loco ceteri qui consilium dederunt, qui consenserunt, qui præbuerunt recursum, qui præstituerunt obsequium, instrumenta, comitatum. Ratio est, quia executor post eum qui iussit, vel suo nomine fieri voluit, est principalis: ceteri vero sunt causæ accessoriae, & secundariae, fulcientes & quodammodo seruietes executori. Quod enim faciunt, non suâ causâ faciunt, sed vt ipsum instruant & arment. Hinc sequitur *primo*, Si executor noluerit, vel non potuerit restituere, teneri ipsos; quia succedunt in defectum executoris, sicut executor in defectum iubentis. *Tertio*, si soluerint, executores teneri illis totum refundere, quia soluendo successerunt in ius, quod dominus habebat in executores, qui prius tenebatur. Vnde sicut executor debuisset soluere ante ipsos, ita tenebitur ipsis soluere, qui ius domini in se transtulerunt, soluendo loco executoris; sicut si fideiussor, qui secundo loco tenetur, soluat, transfert in se actionem domini, quam habebat in principalem debitorem. Pari modo si executor soluerit, tenebitur ei iussor, vel is qui causâ suâ fieri voluit. *Quinto*, Si executor nomine omnium executus est facinus, omnes simul

teneri primo loco; quia illorum causa factum est, & tacite in se receperunt obligationem: executor autem, quâ executor, tenetur secundo loco, quamvis ut vnus illorum quorum nomine factum est, teneatur primo loco. Itaque si ipse restituerit in solidum, reliqui tenentur ei conferre suas partes; ita tamen ut ipse quoque pro sua parte in compensationem veniat, non ut executor, sed ut vnus illorum, quorum nomine factum est.

3. *QVÆRES primo.* An inter causas secundarias quæ tenentur post executorem, sit aliquis ordo. Resp. Non est talis ordo, qualis est inter causam principalem & secundariam, ita ut vna solvente reliquæ maneat libera; sed in defectum principalis, omnes secundariæ tenentur æquè primo; sic tamen, ut alia ad plus, alia ad minus teneatur prout magis vel minus efficaciter ad damnum cooperata est. Ratio est, quia vna non est operata tanquam instrumentum alterius, vel alterius nomine, sed vnaquæque per se in suo ordine. Vnde si executor non restituat, omnes in locum eius immediate succedunt, & tenentur pro rata portione cõferre, prout quæque magis vel minus mouerit executorem ad faciendus patrandum.

4. *QVÆRES secundo.* Si plures sint causæ æquè principales, vel æquè secundariæ, quæ videantur æqualiter contulisse ad totum damnum, ad quid singulæ teneantur. Respond. *Primo*, tenentur æquales portiones ad restitutionem damni conferre. *Secundo*, in defectum reliquorum quisque tenetur in solidum. *Tertio*, ei qui prius soluit, tenetur reliqui singuli pro sua parte.

5. *QVÆRES tertio.* Si is qui damnum accepit vni sociorum condonet obligationem restituendi, an ceteri sint etiam liberi. Respondeo *primo*. Si condonet auctori principali, reliqui qui secundo loco tenebantur, manent liberi. Est communis. Ratio est, quia hæc

condonatio est instar solutionis (vnde solet à Iuris-
peritis vocari acceptilatio, quæ est imaginaria quædam
solutio) atqui solvente eo, qui primo loco tenebatur,
reliqui manent liberi, vt ex dictis patet. Resp. *Secundò*.
Si remittat ei qui secundo loco tenebatur, non ideò li-
beratur is qui primo loco. Ratio, quia obligatio prin-
cipalis authoris non pendet ex obligatione secundarij,
sed contra. Vnde fit, vt secundario solvente, teneatur ei
principalis ex integro: solvente autem principali, se-
cundarius nihil teneatur rependere. Resp. *Tertio*. quan-
do plures eodem gradu tenentur, id est, æquè primò,
vel secundariò, tunc etsi vni perfecta fiat remissio, non
ideo cæteri sunt liberi à suarum partium restitutione.
Nam obligatio vnus non pendet ab altero, sed omnes
æquè mediatè, vel immediatè se habent ad damnum.

Quæst. 39. *An teneantur ad restitutionem qui negatiuè
sunt causa damni?*

1. **T** Vnc aliquis censetur negatiuè causa damni, si
non impediatur damnum, quando ex officio tene-
tur, hoc fit tribus modis, qui notantur his verbis. (*Mu-
tus, non obstitans, non manifestans.*) *Mutus* dicitur, qui omit-
tit præcipere, si erat superior: consulere, si consultor:
clamare, aut strepitum edere, si erat custos rei ad dam-
num impediendum. *Non obstitans* dicitur, qui omittit
præstare opem vel operam, qua damnum poterat im-
pedire, & quam ex officio tenebatur præstare, vt prin-
ceps, Magistratus, præpositi viarum, & similes. *Non ma-
nifestans* dicitur, qui cum ex officio teneatur, omittit
manifestare malefactorem; siue ante factum, quando
damnum erat impediendum: siue post factum, quando
sarciendum; vt custos rei custodiendæ deputatus. Est
ergo quæstio, an hi semper teneantur ad restitutio-
nem. Caiet. v. *restitutio* c. i. putat eos teneri etiam tunc
quædo ex officio nō tenentur impedire damnū, sed tantū

ratione articuli, necessitatis, modo facillè sine suo incommodo id possint præstare.

2. PRIMA CONCLUSIO. Nemo ratione damni non impediti tenetur ad restitutionem, nisi ad hoc obligatus fuerit ex officio. Ita *Medina quæst. 9. Nauarr. c. 17. Couarr. ad reg. Peccatum, pag. 2. §. 3. num. 5. & alij*. Ratio est, quia qui non obligatur ad impediendum ex officio, solum obligatur ex charitate. At necessitas restituendi non oritur ex obligatione charitatis, sed iustitiæ, ut omnes tradunt: ergo.

3. DICES *primò, c. quanta, de sententia excom.* dicit Innocentius III. eos, qui consentiunt iniuriantibus violentas manus in clericos, & eos qui iniuriant, pari pœna condemnari ab Ecclesia, nempe pœna excommunicationis. Respondeo. Loquitur de ijs qui consentiunt, cum ex officio teneantur impedire, ut exponit Glossa. Deindè potuit excommunicari etiam is, qui non tenebatur ex officio, nec tamen sequitur eum obligari ad restitutionem: potest enim quis excommunicari propter peccatum mortale; non tamen obligari ad restitutionem.

4. DICES *secundo, c. sicut dignum, de homicidio*, Alexander III. ait, *qui potuit hominem liberare à morte, & non liberauit, occidit*. Respondeo. Dicitur occidisse, quia contraxit culpam homicidij, ut est contra charitatem: non autem ut est contra iustitiam, quo sensu dixit etiam Ambrosius apud Gratian. *c. Pasce. d. 87. Si non pauidisti, occidisti*.

5. SECUNDA CONCLUSIO. Omnes qui tenentur ex officio impedire damnum alterius, si id ex culpa graui negligent, tenentur ad restitutionem. Est communis. Ratio est, quia illi ex iustitia debent illum actum impeditionis damni: ergo omissio eius est contra iustitiam: ergo si ex illa omissione sequatur damnum, omittens est causa illius damni contra iustitiam. Con-

firmatur, quia sicut damnum quod sequitur ex iniusta commissione est iniustum, ita etiam quod sequitur ex iniusta omissione: ergo sicut teneris ad reparationem damni, quod alteri datur ex tua iniusta commissione; ita etiam quod datur ex iniusta omissione. Hoc modo debitor tenetur creditori ad interesse, quod sequitur ex non præstita solutione debita. Hinc infertur *primo*. Principes, Magistratus, Prætores, & Duces belli tenentur ad restitutionem, si omittant impedire furra, latrocinia, & similia damna, cum possint sine suo notabili detrimento vitæ, famæ, honoris, aut rei familiaris. Ratio est, quia ex officio, ac proinde ex lege iustitiæ commutatiuæ tenentur, tanquam ad hoc conducti: ideo enim stipendia & honores à Rep. accipiunt. *Secundo*, idem dicendum de omnibus illis qui per modum contractus sese ad alicuius rei custodiam obligarunt, stipendia ob eam causam accepturi; vt sint custodes hortorum, vinearum, saltuum, stagnorum. *Tertio*, idem est de tutoribus, & curatoribus, qui negligunt impedire damna pupillorum & minorum. Etsi enim stipendia non recipiunt; tamen potestas publica, siue lege, siue imperio, potest illis hanc obligationem imponere, & ipsi tenentur admittere, & vbi admiserint lege iustitiæ sunt obstricti. An autem confessarij teneantur restituere, si pœnitentem non cogant ad restitutionem, pertinet ad materiam de Sacramentis.

DE RESTITUTIONE RATIONE

rei acceptæ.

Quæst. 40. An is qui bona fide rem consumpsit, vel alienauit, teneatur postea restituere.

I. PRIMA CONCLUSIO. Quicumque habet rem alienam, quamuis optima fide illam hæctenus tenuerit, putans esse suam, simulatque tamen cognouerit esse alienam, tenetur eam restituere prima opportunitate, idque tantummodo ratione rei acceptæ,

Ratio est, quia non potest retinere rem alienam, inuito domino. Hinc lex civilis concedit domino euictionem & vindicationem rei suae, vbi cumque ea fuerit l. si debitor c. de rei vindicatione. Neque pretium quod pro ea dedisti, exigere à Domino potes, quia æquum non est vt ipse rem suam emat, sed illud tibi à venditore repetendum. Quod si eam postquam sciueris esse alienam vltcrius retineas, habita restituendi oportunitate, incipis esse possessor malæ fidei, & obligari non solum ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniquæ detentionis, quæ æquiualeat iniquæ acceptioni. Vnde si interim pereat, quouis casu teneris ad restitutionem, quia censeris esse in mora.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Si is qui rem alienam bona fide possidebat, eam interim cōsumpsit, vel alienauit solum tenetur restituere id, quo indè factus est locupletior. Est communis. Ratio est, quia solum tenetur ratione rei acceptæ, quæ cum non amplius apud illum extet, cessat quoque cum ea eius obligatio. Hinc sequitur primo, si eam bona fide emit, & deinde eodem pretio, vel minori, bona fide venditur, ad nihil teneri; si verò pluris vendidit, ita vt rem familiarem auxerit, teneri solum restituere illud auctarium. secundo, si eam dono accepit, & postea vendidit, tenetur restituere pretium; nisi fortè illud consumpsit in lusum, vel largitiones, ita vt ex eo non sit factus locupletior. Quod intellige, si alioqui talia impendia facere non cōstituerat. Tertio, si eam bona fide donauit, non donaturus aliam similem, vel dissimilem si hanc non habuisset, non tenetur ad quicquam, quia non est factus ditior. Secus est, si aliam ex suis erat donaturus, quia tunc pepercit rei suæ donando alienam, & ita compendium ex re aliena fecit. Quarto, si res perijt durante bona fide, ad nihil tenetur, siue fortuito, siue culpâ perierit: non enim tenetur ratione iniustæ acceptionis.

quia bona fide eam acceperat, & possederat; nec ratione rei acceptæ, quia res non extat.

QVÆST. XLI. *An possessor bonæ fidei teneatur etiam fructus perceptos restituere?*

P R I M A C O N C L U S I O. Tenetur restituere omnes fructus qui apud illum extant, modò non sint fructus meræ industriæ. Ratio, quia fructus hoc ipso, quod proueniunt ex re tua, cedunt in tuum dominium, vt constat Instit. *de rerum diuisione. §. Si Titius*. Tales sunt qui sine vlllo labore proferuntur, vt fœnum, glandes, poma, nuces. Item illi qui interueniente labore proueniunt, vt segetes & vix: in his tamen detrahendæ sunt expensæ. Fructus autem nudæ industriæ, non sunt restituendi, ne quidem à malæ fidei possessore, vt si quis aliena pecunia, negotiatus sit, vt *supra*.

2. S E C V N D A C O N C L U S I O. Si fructus quidem non extent, tamen illis factus sit locupletior, tenetur quatenus locupletior, siue illi fructus fuerint merè naturales, siue mixti, id est, ex re mediante industria prouenientes. Ita *Gabriel 4. d. 15. question. 3. articul. 3. dub. 5. Medina question. 10. Couarr. l. 1. Variar. resol. c. 3. num. 6. & alij passim*. Ratio est, quia fructus debentur domino detractis expensis: in locum autem fructuum succedit eorum pretium, quâ parte eo factus est ditior, idque seruandum esse in foro conscientix doce: *Syluester v. fructus quæst. 1.*

3. N O T A tamen in quibusdam tribunalibus fructus mixtos non extantes (etsi indè factus sis ditior) iudicari non esse restituendos, vt refert *Couarr. loc. cit.* & est multorū *Iurisperitorū sententia*, nec videtur omnino improbabilis, quia quædam iura videntur illi fauere. Instit. *de rerum diuisione. §. si quis à non domino & l. Quæsitum, ff. de acquirendo rerum dominio*. Contrarium tamen est probabilius: tum quia est communis sententia: tum quia firmiore nititur ratione: iura autem contra

nos allata, debent intelligi eo casu, quo non es factus locupletior.

4. DICES. L. *qui scit*. ff. *de usuris*, dicitur, bonæ fidei emptorem, qui prius quam fructus perciperet, cognouit fundum alienum esse, censeari adhuc bonam fidem habere, ut fructus suos efficiat, donec fundus euctus sit. Resp. hæc lex non videtur esse æqua, seu vera. Nam certum est simul atque quis nouit rem esse alienam, non posse fructus eius suos facere, ut apertè colligitur L. *Qui bona fide*, & l. *Bona fidei*, ff. *de acquirendo rerum dominio*, quia fructus cedunt solo, ut dictum est. Nec mirum aliquando in Pandectis huiusmodi antinomias reperiri, quas frustra nituntur interpretes conciliare, quia hoc opus est collectum ex plurimorum Iureconsult. responsis, qui sæpe contraria sentiebant: & collectores non poterant in tanta voluminum & sententiarum multitudine semper meminisse, quid alibi dixissent. Vide *Conarv. num. 7. supra.*

5. TERTIA CONCLUSIO. Possessor bonæ fidei non tenetur ad restitutionem fructuum, quos ratione negligentæ suæ non percepit, sicut tenetur possessor malæ fidei. Ratio est, quia cum non sit factus ditior, non tenetur ratione rei acceptæ, & cum non fuerit causa iniusta damni (sicut possessor malæ fidei iniustâ detentione) non tenetur ratione iniustæ acceptionis.

QVÆST. XLII. *An si emeris rem furtiuam bona fide, teneris domino restituere, an vero possis dissoluere contractum recepto pretio?*

I. PRIMA CONCLUSIO. Si gratis eam accepisti, ubi cognoueris esse alienam, teneris domino restituere; nec potes furi reddere, nisi moraliter sis certus furem restitutum. Ratio est, quia teneris ratione rei acceptæ quæ apud te est, non furi cum non sit eius: ergo domino. Nam restitutio quæ facienda est ratione rei acceptæ, debet fieri illi cuius res est.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Si bona fide eam emisti, ubi intellexeris esse alienam, poteris rescindere contractum, & reddere furi, à quo accepisti, vt pretium recuperes: nec teneris tunc domino restituere. Ita Nauarr. c. 17. num. 9. Sylu. v. restitutio 3. quest. 7. Angelus v. restitutio 1. num. 1. Gabr. in 4. d. 15. quest. 3. ar. 3. dub. 5. Et alij contra Caset. Sotum, & Couarr. Probatur primo, quia nullam iniuriam intulisti domino hanc rem emendo, & apud te detinendo, cum bona fide emeris: ergo non potest dominus merito ægrè ferre tanquam iniuriâ affectus, si eam constituas in eo statu, in quo erat ante, ne pretium amittas. Secundo, quia hic contractus fuit omnino inuoluntarius, cum ex errore sit factus: ergo potes illum rescindere: ergo & rem acceptam restituere, & pretium recuperare. Tertio, si quis rem inuentam in plateis sibi assumeret, & postea aduerteret eam sibi fore damnosam, posset reponere eodem loco; nec teneretur eam cum suo damno seruare, vt domino restitueretur: ergo.

3. DICES primo. Si talis emptor rei alienæ potest eam furi reddere, vt pretium recuperet: ergo si fur non inueniretur, vel obiisset, posset eam alteri vendere, ne damnum patiatur. Respondeo, non sequitur, quia non potest dominium ipsius transferre.

4. DICES secundo. Qui rem furtivam reddit furi cooperatur ipsius iniquæ detentioni. Respondeo falsum est: vtitur enim suo iure, vt se indemnem præstet, relinquens furem suæ conscientia: non enim suadet illi vt non restituat, sed potius ostendit rem alienam debere restitui.

5. DICES tertio. Si Dominus rei posset conuenire talem emptorem coram Iudice, Iudex condemnaret eum ad restitutionem: ergo etiam antea tenebatur restituere. Respondeo, non sequitur. Nam ideò condemnabitur emptor ad restitutionem, quia res aliena apud ipsum reperitur.

6. TERTIA CONCLUSIO. Si mala fide rem emisti, vt tibi retineres, sciens vel dubitans esse furtiuam, teneris eam Domino restituere. Ita Nauar. Caiet. Sotus, & Couarr. Ratio est, quia teneris non solum ratione rei acceptæ, sed ratione etiam iniustæ acceptionis.

7. DICES. Quisque potest sibi consulere præ altero: ergo talis emptor potest rem furtiuam furi reddere, vt sibi consulat recipiendo pretium suum. Respondeo hoc valde probabile est; & ita sentiunt Alex. Gabri. & Sylu.

Quæst. 43. An ille qui dubitat rem esse alienam possit eam emere, retinere, vel alienare?

1. PRIMA CONCLUSIO. Qui initio bona fide rem accepit, vel habuit, si postea incipiat dubitare, an sit aliena, tenetur inquirere veritatem, & manente dubio post inquisitionem non tenetur restituere, sed manet in possessione bonæ fidei. Ita Med. quæst. 10. Sylu. Gabri. cum alijs supra citatis. Ratio, quia in dubio melior est conditio possidentis. Hinc sequitur, si rem illam vendat, domino post diligentem inquisitionem non inuento, non teneri postea illo comparente. Ratio est, quia non tenetur ratione iniustæ acceptionis, cum bona fide habuerit & vendiderit, neque ratione rei acceptæ, quia non extat apud eum, nisi fortè ex ea factus sit ditior: nam eatenus tenetur.

2. DICES. Quid si occurrente dubio non instituit quæstionem, & postea certo deprehendit rem fuisse alterius. Respondeo tunc tenetur alteri restituere non solum rem illam, sed fructus consumptos, etiam ex eo tempore, quo dubitare cœpit. Ratio est, quia ex eo tempore cœpit esse possessor malæ fidei, & ex iustitia tenebatur veritatem inquirere.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Qui dubitat, an res sit aliena, potest eam nihilominus accipere titulo dona-

tionis, permutationis, aut emptionis; modò eo animo accipiat, vt eam domino, si inuentus fuerit, restituat. Ratio est, quia in hoc non facit iniuriã domino, sed beneficiũ. Nam alioqui fortasse nunquã fuisset restituẽda.

4. TERTIA CONCLUSIO. Quod si non eo animo eam accipiat, sed potius vt eam sibi retineat, peccat quidem; non tamen tenetur eam restituere statim, sed mutato animo diligenter inquirere, an sit aliena, & vbi moraliter certus fuerit esse alienam, integrè restituere cum fructibus etiam consumptis. Si autem aliquid dubij remanserit, tenetur eam cum altero, de quo dubitat, diuidere, assignando illi plus vel minus pro ratione dubij, qui si sit persona nota, ei sua pars tribuenda est: si vero sit ignota, pauperibus. Ita Caiet. qu. 62. art. 5. Sotus l. 4. quæst. 7. art. 1. circa 3. argumentum Medine quæst. 17. & aly.

Quæst. 44. *An bona, & debita incerta, sint pauperibus restituenda?*

1. **N**O T A primo. Bona non censerì incerta, nisi post sufficientem inquisitionem. Vnde si quis ante huiusmodi inquisitionem daret ea pauperibus: postea domino comparente teneretur ei ad integram restitutionem, vt passim omnes docent.

2. **N**O T A secundo. Non censerì etiam incerta quando constat ea deberi certæ alicui communitati, vel toti, vel maiori eius parti: etsi enim in particulari non constet quid cui debeatur, tamen constat hæc esse illius communitatis, vt quando exercitus iniustè expilat pagum, vel oppidum: tunc enim restitutio faciendã est communitati, operã Magistratus, Episcopi, vel Parochi, vt hi distribuant ijs, qui in eo pago, vel oppido, maius damnum accepisse iudicabuntur.

3. **P**RIMA CONCLUSIO. Bona incerta, id est, habẽtia dominũ ignotũ, & incerta debita, siue ex cõtracta, siue ex delicto, restituẽda sũt in pauperes, saltẽ iure

positiuo, vel consuetudine. Est communis, præterquam de bonis inuentis, de quibus postea. Ac primò ex incertis debitis ex delicto patet ex c. *tum tu, de usuris*, ubi *Alexander III.* iubet, vt ea quæ usuris iniquè comparata sunt, si non supersint illi, quibus debentur, aut eorum hæredes, dentur pauperibus, & usurarij eorumque hæredes pœnis Ecclesiasticis ad hoc cogantur. Quod DD. communiter extendunt ad incerta debita ex alijs etiam delictis, vt furto, rapina, damno dato, & iniquis contractibus. Et merito; quia est eadem ratio, ne videlicet hominibus iniquis integrum sit ex iniquitate & iniurijs ditescere. *Secundo*, idem patet de incertis debitis ex contractu v.g. ex deposito, commodato, mutuo, venditione, quia etsi de his non extat canon, tamen vbique est consuetudo piorum, vt hæc in pauperes expendantur, quando dominus inueniri non potest, vt ipsius animæ proficit. Nomine autem pauperum intelliguntur non solum mendici, sed etiam quibus necessaria ad decentem statum desunt, & etiam quæuis opera pia, vt inter cæteros docet *Navar. c. 17. num. 93.*

4. QVÆRES. An etiam iure naturæ, pauperibus hæc sint eroganda. Multi videntur affirmare. Ratio, quia debitor iure naturæ tenetur restituere eo modo, quo potest, nempe vt vel ipsæ res, vel eorum utilitas ad dominum proueniat. Atqui hoc fiet si dentur pauperibus ad salutem domini viui, vel mortui: ergo iure naturæ debent dari pauperibus. Respondeo *primo*, suppositâ fide est quidem consentaneum iuri naturali, vt bona incerta dentur pauperibus: non tamen est debitum lege iustitiæ. Ratio est, quia pontifex solet disponere de eiusmodi bonis, vt aliquando retineantur ab eo qui habet ea; hoc autem non faceret, si deberentur iure naturæ pauperibus. Respondeo *secundo*. Etiam si darentur pauperibus; non tamen semper hoc modo fit restitutio domino. Nam fieri poterit vt dominus peccato mortali

fit mortuus, quo casu nulla ad eum utilitas potest peruenire? Respondeo tertio. Licet iure naturæ teneatur debitor restituere rem eo modo, quo vel ipsa, vel utilitas temporalis ex ea possit ad dominum peruenire; non tamen iure naturæ tenetur curare, vt si utilitas temporalis ad eum non perueniat, saltem proueniat utilitas spiritalis, quia lege iustitiæ non tenetur damna temporalia compensare bonis spiritalibus, vt supra ostensum est. Hinc sequitur cessante lege positiuâ, vel consuetudine vim legis habente, non esse necessarium, vt bona incerta dentur pauperibus. Hinc vltterius infert *Petr. Nau. l. 4. c. 2. num. 47.* Ea quæ ex contractu debentur, posse tanquam *d. S. acco. r. a.* post diligentem inquisitionem retineri. Ratio est, quia lex positiuâ nihil de illis statuit, sed solum de ijs quæ debentur ex delicto: Neque constat consuetudinem esse in contrarium. Puto tamen tutius esse ea dare pauperibus propter communem piorum hominum praxim.

5. SECUNDA CONCLUSIO. Si is qui hæc bona habet, verè pauper est, poterit ea tanquam vnus è numero pauperum sibi retinere. *Ita Sotus in 4. d. 15. quest. 3. Caiet. quest. 62. art. 5. & alij.* Ratio est, quia non debet esse peioris conditionis quam alij pauperes; præsertim, si non intercessit ipsius culpa in re illa acquirenda, vel debito contrahendo. Quod si culpa intercessit, meretur quidem ea re priuari, tamen paupertas est sufficiens ratio, cur possit illi per confessarium, aut etiam propriâ autoritate applicari. Non enim est necesse vt detur pauperiori, vel sanctiori, (quamuis id expediat) sed satis est vt detur pauperi titulo paupertatis; vbi autem illi res hoc modo applicata fuerit, non tenbitur postea ditior effectus alijs pauperibus restituere, quia titulo paupertatis legitimè illam sibi vindicauit, sicut etiam alij pauperes fecissent.

6. TERTIA CONCLUSIO. Si is qui hæc bona

habet, non est verè pauper, sed solum est pauper pro loco, vel tempore, tenebitur postea veris pauperibus ad restitutionem. Est communis. Ratio est, quia ex ordinatione Ecclesiæ, & consuetudine piorum, veris pauperibus sunt distribuenda. Pro loco pauper est, qui alibi bona habet. Pro tempore, qui nouit artem, vel industriã, qua facilè sibi cõparare potest necessaria ad statũ.

Quæst. 45. *An inuenta, quæ incertum dominum habent, sint danda pauperibus?*

1. **PRIMA CONCLUSIO.** Probabile est inuentorem ea posse retinere, si post diligentem inquisitionem non fuerit inuentus eorum dominus. Ita Dom. Sotus l. 5. quæst. 3. art. 3. ad 2. Et Petr. Nauarr. l. 4. c. 2. num. 75. *vbicitat Medinam, & quosdam alios.* Ratio est, quia hæc bona hoc ipso, quod dominus eorum inueniri non potest, censentur *à déuota*, ac proinde iure naturæ sunt occupantis, sicut thesauri, & alia, quæ nullius sunt; nisi quod tacita quædam obligatio illis annexa sit, vt si dominus compareat, restituantur. Confirmatur, quia super huiusmodi bonis nunquam solet fieri compositio cum Pontifice, vt testatur Petr. Nauarr. quod signum est ea non esse necessariò in pios vsus eroganda.

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Probabilius est huiusmodi bona pauperibus, vel alijs pijs operibus esse impendenda. *Primò.* Quia est communior sententia, quam sequitur D. Thom. art. 5. ad 3. & alij passim Theologi, & Canonistæ. *Secundo.* Quia magis fauet pietati. *Tertio.* Quia est communis piorum consuetudo, quæ ex praxi communis sententiæ viguit vsque ad Dom. Sotum. *Quarto.* Quia hæc videtur esse voluntas dominorum, vt res ipsorum perditæ conferantur in pauperes.

Quæst. 46. An acceptum ob turpem causam sit necessariò restituendum & cui?

1. **PRIMA OPINIO** est, pro nullo opere, quod per se turpe, seu peccatum sit, vt est fornicatio, adulterium, homicidium posse aliquid accipi; & si quid sit acceptum, id esse necessariò restituendum, nisi videatur gratis donatum. Ita *Medina C. de restit. quæst. 20. & 28. Idem aliquando sensit Nauarr. c. 17. num. 38. & seq.* Fundamentum est, quia peccatum est nullius pretij, vt pote nihil; teste Augustin, ac proinde prorsus inuendibile.

2. **SECUNDA OPINIO** est, pretium acceptum pro opere turpi, quod non sit contra iustitiam, non esse restituendum: secus verò, si sit contra iustitiam. Ita *Sossus l. 4. quæst. 7. art. 1. ad 2.* Ratio est, quia acceptum pro opere debito ex iustitia, necessariò est restituendum, vt patebit ex seq. quæst. ergo etiam quod acceptum fuerit ex opere iniusto.

3. **TERTIA OPINIO** est, acceptum pro omni opere prauo, quod legibus punitur, esse restituendum: secus vero de accepto pro opere, quod leges non puniunt. Ita *ferè omnes vtriusque iuris DD. quod refert Couarr. ad reg. peccatum. pag. 2. §. 2.* Ratio sumitur ex *L. Generaliter, ff. de verb. oblig. & L. pacta, C. de pactis*, vbi dicitur stipulationes, & pacta, quæ sunt contra bonos mores nullam vim habere. Vnde sequitur id, quod ex vi talium pactorum accipitur, seu stipulationum, non effici accipientis, ac proinde restituendum.

4. **PRIMA CONCLUSIO.** Si solum Ius naturæ spectetur, non teneris restituere quod accepisti ob turpem causam seu propter opus prauum, siue illud sit contra iustitiam, siue non, quando opus iam impletum est. Ita *D. Th. a. 5. ad 2.* vbi generatim docet posse retineri id quod propter opus malū est acceptū. Ratio est, quia si iure naturæ esset restituendū, deberet restitui ei,

qui dedit, atqui huic non debet restitui, quia in accipiendo nullam ei fecisti iniuriam. Nam liberè & libenter tibi dedit, pro opere, quod tu facere non tenebaris. *Secundo.* Quia etsi opus malum non sit æstimabile pretio quatenus malum; est tamen æstimabile quatenus est vtile, vel delectabile, vel laboriosum, vel periculosum. Dixi *opere impleto*, quia ante opus impletum, teneris restituere, eò quòd opus, propter quod datur, debeat omitti.

5. SECUNDA CONCLUSIO. Nec iure positivo teneris restituere. Ita *D. Anton. p. 2. s. 2. c. 5. Angelus v. restitutio §. turpe, Sylu. v. restitutio. 2. Nauarr. c. 17. num. 30. & 36. & alij nonnulli.* Ratio est, quia leges supra citatæ & similes, quæ pacta turpia & iniqua rescindunt, non ideo reddunt irritam acquisitionem rei ex tali causa, nec faciunt accipientem inhabilem ad comparandum eius rei dominium, sed solum decernunt, vt ante opus patratum habeantur illa pacta inualida; & ne ex illis oriatur obligatio ciuilis, id est, ob quam posfit in iudicio peti promissum, vt docet *Couarr. & Nauarr. supra.*

6. DICES. Qui accipit aliquid ob maleficium, peccat, quia videtur illud approbare: ergo non potest accipere: ergo nec retinere. Respond. Accipere vel dare pretium ante maleficium patratum est peccatum, quia qui tunc dat, inducit ad maleficium, & qui accipit, spondet & promittit maleficium. Nam sub tali conditione datur & accipitur. Dare autem vel accipere post maleficium patratum non est peccatum, quia tunc non datur vel accipitur, quod maleficiũ placeat, sed ratione laboris, sumptus, vel periculi suscepti, vel ratione pacti onerosi & fidei obligatæ, quod fieri potest cum perfecta criminis detestatione, & animo nunquam cõmittēdi.

7. TERTIA CONCLUSIO. Etsi hæc sententia verior sit, tamen non est improbabile iure positivo te-

neri te restituere id quod accepisti ob crimen legibus punibile, nisi censeatur donatum. *Primo*, quia ferè est communis peritorum sententia. *Secundò*, quia habet probabiles utcumque rationes ex legibus petitas; sed tunc quaestio est cui debeat restitui. Plerique docent restituendum esse pauperibus. Ratio est, quia cum leges non velint illud restitui illi qui dedit, & induxit ad maleficium, neque possit retineri iuxta hanc sententiam, consequens est, ut in pias causas expendatur.

Quaest. 47. *An acceptum ob honestam causam ad quam tamen obligaberis debeat restitui?*

1. **V**erbi gratia, si des Petro aliquid, ut faciat, vel omittat, quod tenetur facere, vel omittere. An Petrus teneatur id restituere? Aliqui simpliciter affirmant ut *Medina q. 26. Nau. c. 17. n. 34. Couar. ad regul. Peccatum p. 2. §. 3.* Alij putant non teneri, nisi actio, vel omissio, fuerit debita ex iustitia.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Si actio vel omissio sit debita ex iustitia, non potest pro ea quidquam exigi, & quod acceptum fuerit, est restituendum. Est communis. Ratio est, quia manifestè violatur æquitas, si pro eo, quod iam ex iustitia est absolutè debitum, aliquid amplius exigatur vel accipiatur. *Secundo.* Quia id quod datur pro iustitia obtinenda, vel iniuria vitanda, non censeatur dari sponte, sed coactè, & ex metu iniuriæ, proueniente ab eo, cui datur: ergo necessariò est restituendum, quia censeatur pertacitam quandam iniuriam extortum. Hinc sequitur: *Primò.* Iudicem teneri restituere id quod accepit ut iustam sententiam ferret, intellige si datum est timore iniuriæ, aliàs non dandum. Secus si instar muneris liberalis, ut maiorem, quàm solet, & quam tenetur, adhibeat in mea causa diligentia. *Secundo.* Sequitur testem debere restituere, quod accepit, ut verum testimonium diceret: Et si enim non

semper ex iustitia teneatur testari, tamen si testari velit, tenetur ex iustitia testari veritatem, si tamen veritatis testimonium esset detrimentosum, posset aliquid exigere pro damno, vel periculo, quod metuitur. *Tertio*, Sequitur, nihil posse exigi pro reddendo deposito, vel commodato, vel inuento, vel pro soluendo debito; quod intellige de ipsa nuda redditione, nihil habente laboris, aut molestiæ. Secus si coniunctus sit labor, vel aliquid aliud pretio æstimabile. *Quarto*. Sequitur nihil etiam exigi posse, vt non fureris: non occidas: non detrahas: quia hæ omissiones ex iustitia sunt debite absque vlllo pretio, & nihil sumptus vel laboris habent. Vnde L. 2. ff. de conditione, ob turpem causam, dicitur: *Iulianus scribit, si tibi dedero, ne hominem occidas, condici posse* (i. posse repeti.)

3. *DICES*. Etsi talis ommissio est debita, non tamen est debita in tui gratiam: ergo si quis tuâ causâ omittat aliquid, poterit ratione huius obsequij aliquid exigere & accipere. *Dominicus Sotus* l. 4. q. 7. a. 2. ob hoc argumētum concedit posse sic aliquid accipi; sed communis sententia est in contrarium. Ratio est, quia quādo actio vel ommissio secundum se est inuendibilis, etiam est inuendibile obsequium, quod fit in tui gratiam: alioquin etiam vsurarius posset aliquid exigere, quod in tui gratiam mutuuum dat alteri; & collator beneficij quod tua causa huic conferat; & Iudex quod tua causa iustam sententiam ferat: tale enim obsequium, quando opus est absolutè debitum, nō censetur dignum pretio apud homines, sed vt summum amicitia.

4. *SECUNDA CONCLUSIO*. Si actio sit debita proximo ex charitate, non potest pro ea pretium exigi, nisi fortè sit laboriosa, vel sumptuosa; ita *Conarr. & Medina supra*. Ratio est, quia talis actio communi hominum iudicio non est pretio æstimabilis. *Secundo*. Quia cum valde intersit proximi vt illa fiat, si quid pro ea

dat, censetur coactè dare. Hinc sequitur te nihil posse exigere, vt deponas ex animo odium mei, vel vt mihi indices furem qui res meas surripuit, vel locum vbi deposuit, si id sine labore, sumptu, periculo facere possis.

5. TERTIA CONCLUSIO. Quando aliquid datum est pro actione vel omissione, quæ tantum cedit in commodum accipientis, vel in honorem Dei, non necessariò est restituendum, sed potest retineri. Ita Petr. Navar. l. 4. c. 2. n. 100. Ratio est, quia tunc censetur liberaliter esse donatum ex causa, vel sub conditione: nemo enim ab alio emit actiones, vel omissiones liberas illi soli commodas, vel Deo honorificas, ad quas tenetur. Sed si quid pro illis offerat, vel det, censetur datum in bonum illius, vel ad honorem Dei, merè liberaliter. Hinc sequitur eum, qui aliquid accepit ab altero, vt fieret Christianus, vt confiteretur in paschaté, vt non fornicaretur, non blasphemaret, posse retinere; nec teneri restituere, nisi repetatur in iudicio.

Qu. 48. Quando restitutio facienda sit ratione contractus?

1. **N**O T A primo. Contractus esse duplices. Alij sùt, per quos transfertur dominium vt venditio, permutatio, donatio, mutuum. Alij per quos non transfertur dominium, sed restraditur, vel ad aliquem vsum, vt commodatum, precarium, locatum, vel ad solam custodiam, vt depositum & pignus.

2. **N**O T A secundo. Alios referri in vtilitatem solius accipientis vt mutuum, donatio, commodatum, precarium: Alios in vtilitatem solius donantis, vt depositum; alios in vtilitatem vtriusque contrahentis, vt venditio, locatio, & pignus. Nam licet pignus immediatè sit ad securitatem debiti, ac pròinde ad vtilitatem creditoris: quia tamen debitum necessariò præsупponit vtilitatem debitoris; ideò contractus pignoris censetur esse in vtilitatem vtriusque contrahentis. Fieri etiam

potest, vt in deposito detur aliquod pretium ratione custodiae, & tunc etiam pertinet ad vtilitatem vtriusque.

3. *NOTA tertio.* In contractibus posse damnum dari ex triplici capite, nempe dolo, culpâ, & casu fortuito. Aliter autem accipitur culpa apud Iurisperitos: Aliter apud Theologos. Nam apud Theologos culpa idem est, quod peccatum, siue mortale, siue veniale: apud Iurisperitos verò est idem, quod ommissio alicuius diligentiae, ex qua sequitur aliquod incommodum. Diuidunt autem culpam in latam, latiore, latissimam: leuem, & leuissimam. Culpa latissima, est dolus apertus. Latior, est dolus præsumptus. Est autem dolus quæuis calliditas, fallacia, & machinatio ad circumueniendum, fallendum, & decipiendum adhibita. Calliditas fit tacendo; fallacia mentiendo: machinatio arte verborum. Ita tradit Glossa L. i. ff. *de dolo*, quam passim sequuntur DD. Culpa lata est ommissio eius diligentiae & circumspeditionis, quam passim homines eiusdem conditionis adhibere solent, vt si quis librum commodatum relinquat foris ante ostium. Culpa leuis est ommissio eius diligentiae & circumspeditionis, quam solent diligentiores illius artis vel professionis adhibere. Culpa leuissima est ommissio diligentiae, quam diligentissimi & prudentissimi viri adhibent. Vide Nauarr. *cap. 17. n. 177. Sylu. v. culpa in principio.*

4. His positis, quæstio est, an ex quauis culpa oriatur obligatio restituendi in contractibus. Dom. Sotus l. 2. q. 7. 4. 2. putat solum oriri ex culpa mortali, ita vt si is cui res locata, commodata, vel oppignorata est, negligenter eam custodiat, & ipsa per eius negligentiam pereat, non teneatur ad restitutionem, nisi negligentia fuerit tanta, vt sit peccatum mortale coram DEO. Idem docet Emman. Sa. v. *Commodatum*, & Henric. *de irregularit. cap. 15.* vbi dicit eos, qui contrarium tenent, esse limitandos, vt id locum habeat in foro exteriori tantum.

5. **PRIMA CONCLUSIO.** Si res apud cōmodatarium, vel conductorem pereat fortuito, ad nullam ipse restitutionem tenetur, nisi aliter expressè sit conuentū. Ita habetur c. unico, de cōmodato. Ratio est, quia res que domino suo perit, si nulla intercessit culpa vel pactio, ratione cuius tenearis ad damnum sarcendum.

6. **NOTA** tamen in tribus casibus teneri commodatarium de euentu fortuito, qui in illo capite exprimuntur. *Primo.* Si intercessit pactum de restituendo, quomodocumque perierit, quod pactum semper potest exigere is, qui commodat gratis: non autem qui iusto pretio, quia supra iustum pretium nil potest exigi pretio æstimabile. *Secundo.* Si sit in mora restituendi, vt si tempore statuto non restituat, & postea pereat. *Tertio.* Si ex culpâ data sit occasio casui fortuito, vt si non sis vsus re illa eo loco, quo conuentum est, sed alio, vbi erat maius periculum, ipsaque periit v. g. accepisti vtendum vas argenteum domi tuæ, & foras extulisti. *Vide Instit. quibus modis retrahitur obligatio §. Item is.*

7. **SECUNDA CONCLUSIO.** Si spectemus præcisè Ius naturæ, nemo tenetur de damno dato in re alterius, etiam si apud ipsum sit ex contractu, nisi ob dolum, aut latam culpam. Ratio est, quia iure naturæ nemo tenetur maiorem diligentiam præstare in custodia rei commodatæ & conductæ, quàm in re propria, & quàm ipse dominus adhibuisset, si apud ipsum mansisset; ergo si hæc diligentia sit præstita, si contingat rem perire, sine culpa peribit, ac proinde sine iniustitia. Atqui nemo tenetur iure naturæ in conscientia de damno dato, nisi iniuste datum sit: ergo cum hic nulla sit iniustitia commissa, non obligabitur in conscientia. Confirmatur *primo*, quia quando quis præstitit omnem diligentiam quam tenebatur præstare, tunc res censetur casu periisse. *Secundo.* Quia iure naturæ non minorem postulat custodiam precarium, quam commodatum (cum præ-

catium nihil aliud sit, quam commodatum ad tempus incertum, ad arbitrium domini) atqui precarium non requirit nisi custodiam communem, ita ut solum præstare debeas dolum & latam culpam, ut patet *L. contra-ctus, ff. de reg. iuris*, & *L. Quæsitum est, ff. de Precario*.

8. TERTIA CONCLUSIO. Spectato iure humano, si res alterius apud te sit per contractum, qui in tuam solius utilitatem tendat, teneris non solum ex culpa lata, sed etiam ex leui, & leuissima. v.g. si gratis tibi commodavi librum, equum, vestem, tuâ causâ; teneris in ea re custodienda adhibere non solum eam diligentiam, quam homines communiter in suis rebus similibus præstare solent, sed etiam quam diligentiores & quam diligentissimi. Probatur ex c. *unico de commodato*, ubi dicitur, cum gratia sui tantum quis accommodatum acceptat, de leuissima etiam culpa tenetur. Idem dicitur in *L. in rebus commodatis, ff. commodati*, vel contra. Ratio est, quia æquitas ita postulat, ut is qui gratis re alterius utitur in suam utilitatem, adhibeat summam diligentiam, ne domino pereat: id enim iure naturæ ex gratitudine præstare debet. Unde sufficiens fuit fundamentum ad hoc lege sancendam, & inducendam strictam obligationem.

9. QUARTA CONCLUSIO. Si contractus tantum cedat in commodum domini cuius ipsa res est, teneris solum ex dolo, vel lata culpa: non autem ex leuissimâ vel leui. Ita colligitur *Institut. quibus modis retrahitur obligatio §. Præterea & is*, ubi dicitur depositarium, qui gratis rem depositam custodit, teneri solum ex dolo, ubi nomine doli etiam lata culpa comprehenditur, ut ibid. insinuat Glossa. Ratio est, quia æquitas postulat, ut tunc non teneris maiorem custodiam præstare, quam passim homines in suis rebus solent, cum tibi nulla fiat gratia, nec tuum commodum spectetur, sed solius domini.

IO. QUINTA CONCLUSIO. Si contractus cedat in utilitatem vtriusque, teneris ex culpa lata & leui: non autem ex leuissima. Probatur ex *L. contractus*, ff. *de regulis iuris*, & Institut. §. *supra creditor*. Talis est contractus pignoris vt supra dixi. Vnde is qui pignus accepit, non tenetur, nisi ad exactam diligentiam in eo custodiendo, *Instit. supra*: non tamen ad exactissimam, vt ibidem probat glossa. Talis est etiam contractus conducti & locati, & præterea contractus depositi, quando datur pretium pro rei custodia. Ratio est, quia cum aliena restibi concedatur in tuam utilitatem, æquitas postulat, vt valdè diligenter eam custodias, non tamen diligentissimè, quia non tua solius causa, sed etiam ob commodum domini traditur.

II. QVÆRES. An hæ leges obligent in conscientia ante sententiam Iudicis ad resarciendum damnum ex culpa leui vel leuissima datum. Negat Sotus, quia putat esse leges pœnales, & procedere ex præsumptione culpæ interioris. Alij affirmant, vt *Couarr. in epist. 4. decret. p. 2. c. 6. §. 6. nu. 15. Nau. cap. 17. n. 84.* Respond. primo, Probabile est non obligare ante sententiam Iudicis, non quod hæ leges pœnales sint, cum restitutio non sit pœna, sed quod in foro conscientia non videantur receptæ: nemo enim est, qui pignori vel rei conductæ putet se maiorem custodiam debere ex iustitia, quàm dominus ipse adhibere solet. Idem videtur de commodato. Nam etsi maiori cura hoc custodiat, quam dominus, non tamen id facit quod putet se teneri ex iustitia, sed tantum ex gratitudine. Respond. secundo. Contraria sententia est communior, ac proinde ordinariè in praxi seruanda. Ratio est, quia istæ leges sanciant id, quod naturali æquitati est consentaneum circa rem alienam, quam ex contractu apud nos habemus: ergo qui facit talem contractum, implicite se obligat ad præstandam eam diligentiam, quam leges illæ

requirunt: ergo si hanc diligentiam non præstet, tenebitur ad restitutionem.

De ordine in restitutione seruando.

Quando bona debitoris sufficiunt in solutionem omnibus creditoribus, tunc nõ opus est vllõ ordine. Nam omnibus integrè est satisfaciendum, sed tum demùm certus ordo seruandus est, quando non sufficiunt.

Quæst. 49. *An debita certa sint prius soluenda quam incerta?*

1. **D**ebitum tribus modis dicitur incertum. *Primo.* Si non constat, an debeas, necne, & tunc non est necessaria restitutio, quia melior est conditio possidentis. *Secundo.* Si constat quidem rem deberi, sed dubitas, cui ex duobus vel tribus debeatur; & tunc si dubium est æquale, res æqualiter est inter eos diuidenda, si inæquale maior pars debetur ei, de quo est minusdubium. *Tertio.* Si constat quidem rem deberi, sed nescitur cur, vel quibus ex tota multitudine debeatur. De hoc hic quæstio est.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Si res quæ incertum habet dominum in specie sua est aliena, vt equus, vestis, torques, tunc primo loco est restituenda non certis creditoribus: sed iis, quibus incerta restitui solent, nempe pauperibus, quamuis nihil aliud super sit, quod creditoribus restitui possit. Est communis Ratio, quia creditoribus debet satisfieri ex propriis bonis, non alienis. Itaque hæc omnia sunt segreganda à bonis debitoris, & in pios vsus eroganda.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Si autem res ipsæ non sint in sua specie alienæ, tunc ex iis prius facienda est restitutio certorum debitorum, quàm incertorum. Est communis. Difficultas autem est, quænam sit huius ratio. Qui putant incerta iure naturæ pauperibus esse danda, valdè laborant in assignanda ratione, nec vllam
afferunt,

afferunt, quæ omnino satisfaciat; sed iuxta nostram sententiam non est difficile. Ratio ergo est, quia iure naturæ tenetur debitor ex iustitia soluere creditoribus certis, etiam si nulla lex positiva id iuberet, idque de bonis suis, quorum dominium habet: non tamen iure naturæ de his bonis tenetur, soluere creditoribus incertis, quia his ipsis solutio fieri non potest. Quod eorum loco teneatur pauperibus, id solum iure positiuo constitutum est, quod ius locum non habet, quando certi creditores extant.

Quæst. 50. *An inter creditores certos, prius soluendum sit venditori, cui pretium nondum est solutum, re vendita adhuc extante?*

I. PRIMA CONCLUSIO. Si res, quæ fuerat vendita, fuerit Ecclesiæ, vel fisci, vel minoris, & adhuc extet inter bona debitoris: ante omnia soluendum est pro ea pretium iustum, vel certè res ipsa est restituenda. Ratio est, quia talis rei non est translatum dominium per conuentionem mutuam, & secutam traditionem, nisi re ipsa persoluatur pretium, vt docet Angelus v. *emptionum*. 4. Sylu. *ibid.* n. 2. Bartholus in *L. Diuo Pio*, ff. *de re iudicata*. Panorm. in c. *cùm olim*, de officio delegati, vt colligitur ex *L. si curator*, ff. *de iure fisci*, *in c. ta Glossa*. Vnde sequitur talem rem vbicumque extiterit, etiam si aliis vendita fuerit, posse vindicari.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Si res alicuius alterius vendita fuerit tali debitori, & ille nec pignus, nec fideiussorem dederit, nec pretium in præsentem obtulerit, nec venditor illud pro soluto habuerit fidens emptori, tum vel pretium ante omnia soluendum est, vel res restituendo venditori. Ratio, quia iure communi in hoc casu nondum censetur translatum dominium, etsi res tradita fuerit. Instit. *de rerum diuisione*, §. *Vendita*. Vbi dicitur, venditæ verò res & traditæ non aliter emptori acquirantur, quam si is venditori pretium

soluerit, vel alio modo ei satisfecerit, veluti ex promissore, aut pignore dato. Idem habetur L. *Quod vendidi*, ff. de *contrahenda emptione*. Vnde sequitur rem talem vbiicumque extiterit vindicari posse, ni pretium solutum fuerit, vt dicitur L. *procuratoris* ff. de *tributoria actione*.

3. DICES. In eodem §. *Instit. de rerum diuisione* dicitur. *Sed si is qui vendidit fidem emptoris secutus fuerit, dicendum est statum rem emptoris fieri*: semper autem videtur fidem emptoris sequi, quando ei credit absque fideiussore, vel pignore: ergo tunc semper transfertur dominium. Respond. Tunc tantum censetur sequi fidem emptoris, quando ipsius nuda promissione est contentus; perinde ac si pretium esset solutum, quod Ulpianus in L. *procuratoris* ait, in creditum abire, & Pomponius in L. *Quod vendidi*, fidem habere emptori sine vlla satisfactione.

4. QUÆRES. An ergo tunc venditor non habeat Ius prælationis? Non habere docet *Conar. l. 1. variar. resol. cap. 7. num. 3. Petr. Nau. l. 4. c. 4. num. 39. Molina disp. 536*. Probatur primo, quia illa res non est amplius veditoris, cum translatum sit dominium, vt suppono; neque manet illi obnoxia iure hypothecæ. Nam neque iure naturali, neque iure positiuo constituta est in tali re hypotheca. Nō iure naturali, quia hoc iure nulla inducitur tacita hypotheca. Quando enim contrahentes pacto expresso non obligant rem solutione; tunc iure naturali non censetur obligata priori domino, cum eius dominium perfectè in alium transferit; non secus, ac si solutio in præsentia esset facta. Non etiam iure positiuo, quia in toto iure Cæsareo non reperitur vlla lex, quæ in tali re constituat hypothecam. *Secundo*. Si emptor ille alteri rem venderet, prior venditor non posset eam vindicare: ergo non erat ipsi hypotheca. *Tertio*. Quia neque expressa hypotheca ex conuentione contrahentium

potest in emptione sic constitui, vt venditor habeat Ius prælationis, præ aliis hypothecis iure positiuo constitutis. Nam contrahentes non possunt suo consensu efficere, vt is qui iure ciuili, vel municipali, habet ius prælationis, debeat postponi, vt verbi gratia, si emi à te domum, vel nauim, & postea ad eius reparationem accipiam ab alio pecuniam mutuam, hic tibi præferetur in solutione, quia iure positiuo habet Ius prælationis, etiam respectu præcedentium hypothecarum. Ex his videtur sequi venditorem esse numerandum inter creditores hypotheca carentes, ac proinde omnibus hypothecam habentibus esse postponendum. Hæc sententia est probabilis, nihilominus contraria videtur magis æquitati consentanea: nempè venditorem, si ab emptore fideiussorem, vel pignus non acceperit, & res adhuc apud emptorem extet, in ea re cæteris esse præferendum, ita vt vel pretium ei soluendum sit, vel res ipsa restituenda. Ita Caiet. v. *restitutio*, cap. 8. Sylu. v. *restitutio* 6. quæst. 5. Fumus eodem v. num. 36. Medina C. de *restitutione* quæst. 2. Nauarr. c. 17. num. 49. & alij plures apud Sylu. Probatur primo, quia valdè durum est & ab æquitate naturali valdè alienum, vt res mea, quam à me emisti, non soluto pretio, extans in sua specie aliis assignetur, & ego re mea simul & pretio frauder. Supposito enim iure humano statim iudicio naturali, quiuis censeret, æquitatis esse, vt venditori res sua restituatur, si emptor soluendo non sit, quam vt detur alteri. Secundo. Si tibi locaui meam domum, inuecta & illatã in eam manent obligata pignori pro pensionibus annuis, & damnis in domum datis, vt habetur L. 2. ff. *ex quibus causis pignus vel hypotheca tacita contrahatur*: ergo argumento à potiori etiam res vendita manet obligata pro pretio.

7. Ad *Primum* argumentum in contrarium. Respondeo. Et si iure naturæ, seu gentiũ, non contrahatur vlla

hypotheca perfecta, qualis iure positivo: nempe in quam retineant Ius, apud quemcunque extet: bene tamen potest contrahi imperfecta, & inchoata, in quam retineatur Ius, quamdiu extat apud emptorem. Talem videtur habere venditor in re empta, vt dictum est, si tamen emptor alteri vendat, non manet amplius obligata, sicut nec pretium pro ea acceptum. Ad *secundum*. Inde tantum sequitur, non esse hypothecam perfectam, quales sunt omnes hypothecæ speciales iure positivo constitutæ. Ad *tertium*. Inde solum probatur aliquam hypothecam huic præferendam; nempe eam, quæ constituta est ratione mutui accepti ad rei instaurationem, secus de alijs.

Quæst. 51. *An debita ex delicto præferenda sint debitis ex iusto contractu?*

1. **A**liqui putant præferenda esse, nisi fortè in contractu interuenerit hypotheca; & quo delictum fuit maius, eò quoque priorem debere restitutionem fieri. Ita Medina *C. de restitutione quaest. 2. Salon. quaest. 62. art. 8. in fine. D. Thom. opusc. 73. c. 18.* Vnde post hypothecas. *Primo*. Restituendum est debitum ex rapina. *Secundo*. Ex furto. *Tertio*. Ex vsuris. *Quarto*. Ex contractu oneroso vt ex mutua emptione: *quinto*. Ex contractu gratuito, vt ex legato, promissione non completa. Ratio est, quia illa debita sunt prius soluenda quæ cum maiori iniuria & peccato sunt contracta. Alij contrarium docent nempe, prius soluenda esse debita ex contractu iusto oneroso quam ex delicto nisi forte res ex delicto parita in specie sit aliena. Ita Caiet. *v. restitut. c. 8. Navar. cap. 17. num. 52.*

2. **CONCLUSIO**. Probabilis est nullum esse ordinem inter hæc debita, sed ea tali iure censerì, & esse debita personalia, sine iure prælationis: præsertim si res ex contractu accepta apud debitorem non extet. Ita Sylu. *v. restit. 6. quaest. 5. Petr. Navar. l. 4. c. 4. num. 41. G.*

alij recentiores. Probat^{ur} primo, quia neque iure positivo aliquid de hac re cautum est, neque vlla ratio sufficiens afferri potest, qua probetur, Ius naturæ postulare, vt alterum debitum alteri præponatur: ergo sunt paria. *Secundo.* Quia etsi maior fiat iniuria per rapinam, quàm per furtum, tamen postea, dum quis non vult restituere, est eadem iniustitia in ipsa rei detentione: eiusdem enim speciei peccatum est, non soluere debitum ex rapina & furto, quia æquè fit inuito domino. Quamuis enim in rapina sit maior iniuria; non tamen est maius damnum, ac proindè nec maior obligatio restituendi.

Quæst. 52. *Quis ordo seruandus sit in solutione certorum debitorum?*

1. **R**estituenda sunt primo ea, quorum dominium non fuit translatum in debitorem. *Secundo.* soluendum pro moderatis expensis funeris debitoris, L. penult. ff. *de religiosis & sumptibus funeris.* Tertio soluendum iis, qui habent hypothecam (quantum ea se extendit) antè alios qui non habent L. eos, C. *qui potiores in pignore.* Ratio, quia hypotheca datur creditori ad securitatem, vt in omni euentu possit ex ea curare sibi satisfieri. *Quarto,* inter hypothecarios creditores, soluendum est iis, qui tempore sunt priores iuxta illam regulam iuris: qui prior est tempore potior est iure, quæ intelligenda est de iis, qui in eadem re habent hypothecam, vt docet Sylu. v. *restitutio* 6. quæst. 5. & colligitur ex variis LL. C. *qui potiores in pignore.* Estque generaliter vera, siue hypotheca sit tacita, siue expressa: siue generalis, siue specialis; exceptis quibusdam casibus, de quibus Iureconf. *Quinto* post eos, qui habent hypothecam, si quid super sit, soluendum creditoribus personabilibus, id est qui nō habent vllam rem debitoris sibi immediatè obligatam, sed solam personam. Inter hos primo loco soluendū iis, qui habēt personale priuilegium prælationis absque hypotheca, qualè habet spōsa de fu-

turo in bonis sponſi, ratione dotis traditæ non ſecuto matrimonio. *Secundo.* Soluendum cæteris creditoribus Chirographariis ex titulo oneroſo, vnicuique pro rata nō habita ratione temporis prioris, vel poſterioris, quo debitum eſt contractum. *Tertio.* Soluendum creditoribus ex titulo gratuito, vt ſi defunctus alicui piæ cauſæ aliquid vouerat. *Quarto.* Reliqua erunt pro hæredibus, & legatariis, ita tamen vt hæredes præcedant legatarios ad ſuam legitimam obtinendam, ſi ſint hæreſes neceſſarij, vel ad quartam honorum, quæ dicitur falcidia, ſi non neceſſarij.

2. *QVÆRES primo.* An inter creditores personales cæteris paribus præferri poſſit is, qui prius exigit ſolutionem debiti. Affirmant *Nauarr. cap. 17. num. 52. & Sylu. v. reſtitutio 6. quæſt. 8. & colligitur ex L. pupillus, ff. Quæ in fraudem credit.* Ratio, quia diligentia poſterioris creditoris fecit eum potiorem, ſicut hypothecæ, vel priuilegium, vt dicitur *in prædicta L.* Vnde ſequitur creditorem poſſe petere integrum debitum, quando timet debitorem non fore omnibus ſoluendo, & retinere, vbi acceperit.

3. *QVÆRES ſecundo.* An cæteris paribus præferendi ſint pauperes ditioribus? Affirmat *Medina, & Salonus ſuprà.* Alij rectius negant, quia pauper neque iure poſitiuo habet Ius prælationis, vt patet: neque iure naturali, niſi fortè ſit in extrema, vel graui neceſſitate, ita vt charitas obliget illi ſubuenire, tunc enim creditor diues meritò pati debet ſuum debitum differri, vel nunquam ſolui, vt alteri par Ius habenti in tali neceſſitate conſulatur.

Quæſt. 53. Quo loco, & cuius expenſis facienda ſit reſtitutio?

1. *S*Uppono ex dictis obligationem reſtitutionis naſci. *Primò.* Ex iniuſta acceptione. *ſecundo.* Ex re accepta. *Tertio.* Ex contractu.

2. *PRIMA CONCLUSIO.* Si debitum ortum ſit ex in-

iusta acceptione, restitutio facienda est expensis debitoris, idque eo loco, ubi dominus rem suam possessurus erat, nisi ablata fuisset. Ita *Caiet. art. 5. ad 3. Sotus l. 4. q. 7. art. 1. ad 3.* Medina C. de restit. quæst. 2. Ratio est, quia ex eo quod dominus rem suam amiserit debitoris iniquitate, non debet ullum damnum sentire: ergo restitutio non debet fieri ipsius expensis, sed debitoris, qui sibi imputet, quod eas subire cogatur.

3. **D I C E S.** Ergo tenetur ad amplius, quam ad rei ablatæ, seu damni illati compensationem. Respondeo. Verum est ad amplius teneri, quam damnum secundum se consideratum æstimetur, non quidem ut dominus inde plus accipiat commodi, quam accepit detrimenti, sed quia id est medium necessarium, ut fiat restitutio.

4. **SECUNDA CONCLUSIO.** Quæ debentur solum ratione rei acceptæ, restituenda sunt in loco ubi habetur, nec teneris eam mittere domino expensis tuis, sed domini, ut si bona fide emeris rem à fure. Ratio est, quia cum tuo damno non teneris domino rem suam restituere, cum eam non iniuste acceperis, sed solum teneris ad eius custodiam, monito interim domino, quomodo velit eam sibi transmitti, qua in re non teneris ullos sumptus ferre.

5. **TERTIA CONCLUSIO.** Quæ debentur ex contractu sunt triplicia: vel enim debet restitui id eum numero, ut depositum, commodatum, pignus: vel debet restitui quid distinctum, quod pro alio commutatur, ut in mutuo, vèditiōe, locatione: vel debet restitui id, pro quo nihil accipitur, ut in promissione, donatione, testamento, legato. Hoc posito dico *primò.* quando ex contractu res eadem numero est restituenda, si in alterius tantum partis utilitatem accepta sit, debet eius expensis restitui, idque eo loco, ubi fuit tradita, nisi aliter iusta aliqua pactiōe conuentum sit. Dico *Secundo.* quando

ex contractu pro re accepta restituenda est alia, restitutio ex natura contractus non quouis loco fieri potest, sed ibi facienda est, vbi res, pro qua datur, est accepta, secundum quem locum etiam res quæ datur, æstimanda est. Possunt tamen contrahentes de alio loco solutionis pacisci. Dico *tertio*. Quæ debentur ratione donationis, legationis, testamenti, reddenda sunt in loco, vbi erant cum donarentur, nisi aliud in ipsa dispositione expressum fuerit, ac proinde expensis eius cui donata sunt.

Quaest. 54. Quæ causa excuset à restitutione?

1. Iohannes Medina *L. de restitutione* quaest. 3. numerat 12. causas à restitutione excusantes. *Prima*. Est Inopia debitoris. *secunda*. Remissio creditoris. *Tertia*. Cessio bonorum. *Quarta*. Damnum, quod verisimiliter putatur creditori, vel Reipub. vel alicui alteri obuenturum. *Quinta*. Solutio facta creditori tui creditoris. *Sexta*. Rei debitæ interitus. *Septima*. Iuris & Iudicis auctoritas. *Octaua*. Religionis ingressus. *Nona*. Excommunicatio creditoris. *Decima*. Incertitudo creditorum. *Undecima*. Dispensatio, vel compositio cum Papa. *Duodecima*. Compensatio.

1. *QVÆ RES primo*. Quæ inopia excuset debitorem à restitutione. Respondeo *primo*. Extrema & grauis necessitas excusat, quamdiu durat. *secundo*. Transacta necessitate, si res adhuc extat, teneris eam restituere: si consumpta est, teneris rependere, si commodè potes, si fuit magni pretij, si non putetur donata. *Tertio*, excusat etiam à restitutione statim facienda. *Primo* periculum magnum salutis animæ tuæ vel tuorum, vt si periculum sit, ne vxor vel filia præ inopia se prostituant, ne filij fiant latrones, ne ipse in desperationem incidas. *Secundo* magnum detrimentum in rebus non debitis, vt si non possis statim soluere creditori, nisi domum vel prædium aliquod vendas multo minoris, quam valeat.

Tertio, notabilis iactura decentiæ status, vt si vir nobilis non posset statim soluere, nisi priuè se omni obsequio famulorum & equorum. Vide *Anton. 2. pag. tit. 2. c. 8.*
 & *Nauarr. cap. 17. num. 57.*

3. *QVÆRES secundo*, An remissio creditoris excuset. Respondeo. Excusat seruatis histribus conditionibus. *Prima*, vt hæc remissio sit omnino libera, non extorta metu vel fraude. *Secunda*, vt possit remittere: nemo autem potest remittere, nisi qui donare. Vnde paterna debita non potest filiusfamilias remittere, sicut nec vxor mariti. *Tertia*, vt remissio non fiat in casibus iure exceptis, qui sunt quatuor. *Primus* est, si Episcopus visitans Ecclesias, aliquid accipiat ab eis præter sumptus, qui necessarii sunt ad victum illis diebus, quibus visitat: tunc enim tenetur ad restitutionem intra mensem, & quidem in duplum: etiam si ei libera fiat remissio à dantibus, c. *exigit, de censibus & exactiõibus*. *Secundus* est, si Iudex delegatus aliquid recepit à partibus, nisi fortè esculenta aut poculenta liberaliter oblata, quæ paucis diebus possint consumi: vel si dum cogitur extra domicilium proficisci, acceperit plus, quàm moderatas expensas: vel denique si aliquid acceperit, quando partes sunt notabiliter pauperes: tunc enim non obstante quauis remissione tenetur restituere, vt patet c. *statutum, de rescriptis in 6.* *Tertius* est, si inquisitores prætextu officij inquisitionis pecunias extorserint. Has enim tenentur restituere nullis priuilegiis pactis vel remissionibus super hoc valituris, vt habetur *Clementina Nolentes, de hæreticis in 6.* *Quartus* est, si Canonicus, qui officio non interest, accipiat distributiones, tenetur restituere, nec prodest remissio cæterorum, quibus illæ accrescunt, vt habetur in *Concil. Trident. sess. 24. c. 12. de reform.*

4. *QVÆRES tertio*. An cessio bonorum excuset à solutione. Respondeo *primo*. In foro conscientie non

magis excusat, quàm necessitas sine cessione excusaret. *Ita Nauarr. c. 17. num. 86.* Ratio est, quia in hac cessione tantum conceduntur alimenta necessaria, vt patet *L. Qui bonis ff. de cessione bonorum.* Atqui hæc etiam absque cessione retineri possunt iure naturæ & gentium: non enim tenetur debitor se spoliare necessarijs alimentis, ita vt cogatur mendicare. Respondeo *secundo*, in foro tamen exteriori cessio ad hoc iuuat, ne debitor possit conici in carcerem. *L. 1. Qui bonis cedere possunt.* Item ne si post cessionem aliquid acquirat, ei possit auferri, quando est necessarium ad suam vel suorum sustentationem. *L. is qui bonis, ff. de cessione bonorum, & §. vlt. inst. de actionibus.* Resp. *tertio.* Qui bonis cesserunt, si post ad lautio rem fortunam peruenerint, tenentur integrè satisfacere. *L. cum & filijsfam. C. Qui bonis cedere possunt, & §. vlt. Instit. de action.* Ratio est, quia per cessionem non fuit extinctum, sed conscriptum debitum.

5. *QVÆRES quarto.* An si restitutio patetur creditori nocitura possit differri. Resp. *primo*, potest differri, quia qui differt solutionem, vt creditorem ab imminente malo auocet, vtiliter & salubriter eius negotium gerit: ergo nō potest iure id ægrè ferre. *Secundo*, aliquando debet differri lege charitatis, vt si creditor repetat rem suā, vt insumat in libidines, vel vt emat beneficia, & dilata solutione spes sit, malum illud impediendū: tūc enim ex charitate teneor differre, nisi inde aliquid notabile incommodum timeatur. *Tertio*, aliquando etiam debet differri lege iustitiæ, vt si quis furens iracundia in inimicum reposcat depositum gladium: tunc enim reddere esset propinquè cooperari. *L. si pignore, ff. de furtis.*

6. *QVÆRES quinto.* An si id quod tibi debeo, soluam tuo creditori, liberer à restitutione tibi, faciēda? Respondeo liberor in foro cōscientiæ, si mihi cōstet, te illi debere. Ratio est, quia dum soluo tuo creditori 100.

cui debes tantundem, transfero in me ius, quod in te habebat, ad exigendum à te 100. Ergo si tibi tantundem debeam, possum uti compensatione. Dixi in *conscientia*, quia secundum Bartolum cogor in foro externo tibi soluere, nisi res debita, quam restituo tuo creditori, sit illi obligata, ut si conduxit à te domum, quam tu conduxisti ab illo: vel nisi mea causa factus sis illi debitor, ut si gerens mea negotia mutuum acceperis.

7. *QVÆRES sexto.* An interitus rei debitæ excuset. Respondeo *Primo*, si res quam debes restituere, sit in specie aliena, excusaris eius interitu, si non intercessit tua culpa, vel mora, vel pactum: secus vero si aliquid horum intercessit, nec si similiter fuisset peritura apud Dominum. *secundo*, si res non sit in specie aliena, sed tua, eius interitus te non excusat, ut si pecunia destinata solutioni surripiatur. Ratio est, quia res domino suo perit.

8. *QVÆRES septimo.* An iuris, vel Iudicis auctoritas excuset à restitutione. Respondeo. Excusat in quibusdam casibus. *Primo*, quando res legitimè est præscripta, vel vsucapta: tunc enim auctoritas legis transfert dominium in eum, qui præscripsit, vel vsucepit. *secundo*. Quando Iudex in pœnam delicti per sententiam imponit creditori mulctam in fauorem debitoris. *Tertio*. Quando Iudex ex auctoritate legum, & naturali æquitate, aliquid alicui adiudicat, quod aliàs non deberetur ex rigore iustitiæ: tunc enim is non tenetur restituere. *Quarto*, quando quis per sententiam Iudicis priuatus est beneficio, officio, vel hæreditate: is qui postea hæc obtinet, non tenetur restituere, etiamsi priuatim sciat, alterum fuisse innocentem, modo ipse non fuerit causa falsa illius sententiæ.

9. *QVÆRES octauo.* An ingressus in Religionem excuset à restitutione. Respond. *prime*. Qui debet

aliquid extans in specie, non potest omiſſa reſtitutione Religionem ingredi. *Secundò*, qui debet aliquid alio modo, ſi poſſit breui tempore & conſueto labore ſatisfacere creditoribus, tenetur aliquantiſper differre ingreſſum, vt illis ſatisfaciat. *Tertiò*, ſi opus eſſet longo tempore, vel inſolitis laboribus, non teneretur expectare, ſed relinquendo omnia ſua creditoribus poterit Religionem ingredi. *Vide Petr. Nauarr. cap. 4. num. 94.*

10. *QVÆRES nono.* An excommunicatio creditoris liberet à reſtitutione. Reſpondeo *primo*. Probabile eſt reſtitutionem poſſe differri, donec creditor qui excommunicatus eſt, Eccleſiæ reconcilietur. Ita *Adria. Felinus, Panorm. Et quidam aly apud Couarr. in reg. Peccatum pag. 1. num. 8. & colligitur ex c. nos ſanctorum 15. quæſt. 6. & ex c. ſequenti, ibid.* Ratio eſt, quia excommunicati ſunt vitandi in omni commercio humano. Reſpondeo *ſecundo*. Probabilius eſt etiã ſi creditor ſit nominatim excommunicatus, non ideo differri poſſe reſtitutionem. Ita *Couarr. ſupra, & plerique alij.* Ratio eſt, quia neque iure diuino neque humano liberatur debitor à reſtitutione ſtatim faciendâ poſt elapſum terminum. Non diuino, quia nullum tale ius reperitur; immo & Ethnicis & publicanis ſoluenda ſunt iure diuino, vt colligitur *ex Apoſt. Rom 13.* Nec humano, quia canones citati non loquuntur de debito pecuniario, ſed fidelitatis & obſequij. Reſpondeo *tertio*. Si tamen excommunicatus repetat debitum in iudicio, poteſt à debitore repelli *c. pia de exceptionibus in 6.*

11. *QVÆRES decimo.* An incertitudo creditorum excuſet à reſtitutione. Reſpondeo. Non omninò excuſat, quia in tali caſu reſtitutio faciendâ eſt pauperibus.

12. *QVÆRES undecimo.* An diſpenſatio vel compositio cum Papa excuſet? Reſpondeo *primo*, excuſat, quando creditores ſunt incerti, quia tunc reſtitutio fa-

cienda est pauperibus, iure tantum positivo, in quo potest Pontifex dispensare. *Secundo*, quando creditores sunt noti, non potest Pontifex te liberare à restitutione, nisi legitima causa sublit; vt v. g. in pœnam creditoris.

13. *QVÆRES duodecimo*. An compensatio excuset. Respondeo. Excusat, tum eum, qui compensatione vsus est, ne cogatur restituere id quod compensationis causa alteri subtrahit: tum eum, contra quem vsus est, ne rursus cogatur soluere.

QVÆSTIO LXIII.

De acceptione personarum.

1. **H**ic incipit D. Thom. agere de vitiis oppositis Iustitiæ: & primo de vitio acceptationis personarum, quæ opponitur distributiæ.

2. *PRIMA CONCLUSIO*. Acceptio personarum est, quando in distributione bonorum omnium non respicitur causa, sed persona, id est, aliqua personæ conditio nihil ad prædictam distributionem faciens, ob quam is qui minus dignus est, præfertur digniori, vt si aliquis Prælatus conferat beneficium indigno, vel minus digno, quia amicus, aut consanguineus eius est. Item si Iudex sententiam ferat pro amico, non pro eo qui ius habet.

2. *SECUNDA CONCLUSIO*. Hæc acceptio locum habet *Primo*, in collatione beneficiorum, & in electione, & præsentatione ad illa. *secundo*, in conferendis officijs secularibus, vt officio prætoris, Consulis, Consiliarij, Quæstoris. *Tertio*, in oneribus distribuendis: hæc enim iusta proportione distribui debent, ne pauperes magis grauentur, quàm diuites. *Quarto*, in exhibendo honore & reuerentiâ; vt si quis in publico cõfessu, aut mensa, alicui non assignet locum qui ei ratione eruditionis, vel gradus, debetur. *Quinto*, in distributione iuris, quam habet Iudex dum partibus ius dicit:

Etsi enim ius dicere sit actus Iustitiæ commutatiuæ, quatenus ex officio est debitum: tamen quatenus fit inter duos, habet modum Iustitiæ distributiuæ. Ius enim est quoddam bonum commune distribuendum partibus: in huius ergo distributione, si Iudex respiciat aliquid præter causarum merita, committit peccatum acceptionis personarum, quod ei sæpe prohibetur in Scripturis, vt Leuit. 19. v. 15. *Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis; iuste iudica proximo tuo.* Prou. 18. v. 5. *Accipere personam in iudicio, non est bonum.*

4. TERTIA CONCLUSIO. Apud Deum non est acceptio personarum, etiamsi dona sua non æqualiter inter homines distribuat. *Primo*, quia acceptio personarum habet tantum locum in distributione bonorum, quæ debita sunt: non autem in communicatione gratuitorum. *Secundo*, quia Deus in hac distributione non præfert indignum digno ob aliquam conditionem in homine existentem, quæ nihil ad distributionem faciat: etsi enim interdum minus dignos maioribus auxilijs præueniat, id facit ob iustissimas causas, nempe, vt ostendat se gratis dare, & nemini se esse debitorem horum donorum.

5. QUARTA CONCLUSIO. Acceptio personarum est peccatum iniustitiæ ex genere suo mortale, quia fit cum iniuria proximi: potest tamen esse veniale ex paruitate materiæ, vt si in re parui momenti præferatur minus dignus digniori: vel si non sit magnum discrimen inter minus dignum & digniorem.

QVÆSTIO LXIV.

De Homicidio.

DEinceps agit de vitiis, quæ opponuntur Iustitiæ commutatiuæ, vt est homicidium, mutilatio, furtum, de quibus ordine dicendum est.

Quæst. ii. An liceat occidere plantas & animalia?

1. **N**Egarunt olim Manichæi, eò quòd putarēt omnes animas esse quasdam Dei particulas, vt refert *D. Aug. lib. 6. contra Faustum c. 6. & 8. & lib. de heres. cap. 46.* Vnde inferebant statum agricolarum peiorem esse quàm vsurariorum, in quo errore fuit August. per 9. annos, vt ipse 3. *confess. cap. 10. & 11. deplorat.*

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Ex fide certum est homines in suos vsus posse plantas & animantia interimere. *Genes. 1. v. 29. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, vt sit vobis in escam, & cap. 9. v. 3. Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum. Luc. 22. vers. 8. Euntes parate vobis pascha, vt manducemus.* Ratio est, quia homo naturaliter est dominus omnium inferiorum, iuxta illud *Gen. 1. v. 28. Dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & vniuersis animantibus que sunt supra terram:* ergo potest eas in suum vsu conuertere. Confirmatur, quia venatio iure naturali est licita, vt docet *Arist. 1. Polit. 5. Diu. Thom. 1. pag. qu. 96. art. 1.* ergo licitum est occidere feras & animalia syluestria.

3. **DICES.** Aug. in Psalm. 102. negat venationem esse licitam, & refertur apud Gratianum d. 36. c. *Qui venatoribus.* Resp. Augustinus non loquitur de quacunque venatione, sed de periculosa, quæ per certamen cum feris solet institui ad spectacula.

4. **SECUNDA CONCLUSIO.** Et si liceat animalia occidere; abstinendum tamen à crudelitate, ne sine causa doloribus conficiantur. Hinc *Prouerb. 12. vers. 10. Nouit iustus iumentorum suorum animas, viscera autem impiorum crudelia.* *Exod. 23. v. 12. Sex diebus operaberis, & 7. die cessabis, vt requiescat bos & asinus tuus.* *Deuter. 22. v. 10. Non arabis simul in boue & asino, ne videlicet totum iugum decidat in asinum, cum sit minor; & cap. 25. v. 4. Non alligabis os boui trituranti.* Nec obstat.

quod Apost. 1. Corinth. 9. v. 9. hunc locum afferens, dicat: *Nunquid de bobus cura est Deo?* Vult enim dicere hoc non esse principaliter scriptum propter boues, sed propter homines; secundario tamen etiam propter boues, ut cum ratione tractentur. Hinc patet posse committi peccatum saltem veniale in necandis animalibus. Est enim abusus quidam potestatis herilis & dominij.

Quaest. 2. *An liceat occidere hominem?*

1. **D**icam hic de occisione alterius, postea de occisione sui ipsius.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Ex fide certum est, aliquam hominis occisionem esse illicitam & prohibitam. Gen. 9. v. 6. *Quicumque effuderit sanguinem humanum, fundetur sanguis illius;* ad imaginem quippe Dei factus est homo. Et Exodi 20. vers. 13. *Non occides.* & 1. Ioan. 3. v. 15. *Scitis quoniam omnis homicida non habet vitam aeternam in semetipso manentem.* Ratio est, quia quilibet homo ratione suae libertatis per se loquendo habet ius conseruandi suam vitam, & vtendi suis potentijs: hoc autem ius violatur per occisionem: ergo qui occidit hominem, facit illi iniuriam, & peccat contra Iustitiam commutatiuam. Idem dici potest de Reipub. & Deo qui habent etiam ius ad vitam singulorum subditorum. Vnde non solum iniuria fit homini, qui occiditur, sed etiam Deo & Reipub.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Aequè certum est aliquam hominis occisionem esse licitam. Nam malefici, adulteri, blasphemi & multi alij possunt licitè occidi, vt ex seqq. patebit.

4. **QVAERES.** Vnde constet quæ occisio sit licita, & quæ illicita. Respond. ex hoc principio naturali, quod quilibet homo habeat ius conseruandi suam vitam, & vtendi suis potentijs: Hinc enim sequitur occisionem hominis, tunc esse illicitam, quādo viget hoc ius,

& non superatur ab alio potentiori iure. Contra verò tunc non esse illicitam, quando non viget illud, sed superatur ab alio præstantiori iure.

Quæst. 3. *An liceat occidere peccatores?*

1. **P** R I M A C O N C L U S I O. Ex fide certum est licere. Exod. 22. v. 18. *Maleficos non patieris vivere*, Vide plura. Deut. 20. 22. Ratio D. Thomæ art. 2. est, quia quando membrum est noxium corpori, tunc iure naturali licitum est illud abscindere ad salutem & conservationem totius corporis, sed peccator est membrum Reip. noxium: ergo licitum est peccatorem abscindere à Repub. ergo & occidere.

2. **D** I C E S. Potest abscindi & separari à Repub. non solum per mortem, sed etiam per exilium: cum ergo utroque modo possit abscindi, ratio illa non conuincit, id licitè fieri per mortem; sed alterutro modo. Respondeo. Hæc ratio explicabitur in sequente conclusione.

3. **S** E C V N D A C O N C L U S I O. Non tamen id licet priuata, sed tantum publica authoritate. Ita D. Tho. artic. 3. & debet intelligi de occisione ad punitionem, non ad necessariam sui defensionem. Ratio eius est, quia non licet interficere peccatores, nisi ob salutem Reipub. sicut non licet amputare membrum, nisi ob salutem corporis. Atqui procuratio salutis publicæ pertinet ad publicam authoritatem, quæ est in principe vel magistratu. Confirmatur, quia in communitate est quoddam ius publicum puniendi malefactores, qui nocent communitati: ergo est ius vtendi punitione iusta & commoda salutis publicæ ad terrorem & exemplum cæterorum. Ergo in communitate est ius occidendi malefactores, quod quidem ius est præstantius, quàm priuatum ius, quod quilibet malefactor habet ad conseruandam suam vitam: præsertim cum propter culpam sit dignus priuari suo iure.

4. TERTIA CONCLUSIO. Non tantum aliquos sed omnes malefactores qui Reipub. noxij sunt, licitum est occidere publica auctoritate. Est communis contra Scotum *in 4. d. 15. q. 3.* qui docet licere tantum eos occidere, quos Deus in veteri Testamento expressè iussit occidi; ut sunt malefici, blasphemij, adulteri, Sabbathum violantes & pauci alij. Ratio eius est, quia Deus in Decalogo absolutè & generatim prohibet omnem occisionem hominis, cum ait: *Non occides*: ergo vi illius præcepti, non licet quemquam occidere, quamvis malus sit, nisi Deo dispensante in suo præcepto. Sed non dispensavit, nisi circa quosdam peccatores, quos excepit ab illo generali præcepto, & expressè iussit interfici, ut patet *Exo. 22. & alibi*: ergo non licet nisi quosdam occidere. Hinc infert fures diurnos non posse occidi, quia non sunt excepti; nec adulterã in nouo testamēto, quia licet excepta fuerit in veteri lege, tamen illa exceptio est à Christo reuocata, *Ioan. c. 8 vers. 11.* Sed errat Scotus. *Primo*, quia ratio illa, qua probatum est licitè occidi peccatores Reipubl. noxios, æqualiter procedit de omnibus, siue expressè excepti sint, siue non sint. *Secundo*, quia sequeretur alioqui in nouo testamento nullum malefactorem licere occidere, ne quidem eos, qui in veteri lege excepti erant, quia illa exceptio pertinebat ad præcepta iudicialia, quæ iam abrogata sunt. *Tertio*, quia Ethnici Principes, qui nihil sciebant de illa exceptione, poterant laudabiliter interficere quosuis malefactores, ut patet ex illo Romanorum 13. vers. 4. *Non sine causa gladium portat: Dei enim minister est, vindex in iram ei, qui malè agit.* *Quarto*, quia Scotus nititur falso fundamento: falsum enim est omnem occisionem hominis prohibitam esse illo præcepto, *Non occides*, alioqui stando præcisè in iure naturali non liceret vim vè repellere, & iniustū inuasorem interficere, quod falsum est. Confirmatur, quia præceptum illud (*Non occides*)

est iuris naturalis: ergo prohibetur solum ea occisio quæ est contra naturale dictamen rectæ rationis. Hinc sequitur, non prohiberi occisionem malefactorum, quæ fit autoritate publica ad punitionem, nec eam quæ fit priuata ad sui necessariam defensionem, quia neutra est contra rectam rationem: omnes enim gentes iudicant veramquæ esse conformem lumini naturali. E contrario sequitur prohiberi eam occisionem, qua vel innocens occiditur: vel quæ fit priuata autoritate extra casum necessariæ defensionis. Nam vtraque repugnat rectæ rationi: qui enim occidit innocentem, iniquè violat ipsius ius, quod habet ad conseruandam vitam, & qui occidit nocentem priuata autoritate ad puniendum, vsurpat sibi ius publicum, quod non habet.

5. D I C E S. Iudæi non poterant occidere, nisi illos malefactores; quos Deus expressè exceperat, v. g. adulteros, blasphemos, maleficos; non autem fornicarios, vsurarios, ebriosos, fures diurnos: ergo neque nos possumus. Respond. Quicquid fit de antecedente, negatur consequentia, quia Iudæi erant adstricti legibus iudicialibus, quæ iam abrogatæ sunt.

Quæst. 4. *An homini priuatoliceat interficere tyrannum?*

1. **N**egat Alphons. à Castro lib. de *hæresibus*, v. *Tyrannus*. Sed distinctione opus. Nam potest aliquis dupliciter esse tyrannus. *Primo*, ratione tituli. *Secundo*, ratione administrationis.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Qui est tyrannus ratione tituli, id est, qui absque vlllo iure armis principatum vel occupat vel inuadit, sicut Turca regina Orientis & vicina, potest à quouis de regno interfici, iure defensionis innocentium. Ita *D. Th. in 2. d. 64. q. 2. a. 2. Casian. hic a. 3. Sotus l. 4. de iust. q. 1. a. 3. & alij, assim.*

3. **NOTA primo.** Huiusmodi tyrannum duplici iure passim occidi. *Primo*, iure defensionis innocentium,

Secundo, iure vindictæ. Priori iure potest occidi à quouis priuato homine, vt asseritur in conclusione. Ratio est, quia quouis potest inimicum inuasorem è medio tollere, quando non suppetit alius modus se liberandi: sed talis tyrannus est inimicus inuasor Reip. & singulorū: ergo quouis potest eum è medio tollere. Sic Aod sustulit Eglon Regem Moabitarum, qui tyrannide oppresserat Israëlitas, & Iudith Holofernem, Brutus, Cassius, & alij Iulium Cæsarem. Denique apud omnes gētes passim maximis honoribus publicè affecti sunt, quitaes tyrannos occiderunt. *Vide Alex. ab Alex. l. 3. c. 26.* At posteriori iure non potest occidi à quolibet priuato, sed ab authoritate publica, & à milite auctorato. Ratio, quia vindicta requirit authoritatem. Vnde in pace non infertur, nisi per sententiam iudicis; in bello, nisi per milites.

4. *NOTA* tamen *secundo*. Necessarium esse *primo*, vt constet illam esse tyrannum & iniustum inuasorem: si enim aliquod probabile ius habet, non censetur tyrannus: vnde non licet interficere. *Secundo*, vt non timeantur maiora mala à filio tyranni, & amicis. *Tertio*, vt non sit contra expressam Reipub. voluntatem: huius enim est auctoritatem istam, vel certè consensum dare: censetur autem consentire, quando passim ciues optant illum sublatum: immò quando non constat de contraria voluntate. Nam tum præsumitur velle, quod iustè velle potest, vt liberetur. Atqui hoc iustè potest velle, cum alia non suppetat.

5. *SECUNDA CONCLUSIO.* Qui est tyrannus ratione administrationis, id est, qui, cum sit verus princeps, tyrannicè tamen administrat, quærendo potius priuata commoda, quam publica, onerando Rempub. iniustis actionibus, vendendo officia, Iudicium, non potest à priuatis interfici, quamdiu manet princeps. *Paret ex Concil. Constant. sess. 15.* Ratio est, quia princeps,

Et si tyrannicè regat; manet tamen superior: ergo non potest à subdito interfici, nisi fortè ob necessariam sui defensionem, *de quo infra*. Hinc olim Apostoli hortabantur novos Christianos, vt in rebus licitis obedirent principibus Ethnicis tanquam superioribus, tametsi essent maximi tyranni, vt potè, qui Ecclesiam persequerentur, & ad impietatem cogèrent, *vt patet Rom. 13. & 1. Pet. 2. & alibi.*

6. DICES. Quid si tyrannus ita excresecat, vt non videatur amplius tolerabilis, nec vllum aliud medium superfit. Resp. tunc primum à Repub. vel comitiis regni, vel alio habente authoritatem est deponendus, & hostis declarandus, vt in ipsum liceat quidquam attentare: tunc enim desinit esse princeps.

Quæst. 5. *An liceat occidere filiam in adulterio deprehensam vel adulterum.*

1. Iulius Clarus, & quidam recentiores docent primo, licere parenti filiam in adulterio deprehensam vnà cum adultero occidere, seruatis tamen conditionibus, quæ habentur L. Patri, & seqq. ff. *ad legem Iuliam, de adult. Prima*, est vt filia sit iuncta matrimonio. *Secunda*, vt sit in patris potestate. *Tertia*, vt eodem impetu occidat filiam & adulterum, si possit. *Quarta*, vt id fiat in domo patris, vel generi. *Quinta*, vt deprehendat eos in opere turpi. *Secundo*, docet idem licere marito in domo propria in adulterum vxoris, si adulter sit persona vilis. Ex L. Marito ff. *eodem tit.* & L. Gracchus C. *eodem tit.* Hæc opinio fundatur in cit. legibus quæ nõ solum hoc permittunt, quatenus volunt esse impunè vt communiter responderetur, sed etiam expressè dent ius & potestatem hoc faciendi. Nam L. 10. ff. *de adult.* dicitur: *Patri datur ius occidendi adulterum cum filia, quam in potestate habet*, & L. 22. *Ius occidendi patri conceditur domi suæ, licet ibi filia non habitet, vel in domo generi.* & L. 23. *Voluit lex ita demum hanc potestatem patri competere, si in ipsa tur-*

pitudine filiam comprehendat, & L. Gracchus, C. de adult. permittitur marito, vt occidat adulterum si vilis sit. Et additur, hunc legitimè interfici. Idem patet ex L. 12. tabul. Mœchum in adulterio deprehensum necatum, vt refert Couarr. de Matrim. p. 2. c. 7. §. 7. quæ lex etiam multò ante Athenis viguit, lata à Dracone & Solone, vt refert Plutarchus in Solone. Ex his patet leges civiles dare hanc authoritatem, & constituere parentem & maritum veluti executores iustæ punitionis. Vnde pater & maritus non occidunt adulterum, vel adulteram, authoritate priuata, sed publica.

2. Aliqui respondent has leges esse iniustas. Ita Fortunius tract. de ultimo fine, illatione 11. Contra primo, quia eadem LL. redactæ sunt C. Iustiniani Principis Christiani, & à reliquis principibus, & Iurecons. Christianis acceptatæ. Secundo, quia lex civilis potest dare potestatem occidendi Bannitos ob graue aliquod crimen. Nam passim in Italia extant statuta per quæ licet impune tales occidere. Item occidendi transfugas, qui ad hostes fugere tentant L. 3 ff. ad L. Cornel. de sicariis: ergo potest etiam dare potestatem occidendi adulterum, & filiam, in scelere deprehensos: cum enim tales mortem mereantur, cur non possit ea inferri per patrem vel maritum ex concessione legis? Adde olim apud Germanos pœnam adulterarum maritis fuisse permissam sine omni iudicio, vt refert Tacitus de moribus German. Hic tamen notandum est iure Cæsareo non permitti maritis vt occidant vxores adulteras, vt quidam Theologi recentiores putant, sed tantum vt occidant adulterum: & tunc vxorem accusent in iudicio, vt puniatur, vt docet Couarr. supra, & colligitur ex L. 2. ff. de adul. Olim quidem aliquamdiu licuit, sed Augustus sustulit, vt refert Suet. in Augusto.

3. PRIMA CONCLUSIO. In foro conscientie non licet patri occidere filiam & adulterum in scelere de-

prehensos ante sententiam legitimè latam. *Primo*, quia est communis *D D. ut affirmat Covarr.* à quo non est facilè recedendum, præsertim in re practica magni momenti. *Secundo*, quia istæ *LL.* videntur improbatæ per canones. Nam 33. q. 2. c. *inter hæc.* Nicolaus Papa consultus, an marito liceat secundum legem mundanam (nempe Longobardorum, ut ait Glossa, quæ tunc in Italia seruabatur) vxorem adulteram interficere: respondit, Sancta Dei Ecclesia mundanis nunquam constringitur legibus, gladium non habet, nisi spiritualem, quo non occidit, sed viuificat. Vbi occultè insinuat Ecclesiam improbare illam legem. Confirmatur ex Aug. lib. 2. de adulterinis coniugiis cap. 15. vbi sic ait: *Quæro ex te, an marito Christiano liceat vel secundum veterem Dei legem vel Romanis, adulteram occidere? Et postea subdit: Sæ autem, quod verius dicitur, non licet homini Christiano adulteram coniugem occidere sed tantum dimittere, quis dicat tibi, fac quod non licet, ut tibi liceat, quod non licet: cum enim utrumque secundum legem Christi illicitum sit siue adulteram occidere, siue illa viuente alteram ducere, ab utroque abstinendum est.* Idem credibile est Augustinum fuisse dicturum de parente & filia, de marito & adultero. Ratio conclusionis est, quia exponitur manifesto periculo anima eorum, qui sic interficiuntur, idque siue vlla necessitate. Nam possunt capi, accusari, & per sententiam puniri. Secus est de Bannitis, qui capi non possunt. Deinde quia datur occasio occidendi impune, quem velis domi tuæ, fingendo quod adulterium commiserit.

4. *SECUNDA CONCLUSIO.* Post sententiam legitimè latam potest parens occidere filiam, & maritus vxorem, si per Iudicem ei occidenda tradatur, ut fit in quibusdam regnis: tunc enim committitur executio iustæ sententiæ, quæ sicut cuius alteri; ita etiam ipsis concedi potest.

Quæst. 6. An liceat alterum occidere in vita sua
defensionem?

1. **A**ugustinus de Ancona in tractatu de potestate Ecclesiæ, q. 52. art. 3. & Gerson. tract. de Eucharistia, putant non esse licitum, sed solum permissum. Ratio illorum est, quia tenemur potius corporalem mortem oppetere, quam ut proximum in æternam damnationem præcipitemus. Sed contraria sententia est communis.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Licitum est occidere iniustum inuasorem ob defensionem vitæ suæ, & integritatis membrorum; cum moderamine inculpatæ tutelæ. Ita *D. Thom. art. 7. Scotus lib. 5. q. 1. art. 8. Victoria in relect. de homicid. num. 17. Couarr. in relect. in Clement. Si furiosus, part. 3. num. 6. & alij.* Probatur primo, quia *Exod. 22. v. 2.* dicitur eum, qui furem nocturnum occiderit, non esse reum homicidij, quia scilicet præsumitur venisse animo occidendi, & non tantum furandi, ut exponit *Aug. q. 84. in Exod. Secundo*, quia vim vi repellere omnes *LL. & omnia iura* permittunt, ut ait *Alex. 3. c. si vero, 1. de sentent. excommunicationis, & Innoc. 3. c. significasti, 2. de homicidio.* Hinc etiam *L. 3. ff. de iure & iustitia*, dicitur. *Quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, iure secisse existimatur.* Ratio patet ex dictis, quia ius illius, qui alterum non læsit, præferendum est iuri iniusti inuasoris. Quando ergo utrūque ius seruari non potest, licebit præferre ius innocentis, & auferre ius nocentis.

3. **DICES primo.** Christus reprehendit Petrum, quod gladium strinxerit ad se defendendum, *Matt. 26. vers. 52. & Roman. 12. vers. 19. Non vosmetipsos defendentes charissimi.* Respond. Petrus reprehenditur. *Primo*, quod defensio ipsius haberet potius speciem vindictæ, quàm defensionis; non enim erat probabile tantam turbam militum tali posse modo repelli. *Secundò*, quod non expectarit responsum Christi. In verbis Apostoli

defendere accipitur pro vlcisci, vt patet ex Græco *ἵμας ἐκδικῦντες.*

4. **DICES secundo.** Plus tenemur diligere salutem animæ proximi, quam vitam nostram corporalem: ergo ad hanc seruandam non licet proximum interficere, quia si occidatur, anima peribit. Resp. nego conseq. quia non tenemur lege charitatis exponere salutem corporalem pro salute animæ alterius, nisi quando ea est in extrema necessitate, ex qua non potest se vindicare, nisi nostra ope vel auxilio, vt v. g. si infans esset moriturus sine baptismo. Hic autem sponte, & ex mera malitia conicit se in discrimen salutis, & potest liberri- mē se eximere. Denique qui inuaditur, non semper est certus suæ salutis, si se permittat occidi: inuasor etiam iam vulneratus potest pœnitere, & saluari.

5. **SECUNDA CONCLUSIO.** Quamuis certū sit licere iniustū inuasorem occidere, ad necessariā sui defensionē, tamen dubitari solet, an liceat occisionem intendere, an solum ipsam defensionem, ita vt occisio non solum per accidēs indē sequatur, vt videtur docere *D. Tho. ar. 7. Caict. & alij Thomista ibid.* Probabilius est licitum esse in actu defensionis intēdere omne id, quod iudicatur ad vitæ defensionē necessariū, ac proindē interdū etiā læsionem mortiferam, & consequenter ipsam mortem, nempe in causa. *Ita Sotus & Victor supra, Nat. c. 15. n. 3. D. Anton. p. 3. tit. 4. c. 3. d. 1.* Ratio est, quia nisi liceret eam sic intendere, defensio sui redderetur sæpē impossibilis: sæpē enim fieri nequit, vt te defendas, nisi inuasori vulnus lethale infligēdo, vel sclopo, vel hasta.

6. **QVÆRES primo.** Qua authoritate id faciat, publica, an priuata? Resp. priuata, quia nō facit vt Iudex, vel Princeps repræsentans Remp. vel publico nomine, seu vt custos boni publici, sed eo iure, quod quisque habet, vt est custos rei suæ, quo iure noxia retūdere, & vim vi repellere potest, quo etiam omnia animantia vtuntur,

7. *QVÆRES secundo.* An aliquando liceat inuasorem præuenire, & illum occidere antequam nos actu inuadat? Respondeo licere in his casibus. *Primo*, si accedat ad inuadendum, nec possim euadere, nisi illum præueniam. *secundò*, si nondum accedat, tamen instructus sit ad inuadendum, nec possim effugere nisi præueniam. *Ita Covarr. Sotus, Nauarr.* Qui ponunt exemplum de marito qui pugionem condidit sub cervicali ad uxorem perimendam, quem vxor id certo sciens potest præuerrere, si aliud remedium non superest. Ratio est, quia etsi nondum actu inuadit, parat tamen inuadere, & ita tenet illam conclusam & obsessam, vt aliter euadere nequeat. Idem docet *Corduba lib. 1. quæst. 38.* de eo, qui alteri parat venenum: potest enim illud per industriam conuerti in auctorem, si alia ratio euadendi non superfit.

8. *QVÆRES tertio.* Si is qui inuaditur, non possit se tueri, nisi cum periculo innocentis, quo inuasor se protegit, an ei se liceat cum illo periculo defendere. Resp. Probabilius est licere. *Ita Corduba lib. 1. quæst. 23. & Petr. Nauarr. lib. 2. cap. 3. num. 147.* Ratio est, quia qui inuaditur, ius habet se defendendi, quo iure non priuatur ex illa innocentis interpositione, vt quæ ipso inuito facta sit. Confirmatur à simili, quia qui urbem iuste obsidet potest dirigere in turrim vel mœnia tormenta, prout necessarium est ad victoriam, etiamsi hostes ibi ligauerint aliquos innocentes, vt communiter sentiunt DD. ergo similiter ad necessariam vitæ defensionem, potes petere aduersarium, quamuis ille innocentem obiciat.

9. *QVÆRES quarto.* An sicut licitum est occidere inuasorem, sic etiam licitum sit permittere se potius occidi, quam occidere. Respondeo. Aliquādo non solum licitum, sed salutare consilium est hoc facere, vt *Alibon. supra, & patet exemplo Christi & SS.* Ratio est, quia

periculum est, ne ira vel odium se admisceant, aut ne modum excedamus, & sic dum volumus seruare vitam corporis, perdamus vitam animæ. *Secundo*, quia Charitas, etsi non obliget, tamen ad hoc magis inclinatur, ne proximus in æternum pereat. Hæc locum habent in iis qui sunt bonæ conscientiæ. Nam si quis putaret, se esse in peccato, & valdè timeret damnari, si tum occideretur, isteneretur omnibus modis se tueri, quia magis tenetur diligere salutem animæ suæ, quam proximi, *vt docet Anton. supra.*

Quæst. 7. *An liceat occidere furem in defensionem suarum facultatum?*

1. **C**ouarr. in Clementina *Si furiosus* p. 3. §. unico in 6. putat licere in duobus casibus. *Primo*. Si sit fur nocturnus; eo quod præsumatur animo occidendi venisse. *Secundo*, si sit fur diurnus, & telo se defendat contra eum, cui rem abstulit. Ratio est, quia in his duobus casibus miscetur periculum personæ, cum periculo rei familiaris. *Tertio* dicit non licere, si cum re ablata fugiat, quia tunc non miscetur periculum personæ. Alij putant id absolutè licitum esse laicis, non tamen Clericis.

2. **PRIMA CONCLUSIO**. Laicis id est licitum, si facultates sint magni momenti, nec sit probabilis spes aliter recuperandi. Ita *Anton. p. 3. tit. 4. c. 3. §. 2. Caiet. a. 7. Sylu. V. Homic. 1. num. 5. Medina C. de restit. quæst. 45. Sotus lib. 5. quæst. 1. art. 8. & plerique Iuriss. teste Syluest. & Couarr.* Probatur *primo* ex c. *Dilecto*, de sent. excomm. in 6. & ex L. *furem* ff. ad L. *Cornel. de Sicariis*, & L. 4. ff. ad L. *Aquil.* Ratio est, quia bona temporalia sunt ad vitam seruandam necessaria; ergo sicut licet vitam tueri, ita etiam hæc quæ vitæ sunt necessaria, non solum præcisè vt viuamus; sed etiam vt conuenienter & honestè viuamus. Dixi, *nisi spes sit probabilis aliter recuperandi*, quia si possum illas recuperare per Iudicem, erit saltem contra charitatem pro illarum defensione alium

occidere, vt verbi gratia, si fur re ablata fugiat.

3. QVÆRES. An sit etiam contra iustitiam furem ita fugientem occidere, quando res in dubio est recuperabilis. Caietanus dicit non esse, & colligitur ex dictis, quia quisque ius habet defendendi suam possessionem etiam civilem, quam retinet, quamdiu habet furem in conspectu.

4. SECUNDA CONCLUSIO. Idem licitum est Clericis pro defensione rerum suarum. Ita Anson. supra. Vbi docet omnibus concessam esse defensionem rerum, quibus concessa est defensio vitæ, & colligitur ex c. Olim, & c. Dilecto supra. Nam ibi conceditur Episcopo & Decano. Ratio est, quia iure naturæ est illis hoc concessum, neque iure humano est illis prohibitum sub peccato. Vnde idem ius extenditur ad Religiosos; neque obstat c. suscipimus, de homicidio; quia illi duo fratres Benedictini non iudicantur ibi peccasse & esse irregulares, quod res suas moderatè defenderint, sed quod occasionem dederint homicidio, latrones captos ligando, & cum se solvere vellent occidendo; cum tamen sine occisione potuissent se & sua saluare.

5. QVÆRES. An Clericus, vel Laicus sit irregularis, qui ob defensionem rerum suarum occidit alium. Respond. Laicus non est. Idem probabile est de Clerico, si id fecerit cum debito moderamine. Vide Sotum lib. 5. quaest. 1. art. 8. Et Couarr. in Clement. Si furiosus, p. 3. §. vlt.

Quaest. 8. An pro defensione pudicitiae & honoris liceat inuasorem occidere?

1. PRIMA CONCLUSIO. Licitum est mulieri, adolefcenti, & cuiuis alteri, pro defensione pudicitiae inuasorem occidere. Est communis DD. quamuis D. August. lib. 1. de lib. arb. cap. 5. videatur dubitare. Ratio est, quia pudicitia pluris meritò æstimatur, quam multæ opes. secundo, quia in hac re est periculum pec-

cati. Idem Ethnici senserunt. Nam vt scribit Cicero in orat. pro Milone: Adolefcens, qui Tribunum occidit volentem vim inferre eius pudicitia, à Mario exercitus Imperatore absolutus fuit.

2. SECUNDA CONCLVSIO. Licitum est etiam viro honorato occidere inuaforem, qui fustem vel alapa mittitur impingere, vt ignominiam inferat, si aliter hæc ignominia vitati non potest. Ita *Sotus art. 8. Sylu. V. Homicid. 1. quæ. 5. Nauarr. c. 15. num. 3. Lopez cap. 62. Gomez. 4. 3. ca. 3. num. 23. & Iul. Clarus. §. homicidium, numero 26.* Ratio est, quia hæc ignominia, quæ fuste vel alapa infertur, censetur maius malum quam damnum multarum pecuniarum: ergo si potes occidere inuaforem, ne damnum hoc accipias, poteris etiam, ne ignominiam cogaris sustinere.

Quæst. 9. *An pro defensione alterius liceat occidere inuaforem?*

1. PRIMA CONCLVSIO. Quilibet potest vitam proximi tueri, quæ ab alio priuata autoritate impetitur etiam cum interfectione inuaforis, si aliter defendi nequit. Est communis, vt refert *Clarus nu. 27.* Ratio est. *Primo*, quia sicut quisque potest tueri vitam suam, ita etiam proximi: præsertim, cum charitas ad hoc obliget, quando commodè fieri potest. *Secundo*, quia talis censetur innocens, quando iniuste inuaditur. Atqui licitum est defendere causam innocentis.

2. SECUNDA CONCLVSIO. Nemo tamen tenetur tueri vitam hominis priuati cum probabili periculo vitæ suæ, etiã si iure possit, si velit. Ratio est, quia nõ teneor exponere vitam meam pro vita proximi: possum enim vitam meã diligere præ vita cuiusuis alterius priuati.

3. TERTIA CONCLVSIO. Qui non defendit vitam vel fortunam proximi, dum commodè potest, peccat quidem mortaliter contra Charitatem; non tamen tenetur ad restitutionem, nisi ex iustitia teneatur defendere. Prima pars per se patet. Secunda probatur,

quia peccata quae solum sunt contra charitatem, non obligant ad restitutionem. Tertia probatur, quia qui ex iniustitia tenetur, si omittat, peccat contra iustitiam: ergo tenetur ad damnum ex omissione illa secutum.

Quaest. 10. An in aliquo casu liceat occidere innocentem, v. g. si Tyrannus persequeretur innocentem, & minaretur Urbi excidium, nisi illum occidat?

1. **P** R I M A C O N C L U S I O. Non licet eum occidere, ut patet ex illo Exod. 23. & 7. *Infantem & iustum non occides, quia auersor impium.* Ratio est, quia cum nullus hominum habeat dominium vitae alterius, non potest eam tollere, nisi vel ad necessariam defensionem, vel ad criminis punitionem.

2. **D I C E S p r i m o.** Respublica potest exponere vitam suorum ciuium ob communem salutem: ergo etiam potest vitam alicui eripere, quando id necessarium est ad communem salutem. Respondeo ad antec. Rempu. id posse facere imperando iustam defensionem necessariam ad patriae salutem, ad quam defensionem ciues in re naturae obligantur, quod longè aliud est, quam ipsam vitam directè eripere. Nam eripere vitam innocenti, nihil per se confert ad defensionem Reipu. sed tantum ex malitia tyranni. Itaque cum per se malum sit, non fit licitum, eo quod referatur ad talem finem, alioqui licitum esset Sacramenta profanare, & haereticas caeremonias inducere. si tyrannus id præciperet sub comminatione excidij ciuitatis.

3. **D I C E S s e c u n d o.** Potest quis ad obtinendam victoriam dirigere tormentum in locum vbi videt multos innocentes, quod nihil aliud est, quam eos occidere. Respondeo. Hoc non est directè & ex intentione occidere innocentes, sed præter intentionem; intendit enim demoliri turrim, quod licitè potest ad obtinendam urbem.

4. **D I C E S t e r t i o.** Viri Samariae occiderunt 70. filios

Achab timore belli, quod Iehu illis minabatur *lib. 4. Reg. cap. 10.* & factum illud Deo placuit: ergo ob commune bonum licet interficere innocentes. Resp. Deus mandauerat Iehu, vt deleret domum Achab, *vt patet 2. Paralip. 22.* Est autem verisimile Iehu indicasse hanc Dei voluntatem ciuibus Samariæ, alioqui peccasset inducendo eos ad peccatum.

5. SECUNDA CONCLUSIO. Potest tamen Respublica cogere innocentem, vt tyrannum accedat, & si ire nolit, potest eum tyranno tradere. Ita *Lopez ca. 60. Pet. Nau. lib. 2. cap. 3. nu. 120.* Quamuis Sotus *lib. 5. q. 1. ar. 7.* & quidam alij negent. Ratio est, quia ille innocens ex charitate & pietate in patriam, & ex iustitia legali tenetur egredi, & se morti exponere, si certum sit calamitatem communem auersum iri: ergo etiam ad hoc potest cogi. Nam legitimus Superior potest ad ea cogere, ad quæ iure naturali obstringimur. Respondet Sotus eum non teneri ex Iustitia particulari, ac proinde non posse cogi. Contra, quia ad multa cogi possumus per magistratum, ad quæ ex Iustitia particulari non obligamur, vt v. g. ad dandam Eleemosynam in magna fame, ad vendendum frumentum, ad vitandos sumptus immoderatos in vestes & conuiuia, ad vitandam ebrietatem, fornicationem, blasphemiam, & similia.

DICES primo, Tradere innocentem tyranno in hoc casu, est ipsi cooperari ad mortem innocentis: ergo est illicitum. Antecedens patet; quia si satellites ipsius caperent & traderent innocentem, verè cooperarentur: ergo similiter si Respub. id faceret. Resp. Nego Antec. est enim dispar ratio inter satellites tyranni & Rempubl. Nam illi nullam authoritatem habent in innocentem, ac proinde inferunt illi iniuriam: Respub. verò habet authoritatem, quia iure naturæ est superior singulorum. Vnde potest cogere ad id, ad quod ille iure naturæ erat obstrictus.

7. **DICES** secundo. Si tyrannus in hoc casu peteret sibi tradi virginem ad violandum, non posset Respub. illam inuitam tradere. Similiter, si peteret Codices sacros ad comburendum, vel sacramenta ad profanandum: ergo idem est de innocente. Resp. Non est eadem ratio, quia virgo ob periculum animae non tenetur ire, vnde nec Respub. potest eam cogere vel tradere. Quod ad sacros codices & Sacramenta attinet, in illis nulla est obligatio, vt tradi debeant, neque Deus tenetur sustinere illam iniuriam, vt homines non occidantur.

Quaest. II. *An liceat seipsum occidere?*

1. **D**onatistae, qui dicti sunt Circumcelliones, putarunt esse genus martyrij seipsum interficere, vnde passim variis modis se occidebant, vt refert *Aug. haeresi 69. & alibi, contra quos disputat totosec. è lib. secundo quem scripsit contra Epistolam Gaudenij, & 5. ciuit. à c. 17. vsque ad 28.*

1. **P**RIMA CONCLUSIO. Sine diuina auctoritate non est licitum seipsum directè, & ex intentione interficere. Est communis, & colligitur ex illo *Exod. 20. Non occides.* Ratio sumitur ex triplici capite. *Primo*, quia, qui se occidit, facit contra praecipuum illud charitatis: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* *Secundo*, facit iniuriam Reip. Nam illa inuita veluti quoddam ipsius membrum abscindit. *Tertio*, facit iniuriam Deo, quia rem soli Deo subiectā absque auctoritate destruit.

4. **P**RIMA OBIECTIO. Quidam coluntur vt martyres, qui tamen directè seipsum occiderunt; vt foeminae illae, quae cum ad tyrannum essent adducendae se in flumen praecipitarunt, ne pudicitiam amitterent, de quibus *Eusebius lib. 8. cap. 12. & D. Ambrosius lib. 3. de virginibus.* Item *S. Apollonia seipsam in ignem coniecit, vt refert idem Euseb. lib. 6. cap. 31. Similiter Palladius in hist. Lausiaca c. decimoquinto, laudat aliam quandam foeminā,*
quae

quæ scum accerferetur à tyranno seipsam interfecit. Resp. hæ & similes dupliciter possunt excusari. *Primo*, quod id diuina inspiratione fecerint; ita excusat illas *D. Aug. loc. cit.* Simili modo etiam excusat Samsonem *l. i. ciuit. c. 21.* quamuis hic etiam facilè aliter possit excusari, *ut infra dicam.* *Secundo*, possunt excusari per ignorantiam inculpabilem. Nam se occidere ob patriæ salutem, aut pudicitæ custodiam non est ita evidens esse malum, quin inculpabiliter possit ignorari, & putari licitum, cum non solum Ethnici, sed etiam multi Christiani, & quidem doctissimi videantur ita sensisse. Nam *D. Hieron. in c. 1. Ionæ* aperte insinuat in periculo castitatis licere se occidere. Item *Ambrosius & Eusebius locis citatis* laudant mulieres illas, quod se occidissent, ne violarentur, neque id tribuunt diuinæ inspirationi, sed laudant factum tanquam honestum ob talem finem. *Palladius* quoque non meminit vllius reuelationis. Denique *Dom. Sotus* simili modo excusat *S. Apolloniam*, & excusari potest *Razias*, de quo *2. Machab. 14.*

4. DICES. Quomodo coluntur vt Martyres, si se illicito modo occiderunt, cum martyr ab alio debeat occidi? Respondeo. Quia propter fidem Christi ad hoc fuerunt quodammodo compulsæ. Vnde cum ipsi in eo facto non peccauerint, secundum moralem æstimationem censentur ab ipsis persecutoribus occisæ, & sic sunt martyres,

2. SECUNDA OBJECTIO. Quando aliquis legitime condemnatus est ad mortem, potest cuius à Iudice committi executio: ergo etiam ipsi reo: ergo saltè in hoc casu poterit seipsum directè interficere. Confirmatur, quia tunc omnes rationes supradictæ cessant: non enim tunc agit contra charitatem sui, neque contra Remp. à qua authoritatem habet, ac proindè neque contra Deum. Denique nulla videtur posse adferri ratio, cur non liceat, saltè absque peccato mortali. Si

dicas esse contra naturalem inclinationem, ac proinde nimium crudele. Hoc quidem probat reum non teneri se occidere, quia non tenetur contra naturalem inclinationem; non tamen euincit reum sponte non posse hanc executionem suscipere. Propter hoc argumentum hæc sententia non omnino est improbabilis, eamque insinuat *Franc. Victoria in relect. de homicid. num. 30.* Vbi docet eum qui damnatus est, ut veneno pereat, posse illud habere; imò posse ad illud obligari. *Idem docet Arrag. quest. 69. art. 4. & Corduba. l. 1. quest. 36.* addens esse eandem rationem aliarum pœnarum. Sed contraria sententia tenenda est *Primo*, quia est communis à qua in rebus practicis non est facile recedendum. *Secundo*, quia sicut nemo idoneus est executor sententiæ mortis in parentem, partim ob reuerentiam illi debitam, partim ob naturalem coniunctionem; ita multò minus in seipsum: est enim actio directè pugnans cum inclinatione communis naturæ: nulla enim res seipsam vllò casu perimere intendit. Ex quo fundamento soluenda sunt contraria argumenta.

6. SECUNDA CONCLUSIO. Etsi non liceat seipsum directè occidere, licitum tamen est, quando iusta causa subest, aliquid facere, vel omittere, vnde certo mortem secuturam constat. Ita *passim authores infra citandi.* Ratio est, quia non est prohibitum homini, ne vitam suam periculis vnquam exponat, aut ut eam conetur semper seruare; sed tantum, ne ex intentione illam quasi exosam auferat, & ne absque causa illam periculo exponat, aut conseruare omittat. Potest hoc explicari multis casibus. *Primo.* Miles potest & tenetur non deserere stationem in periculo communi, etsi certus sit se occidendum. *Secundo*, reus potest non fugere ex carcere, quamuis certò sciat se morte plectendum, ut multi martyres fece-

runt. Imo potest malefactor zelo iustitiæ & exempli publici se offerre iudici puniendum, vt docet *Petr. Namar. l. 2. c. 3. num. 73.* quia ob iustam causam potest aliquis desiderare mortem, & eam procurare legitimo modo, sicut alteri, ita & sibi. *Tertio*, condemnatus ad mortem per famem potest abstinere à cibo clanculum oblato, vt docet *Henricus quodlib. 5. quæst. 31. Sotus lib. 5. quæst. 6. art. 4. Lopez c. 36.* quod mirum est negari ab *Aragon. & Victoria*, cum doceant reum teneri bibere venenum, si ad hoc condemnetur: qui enim haurit venenum, positiuè sibi infert aliquid directè interimens: qui autem non comedit, nihil sibi infert, sed permittit calore interno vitam absumi. *Quarto*, potest se quis obijcere telo ad conseruandam vitam principis, & etiam ad conseruandam vitam amici. Imo si amicus sit condemnatus ad mortem potest se pro illo occidendum offerre, vt inquit *Toletus*; quod intellige, si iniuste sit condemnatus: si enim iuste, alliceret alterum ad peccatum. *Quinto*, potes seruire infectis peste, etsi putes te moriturum. *Sexto*, potes inijcere ignem in puluerem tormentarium ad euertendam turrin hostilem, etsi certum sit momento te dissipandum, neque enim tu te interficis propriè, sed ignis impetus, vel ruina turris, quibus te, ob iustissimam causam exponis, non secus, ac is, qui se obijcit telo, vt corpus principis saluet; sic Eleazarus interfecit Elephantem, à quo videbat se occidendum, qui laudatur 2. *Machab. 8.* sic Samson, *Judic. 16.* Nec obstat, quod *D. Aug. 1. ciu. 21* dicat Samsonem non excusari, nisi quia spiritus latenter hoc iusserat, quia alij hic nullam talem iussionem censent necessariam. *Vide Caiet. in illum locum, & D. Amb. 1. offic. 40.* vbi factum Eleazari, quod est omnino simile, valde laudat. Idem tenet *Lopez cap. 65.* & multi recentiores, estque res in bellis ferè quotidiana, alioqui non liceret cum periculo vitæ suffodere turres & mœnia.

Quæst. 12. *An homicidium casuale sit peccatum?*

1. **P**RIMA CONCLUSIO. Homicidiū, quod omnino casu fit, non est peccatum. Vnde nec propriè homicidium vocatur, sed occisio simplex. Dicitur autem casu fieri, quod nec in se, nec in causa sua est voluntarium. Tale est *primo*, quando causa non erat efficax, ita vt ex ea non soleat vt plurimum talis effectus sequi, sed aliunde, nempe ex eo quod per accidens coniungitur, vt si alicui inflixisti vulnus non lethale, sed mors secuta est, vel malitia medici, qui noxia apposuit; vel temeritate læsi, qui opportuna remedia adhibere noluit. Hæc occisio censebitur tibi fortuita. Vnde non eris reus homicidij; nec teneberis ad restitutionem, vt homicida; sed solum vt vulnerans. Ita *sotus l. 5. q. 1. art. 9. & Gomez tomo 3. c. 3. num. 25. Et est communis Iuris p. ex l. qui occidit. §. ad l. Aquil. & colligitur ex c. significasti 2. de homicidio.* Vbi Innocentius Tertius indicat talem occisorem non esse irregularem. Ratio est, quia etsi vulnus sit aliqua occasio; non tamen est reuera causa mortis, sed malitia, vel negligentia medici, aut læsi: vterque enim tenebatur adhibere diligentiam. Vnde illi, qui neglexit, imputandus est effectus. *Secundo*, si dans operam rei licitæ vel illicitæ, adhibuisti sufficientem cautionem, ne inde aliquid incommodi sequeretur: tunc etsi fortè secuta sit mors alicuius, non tibi imputabitur, quia nec in se, nec in causa erit volita. Nec obstat, quod causa fuerit periculosa, quia diligentia absterfit periculum. Vnde Clericus dans operam venationi cum armis, quod ipsi est vetitum, si casu hominem interficiat, peccat quidem contra dignitatem status Ecclesiastici, non tamen peccato iniustitiæ vel homicidij.

2. **S**ECUNDA CONCLUSIO. Si occisio non omnino casu fiat, eò quòd in opere periculoso non sit præstita cautio necessaria, erit peccatum iniustitiæ, &

homicidij, mortale, vel veniale, pro ratione negligentia. Ita *Casiet. hic, art. 8. & alij passim*. Ratio est, quia erit voluntarium in causa, nempe in omissione diligentia & cautionis debitae sicut submersio navis est voluntaria in negligentia gubernatoris. Vnde non censebitur omnino casualis. Quod tamen non sit maius peccatum, quam negligentia illa, probatur, quia non est voluntaria, nisi ratione illius negligentia. Vnde non potest, nisi ratione illius imputari ad culpam: si ergo negligentia sit grauis, erit culpa mortalis: Si leuis, erit venialis: Si nulla, culpa quoque erit nulla.

QVÆSTIO LXV.

De mutilatione.

DIuus Thomas disputat *Primo*, de mutilatione. *Secundo*, de verberatione. *Tertio*, de incarcerationne. Ac *primo* de mutilatione certum est potestati publicae licitum esse mutilare peccatores sicut & occidere. At quaedam dubia sunt, de quibus breuiter.

Quæst. 1. An pro salute corporis licitum sit se mutilare, vel membrum abscindere?

I. PRIMA CONCLUSIO. Licitum est se mutilare, quando id necessarium est ad corporis salutem, vt si cancer membrum occupet; si aspis, vel vipera momorderit, nec aliud remedium præsto sit. Ratio est, quia membra sunt ob bonum totius: ergo quando aliquod membrum est toti corpori perniciosum, ius naturæ dicitat posse abscindi.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Homo tenetur permittere sibi membrum secari, si medici id iudicent necessarium, nec magni dolores sint perferendi. Ita *sotus l. 5. quæst. 2. art. 1.* Ratio est, quia tenetur vitæ suæ peyiclitanti succurrere per media ordinaria, non admodum difficilia.

7. TERTIA CONCLUSIO. Si tamen ingentes

cruciatu essent tolerandi non tenetur permittere, neque etiam potest ad hoc cogi. Ratio est; quia non tenetur quisquam cum tanto cruciatu conseruare vitam incerto euentu. Excipiuntur tamen duo casus. *Primo*, quando vita alicuius censetur bono communi necessaria: tum enim ob bonum publicum tenetur, & posset cogi à Republica. *Secundo*, si esset Religiosus, qui se totum conitituit in potestate sui Superioris, quamuis de hoc casu dubitari possit, quia non videtur Superior rem tam heroicam inferiori imperare posse, *ut docet salom. hic art. 1.*

Quest. 2. *An ob salutem animæ sit licitum se mutilare? v. g. An ad carnis tentationes vitandas, vel superandas, liceat sibi membrum abscindere?*

I. PRIMA CONCLUSIO. Nunquam id licet, ut patet ex *can. 22. Apost. & can. 1. concil. Niceni*, ubi id expressè prohibetur. Ratio est quia id nunquam est medium necessarium ad animæ salutem: non enim in membra afferunt homini perniciem, sed malitia & negligentia liberæ voluntatis. *Secundo*, quia neque est conueniēs, aut utile remedium. Nam abscissio seu castratio, de qua præcipuè est quæstio, non tollit tentationes carnis, sed solū impedit generationem, quin potius illi, qui castratur, præsertim in virili ætate, magis incitantur libidine, ut multis rationibus & exemplis probat *Basil. l. de virg. circa finem. Chrysoft. hom. 63. in Matth. & Aug. l. 6. contra Iul. c. 5.* Vnde passim reprehenditur Origenes, de quo *vide Euseb. l. 6. hist. c. 6. & Baro. t. 2. ad annum Christi 208.*

2. **DICE S.** S. Marcus Euāgelista dicitur sibi pollicem præscidisse ex humilitate, ne cogeretur sacris initiari: ergo ob similitudinem casum licebit Resp. Hic nō fuit Marcus Euāg. *ut probat Baron. t. 1. ad ann. 45.* sed alius quidā Marcus Anachoreta, qui nisi diuina inspiratione id fecerit, vel ignorantia probabili excusetur, laudāndus in eo nō est. Tali inspiratione putatur fecisse adolescens ille, qui lin-

quam sibi mordicus præscidit, & in faciem meretricis expuit, vt se ab eius impuro contactu defenderet. De quo vide Hieronym. in vita Pauli.

Quæst. 3. An ob comminationem mortis licitum sit se mutilare, v.g. An iubente tyranno possis tibi manû abscindere, si alioquin esses ab eo mox interficiendus?

1. **D**ominicus Sotus putat, non posse, quando necessitas prouenit ex alterius imperio: posse autem, quando prouenit ab intrinseco, vt à morbo, vel saltem, quando id per se est necessarium ad salutem corporis, vt si esses manu alligatus intra ædes accedente incendio vel hoste.

2. **CONCLUSIO.** Probabilius est etiam tunc licere, quando tyrannus vel Iudex hoc imperabit. Ita *Tolentius l. 5. c. 6.* Ratio est, quia pars naturaliter est propter totum: ergo ad conseruationem totius licebit partem abscindere, quando totum aliter conseruari non potest. *Secundo.* Ideò non est licitum priuata authoritate se interficere, quod occisio sui nunquam possit esse medium necessarium ad saluandum aliquid in ipso homine præstantius vitâ. Atqui in homine est aliquid præstantius membro, ad quod conseruandum aliquando est necessarium amputare membrum, ergo est licitum. Nec refert illam necessitatem prouenire ab extrinseco, quia necessitas est in ipso homine, siue proueniat à natura, siue ab ipso tyranno. Vnde licet peccet is, qui hanc necessitatem imponit; non tamen peccat, qui tanta necessitate pressus eo modo ad finem suum naturalem utitur. Cætera, quæ disputat D. Th. de verberatione & incarcerationatione facilia sunt.

QVÆSTIO LXVI.

De Furto & Rapina.

Quæst. 1. Quid sit furtum & rapina?

1. **P**RIMA CONCLUSIO. Furtum est occulta rei alienæ acceptio inuito Domino. Ita D. Thom. 4. 3.

et 4. et alij passim. Hinc patet hæc duo partim conuenire, partim differre. Conueniunt in eo, quod vtrumque sit acceptio rei alienæ inuito Domino. Differunt, quod furtum fiat occultè, rapina vi & apertè. Hinc colligit *D. Thom. art. 4.* differre specie ratione iniuriæ. Nam rapina includit nouam quandam iniuriam, quam furtum non includit, nempe violentiam factam domino scienti & renitenti.

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Acceptio rei alienæ inuito Domino potest tribus modis contingere. *Primo* occultè, vt in furto. *secundo* vi & apertè, vt in rapina. *Tertio* fraude, vt in contractu iniquo.

3. **QVÆRES.** An hæc postrema differat à furto. Respond. si is qui damnum patitur in contractu iniquo sciat iniquitatem contractus, & tamen malit hoc damnum iniustè pati, quam contractum omittere, tunc iniuria illius contractus est distincta ab iniuria furti, quia hæc est omnino inuoluntaria; illa partim uoluntaria, partim inuoluntaria: si autem ignoret iniquitatem contractus, erit furtum.

Quæst. 2. Quotuplex sit furtum?

1. **PRIMA CONCLUSIO.** Furtum solet diuidi in varias species ratione materiæ: nempe in Sacrilegium, Peculatum, Abigeatum, Plagium, raptum, & simplex furtum. Nam si id quod iniustè accipitur, sit res sacra, vel in sacro loco tanquam asylo deposita, dicitur sacrilegium. Si possessio Reipub. dicitur Peculatus: si sit de grege disperso, dicitur abigeatus ab abigendo: si homo liber, vel vendatur, vel mancipium fiat, dicitur Plagium, vel crimen Plagiatus: si scæmina ad fruendum, dicitur raptus: si nihil horum, dicitur furtum.

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Definitio tamen furti non conuenit his omnibus: non enim conuenit

plagio & raptui, quia furtum est acceptio rei alienæ inuito Domino : ergo res quæ accipitur debet habere Dominum, à quo possideatur. At homo liber non habet talem Dominum, alioqui liber non esset.

3. **Q**UÆRES. Quid si sit mancipium vel ancilla? Resp. si quis furetur mancipium vel ancillam, vt vendat, erit verum furtum, quia est acceptio rei alienæ, quatenus aliena est: intendit enim eam accipere ratione utilitatis temporalis, quæ est Domini: si autem furetur ancillam, vt ad tempus abutatur, non erit furtum, quia ancilla secundum illum actum non subest dominio alterius.

Quæst. 3. *Quale peccatum sit furtum*

1. **P** R I M A C O N C L U S I O. Ex genere suo est peccatum mortale. Ratio, quia infert proximo nocumentum, quod est contra iustitiam & charitatem. Nota tamen ex genere suo furtum esse minimum peccatum, quod contra proximum committitur, quia bona fortunæ sunt infirma. Ratione tamen incommodorum, quæ inde sequuntur, potest aliquando maius aliis esse.

2. **S** E C V N D A C O N C L U S I O. Fieri tamen potest, vt ex indeliberatione, vel ex materiæ paruitate sit tantum peccatum veniale. Primum patet, quia voluntas furandi potest carere plena & sufficienti aduertentia, vt v. g. cum quis tentatur ad furtum. An autem hæc voluntas possit exire in opus externum sine plena aduersione dubium est. Puto fieri posse: præsertim in iis, qui ex consuetudine sunt propensi ad furandum, vel qui subitâ & vehementi tentatione ad furtum incitantur. Secundum per se patet.

3. **T** E R T I A C O N C L U S I O. Vt furtum sit peccatum mortale, requiritur vt materiæ quantitas sit notabilis.

QUÆRES. Quæ censenda sit notabilis? Nauarr. putat dimidium regalem ad hoc sufficere. Toletus vnum

regalem, vel duos. Sotus vnum vel duos aureos. Alij 100. aureos: Alij putant non posse in generetaxari, quæ quantitas sit notabilis, sed eam statuendam arbitrio prudentum pro varia personarum & locorum conditione. Ita *Ioannes Medina C. de restit. q. 10. & Petrus Nauar. l. 3. c. 1. n. 35.* Ratio est: quia quod respectu vnius censetur notabile: respectu alterius non censetur tale. Iuxta hanc sententiam.

4. Dico *primo*: Respectu omnium etiam Regis & prædiuitis hominis vnum aureum videri quid notabile, ac proinde furtum vnius aurei esse peccatum mortale. Nec obstat, quod hæc quantitas respectu Regis modica videatur. Nam etsi modica sit ad donationes pro regia magnificentia faciendas, non tamen est modica spectatis omnibus Regis oneribus, ad quæ subleuanda hæc quantitas notabiliter iuuat, vt patet cum militi soluendum est, qui per vnum mensem pro vno aureo vitam exponit. Deinde censetur notabilis cum agitur de iniuria subeunda, non enim minus Rex sua omnia vult esse tuta ab iniuria, quam alius quilibet.

5. Dico *secundo*. Respectu mediocriter diuitum quatuor regales, siue vnum florenum censeretur quid notabile, iuxta *P. Nau.* quia sufficit illis ad victum vnius diei.

6. Dico *tertio*. Respectu Mechanicorum duos regales sufficere iuxta *Med.* inde enim commodè victitant, & hæc summa ferè æquat mercedem diurnam.

Dico *quarto*. Respectu pauperis vnum regalem, vel etiam dimidium sufficere.

Dico *quinto*. Quamuis ipsa res quæ surripitur, non sit notabilis pretij, tamen si auferatur ei, qui inde graue incommodum accipiet, est peccatum mortale; quamuis non sit mortale in specie furti. Ac *primo* esse peccatum mortale probatur, quia notabile damnum proximo irrogatur; vt si sutori surripias fetas, vel sartori acum, nec possit aliundè habere. Quod autem non sit

mortale in specie furti probatur, quia res quæ surripitur secundum se non est notabilis: ergo non est materia furti mortalis.

7. QVÆRES. Ad quam speciem ergo pertinebit hoc peccatum quatenus est mortale? Resp. si sequatur damnum v.g. lucrum cessans, erit in specie damnificationis iniustæ, quæ proprio nomine caret, quia huius damni causam iniuste dedit: si autem sciat fur talem solere peierare, imprecari, blasphemare, erit peccatum scandali, pertinens ad eam peccati speciem, cuius sciebat se furto suo fore causam.

8. Ex dictis sequitur, eum, qui surripit minima cum animo maiora surripendi, si posset, peccare quidem mortaliter non illo actu, quo vult furari hoc minimum, sed alio huic coniuncto. Talis enim habet duos actus voluntatis. Primum absolutum, quo vult hanc rem parvam furari, & hæc voluntas exit in actum externum, estque solum peccatum veniale. Alterum, Conditionatum, nempe, vellem auferre maiora si possem. Et hæc velleitas est peccatum mortale, sed non exit in actum externum. Vnde talis fur non incurreret excommunicationem latam in eos, qui rem notabilem furati essent.

Quæst. 4. *An multa minuta furta faciant peccatum mortale?*

1. **D**VO quæri possunt. *primò*. An is qui per furta minuta intendit surripere quantitatem notabilem peccet mortaliter. *secundò*. An is, qui per furta minuta non intendit acquirere quantitatem notabilem, sed ex occasione ea committit, peccet mortaliter.

2. **PRIMA CONCLUSIO**. Qui per furta minuta intendit ditescere aut acquirere notabilem pecuniæ quantitatem, peccat mortaliter illa intentione, & quouis externo furto minuto, ex eius vi procedente. Est communis. Prima pars patet, quia intendit accipere rem alienam magni momenti invito Domino.

3. **DICES.** Intendit accipere à diuersis, & nemini cupit facere notabilem iniuriam: ergo non peccat mortaliter. Resp. nego Cōsequentiam, quia etsi iniuria respectu singulorum non sit notabilis, est tamen respectu communitatis. Confirmatur, quia alioqui non peccarent mortaliter, qui vtuntur ponderibus vel mensuris iusto minoribus, quod est contra illud Deut. 25. v. 13. *Non habebis in sacculo diuersa pondera maius & minus, nec erit in domo tua medius maior & minor: abominatur enim Deus eum, qui hoc facit.* Et Prouerb. 11. v. 1. *statera dolosa abominatio est apud Deum.* Secunda pars probatur, quia singula externa furta procedunt ex intentione mortali; quidquid autem fit ex intentione peccati mortalis est peccatum mortale.

4. **QVÆRES.** An in singulis fit nouum peccatum mortale. Respond. Non est nouum, sed continuatur iam cœptum: omnes enim ipsæ acceptiones & detentiones acceptorum censentur vna continua executio prauæ illius voluntatis.

5. **SECUNDA CONCLUSIO.** Qui per furta minuta non intendit acquirere rem notabilem, sed ex occasione ea committit, non peccat mortaliter, antequam perueniat ad quantitatem notabilem: peccat tamen simul atque ad eam pertingit, nisi per inaduertentiam excusetur. Prima pars per se patet. Secunda probatur, quia iam incipit detinere alienum in notabili quantitate, voluntariè.

6. **QVÆRES.** An illud vltimum furtum complens quantitatem notabilem sit peccatum mortale. Multi affirmant. Resp. per se non est nisi veniale, sicut cætera præcedentia. Cæterum detentio voluntaria rei alienæ in notabili quantitate, quæ tunc inchoatur, est peccatum mortale.

7. **DICES.** Hoc vltimo furto infert iam notabile damnum; Ergo peccat per illud mortaliter. Respond.

damnum illatum incipit tum quidem esse notabile, sed tamen non infertur per vltimum furtum, sed per hoc & præcedentia collectim sumpta, quorum vnumquodque est solum veniale.

8. **QVÆRES.** An hæc conclusio habeat etiam locum in esculentis & poculentis. Resp. furta esculentorum, & poculentorum, quæ committuntur à famulis & ancillis, etiam si sensim perueniant ad notabilem quantitate n, non sunt peccatum mortale, si furentur, vt ipsi met consumant (secus verò, si vt vendant) & si sint ordinaria, quæ non solent accuratè concludi. Ita Nau. c. 17. n. 138. Ratio est, quia Dominis non omnino displicet vt hæc capiantur, cuius signum est, quod etsi sciant ista passim fieri, tamen non impediunt & si rogarentur, facillè concederent. Vnde non tam displicet ipsa acceptio, quam modus accipiendi. Atqui non est peccatum mortale accipere aliquid ab eo, cui non displiceret acceptio, si res ab eo peteretur, quamuis modus accipiendi displiceat, vt docet Caiet. in summa v. furtum, & Nauar. l. cit. quia Dominus non est inuitus circa substantiam acceptionis, sed solum circa modum. Hoc notandum est propter furta famulorum, filiorum, vxorum, amicorum, qui per verecundiam, aut timorem, non audent petere.

Quæst. 5. An filius peccet mortaliter accipiendo & expendendo bona paterna?

1. **PRIMA CONCLUSIO.** Peccat mortaliter in his duobus casibus. Primo, si accipiat notabilem summam occultè ex bonis parentum ipsis merito inuitis. Est communis, & colligitur ex illo Prouerb. 28. v. 24. Qui subtrahit aliquid à patre suo & matre, & dicit hoc non esse peccatum, particeps homicidæ est. Ratio est, quia est verū furtum in notabili quantitate. Secundo, peccat mortaliter, si expendat in res turpes, aut vanas, notabilem summam contra voluntatem parentum, ex iis pecu-

niis, quas p̄rens ei dedit ad honestos vsus v. g. emendi libros, vestes. Ita *Navarr. c. 17. n. 146*. Ratio est, quia parens non concessit ei pecunias ad tales vsus, sed ad alios, neque intendit illas simpliciter donare, sed cum restrictione ad vsum determinatum: ergo filius non accipit earum dominium, nisi ad talem vsum; ergo si aliter eas expenderit, tenetur ad restitutionem, cum ad alium vsum non habuerit. Quod si non posset restituere, tenetur adducere in diuisionem, nisi fortè constet alios tantumdem expendisse, vel nisi parens condonauerit, vel putetur facillè condonaturus, si filius auderet rogare. Et quanuis donatio patris facta filio non valeat, nisi in certis casibus: tamen morte confirmatur, nisi excedat eam summam, de qua parens potest disponere. *Vide Navarr. c. 17. nu. 158.*

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Non peccat mortaliter in his casibus. *Primo*, si quantitas pro conditione status & personarum non censeatur notabilis; plus autem requiritur ad quantitatem notabilem in filio, quam extraneo. *Secundo*, si putet parentem rogatum facillè concessurum: tunc enim non videtur inuitus circa substantiam acceptionis, sed tantum circa modum. *Tertio*, si dum versatur in studiis, vel extra domum paternam, expendat more aliorum suæ conditionis in elemosynas, ludum, & honestam recreationem: præsumitur enim parens id permittete, nisi constet de contraria voluntate. *Quarto*, si in extrema, vel graui necessitate proximi surripiat aliquid ad Eleemosynam: tum enim parens non potest esse rationabiliter inuitus, quia ipsemet tenetur dare. *Quinto*, si accipiat ex bonis suis castrensibus, vel quasi castrensibus: hæc enim non pertinent ad patrem, sed ad filium. *Sexto* si parens vendicet sibi castrensia vel quasi castrensia bona filij ultra eius alimenta, potest filius tantumdem repetere. Quod si non audeat, potest occultè uti compensatione, vel re-

petere à cohæredibus. Quod valde notandum confessariis, ne cogant filium ad restitutionem, cuius fructus beneficij percipiuntur à parente. *Septimo*, si parens sit hæreticus, bona adventitia filij, in quibus ille habebat vsum fructum, redeunt ad filium, & vsus fructus consolidatur cum proprietate. Vnde filius potest ea sibi vindicare. Quod si non audeat, vel non possit, potest occulta compensatione ex aliis bonis paternis sibi confutere. *Octavo*. Si filius gerit negotia patris, potest deductis expensis, quas pater facit in illo agendo, pro suo labore & industria tantumdem accipere, quantum daretur extraneo, nisi intendat facere gratis. *Ita Navarra. cap. 17. num. 144. & alij.*

Quæst. 6. *An uxor peccet mortaliter accipiendo & expendendo bona mariti?*

I. **P** R I M A C O N C L U S I O. Peccat mortaliter in vno casu, quando scilicet accipit summam notabilem ex bonis mariti, vel quorum administratio ipsius est, ipso rationabiliter inuito. Ratio est, quia accipit illud, cuius dominium, vel certè administratio & vsus fructus est alterius. Itaque tenetur ad restitutionem, etiam si ex dote, vel ex bonis communibus accepisset. Nam licet tota dos, & dimidia pars bonorum communium ad ipsam pertineat, quod ad proprietatem attinet: tamen administratio, & dimidia pars emolumentorum, seu vsus fructus inde proueniens, sunt mariti, quibus iniquè illum priuat. Hinc patet falsum esse, quod ait *Palud. in 4. dist. 15. quæst. 3. a. 6.* Vxorẽ ex facultatibus communibus posse facere eleemosynas, quantum rediret ad eam, vel ad liberos, eius nomine, soluto matrimonio: sic enim totam suam partem posset dare, & priuare maritum eius administratione, quod falsum est. *Vide Navarra. a. 17. nu. 155.*

2. **S** E C U N D A C O N C L U S I O. Non peccat mortaliter in his casibus. *Primo*, si quantitas iudicio prudentis,

spectato statu, & cæteris circumstantiis, non sit notabilis. *Secundo*, si maritus rogatus concederet. *Tertio*, si det in extrema, vel graui necessitate proximi. *Quarto*, si det ex suis, quorum habet liberam administrationem, vt ex paraphernis, vel ex lucris nãe industriæ: præsertim, si attulit dotem sufficientem ad se alendam, vt docet *Nauarr. Sylu. & alij*. Quod est verum iure communi Cæsareo. Nam quibusdam locis hæc lucra censentur communia. *Quinto*. Si faciat eleemosynas & donationes secundum consuetudinem altarum suæ conditionis mulierum. Quod si maritus prohibeat, videtur tantum prohibere excessum. *Ita Palud. supra Sylu. v. Eleemos. qu. 5. Angelus ibid. num. 7. & alij*. Si tamen constet illum omnino prohibere, putat *Nauarr. & quidam alij* illam non posse quidquam dare. Sed contrarium est verius, quod etiam tenet *Molina disp. 274. & Petr. Nauarr. lib. 3. cap. 1. num. 83*. Et colligitur ex ratione, quam *Syluester, Paludanus, Angelus, & alij Doctores* afferunt, quia consuetudo tribuit ius, non secus ac priuilegium, vel lex: quo iure maritus illam priuare non potest: præsertim, cum ius positiuum magnam vim habeat circa bonorum administrationem, vt eam vel restringat marito, vel laxet. *Sextò*, si det ad impediendum damnum mariti, siue temporale, sicut fecit *Abigail 1. Reg. 29*. siue spirituale largiendo eleemosynas, ne Deus illum ob flagitia puniat, vel vt ad fidem conuertat, vt docent *Ang. & Sylu. supra, Nauarr. num. 154. & alij*. Ratio est quia vtilissimè gerit negotium mariti, nec ipse potest rationabiliter esse inuitus. *Septimo*, si pro rebus familiæ, vel sibi necessariis accipiat, vt pro vestibus, pro victu, pro medicamentis, quia maritus non potest iustè recusare. *Octauo*, si maritus est amens, vel fatuus: tunc enim administratio ad illam deuoluitur, nisi aliter à magistratu sit prouisum. *Nono*, si maritus est absens, quia tunc etiam pertinet ad eam admini-

stratio, nisi aliud à marito sit præscriptum. Nauarr. tamen putat, eam in his duobus casibus non posse amplius dare quam maritus præsens, vel compos mentis solitus erat. Sed verius est eam posse dare prout ratio dictabit, quia potest secundum suam prudentiam administrare. Vnde alij DD. non addunt eam limitationem, vt *Palud. Sylu. Angelus. Decimo*, si maritus est dissipator, qui rem communem in computationes, largas donationes, & similia profundat: tunc enim facit vxori iniuriam, partem ipsius sine eius consensu profundens. Nam dimidia pars bonorum in matrimonio acquisitorum est vxoris, & dos tota. Vnde soluto matrimonio, tenetur maritus, vel eius hæredes, ad restitutionem vxori, & hæredibus eius. Quare si vxor difficultates metuit, potest occultè compensatione vt accipiendo ex bonis mariti, vt sibi vel liberis consulat, quantum opus est vt sua pars salua sit, vt rectè docet *Pet. Nauarr. l. 3. c. 1. n. 114. contra Nauarr.* qui putat maritum non teneri ad restitutionem, si malè expendat luera communia. *Vndecimo*, si pater, vel mater vxoris fiat pauperes, ita, vt miserè secundum suum statû viuant, tunc enim si maritus nolit illis succurrere, potest vxor ex bonis communibus, vel ex sua dote subtrahere, vt illis det. Idem dicendum, si habeat proles ex alio matrimonio, quæ similiter egeant. Ita *Petr. Nauarr. n. 159. & Corduba quæst. 125.* Ratio, quia iure naturæ tenetur illis succurrere, si potest, & illi ius habent alimenta ab ea petendi. Vnde maritus non potest iure id agrè ferre. Tenetur tamen vxor omnia quæ sic dederit, referre in suam partem, cùm ad portionem cum hæredibus viri ventum erit. *Duodecimo*, si frater vel soror vxoris simili paupertate confluentur, probabile est vxorem posse illis simili ratione succurrere: Ita *Pet. Nau. n. 161.* Ratio est, quia maritus iure communi tenetur fratribus suis subuenire, vt docent communiter DD. cum Glossa in l. qui filium ff.

ubi pupillus educari debeat, ergo idem dicendum est de vxore, vt latius colligitur ex l. *mutus*, ff. *de iure dotium*.

QVÆSTIO LXVII.

De iniustitia iudicis.

1. **P**Ræter ea, quæ dicta sunt quæstione sexagesima, pauca huius loci tractanda sunt hîc.

Quæst. 1. *An Iudex possit condemnare reum secundum allegata & probata, quem tamen certo scit esse innocentem?*

1. **P**RIMA CONCLUSIO. Iudex in tali casu tenetur omnes vias & rationes inire, quibus possit illum liberare, vt v. g. impediendo accusationem, si potest: sæpè & per interualla examinando testes, an nihil varient, extrahendo iudicium, aperiendo carcerem, si commodè & sine scandalo fieri potest. Si hac ratione non potest eum iuuare, debet Iudex inferior causam remittere ad superiorem, & deposita Iudicis persona assumere officium testis apud superiorem, si putet eum hac ratione liberari posse, vt docet Caiet. hic. art. 2.

2. **S**ECUNDA CONCLUSIO. Si his modis non possit illum liberare, & pars aduersa vrgeat condemnationem, probabile est posse eum tunc condemnare secundum allegata & probata. Ita docet D. Thom. hic art. 2. & eius Discipuli cum plerisque Theologis. Et Couarr. l. 1. *variar. resol. capit. 1. num. 6.* & alij multi, quos ipse citat. Fundamentum præcipuum est, quia Iudex non iudicat, vt persona priuata, sed vt publica: ergo non debet sequi priuatam, sed publicam scientiam.

3. **T**ERTIA CONCLUSIO. Verius tamen videtur Iudicem nullo modo posse talem innocentem ad mortem condemnare, sed potius debere officium dimittere, etiamsi hoc modo nihil esset reo profuturus. Ita Nicolaus Liranus in cap. 23. *Exodi*, Adrian. quodlib. 6. art. 3. Angel. 4. *Iudicare num. 7.* Petr. Nauarr. c. 3. n. 161. Hostiensis, Calderinus, Panorm. in c. *pastorali*, de offic. deleg. Et multi alij, quos citat Couarr. l. cit.

Probatur *Primo*, quia interficere innocentem est per se malum, ac proinde nullo modo licet. Vnde & iure naturali & diuino prohibetur. Exod. 23. v. 7. *Insontem & iustum non occides*. Respondent aliqui illum, qui conuictus est per testes, non esse innocentem, quia publica opinione habetur nocens & improbus. Sed contra, quia opinio & calumnia aliorum non possunt facere nocentem, qui reuera innocens est: alioqui Susanna fuisset damnanda nocens, quam tamen scriptura vocat innocentem; non debet admittere falsos testes, iuxta illud Exodi 23. v. 1. *Non suscipies vocem mendacij, nec in iudicio plurimorum acquiesces sententia; ut à vero deuias*. Respondent secundò alij; non quidem licere interficere innocentem directè, sed benè indirectè: vt cum in oppugnatione vrbis tormentum dirigitur in locum, vbi multi sunt innocentes. Atqui in nostro casu innocens occiditur indirectè, quia Iudex non intendit illum occidere: sed seruare præscriptum legis, & procurare bonum publicum. Sed contra, quia est dispar ratio. Nam qui urbem oppugnat, habet ius dirigendi tormenta in quamuis partem vrbis, quæ ei visa fuerit: quo iure non potest privari per hoc quod aliqui innocentes ibi constituentur. Deinde datur hic actus distinctus ab occisione innocentis, quem actum ille directè intendit, cui solum indirectè, & per accidens coniuncta est occisio innocentis; qui autem condemnat innocentem, non habet ius ferendi sententiam in hunc hominem, cum hoc ipsum sit directè occidere hominem innocentem, neque intendit aliquem actum distinctum ab occisione innocentis, cui ipsa per accidens sit coniuncta, sed ipsammet occisionem.

4. *DICES primo*. Intendit seruare ordinem iudiciorum & bonum publicum, cui per accidens coniuncta est occisio innocentis, sicut qui alterum occidit causa

defensionis sui, intendit conseruationem sui, cui per accidens & indirectè coniungitur occisio inuasoris. Respondeo. Seruare ordinem iudiciorum & bonum publicum in hoc casu non est quid distinctum ab occisione huius hominis. Nam directè per huius occisionem intenditur hæc conseruatio. Imò occisio huius hominis putatur esse conseruatio ordinis iudiciorum. Nec est simile de inuasore, qui reuera nocens est. *Secundo.* Probat, quia Iudex non habet authoritatem occidendi innocentem. Nam vita innocentis soli Deo subiecta est. At Iudex à Deo non habet hanc authoritatem; ergo à nullo habet.

5. *Dices secundo.* Habet authoritatem à Repub. occidendi illum, qui probatus est nocens. Respondeo, auctoritas, quam habet à Repub. non est, nisi propter bonum Reip. sed propter nullum bonum Reipub. licitum est, directè occidere innocentem, vt supra ex communi sententia probatum est.

3. Probat, quia ratio naturalis idè dictat iudicem debere sequi notitiam publicam per allegata & probata, ne facillè aberret & discedat à veritate & iustitia in iudicando: Hæc enim est ratio illius legis & obligationis: ergo quando est ei euidentis iudicium fore iniustum, si sequatur allegata & probata, non debet ex illis iudicare; nulla enim lex seruari debet, quando ex eius obseruatione sequeretur id, quod est intentioni & fini legis contraarium. *Quarto.* Si lex statueret, vt qui per calumniam oppressus est, damnaretur, etiam si Iudex sciat illum esse innocentem, talis lex esset iniqua & æquas aures offenderet; ergo illud ipsum opere exequi est iniquum. *Quinto.* Fieri potest, vt ipse Iudex accusatorem & falsos testes subornauerit, & postea non possit illos impedire, poteritne etiam tunc illum condemnare?

6. *PRIMA OBIECTIO.* Lex diuina vult vt Iudex sequatur testes. Deut. 17. versu 6. *In ore duorum vel*

Trium testium peribit, qui interficietur, & Matth. 18. ver. 16. In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum. Respondeo. Lex diuina solum vult non sufficere vnum testem, sed requiri vt minimum duos, vt quis possit interfici. Vnde Deut. 17. post verba cit. sic subiungitur. Nemo occidatur vno contra se dicente testimonium. Hinc tamen non sequitur Iudicem debere interficere innocentem, quodocunque sunt duo testes.

7. SECUNDA OBIECTIO. D. Ambrosius *serm. 20. in Psal. 118.* sic habet: *Bonus Iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed iuxta leges & iura pronuntiat.* Respond. nihil facit ex arbitrio suo, non quod non debeat vt magna industria, examinando testes seorsim, minando, promittendo, differendo iudicium, mittendo ad superiorem, quæ omnia ex priuata sententia facit: sed debet pronuntiare sententiam ex legum præscripto, non contra. Vt si lex irritat contractum, debet pronuntiare irritum: si iubet esse ratum, debet pronuntiare ratum: si constituit crimini certam pœnam, non debet eam mutare, præsertim in grauiorem.

8. TERTIA OBIECTIO. Iudex non iudicat, vt persona priuata, sed vt publica: ergo non potest sequi scientiam priuatam, sed tenetur sequi publicam. Resp. Hinc benè concluditur Iudicem ex priuata scientia non posse authoritate iudiciaria condemnare & absoluerè (nisi fortè aliquo casu, de quo infra) non tamen concluditur eum teneri sequi scientiam in condemnando, quando certo nouit illam scientiam nihil aliud esse, quam iniquum errorem & calumniam; cùm hac enim rationabili exceptione intelligendæ sunt huiusmodi generales sententiæ, ne id quod pro iustitia seruanda introductum est, detorqueatur ad iniuriam.

9. QUARTA OBIECTIO. Innocentius III. c. *Pastoralis de officio & potestate Iudicum deleg. sic habet. Attendentes, quod non cognitio, sed executio tantum demandatur*

eidem. Respondemus, quod cum ordinarius teneatur obsequi delegato, etsi sciat sententiam illam esse iniustam, exequi nihilominus tenetur eandem. Resp. primo, Pontifex loquitur de causis Ecclesiasticis, in quibus agitur de iis rebus, quæ subsunt Ecclesiasticæ dispositioni; non autem de supplicio capitis innocentis, quod illi minimè subiectum est. Secundo, Pontifex loquitur de eo, qui est merus executor, & nullam habet causæ cognitionem, hic tenetur exequi sententiā delegati, quam scit esse iniustam, id est, contra ius litigatoris; quia cum litigator non appellet, videtur cedere suo iure, vel agnoscere crimen. Si enim putet sibi fieri iniuriam per sententiā delegati, debet ab eo appellare ad Papam: non tamen potest eam exequi, si sciat esse nullam, ut si esset lata, auctoritate falsarum literarum, vel per falsa instrumenta, vel per dolum aduersarij: tunc enim debet superferre executioni: Ita Glossa.

IO. QUINTA OBJECTIO. Si hæc sententia vera est facile possunt Iudices corrumpi pecunia, ut dicant se certo scire reum esse innocentem, & sic eum absoluant, vel certè non puniant, quod cedit in magnum Reip. damnum. Resp. Rarissimè, vel nunquam accidet, ut Iudices velint subire magnum illud discrimen, quod illis impendet, si verum criminofum, qui iuridicè probatus est talis; liberauerint. Nam difficile est sustinere tam apertum mendacium, quod tantoperè attingit honorem Accusatoris & testium: Si tamen id aliquando contingeret, non esset tanti momenti, ut ad illud evitandum etiam innocentes sint damnandi. Melius enim est decem nocentes absolui, quam vnum innocentem damnari. Adde Iudicem præsertim inferiorem, ex priuata sententia non posse absoluere vel damnare, ut dictum est: quamuis enim debeat non damnare, non tamen potest ex autoritate absoluere: sed potest illum detinere in carcere, donec habeat opportu-

nitatem dimittendi, aut certe remittere ad superiorem.

II. DICES. Quid si fiat cum magno populi scandalo? Resp. hoc facile caueri potest vel certe curari, vt careat iusta ratione, si videlicet vel reus detineatur ad tempus in carcere, vel remittatur ad superiorem, vel si Iudex sit supremus Iudex, poterit interposito iureiurando apud populum eius innocentiam testari.

Quæst. 2. An idem sit dicendum de causis ciuilibus?

1. **H**OC interest inter causas ciuiles & criminales, quod in his agatur de vita & capite, in illis de pœna pecuniaria, exilio, priuatione beneficij, vel officij. Est ergo quæstio: An sicut Iudex non potest in criminalibus damnare reum secundum allegata & probata, quem scit esse innocentem: ita etiam non possit in ciuilibus. Liranus, Angelus, Panormitanus, & quidam Canonistæ putant esse eandem rationem in vtrisque.

2. PRIMA CONCLUSIO. In causis ciuilibus, quando Iudex certò scit, alteram partem falsis probationibus niti, tenetur quidem omni industria curare, vt falsitas detegatur, vel vt processus impediatur: tamen si id non potest efficere, potest ex illis probationibus sententiam ferre. Ita ferè reliqui DD. Probatur. *Primo*, quia Respub. habet authoritatem disponendi de fortunis suorum ciuium, easque de vno in alium transferendi, prout bono publico expediens fuerit, vt ex LL. *usurpatione*, ergo quando est iusta causa, potest id facere. Atqui hic est iusta causa, tum ne forma publicorum iudiciorum cum populi scādalo peruertatur: tum, quia non suppetit ratio incommodum huius hominis auertendi: ergo Respublica potest statuere vt Iudex in tali casu publicam iudicio: ū formam sequatur, etiamsi innocens suis fortunis priuandus sit. Confirmatur, quia nemo ciuium id merito potest ægrè ferre, aut queri iniuriam sibi esse factam à Iudice per talem sententiam, cum videat se ab illo iuari non posse: neque par esse, vt Iudex

officium potius deserat, quam sententiam ferat. *Secundo*, quia haec bona non possunt recuperari. Nam innocens non ita per sententiam illis priuatur, vt dominium amittat, vt rectè docet *Arragon. quaest. 60. art. 5. & Sotus l. 3. de iust. quaest. 4. art. 5. & alij*: non enim ea mens est Reipub. nec esse iustè potest, cùm sententia falsis probationibus nititur. Itaque potest innocens ea occultis modis recuperare ab eo, cui sunt adiudicata. Hoc tamen intellige de re pecuniaria, non autem de beneficiis & officiis: cùm enim aliquis per sententiam legitimo iuris ordine his priuatur, verè amittit dominium, & possunt alteri validè conferri, vt docet *Sotus supra, Panorm. in c. 1. de concessione praebenda, Innocentius in c. Quia plerique de immunitate Ecclesiae, & alij*. Ratio est, quia beneficia & officia sunt bona publica, de quibus Ecclesia vel Respub. liberiùs potest dispensare quam de priuatis. Itaque quando causa subest, potest non solum eorum possessione, sed etiam dominio priuare.

5. **SECUNDA CONCLUSIO.** Hinc patet magnam esse differentiã inter causas ciuiles & criminales. Nam Respub. potest disponere de rebus, de quibus sunt causæ ciuiles: non autem de vita & mēbris, de quibus sunt potissimum causæ criminales. Vnde mirum non est si possit statuere in illis, vt seruetur forma iudiciorum contra priuatam scientiam: non autem id possit in his.

Quaest. 3. An Iudex possit aliquem ex priuata scientia condemnare?

1. **PRIMA CONCLUSIO.** Inferior Iudex nullo modo id potest Ratio est, quia non potest dispensare in legibus superioris: vna autem illarum est; vt nemo condemnatur sine testibus.

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Probabile est supremum principem posse ex priuata scientia etiam contra fidem actorum sententiam proferre, tam condemnatoriam, quam absolutoriam. *Ita Covarruuias libro 1. variar.*

resol. c. i. num. 7. Bartolus & alij in l. i. C. vt quæ defunt aduocatis partium, Iudex suppleat, Albericus in l. illicitus §. de off. præsidis, & Felin. in c. Pastoralis. Probatur primo, quia est iuris positiui, vt ex allegatis & probatis sententia feratur. At supremus princeps potest dispensare in iure positiuo. secundo, quia principi supremo non minus credendum est, quam duobus vel tribus testibus, ac proinde ipsius iudicium & sententia æquiualeat sententiæ publicæ, quæ censetur esse in duobus vel tribus testibus.

3. TERTIA CONCLUSIO. Probabilius est eum id facere non posse. Ita Caiet. v. Homic. Nauarr. c. 25. n. 9. Sotus l. 5. quæst. i. art. 3. Probatur primo, quia quod solus Iudex vidit, censetur adhuc occultum in iudiciis humanis, ergo non potest publicè condemnare.

Confirmatur primo, quia tollitur reo iusta sui defensio: potest enim se defendere, quamdiu crimen non est probatum, & maximè si probari nequeat. secundo, quia usurpatur in illum potestas iudicandi, cum solus Deus sit occultorum iudex, vt passim canonestradiunt c. Erubescunt d. 32. & cap. consuluisti 2. quæst. 4. & c. Tua nos. de simonia. Quibus locis est sermo de occulto, quod testibus probari nequit, etsi in opus externum prodijt.

secundo probatur, quia Iudex sicut ex potestate publica, ita etiam ex scientia publica iudicare debet. Nam actus publicus debet procedere à potestate publica, notitiaque tanquam à causa sibi commensurata, vt rectè Caietanus supra. Tertio, quia Princeps non habet maiorem potestatem, quàm sit ea, quam Respub. in illum transtulit. Atqui Respub. nusquam gentium, vbi non est tyrannicum regimen hanc potestatem principi dedit vt pro suo iudicio reos posset absolvere tanquam innocentes, vel damnare tanquam nocentes, contra publicas probationes. Id enim esset dare licentiam

exercendityrannidem, & omnia pro suo arbitrio admittendū.

4. Ad *primum* Arg. contrarium Resp. Vt sententia feratur ex publicis probationibus non esse merè iuris positivi in quo princeps possit dispensare, sed esse iuris gentium, quod apud omnes est receptum, & sub cuius onere & obligatione Respublica censetur suam potestatem in Principem transtulisse, ita vt si princeps non obseruet id, manifestè videatur declinare in tyrannidem.

Ad *secundum* Resp. Etsi principis assertio in testamentis & contractibus possit æquivalere pluribus testibus, non tamen in causis criminalibus, quando agitur de condemnando: maximè si sunt probationes in contrarium. Vnde nec absolueret, nec condemnare potest, auctoritate priuata, quia iudicat, & testatur non esse condemnandum, & habenda est ei fides, vt qui sit fide dignissimus.

5. **QUARTA CONCLUSIO.** Respub. possit Principi concedere auctoritatem, vt priuata scientia absolueret & condemnare possit. Ratio est, quia potest cedere suo iure quod habet ad famam circa occulta. Item iure, quod habet, vt de occultis non possit ab homine puniri, & totum hoc ius potest conferri in Principem, ergo tunc Princeps absque vlla iniuria poterit de occultis punire. Confirmatur, quia in quibusdam Religionibus subditi cedunt suo iure, vt à superioribus suis ex priuata scientia puniri possint, saltem pœnis modicis: ergo idem potest fieri in Republica.

Quæst. 4. *An iudex possit aliquem non citatum & auditum condemnare?*

1. **EX** dictis suppono inferiorem id non posse, quia Lex superioris est, vt nemo condemnetur inauditus. De supremo quæstio est.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Princeps quamvis sit certus de crimine, non potest ordinariè condemnare, nisi citatum, & auditum. Est communis. Ratio, quia si contra faceret, offerret reo arma, quibus se iure potest defendere, vel negando crimen, si occultum est; vel certè excusando eo modo, quo poterit. Vnde iure gentium receptum est, vt id ita fiat.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Extraordinariè tamen in quibusdam casibus non est necesse hoc seruare. *Primo*, si crimen est publicum, vt docet *Nauarr. c. 25. num. 10.* Sic latrones reperti in crimine interdum è vestigio suspenduntur, sine vlla defensione, aut processu. Ratio, quia factum notorium, seu publicum, est loco accusatoris & testium, nec relinquit reo vllum ius defendendi se in iudicio. *Secundo*, quando esset periculum rebellionis, vel altetius grauis turbationis, si iuridicè procederetur, vt docet *Nauarr. & Sylu. v. Homic. quæst. 2.* vt si v. g. esset persona valde potens: tunc enim debet eius causa priuatim discuti, nisi sit omnino euidens. *Tertio*, quando quis machinatur Reipub. vel priuatis perniciem, quæ aliter auerti nequit, quanquam hoc non tam est punire crimen commissum, quam impedire malum impendens. *Quarto*, si crimen soli Principi, & tribus alijs notum sit; ita vt iuridicè probari possit: tunc enim posset occultè inierfici reus, sine citatione & probationibus, si publicè absque graui aliquo incommodo puniri non possit. Ratio est, quia quando crimen sic est probabile, tunc constat reum non habere iustam sui defensionem in iudicio. Ita *Petr. Nauarr. art. 192. Arragon. quæst. 67. art. 2. Conarr. l. 1. variar. resol. c. 1. num. 7. & Iuriss. supra citati.*

Quæst. 5. Quot modis Iudex iuridicè procedat aduersus criminosos?

1. **PRIMA CONCLUSIO.** Solèt communiter assignari tres modi: vel enim procedit via accusa-

tionis, vel denunciationis, vel inquisitionis, vt expressè habetur c. *Qualiter & quando. 2. de accusationibus.* Via accusationis procedit, quando est aliquis actor, qui spondet se obiecta probaturum. Denunciationis verò, quando aliquis detulit crimen, qui non vult suscipere onus probandi. Hoc enim differunt accusator & denunciator, quod illi incumbat onus probandi; huic minimè. Est autem duplex denuntiatio. Altera dicitur Evangelica, quæ tendit ad emendationem proximi, & fit superiori tanquam patri: de qua in materia de correptione fraterna. Altera est iudicialis, quæ spectat vel punishmentem criminum ob bonum commune, vel certè mali alicuius aut damni impeditioem, & fit superiori tanquam Iudici. Via inquisitionis proceditur; quando Index seu superior ex officio procedit ad purgandam provinciam, vel aliquem locum suæ iurisdictioni subiectum reformandum, vel ad inuestigandum criminis commissi auctorem.

2. **DICES.** Iudex non potest aliquem condemnare sine accusatore, vt docet *D. Thom. quæst. 97. art. 3.* ergo potest tantum procedere via accusationis. **Resp.** Iudex non potest condemnare sine accusatore generatim accepto. Nam semper requiritur accusator formalis, vel virtualis. Virtualis dicitur, qui supplet vicem accusatoris. Vicem eius supplet in criminibus contra bonum publicum simplex denuntiatio. In priuatis si sint notoria, ipsa facti euidencia; præsertim si de auctore constet.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Illi tres modi possunt ad duos reuocari: vel enim Iudex procedit ex officio, vel ad instantiam partis. Ex officio procedit, quando præcedente aliqua infamia, vel denunciatione capit informationes, & format inquisitionem contra auctorem, vt sic ad plenam probationem & scientiam perueniat. Ad instantiam partis procedit, quando pars of-

tenſa, vel alius ad quem iure ſpectare poteſt, accuſationem porrigit, & Iudex ea admiſſa ſecundum probationes procedit. Quando ergo Iudex agit ex officio, procedit per inquisitionem: quando vero ad instantiam partis, per accuſationem: Denunciatio vero non eſt aliqua via procedendi per ſe diſtincta, ſed eſt quoddam præuium vt Iudex procedat ex officio, ſiue per viam inquisitionis.

4. TERTIA CONCLUSIO. Modus procedendi ex officio, ſiue per inquisitionem, extendit ſe ex diſpoſitione iuris canonici ad omnia crimina, ſecundum *Archidiaconum in c. Felicis, de pœnis in 6.* In omni enim genere criminum poſſunt Iudices per inquisitionem procedere. Idem ex conſuetudine ſeruatur in foro ciuili. Vnde in quibuſdam regnis via inquisitionis eſt ad eò ordinaria, vt altera, nempe accuſationis, non admittatur niſi in paucis cauſis. Nam in regno Neapolitano nemo admittitur ad accuſandum, niſi ſuam, vel ſuorum iniuriam exequat. Similiter in regno Franciæ prohibita eſt omnis accuſatio, quæ tendit ad vindictam publicam, & ſolum permittitur pro intereſſe ciuili. Vnde in omnibus cauſis criminalibus proceditur per viam inquisitionis, vt docet *Iulius Clarus lib. 5. quæſt. 3. num. 6.*

Quæſt. 6. An quando Iudex procedit viâ inquisitionis generalis, debeat procedere infamia perſonæ delictum?

1. **T**Riplex eſt inquisitio, prima eſt omnino generalis, quâ in genere inquiritur. An ſubditi ſeruent leges? An non committantur crimina? An de nullo ſit fama vel ſuſpicio alicuius criminis. Hâc vtuntur prælati & ſuperiores in viſitatione prouinciæ, & locorum ſubiectorum. *Secunda*, eſt omnino ſpecialis, qua de certa perſona, & de certo crimine quæritur, v. g. An Petrus commiſerit furtum, vel ſimoniam? *Tertia*, eſt mixta, quâdo vel ſolû crimen eſt ſpecialis, vel ſola perſona:

ut v. g. Qui fecerit istud homicidium. An Petrus seruet ordines Synodales. De prima hic agitur, de secunda & tertia in sequent.

2. PRIMA CONCLUSIO. Ut Iudex faciat inquisitionem omnino generalem, non est necesse ut aliqua infamia præcesserit. Est communis, & colligitur ex c. *Perniciosam*, de officio Iudicis ordinarij, & ex c. *Romana*, de censibus in 6. Ratio est, quia talis inquisitio est necessaria ad purgandam Remp. & ad mores reformatos. Secundo, quia per eam nulli fit iniuria, cum de nemine in particulari fiat inquisitio.

DICES. Per eam deteguntur occulti peccatores. Respondeo: Hoc fit præter intentionem inquirentis, ut in sequentibus explicabitur.

3. SECUNDA CONCLUSIO. In hoc tamen casu interrogati subditi non tenentur patefacere criminosos occultos, qui nulla talis criminis infamia laborant. Est communis, & colligitur ex cap. *qualiter & quando supra*. Ratio est, quia id, de quo nulla adhuc est fama, censetur occultum, dum via inquisitionis proceditur. Atqui potestas Iudicis non extendit se ad occulta elicienda, quia indè sequerentur maxima incommoda in Repub. Itaque etiam si sub iuramento vel sub pœna excommunicationis præcipiat, ut dicas veritatem de eo, quod nosti, tamen non teneris, sed potes cum restrictione mentali, dicere te nescire quidquam, intelligendo tacitè te nescire eo modo, ut teneris patefacere.

4. TERTIA CONCLUSIO. Imò non licet subditis patefacere occultos criminosos ad punitionem, ut colligitur ex c. *Qualiter supra*. Et peccant contra iustitiam si patefaciant: præsertim, quando crimen est tam occultum, ut probari non possit. Ratio est, quia nullum ius habent patefaciendi occulti criminis. Nam si probari non potest, non potest etiam puniri, ac proinde

non poteſt ex eius reuelatione aliud ſequi, quam in-
famia.

5. **QUARTA CONCLVSIO.** Excipio tamen duos
caſus quibus poteſt ſuperiori pateſceri, etſi omnino oc-
cultum ſit. Prior eſt, quando id putatur eſſe neceſſarium
ad illius emendationem: tunc enim aperiendum eſt ſu-
periori, non vt Iudici, ſed vt patri, vt ſua prudentia &
auctoritate illum emendet. Poſterior eſt, quando ali-
quod malum vel ſpirituale, vel temporale impendet ab
aliquo, quod commodè auerti non poteſt, niſi opera
ſuperioris. Hinc ſequitur occultum crimen tribus mo-
dis poſſe manifeſtari. *Primò*, ad punitionem. *Secundò*, ad
emendationem. *Tertio*, ad auertendum malum. Primus
modus eſt illicitus; reliqui duo liciti.

*Quæſt. 7. An ad inquisitionem neceſſe ſit infamiam
precedere?*

1. **D**ifficultas eſt, an quando crimen eſt publicum,
ſed auctor ignoratur, poſſit Iudex inquirere,
quis fecerit. *Negat Caiet. quæſt. 69. art. 1. & 2. & Dom.
Soto in tract. de ſecreto memb. 2. quæſt. 6. dub. 4.*

2. **PRIMA CONCLVSIO.** Quando manifeſtum eſt, li-
citur eſt Iudici quærerere in genere, quis fecerit: non
tamen in particulari: An Petrus fecerit, niſi de eo ſit
aliqua fama, vel indicium. Ita *Sylu. v. Conceptio num. 6.
Nau. c. 18. num. 40. Innocent. in c. Bonæ 1. de electione. Pa-
norm. & Imola ibid.* Probatuſ primò, ex communi praxi
iudicum Eccleſiaſticorum & ſæcularium. *Secundo*, quia
niſi fierent tales inquisitiones, duo grauiffima mala in
Repub. ſequerentur. Nam & populus grauiter offen-
deretur, videns Iudicem non inquirere authorem
aperti criminis: & malefici ſpe impunitatis inualeſce-
rent. *Tertio*, quia nemo poteſt queri ſibi factam inju-
riam per hanc generalem inquisitionem: imò tota
Reſpub. illam deſiderat.

3. **DICES.** Canones prohibent, ne procedatur

per inquisitionem, nisi de auctore sit fama, vel certè indicium. c. cum oporteat, de accusationibus, & c. Inquisitionis & c. Qualiter & quando. 2. ibidem. Resp. Canones illi loquuntur expressè de inquisitione speciali, qua inquiritur de Petro vel Paulo: non autem de ea, qua generatim quæritur, quis fecerit.

4. SECUNDA CONCLUSIO. Etsi superior in hoc casu ut officio suo satisfaciat, possit sub iuramento generatim inquirere à subditis, quis fecerit: subditi tamen non tenentur patefacere authorem, si nulla laboret infamia, & nihil mali in posterum timeatur. Prima pars patet ex dictis. Secunda est communis sententia & colligitur ex canon. supra dictis. Ratio est, quia superior non potest obligare subditos, ut reuelent occultos peccatores, sed solum ut eos, qui infamia aliqua laborant: multo minus occultus peccator tenetur seipsum prodere.

5. DICES primo. D. Thom. in capitulo generali apud Paris. dicitur respondisse, occultum authorem teneri se prodere ad præceptum prælati, quando crimen est notorium. Resp. Tunc solum erat Baccalaureus, & cæteri magistri eidem contradixerunt, ut refert sylv. v. Correctio, num. 6.

6. DICES secundo. D. Greg. interdixit cuidam sacra concione, qui libellum famosum sparserat nisi se proderet, & excommunicat eundem, si se non prodens accedat sacram communionem, ut habetur 5. quæst. 1. c. quidam maligni. Resp. Infamator ille, qui scripserat libellum famosum, tenebatur alterius famam reparare, vel certè probare, quæ in libello habebantur, quorum neutrum sine sui patefactione facere poterat.

Quæst. 8. An ad inquisitionem specialem necesse sit infamiam præcedere?

1. PRIMA CONCLUSIO. Ut Iudex possit contra aliquem instituere inquisitionem specialem, tēdētem ad puni-

ad punitionem criminum, debet præcedere aliqua infamia authoris. Est communis: & colligitur ex c. *Inquisitionis* & ex c. *Qualiter, supra*. Ratio est, quia Iudex quando ad punitionem criminum procedit, debet ex sententia publica procedere: sententia autem publica est, quæ habetur per accusationem, vel confessionem rei in iudicio, vel per infamiam, vel per facti euidenciam in conspectu Iudicis, & aliorum. Confirmatur, quia meritò quisque posset queri sibi fieri iniuriam, nisi in vitam eius iuridicè inquireretur, cuius fama alioquin est integra. Nā per talē inquisitionē redditur suspectus.

2. **QVÆRES.** Quanta debeat esse ista infamia? Resp. non sufficit, vt duo, vel plures etiam iurati affirmant se vidisse crimen illud committentem, vt expressè habetur c. *inquisitionis*, quia adhuc res est occulta, ac proinde minimè per publicam inquisitionem prodenda: sed requiritur, vt rumor de eo sparsus sit per maiorem partem viciniae, vel Collegij, vel vniuersitatis, in qua commoratur, vt dicatur ibidem infamia laborare, vt docet *Sotus tract. de secreto memb. 2. q. 6.*

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Excipiuntur tamen aliqui casus, quibus non requiritur ad specialem inquisitionem infamia præuia de illo crimine.

PRIMVS est, si quis confessus sit crimen occultum in iudicio etiam coram paucis, vt coram solo Iudice & Notario, vt colligitur ex c. *de accusation. in 6.* Nam talis confessio inducit notorium iuris. Idem dicendum, etiam si solum incidenter illud confessus sit, vt communiter tradunt *Iurisp. cum Bartolo in l. 2. §. ad L. Iuliam de adult.* Non tamen sufficit confessio extra iudicium, etiam si coram multis facta sit, nisi ex ea orta sit infamia, vt *vult Nauarrus*, et si contrarium seruetur in praxi, de quo infra, neque ea, quæ facta est metu tormentorum, si postea tanquam metu facta reuocetur: neque ea, quæ facta est coram Prælato incogitanter, aut in aliqua Epi-

stola secreta, quam Prælatuſ aperuit, *vt docet Sotus loco citato.*

4. SECUNDVS est, quando Iudici per generalem inquisitionem procedenti patefactus est author, tunc enim potest contra eum procedere, vt docet *Nauarr. supra n. 87. contra Sotum, & est communis Iurisp. in l. 2. §. de adult.* Nec refert, quod testis fortè peccarit reuelando, eo quod nulla esset infamia, quia ex quo crimen deductum est in publicam Iudicis notitiam, siue benè, siue malè, ille tenetur contra illud procedere per particularem inquisitionem, & punire, vt docet idem *Nauarr.* Nota tamen hos duos casus non esse propriè excipiendos à regula illa generali, qua dicitur, absque infamia non esse speciatim inquirendum: quia notorium iuris vel facti plus est, quam infamia. Vnde si præcedente infamia licet, etiam licebit, cum res est notoria.

5. FERTIVS est, quando delictum commissum est in iudicio, vt si testis falsum deponat in iudicio: si accusator calumniatur, aut præuaricatur, aut tergiuerſetur. Ita *Nauarr. n. 88.* Ratio est, quia hæc crimina censentur valde noxia bono publico, eo quod iustitiam iudiciorum publicorum vel euertant, vel impediunt. Vnde merito ex indiciis & vehementi suspitione contra ea procedi potest.

6. QVARTVS est in crimine hæresis & apostasiæ. In his enim sine accusatore vero vel ficto (id est qui vicem accusatoris suppleat) etiam sine infamia inquire potest, vt docet *Nauarr. n. 93. &c. &c. Excommunicamus de hæreticis, & L. Apostatarum. C. de Apostatis.* Ratio est, quia hæc crimina sunt maximè noxia Reipub. cum ab iis semper impendeat aliis periculum euersionis: requiritur tamen aliqua suspicio orta ex indiciis non leuibus.

7. QVINTVS est omni crimini læsæ Majest. humanæ, vt constat per *extrauag. Frederici Imp. quæ incipit ad reprimendum: & habetur post lib. feudorum in hoc crimine*

ante illam *extranag.* non poterat procedi sine infamia, vel notorietate: post eam potest, ut ait *Bartolus in dictam extranag.* quod *Nauarr. num. 94.* sic intelligit ante illam non potuisse procedi ad inquisitionem illius criminis iam perpetrati, nisi quis de eo esset infamatus, vel manifestus; post illam posse procedi etiam ex suspitione, ut si vnus vel plures suspicentur de aliquo, & id Iudici nuncient.

8. **Sextus** est, quando inquiritur de morte Domini contra seruos, ut si Dominus inueniatur occisus, & nesciatur auctor, iuxta *L. 2. ff. ad senatus consult. Silianum*, & contra nautas nauis submersæ, iuxta *L. Quoties C. de naufrag.* quia etsi nulla aliquorum hominum fama sit contra illos seruos vel nautas: tamen est quædam populi de illis suspicio.

9. **Quæres.** An in aliis casibus licitum sit Iudici ad inquisitionem specialem procedere, & consequenter, an probanda sit praxis Iudicum secularium, qui ex denuntiatione publici officialis ad id munus deputati, vel alicuius priuati, aut ad querelam partis offensæ, quæ tamen onus probandi in se suscipere non vult, procedunt ad capiendas informationes & indicia, quibus habitis formant libellum inquisitionis. Nam hæc praxis videtur damnari ex communi sententia *Theolog. & Canonist.* qui docent, sine præuia infamia, vel æquipollente, non posse procedi ad inquisitionem: & probatur *Primo, ex canon. citatis. secundò.* Probat *Nauarr.* quia lege diuina & naturali prohibemur inordinatè detrahere proximo, aut dare causam detrahendi: Eadem lege prohibemur scandalizare proximum: at publicatio peccati est proximi scandalizatio.

Verius tamen est illam praxin non esse damnandam si circumspicètè, & iuxta leges, vel consuetudines in prouinciis receptas, fiat: idq; in grauibus causis, ut in furtis, homicidijs, sacrilegijs, incestibus, aliisque criminibus

Remp. turbantibus; & non ad nudam punitionem, sed quod censetur necessarium Reipub. bono. Hæc sententia sic limitata probatur. *Primo*, quia est praxis Iudicum sæcularium Deum timentium in omnibus penè prouinciis, & maximè per Italiam recepta, vt testatur *Iulius Charus q. 3.* neque tamen à summo Pontifice, vel Episcopis idèò reprehenduntur, aut in malo stata esse censentur. *secundo*, quia ita sentiunt doctissimi Iurisp. cum *Bartolo in L. 2 ff. ad L. Iuliam de adult.* *Tertio*, quia non est iuris diuini, aut naturalis, vt non fiat inquisitio sine infamia authoris præuia, sed est iuris humani, vt fatetur *Sotus in tract. de secreto membro 2. q. 6. dub. 2.* Atqui ius humanum potest contraria consuetudine legitimè præscripta aboleri: ergo hoc merito potest videri abolitum in sæcularibus tribunalibus, si tamen vnquam fuit ibi receptum. *Quarto*, etiamsi esset iuris naturalis, vt non fiat inquisitio sine præuia infamia: id tamen esset intelligendum, nisi Respub. cesserit suo iure. Atqui videtur cessisse, quia probat tales inquisitiones & eas cupit fieri.

9. Ad *primum* Resp. Canones loquuntur de Ecclesiastico Iudice.

Ad *secundum* prohibemur quidem iure naturali inordinatè aliquem infamare, aut dare causam infamandi, sed negamus illos Iudices inordinatè id facere. Nam sicut qui accusat aliquem de crimine occulto, quod testibus sufficienter probare potest, non infamat illum inordinatè: sic neque Iudex, qui ex denunciatione informationes capit. Habet enim iustam causam id faciendi.

Ad *tertium*. Publicatio peccati alicuius, maximè secularis, non est scandalizatio, quando sequitur punitio: imò cedit potius in exemplum toti populo.

Quæst. 9. Quibus modis aperiatur via Iudici seculari ad inquisitionem?

CONCLUSIO. Multis modis id fieri potest, de quibus iam ex parte dixi. *Primo*, si delictum sit notorium, & auctor occultus: sed tunc potest solum generatim inquirere quis fecerit. *Secundo*, si auctor sit notorius. Probatur autem aliquid esse notorium per duos testes, ut docet Glossa in c. *Deus omnipotens* 2. q. 1. *tertio*, si sit fama de authore. *Quarto*, si sit communis suspicio. *Quinto*, si sint indicia iudicialiter probata, *Sexto*, si sit semiplena probatio, ut si crimen ipsum sit notorium: & accedat vnus testis omni exceptione maior de authore. *Septimo*, si pars offensa querelam offerat, & indicia, vel testes, à quibus informari possit; Iudici insinuet; tunc enim Iudex potest ab illis informationes de plano, ut dicitur, & absque strepitu accipere, quibus ubi satis instructus fuerit, poterit citare criminofum, & contra eum inquisitionis libellum formare. *Octauo*, si publicus officialis, vel alius denunciât iudicialiter, & testes, vel indicia significet. *Nono*, quando pars impingit crimen testi, ut contra illum excipiat, & illud probat, et si non omnino plenè: tunc enim iudex de eo inquirere potest, si ad eius iurisdictionem pertinet. *Decimo*, quando quis intentat actionem civilem, ut sibi damnum sarciat ex delicto, v. g. ex incendio, homicidio, furto, illatum: tunc enim potest Iudex etiam contra illud delictum procedere, quia iam factum est quasi notorium. *Undecimo*, si delictum sit commissum in iudicio. *Duodecimo*, si reus vel testis incidenter confessus sit in iudicio.

Quæst. 10. Ex quibus iudiciis possit Iudex reum subycere torturæ?

I. **N**O T A *primo*. Indicia à Iurisperitis generatim vocari omnia ea, ex quibus potest aliquo modo colligi, quis sit auctor criminis, ut fama, suspicio publica testimoniū vnus vel plurium; confessio rei, & similia.

2. *NOTA secundo.* Distingui quinque gradus indicatorum. In *primò* sunt leuia, probabilia tamen, quæ probabilem suspicionem de auctore criminis commouent. In *secundo* sunt leuia probabiliora, quæ faciunt præsumptionem, id est, valdè probabilem suspicionem. In *tertio* sunt indicia grauia, quæ & legitima, & indicia iuris vocari solent. In *quarto* est probatio semiplena, quæ amplius quid est, quam indicium legitimum. In *quinto* sunt indicia grauissima, quæ & indubitata dicuntur. Indicia primi & secundi generis sufficiunt ad capiendas informationes, & etiam ad capturam, spectata conditione personæ, & causæ, & cæteris circumstantiis. Huiusmodi sunt assertio vulnerati morientis, vt si dicat à Petro se vulneratum: grauis inimicitia præcedens: assertio socij, qua socium criminis detegit. Hæc tamen indicia non sufficiunt ad formandum libellum inquisitionis contra aliquem, neque ad torturam, quia ad hæc requiruntur indicia grauia, & maximè ad torturam, quæ est graue malum, ac proinde sine graui causa irrogari non potest.

3. *NOTA tertio.* Torturam esse introductam, non in pœnam criminis commissi (hoc enim cum nondum plenè probatum, non potest puniri) sed in subsidium probationis, vt, quia sufficiens & plena probatio deest, ipse reus confitendo veritatem suppleat, quod ad plenam probationem requiritur, vt docet *Couarr. in 99. pract. q. 23. ex communi sententia.*

4. *NOTA quarto.* Torturam tantum adhibendam esse in criminibus grauioribus, quæ pœna corporali castiganda sunt: non autem in iis quæ exilio, vel pecunia. Ita *Gomez t. 3. c. 13. c. in 2.* Ratio est, quia reo nondum conuicto non potest irrogari pœna maior, quam sit ea, ad quam est condemnandus.

5. *NOTA quinto.* Iudicem non posse reum subiicere torturæ ad extorquendam criminis confessionem,

quando legitimè est conuictus per testes, etiamsi nolit fateri crimen, vt docet *Nauarr. c. 18. n. 59.* Ratio est, quia cum tortura adhibenda sit in subsidium ob defectum plenæ probationis, frustra inferretur reo conuicto, quia confessio non est necessaria ad condemnandum. Excipe tamen duos casus. Alter est, quando reus malitiosè appellat ad superius tribunal, vt executionem iustæ sententiæ impediatur; quod in Italia & regno Castiliæ permittitur, si non sit confessus crimen, vt testatur *Nauarr.* tunc enim si crimen esset atrox, & expediret reum ibi puniri, posset torqueri ad eliciendam confessionem, vt iniqua appellatio impediatur. Alter est, quando putatur habuisse socios, vel commisisse alia crimina; hinc enim etiam per torturam potest de his interrogari, moderatè tamen pro ratione causæ indiciorum. Ita seruat tota Italia & Francia teste *Claro quest. 64. num. 8.*

6. PRIMA CONCLUSIO. Ad torturam sufficit semiplena probatio: si tamen persona talis sit, vt torqueri possit. Est communis sententia teste *Claro quest. 21. n. 2.* tunc autem est semiplena probatio, quando vnus testis, contra quem nulla est exceptio, deponit se vidisse hunc, tali loco & tempore, committentem homicidium, furtum. Quod si non viderit, sed audiuerit à fide dignis, vel si contra illum sit aliqua exceptio, vt si sit mulier, aut minor 20. annis, aut infamis, aut excommunicatus; aut inimicus, tunc eius depositio non facit sufficiens indicium ad torturam. Vnde grauius reprehendendi sunt Iudices, qui ex tali indicio, absque vlllo alio probationis adminiculo, torquent: quia ius id illis non permittit. Dixi si reus possit torqueri, quia quidam iure prohibentur torqueri, vel ob ætatem, vt impubes: vel ob debilitatem, vt senex, vel ob periculum abortus, vt mulier prægnans: vel ob priuilegiū, vt vir illustris, aut in dignitate constitutus, eiusque filij, & Doctor eiusque liberi, & miles, de quibus *Gomez ca. 13. n. 2.* & *Clarus quest. 64.*

Hi ne leuiter quidem torqueri possunt, etiam si semiplenè probati sint, nisi in hæresi, proditione, vel simili crimine læsæ maiestatis; si in aliis torti fuerint, & confessi, quamuis postmodum confessionem suam ratificent; non possunt tamen condemnari, quia confessio fuit irrita, utpote per iniuriam extorta, & consequenter ratificatio, quæ ex illa sequitur, ut ex multis iuribus probat

Gomez num. 4.

7. **SECUNDA CONCLUSIO.** Præter semiplenam probationem, etiam alia indicia minora, quam semiplena probatio, sufficiunt ad torturam, quorum præcipua sunt hæc. *Primum* est fama publica de auctore criminis: præsertim, si aliquibus aliis adminiculis iuncta sit, ut si ei accedat aliquis testis minus idoneus, v. g. assertio socij, vel minoris, vel si appareat vestigium facinoris ut teste, vel armis. *Quidam* putant solam famam sufficere per duos testes probatam, Sed verius est non sufficere sine alijs indicijs. Ita *Clarus quæst. 2. n. 1.* Ratio est, quia fama in criminalibus non probat, sed habet se instar accusatoris.

8. **NOTA** tamen, si quis esset malæ famæ de similibus criminibus ante commissis, & publica etiam fama grauaretur in præsentis delicto, hic posset torqueri, quia fama prior adiuncta posteriori facit vehementem præsumptionem, ut *ibidem docet Clarus.*

9. *Secundum* est confessio rei extra iudicium, ut si apud aliquos se iactauerit de crimine, vel dixerit se auctorem. Est communis, ut docet *Felin. inc. olim de rescri. n. 5. & Gomez. n. 8.* Debet tamen hoc probari per duos testes omni exceptione maiores, si neget se dixisse, quia debet omnino de tali indicio constare. Nam cum ipsum crimen non certo concludatur ex tali indicio, etiam si de indicio constet; multo minus procedendum est ex indicio dubio. Idem dicendum est de confessione facta coram Iudice incompetente, id est, qui non habet pote-

statem cognoscendi in causa, eo quod vel reus non sit illi subditus vel causa sit exempta; et si enim ex tali confessione reus non possit condemnari à proprio Iudice, vt patet ex capit. *Ac sic clericis, de iudiciis*, potest tamen torqueri tãquam ex indicio, quod maximam præsumptionem criminis ingerit. Quod autem multi Iurisp. cum *Bartolo in l. 1. ff. de qq.* docent confessionem extraiudicalem ita valere ad torturam, vt si reus in tortura idem confiteatur, possit condemnari, etiamsi postea non ratificet confessionem, falsum est, si de condemnatione ad pœnam ordinariam criminis intelligatur: quia confessio in tormentis præcedentibus iudiciis facta semper requirit perseuerantiam & ratificationem: alioqui est nullius momenti, cum vi tormentorum censeatur expressa

10. *Tertium* est assertio duorum vel trium sociorum: quando enim duo vel tres capti fatentur crimen & produnt aliquem socium criminis, potest hic capi, & torturæ subiici: & hoc seruatur in regno Neapolitano & Galliæ, vt docet *Clarus q. 21. num. 10.* debent tamen tunc cum iuramento deponere, quia agunt vt testes. Hoc tamen intelligi debet, quando non est iusta suspicio, id ex maleuolentia proficisci. Dictum vnus socij, etiamsi iuramento confirmetur, non sufficit ad torturam, nisi alter simul infamia, vel graui suspicione illius criminis laboret, quia per se est testis minus idoneus, qui tamen cum fama potest vehementem præsumptionem parere. Similiter assertio vulnerati persistentis in ea vsque ad mortem non sufficit ad torturam, vt expressè habetur *L. si quis in graui. ff. ad senatus cons. Silan.* Ratio est, quia præsumitur ex aliqua offensione, vel errore dixisse.

11. *Quartum* est fuga statim patrato delicto inita, vt habetur *l. Corn. ff. eod. tit.* si tamen citatus compareat, abstergit omnē suspensionē. Aliqui addūt solam fugam nõ sufficere, nisi præuia aliqua suspicione. *Vide Clar. n. 239*

12. *Quintum* est inimicitia grauis non sola, sed cum aliis indiciis ex ea pendentibus, vt si ante minatus est, & minas suas solitus sit exequi: si parauit arma, & visus est circa illum locum eotempore, quo homicidium putatur commissum. Ita *Bartol. & alij l. finali ff. de questionibus.*

13. *Sextum* est inconstantia & titubatio rei, dum examinatur circa principalia causæ, iuncta aliis indiciis, vt docet *Clarus num. 39.* sola tamen titubatio, vel solum mendacium non sufficit, quia aliqui ita perturbantur in illo examine, vt vix sciant, quid dicant.

14. *Septimum* est si quis visus sit exire domo, vel ex aliquo loco ense stricto, & ibi reperiatur aliquis interfectus. Ita *Gomez num. 11. & multi Iuriss. quos citat.*

15. *Octauum* est, si res sublata reperiatur apud reum, nisi docere possit, vnde eam habeat. Ita communiter DD. teste *Gomez n. 12.* qui hoc limitant, si est persona vilis, & de qua non sit bona opinio.

16. *Nonum* est, si commissio aliquo magno furto cuius nescitur author, aliqua vilis persona, quæ sæpe versari ibi solet, apparet repentè diues. Nam illis circumstantiis concurrentibus nascitur magna præsumptio aduersus eam, quæ sufficiens sit ad torturam, vt ex communi sententia docet *Gomez n. 13.* Hæc ferè præcipua sunt indicia à DD. explicata, ex quibus cætera prudenter æstimari poterunt.

17. *QVÆRES primo.* An sit sufficiens indicium ad capturam & torturam, quod recens occisus vel vulnus sanguinem emittat ad præsentiam huius, & non ad præsentiam aliorum? Aliqui affirmant, sed contrarium est probabilius cum *Gomez n. 15.* quia hoc indicium est nobis incertum, vt potè ex causis nobis ignotis: non enim constat, an id fiat operatione diuina in detestationem homicidij, & vt sic homicida occultus patefiat: an ex aliqua causa naturali: an fraude aliqua diaboli. Idem di-

cendum videtur de probatione illa per aquam, qua iudices aliqui fœminas sortilegij suspectas solent in aquâ certo modo ligatas iniicere, quæ si mergantur, absoluntur: si mergi nequeant adiudicantur torturæ, quasi hoc sit indicium sufficiens ad torturam, cum tamen sit incertum. Nam si id opera dæmonis agitur, vt omnino agi videtur, incertum est: An ille non permittatur aliquando hanc calumniam struere innocentibus.

18. *QVÆRES secundo.* An reus possit sæpius torqueri, Resp. si nihil confessus est, non potest sæpius torqueri, nisi indicia sint grauissima, quia per illam constantiam videntur indicia elisa. *secundo*, si noua tamen indicia superueniant, repeti potest quæstio, vt habetur *l. vnius ff. de qq.* *Tertio*, si quæ confessus est in confessione postridie reuocet, verius est rursus posse subiici, etiam si noua indicia non superuenerint, quia per talem reuocationem indicia non sunt elisa: imo illa variatio videtur fecisse nouum indicium.

Quæst. II. An iudex condemnans reum præter ordinem iuris teneatur ad restitutionem?

1. **P** R I M A C O N C L V S I O. Tenetur ad restitutionem, si condemnet non subditum, aut in crimine exempto. Ratio, quia facit ei manifestam iniuriam. Nam etsi alter dignus sit morte, tamen Iudex non habet authoritatem illum puniendi. Atqui ex iniuria nascitur obligatio restituendi, si ex ea damnum secutum sit. Nota tamen si proprius Iudex qui legitimè poterat reum condemnare, ratum habeat factum alterius, illum liberari ab obligatione restituendi. Ratio est, quia hoc ipso, quod proprius Iudex habeat ratum alterius iudicium, vult illud ex hoc tempore censeri tanquam à se factum.

2. **S** E C V N D A C O N C L V S I O: Etiam iudex proprius, qui condemnat reū, vel ex priuata sententia, vel cognitione per iniuriam extorta, tenetur ad restitutionem. Ita

Nauarr. cap. 18. num. 59. & alij. Ratio est, quia quando ex priuata sententia condemnat, facit iniuriam reo tanquam Iudex minimè competens: non enim concessa est illi talis auctoritas, vt ex priuata sententia progrediatur: quando autem per iniuriam extorquet crimen, dat iniuste causam damni: ergo tenetur ad reparationem damni, quod ex illa cognitione iniuste parta sequitur. Nota tamen, si iudici suppetebant alia rationes, ex quibus reum iuridicè damnare poterat, non teneri ad restitutionem, quia solum in modo inferendi damni iniuria commissa est, cum idem damnus alia ratione iuste potuisset inferre.

QVÆSTIO LXVIII.

DE ACCUSATORE.

Quæst. 1. *Quid sit accusatio, & quas requirat solemnitates?*

1. **P** R I M A C O N C L U S I O. Accusatio propriè est delatio rei de crimine ad vindictam publicam libello facta. *Ita Sylu.* Finis accusationis est vindicta publica ad exemplum populi, vt omnes ab huiusmodi criminibus sibi caueant.

2. **S** E C V N D A C O N C L U S I O. Ad eam iure communi requiruntur sex. *Primum*, vt fiat in scriptis. *Secundum*, vt exprimatur dies & annus quo intentatur. *Tertium*, nomen accusatoris & accusati. *Quartum*, species delicti. *Quintum*, locus & etiam tempus, nempe annus & mensis quo delictum commissum est. *sextum*, inscriptio accusantis. Hæc omnia habentur l. libellorum ff. de accusationibus.

3. **Q** V Æ R E S. An omnia planè necessaria sint. *Resp.* *Primum*, requiritur ex lege: con suetudine tamen receptum est, vt accusatio possit fieri verbaliter, modo Notarius eam statim in scriptum redigat. *Secundum*, iam non est necessarium, vt testantur D.D. *Tertium* & *Quartum* & *Quintum*, nunquam debent omitti. *sextum*, nēpe

inſcriptio accuſantis, qua accuſator ſe obligat ad pœnam talionis, modo non eſt neceſſaria in foro ſæculari: imò nec in uſu, quia id retraheret homines ab accuſando: rari enim reperirentur, qui uellent ſuſcipere onus probandi cum tantò periculo: tum, quia hoc tempore Iudex poteſt procedere ex officio, ſi accuſator defecerit. In foro tamen Eccleſiaſtico, ubi ſeruatur ius canonicum, neceſſaria eſt: ut colligitur ex c. *Qualiter & quando 2. de accuſationibus.*

Quæſt. 2. *An accuſationem debeat precedere ſecreta monitio?*

1. **P** R I M A C O N C L U S I O. Quodcumque crimen eſt probabile in iudicio, non tenetur accuſator ex iuſtitia præmittere ſecretam monitionem, ſed poteſt ſine iniuria accuſationem inſtituere. Ratio eſt, quia in tali caſu propter bonum publicum conſeſſa eſt accuſatio, uel ſaltem denuntiatio, ut crimina in exemplum aliorum puniãtur, & ſic alij à malo deterreantur. Vnde reus non poteſt queri de iniuria ſibi facta, quod ante monitus non fuerit.

2. **D** I C E S. Qui Euangelicè denunciat, tenetur prius monere peccatorem, ſi putet illum emendandum, idque ex iuſtitia, ut multi uolunt: ergo etiam qui iudicialiter denuntiat, uel accuſat. Reſp. Non eſt par ratio, quia qui euangelicè denunciat, nullam habet cauſam denunciandi, niſi fratris emendationem: ergo ſi priuatim emendari poteſt, non debet denunciare: quia non debet ſine cauſa fratrem infamare: qui autem accuſat, uel denunciat iuridicè, ſpectat punitionem ob bonum publicum. Vnde etiam ſi frater eſſet priuatim emendandus, tamen ſub eſt iuſta cauſa illud accuſandi, nempe ut eius punitione alij terreantur.

3. **S** E C U N D A C O N C L U S I O. Sæpe tamen fieri poteſt, ut priuſquam accuſes, uel denũcies iuridicè, tenearis lege charitatis proximum monere, ut deſiſtat à crimine:

praesertim, si sit occultum, & speretur priuatis monitis esse emendandus, & ad debitam satisfactionem inducendus; maximè si persona habeatur honesta: tunc enim contra charitatem esset tantum malum irrogare.

4. **NOTA** tamen, quando crimen est contra bonum publicum, & adhuc pendet, vel continuandum putatur infuturum, charitatem ordinariè non postulare vt monitio secuta accusationem vel denuntiationem praecedat; sed debere statim deferri Iudici, vt malo occurrat, vt v. g. si occultè aliquis haereticus in urbem irrepserit, si quis cum hoste occultè tractet, si consilia Principis significet, si falsam monetam cudat. Ratio est, quia periculum quod impendet est minoris momenti quam infamia & damnū quod alter ex accusatione incurrit.

Quaest. 3. *An accusator possit desistere ab accusatione incepta, & quas ob causas?*

1. **PRIMA CONCLUSIO.** Certum est posse & debere etiam desistere in histribus casibus. *Primo*, si deprehendit se errasse, quia scilicet putauit hunc esse auctorem criminis, qui non est. *Secundo*, si res incipit esse dubia, & post diligentem inquisitionem maneat dubia. *Tertio*, si videt se probare non posse, tunc enim pergere in accusatione esset calumniari.

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Certum est posse desistere, si Iudex accusationem refutet, nolendo eam admittere, vel si rescindat admissam. Hoc autem potest facere Iudex *primo*, si videt libellum habere aliquem defectū substātiālē. *secundo*, si accusatur aliqua personā quā non potest sine magna Reip. perturbatione puniri: tunc enim supremus Iudex potest accusationē inchoatā abolere; etiamsi accusator priuata causa, vt suas iniurias persequatur, accusaret. Ita *Casietanus a. 3.* Ratio est, quia Principis est primario gerere curam boni communis; ad quod refertur bonum priuatorum, ac proinde ipsius est cauere damnum publicum, etiam cū incōmodo priua-

totum. Iudex autem inferior ob eandem causam potest accusationem ab initio non admittere & repellere, idque non ordinario iure & potestate, sed ex tacita quadam Principis voluntate: admissam tamen non potest ex auctoritate abolere, sed potest suspēdere, & dissimulare, & interim totū negotiū Principi exponere. *Tertio*, si persona illa bono publico cēsetur necessaria, vel valde cōducibilis: tunc enim supremus Princeps potest accusationem abolere: inferior autē Iudex potest eā non admittere, & admissā impedire ex quadam æquitate; si non agitur de iniuria partis: si autem agitur de iniuria partis, non potest; quia ad ipsum non spectat principalis boni publici promotio, sed officij iniuncti administratio. Itaque tenetur parti ius dare, nec potest se prætextu maioris boni publici eximere. Alioqui hac arte sæpe Iudices liberarent, quos vellent.

3. **TERTIA CONCLUSIO.** In causa civili potest actor à lite recedere, siue per gratiam, siue per transactionem; si tamen actio sit famosa, qualis est furti, non potest in ea transigere post litis contestationem sine Iudicis auctoritate, alioqui notatur infamia, ut patet *L. furti ff. de his qui notantur infamia.*

4. **QUARTA CONCLUSIO.** In causa criminali ante litem inchoatam licitum est desistere per gratiam, (si accusator non tenetur accusare vel denunciare,) post litem inchoatam non est licitum sine Iudicis auctoritate, neque etiam sine consensu rei, si fuit subiectus tormentis, vel ex accusatione infamatus. Quod si aliter destiterit, incurrit pœnam senatus cōsulti Turpiliani, quo punitur infamia, & quinque libris auri si crimen erat publicum quod accusauerat; ut patet *L. i. c. ad Turpilianum*: si autem erat priuatum, punitur pœna extraordinaria, arbitrio Iudicis *l. si quis ff. eod. tit.*

5. **QVÆRES.** Quod crimen dicatur priuatum, quod publicum? *Resp.* priuatū dicitur, cuius accusatio solum concessa est ei, qui iniuriam vel damnum passus est, ut

crimen furti, iniuriarum, stellionatus, vt patet ex L. si quis ff. ad Turpilianum, & L. finali, ff. de priuatis delictis. Publicum dicitur cuius accusatio cuilibet concessa est, quia ad publicam vtilitatem maximè pertinet illud puniri, vt patet ex l. i. & seqq. ff. de publicis iudiciis. Tale est *Primo*, omne illud, quod directè fit contra Deum, & res diuinas, vt hæresis, blasphemia, euersio templorum & imaginum, & similia sacrilegia. Colligitur ex l. 4. c. de hæreticis. *Secunde*, tale etiam est, quod fit contra Majestatem Principis, vel Reipub. vt omnia crimina læsæ Majestatis. *Tertio*, quod fit contra priuatam personam, tunc demum censetur publicum, si lege statutum sit, vt publicum habeatur, vt crimen homicidij, parricidij, adulterij, peculatus, falsi, vis publicæ, vel priuatæ, ambitus, repetundarum, annonæ, vt patet L. i. ff. de publicis iudiciis.

6. QUINTA CONCLUSIO. Licitum est transigere in crimine publico capitali, præterquam in crimine adulterij, quia hic transactio est turpis, si autem est crimen publicum non capitale, non est licitum transigere, nisi in crimine falsi, vtrumque habetur L. Transigere C. de transactionibus. In criminibus priuatis generatim transactio est licita. Quod tamen intellige ante accusationem. Nam post accusationem non potest fieri sine auctoritate Iudicis. Porro in his omnibus videndæ sunt leges, & consuetudines prouinciarum. Nam hæc quæ ex iure allata sunt, supponunt accusationem fieri cum inscriptione, quæ tamen iam vix est in vsu.

QVÆSTIO LXIX.

DE REO.

Quæst. I. An reus à Iudice non iuridicè interrogatus teneatur fateri veritatem?

I. PRIMA CONCLUSIO. Reus nō tenetur veritatè fateri, aut iurare de calumnia, id est, se in omni parte litis veritatem dicturum si iuridicè nō interrogat.

Iudex, aut iuris ordine seruato. Est communis, & colligitur ex c. *Qualiter & quando* & c. *cum oporteat*, & c. *inquisitionis de accusationibus*. Ratio est, quia tunc non potest reo ullam obligationem imponere ad crimen aperiendum, aut ad iurandum; cum ius ei hanc potestatem non concedat: Vnde sequitur reum non teneri ad eius mentem respondere, aut iurare; sed artificio eludere.

2. *QVÆRES.* Quando Iudex dicitur interrogare reum non seruato ordine iuris? Respondeo. Quando de crimine occulto interrogat, de quo neque est fama contra reum, neque indicia competentia, neque probatio semiplena. Vt enim reo possit obligatio imponi à Iudice ad fatendum crimen; requiritur, vt iam aliquo modo deductum sit ad notitiam publicam.

3. *SECUNDA CONCLUSIO.* Non tenetur etiam crimen fateri, quando dubitat, an Iudex iuridicè interroget. Ita Caiet. hic art. 1. *Dom. Sotus tract. de secreto mēb. 3. quest. 2. conclus. 2.* Probatur primò, quia nemo tenetur parere superiori cum graui suo vel alterius incommodo, nisi constet eum legitimè præcipere, & habere auctoritatem obligandi; cur enim tantum onus teneatur suscipere ab eo, de quo dubitat, an possit imponere? *Secundo*, In dubio fauendum est reo. Hinc sequitur Iudicem teneri reo aperire statum causæ, probationes, indicia & testes, vt videat iuridicè contra se procedi, seque interrogari posse, & vt si quid contra habeat, possit opponere, & excipere.

Quæst. 2. An iuridicè interrogatus reus teneatur fateri veritatem?

1. **A**liqui putant non teneri, si inde pœna temporalis plectendus foret, teneri tamen si tantum pœna spiritali, vt excommunicatione. Ita *Panorm. in c. Cum super, de confessis, & alij in 2. concl. citandi.*

2. PRIMA CONCLUSIO. Si iudex Iuridicè interroget, & hoc reo notùm sit, tenetur veritatem fateri, etiam si capite plectendus esset. *Ita D.Th.art. 3. Caiet. ibid. Henr. quod li. 1. quæst. 33. Palud. d. 19. quæst. 4. Nau. c. 25. num. 53.* Qui omnes generatim loquuntur, nec distinguunt inter pœnas. Probatur *primo*, quia quisque tenetur obedire superiori legitimè præcipienti. Atqui superior legitimè præcipit, quando secundum ordinem iuris interrogat reum, aut iuramentum defert: ergo reus tenetur parere dicendo veritatem. *Secundo*, in hoc casu Iudex habet ius eliciendi veritatem ob bonum publicum: ergo si reus eam occultet, facit contra ius & auctoritatem superioris. Hinc colligunt citati authores, reum non solum teneri, quia iuravit: sed etiam absque iuramento, ex vi solius præcepti superioris.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Non est tamen improbabile reum non peccare mortaliter negando crimen; præsertim in causa capitali, quamdiu est spes euadendi, etiam si iuridicè interrogetur. *Ita præter Panorm. Angelus v. Confessio delicti nu. 1. Sylu. ibidem quæst. 1. Fumus ibidem num. 8. Sa, v. Reus, & quidam alij recèntiores.* Probatur *primo*, quia quâdiu est spes euadendi, eo quod nondum sit plenè probatum, præceptum illud fatendi criminis videtur nimis difficile, neque satis accommodatum humanæ imbecillitati: vix enim vnus è centum reperietur, qui si speret hac ratione se posse euadere mortem, non sit crimen negaturus. Atqui præcepta vt obligent, debent esse consentanea conditioni humanæ, vt & leges. *Secundo*, lex humana non potest obligare cum periculo mortis, nisi aliquando magnitudo negotij aliud postulet, vt verior sententia tenet, & plerique docent: ergo nec præceptum humanum: eadem est enim vtriusque ratio, si cætera sunt paria: Atqui ex confessione criminis incurrit certissimum periculum mortis: ergo cum tali periculo non tenetur

confiteri. *Tertio*, Nemo potest cogi ad testificandum contra sanguine iunctum, vt patet ex l. 4 ff. *de testibus*: ergo multo minus ad testificandum contra seipsum. Confirmatur ex l. *Nimis graue*, ff. *de testibus*. Vbi dicitur neminem teneri contra se exhibere id, per quod sibi negotium fiat. Hinc sequitur *Primo* non teneri iurare ad mentem Iudicis, sed posse vti amphibologia, vel mentali restrictione. *Secundo*, eandem sententiam etiam in causis non capitalibus in quibus valde grauis poena imponitur, vt est damnatio ad triremes, vel perpetuum carcerem, vel confiscatio bonorum, non videri improbabilem. *Tertio*, sacerdotem non debere cogere reum vt veritatem fateatur, quamdiu est spes euadendi, quod etiam notat *Sa loc. cit.*

4. *Ad primum* contrarium Respondeo. Fieri posse vt Iudex habeat ius interrogandi causa boni publici, vt officio suo fungatur; & tamen, alter non teneatur respondere ad eius mentem, idque propter summum ius vitæ suæ tuendæ, per quod licitum est ei tegere & abscondere per ea, quæ vita ipsi eripietur, sicut qui est in periculo vitæ, potest fugere ex carcere, etsi Iudex & leges præcipiant ne fugiat, & fugientem puniant. Item citatus potest non comparere, quamuis Iudex præceperit, vt compareat. Item seruus bello captus potest fugere, etiamsi dominus præceperit, ne fugiat. Nihil enim repugnat, Iudicem habere ius inquirendi veritatem à Reo, & Reum habere ius celandi; quo casu etiamsi possit præcipere, præceptum tamen eius non obligat, neque fit ad obligandum, sed inducendum, vel terrendum Reum, vt veritatem fateatur.

5. *DICES. L. 21 c. de iureiurando*, propter calumniam dando, dicitur partes debere iurare de calumnia, Vnde sequitur reum debere iurare de dicenda veritate, *Resp. primo*, aliqui authores notant fore valde expediens,

si summus Pontifex, vel supremi Principes conderent legem, ne Iudex in causis capitalibus posset à reo exigere iuramentum de dicenda veritate, propter evidentem occasionem periurij, sicut in *c. clericos, de cohab. Cleric. & mulier.* dicitur, clericos, qui tenent concubinas, non esse compellendos ad eas abiurandas, propter periculum periurij, sed censuris cogendos. Respondeo *secundo*, per iuramentum calumniæ eo loco non intelligi iuramentum de dicenda veritate, sed de non agendo calumniosè, seu quod non committet calumniam in causa, vt patet ex ipsis verbis legis.

Quæst. 3. An reus, condemnatus secundum allegata & probata, teneatur obtemperare?

I. PRIMA CONCLUSIO. Quando sententia est, rei ipsa iniqua, vt quia nititur falsa præsuppositione, aut falsis propositionibus, non obligat in conscientia; quamuis secundum ordinem iuris sit lata. *Ita plerique auctores.* Ratio est, sententia est veluti lex quædam alicui priuatim imposita. At lex non obligat, quando ex eius obseruatione sequeretur id, quod est contrarium fini legis. Vnde cum finis sententiæ sit, vt cuique tribuatur quod suum est, si ex eius obseruatione contrarium eueniret, non obligat. Hinc sequitur, *Primo* eum, qui per talem sententiam aliquâ re priuatus est, vt legato, hæreditate pecuniaria, non teneri in conscientia ad solutionem, nisi maius malum aut scandalum timeretur. *secundo* sequitur, illum cui talis res est applicata, si sciat sententiam falso fundamento niti, non posse eam retinere, sed obligari restituere, quia illa res est alterius. *Ita Innoc. in c. Quia plerique, de immunitate Eccles. & alij.*

2. SECUNDA CONCLUSIO. Reus tamen in hoc casu non potest se per vim defendere contra Iudicem, aut ministros, ne sententiam talem exequatur. *Ita D. Thom. art. 4. Et est fere communis sententia. Probat*

primo, quia Iudex habet ius exequendi talem sententiam, imò authoritate Principis, aut Reip. ad hoc compellitur: ergo reus non potest ei resistere, alioquin daretur bellum vtrimque iustum absque ignorantia. *secundo*, quia nasceretur inde graue scandalum & perturbatio in Repub. Hæc vera sunt in causis ciuilibus, & quando Iudex procedit seruato iuris ordine. Nam si non ita procedit, potest reus se defendere, vt fatetur *D. Thom.* quod vero ad causas criminales attinet, aliqui putant licitum esse Reo vti mera defensione, si scandalum absit & alioquin innocens plectendus esset morte. *Ita nonnulli Iurisp. apud Couar. l. 1. par. resol. c. 2. num. 13.*

Quæst. 4. *An reus possit fugere ex carcere?*

1. **PRIMA CONCLUSIO.** Ante sententiam potest fugere, nisi fortè iurauerit se permansurum. Est communis, quam vsus omnium gentium confirmat. Ratio est, quia non conicitur in carcerem, vt ibi sponte maneat (hoc enim nemo vel certè perpauci facturi sunt) sed vt ibi detineatur interim, dum eius causa excutitur.

2. **DICES.** Ex fuga illius potest obueneri damnum custodi carceris. Respond. Hoc custos debet tribuere suæ negligentia. Nam alter vtitur suo iure.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Etiam post sententiam fugere potest, si damnatus sit ad pœnam mortis, vel mutilationis. *Ita D. Fb. a. 4. Caiet. ibid. Sotus l. 5. q. 6. a. 4.* Ratio est, quia non potest ei præcipi cum obligatione, vt cum tanto damno suo ibi maneat; hoc enim præceptum esset nimis difficile, & quodammodo superans humanam conditionem.

Quæst. 5. *An possit carceres & vincula effringere?*

1. **NEGANT** Couar. l. 1. var. resol. c. 2. num. 14. Sylus. v. Accuso. num. 12. & Henr. quodli. 9. quæst. 25.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Qui licitè potest fugere, potest etiam vincula rumpere & carcerem per-

tundere. Ite *Calet. & Sotus supra Nauarr. c. 27. num. 102.* & *passim recentiores*. Probatur primo, quia cui licitus est finis, licita etiam sunt media: ergo cui licita est fuga, licitum etiam est eius impedimenta remouere. Neque hoc est, vim inferre potestati publicæ, quia hæc non est in vinculis & lapidibus sed in Iudice & ministris, quibus non licet vim inferre, quando iusta est condemnatio. Secus est de vinculis & carcere: sicut si quis obijceretur leoni deuorandus, posset se viribus contra eum defendere. *secundo*, Reus non tenetur ibi manere, sed Iudicis est curare, vt vi maiori detineatur: ideo enim catenæ & compedes sunt ferreæ, & carceres firmissimi; alioqui si vinculis stupeis constrictus esset, non posset ea disrumpere, quod est ridiculum. *Tertio*, illud præceptum oblatæ occasione euadendi, nimis esset durum, & humanis moribus minimè accommodatum.

3. DICES. Effractores carceris grauissimè à legibus puniuntur, vt probat *Couar. ex 4. legibus*: ergo peccant effringendo carcerem: si enim non peccarent, illa punitio esset iniusta. Resp. legislatores illi fortè secuti sunt alteram sententiam, quæ etiam est probabilis; vel certè procedunt ex præsumptione, quod effractores custodibus vim attulerint, quod ipsa verba legis insinuant, vt patet *l. 1. de effractoribus*.

2. SECUNDA CONCLUSIO: Damnatus ad pœnam carceris temporariam, non potest fugere, vel carcerem effringere. Probabile tamen est damnatum ad carcerem perpetuum præsertim grauem, posse fugam capere. Prima pars est communis, quia hæc pœna non est ita grauis, quin reus, qui ob sua crimina iustè ad eam est damnatus, debeat eam sponte subire; sicut soluere multam pecuniariam, concedere in exilium, seruire ad tempus in hospitali, manere ad tempus intra monasterium, & similia. Secunda pars de perpetuo carcere, præsertim graui, est *Salony, & quorundam recentio-*

rium, contra Caiet. Sotum & Couarr. Ratio est, quia non tam condemnatur vt ibi sponte maneat, quam vt detineatur: esset enim nimis graue obligare in conscientia ad sponte manendum in perpetuo carcere graui.

Quæst. 6. *An alij possent Reo auxilium ferre ad fugam vel effractionem?*

1. **PRIMA CONCLUSIO.** Cuicumque est licitum fugere, ei possunt alij fugam & vinculorum disruptionem suadere, modo non sint publicæ potestatis ministri. Ita *Caiet. & Sotus supra, & alij passim.* Ratio, quia quod tibi licitum est facere, id possum suadere tibi vt facias, nisi ratione officij prohibear, quo modo prohibentur ministri iustitiæ: cum enim ex officio teneantur curare, vt reus detineatur, contra officium facerent fugam suadendo.

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Probabile etiam est licitum esse iisdem captiuo porrigere instrumenta, quibus vincula incidat, & carcerem effringat. Ita *Caiet. & Salon. contra Sotum.* Probatur *primo*, quia si potes alicui consulere finem, cur non etiam disponere media necessaria ad illum consequendum; præsertim cum cõsiliu non videatur aliud esse; quam speciale quoddam instrumentum. *secundo*, licitum est ostendere illi viam & modum, quo possit elabi; vt fateatur Sotus. Atqui hoc non minus est opitulari, quam præbere instrumenta. *Tertio.* Nulla est ratio, cur non possum præbere instrumentum ei, qui licitè vtetur, nisi ob peculiarem aliquã causam id mihi sit prohibitum; neque id est violare publicam custodiam, quia non iuuo effringere; neque porrigo instrumenta ei, qui iniustè vsurus est.

3. **TERTIA CONCLUSIO.** Non tamen possumus iuuare reum effringendo exterius carceres, & rumpendo vincula. Est communis. Probatur *primo*, quia solus reus habet ius ad id propter maximũ incõmodum,

quod ipsi imminet. *Secundo*, alioqui nihil posset esse Iudicibus satis firmum & tutum ad custodiam reorum, quod cederet in maximum Reip. damnum.

QVÆSTIO LXX.

De Testibus.

Quaest. 1. *Quot testes requirantur in causis criminalibus?*

1. **S**uppono crimen tribus modis legitimè constare posse Iudici. *Primo*, si ipse cum tribus vel quatuor aliis deprehendat reum in flagranti delicto. *Secundo*, si reus in iudicio confiteatur crimen. *Tertio*, si testibus conuincatur. Hic 3. modus est ferè ordinarius, de quo hic agimus.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Quando per testes veritas inquiritur, in causis criminalibus, requirantur & sufficiunt duo testes legitimi. Est communis, iure gentium recepta. Et colligitur ex l. *ubi numerus*. ff. *de testibus*. Et c. *licet vniuersi*, De testibus.

3. **QVÆRES.** An etiam requirantur iure diuino? Resp in veteri testamento requirebantur iure diuino, vt patet Deut. 17. v. 6. *In ore duorum aut trium peribit qui interficietur.* At in nouo testamento hoc ius non obligat, quia omnia iudicialia abrogata sunt per mortem Christi.

4. **SECUNDA CONCLUSIO.** Quamuis in causis criminalibus requirantur & sufficiant duo testes, fieri tamen potest, vt iure ciuili, vel canonico requirantur aliquando plures in aliqua causa. Sic iure canonico ad condemnandum Episcopū Cardinalem requiruntur 72. testes. Ad presbyterum Cardin. 64. Ad Diaconum Card. 27. ad reliquos Clericos 7. vt patet ex Sylu. Papa c. *Presul.* 2. *quaest.* 5. sic etiam iure ciuili in testamentis clausis requiruntur 7. testes. In codicillis & apertis testamentis 5. In criminalibus tamen hoc Iure sufficiunt duo: quia in testamentis plures sunt insidiatores, & testator mortuus non potest suam mentem interpretari.

Quæst. 2. *Quales debeant esse hi duo testes, ut legitime probent.*

I. **P**RIMA CONCLUSIO. Ut plenè probent requiruntur 4 *Primum*, ut deponant iurati, ut patet ex c. *Nuper*, de testibus. *Secundum*, ut testentur de eodem facto, alioqui non essent duo testes eiusdem facti. *Tertium*, ut sensu externo factum ipsum, de quo testantur, perceperint, v.g. ut viderint occidentem, aut audierint blasphemantem, ut habetur l. *solam* c. de testibus. *Quartum*, ut sint idonei, & omni exceptione maiores, id est, contra quos nihil potest iure opponi, quo minus fides illis adhibenda sit, vel cur non sint ad testificandum admittendi.

2. **S**ECUNDA CONCLUSIO. Multi repelluntur in causis criminalibus tanquam minus idonei ex dispositione iuris, iure canonico repellitur mulier ob fragilitatem sexus, & ingenij mutabilitatem. c. *Forum*, de verborum significationibus & c. *Mulierem* 33. quæst. 5. Iure tamen civili in omni causa admittitur l. *Ex eo* ff. de testibus, Præterquam in testamento l. *qui testamento*, ff. de testamentis. *Secundo*, repellitur minor 20. annis l. *In testimonium* ff. de testibus. *Tertio*. Inimicus eius, contra quem testimonium dicitur: hic repellitur etiam in criminibus exceptis, in quibus alij minus idonei admittuntur ut in probanda Simonia, hæresi, & aliis similibus c. *Per tua*, de Simonia. *Quarto*. Ascendentes & descendentes accusatores, & laterales, sed hi tantum vsque ad quartum gradum. Non tamen consanguineos & affines Rei interdum admitti posse ad Reum defendendum, eiusque innocentiam probandam, ut habet vsus teste Claro. *Quinto*, domestici ipsius producentis. *sexto*, infamis infamia iuris, qualis est omnis, qui de aliquo crimine est damnatus. Infamia autem facti, etiam regulariter repellitur. *Septimo* periurus. *Octavo*, Socius criminis l. *sin.* c. de accusationibus. In criminibus tamen

exceptis admittitur socius, vt idoneus testis, vt in hæresi, crimine maiestatis, falsæ monetæ, maleficio seu sortilegio, Sodomia, & furto famoso. *Nono.* Persona vilis & inops, de qua suspicio est, faciliè posse pecuniâ corrumpi. *Videl. 3. & 4. ff. de testibus,* vbi ferè hæc omnia habentur. Nota tamen testes minus idoneos admitti tanquam idoneos, quando delictum est commissum eo loco vel tempore, vbi copia testium haberi nequit, vt in campo, silua, monte, cubiculo, vel nocturno tempore, vt patet *c. fin. de testibus.*

Quæst. 3. An quis semper teneatur testari ad præceptum Iudicis?

I. PRIMA CONCLUSIO. Subditus tenetur denunciare, & testari, præcipiente Iudice, in his casibus, *Primo,* si auctor laboret infamia delicti. *Secundo,* si de eo est semiplenè probatum. *Tertio,* si ab eo impendat aliquod damnum bono publico, vel graue malum alicui priuato, quod aliter nequeat impediri. *Quarto,* si procedatur via accusationis, & delictum plenè probari possit, tunc testis citatus tenetur testari. Colligitur ex *l. inuitus de testibus,* & ratio est, quia nisi hoc casu possit testis cogi, nemo auderet accusare, quia non potest probare nolente teste, & sic videretur calumniator.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Multis tamen casibus non tenetur denunciare, vel testari. *Primo,* si nouerit ex confessione sacramentali. *Secundo,* si illi sub secreto patefactum est consilij vel auxiliij petendi causa, ad salutem animi vel corporis miseri delinquentis; vt si sit medicus, aduocatus, obstetrix: tunc enim non potest denunciare, nec testimonio suo confirmare, etiamsi de auctore esset infamia, vel semiplena probatio, *Ita Nau. c. 25. n. 46. Cordub. l. 9. 43. & Petr. Nau. l. 2. c. 4. num. 222.* Ratio est, quia non debet misero homini obesse, quod auxiliij vel consilij petendi causa se alteri bona fide patefecerit, alioqui peccatores à consilio petendo

auerterentur. *Tertio*, si auctor non laborat infamia; nec timetur damnum in futurum; (vt si speretur emendandus priuatis monitis) non teneris denunciare, neque testari contra eum, quādo proceditur per inquisitionem, etiamsi tu cum duobus vel tribus aliis scias. *Quarto*. Quando proceditur via accusationis, si testis videt rem probari non posse, eo quod ipse solus, & accusator sciant, non tenetur testari. *Quinto*, Quando Iudex quærit quis acceperit, non tenetur subditus patefacere eum qui accepit causa iustæ compensationis, eo quod aliter obtinere non poterit. *sexto*, si ex denunciatione, vel testificatione, aliquod notabile damnum mihi immineret. *septimo*, si cognoui ab eis, qui non sunt fide digni, Hoc enim perinde est, ac si nescirē. *Vide N. d. c. 25. n. 46.*

Quæst. 4. An testis teneatur ad restitutionem si nolit testari, vel si veritatem occultet?

1. **P** R I M A C O N C L U S I O. Certum est non teneri ad restitutionem ex eo, quod se non obtulit, quia non tenetur ex iustitia se offerre, quamuis aliquando teneatur ex charitate,

2. **S** E C V N D A C O N C L U S I O. Nec tenetur ad restitutionem, si nolit testari, quando graue damnum ei impenderet inde, quia non tenetur tunc testari, nec superior potest eum obligare, nisi bonum publicum id exigat. Sed difficultas est, si nullum damnum immineat, & à Iudice citetur, vel iussus sit citari, an tunc teneatur restituere, si non obtemperet; *Resp. primo*. Probabilius est eum, qui se occultat, vel fugit, antequam Iudicis præceptum, aut citatio ei legitimè denunciatur, non teneri ad restitutionem damni, quod sequitur ex defectu testificationis. Ratio est, quia nemo obligatur præcepto superioris; priusquam id ei debito modo imponatur. Sicut si inferior vitet conspectum superioris ne ab eo mandatum aliquod accipiat, non obligatur præcepto, etsi malè faciat tali vtens artificio. *Respon-*

deo *secundo*. Non videri quoque improbabile, si postquam citatio Iudicis per ministrum publicum ei est intimata, fuga, vel fraude testificandi actum declinauerit, non teneri ad restitutionem. Ita *Molina diff. 83*. Ratio est, quia citatio illa & præceptum non imponit illi obligationem iustitiæ ad se sistendum & testandum, sed solum obedientiæ: non enim censetur iniustus, si non compareat, sed inobediens & contumax. Confirmatur, quia obligatio, qua quis ex iustitia tenetur in gratiam proximi aliquid facere, non oritur præcisè ex præcepto Superioris, sed ex acceptatione eius, qui vult aliquid facere in gratiam proximi. Nam acceptando implicite promittit, & alteri iustitiam ad hoc exigendum.

Quæst. 5. An Testis teneatur restituere si falsum testatus sit?

I. **P** R I M A C O N C L U S I O. Si vel sciens, vel ex crassa ignorantia dixit falsum testimonium, ratione cuius alter iniuste damnum acceperit, tenetur ad restitutionem damnorum in solidum. Ratio, quia per injuriam est efficax causa totius damni.

2. **S** E C U N D A C O N C L U S I O. Qui falsum testimonium dixit ex ignorantia, vel inaduerterentia non culpabili, vel ex obliuione saltem non mortifera, non tenetur ad restitutionem damni secuti. Ita *Caiet. art. 4*. Ratio est, quia neque ratione rei acceptæ; cum nihil inde habeat; neque ratione iniustæ damnificationis, quia non peccauit mortaliter, vt supponimus. Atqui probabile est est non teneri ad restitutionem ex damno illato eum, qui non peccauit mortaliter.

QVÆSTIO LXXI.

De Aduocato.

Quæst. 1. An aduocatus possit causam dubiam tueri?

I. **P** R I M A C O N C L U S I O. Si vtraque pars est quasi æquè probabilis, potest suscipere patrocinium vtriusuis, id est, siue Rei, siue actoris. Ratio est, quia

tunc vterque habet ius iudicio experiundi.

2. *SECUNDA CONCLUSIO.* Si causa rei minus quidem sit probabilis, quam actoris, absolutè tamen sit probabilis, potest aduocatus eam tueri. Ita *Sotus l. 5. quest. 8. art. 3.* Ratio est, quia Reus tunc potest se tueri: ergo & aduocatus reum. Sed difficultas est, si causa actoris sit minus probabilis, quam Rei. Sotus existimat aduocatum tunc non posse causam actoris suscipere, si inde graue damnum Reo immineret, quia id esset contra charitatem. Quod interdum locum habere potest, quando causa potiri parum interest actoris. Ordinariè tamen, quando causa est verè probabilis, suscipi potest, siue sit actoris siue rei, quia non semper id quod videtur probabilius, est verius: Imo sæpè id, quod minus videtur, verius est. Vnde etiamsi aduocato videatur causa Rei probabilior, potest tamen bona fide suscipere causam actoris, quæ etiam probabilis sit; & subiicere se Iudicis determinationi, allatis eis, quæ pro ea faciunt.

DICES primo. Ea pars est iure potior, cuius causa est probabilior: Atqui iniquum est agere contra eum, qui maius ius habet: ergo: Resp. ille, cuius causa est probabilior, videtur quidem iure potior; non tamen semper est re ipsa. Vnde is, cuius causa est probabilis non tenetur eam deserere, quod aduersæ partis videatur probabilior, sed potest afferre quæ pro sua faciunt; & totam determinationem Iudici relinquere, cui fortè aliter videtur.

4. *DICES secundo.* Cuius causa est minus probabilis, non potest alteri bellum inferre, vt suppono: ergo nec litem aduersus eum suscipere. Respondeo. Non sequitur. Ratio est, quia per litem fit inquisitio veritatis, vtri re ipsa plus iuris conueniat, & decisio relinquatur Iudici, cuius est vtriusque partis momenta expendere. At vero belli illatio est executio sententiæ. Vnde

supponit sententiã esse latam; vel debere ferri in fauorem eius, qui bellum infert: cuius autem ius est minus probabile, non debet sententia pro illo, sed potius contra illum ferri; ac proinde potest bellum mouere.

Qu. 2. Quando Aduocatus teneatur ad restitutionem parti?

1. **P**RIMA CONCLUSIO. Quando negligentia, vel imperitia eius cliens iusta causa excidit, tenetur de damno, quod ipsi inde obuenit. Ratio est, quia lege iustitiæ tenetur suo clienti pro causæ conditione diligentiam præstare, vt si sit difficilis, vel magni momenti, tenetur magis laborare, quam si sit facilis, vel parui momenti. Similiter ex officio tenetur esse instructus conuenienti peritia; cum pro idoneo aduocato se gerat, & vt talis stipendia exigat.

2. **S**ECUNDA CONCLUSIO. Quando tuetur causam, quam aduertit esse iniquam, tenetur ad restitutionem omnium damnorum, quæ parti obueniunt ratione illius patrociniij, vt expensarum factarum, & eorum omnium, quæ per litem amisit, tenetur etiam suo clienti; si cum bona fide procedentem non monuit de causâ iniusta. Ratio est, quia horum omnium est causa, vel committendo, vel omitiendo contra debitum officij.

3. **Q**UÆRÈS primo. An quando aduertit causam esse iniquam, possit cum altera parte transigere. Resp. non potest, quia transactio solum habet locum in causâ dubia. Vide *Nauarr. c. 25. n. 28*. Vnde grauitèr peccant aduocati & consiliarij, qui dum in successu litis aduertunt, alteram partem tueri causam iniquam, inducunt alteram ad compositionem.

Qu. 3. An aduocati teneantur pauperibus patrocinari gratis?

1. **P**RIMA CONCLUSIO. In extrema necessitate pauperis, quando nemo alius putatur illi patrociniũ præstiturus, quiuis aduocatus tenetur ei succurrere, etiam gratis. Ita *D. Thom. art. 1. & alij*. Dicitur autem in extrema necessitate esse; quando v. g. imponi-

tur ei crimen, ob quod plectendus sit capite, vel spoliandus omnibus bonis, nisi defendatur. Ratio est, quia quiuis tenetur extremè egenti illud impendere, quo ipse instructus est, si ipse similiter non eget.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Probabile est etiam teneri in graui necessitate pauperis, vt v. g. si iniuste damnandus putaretur ad triremes, vel ad publicam flagellationem, vel ad durum carcerem. Ita Sylu. v. *Advocatus* n. 11. *Sotus* l. 5. *quæst.* 8. *art.* 1. & alij contra *Nauar.* Ratio sumitur ex dictis de Eleemolyma, quia qui quodammodo superfluum habent, tenentur in graui necessitate proximi sub peccato mortali.

QVÆSTIO LXXII.

De Contumelia.

QVÆSTIO LXXIII.

De Detractione.

Quæst. 1. Quid sit detractio?

1. PRIMA CONCLUSIO. Est aliena fama occulta & iniusta denigratio, seu violatio. Ita passim ab omnibus definiri solet. Differt autem dupliciter à contumelia primo, quod detractio lædat famam: contumelia autem honorem. secundo, quod detractio fiat occultè, siue in absentia, sicut furtum: contumelia autem coram, sicut rapina.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Detractio fit 4 modis directè. Primo imponèdo crimen falsum. Secundo, amplificando crimen verum. Tertio, patefaciendo crimen occultum. Quarto, sinistrè interpretando alterius factum.

3. TERTIA CONCLUSIO. Indirectè fit totidem modis. Primo negando rectè facta, vel dotes alterius. Secundo ea extenuando. Tertio tacendo bona alterius eo loco & tempore, quo tuum silentium alij interpretabuntur tacitam vituperationem. Quarto simulatè & frigide laudando, vt quando quis simulat se velle laudare aliquem, & tamen nihil adfert laude dignum.

Quaest. 2. Quale peccatum sit detractio?

1. PRIMA CONCLUSIO. Si intendas famam alterius lædere, erit formalis detractio, & ex genere suo peccatum mortale. Ratio est, quia lædit proximum in re graui. Est autem hoc peccatum grauius furto, & leuius homicidio, quia lædit proximum in maiori bono, quam furtum, & in minori, quam homicidium. Dixi *ex genere suo*, quia ratione paruitatis materiae potest esse veniale, vt si de industria paruam alterius imperfectio- nem narres.

2. SECUNDA CONCLUSIO. quod si non intendas lædere famam, sed ex quadam loquacitate narres peccata vel defectus alterius, est detractio materialis, & peccatum mortale, si id, quod narratur, graui- ter proximi famam lædat. Ratio est, quia etsi expressè non intendas lædere, tamen intendis implicite; dum vis illud, vnde per se læsio sequitur.

3. TERTIA CONCLUSIO. Si id quod narratur parum lædat, erit veniale. Hinc fit primo, vt narrare defectus veniales proximorum, non sit nisi veniale, vt docet D. Antonin. p. 2. tit. 8. c. 4. Ratio est, quia cum nemo ferè ab his sit liber, non notabiliter lædunt famam, nisi fortè cõditio personæ talis esset, vt in ea huiusmodi defectus censeantur magni momenti, vt si quis diceret de viro graui & Religioso crebro illum mentiri. Secundo, ob eandem causam ordinariè non est peccatum mortale reuelare defectus naturales (nisi inde aliquod notabile damnum sequatur) siue illi defectus sint animi, vt si dicas aliquem ignarum, parui iudicij aut ingenij: siue corporis, vt esse cæcum, gibbosum. Idem habet locum in defectibus naturalium, vt docet Pet. Nauarr. l. 2. c. 4. num. 307. nisi fortè propterea putaretur valdè contemnendus in animo eorum, quibus dicitur. Ratio est, quia ob hæc non censetur quis infamis. Tertio, quando ratione conditionis personæ peccata etiam mortalia

lia non censentur notabiliter lædere famam, vt si dicat militem commisisse duellum, habere concubinam, decerpisse puellam. *Quarto*, idem dicendum si generalibus nominibus peccatorum mortalium aliquem infames, vt si dicas superbum, auarum, iracundum, vt docet *Antonin. supra*. Ratio est, quia hæc nomina ordinariè non ita sumuntur, vt foment peccatum mortale; sed vt naturalem inclinationem, vel veniales defectus denotent. Fieri tamen potest vt ratione dignitatis personæ peccetur mortaliter. *Vide Nauarr c. 18. num. 24.*

Quæst. 3. *An auditor detractoris peccet mortaliter?*

1. **PRIMA CONCLUSIO.** Qui ita audit, vt inducat, vel excitet ad detrahendum, non minus peccat, quàm ipse detractor, sed potius magis. Similiter, qui detrahentem verbis vel gestibus animat ad prosequendum. Ita *D. Th. art. 4. & alij*. Ratio est, quia non solum ipse in se peccat effectu detractionis, sicut detractor; sed etiam est alteri causa detrahendi.

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Qui audiendo detractorem lætatur, non tamen inducit, nec animat ad continuandum, peccat mortaliter contra charitatem, quia scilicet, alieno malo lætatur, & etiam contra iustitiam quatenus gaudet eo opere, quo alteri iniuste damnum datur: non tamen tenetur ad restitutionem, quia non est causa damni.

3. **DICES.** Tenebatur impedire, & non impediuit: ergo est causa. **Respondeo.** Non tenebatur ex iustitia, sed solum ex charitate; vnde saltem non est causa per iniuriam.

4. **TERTIA CONCLUSIO.** Qui nec inducit nec lætatur, tamen audit, nec resistit cum possit, aliquando peccat mortaliter, aliquando venialiter. Mortaliter peccat, si infamia sit grauis, & facile possit eam impedire. Ratio est, quia charitas obligat, vt graue damnum proximi impediamus, si commodè possumus. Venialiter pec-

cat *Primo*, si detractio est leuis. *Secundo*, si nimia verecundia, vel animi pusillanimitate non audeat resistere, quia tunc valdè difficile est efficaciter impedire. *Tertio*, si putet detractorem sponte reuocaturum, vel emendaturum, quod dixit, idque breui, vel efficaciter. *Quarto*, si putet auditores non credere. Nullo autem modo peccat, si vel non putet profuturam suam monitionem: vel metuat aliquod magnum damnum, vt cõtumeliam, aut verbera: vel si rationabilis verecundia obstat, vt si sit famulus, vel nullius authoritatis: debet tamen tunc, si commodè possit, vel discedere, vel faciem tristio- rem ostendere, vel sermonem aliò diuertere.

Quæst. 6. An peccet mortaliter, qui refert dicta sine asseueratione.

1. PRIM A CONCLUSIO. Non est peccatum mortale, si ita referat, vt ei probabile non sit vllam inde infamiam orituram, eo quod alij non sint credituri. Ita *Scotus d. 15. quæst. 4. Nauarr. cap. 18. num. 50. & multi alij.* Ratio est, quia tunc non est probabile damnum proximi.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Si quis audita referat coram iis, quos probabile est ex sua leuitate credituros, etiam si ipse sufficientem ad hoc occasionem non dederit, peccat mortaliter contra charitatem: non tamen contra iustitiam, & proinde non tenetur ad restitutionem. Prima pars probatur, quia qui aduertit ex suis dictis, vel factis, alium grauiter lædendum, siue in fortuna, siue in fama, siue in corpore, tenetur ex charitate abstinere, si commodè possit. Secunda pars probatur quia non est efficax causa damni, sed merè per accidens, ex ipsius narratione sequitur: ergo non tenetur ad restitutionem.

3. TERTIA CONCLUSIO. Qui refert audita eo modo, vt audiētes merito possint induci ad opinandum malum de proximo, peccat contra iustitiam, & tene-

tur ad restitutionem. Ratio est, quia dat sufficientem causam aliis malè opinandi, ex qua re ipsa sequitur mala opinio.

Quæst. 5. An sit peccatum mortale infamare seipsum?

1. **A**ffirmat *Caietan. art. 2.* quia putat hominem non esse dominum suæ famæ. Vnde colligit grauius esse peccatum infamare se, quam proximum, sicut grauius est occidere se, quam proximum.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Seipsum infamare non est peccatum mortale ex genere suo, neque contra iustitiam, neque contra charitatem. Ita *Sot. l. 5. quæst. 10. art. 2. & alij passim.* Prima pars probatur, quia homo est Dominus suæ famæ, sicut suarum opum: ergo illam dissipando nulli facit iniuriam: ergo non peccat contra iustitiam. Secunda pars probatur, quia charitas non obligat hominem ad conseruandam bonam famam, si ipse secundum se consideretur. Confirmatur, quia prodigalitas non est peccatum mortale ex suo genere, neque contra charitatem, sed tantum veniale contra liberalitatem: ergo idem dicendum de prodigalitate famæ.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Ratione tamen alicuius circumstantiæ nempe damni, quod nobis, vel aliis contingit, ex nostra infamia, potest esse peccatum mortale se infamare. Est communis *primò*, si ex mea infamia sequatur notabile scandalum vel mihi, vel proximo. Mihi quidem, vt si ex infamia fierem effrænatior ad peccandum. Proximo vero, vt si ille sciens me aliquando tale peccatum admisisse, inde caperet occasionem idem patrândi. *Secundo*, si inde mihi immineat periculum vitæ. *Tertio*, si mea fama sit necessaria officio quod gero, vt si sim Episcopus, Parochus, Consul. *Quarto*, si mea infamia redundat in alios, vt in familiam, liberos, vel ordinem religiosum.

Quæst. 6. *An eum, qui uno loco propter crimen publicum infamis est, liceat alibi infamare?*

1. **C**Rimen tribus modis dicitur publicum. *Primo*, si sit notorium iure. *Secundo*, si factum. *Tertio*, si famosum.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Revelare alicuius crimen, quod aliquo trium istorum modorum sit publicum, eo loco, ubi ignoratur, non est contra iustitiam. Ita *Caietanus opusc. 31. res. 9. Nau. c. 18. num. 26.* Ratio est, quia quando hoc modo crimen est publicum, auctori amittitur ius ad famam. Nam ipsa facti euidencia, & iusti iudicij ratio ei repugnat, ne possit queri sibi fieri iniuriam narratione factorum, quæ iam in propatulo sunt posita. Et quidem si per sententiam sit publicum, non potest esse dubitatio. Nam una ex pœnis, qua Iudices afficiunt reos est hæc, quod eos publico loco & tempore condemnent, ut ab omnibus videantur. Si verò publicum sit euidencia facti, vel indiciorum, iam sponte videtur cessisse suo iure, quod ad famam habebat. Nam hoc ipso, quo non est veritus in publico crimen admittere, vel eius manifesta indicia dare; non videtur curasse, ut quis sciat, vel non sciat: eo enim loco & modo fecit, ut quiuis videre posset.

3. **DICES primo.** Is, qui hic amisit famam, non ideo alibi non est infamis: ergo cum ibi adhuc retineat bonum nomen, non potest eo spoliari. *Petr. Naua. & alij quidam* putant eum retinere ius ad famam in locis remotis, ac proinde si quis crimen, quod hic publicum est, ibi referat, peccaturum contra iustitiam. *Resp.* retinet quidem in aliis locis famam reipsa, & factum, non tamen iure: postquam enim crimen publicum factum est, amisit ius famæ, ita ut nemo ex iustitia teneatur amplius retinere priorem existimationem de illo. Sed quid si per iniuriam factum sit publicum? *Respondeo.* Non refert. Nam hoc ipso, quo factum reuera est publicum,

amittit ius, vt homines aliter sentiant, vt si confessus sit crimina sua occulta per tormenta.

4. DICES *secundo*. Per iniuriam nemo amittit ius. Respond. non amittit ius precisè per iniuriam, sed per id, quod ex iniuria sequitur, quod est esse publicum, & in propatulo.

5. SECUNDA CONCLUSIO. Est tamen contra charitatem. Ratio, quia regula charitatis hæc est: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*. Atqui nemo vellet suam famam lædi eo loco, vbi adhuc est integra: ergo.

Quæst. 7. *An eum, qui eo crimine infamis est, liceat de alijs infamare?*

1. PRIMA CONCLUSIO. Si illa alia sint valde affinia, & ordinariè coniuncta grauiori crimini, quod iam publicum sit, non erit peccatum mortale illa aperire apud eos, qui principale norunt, vt si narres de adultero publico scripsisse litteras amatorias, misisse munera. Si de ebrioso non rectè curare familiam, rixari cum vxore. Si de illo, qui insigne furtum commisit, referas, alia minora fecisse. Ratio est, quia non censetur noua infamia.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Si crimina illa non sint ita connexa, non solum est contra charitatem, sed etiam contra iustitiam illa patefacere: præsertim, si sint alterius generis. Est communis contra *Palud*. Probat *primo*, quia qui est infamis in vno genere vitij, non ideo amittit ad famam ius, quam famam habet in alijs virtutibus: potest enim quis haberi ebriosus, & tamen esse & haberi iustus in contractibus, fidelis vxori, Catholicus, ergo non potest infamari de alijs occultis. *Secundo*, Sicut diuersarum virtutum diuersa laus est, alia maior, alia minor, ita etiam diuersorum criminum diuersa est infamia. Et alia pluris, alia minoris æstimatur. Multi enim parum curant infamiam

fornicationis, vel ebrietatis, qui tamen maximi faciunt infamiam furti, vel homicidij: ergo nullo modo qui amisit ius famæ in vna virtute, censetur, amisisse in aliis, sicut qui læsus est in vno membro, non ideo amisit integritatem in aliis.

Quæst. 8. *An licitum sit iniuriam ab alio sibi factam deferre amico.*

CONCLUSIO. Si faciat intentione detrahendi, vt se hoc modo vindicet, sine dubio peccat, & aliquando mortaliter: si autem vt consolationem accipiat ab amico, siue vt querela exposita dolo mitigetur, non est peccatum mortale, quia iure suo vti videtur. Ita *Petr. Nau. l. 2. c. 4. n. 345.* Ratio est, quia est nimis graue, & præter humanam consuetudinem, vt quis cogatur iniurias acceptas solus in silentio concoquere, nec posse eas cum amico communicare. Nam hac ratione magna parte earum veluti pondere quodam leuatur.

QVÆSTIO LXXIV.

De Susurratione.

SIC Vt Detractio est peccatum contra iustitiam, quia aufert famam proximi, ita etiam susurratio, quia aufert amicitiam, quæ est inter proximos. Potest autem sic describi. *Susurratio est peruersus sermo ad dissoluendam quorundam honestam amicitiam.* Conuenit cum detractioe ex parte modi, quia vtraque occultè loquitur de proximo. Differt ex parte finis, & nocimenti. Nam detractor conatur famam denigrare: susurro amicitiam dissoluere. Potest tamen fieri vt susurro simul etiam detrahat, & mala, quæ de proximo ad dissoluendã amicitiam dicit, sint verè detractoria famæ.

QVÆSTIO LXXV.

De Irrisione.

DERISIO est speciale peccatum à præmissis distinctum, quia habet distinctum finem, nempe erubescentiam & ruborem proximi: hic enim spectat de

risor, vt alter suffundatur rubore. Differt autem derisor à contumelioso, quod licet vterque coram obiiciat proximo aliquo vitium, tamen derisor id facit quasi ioco, & in reparui momenti: Contumeliosus vero serio, & in re grauiori.

QVÆSTIO LXXVI.

De Maledictione.

DVPLEX est Maledictio. Altera formalis, qua quis imprecando, vel imperando vult alicui malum euenire, vt malum est. Hæc est illicita & peccatum contra iustitiam, Altera materialis, qua quis imprecando, vel imperando, vult alicui euenire malum sub ratione boni iusti. Hoc modo Deus Prophetæ, & Iudices dicuntur maledicere eis, quibus iubent pœnam inferri. *secundo*, si optes alicui euenire malum sub ratione boni utilis, vt cum optamus alicui peccatori morbum, vt à peccato abstineat. Quærit hic Diuus Thom. An liceat maledicere creaturæ irrationali? Respond. cum distinctione. *Primo*, blasphemum est maledicere illi, vt Dei creatura est. *Secundo*, otiosum & vanum est maledicere illi secundum se spectatæ. *Tertio*, licitum est illi maledicere, vt refertur ad hominem, quando licitum est homini maledicere: Non est autem licitum illi maledicere, quando homini non licet maledicere.

QVÆSTIO LXXVII.

De emptione & venditione.

QVÆSTIO LXXVIII.

De Usura.

Quæst. 1. *Quid & quotuplex sit usura?*

PPRIMA CONCLUSIO. Usura sumitur dupliciter. *Primo*, pro contractu usurario, seu actione usuraria. *Secundo*, pro lucro usurario. Priori modo sic definitur. *Usura est mutuatio cum pacto accipiendi aliquid supra sortem ratione mutui.* Posteriori sic: *Usura est lacrum*

immediatè ex mutuo proueniens. Primo, dicitur *lucrum*, id est, acquisitio rei supra sortem, pecuniâ æstimabilis, & aliàs indebitæ. Vnde si mutuem tibi mille, vt desinas iniquè nocere, vt soluas debitum, vt reddas depositum, non erit vsura, quia nihil acquiri supra sortem, nisi quod alio titulo mihi erat debitum. Similiter, si mutuem, vt consequar amicitiam, vel fauorem, non erit vsura, quia amicitia non æstimatur pecunia. *Secundo*, dicitur *immediatè*, quia debet hoc *lucrum* prouenire ex vi pacti mutationis. Si enim immediatè proueniat ex amicitia, vel gratitudine, vel ex spe alligendi mutuantem ad continuandum mutuum, non erit vsura: vt autem censeatur ex vi mutui prouenire, requiritur vt mutuator intenderit mutuatarium ex vi pacti mutationis obligare obligatione stricta, vel iustitiæ, qualis per acta induci solet: vel certè vt mutuatarius putet hanc mutuantis fuisse mentè. *Tertio*, dicitur *ex mutuo proueniens*, si enim vendas rem tuam supra iustum pretium, lucraris quidem, sed hoc *lucrum* non est vsura, quia non prouenit ex vi mutui, sed ex iniqua venditione. Idem dicendum est de locatione, conductione, & similibus contractibus. Vnde talis non incurrit pœnas vsurariorum.

2 *SECUNDA CONCLUSIO.* Solet distingui triplex vsura. Vna mentalis. Altera exterior implicita, siue palliata. Tertia exterior explicata. Mentalis est, quæ fit, quando quis hac intentione mutat, vt ex mutuo *lucrum* ultra sortem accipiat: non tamen manifestando vllò signo suam intentionem. Exterior implicita est, quando in ipso mutuo intercedit pactum implicitum de lucro ratione mutui, v. g. si dicas. Ego mutuo tibi 100. tu autem scis vsum communem. Exterior explicata est, quando manifestè fit pactum de lucro ratione mutui.

Quæst. 2. Quo iure prohibita sit usura?

1. **I**udæi putarunt esse licitam, sicut & quidam hæretici apud *Alfon. à Castro v. Usura. Carolus Molinaeus tract. de commerc. num. 7.* docet, usuram non repugnare iuri naturali, neque diuino, & in Euangelio non esse prohibitam, & si moderata sit licitè permitti à iure civili. *Abulens. in c. 25. Matth. quæst. 172.* docet primo, usuram non esse vetitam, nec primariis præceptis legis naturalis, sed secundariis, quæ deducuntur tanquam conclusiones ex primis. *Secundo*, aliquo modo tamen repugnare cum ratione naturali, quamuis non ita, quin possit aliqua ratione fieri licita.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Usura est prohibita lege humana, & qui eam exercent genere suo peccant mortaliter. Probat, quia *Conc. Nic. primum can. 18.* seuerissimè illam prohibet. Item *Conc. Vien. sub. Clem. 7.* docet hæreticos esse, qui docent usuram peccatum non esse. Item *Conc. Later. sub Innoc. III.* non solum prohibet, sed etiam vult Iudæos compellendos esse ad restitutionem. Vide plura in *decr. causa 14. quæst. 4. 5.* & in *decretal. tit. de usuris & in 6. eodem tit.*

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Est etiam prohibita iure diuino vtriusque testamenti. Prob. ex illo. *Ps. 14. v. 1. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, qui iurat proximo suo, & non decipit, qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* Hinc *Psal. 54. v. 12. Inter mala ciuitatis refertur, quod in plateis non defecerint usura & dolus.* Similiter *Ezech. 18. v. 13. numeratur usura inter opera, quæ mortem animæ adferunt.* *Secundo.* Probat, quia ex illo *Luc. 6. v. 35. Mutuum date, nihil inde sperantes.* Hoc loco vtuntur Pontifices & Concil. in canon. titul.

4. **DICES** In illis verbis (*Mutuum date*) continetur consilium, non præceptum. Resp. continetur consilium & præceptum simul, consulitur enim vt mutuo demus, & præcipitur, ne ultra sortem accipiamus. Sic

Rom. 12. v. 14. cum dicitur (*Benedicite & nolite maledicere*) consulitur, vt benedicamus, & præcipitur ne maledicamus. Et Psalm. 75. num. 12. *Vouete, & reddite.* Prior pars est consilij: posterior præcepti.

5. **TERTIA CONCLUSIO.** Est quoque prohibita iure naturali. Ratio est, quia contra ius naturæ est, vt idem bis, seu duplici pretio vendatur. Item vt vendatur id quod non est vendentis. Atqui is qui vsuras accipit vendit idem bis, & vendit id quod non est suum: ergo peccat contra ius naturæ. Minor probatur, quia qui vsuras accipit, vel accipit eas pro sorte, & sic pro eadem re duplex pretium accipit: nempe summam sorti æqualem, & præterea vsuram; vel accipit eam pro vsu sortis, & sic vendit alteri vsum rei non suæ, sed ipsius. Nam per mutuum transfertur dominium in mutuatarium, & consequenter etiam vsus rei. Item vsus illius rei non distinguitur à substantia ipsius, si æstimationem spectes: ergo pro vsu & substantia rei non potest distinctum pretium recipi.

6. **DICES.** Non desunt alij tituli vsurarijs, ratione quorum videntur posse accipere aliquid supra sortem, vt ratione temporis, quo alter pecunia vitur: ratione obligationis, quâ se obligat ad non repetendam sortem intra certum terminum: ratione carentiæ pecuniæ, quia interim priuat se facultate ea vtendi: denique ratione laboris mutuandi, scribendi, numerandi. Resp. Titulus, quo vsura accipitur, propriè est vsus pecuniæ ad certum tempus concessus, ceteri tituli propriè & per se non sunt vsurarij, sed tantum quatenus implicitè in illum recidunt, quod fit dum exceditur in æstimatione. Itaque ratione temporis nihil accipi potest, quia hoc nihil esset aliud, quam accipere ratione vsus tanti temporis. Ratione laboris scribendi seu numerandi, dum datur & restituitur mutuum, aliquid exigere potest. Ita *Sylu. ver. vsura l. num. 32. Nauar. cap. 17. num. 209.*

Ratio est, quia hoc totum fit in gratiam mutuatarij, estque nauatio operæ pretio æstimabilis: si tamen iusta æstimatio excedatur, præsumetur usura. Ratione non repetendi & ratione carentiæ pecuniæ, quæ duo parum differunt, aliquid accipi possit dicemus infra. Ex his patet usuram eodem iure vetitam, quo furtum: sicut enim intrinsecè malum est accipere rem alienam inuito rationabiliter domino, ita etiam intrinsecè malum est exigere lucrum supra sortem, ex pacto mutui, seu titulo mutui.

7. PRIMA OBIECTIO. Deut. 13. v. 19. *Non fœnerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, sed alieno, & c. 28. v. 12. Fœnerabis gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies.* Hinc conceditur Iudæis, vt exigant usuras ab infidelibus. Resp. in priori testimonio, vel permittuntur usuræ erga infideles, tanquam minus malum ad euitandum maius; ne videlicet suos fratres usuris exhaurirent, vt exponit D. Thom. 1. ad 2. vel conceduntur usuræ erga infideles, qui erant hostes Iudæorum, quos iure poterant suis rebus spoliare, siue vi, siue artificio. Ita *Ambr. l. de Tobia c. 8.* In posteriori testimonio non agitur de usura, sed tantum significatur tantas fore opes Iudæorum, vt multis gentibus possint dare mutuum, & non opus habituri sint petere ab ijs mutuum.

8. SECUNDA OBIECTIO. Ius ciuile permittit usuras & ad eas concedit actionem, si tamen per stipulationem de eis conuenerit, vt patet. *L. 1. & seq. C. de usuris.* Atqui si iure naturali non fuissent licitæ, id non latuisset acutissimos illos Iureconf. Resp. usuræ ob bonum Reipubl. possunt permitti, vt & prostibula, qua parte tamen Ius ciuile videtur eas approbare tanquam licitas, & cogit ad solutionem, eatenus est abrogatum per ius Canonicum, quia Canones damnant eas tanquam illicitas, & insuper excommunicant Iudices

cogentes ad earum solutionem, vt patet *Clement. unica de usura*. Quod ad Iuriscont. attinet, puto eos facile intellexisse vsuras fuisse similiter illicitas; tamen concessisse quasdam moderatas, tum ob bonum publicum; Tum quia sæpe aliqui iusti tituli intercedunt. Quamuis in eo sententia illorum non sit admittenda, quod generatim tales vsuras tamque licitas & iustas concedant.

Quæst. 3. An ratione damni emergentis liceat aliquid supra sortem exigere.

1. **D**AMNUM emergens dicitur, quando quis detrimentum patitur in rebus, quas habet, vel quæ ipsi debentur, vt cum quis ratione mutui, quod alteri præstitit, cogitur ipse pecuniam fœnore accipere, & vsuram soluere, vel res suas minoris vendere. Hoc posito Scotus in *4. d. 15. quæst. 2.* putat esse illicitum exigere aliquid ratione damni emergentis. Ratio est, quia lex diuina præcipit, vt nihil exigatur supra sortem. Quod si quis ex mutuo, inquit, metuit damnificari, referuet pecuniam suam, quia non cogitur facere.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Quando mutuatarius est in mora, si inde damnum aliquod eueniat mutuanti, tenetur ad illius compensationem. Est communis. Dicitur autem mutuatarius, & quiuis alius debitor, esse in mora, quando elapso iam termino non soluit, cum tamen possit, aduertens explicitè vel implicitè creditorem sibi velle solui, neque necesse est, vt creditor eum interpellat de solutione, quia ipsa dies satis interpellat virtute pacti ab initio conuenti. Probatur conclusio. *Primo*, quia mutuatarius per omissionem solutionis est causa damni: cum ergo hæc omissio sit contra iustitiam; erit etiam causa damni contra iustitiam; ac proinde tenebitur ad compensationem. *Secundo*, quia quando in contractibus constituitur terminus so-

lutionis, vel rei exhibendæ, initur tacitum pactum, vt non soluens teneatur ad interesse defectu solutionis obueniens, vt colligitur l. 2 & 4. ff. de eo quod certo loco dari oportet. Hoc tamen intelligendum est, nisi absque omni culpa redditus sit impotens solutionis, vt si incendio res eius sint consumptæ: vel si ipse abreptus sit in captiuitatem: vel inciderit in tantam paupertatem, vt non possit soluere. His enim casibus non videtur obligandus ad interesse. Nam præterquam quod omni culpa vacet tali tempore nõ soluere, non videtur etiam tacitum illud pactum se ad hos casus extendere, quia esset nimis durum, & contra humanam consuetudinem.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Licitum est etiam pacisci de aliqua pecunia ultra sortem reddenda, vel ratione periculi, damni ex mutuatione impendentis, etiam ante terminum & moram mutuatarij; vel ratione ipsius damni, si quod euenierit. Ita *D. Th. art. 2. ad 1. & alij*. Ratio est, quia illa pecunia, quæ mihi necessaria est ad aliquod damnum impediendum, non solum mihi valet, quanti ipsa nuda considerata æstimatur, sed etiam quanti est carere tali damno. Non enim tantummodo æstimatur res secundum se ipsam, sed etiam quatenus Domino est causa certi boni consequendi, vel mali vitandi. Vnde licitè potest vendi pluris quam per se valet, cum in ipsa illud etiam commodum vendi censeatur. Requiritur tamen hic tres conditiones. *Prima* est, vt mutuum sit causa damni, sine qua non eueniret, vt si per mutuum efficeris impotens illius impediendi. *Secunda*, vt mutuatarium de illo admoneas, ne decipias. Nam fortè nollet accipere cum tanto periculo mutuum. *Tertia*, vt non cogas illum pacisci de periculo potius, quam de damno, sed relinquo ipsius arbitrio: etsi enim periculum illud damni probabiliter euenturi sit ab initio æstimabile pretio (quamuis minori quam

ipsum damnatum) non tamen potes alterum cogere, vt pro ipso periculo aliquid promittat. Nam si mutuarius paratus est sarcire omne damnum, quod reipsa eueniet, mutuator seruatur indemnis: si tamen ipse sit indifferens, vtro modo paciscatur, yel malit pro periculo pacisci certo pretio, quam pro incerto damno manere in ancipiti, potes acceptare pactum, & quamuis damnū post non euenerit, poteris tamen conuentū exigere. Nā periculū quod subiisti, erat pretio aestimabile.

4. NOTA tamen, si neque damnum ipsum, neque periculum damni deduxisti in pactum, mutuarius non tenetur quidquam pro eo soluere, etsi post euenerit, modo ipse non fuerit in mora soluendi, quia nec tenetur ratione pacti, nec ratione culpæ, sed mutuans hoc ipso, quod non deduxit in pactum, censetur illud in se recepisse.

Quaest. 4. An ratione lucri cessantis liceat ultra sortem accipere.

1. **L** Verum cessans dicitur, quando quis impeditur ab aliquo bono consequendo, seu à lucro, quod illi non erat debitum. Suppono si quis metu, vel fraude, vel principis iussu compulsus sit mutuare, & indè lucrum cesset, posse ab authore exigere huius lucri compensationem, vt docet *Sot. art. 3.* quia talis est ei causā damni. Sed difficultas est, si absit omnis coactio, vtrum liceat de lucro pacisci. Quidam negant, vt *Durand. in 3. d. 17. quaest. 2. ad 1. Sotus l. 6. quaest. 1. art. 3. Ioan. Andr. & Innoc. IV. in c. Nauiganti de Usurp. & quidam alij.* Sed contraria sententia est ferè communis.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Licitum est pacisci ab initio de lucro cessante cum mutuuario, quamuis ab eo vi vel fraude non sis inductus, seruatis tamen quibusdam conditionibus. Probatur *primo*, quia pecunia illa quam mutuas alteri quatenus subest industriae tuae ad lucrum ex ea faciendum pluris tibi valet, quam ipsa

per se considerata, est enim veluti semen fecundum
 lucri per industriam, in quo lucrum ipsum virtute con-
 tinetur; ergo plus pro ea exigi potest, quam ipsa per se
 valeat. Probatur consequentia, quia dum illam tradis,
 etiam lucrum in illa latens tradere censeris. *Secundo*,
 quia cum prius te hac pecunia lucro destinata, non so-
 lum illa te priuas, sed etiam spe lucri. Atqui hæc spes est
 pretio æstimabilis: ergo pro ea potest aliquid exigi.
Tertio. Hæc spes lucri non est minoris æstimanda, quam
 metus damni. Atqui cum metuitur damnum ex mutua-
 tione licitum est de eo pacisci: ergo etiam dum speratur
 lucrum.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Ut hæc pactio sit li-
 cita, requiruntur 3. conditiones. *Prima* est, vt hæc mu-
 tuatio sit causa lucri cessantis, vt si pecuniam destina-
 tam negotiationi, vel emptioni rei frugiferæ, subtra-
 ham illi destinationi, vt tibi mutuem, & ita amittam
 spem illius lucri. *Secunda* est, vt non tantum exigas,
 quantum est lucrum, quod sperabas, sed minus. Nam
 deducenda est æstimatio laborum, expensarum, & quã-
 ti plus valet id quod certum est & præsens, quam
 quod futurum & incertum. *Tertia* est, vt lucri cessantis
 compensatio non exigatur statim dato mutuo, sed con-
 uenienti interuallo, vt si ex mutuo 100. aureorum de-
 beantur tibi 10. nomine lucri cessantis, non potes pacif-
 ci 10. statim dare, vt rectè docet *Medina tract. de usur.*
quest. 3. Ratio est, quia si statim velis reddi 10. iam in re
 non mutuas alteri 100. sed tantum 90. ac proindè tan-
 tundem exigis pro lucro cessante ex 90. quantum ex
 100. quod apertè est iniquum.

4. Obijcies primo ex *D. Th. art. 2. ad 1.* vbi dicit non
 licere aliquid accipere ratione lucri cessantis, quia non
 potes vendere id, quod nondum habes. Resp. *D. Th.*
 loquitur ibi de lucro remoto, nèpè quãdo pecunia nec-
 dũ erat negotiationi destinata, vel certè solum vult non

posse tantum exigere, quantum erat lucrum possibile, non tamen negat, quin spes illa lucri, quæ minoris valet, quam res ipsa sperata, possit in pactum deduci, vt colligitur ex *quæst. 62. art. 4. ad 1. & docet Caiet. quæst. 78. art. 2. ad 1.*

5. *O b i j c i e s s e c u n d o.* Mutuum debet fieri gratis: ergo cum non tenearis mutuare, non potes quidquam exigere. Respondeo. Mutuum debet fieri gratis, quia pro ipso mutuo præcisè spectato nihil potest exigere supra sortem, bene tamen potest exigere pro spe lucri, quam ex illa pecunia acceperas, quia hæc est pretio æstimabilis.

Quæst. 5. An ratione periculi satis, vel difficultatum aut expensarum, quæ in ea recuperanda metiuntur, liceat ultra sortem exigere?

1. **N**egat Nauarr. c. 23. num. 81. l. 6. *quæst. 4. art. 1. ad 1.* & pauci alij.

2. **C O N C L U S I O.** Absolutè id licitum est. Ita Angelus v. *usura 1. num. 38. Sylu. ibidem quæst. 35. Medina c. de restitut. quæst. 38. Corduba quæst. 78. Petr. Nauarr. l. 3. c. 2. num. 343. & alij recentiores.* Probatur primo, quia quod me conijciam in tale periculum est pretio æstimabile (vt si mutuem homini non satis noto aut decoctori, aut dubiæ fidei, aut si timeam magnas molestias in recuperanda sorte) ergo possum de eo pretium exigere. Nam iustissimum est, si pro eo, quod pretio æstimabile est, exigatur. *Secundo.* mutuator potest exigere, vt mutuatarius ei caueat dato fideiussore aut pignore: ergo potest etiam ipsi aliquid accipere, quando subit periculum fideiussoris.

3. Nota tamen vt hoc iustè fiat tria requiri. *Primo,* vt non cogat mutuatarium, vt te adhibeat loco fideiussoris, sed liberum ei facias pignore, vel fideiussore cauere, quia obligatio illa, quod teneatur te loco fideiussoris accipere potius, quam alium, est onus quoddam
pecunia

pecunia æstimabile. Itaque non potes ei id imponere, nisi fortè ratione lucri cessantis, vt sic illud compenses. *Secundo*, vt non plus exigas ratione huius periculi, quam ipse alteri velles dare pro talis periculi redemptione, si pecuniam tuam in illud conijcere cogercris: hoc enim est signum te iustam æstimationem non excedere. *Tertio*, vt sit verum periculum, ex quo probabiliter timeatur incommodum. Nec refert, etiamsi postea nullum damnum fortè euenerit, quia non pro ipso damno futuro; sed pro periculo damni pactus es.

4. Obijcit Nauarr. *primo* hanc sententiam esse contra communem Theologorū, & Canonistarum. Resp. Est contra communem sententiam licitum esse cogere mutuatarium, vt vtatur mutuante loco fideiussoris: non autem inire cum illo talem contractum, si sponte consentiat.

5. Obijcit *secundo*. Contrarium haberi in c. in Ciuitate, de usuris. Resp. Fallitur Nauarr. Nam in illo capitulo nihil aliud definitur ab Alex. III. quam ratione solutionis dilatæ non licere merces pluris vèdere, quam modo valeant, nisi dubium sit illas plus minusve tempore solutionis valituras.

6. Obijcit *tertio*. Sotus, si posset aliquid exigere ratione metus & periculi, is qui magis est meticulosus, posset plus exigere, quod est absurdum. Resp. Metus debet niti iusta ratione: debet enim esse verum periculum, od quod prudenter metuitur.

Quæst. 6. An ratione carentia pecunia, seu obligationis non repetendi ante certum tempus, possit aliquid exigere?

1. **A**liqui putant hoc titulo posse aliquid exigere, vt refert Molina disp. 305. & probatur *primo*, quia fideiubere alterius nomine ad vnum annum pro tanta summa est pretio æstimabile, etiamsi nullum sit periculum in debitore; ergo etiam mutuare cum obligatione non repetendi. Probatur consequentia, quia hoc est

difficilius quam illud. Plures enim inuenias qui hoc nomine fideiubeant pro tanta summa, quam qui eam tibi velint ad tantum tempus mutuare, vt experientia constat. *secundo*, quia sicut alijs rebus & oneribus potest aliquod pretium inaponi, ita etiam oneri carenti sua pecunia tanto vel tanto tempor, præsertim, si ratio boni communis id postulet. Hoc autem fit in proposito, quia cum plurimi pecunia præsentis egeant, nec facilè possit inueniri, qui gratis mutuare velit, ratio postulabat, vt mercatores communi consensu constituerent, veluti certa pretia carentiæ pecuniæ, spectatis omnibus illis circumstantijs, ex quibus ea carentia possit pro tempore pluris vel minoris æstimari: idque propterea, vt passim omnibus constaret, quanti pecunia haberi possit, & ne singuli pro suo arbitratu taxarent suum interesse, cum magno damno mutuatoriorum, & hic videtur esse vsus bursæ Antuerpiensis, quo mercatores quotidie conueniunt, & habita ratione copiæ & inopiæ multitudinis cambiorum, mercimoniorum, & aliarum lucrandi rationum, statuunt pretium carentiæ pecuniæ quod mercatores mutuantes possint exigere.

2. **CONCLUSIO** Non videtur vlllo modo permitrendum mercatoribus, vt aliquid exigant vltra sortem ratione carentiæ, pecuniæ, seu obligationis non repetendi ante certum tempus, si nullus alius legitimus titulus ex supradictis interueniat, vt damni emergentis, lucri cessantis, periculi sortis aut difficultatum. Probatur *primo*, quia nullus bonus author inuenitur, qui faueat mercatoribus. *secundo*, quia carentia pecuniæ & obligatio non repetendi ante aliquod tempus est quid intrinsecum ratione mutui: alioqui mutuum non differret à precario. Atqui mutuum debet fieri gratis, vt constat ex dictis: ergo pro hac carentia vel obligatione nihil petendum est. Ex hoc fundamento soluendum est. *Primum* argumentum. *Ad secundum*. Respondeo tale

pretium à mercatoribus imponi non posse, quia carentia pecuniæ non est pretio æstimabilis, nisi ratione alicuius incommodi vel periculi coniuncti.

Quæst. 7. *An in mutuo pœna conventionalis locum habeat?*

1. Sensus est, an liceat pacisci, ut mutuatarius, si ad terminum statutum non restituerit, aliquid soluat in pœnam suæ moræ ultra sortem.

2. PRIMA CONCLUSIO. Absolutè id licitum est. Ita Scotus d. 15. quæst. 2. Gabr. quæst. 11. art. 1. Sylu. v. usura 1. num. 28. Ioan. Medina quæst. 3. de usura. Nau. c. 17. num. 215. Ratio est, quia debitor, qui est in mora, peccat contra iustitiam, retinendo alienum seu alteri debitum: ergo dignus est pœna: ergo ex conventionione partium potest eialiqua pœna constitui, sicut illi sole pœna imponi, qui à contractu resilierit.

3. DICES. Nemo potest alteri pœnam imponere, quam teneatur subire nisi superior: ergo. Resp. Solus superior potest inuitum ad pœnam obligare, sed priuatus potest alterum obligare consentientem: tunc enim ille per suum consensum obligat seipsum, sicut in aliis pactis.

4. SECUNDA CONCLUSIO. Requiritur tamen quatuor conditiones. Prima est, ut absit fraus usuraria, ut notant Scotus, Gabriel, ut si non cures utrum soluat ante talem terminum, nec ne: & tamen constituas ei terminum cum pacto pœnali, ut possis aliquid lucrari ex mutuo: tunc enim non ex culpa, quæ nulla esset in non soluendo, sed ex vi mutui censeretur illud lucrum expectari. secunda est, ut debitor verè sit in culpa non soluendo. Nam sine culpa non potest imponi pœna, siue ea sit iudicialis, quam Iudex imponit per sententiam, siue legalis, quæ lege est constituta, siue conventionalis, quæ constituitur ex cõuentione partiũ. Vnde si factus sit impotès, nõ potest exigì, ut rectè notat.

*Nauarr. suprà. Tertia est, vt pœna sit moderata iuxta mēsuram culpæ, quod etiam in pœna iudiciali, & legali requiritur. Hinc pactum legis commissoriæ in pignoribus (vt pignus sit creditoris si certo tempore debitor non soluerit) est Iure prohibitum c. *significante, de pignoribus, & L. 1 & 2. de pactis pignorib.* Hinc sequitur, si pars debiti soluta fuerit, non posse totam pœnam exigi, sed partem tantum, nempe eam quæ parti debiti proportionaliter respondeat. Quarta est, vt mora sit notabilis: non enim vnus diei interuallum ordinariè sufficere debet ad pœnam incurrendam. Hic tamen qualitas negotij, & mos prouinciæ spectandus est. Nam si concessum est spatium sufficiens, & intra illud solutio facta non sit, poterit peti, etiam si diem vnum excefferit tantum, si iuris rigore vti velit mutuator.*

5. *QVÆRES.* An hæc pœna post moram sit debita in conscientia ante Iudicis sententiam. *Resp.* valde probabile est ante omnem sententiam deberi. Ita Sylu. v. *pœna num. 14. & plures alij.* Ratio est, quia debetur ex vi pacti inter contrahentes initi. Vnde multum differt à pœna legali & iudiciali quæ non debentur ante Iudicis sententiam, quia nō ex vi pacti, sed Iudicis præcepto debentur. Nota tamen sicut legalis & iudicialis non debentur ante sententiam Iudicis, ita conuentionalis non debetur ante exactionem partis, quæ hic Iudicis vicem supplet.

Quaest. 8. An dominium vsurarum transferatur in vsurarium?

1. **A**liqui putant vsurarium acquirere dominium earum rerum quas supra sortem accipit, siue illæ sint vsu consumptibiles, vt vinum, frumentum, pecunia: siue non, vt testes, annuli, suppellex. Ita *Scorus dist. 15. quaest. 2. art. 3. ad 2. Palud. ibidem quaest. 2. art. 5. & Nauarr. 17. num. 265.* Fundamentum præcipuum est, quia voluntas illa mutuatarij, qua soluit vsuras,

sufficit ad dominium earum transferendum. Nam absolutè voluntariè soluit, quamvis secundum quid inuoluntariè.

2. PRIMA CONCLUSIO. Dominium vsurarum nunquam transfertur in vsurarium ex vi solutionis, seu traditionis factæ ratione contractus mutui. Ita *D. Th. art. 3. Caiet. t. 2. opusc. 8. c. 1. Medina quest. 4. de vsur. Sot. l. 6. quest. 1. art. 4. Couarr. l. 3. variar. res. l. c. 3. num. 6.* Ratio est, quia per illam solutionem mutuarius non intendit donare gratis, vt suppono; nec plus iuris dare vsurario, quam habeat, aut quam ei debeatur ratione mutuationis. Atqui ratione mutuationis nihil debetur præter sortem: ergo non intēdit transferre dominium, sed solum externam traditionem facere, quæ necessaria est, vt fidem suam liberet, & pecuniam mutuam impetret. Confirmatur, ex *L. nunquid ff. de acquirend. rerum dominio*, vbi dicitur: *Numquam nuda traditio dominium transfert, nisi præcesserit venditio, aut iusta aliqua causa.* Atqui hic non præcessit iusta causa, id est, iustus titulus: ergo. Hinc patet responsio ad fundamentum contrarium. Nuda illa voluntas non est sufficiens non quidem defectu voluntarij propriè, cū sit absolutè libera; sed quia per illam non est volitum, vt istæ vsuræ absolutè cedant in dominium vsurarij; sed solum vt sint ipsius, quatenus ei debentur, & non aliter.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Restamen lucrifactæ pecunia vsuraria statim, ac ipsi traditæ fuerint, transeunt in ipsius dominium. Ita *D. Th. art. 3. Adria. in 4. tract. de restitutione quest. de vsura, Couarr. &* colligitur apertè ex *L. 1. & 8. C. si quis alteri vel sibi sub alterius nomine, & L. si ex ea, C. de rei vindic.* Ratio est, quia talis res est fructus industriæ, non pecuniæ.

4. TERTIA CONCLUSIO. Si vsurarius res alienas loco vsurarū acceptas vendat, acquirit dominium pretij, licet dominium istarum rerū non transferat in emptores,

Prima pars patet, ex *L. qui vas ff. de furtis*. Secundò probatur, quia qui non est Dominus rei, non potest illius dominium in alium transferre. *L. exempto. ff. de actionibus empti.*

§. DICES. Talis contractus est inuoluntarius ex parte emptoris: si enim sciret esse alienam rem, nollet emere: ergo est irritus. Confirmatur, quia non intendit transferre dominium pretij in venditorem, nisi venditor transferat vicissim dominium rei in illum. Atqui venditor non potest hoc vllò modo facere, vt dictum est: ergo. Respondeo eum quidem aliquo modo esse inuoluntarium, cum ex errore procedat, quia tamen hic error non est circa rei substantiam, sed circa conditionem quandam extrinsecam, non est ipso iure contractus irritus, potest tamen emptor illum rescindere, vbi sciuerit, & pretium repetere. vt alibi dictum est. Ad confirmationem Respondeo. Emptorem non intendere transferre pretium sub illa conditione, sed transferre illud absolutè cum onere, vt venditor rem quoque transferat in ipsum. Vnde venditor statim fit Dominus pretij traditi, sed manet obligatus, vt rem faciat emptoris, teneturque de euictione.

Quæst. 9. Quenam possimus ab usurarijs titulo oneroso vel gratuito accipere.

I. PRIMA CONCLUSIO. Non potes à fure vel usurario accipere res alienas, quæ in specie extant, vt vestes, catenas, lectos, etiam si ipsi eas alienando non fierent impotentiores ad soluendum. Ratio est, quia cum ipsi talium rerum non habeant dominium, non possunt illud in alium transferre. Hinc sequitur eas non posse emi, & si aliquis eas, sciens esse alienas, emerit, teneri ad restitutionem. Hoc tamen intelligendum est, quando inuito domino emerentur: secus verò, si ex consensu eius saltem tacito & præsumpto. Vnde excusandi videntur qui emunt pignora, & alia, quæ pas-

sim in oppidis vsurarij publicè vendunt. *Primo*, quia non constat, an hæc sint aliena: talia enim solent sponte à mutuatarijs relinqui per modum venditionis pro sorte & vsuris, & ita dominium eorum transit in vsurarium, quamuis teneatur pretium supplere. *Secundo*, quia mutuatarij postquam ea reliquerunt pro vsuris, non solent curare ad quos perueniant, & si rogarentur libenter facerent potestatem emendi.

2. **SECUNDA CONCLUSIO.** Potes ab vsurario vel fure accipere res eas, quatum ipse potestatem & dominium habet, tam gratuito, quam oneroso titulo. Ratio est, quia hæc res non sunt alienæ, sed ipsius vsurarij, neque alijs sunt vlla reali obligatione obnoxia: Non enim res vsurarij sunt tacitè hypothecatae pro vsuris, vt quidam olim putarunt, nusquam enim in iure positio talis hypotheca constituta inuenitur: iure autem naturali nulla est tacita hypotheca: ergo potest earum dominium in alios transferre. Sequela patet, quia Dominus rei alteri non obligatae, habens liberam administrationem, potest eius dominium in alium transferre.

3. **QVÆRES.** Quid si per eam donationem vel alienationem fiat impotens ad soluendum. *Resp. primo*, si non inducis illum ad donandum vel alienandum, sed ipse sponte tibi donat vel vendit, non teneris ad restitutionem in foro conscientia, etiamsi scias ipsum per hoc fieri impotentem ad soluendum. Ita *Petr. Nau. l. 3. c. 4. num. 218. Molina disp. 327.* & colligitur apertè ex *L. ult. ff. quæ in fraudem creditorum*. Ratio patet ex dictis, quia illæ res nemini sunt obstrictæ, & ipse est earum Dominus, & nullâ lege est inhabilis ad transferendum illarum dominium: ergo re ipsa transfert. Nec obstat quod ille peccet donando, quatenus se per hoc reddit impotentem ad soluendum creditoribus, quia tu non es causa, cur velit dare, sed supposito quod ipse sponte velit, tu acceptas, vtenstuo iure. Nota tamen si titulo

gratuito accepisti, iure civili cōcedi creditoribus actionem, qua possint illud à te repetere. Et quidem si sciisti illum ea donatione fieri impotentem, cogeris restituere, etiamsi neque res extet, neque ex ea factus sis locupletior. Si verò nesciisti, solum teneberis quatenus extat, vel ex ea factus es locupletior, vt patet *L. Quod autem, ff. qua in fraudem credit.* Quòd si titulo oneroso accepisti, si quidem sciisti illum sic reddi impotentem, cogeris reddere, non restituto pretio, nisi quatenus inde aliquid extat in bonis debitoris, vt patet *L. 7. 8. ultima, ff. cod. tit.* si verò nesciisti, non datur actio creditoribus ad rescindendum, vt habetur *L. quod autem supra.* Resp. *secundo*, si verò illum induxisti ad donandum vel alienandum, putans eum per hoc fore impotentem; teneris ad restitutionem, si hæc impotentia sit causa non soluendi. Ratio est, quia qui dat causam damni, damnum dedisse videtur.

4. TERTIA CONCLUSIO. Si usurarius, vel alius debitor non est soluendo, nihil potest ab eo accipi per vltimam voluntatem, vt per testamentum, codicillum, fideicommissum, vel donationem causa mortis, sed totum in foro conscientie restituendum creditoribus, Colligitur ex *L. quod autem supra, & L. vlt. C. de iure deliberandi.* Ratio est, quia nemo post mortem suam habet potestatem lucrandi & compensandi creditoribus, si quid ex bonis ipsius, quod creditoribus dandum erat, in alios collatum fuerit: ergo æquum non est vt de rebus suis possit pro eo tempore cum damno creditorū disponere. Confirmatur, quia ideò potest res suas alienare, dum viuit, quia quamdiu viuit, manet ipsius persona obligata, quæ adhuc lucrari potest, ergo cum post mortem non possit ipsius persona manere obligata, aut aliquid lucrari, vt soluatur creditoribus, non potest etiam in illud tempus in fraudem creditorum aliquid alienare.

Quæst. 10. *Utrum hæredes usurarij teneantur in solidum?*

Affirmat Nauarrus c. 15. nm. 278.
1. PRIMA CONCLUSIO. Si aliqua res in specie caret apud usurarium, quam nomine usurarum acceptam esse constat, ea ad quemcumque hæredem deuenierit, est restituenda. Patet ex dictis, quia est aliena.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Hæredes non tenentur in solidum, nec alter pro altero, sed singuli tantummodo pro sua parte iuxta vires hæreditatis. Ita Caiet. tom. 2. Opusc. 8. Syl. v. *usura* 6. qu. 10. Couar. l. 3. *variar. resol. cap. 3. Sotus l. 6. q. 1. art. 4. de usura.* Ratio est, quia in successione hæreditatis, sicut bona defuncti diuiduntur in hæredes, ita etiam eius obligationes personales & debita. Quod si aliquid obligatione reali sit obstrictum; illud in totum conuenire potest.

9. TERTIA CONCLUSIO. Etiam si omnes hæredes deficient, tamen legatarij & donatarij non tenentur ad restitutionem, si illa quæ hæredibus relicta sunt, sufficiunt ad soluenda debita, & ad partem hæredibus iure debitam. Ita Medina loc. cit. Probatum, quia onera debitorum testatoris non transeunt ad legatarios, sed ad hæredes. Hoc enim ratio hæreditatis includit.

Hæres enim dicitur, qui succedit in vniuersum ius defuncti, l. *Hæreditas, ff. de regulis iuris*, ac proinde etiam in onere eiusdem: substituitur enim in locum defuncti. Nota tamen, si bona hæredibus titulo hæreditatis cum oneribus defuncti relicta non sufficiunt, vt ipsi solutis debitis habeant suam legitimam, vel quartam iure debitam; tunc legatarios & donatarios teneri contribuere seruata proportione, vt solutis debitis legitimam vel quartam, quæ falcidia dicitur, obtineant.

Quæst. 11. *Quinam ex cooperantibus ad usuras teneantur ad restitutionem?*

1. PRIMA CONCLUSIO. Omnes ij tenentur qui agunt partes usurarij, & sunt causa efficax, cur

vsuræ soluantur; vel solutæ non repetantur. Tales sunt *primo*, qui persuadent alicui vt vsurarius fiat, & vsuras exigit. *Secundo*, omnes Iudices qui statuto vel sententia compellunt soluere vsuras, vel decernunt vt solutæ non repetantur. *Tertio*. Factores vsuratorum, qui faciunt ipsos contractus iniquos. *Quarto*, famuli qui cogunt ad solutionem vsurarum.

2. *SECUNDA CONCLUSIO*. Qui verò agunt partes mutuatarij, vel certè non efficaciter concurrunt, non tenentur ad restitutionem, etiam si videantur cooperari. Tales sunt *Primo* famuli, qui recipiunt pignora eaque asservant. *Secundo* qui numerant pecuniam. *Tertio* qui referunt omnia in libro rationum. *Quarto* Proxenetæ, qui quærunt eos, qui pecunia egent, & adducunt ad vsurarium.

Quest. 12. Quænam sint pœna vsurarium?

CONCLUSIO. Multæ pœnæ tum Iure ciuili, tum Canonico in manifestos vsurarios constitutæ sunt. *Prima* est infamia, *L. improbum C. ex quibus causis infamia irrogatur*. Vnde si frater meus illum hæredem instituat, possum agere contra illum actione inofficiosi testamenti, vt patet ex *L. Fratres, C. de inofficioso testamento*. *Secunda* est quod non sint admittendi ad communionem altaris *c. in omnibus de vsuris*. *Tertia* est, nec ad oblationes offerendas, *ibidem*, & qui oblationes eorum acceperit, ipso facto est suspensus ab officio, donec ad arbitrium sui Episcopi satisfecerit, & cõpellitur reddere, vt *ibidem* habetur. *Quarta*, nec ad cõfessionem peccatorum, donec satisfecerint reipsâ pro sua facultate, vel idoneam cautionem dederint, idque vel creditoribus ipsis, si sint præsentes, vel Ordinario loci, aut eius Vicario, vel Parocho coram testibus fide dignis, vel Notario publico habènte mandatum ab Ordinario, vt patet ex *c. Quanquam, de vsur. in 6. Quinta*, *Ne cad sepulturam Ecclesiasticam c. In omnibus supra*:

imò qui eos scienter sepelire præsumperit, ipso facto est excommunicatus, nec est absolendus donec arbitrio Episcopi satisfecerit *Clement. 1. de sepultura. Sexta*, testamenta eorum sunt irrita nisi ante mortem soluerint, vel cautionem legitimam dederint *c. Quamquam supra. Septima*, Ecclesiastici non possunt vsurariis exteris elocare domos, aut permittere in eis habitare. Imò tenentur eos expellere ex suis terris intra tres menses, alioquin ipso facto incurrunt pœnam suspensionis, si sint Episcopi: Excommunicationis, si sint minores Episcopis: interdicti si sit collegium, vel vniuersitas Ecclesiasticorum, vt patet *c. 1. de usuris in 6.*

Quæst. 13. *An montes pietatis excusentur ab usura?*

I. N O T A. In multis Christiani orbis partibus iam ab annis 160. fuisse à piis viris ingentes pecuniæ summæ ad mutuandum pauperibus deputatas, quæ summæ solent vocari montes pietatis. Constituti autem sunt hi montes cum his conditionibus. *Prima*, vt ex illis detur mutuuum ad certam summam pauperibus eius loci, non diuitibus, aut exteris. *Secunda*, vt ad certum tempus v. g. ad annum, vel paulò amplius id eis permittatur. *Tertia*, vt mutuatarij dent pignus idoneum, quia alioquitalis mons facile exhauriretur multis postea nõ soluentibus. *Quarta*, vt singulis mensibus aliquid minutum soluant pro sumptibus necessariis ad montis conseruationem, vt pro stipendio ministrorum, qui montem custodiunt, semperque parati esse debent ad mutuandum, & ad pignora recipienda, custodienda, & reddenda. Item pro conductione domus, pro libris rationum, cæterisque necessariis instrumentis. *Quinta*, vt si tempore præscripto non soluerint, vendatur pignus, & quod ex pretio, detractâ sorte, & mensuris detrimentis superfuerit, illis restituatur. Hæc omnia patent, ex Medina *quæst. 10. de usuris, & ex Nau. tract. de usur. numer. 59.* His positis *Caiet. tom. 2. opusc. 6.* putat hanc

mutuandi rationem illicitam esse. Idem tenet *Sotus l. 6. q. 1. a. 6.* Et inclinatur *sylu. v. usura s. q. 4.*

2. **CONCLUSIO.** Certum est hanc rationem mutuandi, & hosce montes licitos esse & pios. Ita *Naua. & Medinali. cit.* Probatum primo, quia *Leo X. in Conc. Later. sess. 10.* vna cum ipso Concilio approbat hosce montes, tanquam pios, & cupit eos erigi cum conditionibus expositis; concedens indulgentias iis, qui manus adiutrices ad huiusmodi erigendos porrexerint. Denique excommunicationis sententiam profert in omnes; qui contrarium docere vel concionari præsumpserint, ut patet ex Bulla eiusdem, quæ tota extat apud *Medinam, & tom. 4. Conc.* Resp. *Sotus Caietanum* qui Concilio interfuit non obstante hac determinatione integro opusculo contrarium docuisse, idque esse signum, eam non esse validam. Resp. *Caiet.* scripsisse illud opusculum ante Concilium, nempe Anno 1498. ut patet ex fine opusculi. Concilium autem hoc definiuit Anno 1515. ut patet ex fine Bullæ. *Secundo,* Probatum ex *Conc. Trid. sess. 22. c. 8. 9. 11.* ubi enumerans loca pia, quæ ab Episcopo visitari debent, ponit etiam hosce montes. *Tertio.* Probatum ratione; primo, quia nihil exigitur à mutuantiis ratione mutationis, sed solum ratione expensarum, quæ necessariae sunt ad montis conseruationem & administrationem, ut patet ex Bulla *Leonis.* Atqui licitum est pro his expensis aliquid exigere: ergo quod in montibus istis datur, iuste exigitur. Minor patet, quia expensæ illæ fiunt in gratiam & commodum illorum qui mutuum peturi sunt, nempe ut maius damnum euitent, ne cogantur usurarios accedere: si ergo quis cupiat frui commodis montis, potest cum eo iniuri pactum, ut pro sua parte ad illas expensas contribuat. *Secundo,* nulla æquitas postulat, ut quis cum damno suo mutuet: ergo tantum exigere potest, quantum est necessarium ad damnum euitandum, & consequenter

quantum opus est pro domo conducenda, pro stipendiis ministrorum, & pro reliquis instrumentis; nullo tamen modo potest aliquid exigi, ut mons augeatur, vel ut dominus illis fiat ditior. Ex dictis patet valde optandum esse ut passim per oppida huiusmodi montes subblatis usurariis, qui ubique dominantur & plebem exhauriunt, excitentur: inde enim multiplex utilitas in Remp. proneniret. *Primo*, impediretur peccatum usurae. *Secundo*, pecunia remaneret in patria, cum iam alio exportetur, quia usurarij sunt ferè exteri, qui sedem sæpè mutant, & cum euaserint opulenti, in suas regiones redeunt. *Tertio*, incolæ pecunia affluentes haberent locum ubi securè & fructuosè eam possent collocare, emendo census super monte fundatos: tales enim census essent optimi & securissimi. *Quarto*, homines tenuiores in omni euentu ad sua negotia possent statim habere pecuniam numeratam, idque mediocri detrimento. *Quinto*, venditis pignoribus restitueretur quod fortem & detrimenta excedit, cum usurarij totum pretium pignoris sibi reseruent.

De Censibus seu redditibus annuis.

Quæst. 1. Quid & quotuplex sit census?

1. PRIMAE CONCLUSIO. Nomen Censuum multa significat: hic sumitur duobus modis. *Primo*, pro pensione annua. *Secundo* pro iure percipiendi annuam pensionem, & potest sic describi. Census est *ius percipiendi annuam pensionem ex re vel persona alterius*. De hoc iure hic potissimum agimus.

2. SECUNDA CONCLUSIO. Censuum diuiditur *primo*, in *Reseruatium & consignatum*. *Reseruatium* dicitur, quando quis transfert rem suam in alterum quoad dominium directum & utile, donando, legando, vendendo, aut permutando, seruata sibi annua pensione super eadem re. Talem censum constituit Ioseph in omnibus terris Aegyptiorum præterquam Sacerdotum, cum eas

emptas & subditas dominio Pharaonis Aegyptiis restituit, vt patet *Genes. 47. v. 24* *Consignatiuus* dicitur, quando quis super bonis suis, quorum dominium directum & vtile tetinet, vel etiam super persona sua alteri ius pensionis annuæ consignat. De hoc est tota disputatio apud DD.

3. TERTIA CONCLUSIO. Census consignatiuus 4. modis diuiditur. *Primo*, ratione materiae in reale, personalem, & mixtum. *Realis* est, qui super re aliqua fundatur, ita vt ex ea re pensio solui debeat. Huic respondet *primo*, in re ipsa obligatio realis, quæ rem perpetuo comitatur, etiam si vendatur alteri, tanquam onus quoddam seu grauamen illi annexum, donec legitime redimatur. *Secundo*, obligatio personalis in eo, cuius illa res est. Nam onus rei redundat in dominum. *Tertio*. Relatio debiti in pensione. *Personalis* est, qui immediatè super personam, quæ seipsam obligat ad pensionis solutionem, constituitur. Huic respondet tantum obligatio in persona, & debitum in pensione. Nec obstat quod hic interdum interueniat hypotheca, quia hæc non interuenit ex vi contractus censualis, sed superuenit per alium contractum. Nam hypotheca solum exigitur ad securitatem contractus alterius. Vnde ex ea non est soluenda pensio, nisi eo casu, quo aliter solutio à persona debitore non posset obtineri. *Mixtus* est, qui constituitur super re & super persona immediatè, ita vt etiam si res pereat, persona tamen maneat obligata, quod non fit in censu merè reali: ibi enim re, vel ex parte, vel in totum pereunte, perit similiter census. *Secundo* diuiditur ratione pensionis in fructuarium & pecuniarium. *Fructuarium* dicitur ex quo debetur fructus, vt frumentum & vinum: *pecuniarium* ex quo debetur pecunia. *Tertio* diuiditur in certum & incertum. *Certus* est, cum determinata pecuniæ summa, vel fructuum mensura in pensionem constituta est. *Incertus*, cum in-

determinata v.g. 3. vel 5. pars fructuum constituitur soluenda, sicut fecit Ioseph in Ægypto: hic enim modus habet tantum locum in censu reseruativo. Quarto diuiditur ratione temporis futuri in perpetuum & temporale. Perpetuus diuiditur in redimibilem & irredimibilem. Temporalis verò in eum qui extenditur in certum tempus v.g. 10. vel 20. annorum, & in eum qui in incertum, vt ad vitam vnus, duorum vel trium hominum, qui dicitur vitalitius.

Quæst. 2. *An liceat emere nouos census?*

1. **H**ENRICUS *quæd.* 8. *qu.* 22. putat emptionem nouorum censuum illicitam esse, etiamsi in realiqua fructifera constituentur, si pensiones recipiendæ putentur tandem superaturæ pretium: secus tamen esse de antiquis, hos enim licitè emi posse pretio communiter taxato. Ratio est, quia emptio noui redditus non est emptio, sed mutuuum. At in mutuo non licet plus pecuniæ accipere; quam datum sit: ergo. Maior probatur, quia extrema huius contractus sunt pecunia simul data, & pecunia per quotas recipienda. Pecunia autem vendi non potest, sed mutuo dari. Nec refert quod in re fructifera videatur constitui, quia hæc se habet per modum hypothecæ. Idem videtur sentire *Innoc. & Ioan. And.* in c. *In ciu. de usuris.*

2. **CONCLUSIO.** Certum est ex communi sententia non minus licitè emi nouos redditus, quam antiquos. Ita *Conrad. qu.* 79. vbi 12. rationibus Henrici sententiam refutat. *Socus l. q.* 65. art. 1. *Medina qu.* 12. *de usura*, *Conar. lib.* 3. *variar. resol. c.* 7. nu. 2. *Nauar. de usuris d.* 69. & alij. Probatur primo, quia *Mart. V. & Calixtus III.* in suis *extran. tit. de emptione & vedit.* auctoritate Apostolica declararunt, Census eos, qui habent condiciones ibi positas, esse iustos & licitos, & debitores ad solutionem obligari. Nec distinguunt hi Pontifices inter antiquos & nouos, sed in genere de omnibus loquuntur, *secundò*

quisque potest de nouo constituere ius percipiendæ pensionis in suis bonis titulo donationis, vt ipsi fatentur: ergo etiam titulo emptionis: non enim minoris valet quod emitur, quàm quod donatur. *Tertio*, quia antiquialiquando fuerunt noui, & lapsus temporis non fecit eos esse iustos: ergo sicut antiqui vendi possunt, ita & noui. *Quarto*, potest aliquis alteri vendere ius seruitutis in suo agro de nouo constituendum: ergo etiam ius percipiendæ pensionis annuæ. Sequela patet, quia sicut ius seruitutis est particula quædam decerpta ex iure integro, quod Dominus habet in re sua, ita ius pensionis annuæ: ergo si illud vendi potest, etiam hoc poterit. Ad argumentum Henrici. *Resp.* Id quod propriè & immediatè venditur & emitur in hoc contractu non esse pecuniam aut pensionem annuam, sed ius ad pensionem annuam exigendam, quod multum distinguitur à re ipsa, vt ostendit Conradus.

3. *DICES.* Illud ius non extat, ergo non potest vendi. *Resp. primo.* Etsi nunc non extet; tamen paulo post extabit, vnde potest vendi sicut hæreditas futura, vel sicut iactus retis futurus. *Resp. secundo.* Falsum est hoc ius non extare antequam vendatur: extat enim in ipso vendente. Nam hic habet ius percipiendi pensionem ex re sua (quamquam tunc non vocetur adhuc census) quod ius sicut alteri donare potest, ita etiam vendere.

Quæst. 3. An liceat emere censum personalem?

1. **N**egat Innocentius Hostiensis Ioan. And. Anton. de Burrio, Panor. & Zabarella inc. In ciuitate, de usur. D. Ant. 2. p. tit. 1. c. 8. Angelus v. usura, §. 78. Nau. de usur. n. 81. & quidem recentiores. Probat *primo*, quia census personalis est inuentio noua, & nunquam in Repub. Romana post religionem Christianã susceptam usurpata. *Secundo*, Pensio non potest in libera persona constitui, eo modo, quo in prædio constituitur. *Tertio*, li-
ber

ber homo non potest pignori dari cap. 2. de pigno. Atqui ius census maius est iure pignoris: ergo Quarto, liber homo non potest in seruitutem rapi ob debita. Verum ex his rationibus satis constat hos auctores non loqui de censu personali, qui passim est in usu; sed de eo qui ita constituitur in persona, sicut constitui solet in prædio, aded vt si non sit soluendo, creditor possit vendere debitorem, aut trahere in seruitutem sicut prædium vendi, aut vendicari in dominium potest. Nos autem non loquimur de tali censu personali, sed de eo, qui in creditore solum ponit ius pensionis annuæ: In debitore verò tantum obligationem personalem illius soluendæ, quæ transeat ad hæredes; ita tamen, vt non obliget illos nisi secundum vires hæreditatis.

2. PRIMA CONCLUSIO. Emptio census personalis licita est. Ita Conrad. q. 74. Maior in 4. d. 15. q. 34. Gabriel ibid. q. 12. a. 1. Sotus l. 6. q. 5. a. 1. Medina q. 11. de Usura Covarr. l. 3. var. resol. c. 7. num. 5. Probatum primo, quia olim Ecclesiæ debebantur etiam personales decimæ, nempe ex labore manuum, & negotiatione, vt patet c. Decima 16. q. 1. & c. Apostolica, & c. pastoralis, de decimis, quæ etiam nunc in quibusdam locis solvuntur. Item l. 2. Esdras c. 10. Fideles constituerunt annum redditum tertie partis sicii pro fabrica templi, panibus propositionis, & sacrificijs, idque tantum supra personas suas. Atqui talis obligatio, vel sponte suscepta, vel à superiore legitime imposita, est certo pretio æstimabilis: ergo vendibilis: ergo etiã census personalis vendibilis erit, cum talis obligatio sit verè cæsus personalis. secundo, probatur, si ad censum requireretur aliqua res distincta, à persona debitoris, super qua census dicatur constitui, id esset, vel quia res illa, vel certè fructus eius deberet emptori vendi. Atqui neutrum fit: non enim res illi venditur, quia dominium rei directum & vtile manet apud venditorem census, qui liberè potest eam alienare in quem vo-

luerit, vt patet ex bulla *Pij V.* neque etiam fructus illi propriè venduntur, quia sæpè fit, vt sit census pecuniarius, qui super agro constituitur. Deinde etiam si concederemus fructus rei vendi, simili modo possunt vendi fructus & lucra personæ.

3 *SECUNDA CONCLUSIO.* Hæc emptio est licita etiam si sperentur pensiones excessuræ pretium. Colligitur ex *auctoribus cit.* qui enim admittunt hunc censum, admittunt eo modo quo passim est in vsu. Atqui nemo huiusmodi censum emit, nisi verisimile ei sit pensiones cum tempore excessuras pretium. Est enim census perpetuus, & si redimibilis ex parte venditoris. Vnde semper sperat emptor se plus accepturum quam dedit. Nam sperat emptor se plus accepturum pensiones aliquot, & postea, si venditor voluerit post aliquot, annos se liberare, totam sortem. Probatur *primo*, quia per hanc emptionem non emuntur pensiones propriè futuræ, sed ius quoddam illas exigendi, quod in omni *Repub.* longè minoris valet, quam pensiones speratæ si essent præsentis, valerent. *Secundo*, census realis perpetuus licitè emi potest minoris quam sint pensiones speratæ: ergo etiam personales. Est. n. par ratio: sicut, n. ibi non violatur æqualitas, eo quod non emantur propriè fructus qui longè superant pretium, sed ius ad illos quod censetur æquale pretio; ita etiam hic fit.

4 *TERTIA CONCLUSIO.* Persona in qua census statuitur debet esse vel fructifera (id est, talis, vt aliquem fructum suâ operâ vel industriâ pariat, vnde soluat) vel vt aliqua bona in re, vel in spe habeat. Ita *Medina q. ii.* Ratio est, quia alioqui ius illud nullius esset momenti, ac proinde non esset pretio æstimabile: ergo nec vendibile.

5. *QUARTA CONCLUSIO.* Licitum etiam est in emptione census personalis exigere hypothecam generalem, vel specialem, securitatis causa. Colligitur

ex iisdem authoribus. Ratio est, quia in reliquis contractibus licet exigere hypothecam, vt in mutuo, & in venditione ad terminum, & similibus: ergo etiam in emptione census. Confirmatur, quia si contractus est validus, merito potest is, cuius interest, exigere securitatem, vt firmus maneat, & non violetur. Ad hoc autem pertinet & valet hypotheca.

6. Obiicies *primo*. Martinus & Calixtus Pontifices in suis *extranag.* declarant solum census reales esse licitos, ergo personales illiciti sunt. Respond. Nego sequi, quia Pontifices de illis solis fecerunt declarationem, de quibus erant consulti.

7. Obiicies *secundo*. Si tibi darem 1000. aureos eâ lege, vt quotannis pro vsu mihi solueres 50. vsuram committerem, eò quòd vsum pecuniæ seorsim venderem, sed ita fit in emptione census personalis: ergo vsura committitur. Hoc argumentum ait *Lopez*, Sotum nunquam potuisse soluere. Resp. in censu personali non emitur vsus pecuniæ, sed ius super alterum, qui sibi obligationem personalem potest imponere.

8. DICES. Qui emit ius exigendi pecuniam, emit ipsam pecuniam. At pecunia non est vendibilis: ergo non est vera emptio, sed mutuum. Maior probatur; quia qui emit ius alicuius possessionis principaliter censetur emere possessionem: ergo. Resp. *primo*, falsum est eum qui emit ius ad pecuniam, emere propriè ipsam pecuniam. Nam hæc multum differunt, vt patet ex communi vsu hominum, qui quotidie iura sua & actiones pecuniarias vendunt. *secundo*, falsum est eum qui emit solum ius ad possessionem, emere propriè ipsam possessionem, vt patet, dum ius legitimorum emitur: tunc enim non dicitur emi ipsa possessio, sed ius & actio alterius partis. Deinde etiam si ius sit liquidum, tamen qui habet ius ad possessionem, non ideò habet ipsam possessionem, sicut qui transfert in alterum ius,

quod habet in beneficium per præsentationem, non transfert in illum ipsum beneficium.

Quæst. 4. An liceat emere censum perpetuum irredimibilem minori pretio, quam sint pensiones speratae?

1. **D**icam primo de reali, secundo de personali.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Emptio census perpetui & irredimibilis realis licita est minori pretio, quam sunt pensiones speratae. Ita *Medina q. 12. & 15. de usura, sotus, Couarr. & alij passim.* Ratio est, quia res ipsa seu dominium rei, in qua census iste fundatur est minoris pretij, quam fructus ex ea sperati. Nam fructus qui temporis successu percipiuntur decuplo plus valent, quam res communiter æstimetur. Atqui census realis nihil aliud est, quam pars illius iuris, quod in dominio continetur: ergo multo magis emi potest minori pretio quam fructus: minus enim est habere censum super re, quam eius dominium.

3. **NOTA primo.** Si res illa casu pereat, censum quoque concidere: id enim commune est omni censui merè reali. Nam sicut pereunte re perit eius dominium, ita etiam ius percipiendi fructus ex illa: errant ergo quidam recentiores qui putant re peremptâ non perire censum realem, sed venditorem manere obligatum. Ratio illorum est, quia putant rem censui subiectam, à qua dicitur census realis esse veram hypothecam pro censu. Atqui pereunte hypotheca, vel in alium translata, adhuc manet obligatio personalis in priori debitore: ergo.

Sed fundamentum falsum est. Nam census realis nihil aliud est, quam ius percipiendi fructum, vel pensionem, ex re fructifera alterius. Vnde se habet sicut ius seruitutis, quod quis habet in re alterius, vt v. g. ius eundi per prædium alterius, venandi, piscandi, colligendi glandes; ratione cuius iuris res non dicitur hypothecata pro illo iure: si enim res pereat, perit ius, si in

alium transferatur, prior dominus omni obligatione soluitur: quando autem res aliqua est hypothecata, tunc etiam si pereat, vel in alium transferatur, manet tamen obligatio personalis, quia hypotheca datur in securitatem alterius debiti, maximè personalis. Itaque dicere rem subiectam censui esse hypothecatam pro censu, est omnes census facere personales.

4. *NOTA secundo.* In emptione census realis irredimibilis posse hypothecam exigi, hæc tamen hypotheca nullum habebit usum, si res censui subiecta pereat; solum ad hoc seruit, ut, si fortè debitor census nolit soluere pensiones (re censui subiectâ permanente saluâ) possit vendi hypotheca, ut ex ea solutio petatur.

5. *SECUNDA CONCLUSIO.* Etiam emptio census personalis irredimibilis est licita, etiam si pretium sit minus, quam pensiones speratæ. Colligitur ex *Medina & Soto supra.* Probat *primo*, quia minor est species usuræ in hac emptione, quam in emptione census personalis redimibilis, cum nulla sit spes recuperandæ sortis: ergo si redimibilis emi potest pretio minori, quam sint omnes pensiones speratæ, poterit etiam emi irredimibilis. *Secundo*, quia certum est hominem posse sibi talem obligationem imponere, quæ transeat ad hæredes secundum hæreditatis facultates. Atqui hæc obligatio communi hominum iudicio est certo pretio æstimabilis v. g. 30. aureis in singulos annos, cum tamen plures sperentur recipiendi intra annos 40. *Tertio*, census realis irredimibilis pretium minus est quam sint pensiones speratæ. Atqui sæpe fit ut census reales sint multò meliores & securiores quam personalis: ergo etiam pretium iustum personalis census irredimibilis minus est quam omnes pensiones speratæ.

9. *DICES.* Nullum potest dari pretium æquale censui irredimibili: ergo emptio eius est iniqua. Antecedens patet, quia si d. 24. vel 25. vel etiam 30. in sin-

454 *Questio LXXVIII. D. Thomæ,*
gulos intra totidem annos habebis sortem, & reliqua
supra sortem accipies. Imo quantumuis fors magna sit,
tamen decursu annorum superabitur pensionibus.
Resp. non emuntur ipsæ pensiones, sed ius ad pensio-
nes, quod communi hominum æstimatione æquiualeat
certæ summæ pecuniæ præsentis. Vnde non refert quod
pensionibus superent, quia hæ sunt instar fructuum illius
iuris quod *primò* & principaliter emitur, & cuius pre-
tium vel lege publicâ, vel communi hominum æstima-
tione statuitur. Confirmatur, quia alioqui non liceret
emere agrum certo pretio, quia fructus agri intra ali-
quot annos pretium superabunt: id autem est contra
praxin orbis & contra communem sententiam DD.

*Quæst. 5. An liceat emere censum temporalem minori
pretio, quàm sint omnes pensiones simul sumptæ?*

1. **C**ensus temporalis dicitur, qui ad certum vel in-
certum tempus constitutus est, in cuius termino
sponte extinguitur sorte non refusa.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Qui ad incertum
tempus constitutus est (vt est omnis vitalitius) emi po-
test pretio minori quàm sint pensiones speratæ. Est
communis sententia. Probatur *primò*, quia quod pensio-
nes simul sumptæ superent sortem, id est planè fortui-
tum: sicut enim possunt superare; ita etiam superari,
cum valdè incertum sit, an tot annos victurus sit is, su-
per quem constitutus est. Nec obstat, quod interdum
multo probabilius sit esse diutius victurum, ac proinde
plures pensiones persolutorum, quia non emuntur pen-
siones, sed ius ad illas exigendas, quod ius minoris longè
valet, quàm pensiones præsentis, tum ob commodita-
tem pecuniæ præsentis: tum quia multis modis tanto
tempore fieri potest, vt nihil ex eo percipiatur. *Secundo*,
quia census vitalitius est res quædam æstimabilis certo
pretio, quod ferè semper minus est quam pensiones
speratæ: ergo certo pretio vendi potest.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Probabile etiam est eum censum, qui ad certum tempus constitutus est v. g. ad 10. vel 20. annos posse minoris emi, v. g. si quis vellet vendere pensionem 10. aureorum in decennium, probabile est licere emere 90. aureis. Ita *Couar. l. 3. var. resol. c. 7. n. 4. Caiet. v. usura, & Nauar. c. 17. num. 230.* Et quidem si sit census realis non videretur dubium. Nam sicut emi potest ius percipiendi fructus ex re fructifera alterius in perpetuum; ita etiam ad certum tempus, quod ius semper æstimatur minoris, quam emolumentum speratum, si præsens esset. Confirmatur, quia alioqui pluri valeret census temporalis, quam perpetuus. Nam census perpetuus redimibilis emi potest 16. aureis in singulos: hoc autem pretio non posset emi census temporalis ad 20. annos. Item census irredimibilis emi potest tringinta in singulos. Atqui hoc pretio nõ potest emi census temporalis ad annos 33. Si autem loquamur de censu personali ad certum tempus, maius est dubium. Probabile tamen est licitè emi minoris vt docēt authores citati. Probatur *primo*, quia alioqui pluri valeret census personalis ad annos 17. vel 20. quam personalis vel realis perpetuus redimibilis, aut etiam irredimibilis, vt ostensum est. *Secundo*, quia non potest dari sufficiens ratio, cur communi hominum æstimatione, vel principum lege non possit iuribus personalibus aliquod certum pretium imponi. Quod minus sit, quam res quæ in futurum expectatur.

Quæst. 6. *An liceat emere censum vtriusque redimibilem?*

1. CERTUM est licitam esse emptionem census redimibilis ex parte venditoris, id est, cum pacto, vt venditor possit redimere quando libuerit, talis enim approbatus est à Pontificibus: sed dubium est, an emptioni talis census possit adijci pactum in fauorem emptoris, nēpe vt emptor possit illum reuendere, quando

voluerit, vel resolvere contractum pretio quod dedit. Sotus *l. 6. qu. 5. a. 3.* putat tale pactum esse usurarium. Ratio est, quia ubicumque datur pecunia cum pacto eandem rursus recipiendi, & aliquid ultra sortem, illic usura vel patet, vel latet. Atqui hoc fit, quando das mille, ut annuè recipias 50. donec alter refundat sortem, & ut reddat illam quando potest.

2. **CONCLUSIO.** Contraria sententia est probabilis quam tenent *Gabriel in 4. d. 15. q. 12. art. 2. Conrad. q. 84. Medina q. 15. de Usur. Petr. Arrag. qu. 78. art. 4. Greg. de Val. qu. 22. p. 6. & q. 25. n. 2.* ubi etiam refert eandem sententiam à multis doctissimis Theologis Romæ in quadam consultatione, cui ipse interfuerit, Anno 1585. probabilem esse iudicatam; etsi ob periculum usurarium minimè suadendam. Probatur *primo*, quia venditor potest vendere censum cum pacto, ut possit redimere quando voluerit, & ut emptor teneatur tunc censum, vel literas census reddere, ut omnes fatentur: ergo similiter emptor potest emerere censum cum pacto, ut possit illum reuendere, & reddere venditori, & ut tunc venditor teneatur illum redimere. Est enim par ratio. Nam si venditor potest sibi tale ius reseruare, & talem obligationem imponere emptori ad rem venditam recuperandam, cur emptor non possit simile ius reseruare, & similem obligationem imponere venditori ad recuperandam pecuniam expositam.

3. **DICES** Est dispar ratio, quia dare pecuniam cum obligatione ad eam reddendam est mutuare, non emerere: dare autem rem aliam vendibilem pro pretio cum obligatione ad eam restituendam, non est mutuare, sed vendere. **Resp.** Dupliciter potest dari pecunia cum obligatione ad eam reddendam. *Primo.* Si datur immediatè pro simili pecunia eiusdem valoris cum obligatione, ut illa post aliquod tempus reddatur; & tunc est mutuum, *secundo.* Si detur immediatè pro re aliqua

vendibili cum obligatione, ut venditor illam rem post aliquod tempus redimat, & pro ea pretium restituat, & tunc est vera emptio. Hoc modo fit in proposito. Nam emptor census non dat pecuniam immediatè pro pecunia refundenda, sed pro censu, neque obligat alterum ut reddat pecuniam pro pecunia accepta, sed ut recipiat ius quod vendit, & pro ea iustum pretium persoluat. *Secundo* Probat: Ideo venditor iustè potest emptori imponere obligationem reuendendi, quia hoc onus potest compensari tanto minoris rem vendendo. Atqui obligatio, quam emptor imponit venditori ad rem redimendam potest similiter compensari tanto plus emendo: ergo similiter potest imponi. Confirmatur, quia emptor census potest pacisci cum tertio, ut ille teneatur censum à se emere quando placuerit: ergo simile pactum potest inire cum venditore. *Tertio*. Si petas à me ut emam à te censum, possum vicissim à te petere ut emas post aliquod tempus à me domum, idque in pactum deducere (nam pro obligatione licita potest peti mutua obligatio) ergo similiter possum petere, ut post aliquod tempus eundem censum redimas: si enim possum te obligare ut emas à me rem aliam, cur non etiam ut eandem redimas, quam mihi vendidisti? *Quarto*. Hoc pactum potest addi emptioni aliarum rerum, ut agrorum, domorum, animalium: ergo etiam emptioni censuum. Antecedens est *Couar. l. 3. variar. resol. c. 9. num. 3. & multorum aliorum*. *Quinto*. Pacta quæ seorsim fieri possunt, ita ut neutrum destruat alterum, possunt etiam iunctim fieri (quæ enim seorsim iusta sunt, etiam si simul iuncta sunt iusta.) Atqui hæc pacta seorsim fieri possunt: qui enim emit censum redimibilem ex parte solius venditoris 100. aureis, eidabuntur quotannis 9. aurei; sed hic potest inire pactum cum venditore, ut quotannis non soluat nisi quinque aureos, & ut pro reliqua parte se obliget ad redimendum

quando emptori placuerit: illa enim obligatio videtur satis compensari, si quotannis condonetur pro ea vnus aureus.

4. Hæ rationes satis probant probabile esse hoc pactum emptioni census realis apponi posse. Nam sicut totum dominium rei potest emi cum pacto redimendi in fauorem vtriusque; ita etiam ius fructuum, quod est veluti pars totius dominij. Si vero agatur de emptione census personalis, de qua citati authores loquuntur, etiam procedunt rationes. Hoc modo videntur posse excusari contractus quidam valde vsitati, quibus solet pecunia pupillorum tradi mercatori; vel alteri pro vsura quincunce, id est, pro quinque in cētum: quamuis enim contrahentes non cogitant expressè de censu vtriusque redimibili, tamen videntur implicite in illum consentire, dum is, qui pecuniam tradit, intendit hoc lucrum percipere omni modo quo iustè id fieri potest, & alter intendit eo titulo dare quo ille accipit. Vide plura apud *Greg. de Valent. l. c.* Hic tamen modus contrahendi merito deberet in posterum vbique prohiberi propter periculum vsuræ.

Quest. 7. Quæ conditiones iure positiuo requirantur in emptione censuum?

Martinus V. & Calixtus III. in suis *extrauag.* referunt varias conditiones obseruari solitas in Polonia & Germania, quas ad 8. reducit *Nauarr. in comm. de vsuris num. 72.* Hæ tamen conditiones non sunt necessariae ad iustitiam census, vt fatentur Pontifices. Nam hoc solum volunt significare, licitos esse & iustos census, qui habent has conditiones. Pius V. Anno M. D. LXIX. requirit alias conditiones, sine quibus decernit contractum esse irritum & fœnorarium. Sed Bulla Pij V. non est vbique recepta, ac proinde non vbique obligat.

QVÆSTIO LXXIX.

De partibus iustitiæ integrantibus.

PARTES iustitiæ aliæ sunt Subiectiua, vt Commutatiua & Distributiua, de quibus supra. Aliæ integrantes, vt declinare à malo & facere bonum, de quibus hic agitur. Aliæ potentiales, de quibus in seq. quæstione.

QVÆSTIO LXXX.

De partibus iustitiæ potentialibus.

Potentiales Iustitiæ partes vocantur quæ magnam habent affinitatem cum Iustitia, licet eius perfectam rationem non attingant; cuiusmodi sunt Religio, Pietas, Observantia, Veritas, Gratia, Vindicatio, Liberalitas, Amicitia.

QVÆSTIO LXXXI.

De Religione.

DIUUS THOMAS agit primo de virtute Religionis. secundo, de actibus eius internis, qui sunt Deuotio & Oratio. Tertio, de actibus externis qui sunt Adoratio, Sacrificium, Oblatio, Decimæ, Votum, Iuramentum, Adiuratio, Laudatio Dei. Quarto. De vitiis oppositis, quæ sunt Superstitio, illegitimus Dei cultus, Idololatria, Diuiniatio, Observatio superstitiosa, Tentatio Dei, Periurium, Sacrilegium, Simonia.

Quæst. I. Quid sit Religio?

I. PRIMAE CONCLUSIO Religio, si nomen spectes, potest dupliciter deriuari Primo, à relegendendo, quod ea quæ ad Dei cultum pertinent, sæpè sint animo repetenda, & velut relegendenda, vt vult *Isidorus l. 10. Etymolog. cap. 17. ex Cic.* Secundo, à reeligendo, quod per eam reeligamus Deum, quem per peccatum reieceramus, vt *August. lib. 10. Ciuit. 4.* Tertio, à religando quod nos Deo astringat & alliget, vt ait *Lactantius 4. diu. instit. cap. 28.* *August. 1. retract. 13.* & *D. Hieron. in cap. 9. Amos.*

3. SECUNDA CONCLUSIO. Quod ad rem at-
tinet, potest sic definiiri. Religio est *virtus quæ exhibet*
Deo cultum debitum tanquam primo rerum omnium princi-
pio. Primo dicitur virtus, quia omnis actus honestus
pertinet ad aliquam virtutem, vt ait *D. Thom. art. 2.* sed
reddere Deo debitum cultum est actus honestus: ergo
pertinet ad aliquam virtutem: pertinet autem ad Re-
ligionem: ergo religio est virtus. *Secundo, dicitur exhibens*
Deo cultum, id est, honorem cum quadam submis-
sione nostri. Vbi.

4. NOTA Honorem latius patere, quàm cultum.
Nam omnis cultus est honor, non tamen contra. Ho-
nor enim generatim loquendo non includit submissio-
nem, quam tamen includit cultus. Nam Deus honorat
sanctos, non tamen colit. Porrò honor generatim nihil
est aliud, quam testimonium excellentiæ alterius: siue
id fiat verbis, vt cum quis laudatur; siue gestu corpo-
ris, vt genuflexione, apertione capitis, submissione cor-
poris; siue rebus externis, vt erectione statuæ, descri-
ptione elogi, institutione festorum, ludorum, & simili-
bus. Hæc enim omnia sunt signa quædam, quibus alte-
rius excellentiam significamus, ac proinde illum hono-
ramus. *Tertio, dicitur Cultum Deo debitum.* Nam Deo
debetur ille cultus à creatura rationali. Ratio additur,
quia est primum rerum omnium principium, à quo om-
nia dependent; propter hanc igitur excellentiam debe-
tur illi cultus.

8. TERTIA CONCLUSIO. In officio Reli-
gionis 4. actus spectari possunt. *Primus* est considerare
Deum esse infinitæ excellentiæ, & omnia ab ipso pen-
dere. *secundus* est considerare nos ex nobis nihil esse,
nihil habere, sed quidquid sumus & habemus, Dei esse,
& ab eo assiduè pendere. *Tertius* est profunda mentis
submissio & inclinatio coram Deo, qua mens hæc
ipsa interius testatur. *Quartus* eorundem professio ex-

terior verbis, gestu corporis, vel aliis modis. *Primus & secundus* actus supponuntur religioni tanquam fundamentum. *Tertius*, nempe submissio illa est actus interior Religionis, qui etiam in Angelis reperitur, & continet duos actus, alterum voluntatis, qui est affectus reuerentiæ, quo interna illa honoraria inclinatio est volita: Alterum intellectus, quo eadem præstatur, & executioni mandatur: cum enim Angeli non habeant corpora, non colunt Deum signis corporalibus, sed spiritualibus, quæ non videntur esse alia, quàm apprehensiones intellectus, aut locutiones spirituales. Nulla enim in rebus spiritualibus possunt esse signa his meliora aut significantiora: sicut ergo homo alterum honorat, submittendo se illi signis spiritualibus; nempe profitendo spirituali locutione ipsius excellentiam, & se totos ad ipsius obsequium offerendo. Idem facit homo interius, explicitè vel implicitè, cum Deum honorat: *Quartus* actus, scilicet exterior submissio in hominibus immediatè est signum internæ submissionis: mediatè verò diuinæ excellentiæ & dependentiæ rerum ab ipsa, sicut voces immediatè sunt signa conceptuum: mediatè verò ipsarum rerum.

5. **D I C E S.** Illa submissio videtur pertinere ad virtutem humilitatis, non religionis. Respondeo pertinet ad vtramque diuersa ratione. Est enim actus humilitatis si fiat, quia congruit nostræ vtilitati, vt intra limites nostræ conditionis nos contineamus ne per superbiam extra eos feramur. Est actus religionis si fiat animo declarandi eminentiam diuinam, seu vt ipsam submissione nostri honoremus.

Quaest. 2. Quid sit obiectum Religionis?

1. **C**ONSTAT materiale obiectum esse ipsum cultum Dei, id est, actus illos à voluntate imperatos, quibus Deo exhibemus honorem & reuerentiam significando ipsius excellentiam, & nostram submissionem. Difficultas est de obiecto formali. Aliqui putant esse excellentiam diuinam, quæ Deo conuenit, quatenus est primum principium omnium creaturarum. *Primo*, quia D. Th. att. 3. docet, Religionem esse vnã virtutem ex vnitatem obiecti formalis, quia adhibet Deo reuerentiam secundum vnã rationem, nempe quatenus est primum principium creationis & gubernationis. *Secundo*, quia sicut Deus propter suam bonitatem diligitur charitate; ita propter excellentiam colitur religione: ergo sicut bonitas Dei est obiectum formale charitatis; ita excellentia religionis. *Tertio*, quia virtus religionis ideò distinguitur à virtute obseruantia, quia coluntur Sancti, quod per religionem colatur excellentia increata, per obseruantiam verò creata. Distinctio autem virtutum sumitur ab obiecto formali. Alij putant non esse ipsam Dei excellentiam, sed existimationem de diuina excellentia, quam oriri desideramus ex cultu religioso. Probatur, quia materiale obiectum religionis sunt actus ij, quibus Deus colitur, & ipsius excellentia significatur: ergo formale obiectum debet esse ratio illa boni, ob quam volumus illos actus, quibus Deus colitur, & ipsius excellentia significatur: At volumus hos propter existimationem de diuina excellentia, quia cultus seu honor per se ordinatur ad excitandam huiusmodi existimationem de persona quæ honoratur. Alij aliter sentiunt.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Formale obiectum religionis non est excellentia diuina. Probatur, quia

alioqui Religio esset virtus Theologica, quod tamen omnes negant. Sequela patet, quia ad rationem virtutis Theologicæ satis est, quod Deum respiciat vt obiectum formale. Patet *primo*, in fide, quia si quis credat aliquod obiectum creatum propter diuinam authoritatem, erit assensus fidei Theologicæ. *secundo*, in charitate, quia si quis optet Deo conuersionem infidelium propter diuinam bonitatem erit actus charitatis Theologicæ: ergo similiter si quis vellet colere Deum, propter excellentiam diuinam, tanquam obiectum formale, esset actus virtutis Theologicæ, quod tamen nemo concesserit.

3. SECUNDA CONCLUSIO. Nec est bona existimatio de excellentia diuina. Ratio est, quia talis existimatio est duplex: altera in animo eius qui colit Deum; altera in animo aliorum qui vident illum cultum. Neutra potest esse formale obiectum religionis. Non prior, quia actus Religionis illam supponit: prius enim est habere bonam existimationem de Deo, quam illum colere. Nemo enim vult Deo cultum exhibere, nisi iam antè habeat bonam existimationem de excellentia diuina. Nec posterior. *Primo*, quia illa est potius finis colentis Deum, quam formalis ratio colendi. *Secundo*, quia non habet locum in ijs, qui interno tantum actu colunt Deum. *Tertia*, nec habet locum in beatis qui reuera colunt Deum, & tamen vnus non excitat in altero bonam existimationem de Deo. Nam illam existimationem omnes habent vi visionis beatificæ, & quidem tantam, vt in illo statu maiorem habere non possint secundum legem ordinariam.

4. TERTIA CONCLUSIO. Formale obiectum religionis est honestas seu bonitas illa, quæ est in cultu diuino, quem religio Deo exhibet. Ratio est, quia commune est omni actui voluntatis, vt feratur in obiectum suum sub ratione alicuius boni: ergo si actus

est honestus, debet ferri in obiectum sub ratione boni honesti; sed actus religionis est honestus & fertur in cultum diuinum tanquam in obiectum: ergo debet in illum ferri sub ratione alicuius honestatis: hæc autem non est alia quam quæ est in cultu diuino. Confir-
 tur, quia actus voluntatis vel fertur in finem, vel in me-
 dia. Si in finem, hoc fit propter intrinsecam honesta-
 tem, quæ est in fine. Si in media, hoc fit propter extrin-
 secam bonitatem quam media participant à fine. Atqui
 primarium obiectum cuiusq; virtutis in voluntate exi-
 stentis est proximus & immediatus ipsius finis: ergo
 vnaquæque virtus in voluntate existens fertur in suum
 obiectum primarium sub ratione honestatis in ipso ob-
 iecto existentis: ergo etiam religio fertur in cultum di-
 uinum propter honestatem in ipso existentem, quia il-
 le cultus est primarium eius obiectum.

5. *QVÆRES.* Quæ sit illa honestas? Aliqui pu-
 tant esse rationem debiti & congruentis, ac proinde re-
 ligionem versari circa cultum diuinum, quatenus est
 Deo debitus & congruens. Respondeo. Honestas,
 quæ est in cultu diuino, consistit in eo, quod sit signum
 diuinæ excellentiæ, & nostræ submissionis. Nam re-
 ligio fertur in cultum diuinum quatenus significat diui-
 nam excellentiam & nostram subiectionem: Hęc enim
 ratio significandi est quædam honestas, quæ in cultu di-
 uino reperitur. Hinc sequitur, etsi excellentia diuina
 non sit formale obiectum religionis, esse tamen formale
 obiectum cultus diuini: est enim ratio, cur Deus sit
 colendus.

6. *QVARTA CONCLUSIO.* Essentialis diffe-
 rentia proximè sumitur ex honestate cultus diuini, quæ
 est obiectum formale ipsius, radicaliter tamen & mediatè
 ex diuina excellentia. Prima pars probatur, quia com-
 mune est omni virtuti, vt sumat differentiam essen-
 tialem ab obiecto formali: hæc enim differentia con-
 sistit

sistit in intrinseco respectu ipsius ad obiectum formale. Secunda pars patet, quia honestas illa quæ est in cultu diuino, sumitur ex diuina excellentia quæ per eum cultum significatur. Hinc fit, vt alia sit honestas in cultu Dei: alia in cultu Sanctorum, quia honestas vnius sumitur ab excellentia increata: alterius verò à creata. Hoc sensu intelligendus est *D. Thom. art. 3. & 4.* Quando explicat vnitatem & differentiam religionis ex diuina excellentia, quæ per illam colitur. Licet enim Religio proximè & immediatè sumat Vnitatem, & differentiam suam ab honestate cultus diuini tauquam ab obiecto formali; tamen remotè & mediatè sumit illam ab excellentia diuina quæ est obiectum formale cultus diuini.

7. Hinc soluuntur argumenta contraria, præsertim *primum & tertium.* Ad *secundum* Resp. Deum coli religione propter suam excellentiam nihil aliud est, quàm excellentiam diuinam esse obiectum formale cultus religiosi: non autem virtutis religionis. Vnde hæc est differentia inter charitatem & religionem, quod charitas immediatè attingat Deum per actum à se elicatum: religio verò solùm per actum imperatum, qui est cultus diuinus, quatenus Deo exhibetur.

Quæst. 3. *An religio differat ab alijs virtutibus.*

1. **H**oc facilè constare potest ex dictis, vt tamen res clarior sit, paucis explicanda est.

2. **PRIMA CONCLUSIO.** Religio distinguitur ab ijs virtutibus quæ hominem rectè componunt in seipso, vt verbi gratia, à temperantia & fortitudine. Ratio est, quia religio disponit hominem ad alterum.

3. **SECUNDA CONCLUSIO.** Distinguitur etiam ab ijs, quæ hominem bene disponunt ad proximum, vt à misericordia, iustitia particulari. Ratio est, quia religio disponit hominem ad Deum.

Objici potest illud Iac. 1. v. 27. *Religio munda & immaculata apud Deum hac est: visitare pupillos, & viduas in tribulatione illorum, & immaculatum se custodire ab hoc saeculo.* Hinc colligitur Religionem disponere hominem non solum ad Deum, sed etiam ad proximum & ad seipsum, quod est contra utramque conclusionem. Resp. Apostolus non voluit ibi significare quid sit religio, sed quales effectus habeat vera religio, non quidem à se immediatè elicitos aut imperatos, sed mediantibus aliis virtutibus: habet enim religio duplices actus, quosdam ipsa per se exequitur, siue eliciendo, vt est voluntas colendi Deum: siue imperando, vt est ipse cultus Deo exhibitus. Alios exequitur per alias virtutes & de his loquitur Apostolus. Piores actus disponunt hominem ad solum Deum. Posteriores verò ad proximum, vel ad seipsum. Idem patet in charitate iuxta illud 1. COE. 13. v. 4. *Charitas patiens est, benigna est.*

4. TERTIA CONCLUSIO. Distinguitur etiam à virtutibus Theologicis. Ita *D. Th. art. 5.* Ratio est, quia Theologicae versantur immediatè circa Deum: religio vero circa cultum diuinum.

3. DICES primo. Oratio & laus attingunt Deum immediatè tanquam obiectum, & tamen sunt actus religionis. Resp. primo, non sunt actus elicitos à religione, sed imperati: sunt enim actus intellectus, quibus Deus colitur, ac proinde sunt obiectum materiale circa quod religio versatur immediatè per actum à se elicitum. Nam actus à religione elicitus est amor cultus diuini, siue interni, qualis est oratio mentalis & laus: siue externi qualis est genuflexio, sacrificium. Resp. Secundo. Illi actus non attingunt Deum, sicut actus vitalis suum obiectum, sed sicut signum attingit signatum: sunt enim signa & testimonia diuinæ excellentiæ, & nostræ subiectionis: Actus autè virtutum Theologicarum attingunt Deum vt obiectum cognitum & amatum propter semetipsum

6. DICES *secundo*. D. Aug. in *Enchir. c. 3.* ait, Deum coli fide, spe & charitate: ergo religio est virtus generalis complectens virtutes Theologicas. Resp. *primo* D. Thom. art. 5. ad 1. Augustini dictum intelligendum esse causaliter, quia virtutes Theologicæ suo imperio causant actum religionis, quo Deus colitur. Resp. *secundo*. Religionem & cultum sumi posse dupliciter. *Primo*. Speciatim, prout religio distinguitur ab alijs virtutibus, & versatur circa cultum diuinum propriè sumptum. *Secundo*. Generatim, pro omni virtutis officio, quo ordinamur ad Deum, & quod instar sacrificij est Deo acceptum. Sic passim in scripturis pro eodem sumuntur colere Deum & seruire Deo. Seruitus autem quam Greci *Λατρεία* vel *Δουλεία* vocant, est nomen generale ad omnia bona opera, quibus Deo obediunt & placemus, vt patet 2. N. & 21. v. 51. & *Matth. 6. 24.* & *Luc. 2. 37.* & alibi hoc modo videtur accipi ab Augustino. Resp. *tertio*. Actus fidei, spei, & charitatis, dupliciter spectari posse. *Primo*. Vt sunt signa quibus implicitè diuinam excellentiam profiteamur. Nam hoc ipso quod credimus Deo, insinuamus illum esse primam veritatem, dum amamus super omnia, significamus esse summum bonum. *Secundo*. Vt sunt actus vitales, quibus immediatè Deo tanquam obiecto vnimur: si ergo spectentur priori modo, possunt à virtute religionis imperari, tanquam tacitus quidam & implicitus Dei cultus.

7. QUARTA CONCLUSIO. Religio non distinguitur à virtute Pietatis, obseruantix, & Gratitude in Deum. Colligitur ex D. Thom. qu. 106. art. 1. ad 1. vbi dicit, *sicut Religio est quadam superexcellens pietas, ita est quadam super excellens gratitudo*, & ex Caiet. *quest. 107. art. 3.* Probat, quia pietas propriè est quæ debitum cultum reddit parentibus: Obseruantia quæ personis in dignitate constitutis: Gratitude quæ benefactoribus. Ratio autem parentis, & personæ

sublimis, & benefactoris, continetur in Deo excellentissimè: ergo etiam debitum erga Deum, & parentem, personam sublimem, & benefactorem, est summum. Atqui hoc debitum non distinguitur à debito erga primum principium: ergo virtus quæ respicit hoc debitum non distinguitur à religione, quæ respicit primo omnium rerum principio debitum. Vnde rectè *Caetan. in loc. cit.* ait: Has tres virtutes, pietatem, obseruantiam, & gratitudinem duplitter existere. *Primo.* Formaliter in suis proprijs speciebus. *Secundo.* Eminenter in superiori virtute, quæ est religio.

Quaest. 4. An Religio differat ab obseruantia quæ coluntur Sancti?

1. **M**arsilius in 3. q. 8. a. 1. Putat non differre. Probatur *primo.* Quia eadem virtute charitatis amatur Deus & proximus: ergo etiam eadem virtute Religionis colitur Deus & proximus: est enim par ratio. *Secundo.* Quia cultus Sanctorum est religiosus, non civilis: ergo pertinet ad virtutem religionis. *Tertio.* Quia hoc ipso quod quis bene dispositus est ad cultum diuinum, est etiam bene dispositus ad cultum sanctorum, qui sunt Dij per participationem. Contrarium tenet *D. Thom. art. 4. ad 3. & supra qu. 25. art. 1. ad 2. & infra qu. 103. art. 3. ad 2. & alij passim in 3. d. 19.*

2. **NOTA** Sanctos posse duplitter coli. *Primo.* Propter excellentiam intrinsecam & participatam. *Secundo.* Propter excellentiam extrinsecam ipsius Dei, ad quam ipsi aliquem respectum habent, quod potest rursus fieri duplitter: vel enim eo modo coluntur, ut ipsi sint integer terminus cultus: vel eo modo, ut Deus sit terminus, & obiectum principale illius cultus: illi verò secundario.

3. **PRIMA CONCLUSIO.** Si Sancti colantur propter excellentiam increatam Dei, ad quam ipsi aliquem respectum habent, sic eadem virtute coluntur, quæ

Deus colitur. Probatur *primo*, de eo cultu, qui non sistit in Sanctis, sed transit immediatè in Deum, quia dum hoc modo coluntur, non tam ipsi coluntur, quam Deus in ipsis tanquam in suis templis, tabernaculis, imaginibus: tunc Sancti considerantur non ut ipsi sunt cultus capaces, sed sicut res inanimæ spectari solent, per quas Deus nobis repræsentatur. Vnde etsi externum signum cultus ad ipsos dirigatur, tamen ibi non sistit. Nam interior submissio fit Deo, cui exterior cultus debet respondere: est enim hic cultus omninò similis cultui crucis & imaginis Christi, quæ non coluntur, nisi per accidens, & cultu materiali, quatenus externum signum cultus ipsis fit, quo tamen colitur Deus. Confirmatur à simili in Charitate. Nam eadè est virtus, qua diligitur Deus propter se, & proximus propter Deum. *Secundo*. Probatur de cultu, qui ipsis Sanctis tanquam integris terminis propter excellentiam diuinam tribuitur; quia tota ratio huius cultus est excellentia diuina, ad quam ipsi certum respectum habent, & coniunctionem: ergo procedit à virtute Religionis, quæ excellentiam diuinam tanquam rationem sui cultus spectat: omnis enim virtus respiciens aliquam rationem formalem obiectiuam, seu motiuum principale, extendit se ad omne id, cui illa ratio formalis aliquo modo communicatur, ut patet inductione.

4. Dices. Sancti non coluntur proximè propter excellentiam increatam Dei, sed propter dignitatem quandam intrinsecam, quam accipiunt ex ordine ad Deum: coluntur enim ut filij, ut amici, ut hæredes ut templa, ut imagines Dei: ergo ratio formalis obiectiua huius cultus non est excellentia diuina: ergo hic cultus non procedit à Religione. Resp. Negando primam consequentiam; quia etsi ob illam moralem dignitatem colantur, tamen verè coluntur ob excellentiam Dei. Vbi Nota duplicem dignitatem in Sanctis spectari

posse: alteram, quæ consistit in perfectionibus physicis & absolutis, vt in visione Dei, charitate, sanctitate; de hac dicam in seq. conclus. alteram quæ consistit in morali estimatione & dignitate, de qua hic agitur. Hęc autem moralis dignitas nihil aliud est, quam quidam respectus, quo sancti referuntur ad Deum, tāquam filij adoptiui ad parentem, tanquam amici ad amicum, tanquam imagines ad prototypum: hic autem respectus includit in sua ratione formali excellentiam diuinam saltem in obliquo, ita vt sine ea concipi nequeat; sicut ratio boni utilis includit bonitatem finis. Vnde fit, vt quando sancti coluntur à nobis propter dignitatem moralem in ipsis existentem, simul colantur propter excellentiam diuinam extrinsecus ipsis applicatam, quia illa dignitas moralis non potest concipi sine excellentia diuina, vt dictum est: Sicut ratio boni utilis, quæ est in medijs, non potest concipi sine bonitate finis. Sicut ergo eadem virtus inclinatur in finem, & in media propter finem, eo quod bonitas medijs consistat in ordine ad finem; ita eadem religio inclinatur ad cultum Dei & cultum Sanctorum, quia dignitas & excellentia Sanctorum consistit in cōiunctione & respectu quodam ad Deum. Vnde verè coluntur propter excellentiam diuinam extrinsecus illis applicatam, sicut medium verè amatur propter bonitatem finis ipsi extrinsecam, quamuis ille respectus per quem fit ista applicatio, sit ipsi extrinsecus. Hoc modo plerumque à nobis coluntur Sancti, quia melius apprehendimus hanc moralem excellentiam, quam eorum intrinsecas & materiales perfectiones. Neque solum sancti cum Christo regnantes: sed etiam homines in hac vita. Sic enim colitur Pontifex, dum consideratur vt Vicarius Christi; sic Sacerdos vt ministri Christi; sic homines sancti vt amici Dei, & tabernacula Spiritus S.

5. *QVÆRES primo.* An etiam imagines Christi

& alia res inanimata hoc modo coli possint? Respondeo. Negatiuè. *Primo.* Quia non sunt capaces honoris formalis, sicut nec contumeliæ iniuriæque, cum non possint hæc apprehendere. *secundo.* Nec sunt capaces uilius excellentiæ supra naturam rationalem, ac proinde non potest homo se illis subiicere tanquam superioribus, ut bene ostendit *Gabriel Vasquez l. 2. de adorat. disp. 8. c. 8.* Itaque solum possunt coli per accidens, & actu materiali & externo honoris, qui, ut ad illas terminatur, non est honor formaliter, sed ut terminatur ad exemplar.

6. *QVÆRES secundo.* An hic cultus Sanctorum qui ipsis tanquam integris terminis tribuitur, distinguatur à priori, qui non sistit in Sanctis, sed immediatè in Deum transit. Resp. Vterque ab eadem virtute religionis procedit, & propter eandem rationem formalem tribuitur; nihilominus tamen posterior est longè inferior priori. Nam prior est latria; posterior dulia. Priori immediatè colitur Deus; posteriori Sancti, ut amici & domestici Dei.

7. *QVÆRES tertio.* An hic posterior cultus ita tribuatur Sanctis ut nullo modo redundet in Deum. Resp. Physicè terminatur ad ipsos Sanctos, tanquam ad integrum obiectum quod colitur: interpretatiuè tamen & secundum æstimationem moralem redundat in ipsum Deum, ita ut Deus magis censeatur honorari quàm Sancti. Nam tota ratio honorandi est Deus, & excellentia diuina. Vnde in hoc cultu continetur quædam virtualis & implicita λαβεία, sicut in eo cultu, quo quis colit Sacerdotem Iouis propter Iouem, continetur tacita idololatria, & in electione continetur virtualis intentio.

8. *SECUNDA CONCLUSIO.* Si Sancti colantur propter intrinsecas & absolutas perfectiones, ut propter visionè Dei, charitatem, & sanctitatem; sic non coluntur

virtute Religionis, sed distincta, quæ à Theologis dulia vocatur. Ita *D. Tho. supra & multi alij*. Ratio est, quia Religio spectat excellentiam increatam, & propter eam cultum defert, vt docet *D. Th. l. c.* ergo cultus ille qui ob excellentiam creatam defertur, non est Religionis, sed alterius virtutis. Sequela patet, quia vbi est diuersum genus excellentiæ per se honorabile, ibi est diuersum genus cultus: ergo diuersæ virtutes inclinantes ad illos cultus. Atqui excellentia Sanctorum toto genere distinguitur ab excellentia diuina & est per se honorabilis: ergo constituit obiectum diuersæ virtutis. Hæc autem virtus vocatur dulia, quod nomen etsi generatim seruitutem significet, sicut & latria; tamen ex communi vsu accommodatum est partim ad significandum omnem cultum Sanctorum qui ipsis propriè impenditur, siue procedat à virtute Religionis, siue ab alia: partim ad significandam peculiarem illam virtutem, qua Sancti propter intrinsecas perfectiones coluntur. Nomen vero latriæ accommodatum est ad significandum cultum diuinum & virtutem Religionis, vt docet *D. Aug. l. 10. ciuit. c. 1. & Isidorus l. 8. Etym. c. vlt.*

9. Ad primum argumentum. Resp. Eadem virtute charitatis amari Deum & proximū quando Deus amatur propter se, & proximus propter Deum: non autem quando proximus amatur propter bonitatem intrinsecam. Ad secundum. Cultus Sanctorum potest dici religio ob 3. causas. *Primo*. Quia non est ciuilis & politicus, qualis defertur principibus & magistratibus; sed est supernaturalis ortum habens ex vera fide in Deum, quæ religio vocari solet. *Secundo*. Quia virtus, qua coluntur Sancti, vel est ipsa religio, vt quando immediatè coluntur propter excellentiam diuinam; vel à virtute Religionis oritur, vt quando coluntur propter perfectiones absolutas intrinsecas: sicut enim excellentia Sanctorum oritur ab excellentia diuina, & est illius quædam

participatio; ita etiam virtus illa, qua coluntur Sancti, oritur ex virtute Religionis, & eam semper comitatur. *Tertio.* Quia cultus Sanctorum semper in honorem Dei implicite resultat. Valde enim Deo honorificum est, quod ministri ipsius, in quibus solum radius quidam ipsius excellentiæ est, tantopere honorentur. *Ad tertium.* Religio disponit hominem proximè ad cultum Sanctorum qui ob intrinsecam illorum excellentiam intenditur, sed remotè solum & propter quandam subordinationem obiectorum, sicut virtus superior disponit ad actum inferioris sibi subordinatæ, v. g. charitas Dei ad amicitiam cum proximo.

Quæst. 5. *An Deo debeantur cultus diuersæ speciei ratione diuersorum beneficiorum?*

1. **S**ensus est. An alius illi debeatur cultus ratione beneficii creationis: alius ratione redemptionis: alius ratione beneficiorum temporalium, alius ratione spiritualium?

2. **CONCLUSIO** est negatiua. Probat, quia ratio finalis ob quam Deus est colendus cultu patriæ, non est beneficium, sed est excellentia ipsius increata & infinita; beneficia autem solum sunt id, per quod illa excellentia nobis applicatur, vt apprehendi possit, tanquã ad nos pertinens, & à nobis adoranda. Nam sine beneficiis & dependentia ab ipso non essemus obligati ad eam adorandam. Vnde si per impossibile esset aliquod numen à quo nobis nihil boni prouenisset, vt volebat Simon Magus, non essemus obligati illud honorare cultu patriæ. Ratio est, quia per cultum patriæ significamus nostram subiectionem & dependentiam à primo principio: ergo si illud numen non est principium nostrum, non debemus ei patriam, sicut nec tributum debetur alieno Principi. Hinc *Diu. Thom. artic. 3.* dicit, religionem exhibere reuerentiam Deo vt primo principio creationis & gubernationis: ergo si aliquis

à Deo non dependeret, non deberet ei hanc reuerentiam.

3. **DICES.** Sancti sapè in colendo Deo non spectant beneficia accepta, sed solum Dei maiestatem: ergo signum est nos obligari ad Dei cultum etiam præscindendo à beneficiis. **Resp.** Non sequitur, quia etsi ad Dei cultum non moueantur beneficiorum consideratione; tamen non essent obligati Deum colere, nisi ab eo dependerent. Deinde in ratione diuinæ maiestatis quodammodo essentialis dependentia nostri Esse comprehenditur, tanquam in ratione primi principii & entis per essentiam, ac proinde etsi sola maiestas in cultu spectetur, non tamen excluditur, sed potius includitur hæc dependentia, tanquam causa, sine qua talis cultus non deberetur.

Quæst. 6. An Deo debeantur cultus diuersæ speciei ratione diuersarum perfectionum seu attributorum?

1. **C**ONCLUSIO est negatiua. Ita *Halens. 3. p. q. 30. Memb. 1. a. 3. Gabr. in Can. lect. 49.* & colligitur ex *D. Th. a. 3. ad 1. & infra q. 84. a. 1. ad 2.* Probat, quia ratio formalis, cur Deus sit adorandus cultu latriæ est, esse primum principium omnium rerum. Atqui primum principium directè includit omnes perfectiones omnium attributorum. Nam id, quod est fons omnis esse & perfectionis, debet in se omnem essendi rationem continere, ergo pro diuersitate perfectionum non debetur diuersæ latriæ adoratio, cum ratio cur debeat coli latria, sit vnica & simplex.

2. **DICES.** Glossa in Psalm. 71. sic habet: *Dōmine omnium per potentiam, cui debetur dulia: Deus omnium per creatione, cui debetur latria.* Quæ verba desumpta sunt ex *Aug. q. 94. in Exod. vbi sic ait: Dulia debetur Deo, tanquam Domino: latria vero non est nisi Deo tanquam Deo.* Hinc sequitur diuersum cultum deberi ratione diuersorum attributorum. Cōfirmatur, quia per sacrificium testamur,

illum habere mortis ac vitæ potestatem : adoratione, esse Dominum omnium : oratione, esse liberalem & omnipotentem : iuramento assertorio, esse veracem : promissorio, fidelem : laude, omnia attributa celebramus. Respondeo primo. Non omnia attributa æquè expressè singulis colendi modis honorantur, sed quædam alijs significantiùs. Hinc fit, vt sit quædam materialis differentia inter hos colendi modos. Vnde aliqui eorum non conueniunt, nisi soli Deo, vt sacrificia, templa, altaria : quædam etiam alijs accommodari possunt, vt adorationes, genuflexiones ; omnes tamen hi modi, quatenus sunt cultus latriæ, exhibentur Deo, vt omnibus perfectionibus plenissimus est. Nam exhibentur illi quatenus est primum principium nostri & omnium rerum.

Respondeo secundo. Quando Glossa & Aug. dicunt, Deo deberi duliam quatenus Dominus est, & latriam, quatenus Deus est, non accipi duliam strictè, pro actu obseruantia qui Sanctis debetur ; sed generatim pro cultu debito alicui, tanquam Domino, qualecumque sit illud dominium. Vnde sicut dominium conuenit creaturis & Deo analogicè : ita etiam dulia. Latria autem accipitur pro cultu, qui conuenit Deo quatenus Deus est, seu quatenus est primum principium omnium rerum. Vnde non potest communicari creaturis
Vide Vasq. l. 1. de ador. disp. 2.

QVÆSTIO LXXXII.

De Deotione.

I. PRIMA CONCLUSIO. Nomen deuotionis sumitur dupliciter. Primo. Vt significat specialem actum religionis : & sic deuotio nihil aliud est, quàm interna quædam sui ad cultum diuinum oblatio & traditio : Sicut enim, qui alicuius Principis obsequio totum se tradit & deuouet, deuotus dicitur illi Principi ; ita qui ex affectu cultus & honoris diuini

se tantum mancipat Deo, facit actum peculiarem religionis, qui dicitur absolutè deuotio, & à quo dicitur quis deuotus Deo. Potest autem id fieri vel cum voto, vel sine voto. Si cum voto vel iuramento fiat, nascitur obligatio, & est deuotio magis perfecta: si autem fiat sine tali vinculo, nō inducit obligationem, quia fit solo proposito & propositi explicatione, sicut quando homo volens explicare affectum suum, & animi propositum, dicit Principi: Trado me totum tuo obsequio. Vnde *D. Tho. a. I.* dicit: *deuotionem esse actum voluntatis hominis offerentis seipsum Deo ad ei seruendum. Secundo.* Accipitur non pro actu peculiari, sed pro conditione actus interni; & sic deuotio nihil est aliud, quàm promptitudo quædam & feruor affectus ad cultum diuinum. v. g. ad orationem, sacrificium, laudem Dei, soluenda vota. Vel affectus ad hæc promptus & feruens, quicumque enim feruenter & promptè hoc effectuant & faciunt, dicuntur esse deuoti, quia scilicet ostendunt se esse addictos & mancipatos diuino cultui.

2. *QVÆRES.* Quid sit hæc promptitudo & feruor? Respond. Promptitudo consistit in affectu absoluto & determinato, vincente omnem timorem, fugam, & tergiversationem voluntatis, ita vt nihil amplius illam retardet ab executione, quando occasio se offert. Feruor autem nihil aliud est, quam intentio & vehementia affectus. Hinc patet, quare vtrumque necessarium sit. Nam promptitudo requiritur, vt superentur omnes difficultates, quæ occurrunt circa cultum diuinum: feruor requiritur, ne simus tepidi & languidi in cultu diuino.

3. *SECUNDA CONCLUSIO.* Vtraque deuotio, si ex parte nostra spectetur, oritur ex duplici contemplatione. *Primo.* Ex consideratione diuinæ excellentiæ, & beneficiorum, quæ ab illa tanquam ex perenni fonte in nos assiduè promanant. Hinc enim videmus Deum omni cultu & obsequio esse dignissimum; & ipsius bene-

ficia à nobis hæc assidue flagitare. *secundo*. Ex consideratione inopiæ & miseriæ quam ex nobis habemus : ex hac enim cognoscimus maximè nobis expedire, vt illi seruiamus, à quo solo iuari, & beari possumus.

QVÆSTIO LXXXIII.

De oratione.

Quæst. I. *Quid sit oratio?*

I. PRIMA CONCLUSIO. Damasc. l. 3. de fide Orthodox. c. 24. sic definit : *Oratio est ascensio mentis in Deum, siue decentium à Deo petitio.* August. serm. 230. de tempore sic : *Quid est oratio, nisi ascensio animæ de terrestribus ad cœlestia, inquisitio supernorum, inuisibilium desiderium?* Chrysost. hom. 30. in Genes. *Oratio est colloquium cum Deo.* Basil. orat. in Iulit. Mart. *Oratio est boni cuiuspiam petitio, quæ ad Deum à pijs effunditur.* Alij sic, *Oratio, est desiderij nostri coram Deo explicatio, ad aliquid ab ipso impetrandum.*

2. SECUNDA CONCLUSIO. In oratione spectari possunt duo actus. *Alter* est Desiderium nostrum, quo aliquod bonum desideramus nobis aut aliis conferri, vel aliquod malum auerti. *Alter* est huius desiderij practica quædam explicatio, qua conamur Deum inducere & permouere, vt id præstet, quod desideramus, quæ nihil aliud est, quam petitio quædã. Hic posterior propriè pertinet ad essentiam orationis. Nam oratio propriè est petitio, seu practica explicatio nostri desiderij, qua conamur Deum inducere ad benefaciendum. Hinc patet *primo*, Orationem esse actum rationis practicæ : est enim locutio quædam quâ desiderium nostrum explicamus. Hæc autem locutio non fit, vt Deus nostrum desiderium intelligat, sed vt permoueat Deum ad præstandum id, quod desideratur. *secundo*. Patet eos essentialiter definire orationem, qui dicunt esse petitionem, seu colloquium cum Deo : alios verò causaliter qui dicunt desiderium esse inuisibilium, quia scilicet

bitur ex desiderio. Alios denique concomitanter, qui dicunt esse elevationem seu ascensionem mentis in Deum, quia scilicet cum tali elevatione coniuncta est. Non enim possumus mente colloqui cum DE O nisi mentem ad eum eleuemus & eum quasi praesentem intueamur.

3. **TERTIA CONCLUSIO.** Oratio est actus Religionis. Ita *D. Th. art. 3.* Ratio est quia hoc ipso, quod Deum oramus, profiteamur nos ipsos indigere tanquam primo principio & authore nostrorum bonorum, in quo maximè exhibemus illi cultum & honorem, quod est officium Religionis.

4. **DICES primo.** Oratio est actus rationis practicae, ut dictum est; Religio autem est in voluntate: ergo non potest esse actus religionis. Resp. Non est actus à religione elicitus, sed imperatus.

5. **DICES secundo.** Oratio est actus spei: ergo non religionis. Resp. Potest esse vtriusque, sed non eodem modo. Nam imperatur à religione ad Deum honorandum: imperatur autem à spe ad aliquid impetrandum.

Quaest. 2. An oratio sit necessaria ad salutem?

1. **S**unt duo extremi errores. *Alter* Massilianorum (qui Euchitae dicti sunt) asserentium, solam orationem sufficere ad salutem etiam sine baptismo & Eucharistia, ut refert *Theodoretus l. 4. hist. c. 10.* & *Damasc. haeresi 80.* *Alter* Pelagianorum, Orationem non esse necessariam, quia possumus per vires naturales saluari, si volumus. Vnde sequitur nec gratiam esse necessariam, nec orationem, qua gratiam aut salutem à Deo postulamus. Vide *Aug. har. 88.* Idem dicere coguntur Calvinistae ex duplici fundamento. *Primo.* Quia docent solam fidem sufficere ad Salutem. *Secundo.* Quia volunt omnia fato quodam seu necessitate euenire. Vnde sequitur orationem esse supernacaneam. Est tertius error aliorum, qui quidem fatentur orationem esse